กระบวนการไม่เสพยาบ้าซ้ำ : กรณีศึกษาผู้ผ่านการบำบัดฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดในระบบบังคับบำบัด

ปริญญานิพนธ์

ของ

ปิยวรรณ ทัศนาญชลี

เสนอต่อบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการวิจัยพฤติกรรมศาสตร์ประยุกต์
ธันวาคม 2553

กระบวนการไม่เสพยาบ้าซ้ำ : กรณีศึกษาผู้ผ่านการบำบัดฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดในระบบบังคับบำบัด

ปริญญานิพนธ์

ของ

ปิยวรรณ ทัศนาญชลี

เสนอต่อบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการวิจัยพฤติกรรมศาสตร์ประยุกต์
ธันวาคม 2553

ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

กระบวนการไม่เสพยาบ้าซ้ำ : กรณีศึกษาผู้ผ่านการบำบัด ฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดในระบบบังคับบำบัด

บทคัดย่อ

ของ

ปิยวรรณ ทัศนาญชลี

เสนอต่อบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการวิจัยพฤติกรรมศาสตร์ประยุกต์
ธันวาคม 2553

ปิยวรรณ ทัศนาญชลี. (2553). *กระบวนการไม่เสพยาบ้าซ้ำ: กรณีศึกษาผู้ผ่านการบำบัดฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดในระบบบังคับบำบัด*. ปริญญานิพนธ์ วท.ม. (การวิจัยพฤติกรรมศาสตร์ประยุกต์). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. คณะกรรมการควบคุม: ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อ้อมเดือน สดมณี, ดร.นริสรา พึ่งโพธิ์สภ.

การวิจัยเชิงคุณภาพครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาถึงสาเหตุที่เกี่ยวข้องกับพฤติกรรมการไม่เสพยาบ้าซ้ำ และกระบวนการไม่เสพยาบ้าซ้ำของผู้ผ่านการบำบัดฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดในระบบบังคับบำบัดในความดูแลของกรมคุมประพฤติ จำนวน 6 คน แบ่งเป็นผู้เข้ารับการบำบัดในระบบบังคับบำบัดแบบควบคุมตัวจำนวน 1 คน และผู้เข้ารับการบำบัดในระบบบังคับบำบัดแบบไม่ควบคุมตัวจำนวน 5 คน ซึ่งทั้งหมดเป็นเพศชาย มีประวัติการเสพยาบ้าระยะเวลา 5 เดือนถึง 10 ปี ผู้วิจัยเก็บข้อมูลด้วยวิธีการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกและการสังเกตเป็นหลัก มีผลการวิจัยดังนี้

สาเหตุที่เกี่ยวข้องกับพฤติกรรมการไม่เสพยาบ้าซ้ำ จากการศึกษาพบว่า สาเหตุหลักที่สำคัญที่สุดสำหรับพฤติกรรมการไม่เสพยาบ้าซ้ำคือ ตัวของผู้เข้ารับการบำบัดเอง ที่มีความต้องการยุติการเสพยาบ้า มีสภาพจิตใจที่เข้มแข็ง มีความมุ่งมั่น และมีเจตคติที่ดีต่อการบำบัดและการมีพฤติกรรมไม่หวนกลับไปเสพยาบ้าซ้ำ ประกอบกับการมีบุคลิกลักษณะที่เอื้อต่อการไม่หวนกลับไปเสพยาบ้าซ้ำ เช่น การเป็นผู้ไม่พึ่งพาผู้อื่นตลอดเวลา ปล่อยวางต่อสถานการณ์ไม่พึงประสงค์ อดได้รอได้ เป็นต้น รวมถึงการเปลี่ยนแปลงการดำเนินชีวิตประจำวัน เช่น การตีตัวออกห่างจากสังคมยาเสพติด และการยับยั้งขัดขวางกระบวนการเสพยาบ้าซ้ำด้วยตนเอง เป็นต้น โดยปัจจัยสนับสนุนที่มีความสำคัญต่อพฤติกรรมการไม่เสพยาบ้าซ้ำ ได้แก่ การแสดงความห่วงใยจากคนในครอบครัว การให้โอกาสการทำงาน ส่วนเงื่อนไขกระตุ้น อันนำไปสู่การมีพฤติกรรมการไม่เสพยาบ้าซ้ำได้ง่ายและมั่นคงคือ การมีเหตุการณ์ที่มีบุคคลในครอบครัวร่วมอยู่ในเหตุการณ์ ซึ่งเป็นเหตุการณ์ที่เร้าความรู้สึกและมีอิทธิพลเพียงพอต่อการนำมาเป็นสิ่งยึดเหนี่ยวให้กับผู้ให้ข้อมูล

สำหรับกระบวนการไม่เสพยาบ้าซ้ำนั้น ผู้ผ่านการบำบัดฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดครบขั้นตอนจะมีการยุติการเสพยาบ้าหรือเป็นการพักการใช้ยาบ้า ซึ่งในระยะนี้มีสาเหตุภายในจากตัวบุคคลเป็นเงื่อนไขสำคัญ เนื่องจากตัวผู้กระทำมีความต้องการที่จะยุติการเสพยาบ้าด้วยตนเอง จากนั้นจึงเข้าสู่การมีพฤติกรรมการไม่เสพยาบ้าซ้ำ หรือการยุติการเสพยาบ้าทั้งในปัจจุบันและแนวโน้มในอนาคต ในระยะนี้สาเหตุจากสภาพแวดล้อมเป็นเงื่อนไขสำคัญต่อการสนับสนุนให้คงพฤติกรรมการไม่เสพยาบ้าซ้ำได้อย่างมั่นคงและต่อเนื่อง ดังนั้นการสร้างคุณค่าให้กับตัวผู้ผ่านการบำบัดจึงเป็นสิ่งที่สำคัญ เพื่อสร้างการยอมรับในตนเอง ว่าเป็นบุคคลมีคุณค่า สามารถกระทำสิ่งต่างๆ ได้มากมาย และสังคมควรเปิดโอกาสให้บุคคลเหล่านี้ได้แสดงออกเพราะนอกจากจะเป็นการดึงผู้ผ่านการบำบัดออกจากสังคมยาเสพติดแล้วยังช่วยขัดขวางกระบวนการต่างๆ ที่จะนำผู้ผ่านการบำบัดหวนกลับไปเสพยาบ้าซ้ำได้อีกทางหนึ่ง

THE PROCESS OF NON BECOMING AMPHETAMINE ADDICT : A CASE STUDY OF REHABILITATED PERSON IN PROCESS OF CORRECTIONAL SYSTEM

AN ABSTRACT

BY

PIYAWAN THATSANANCHALEE

Presented in Partial Fulfillment of the Requirements for the

Master of Science degree in Applied Behavioral Science Research

at Srinakharinwirot University

December 2010

Piyawan Thatsananchalee. (2010). The Process of Non Becoming Amphetamine Addict : A Case Study of Rehabilitated Person in Process of Correctional System. Master thesis, M.S. (Applied Behavioral Science Research). Bangkok: Graduate School, Srinakharinwirot University. Advisor Committee:
Assoc. Prof. Dr Omduean Soadmanee, Dr.Narisara Peungposop.

The objectives of this research were to study the causes of non becoming Amphetamine Addict behavior and to study the process of non becoming Amphetamine Addict of rehabilitated persons. There were 6 key informants who were rehabilitated persons. They are all men and had used drug for at least 5 months and had been in the correction system. The qualitative research technique had been employed for collecting and analyzing data such as in-depth interview, and observation. The study found that:

The most important cause of being non becoming Amphetamine addict person was the intention of rehabilitated person about recovery. In addition, the capability of analyzing the causes which were the impediments for stopping drug usage. Their attitude and personality were also the major causes, for example; the ability to live without helping from others, ability to restrain, and difficulty ignorance. Accompanied by daily life changing, for example; to fade themselves out from drug society. There were some supporting factors which were very crucial for being non becoming Amphetamine addict person such as family support, job opportunity, and inhibition risky situation that would lead them become amphetamine addict again. Furthermore, there were also stimuli which could stop re-drug addiction stably, conditions which could stimulate their feelings by using real-life situation which related to their family members. However, these conditions must have adequate influence to be a powerful restraint.

From the drug prevention project played the important role for drug addict persons to stop taking drug temporarily. In the recovery pace, psychological factor was very important condition because it was necessary for them to stop using drug themselves. After this pace was the way to be non becoming Amphetamine addict. In this pace, social factor was important for steadily maintaining after care behavior. Moreover, rehabilitated person's Self-esteem building was also important to construct self-acceptance which led his to be able to conduct whatever he can. Hence, these people should be encouraged by society for being impediment to be drug users again.

ปริญญานิพนธ์
เรื่อง
กระบวนการไม่เสพยาบ้าซ้ำ : กรณีศึกษาผู้ผ่านการบำบัด
ฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดในระบบบังคับบำบัด
ของ
ปิยวรรณ ทัศนาญชลี

ได้รับการอนุมัติจากบัณฑิตวิทยาลัยให้นับเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร
ปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการวิจัยพฤติกรรมศาสตร์ประยุกต์
ของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

..... คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
(รองศาสตราจารย์ ดร.สมชาย สันติวัฒนกุล)
วันที่.....เดือน..... พ.ศ. 25.....

คณะกรรมการควบคุมปริญญานิพนธ์

..... ประธาน
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อ้อมเดือน สดมณี)

..... กรรมการ
(ดร.นริสรา พึ่งโพธิ์สภ)

คณะกรรมการสอบปากเปล่า

..... ประธาน
(ดร.ศักดินา บุญเปี่ยม)

..... กรรมการ
(ดร.สุภาพร ธนะชานันท์)

..... กรรมการ
(ดร.ฐาศุกร์ จันประเสริฐ)

..... กรรมการ
(ดร.นริสรา พึ่งโพธิ์สภ)

ประกาศคุณูปการ

ปริญญานิพนธ์ฉบับนี้สามารถสำเร็จลุล่วงไปได้ เนื่องจากความกรุณาเป็นอย่างสูงจาก ผศ.ดร.อ้อมเดือน สดมณี และ ดร.นริสรา พึ่งโพธิ์สภ อาจารย์ผู้ควบคุมปริญญานิพนธ์ที่กรุณาให้ความรู้ คำแนะนำ รวมถึงกำลังใจที่มีคุณค่าเป็นอย่างยิ่ง และขอขอบคุณ ดร.สุภาพร ธนะชานันท์ ดร.ศักดินา บุญเปี่ยม ดร.สธญ ภู่คง และ ดร.ฐาศุกร์ จันประเสริฐ ที่ร่วมเป็นคณะกรรมการในการสอบและให้คำแนะนำ แก้ไข ที่มีประโยชน์เป็นอย่างยิ่ง

ปริญญานิพนธ์ฉบับนี้ไม่อาจสำเร็จได้เลยหากขาด อาจารย์เทียมจันทร์ ศรเดชผจญ ผู้ให้ความช่วยเหลือที่สำคัญอย่างยิ่งในการแนะนำและอำนวยความสะดวกให้กับผู้วิจัยได้เข้าเก็บข้อมูลในสำนักงานคุมประพฤติ ตลอดจนให้การสนับสนุนทั้งกำลังใจและสถานที่อยู่อาศัย ทำให้การเก็บข้อมูลของผู้วิจัยดำเนินไปอย่างลุล่วง

ในการนี้ผู้วิจัยขอขอบคุณพนักงานคุมประพฤติทุกท่าน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ผู้อำนวยการสำนักงานคุมประพฤติ คุณอัญชลี พงษ์พิทักษ์ คุณวิทยา เทียมครู คุณฉันทนา ทรัพย์โสม และคุณเขมิกา แก้วเขียว รวมถึงพี่ๆ พนักงานคุมประพฤติทุกท่านที่อำนวยความสะดวกให้ผู้วิจัยได้ร่วมกิจกรรมต่างๆ และจัดหาสถานที่เพื่อใช้ในการสัมภาษณ์ ตลอดจนให้ความช่วยเหลือทั้งด้านข้อมูลและกำลังใจที่มีคุณค่าอย่างที่สุด

ขอกราบขอบพระคุณผู้เข้ารับการบำบัดทุกท่านที่คอยช่วยเหลือทั้งด้านข้อมูล การให้กำลังใจ และอำนวยความสะดวกต่อการเก็บข้อมูลในทุกๆ ด้าน การศึกษาครั้งนี้คงไม่อาจสำเร็จได้เลยหากขาดน้องๆ ผู้ให้ข้อมูลหลักทั้ง 6 คนที่ได้ถ่ายทอดข้อมูลที่มีค่ายิ่งต่อการศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยมีความซาบซึ้งใจเป็นอย่างมาก ตลอดจนขอขอบคุณผู้ผ่านการบำบัดอีกหลายคนที่มีความยินดีให้การช่วยเหลือ และมีคำพูดดีๆ ที่สร้างมุมมองใหม่ให้กับผู้วิจัยได้เรียนรู้อยู่ตลอดเวลา น้ำใจในครั้งนี้ผู้วิจัยขอน้อมรับและจะระลึกถึงตลอดไป

ขอกราบขอบพระคุณ คุณพ่อมานพ และคุณแม่สุนารี ทัศนาญชลี ผู้ซึ่งให้ชีวิต ให้ความรู้และเสียสละความสบายส่วนตัว เพื่อคอยผลักดันให้งานวิจัยครั้งนี้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี รวมถึงคอยให้ความช่วยเหลือ รับฟัง ให้กำลังใจ และอนุเคราะห์ค่าใช้จ่ายตลอดมา

ท้ายที่สุดนี้ผู้วิจัยขอน้อมระลึกถึงพระคุณบิดา มารดา และครูอาจารย์ทุกท่านที่ได้สั่งสอน ทำให้ผู้วิจัยได้พัฒนาความสามารถและเปิดโอกาสให้ผู้วิจัยได้สร้างสรรค์ประโยชน์ให้แก่ส่วนรวมจนทำให้ผู้วิจัยได้ประสบความสำเร็จด้วยดี

ปิยวรรณ ทัศนาญชลี

สารบัญ

บทที่		หน้า
1	**บทนำ**	1
	ภูมิหลัง	1
	วัตถุประสงค์การวิจัย	5
	ความสำคัญของการวิจัย	5
	ขอบเขตของการวิจัย	5
	นิยามศัพท์เฉพาะ	6
2	**แนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง**	7
	ความเข้าใจเบื้องต้นเกี่ยวกับยาบ้า	8
	ความหมายของยาบ้า	8
	ส่วนผสมและวิธีการเสพยาบ้า	8
	ลักษณะอาการของผู้ติดยาบ้า	10
	การบำบัดฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาบ้า	14
	ภูมิต้านทานการไม่เสพยาเสพติดซ้ำ	20
	ความหมายของพฤติกรรมการไม่เสพยาบ้าซ้ำ	22
	การศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับพฤติกรรมการไม่เสพยาบ้าซ้ำ	23
	สาเหตุด้านตัวผู้เสพ	23
	สาเหตุด้านอิทธิพลจากการคบเพื่อน	24
	สาเหตุด้านแรงสนับสนุนทางสังคมและสภาพแวดล้อม	26
	แรงสนับสนุนจากครอบครัว	26
	แรงสนับสนุนจากสังคม	27
	สาเหตุด้านกระบวนการบำบัดรักษา	28
	สาเหตุด้านความรู้ ความเข้าใจในกระบวนการกลับไปเสพยาบ้าซ้ำ	29
	สาเหตุด้านการปรับตัว	30
	สาเหตุอื่น ๆ	30

สารบัญ (ต่อ)

บทที่	หน้า
2 (ต่อ)	
ทฤษฎีและแนวคิดที่ใช้เป็นแนวทางในการศึกษาพฤติกรรมการไม่เสพยาบ้าซ้ำ...	31
ทฤษฎีปฏิสังสรรค์สัญลักษณ์ (Symbolic Interaction Theory)…….....…..	31
ทฤษฎีการตีตรา (The Labeling Theory)…….....	33
ทฤษฎีบุคลิกภาพของแอดเลอร์ (Adler's Personality Theory)……..….....	36
ทฤษฎีการเรียนรู้ทางปัญญาสังคม (Social Cognitive Theory)……..……	41
แนวคิดการควบคุมตนเอง (Self-Control)…….....	50
แนวทางการศึกษา.....	51
การสัมภาษณ์.....	52
หลักของการสัมภาษณ์.....	53
การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview)……	53
การตรวจสอบข้อมูล.....	55
การวิเคราะห์ข้อมูล.....	56
การวิเคราะห์ข้อมูลเอกสาร : การวิเคราะห์เนื้อหา.....	56
3 วิธีดำเนินการวิจัย.....	61
รูปแบบของการวิจัย.....	62
พื้นที่ที่ใช้ในการวิจัย.....	62
ผู้ให้ข้อมูล (Key Informants)……..….	63
การเลือกผู้ให้ข้อมูล.....	63
คุณลักษณะในการคัดเลือกผู้ให้ข้อมูล.....	63
กระบวนการคัดเลือกผู้ให้ข้อมูล.....	64
วิธีการดำเนินการวิจัย.....	64
ขั้นตอนในการวิจัย.....	64

สารบัญ (ต่อ)

บทที่		หน้า
3 (ต่อ)		
	การเลือกสถานที่เพื่อใช้ในการสัมภาษณ์เชิงลึก	66
	การเก็บและบันทึกข้อมูล	67
	เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย	67
	การวิเคราะห์ข้อมูล	68
	การตรวจสอบข้อมูล	69
	ปัญหาในการเก็บข้อมูล	71
	การพิทักษ์สิทธิ์ผู้ให้ข้อมูล	73
4	**ผลการวิจัย**	74
	บริบทของพื้นที่ที่ใช้ในการศึกษา	74
	กรณีศึกษาภูมิหลังและสภาพชีวิตภายหลังจากการบำบัด	77
	กรณีศึกษา 1 : ต๊ะ	78
	กรณีศึกษา 2 : ตุ้ม	87
	กรณีศึกษา 3 : น็อต	99
	กรณีศึกษา 4 : ปลื้ม	106
	กรณีศึกษา 5 : ดำ	113
	กรณีศึกษา 6 : หนิง	124
5	**สรุป อภิปราย และข้อเสนอแนะ**	136
	สภาพชีวิตก่อนเข้ารับการบำบัด	137
	ข้อมูลทั่วไป	137
	ภูมิหลัง	139
	สภาพชีวิตภายหลังการบำบัด	144
	สาเหตุที่เกี่ยวข้องกับพฤติกรรมการไม่เสพยาบ้าซ้ำ	146
	สาเหตุภายในจากตัวบุคคล	146
	สาเหตุจากสภาพแวดล้อม	173

สารบัญ (ต่อ)

บทที่ **หน้า**

5 (ต่อ)

ครอบครัวและบุคคลใกล้ชิด..... 173
อิทธิพลจากเพื่อน..... 176
สภาพความเป็นอยู่และชีวิตประจำวัน..... 177
การบำบัดฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดในระบบบังคับบำบัด..... 178
กระบวนการไม่เสพยาบ้าซ้ำของผู้ผ่านการบำบัดในระบบบังคับบำบัด..... 181
ขั้นการเข้ารับการบำบัดในระบบบังคับบำบัด ไปสู่การยุติการเสพยาบ้า..... 182
ขั้นการยุติการเสพยาบ้า ไปสู่พฤติกรรมการไม่เสพยาบ้าซ้ำ..... 185
ข้อเสนอแนะจากการวิจัย..... 189
ข้อเสนอแนะเพื่อการปฏิบัติ..... 189
ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป..... 191

บรรณานุกรม..... 192

ภาคผนวก..... 197
ภาคผนวก ก..... 198
ภาคผนวก ข..... 204

ประวัติย่อผู้วิจัย..... 217

บัญชีตาราง

ตาราง **หน้า**

1 แสดงระดับของผู้ชมทางสังคมและปฏิกิริยาตอบโต้ของสังคมตามลักษณะบรรทัดฐาน 34
2 สรุปข้อมูลทั่วไปของผู้ให้ข้อมูลหลัก..... 138

บัญชีภาพประกอบ

ภาพประกอบ **หน้า**

1 แสดงกระบวนการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด..... 18
2 แสดงอิทธิพลเชิงเหตุ-ผลซึ่งกันและกัน..... 41
3 แสดงความสัมพันธ์ของการรับรู้ความสามารถของตนเอง..... 50
4 ตัวอย่างขั้นการลงรหัสเพื่อวิเคราะห์ข้อมูล..... 69
5 แสดงกระบวนการไม่เสพยาบ้าซ้ำของผู้ผ่านการบำบัดในระบบบังคับบำบัด..... 181
6 สรุปขั้นการเข้ารับการบำบัดในระบบบังคับบำบัดไปสู่การยุติการเสพยาบ้า..... 185
7 สรุปขั้นการยุติการเสพยาบ้าไปสู่พฤติกรรมการไม่เสพยาบ้าซ้ำ..... 187

บทที่ 1
บทนำ

ภูมิหลัง

ปัญหายาเสพติดเป็นปัญหาที่มีมายาวนานและยากต่อการแก้ไขหรือป้องกัน นับวันจะทวีความรุนแรงเพิ่มมากขึ้น หากไม่มีการป้องกันหรือแก้ไขปัญหา ก็จะมีบุคคลอีกเป็นจำนวนมากที่จะตกเป็นทาสของยาเสพติดต่อๆ ไป สาเหตุที่ทำให้บุคคลเหล่านี้ติดยาเสพติดนั้นคงหนีไม่พ้น สาเหตุภายในที่เกิดจากความอยากรู้อยากเห็น ความคะนอง การต้องการการยอมรับและสาเหตุจากสภาพแวดล้อม เช่น สภาพครอบครัวแตกแยก ขาดการอบรมเลี้ยงดูอย่างเหมาะสม ขาดการศึกษาและไม่มีรายได้หาเลี้ยงตัว เป็นต้น ซึ่งจะเห็นได้ว่าสาเหตุเหล่านี้ได้ชักนำให้บุคคลมีความอ่อนแอภายในใจและไม่มีความชัดเจนในความคิดของตนเองจนหลงเข้าไปพัวพันกับยาเสพติดทั้งที่รู้ตัวและไม่รู้ตัว และเมื่อได้มีการเสพยาเสพติดแล้วทำให้บุคคลเหล่านี้กลายเป็นปัญหาของสังคมเนื่องจากบุคคลเหล่านี้จะกลายเป็นผู้ติดยาเสพติดที่ไม่สามารถทำงานได้เนื่องจากร่างกายไม่แข็งแรง แม้ในบางคนจะนำยาเสพติดมาใช้เพื่อสามารถทำงานได้มากขึ้น แต่เมื่อใช้ยาเสพติดไปนานๆ จะทำให้ร่างกายซูบผอม นอนไม่หลับ รับประทานอาหารไม่ได้ ร่างกายอ่อนแอ และเป็นโรคต่างๆ ตามมาจนไม่สามารถทำงานได้นาน เมื่อไม่สามารถทำงานหาเลี้ยงชีพตนเองได้จึงกลายเป็นภาระให้กับครอบครัวประกอบกับมีความต้องการยาเสพติดมากขึ้นหากไม่สามารถหาเงินมาซื้อยาเสพติดเหล่านี้เสพได้ จะเกิดภาวะบีบบังคับให้ต้องผันตนกลายเป็นผู้ค้า หรือแม้กระทั่งไปฉก ชิง วิ่งราว กระทำความผิดต่างๆ เพื่อให้ได้เงินหรือยาเสพติดมาเสพจนกลายเป็นปัญหาของสังคมที่ยากเกินแก้ไข

ปัญหายาเสพติดนอกจากจะเป็นปัญหาที่ต้องเร่งแก้ไขด่วนแล้ว การบำบัดรักษาฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดก็เป็นสิ่งที่สำคัญ ซึ่งต้องอาศัยความร่วมมือร่วมใจกันทั้งภาครัฐและภาคประชาชนเพื่อช่วยแก้ไขปัญหา รวมถึงการให้การใส่ใจในการบำบัดรักษาและฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดควบคู่กับการปราบปรามและป้องกัน ซึ่งมีผู้ป่วยอีกหลายรายที่ได้เข้ารับการบำบัดแล้วกลับไปติดยาเสพติดซ้ำแล้วซ้ำอีก ดังจะเห็นได้จากรายงานข้อมูลผู้เข้ารับการบำบัดรักษายาเสพติดในปี พ.ศ.2538 ของกองบำบัดรักษา สำนักงานคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามยาเสพติด ได้แสดงจำนวนครั้งของผู้ที่เข้ารับการบำบัดรักษาใน 1 ปี ของผู้เข้ารับการบำบัดรักษาทั่วประเทศ พบว่ามีผู้ที่เข้ารับการบำบัดรักษาตั้งแต่ 2 ครั้งขึ้นไปมากถึง ร้อยละ 36.5 โดยมีผู้ที่รับการรักษาซ้ำเป็นครั้งที่ 2 มากถึง 9,937 คน และจำนวนครั้งที่เข้ารับการบำบัดรักษายังมีมากกว่า 6 ครั้งขึ้นไป ซึ่งแสดงให้เห็นว่า ผู้ที่ผ่านการบำบัดฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดไม่ประสบความสำเร็จในการบำบัดรักษาและยังคงหวนกลับไปใช้ยาเสพติดซ้ำอีกเป็นจำนวนมาก (สำนักงานคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามยาเสพติด .2539) สาเหตุที่ทำให้บุคคลเหล่านี้หวนกลับมาเสพยาเสพติดซ้ำนั้น เนื่องจากหลังจากบำบัดแล้วผู้ป่วยที่ได้รับการบำบัดไม่สามารถกลับไปใช้ชีวิตร่วมกับสังคมได้

อย่างปกติสุข ประกอบกับสังคมรอบข้างเกิดความเข้าใจผิดว่า ผู้ติดยาเสพติดเมื่อติดแล้วก็จะต้องเสพติดตลอดไป ไม่มีวันหาย และคิดว่าผู้ติดยาเสพติดนั้นเป็นคนเลว เป็นอาชญากรที่ต้องได้รับการลงโทษ (จรุณรักษ์ ยี่ภู่. 2549: 23) ซึ่งความคิดดังกล่าวนั้นก็เป็นอีกสาเหตุหนึ่งที่ทำให้ผู้ที่ได้รับการบำบัดอาการติดยาเสพติดจากสถานบำบัดต่าง ๆ ยังคงหวนกลับมาเสพติดซ้ำอีก แสดงให้เห็นว่าแม้จะมีการบำบัดฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดดีเพียงใด หากบุคคลเหล่านี้ยังไม่มีภูมิคุ้มกันตนที่เข้มแข็งอย่างเพียงพอก็จะไม่สามารถต่อสู้กับสภาพแวดล้อมภายนอกได้จนทำให้ต้องหวนกลับไปเสพยาเสพติดอีกครั้ง จากการศึกษาสถิติเบื้องต้นพบว่ามีผู้เข้ารับการบำบัดที่อยู่ในสถานบำบัดผู้ติดยาเสพติดจำนวนมาก เป็นผู้ที่เสพติดยาบ้า(แอมเฟตามีน) เนื่องจากยาบ้าเป็นยาเสพติดที่นิยมอย่างมากของผู้ที่เสพซึ่งส่วนมากเป็นกลุ่มเยาวชนเนื่องจากเป็นยาเสพติดที่หาได้ง่าย สะดวกต่อการเสพและซื้อง่ายขายคล่อง ประกอบกับช่วงวัยรุ่นเป็นวัยที่อยากรู้อยากลอง อยากได้รับการยอมรับจากเพื่อน จึงทำให้มีผู้ที่ติดยาบ้าที่เป็นวัยรุ่นเป็นจำนวนมาก ยาบ้านอกจากอันตรายต่อผู้เสพเองแล้ว ยังมีอันตรายต่อคนรอบข้าง จากการศึกษาถึงสาเหตุและกระบวนการของการติดยาบ้านั้นพบว่า บุคคลเหล่านี้มักเริ่มจากการเป็นผู้เสพยาบ้าและได้กลายเป็นผู้ขายในที่สุด จนกระทั่งได้ถูกจับกุมและได้เข้ารับการบำบัดฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดแล้ว มีความตั้งใจในการเลิกเสพยาบ้าและปรับปรุงตัวใหม่ แต่ในความเป็นจริงจะพบว่ายังคงมีบุคคลอีกจำนวนไม่น้อยที่ต้องกลับเข้ามาสู่สถานบำบัดผู้ติดยาเสพติดอีก ครั้งแล้วครั้งเล่า

จากสถิติที่รายงานระบบติดตามและเฝ้าระวังปัญหายาเสพติด (บสต.) ได้รายงานไว้ว่าตั้งแต่ปี พ.ศ. 2549-2551 เฉพาะในจังหวัดที่ผู้วิจัยใช้ในการศึกษา มีผู้ป่วยที่ต้องเข้าระบบการบังคับบำบัดยาเสพติดซึ่งส่วนใหญ่อยู่ในกลุ่มเยาวชนอายุ 15-24 ปี คิดเป็นจำนวนร้อยละ 52.7 มีอาชีพเป็นนักเรียนนักศึกษาถึงร้อยละ 30.6 ของผู้ติดยาเสพติด ชนิดของยาเสพติดที่ใช้ส่วนใหญ่เป็นยาบ้าในจำนวนผู้เข้ารับการบำบัดเฉพาะในพื้นที่ที่ใช้ในการศึกษา ในปีงบประมาณ 2551 มีผู้เข้ารับการบำบัดรักษาที่เคยผ่านกระบวนการบำบัดรักษามาแล้วในปี พ.ศ. 2545-2550 ร้อยละ 10.7 ผู้ป่วยเสพซ้ำในปี 2551 คิดเป็นร้อยละ 3.2 (สำนักงานสาธารณสุขจังหวัดปราจีนบุรี. 2551: 89) จากสถิติดังกล่าวเป็นเพียงสถิติของผู้ที่ยังคงอยู่ในระบบบังคับบำบัดแล้วมีพฤติกรรมการหวนกลับไปเสพยาเสพติดซ้ำ แต่จากการที่ผู้วิจัยได้ลงสำรวจพื้นที่ในการทำวิจัย จะพบว่าในพื้นที่นี้มีบุคคลอีกจำนวนมากที่ได้รับการจำหน่ายหรือพ้นระยะการติดตามผลและไม่ได้อยู่ในระบบการบังคับบำบัดกลับมีพฤติกรรมหวนกลับไปเสพยาบ้าซ้ำอีก แต่ในทางกลับกันนั้นยังคงมีผู้ผ่านการบำบัดฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดอีกจำนวนหนึ่งที่สามารถเลิกเสพยาบ้าและยังคงมีพฤติกรรมการไม่เสพยาบ้าซ้ำได้อย่างต่อเนื่องเช่นกัน

หากกล่าวถึงยาบ้าแล้วนั้นถือว่าเป็นสารที่มีอันตรายต่อร่างกาย เป็นสารกระตุ้นประสาทที่เมื่อเสพเข้าไปในร่างกายแล้วก่อให้เกิดผลเสีย ทำให้ระบบต่าง ๆ และอวัยวะของผู้เสพถูกทำลาย ส่งผลให้ร่างกายอ่อนแอ เนื่องจากยาบ้าจะทำให้ผู้ที่เสพมีอาการตื่นตัว นอนไม่หลับหรือที่เรียกกันในหมู่ของผู้เสพยาบ้าว่า “เกิดอาการดีด” ไม่อยากรับประทานอาหาร ทำให้ร่างกายรู้สึกอ่อนเพลีย และ

จะส่งผลให้มีความต้องการเสพในปริมาณที่มากขึ้น ซึ่งหากไม่ได้เสพยาบ้าจะรู้สึกหงุดหงิด โมโห หรือในบางคนจะรู้สึกอยากนอนเท่านั้น ซึ่งอาการเหล่านี้จะแตกต่างกันไปตามแต่ละบุคคล แต่หากว่าเสพยาบ้าในปริมาณที่มาก ยาบ้าจะมีผลต่อการทำลายระบบประสาททำให้เกิดภาพหลอน เกิดอาการคลุ้มคลั่ง ทำร้ายคนที่อยู่รอบข้างหรือแม้กระทั่งตนเอง ดังจะเห็นได้จากข่าวตามหนังสือพิมพ์และโทรทัศน์ต่างๆ แม้ผู้ที่ติดยาบ้าเหล่านี้จะได้รับการบำบัดฟื้นฟูจนสามารถเลิกเสพยาบ้าได้แล้ว แต่ร่างกายที่เคยถูกทำลายประกอบกับระบบการทำงานของสมอง ไม่อาจหวนกลับมาทำงานได้แข็งแรงดังเดิม แต่เมื่อบุคคลที่เสพยาบ้าเหล่านี้ถูกจับกุมเข้าสู่ระบบการบังคับบำบัดนั้น จะได้รับการพิจารณาในฐานะคนป่วยที่มีสิทธิได้รับการรักษา เมื่อรักษาหายแล้วจึงถือว่าเป็นบุคคลธรรมดา แต่หากมีพฤติกรรมการหวนกลับมาเสพยาบ้าซ้ำอีกอาจถูกจับกุมอีกรอบทำให้หมดอิสรภาพในที่สุด นอกจากยาบ้าจะเป็นภัยต่อสังคมแล้ว ยังทำให้ชุมชนเกิดความเสื่อมโทรม เกิดปัญหาอื่น ๆ ตามมา ดังนั้นปัญหาผู้ติดยาบ้าควรได้รับการแก้ไขอย่างเร่งด่วน โดยเฉพาะจัดให้มีการบำบัดฟื้นฟูสมรรถภาพของผู้ติดยาเสพติด ที่มีความสอดคล้องกับนโยบายของรัฐบาล คือ ป้องกัน ปราบปราม และฟื้นฟูสมรรถภาพของผู้ที่ติดยาเสพติด เนื่องจากผู้ติดยาเสพติดเหล่านี้มิใช่เป็นอาชญากรแต่เป็นเพียงเหยื่อของยาเสพติด และป่วยเป็นโรคติดยาเสพติดซึ่งควรอย่างยิ่งที่จะได้รับการรักษาทั้งทางร่างกาย และจิตใจ ให้โอกาสการแก้ไข เพื่อสร้างทักษะในการต่อสู้และเอาชนะยาเสพติดและเมื่อทำการรักษาเสร็จสิ้น ผู้ที่เข้ารับการบำบัดเหล่านี้จะสามารถป้องกันตนเองไม่ให้ไปยุ่งเกี่ยวและหวนกลับไปเสพยาเสพติดซ้ำอีกครั้ง ซึ่งหากบุคคลเหล่านี้ได้รับการบำบัดจนสามารถเลิกเสพยาบ้าและมีพฤติกรรมการไม่เสพยาบ้าซ้ำแล้วนั้น จะเป็นการลดปัญหาของสังคม ลดภาระของครอบครัวและเพิ่มพลังคนดีทำให้ผู้ที่เคยพลาดผิดสามารถดำรงชีวิตได้อย่างปกติสุข

กรมคุมประพฤติ กระทรวงยุติธรรม เป็นอีกหน่วยงานหนึ่งที่รับผิดชอบในด้านการบำบัดรักษาผู้ติดยาเสพติด ซึ่งเป็นหน่วยงานที่เน้นการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดที่อยู่ในระบบบังคับบำบัดทั้งแบบควบคุมตัวและไม่ควบคุมตัว โดยมีภารกิจหลักในการกำหนดเงื่อนไขการคุมความประพฤติเพื่อให้ผู้กระทำผิดกลับไปใช้ชีวิตในสังคมตามปกติ การคุมประพฤติจึงเป็นวิธีการที่เปลี่ยนแนวความคิดจากวิธีการลงโทษมาเป็นวิธีการบำบัดฟื้นฟูและจากการลงโทษจำคุกมาเป็นการเลี่ยงโทษจำคุก โดยมีพนักงานคุมประพฤติคอยดูแลช่วยเหลือให้บุคคลดังกล่าวสามารถแก้ไขปรับปรุงนิสัยและความประพฤติของตนภายใต้การช่วยเหลือของชุมชนซึ่งวัตถุประสงค์หลักในการบำบัดคือ เพื่อลดความสูญเสียทางเศรษฐกิจและสังคมของประเทศชาติ (ภารกิจกรมคุมประพฤติ : เอกสารเผยแพร่) อาทิ การลดอัตราการเจ็บป่วยจากการติดยาเสพติด การพัฒนาบุคลิกภาพและพฤติกรรมของผู้ติดยาเสพติด โดยทำการพัฒนาด้านสุขภาพอนามัย การพัฒนาจิตใจ การพัฒนาด้านอารมณ์และสติปัญญา เพื่อให้สามารถปรับตัวเข้ากับบุคคลและสิ่งแวดล้อมภายนอกได้ และภารกิจที่สำคัญอีกประการหนึ่ง คือการป้องกันการหวนกลับไปใช้ยาเสพติดซ้ำ (กรมคุมประพฤติ : ออนไลน์) แต่อย่างไรก็ตามยังมีผู้ติดยาเสพติดอีกจำนวนมากที่ต้องเข้าสู่ระบบต้องโทษ หรือระบบการบังคับบำบัดและถูกส่งตัวไปบำบัดตามสถานที่ต่างๆ เช่น โรงเรียนวิวัฒน์พลเมือง ซึ่งเป็นสถานที่ที่ใช้ในการบำบัดฟื้นฟูผู้ติดยาเสพติดในระบบบังคับบำบัดแบบควบคุมตัวและพบว่ายังมีผู้ที่

ผ่านการบำบัดแล้วหลายคนที่ต้องกลับมาเข้ารับการบำบัดซ้ำแล้วซ้ำอีก จากข้อมูลของผู้เข้ารับการบำบัดรักษายาเสพติดในโรงเรียนวิวัฒน์พลเมืองในปี 2551 นั้น พบว่าหลังจากเยาวชนเข้ารับการบำบัดยาเสพติดในครั้งแรกแล้วยังคงมีสถิติการหวนมาเสพยาเสพติดซ้ำอีก ทำให้โรงเรียนวิวัฒน์พลเมืองยังคงมีเยาวชนผู้เข้ารับการบำบัดซ้ำเดิมอีกเป็นจำนวนมาก ซึ่งทำให้รัฐบาลต้องสูญเสียเงินจำนวนมากเพื่อนำมาบำบัดฟื้นฟูผู้ติดยาเสพติดซ้ำเหล่านี้ ดังนั้นหากได้มีการศึกษาถึงกระบวนการต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการไม่เสพยาเสพติดซ้ำ จะทำให้ได้รับประโยชน์เป็นอย่างมากทั้งในด้านความเข้าใจในวิถีชีวิตของกลุ่มคนที่ผ่านการบำบัดฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดและเข้าใจถึงกระบวนการต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับพฤติกรรมการไม่เสพยาเสพติดซ้ำ

ในการนี้ผู้วิจัยได้มีการสำรวจพื้นที่ที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้ก่อนที่จะมีการลงศึกษา และทำให้ผู้วิจัยได้มีโอกาสอันดีที่ทำให้พบกับผู้เข้ารับการบำบัดในระบบบังคับบำบัดแบบควบคุมตัวกลุ่มหนึ่ง เมื่อผู้วิจัยได้มีโอกาสจัดกิจกรรมและพูดคุยกับกลุ่มผู้บำบัดเหล่านี้ พบว่า กลุ่มผู้บำบัดเหล่านี้มีความมุ่งหวังอย่างมากที่จะไม่หวนกลับไปเสพยาเสพติดซ้ำภายหลังจากการบำบัดครบตามขั้นตอนแล้ว ด้วยคำพูดที่ว่า “พวกผมทุกคนก็อยากเป็นน้ำดีของสังคม ไม่มีใครหรอกอยากเป็นน้ำเน่าตลอดไป แต่ไม่รู้จะมีโอกาสหรือเปล่า” ด้วยเหตุนี้ทำให้ผู้วิจัยได้สนใจศึกษาถึงกระบวนการที่เกี่ยวข้องกับพฤติกรรมการไม่เสพยาบ้าซ้ำเพื่อเป็นประโยชน์ต่อการสนับสนุนกลุ่มผู้ติดยาเสพติดที่ได้เข้ารับการบำบัดรักษาให้มีกำลังใจที่จะต่อสู้ปัญหา แม้จะต้องเจออุปสรรคมากมายภายหลังการเข้ารับการบำบัดฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดแล้ว แต่ยังคงมีกลุ่มคนที่เข้ารับการบำบัดแล้วไม่หวนกลับไปเสพยาบ้าซ้ำอีก ข้อมูลที่ได้จากกลุ่มตัวอย่างที่เป็นผู้เสพดังกล่าวข้างต้น นับเป็นสิ่งที่สังคมไทยต้องตระหนักเป็นอย่างยิ่ง เพราะวัยรุ่นเป็นทรัพยากรที่มีคุณค่าของประเทศ เป็นอนาคตของชาติ หากอนาคตของชาติเหล่านี้เข้าสู่ขบวนการยาเสพติด ย่อมเป็นการทำลายความมั่นคงของชาติและทรัพยากรบุคคลของประเทศก็จะถูกทำลายลงด้วยเช่นกัน นอกจากนั้นหากเยาวชนมั่วสุมเสพยาเสพติดอย่างเรื้อรังจะทำให้อนาคตที่ดีถูกทำลายลง รวมทั้งนำไปสู่ปัญหาอาชญากรรมต่าง ๆ อาทิ การปล้น จี้ วิ่งราวทรัพย์ การค้าประเวณี เพื่อให้ได้เงินมาซื้อยาเสพติดเพื่อการเสพ หากไม่เร่งแก้ไขและป้องกันการติดยาเสพติดซ้ำ ก็อาจทำให้ปัญหาสังคมเหล่านี้ยิ่งทวีความรุนแรงจนยากต่อการแก้ไขอีกต่อไป

ในการลงพื้นที่นั้นทำให้ผู้วิจัยได้เห็นถึงความมุ่งมั่นตั้งใจที่จะไม่หวนกลับไปเสพยาเสพติดซ้ำจากผู้เข้ารับการบำบัดแต่กลับพบว่า ภายหลังจากการบำบัดฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดนี้พฤติกรรมการไม่เสพยาบ้าซ้ำนั้นไม่ได้เกิดขึ้นกับผู้เข้ารับการบำบัดทุกคน จึงเกิดเป็นคำถามว่า “เพราะเหตุใดคนที่เข้ารับการบำบัดยาเสพติดเช่นเดียวกัน แต่ภายหลังการบำบัดแล้ว คนกลุ่มหนึ่งสามารถมีพฤติกรรมการไม่เสพยาบ้าซ้ำได้ และคนอีกกลุ่มหนึ่งกลับไม่สามารถเลิกเสพยาบ้าและมีพฤติกรรมการหวนกลับไปเสพยาบ้าซ้ำอีก” จึงควรมีการศึกษาเพิ่มเติมในบริบทด้านต่างๆ ที่เป็นสาเหตุหรือเงื่อนไขเกี่ยวข้องกับการมีพฤติกรรมการไม่เสพยาบ้าซ้ำภายหลังจากการบำบัดฟื้นฟู

ผู้ติดยาเสพติดทั้งบริบทด้านสภาพแวดล้อมและบริบทภายในของผู้ที่ผ่านการบำบัดฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดเอง

วัตถุประสงค์การวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยมีวัตถุประสงค์ดังนี้

1) เพื่อศึกษาสาเหตุที่เกี่ยวข้องกับพฤติกรรมการไม่เสพยาบ้าซ้ำของผู้ผ่านการบำบัดฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดในระบบบังคับบำบัด

2) เพื่อศึกษาถึงกระบวนการไม่เสพยาบ้าซ้ำภายหลังจากการบำบัดฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดของผู้ผ่านการบำบัดฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดในระบบบังคับบำบัด

ความสำคัญของการวิจัย

การศึกษาครั้งนี้มีความสำคัญต่อองค์ความรู้ด้านวิชาการและต่อเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องในกระบวนการบำบัดฟื้นฟูผู้ติดยาเสพติดในระบบบังคับบำบัดเพื่อให้เกิดการพัฒนารูปแบบและกระบวนการบำบัดฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดให้มีพฤติกรรมการไม่หวนกลับไปเสพยาเสพติดซ้ำ สร้างความเข้าใจในตัวผู้ผ่านการบำบัดที่มีพฤติกรรมการไม่เสพยาบ้าซ้ำในระบบบังคับบำบัด โดยผ่านกระบวนการวิจัยและการนำเสนอในลักษณะของการศึกษา เป็นรายกรณีศึกษา ที่นำเสนอถึงสภาพชีวิตภายหลังการเข้ารับการบำบัดในระบบบังคับบำบัด ปัญหาอุปสรรค และการจัดการกับปัญหาในการคงพฤติกรรมการไม่หวนกลับไปเสพยาบ้าซ้ำอย่างต่อเนื่อง ประกอบกับการศึกษาเกี่ยวกับสาเหตุที่เกี่ยวข้องกับพฤติกรรมการไม่เสพยาบ้าซ้ำนี้จะมีความสำคัญต่อผู้ผ่านการบำบัดฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดที่สามารถนำผลไปปฏิบัติเพื่อมีพฤติกรรมการไม่หวนกลับไปเสพยาบ้าซ้ำได้อย่างต่อเนื่อง

ขอบเขตของการวิจัย

การศึกษาครั้งนี้ผู้วิจัยได้ศึกษาถึงผู้เสพยาเสพติดที่ผ่านการบำบัดฟื้นฟูผู้ติดยาเสพติดชนิดยาบ้า(แอมเฟตามีน) จากสำนักงานคุมประพฤติในจังหวัดแห่งหนึ่ง ที่เข้ารับการบำบัดในระบบบังคับบำบัดด้วยระยะเวลา 4-6 เดือน อายุระหว่าง 15-35 ปี ซึ่งคัดเลือกจากผู้ที่มีพฤติกรรมการไม่เสพยาบ้าซ้ำเป็นระยะเวลาไม่ต่ำกว่า 6 เดือนติดต่อกัน นับจากการเสร็จสิ้นระยะของการบำบัดฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดจนครบขั้นตอน และเป็นบุคคลที่ได้รับใบรับรองจากสำนักงานคุมประพฤติว่าเป็นบุคคลที่พ้นการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดครบขั้นตอนรวมถึงไม่มีพฤติกรรมการเสพยาบ้าซ้ำ

นิยามศัพท์เฉพาะ

พฤติกรรมการไม่เสพยาบ้าซ้ำ หมายถึง พฤติกรรมที่ผู้เข้ารับการบำบัดฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาบ้าไม่มีการกระทำพฤติกรรมที่เป็นกระบวนการนำยาบ้าเข้าสู่ร่างกายทั้งโดยการรับประทาน การฉีด และการสูดดม ภายหลังจากที่ได้รับการบำบัดฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดตามโปรแกรมของสำนักงานคุมประพฤติจนครบขั้นตอนและมีแนวโน้มจะไม่หวนกลับมาเสพยาบ้าซ้ำอีกต่อไปในอนาคตแต่ทั้งนี้ไม่รวมถึงการจำหน่ายหรือการมีไว้ในครอบครอง

การยุติการเสพยาบ้า หมายถึง พฤติกรรมที่ผู้เข้ารับการบำบัดฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาบ้าได้กระทำการหยุดหรือพักการเสพยาบ้าเป็นระยะเวลาหนึ่งในช่วงที่เข้ารับการบำบัดหรือภายหลังจากได้รับการบำบัดฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดตามโปรแกรมของสำนักงานคุมประพฤติจนครบขั้นตอน

ระบบบังคับบำบัด หมายถึง ระบบของการบำบัดรักษาผู้ติดยาเสพติดที่กระทำความผิดเกี่ยวกับคดียาเสพติดภายหลังจากถูกจับกุมและได้รับการพิจารณาว่าเป็นผู้เสพ/ติดยาเสพติดจะต้องเข้ารับการบำบัดฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดตามโปรแกรมที่สำนักงานคุมประพฤติกำหนดโดยแบ่งเป็น 2 ระบบหลักๆ คือ ระบบบังคับบำบัดแบบควบคุมตัว และระบบบังคับบำบัดแบบไม่ควบควบคุมตัว

การฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดในระบบบังคับบำบัด หมายถึง การกระทำใดๆ อันเป็นการบำบัดฟื้นฟูและรักษาอาการติดยาเสพติดทั้งทางร่างกายและจิตใจของผู้ติดยาเสพติดเพื่อการเลิกเสพยาเสพติดได้โดยเด็ดขาดและสร้างเสริมให้เกิดแนวโน้มการเป็นผู้คงสภาพการยุติการเสพยาเสพติดมิให้หวนกลับสู่การมีพฤติกรรมการเสพยาเสพติดซ้ำ ในลักษณะของการที่ผู้เข้ารับการฟื้นฟูสมรรถภาพจะต้องอยู่ภายใต้เงื่อนไขที่กำหนดในระหว่างการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด ซึ่งระบบการบังคับนี้จะใช้สำหรับผู้ติด/เสพยาเสพติดที่ต้องโทษและได้รับการพิจารณาว่าเป็นผู้เสพ/ติดยาเสพติด ซึ่งถือว่าเป็นผู้ป่วยมิใช่ผู้ร้ายจึงควรได้รับการรักษาในระบบบังคับบำบัด ตาม พรบ. ฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด พ.ศ.2545 ซึ่งผู้เสพ/ติดยาเสพติดเหล่านี้อาจมีอาการไม่สามารถควบคุมตนเองให้เข้ารับการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดได้ด้วยตนเองและมีพฤติกรรมที่เป็นอันตรายต่อตนเองหรือผู้อื่น จึงควรได้รับการบังคับให้ได้เข้ารับการฟื้นฟูสมรรถภาพตามวิธีการที่สถานฟื้นฟูสมรรถภาพให้บริการอยู่ตามความเหมาะสมกับสภาพการติดยาเสพติดและพฤติการณ์อื่นๆ

บทที่ 2
แนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาถึงสาเหตุที่เกี่ยวข้องกับพฤติกรรมการไม่เสพยาบ้าซ้ำของผู้ผ่านการบำบัดฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดในระบบบังคับบำบัดและเพื่อศึกษาถึงกระบวนการไม่เสพยาบ้าซ้ำภายหลังจากการบำบัดฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดของผู้ผ่านการบำบัดฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดในระบบบังคับบำบัด ซึ่งเป็นการศึกษาถึงข้อเท็จจริงในบริบทแห่งสภาพจิตใจ สภาพแวดล้อม ที่เป็นสาเหตุสำคัญอันจะนำไปสู่พฤติกรรมการยุติการเสพยาบ้าได้และสามารถคงพฤติกรรมการไม่หวนกลับไปเสพยาบ้าซ้ำได้อย่างต่อเนื่องรวมไปถึงการมีจุดมุ่งหมายและแนวโน้มที่แน่วแน่ว่าจะรักษาพฤติกรรมการไม่เสพยาบ้าซ้ำได้ต่อไปในอนาคต โดยผ่านกระบวนการศึกษาวิจัยที่จำเป็นต้องได้รับข้อมูลที่ละเอียดลึกซึ้งถึงสภาพชีวิตก่อนเข้ารับการบำบัด และสภาพการดำรงชีวิตภายหลังการบำบัดโดยมุ่งเน้นถึงพฤติกรรมที่เกี่ยวข้องกับการมีพฤติกรรมการไม่เสพยาบ้าซ้ำ เพื่อการรวบรวมถึงสาเหตุที่เกี่ยวข้องกับการมีพฤติกรรมการไม่เสพยาบ้าซ้ำ และสามารถนำมาอธิบายถึงสิ่งที่เกิดขึ้นได้อย่างครอบคลุมทุกด้าน ผู้วิจัยจึงได้เลือกใช้ระเบียบวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) มาเป็นแนวทางในการศึกษาครั้งนี้

ในการศึกษาครั้งนี้ผู้วิจัยได้สนใจศึกษาผู้ที่ผ่านการบำบัดฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดในระบบบังคับบำบัด ในความดูแลของกรมคุมประพฤติ ซึ่งในกระบวนการบำบัดนี้เป็นกระบวนการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของผู้เข้ารับการบำบัดยาเสพติดโดยมีความมุ่งหวังเพื่อรักษา บำบัดให้ผู้ที่เข้ารับการบำบัดยุติการเสพยาเสพติดและไม่หวนกลับไปเสพยาเสพติดซ้ำ ซึ่งกระบวนการบำบัดเหล่านี้มีความสำคัญและมีความซับซ้อนเป็นอย่างมาก ผู้เข้ารับการบำบัดต้องพบกับความลำบากในการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม มีวิธีการแก้ปัญหาและการปรับตัวที่แตกต่างกันออกไป ซึ่งผู้เข้ารับการบำบัดเหล่านี้ย่อมต้องมีปฏิสัมพันธ์ (Interaction) ร่วมกับบริบทแวดล้อมต่าง ๆ ดังนั้นผู้วิจัยจึงได้ทำการศึกษา ทบทวน และรวบรวมเอกสาร งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยได้กำหนดแนวคิดและทฤษฎีเพื่อใช้เป็นแนวทางในการศึกษา ดังนี้

1. ความเข้าใจเบื้องต้นเกี่ยวกับยาบ้า
    1.1 ความหมายของยาบ้า
    1.2 ส่วนผสมและวิธีการเสพยาบ้า
    1.3 ลักษณะอาการของผู้ติดยาบ้า
    1.4 การบำบัดฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาบ้า
    1.5 ภูมิต้านทานการไม่เสพยาเสพติดซ้ำ
2. ความหมายของพฤติกรรมการไม่เสพยาบ้าซ้ำ
3. การศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับพฤติกรรมการไม่เสพยาบ้าซ้ำ

4. ทฤษฎีและแนวคิดที่ใช้เป็นแนวทางในการศึกษาพฤติกรรมการไม่เสพยาบ้าซ้ำ
   4.1 ทฤษฎีปฏิสังสรรค์สัญลักษณ์ (Symbolic Interaction)
   4.2 ทฤษฎีการตีตรา (The Labeling Theory)
   4.3 ทฤษฎีบุคลิกภาพของแอดเลอร์ (Adler's Personality Theory)
   4.4 ทฤษฎีการเรียนรู้ทางปัญญาสังคม (Social Cognitive Theory)
   4.5 แนวคิดการควบคุมตนเอง (Self control)
5. แนวทางการศึกษา

1. ความเข้าใจเบื้องต้นเกี่ยวกับยาบ้า

ยาบ้าถือเป็นยาเสพติดชนิดหนึ่งที่มีความแพร่หลายเป็นอย่างมาก สาเหตุที่ผู้เสพเลือกเสพยาบ้านั้น เนื่องจากปัจจุบันยาบ้าเป็นยาที่แพร่หลาย หาซื้อง่าย และมีราคาไม่แพงมากนักเมื่อเทียบกับยาเสพติดชนิดอื่นๆ ในการศึกษานี้ผู้วิจัยจะได้กล่าวถึงเนื้อหาสาระเกี่ยวกับยาบ้าเพื่อเป็นการทำความเข้าใจในเบื้องต้น ที่จะช่วยให้เห็นถึงลักษณะของยาบ้าและลักษณะของผู้ที่ติดยาบ้า ซึ่งประกอบด้วย ความหมายของยาบ้า ส่วนผสมและวิธีการใช้ยาบ้า ลักษณะอาการของผู้ติดยาบ้า และการบำบัดฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาบ้า

1.1 ความหมายของยาบ้า

ยาบ้า หมายถึง วัตถุออกฤทธิ์ต่อจิตและประสาทที่จัดเป็นยาเสพติดให้โทษประเภทที่ 3 ที่มีสารตั้งต้นในการผลิต ได้แก่ แอมเฟตามีน เมทแอมเฟตามีน อีฟีดรีน เป็นต้น ซึ่งออกฤทธิ์กระตุ้นโดยตรงต่อระบบประสาทส่วนกลางและทำให้เกิดผลต่อร่างกาย จิตใจ ทั้งอย่างเฉียบพลันและเรื้อรัง แอมเฟตามีนหรือยาบ้า มีฤทธิ์ทำให้หลอดลมขยาย กระตุ้นการหายใจและกระตุ้นสมอง โดยในช่วงแรกได้นำเอาฤทธิ์ในการกระตุ้นสมองของแอมเฟตามีน มาใช้รักษาโรคง่วงหลับ (Narcolepsy) เป็นครั้งแรก ปี พ.ศ.1935 และหลังจากนั้นมาก็ได้มีการนำมาใช้เป็นยาลดน้ำหนักหรือลดความอ้วน ใช้ในผู้ป่วยที่มีอาการอ่อนเปลี้ย ผู้ป่วยโรคจิตที่มีอาการซึมเศร้าใช้เป็นยาแก้ง่วงและใช้เป็นยาแก้พิษสำหรับยาที่กดประสาทส่วนกลางหรือกดสมอง การนำแอมแฟตามีนมาใช้ในทางที่ผิดเป็นปัญหาของสังคมในปัจจุบันคือการนำมาใช้กิน เพื่อทำงานให้หนักหรือทนมากขึ้นกว่าปกติ มีลักษณะเป็นเม็ดหรือแคปซูล

1.2 ส่วนผสมและวิธีการเสพยาบ้า

ส่วนผสมทางเคมีของยาบ้าในแต่ละเม็ดนั้นได้รับการผสมขึ้นจากสารเคมีชนิดต่างๆ ตามสูตรของแต่ละแห่ง แต่โดยส่วนใหญ่จะส่งผลและออกฤทธิ์ต่อจิตและประสาท จากการศึกษาของส่วนพัฒนาระบบข้อมูล สำนักงาน ป.ป.ส. ในปี พ.ศ. 2540 พบว่ายาบ้ามีส่วนผสมทางเคมีที่ออกฤทธิ์ต่อจิตและประสาททั้งหมด 6 สูตร เรียงลำดับจาก มากไปหาน้อย ได้แก่

สูตรที่ 1 ใช้เมทแอมเฟตามีน ผสมกับ คาเฟอีน
สูตรที่ 2 ใช้เมทแอมเฟตามีน ผสมกับ อีฟีดรีน และคาเฟอีน
สูตรที่ 3 ใช้เมทแอมเฟตามีนอย่างเดียว
สูตรที่ 4 ใช้อีฟีดรีน ผสมกับ คาเฟอีน
สูตรที่ 5 ใช้แอมเฟตามีนซัลเฟต ผสมกับ อีฟีดรีน และคาเฟอีน
สูตรที่ 6 ใช้คาเฟอีนอย่างเดียว

ซึ่งหากปริมาณของส่วนผสมของเมทแอมเฟตามีน มีมากกว่า 20 มิลิกรัมต่อเม็ดขึ้นไป โอกาสที่จะสามารถทำให้ผู้ใช้เป็นครั้งคราวจะพัฒนาสู่สภาวะการติดยาบ้าจะมีสูงขึ้น อย่างไรก็ตาม ถ้าปริมาณของเมทแอมเฟตามีนอยู่ในสัดส่วนไม่เกิน 20 มิลิกรัมต่อเม็ด โอกาสที่ผู้ใช้ยาบ้าในสัดส่วนทางเคมีดังกล่าวนี้จะกลายเป็นผู้ติดยาบ้าอาจจะไม่เกิดขึ้น แต่จะเรียกผู้ใช้เป็นครั้งคราวนี้ว่า ผู้ใช้ยาบ้า (Abuser) แต่สำหรับผู้ที่ใช้ยาบ้าที่มีส่วนผสมเมทแอมเฟตามีนอยู่ในสัดส่วนเกินกว่า 20 มิลลิกรัมขึ้นไปต่อเม็ด ประกอบกับพฤติกรรมการใช้ยาบ้าปริมาณมากในแต่ละวัน และมีความถี่ต่อการใช้เป็นประจำ อาจจะพัฒนาจากผู้ใช้ยาบ้าไปเป็น ผู้ติดยาบ้า (Addict) ได้

อาจกล่าวได้ว่า ยาบ้าในปัจจุบัน มีส่วนผสมของเมทแอมเฟตามีน และสารกระตุ้นอื่น ๆ ที่ออกฤทธิ์ต่อจิตและประสาทเกือบทุกเม็ด ซึ่งหากผู้ใช้ยาบ้ามีพฤติกรรมการใช้เป็นบางครั้งบางคราว และใช้ปริมาณที่น้อย ก็อาจจะไม่รู้สึกว่าตนเองเป็นผู้ติดยาบ้า แต่ถ้าหากว่ามีพฤติกรรมการใช้ที่เป็นประจำ และมีความถี่ในการใช้ในแต่ละวันสูงก็อาจจะนำไปสู่การเป็นผู้ต้องพึ่งพิง หรือเป็นผู้ติดยาบ้าได้

วิธีการเสพยาบ้ามี 3 ลักษณะ ดังนี้

1. การเสพโดยการดูดควันหรือรมควัน มีวิธีการเสพ คือ การนำกระดาษฟรอยด์ขนาดเท่ากระดาษฟรอยด์ในซองบุหรี่หรือจะเป็นกระดาษฟรอยด์ในซองบุหรี่ มารีดให้เรียบ แล้วพับให้เป็นลักษณะของถ้วยหรือกระทง นำยาบ้ามาหักครึ่งเม็ดหรือจำนวนตามที่ต้องการเสพ บดให้ละเอียด แล้วใส่ลงไป เอาไฟลนที่กันกระดาษสักครู่หนึ่ง แล้วสังเกตดูว่าเม็ดยาได้ละลายคล้ายมีเปลวควันขึ้น จากนั้นก็จะม้วนกระดาษกลม ๆ จ่อกับปาก แล้วสูดควันที่ลอยออกมาจากกระดาษฟรอยด์

นอกจากนี้ การเสพโดยการดูดควันสามารถกระทำได้โดยการผ่านน้ำ มีวิธีการเสพ คือ นำกระดาษฟรอยด์พับเป็นลักษณะของถ้วยหรือกระทง นำยาบ้าบดให้ละเอียดใส่ลงไป เอาไฟลนที่กันกระดาษ และนำขวดพลาสติกบรรจุน้ำ เจาะรูด้านข้างขวดและนำหลอดยานัตถุ์ ผ่านควันยาบ้าและขวดน้ำ (โดยนำปลายหลอดข้างหนึ่งสัมผัสที่ควันและอีกด้านหนึ่งสัมผัสที่รอยเจาะของขวดน้ำ) และทำการสูดควันที่ปากขวดน้ำ ซึ่งผู้เสพด้วยวิธีนี้เชื่อว่ายาบ้าจะไม่ทำลายปอดเพราะผ่านตัวกลาง คือ น้ำ การเสพโดยการดูดควันส่วนใหญ่จะพบในกลุ่มผู้เสพโดยทั่วไป และกลุ่มวัยรุ่น นักเรียน เนื่องจากการเสพวิธีนี้จะออกฤทธิ์ต่อจิตและประสาทรวดเร็วกว่าวิธีอื่นๆ เนื่องจากกระบวนการซึมซับเข้าสู่ร่างกายและออกฤทธิ์ทางสมองใช้เวลาเร็วเป็นวินาที ซึ่งกลุ่มนักเรียนวัยรุ่นมีความนิยมอย่าง

มาก ซึ่งในภาษาของหมู่วัยรุ่น พวกเขาจะเรียกกระดาษฟรอยด์ที่ใส่ยาบ้าเพื่อลนไฟว่า “เรือ” และเมื่อเกิดควันระเหยออกมา อาการที่พวกเขาใช้หลอดกาแฟ หรือม้วนกระดาษเป็นหลอดเพื่อสูดควันที่ระเหยออกมานั้นเรียกว่า “จับมังกร” วิธีการดังกล่าวนี้สามารถกระทำได้อย่างรวดเร็ว สะดวกสบาย และให้ผลทันใจ จึงเป็นที่นิยมอย่างแพร่หลายในหมู่นักเรียนวัยรุ่น

2. การเสพโดยการกิน หรือ การกลืน คือ เป็นลักษณะการใช้ยาบ้าโดยการกินครั้งละ ¼ ½ หรือ 1 เม็ดต่อครั้ง กินเข้าไปพร้อมกับน้ำ วิธีนี้แล้วแต่บางคน บางคนจะกินทีละเม็ด หรือบางคนจะใช้วิธีแบ่งกิน หรือที่เรียกกันว่า “กินทีละขา” บางคนกินโดยการผสมกับเครื่องดื่มบำรุงกำลัง โดยจะทำให้ผู้เสพมีความรู้สึกขยัน และสดชื่น สามารถทำงานได้โดยไม่รู้สึกเมื่อยล้าหรือง่วงนอน ซึ่งวิธีนี้จะพบในกลุ่มผู้เสพยาบ้าเพื่อช่วยในการทำงาน ซึ่งวิธีการนี้ยาบ้าจะออกฤทธิ์ต่อจิตและประสาทช้า เพราะกระบวนการซึมซับเข้าสู่ร่างกาย โดยเฉพาะเมื่อผ่านตับจะทำหน้าที่ดูดซึมซับฤทธิ์ของยาบ้าไว้มาก ก่อนเข้าสู่อวัยวะส่วนอื่นๆ และสมองต่อไป ประมาณการออกฤทธิ์เต็มที่ใช้เวลาเป็นชั่วโมง

3. การเสพโดยการฉีดเข้าเส้น โดยการนำยาบ้าใส่ช้อนบดให้ละเอียดแล้วนำไปลนไฟให้ละลายเป็นน้ำ นำไปผสมน้ำใส่เข็มฉีดยา แล้วฉีดเข้าเส้นเลือดดำ สำหรับการฉีดยาบ้าเข้าเส้นเลือด ผู้เสพมีความเชื่อว่ายาบ้าจะให้ความแรงหรือยาบ้าจะออกฤทธิ์ได้มากกว่าการเสพยาบ้าด้วยวิธีอื่นๆ การเสพด้วยวิธีนี้จะพบในกลุ่มผู้เสพประเภทติดลึก เนื่องจากการเสพลักษณะนี้จะออกฤทธิ์ต่อจิตและประสาทเร็วกว่าแบบวิธีกิน ร่างกายจะซึมซับและออกฤทธิ์ทางสมองอย่างรวดเร็วใช้เวลาเพียงแค่นาที กลุ่มผู้ใช้วิธีนี้จึงไม่มากนัก ส่วนใหญ่จะมีบุคลิกภาพแปรปรวน (ทางจิตและประสาท) หรือกลุ่มผู้เสพเฮโรอีนเดิมโดยวิธีการฉีดแล้วหันมาเสพยาบ้าโดยวิธีการนี้ อาจจะเป็นไปได้ว่าในบางภาวะที่มีวิกฤตการณ์ เฮโรอีนราคาแพงหรือหาได้ยาก ประชากรผู้เสพเฮโรอีนจึงหันมาเสพยาบ้าเพื่อการทดแทน อาจกล่าวได้ว่า การใช้ยาบ้าโดยการฉีดมักไม่พบในกลุ่มนักเรียนวัยรุ่น เพราะมักนิยมวิธีการสูบหรือสูดแทน

1.3 ลักษณะอาการของผู้ติดยาบ้า

ในที่นี้ผู้วิจัยขอนิยามความหมายไว้เป็น 2 ลักษณะ ได้แก่ พฤติกรรมการเสพยาบ้า และพฤติกรรมการติดยาบ้า

พฤติกรรมการเสพยาบ้า หมายถึง การรับยาบ้าเข้าสู่ร่างกาย ไม่ว่าด้วยวิธีใดๆ หรือมีอาการติดยาบ้า ซึ่งสามารถตรวจสอบและแสดงผลได้ตามหลักวิทยาศาสตร์การแพทย์ว่าผู้นั้นได้รับยาบ้าเข้าสู่ร่างกายซึ่งสามารถแบ่งพฤติกรรมการเสพยาเสพติดออกเป็น 5 แบบ ดังนี้ (Thio., 1988: 340)

1. ทดลองใช้ (Experimental Use) เป็นการใช้ชั่วครั้งชั่วคราว เป็นระยะเวลาสั้นๆ เพียงครั้งเดียวหรืออาจมากกว่านั้น ด้วยความอยากรู้เกี่ยวกับฤทธิ์ของยาเสพติดหรือต้องการ

ประสบการณ์แปลกใหม่ จึงทดลองใช้ยาเสพติดกับกลุ่มเพื่อนหรือคนรู้จักที่มีประสบการณ์เกี่ยวกับยาเสพติด ผู้ใช้ยาเสพติดกลุ่มนี้จะไม่กลับไปใช้ยาเสพติด

2. ใช้เพื่อความบันเทิง (Recreational Use) เป็นการใช้เพื่อการเข้าสังคม รวมทั้งการใช้ยาเสพติดในกลุ่มเพื่อนหรือคนรู้จัก เวลาที่มีการจัดเลี้ยงด้วย ในกลุ่มนี้จะมีความรู้สึกเกี่ยวกับฤทธิ์ของยาเสพติดและความถี่ของการใช้มากกว่ากลุ่มที่ 1 แต่ก็สามารถควบคุมปริมาณการใช้ยาเสพติดได้

3. ใช้ตามสถานการณ์ (Situational Use) เป็นการใช้เมื่อต้องเผชิญหน้ากับสถานการณ์เฉพาะอย่างใดอย่างหนึ่ง เช่น แม่บ้านใช้เพื่อลดความเครียด นักเรียนใช้ในเวลาสอบ

4. ใช้อย่างรุนแรง (Intensified Use) เป็นการใช้ที่มีผลสืบเนื่องมาจากข้อที่ 2 และ 3 ซึ่งทำให้มีการใช้ยาเสพติดเพิ่มขึ้นทั้งปริมาณและความถี่ เช่น ใช้ทุกวันเพื่อแก้ปัญหาหรือคลายเครียด ความวิตก ฯลฯ อย่างไรก็ตามกลุ่มนี้ยังสามารถดำเนินชีวิตในสังคมได้อย่างปกติสุข

5. ใช้อย่างถูกควบคุม (Compulsive Use) เป็นการใช้ยาเสพติดติดต่อกันเป็นระยะเวลานาน จนกลายเป็นการติดยาทางกายและใจ และเมื่อไม่ได้ใช้ยาเสพติดจะมีอาการเจ็บปวดเนื่องจากการถอนพิษยาหรือหยุดยา (Withdrawal or Abstinence Syndrome) จึงจำเป็นต้องใช้ยาเสพติดเพื่อลดอาการเจ็บปวดนั้น

พฤติกรรมการติดยาบ้า (Addition) หมายถึง เมื่อบุคคลใดเสพหรือได้รับยาบ้าเข้าไปในร่างกายซ้ำๆ กัน ไม่ว่าจะด้วยวิธีใดๆ เป็นช่วงระยะหรือนานติดต่อกันก็ตาม จะทำให้บุคคลนั้นตกอยู่ใต้อำนาจหรือเป็นทาสของสิ่งนั้นทางด้านร่างกายและจิตใจหรือจิตใจเพียงอย่างเดียว นอกจากนั้นยังอาจจะต้องเพิ่มปริมาณการเสพขึ้นเรื่อย และทำให้สุขภาพของผู้เสพติดเสื่อมโทรมลง และเมื่อเวลาอยากเสพแล้วไม่ได้เสพจะมีอาการผิดปกติทางร่างกายและจิตใจ หรือเฉพาะทางด้านจิตใจเกิดขึ้นกับผู้เสพนั้น ลักษณะการติดยาเสพติด แบ่งออกเป็น 2 แบบ ดังนี้

1. การติดยาทางกาย (Physical Dependence) หมายถึง ลักษณะการติดยาเสพติดที่ผู้เสพมีความต้องการเสพอย่างรุนแรงทั้งร่างกายและจิตใจ จะหยุดเสพไม่ได้เมื่อถึงเวลาอยากเสพแล้วไม่ได้เสพจะเกิดอาการผิดปกติ (อาการขาดยา) อย่างมากทั้งร่างกายและจิตใจ เช่น การติดเฮโรอีน เมื่อขาดยาหรือไม่ได้เสพ จะมีอาการคลื่นไส้อาเจียน หาวบ่อยๆ น้ำมูกน้ำตาไหล นอนไม่หลับ เจ็บปวดทั่วร่างกาย ทุรนทุราย ฯลฯ ที่รุนแรงมากอาจอาเจียนหรือถ่ายเป็นเลือด ซึ่งชาวบ้านเรียกว่าลงแดง ตามทฤษฎีการติดยาที่ให้ความสำคัญต่อปัจจัยทางร่างกาย โดยเฉพาะผลที่เกิดจากสมองที่ก่อรูปเป็นพฤติกรรม พัฒนามาจากทฤษฎีการวางเงื่อนไข (Principles of Classical Conditioning) ของพาพลอฟ (I.P.Palov) ซึ่งสมองมนุษย์ก็สามารถถูกวางเงื่อนไขได้ เมื่อมีการเสพยาที่ทำให้เกิดความพอใจ พร้อมกับตัวกระตุ้น หลายๆ ครั้งต่อมา ตัวกระตุ้นนั้นๆ กลายเป็นชนวน (Triggers) ก็จะสามารถกระตุ้น ให้เกิดความอยาก โดยที่ไม่ได้มียาเสพติด และในรายที่ติดยารุนแรงแล้ว แม้เพียงการคิดถึงตัวกระตุ้น ก็เกิดความอยากแล้ว

สมองส่วนที่ยาเสพติดออกฤทธิ์ เป็นสมองส่วนเดียวกับสมองส่วนที่ควบคุมความอยากอาหารและน้ำ (ศูนย์ความหิวและความกระหาย) รวมทั้งความต้องการทางเพศด้วย ถือว่าเป็นสมองที่จะทำให้ชีวิตอยู่รอด เมื่อมีการเสพยาเป็นระยะเวลาที่นานพอ สมองก็จะเกิดวงจรที่ถือว่ายาเสพติดนั้นเป็นความจำเป็นของชีวิต

ในคนปกติ สมองส่วนนอก (Cerebral cortex) เป็นสมองส่วนที่ใช้ในการคิด การให้เหตุผลและการตัดสินใจ เป็นสมองที่สามารถปรับพฤติกรรมของเราได้ ภายใต้สมองส่วนนอก คือ สมองส่วนดั้งเดิม เรียกว่า ส่วนลิมปิก (Limbic system) สมองส่วนนี้สัมพันธ์กับการเสพติดทั้งสิ้น เป็นสมองระบบความพอใจ (Pleasure reward system) ความแตกต่างของสมองส่วนนี้กับสมองส่วนนอก คือ สมองส่วนนี้ไม่อยู่ใต้อำนาจจิตใจ การที่ยาและสารเสพติดออกฤทธิ์กับสมองส่วนนี้ ทำให้เกิดพฤติกรรมการเสพติด ซึ่งจะสูญเสียพฤติกรรมปกติที่จะใช้เหตุผลในการกระทำ

ผู้ติดยาเสพติดจึงใช้ชีวิตทั้งชีวิตเพื่อหายามาเสพและเสพยา ยอมทำทุกอย่าง เสียเงิน ขายสมบัติที่มี ขอจากพ่อแม่ ญาติพี่น้อง จนถึง ฉกชิง วิ่งราว ขโมย จี้ ปล้น หรือทำงานทุกอย่างรวมทั้งขายยาเสพติด เพื่อให้ได้เงินมาซื้อยาเสพติด พฤติกรรมเช่นนี้ถือว่าเป็นโรคสมองติดยา ไม่สามารถใช้สมองส่วนตัดสินใจมาควบคุมความคิด อารมณ์และพฤติกรรมได้

2. การติดยาทางใจ (Psychological Dependence) หมายถึง ลักษณะการติดยาเสพติดที่ผู้เสพมีความต้องการเสพเพราะจิตใจคิดอยากจะเสพเพียงอย่างเดียว ไม่ถึงกับเป็นทาสทางร่างกาย เมื่อถึงเวลาอยากเสพจะเกิดอาการทางจิตเท่านั้น ส่วนทางร่างกายไม่ปรากฏอาการผิดปกติ เช่น การติดบุหรี่ กาแฟ และยาเสพติด เป็นต้น เมื่อขาดยาจะเกิดอาการหงุดหงิด หรือกระวนกระวาย แต่ไม่พบอาการทางร่างกาย

เมื่อร่างกายของผู้ใช้ได้รับยาบ้าเข้าสู่ร่างกายไปปริมาณหนึ่งที่มากเพียงพอ ยาบ้าจะออกฤทธิ์กระตุ้นระบบประสาทส่วนกลาง โดยกระตุ้น Noradrenergic Nervous System ทั้ง แอลฟา และเบต้า รวมทั้งกระตุ้น Dopaminergic Nervous System ด้วย (นิรนาท แสนสา. 2543: 26)

อาการและอาการแสดงของผู้เสพยาบ้า

<u>ในระยะแรก</u> ผู้เสพจะมีอาการกระสับกระส่ายอย่างรุนแรง ไม่เป็นสุข ซึมเศร้า (ซึ่งอาจเป็นตามลักษณะนิสัยของแต่ละคน) เบื่ออาหาร อ่อนเพลีย และนอนไม่หลับ ซึมเศร้าไม่สร่างและอยากยาน้อยลงซึ่งเป็นเหตุให้เกิดความอ่อนเพลีย หมดกำลัง ต้องการอาหารมากขึ้น และต้องการการนอนหลับ

<u>ในระยะที่ 2</u> เริ่มมีการนอนหลับดีขึ้นเป็นปกติ อาการอยากยาน้อยลงตามลำดับ อารมณ์เริ่มเป็นปกติมากขึ้น แต่ไม่นานก็จะกลับเริ่มอ่อนเพลียอีก วิตกกังวล และตามมาด้วยอาการไม่มีความพอใจ

อาการขาดยานี้แตกต่างกันมากในแต่ละบุคคล บางรายมีอาการระแวงมากหรือซึมเศร้ามากและรุนแรงเป็นครั้งคราว บางรายก็ไม่มีอาการเหล่านี้ ยากระตุ้นที่ไปกระตุ้นระบบหัวใจมักทำให้เกิดอาการปวดศรีษะ หัวใจเต้นเร็วและแรง และบางครั้งเต้นไม่สม่ำเสมอ ความดันโลหิตเปลี่ยนแปลง

อาจสูงขึ้นหรือต่ำลงก็ได้ บางรายอาจมีเหงื่อออกมากผิดปกติ อาการกล้ามเนื้อหน้าท้องแข็งเกร็ง ปวดท้อง คลื่นไส้ อาเจียน และท้องร่วง ก็อาจมีให้พบได้

ในผู้ใช้ยาบ้าโดยทั่วไป พวกเขาสามารถปิดบังอาการต่างๆ ที่เกิดขึ้นไม่ให้ผู้อยู่ใกล้ชิดทราบได้ไม่ยาก ทั้งนี้เพราะอาการไม่แตกต่างจากอาการของบุคคลทั่วไปที่มีลักษณะเป็นผู้ที่ทำงานมากเกินไป หรือเป็นผู้ที่มีอารมณ์หงุดหงิดเป็นครั้งคราว แต่อย่างไรก็ตาม ผู้ใช้ยาบ้าอาจจะเกิดอาการผิดปกติทางจิตแบบโรคจิต (psychosis) ได้ แม้ว่าจะใช้ปริมาณไม่มากนัก โดยการใช้แอมเฟตามีนในปริมาณ 50 มิลิกรัมต่อวันติดต่อกัน 3 วัน ก็อาจจะกระตุ้นให้เกิดอาการโรคจิตได้ และโอกาสที่จะเกิดอาการโรคจิตมีได้เท่ากันทั้งผู้ที่มีพื้นฐานสภาพจิตปกติ และไม่ปกติ ซึ่งอาการโดยทั่วไปมักจะเกิดอาการโรคจิต รู้สึกว่ามีคนคอยติดตามดูตนเองอยู่ คิดว่าคนอื่นจะมาฆ่าตน มีความรับรู้เกี่ยวกับการมองที่ผิดไป เกิดภาพหลอนและมองเห็นสิ่งอื่นๆ บิดเบือน อาการที่เกิดจากยาบ้านี้มีการเปลี่ยนแปลงเสมอ แต่ที่เกิดขึ้นบ่อยมากคือ ความกลัว ความกังวล ซึมเศร้า และเมื่อมีการขับยาบ้าออกจากร่างกาย ก็มักจะมีอาการที่เรียกว่า อาการงดเสพหรือถอนยา โดยมีอาการเซื่องซึม ง่วงเหงาโกรธง่าย ปวดเมื่อยตามเนื้อตัว มีความรู้สึกอยากยา และบางครั้งอาจจะมีอาการซึมเศร้าอย่างหนักจนอาจมีแนวโน้มคิดฆ่าตัวตายหรือทำร้ายผู้อื่นได้ ซึ่งการวิจัยในครั้งนี้ผู้วิจัยได้แบ่งระดับของผู้ที่เสพยาบ้าออกเป็น 3 ระดับ คือ ผู้เสพยาบ้า ผู้ติดยาบ้า และผู้ติดยาบ้าอย่างรุนแรง มีความหมายดังนี้

ผู้เสพยาบ้า หมายถึง ผู้ที่ใช้ยาบ้าเป็นครั้งคราว ไม่ต่อเนื่อง ร่วมกับการมีพฤติกรรมที่เริ่มเปลี่ยนไปแต่ยังสามารถดำรงชีวิตได้ตามปกติ เมื่อใช้ยาบ้าแล้วพบปัญหาแต่ยังคงใช้ต่อไป แต่เมื่อได้มีการหยุดยาเสพยาบ้าแล้ว ไม่มีอาการถอนหรืออยากยา

ผู้ติดยาบ้า หมายถึง บุคคลที่เสพหรือได้รับยาบ้าเข้าไปในร่างกายซ้ำๆ กัน ไม่ว่าจะด้วยวิธีใดๆ เป็นประจำและต่อเนื่องตั้งแต่ 6 เดือนขึ้นไป ทำให้บุคคลนั้นตกอยู่ใต้อำนาจหรือเป็นทาสของสิ่งนั้นทางด้านร่างกายและจิตใจหรือจิตใจเพียงอย่างเดียว นอกจากนั้นยังอาจจะต้องเพิ่มปริมาณการเสพขึ้นเรื่อย ๆ และทำให้สุขภาพของผู้เสพติดเสื่อมโทรมลง และเมื่อหยุดยาแล้วมีอาการถอน/อยากยา หากไม่ได้เสพแล้วจะมีอาการผิดปกติทางร่างกายและจิตใจ หรือเฉพาะทางด้านจิตใจเกิดขึ้นกับผู้เสพ

ผู้ติดยาบ้าอย่างรุนแรง หมายถึง ผู้ติดยาบ้าอย่างต่อเนื่องเป็นระยะเวลานานกว่า 3 ปี ซึ่งสามารถตรวจสอบได้ทางการแพทย์หรือจากประวัติทางสังคม ไม่สามารถเลิกเสพยาบ้าได้ แม้ผ่านการบำบัดหลายครั้ง หรือเคยเป็นผู้มีประวัติการรักษาด้วยยาหรือบำบัดฟื้นฟูรวมกันเกินกว่า 3 ครั้ง ไม่มีความตั้งใจหรือความต้องการเลิกอย่างจริงจัง

อาการต่างๆ ที่เกิดขึ้นกับผู้ใช้ยาบ้านั้น เป็นผลเนื่องจากฤทธิ์ทางเภสัชวิทยาของยาบ้า ซึ่งมีดังนี้

1. ฤทธิ์ต่อระบบประสาทส่วนกลาง ยาบ้าออกฤทธิ์กระตุ้นระบบประสาทส่วนกลาง ลดความง่วงซึม ทำให้นอนไม่หลับ มีการเปลี่ยนแปลงทางอารมณ์ ทำให้ครึกครื้น รื่นเริง เป็นสุข ไม่เหนื่อย แต่ถ้าได้รับยาในขนาดสูงจะเกิดอาการมึนงง และอาจเกิดภาวะตื่นกลัว (panic) และภาวะโรคจิตได้

2. ฤทธิ์ต่อระบบหัวใจและหลอดเลือด ยาบ้าทำให้เกิดอาการต่างๆ คือ ปวดศรีษะ หนาวสั่น จังหวะการเต้นของหัวใจผิดปกติ เจ็บหน้าอก ความดันโลหิตสูงขึ้นหรือต่ำลง การไหลเวียนโลหิตอาจล้มเหลว

3. ฤทธิ์ต่อระบบทางเดินหายใจ ยาบ้าทำให้อัตราการหายใจสูง และจังหวะการหายใจไม่ปกติ

4. ฤทธิ์ต่อระบบทางเดินอาหาร อาการที่พบคือ ปากแห้ง การรับรู้รสผิดปกติ ไม่อยากอาหาร คลื่นไส้ อาเจียน ท้องเสีย เป็นตะคริวในช่องท้อง อาจเกิดอาการชัก และโลหิตคลั่งในสมอง

5. ฤทธิ์ต่อระบบอื่นๆ เช่น มีการเปลี่ยนแปลงต่อความรู้สึกทางเพศ ไร้สมรรถภาพชั่วคราว เพิ่มการหลั่งปัสสาวะ เป็นต้น

หากผู้ใช้มีการใช้ยาบ้าในปริมาณที่น้อย ย่อมก่อให้เกิดความรู้สึกพึงพอใจแก่ผู้เสพสักระยะหนึ่ง แต่ในระยะยาวจะมีแนวโน้มต่อการเพิ่มปริมาณการใช้มากขึ้น ซึ่งจะทำผู้เสพยาบ้ากลายเป็นผู้ติดยาบ้าทั้งทางร่างกายและจิตใจในที่สุด และหากต้องการเลิก จำเป็นต้องได้รับการบำบัดอย่างถูกวิธีซึ่งจะได้ผลต่อการบำบัดทั้งทางร่างกายและจิตใจที่ควบคู่กันแต่หากแม้จะสามารถเลิกเสพยาบ้าได้โดยเด็ดขาดแล้วนั้น ร่างกายอาจจะไม่สามารถฟื้นฟูได้อย่างเต็มที่ เนื่องจากการเสพยาบ้ามาเป็นเวลานานได้ทำร้ายร่างกายจนอาจยากจะเยียวยาได้ ดังจะเห็นได้จากตัวอย่างของผู้ที่เลิกเสพยาบ้าแต่ภายหลังได้เป็นมะเร็งลำไส้ หรืออาจเป็นพวกจิตวิปริต หรือมีความคิดช้ากว่าผู้อื่น เป็นต้น

1.4 การบำบัดฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาบ้า

ในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้ศึกษาในบริทบทที่เป็นการบำบัดฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดในระบบบังคับบำบัด โดยความรับผิดชอบของกรมคุมประพฤติ กระทรวงยุติธรรม ซึ่งมีแนวคิดปรับเปลี่ยนจากผู้ต้องหาคดียาเสพติดได้รับการจองจำ ให้เป็นรูปแบบการพิจารณาการขยายขอบเขตของการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด ให้ครอบคลุมถึงผู้เสพและมีไว้ในครอบครองผู้เสพและมีไว้ในครอบครองเพื่อจำหน่ายและผู้เสพและผู้จำหน่ายเล็กน้อย รวมทั้งเด็กและเยาวชนที่กระทำความผิดให้ได้รับการบำบัดฟื้นฟูตามนโยบายของรัฐบาลในการแก้ไขปัญหาการแพร่ระบาดของยาเสพติด โดยใช้หลัก “การป้องกันนำหน้าการปราบปราม ผู้เสพต้องได้รับการรักษา และผู้ค้าต้องได้รับการลงโทษอย่างเด็ดขาด” จากนโยบายดังกล่าวได้คำนึงถึงผู้เสพ/ติดยาเสพติดให้ถือเป็นผู้ป่วย มิใช่ผู้ร้ายจึงจำเป็นต้องได้รับการรักษา

ซึ่งระบบการบำบัดฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดสามารถ แบ่งออก 3 ระบบหลัก ได้แก่

1. **ระบบสมัครใจ** หมายถึง ระบบที่ผู้เสพ/ติดยาเสพติดมีความสมัครใจและต้องการยุติการเสพยาเสพติด จึงขอเข้ารับการบำบัดตามสถานที่บำบัดต่างๆ เช่น สถานีอนามัย โรงพยาบาล เป็นต้น

2. **ระบบต้องโทษ** หมายถึง ระบบที่ผู้เสพ/ติดยาเสพติดได้ถูกจำกุมและดำเนินคดีเกี่ยวกับการกระทำความผิดเกี่ยวกับคดียาเสพติด เมื่อพ้นการต้องโทษจึงให้การบำบัดรักษาตามระบบการบังคับบำบัดตามโปรแกรมที่กรมคุมประพฤติกำหนด

3. **ระบบบังคับบำบัด** หมายถึง ระบบของการบำบัดรักษาผู้ติดยาเสพติดที่กระทำความผิดเกี่ยวกับคดียาเสพติดภายหลังจากถูกจับกุมและได้รับการพิจารณาว่าเป็นผู้เสพ/ติดยาเสพติดจะต้องเข้ารับการบำบัดฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดตามโปรแกรมที่กรมคุมประพฤติกำหนด

ในการศึกษาครั้งนี้ผู้วิจัยได้ศึกษาในบริบทของระบบบังคับบำบัด จึงจะนำเสนอแนวคิดเกี่ยวกับการบังคับบำบัด และที่มา ความสำคัญของพระราชบัญญัติฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด พ.ศ.2545

แนวคิดตามหลักแทนการดำเนินคดีอาญา (The Principle of Diversion)

เป็นการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการดำเนินคดีอาญาในชั้นก่อนขึ้นศาลโดยหลีกเลี่ยงหรือเบี่ยงเบน (Deviation) ไม่นำ “กระบวนการยุติธรรมตามแบบพิธี” ปกติ (Tradition or Typical Justice System) มาใช้กับผู้กระทำความผิดให้ครบทุกขั้นตอน แต่ใช้วิธีอื่นแทน ซึ่งอาจมีกฎหมายอนุญาตโดยชัดแจ้งหรือไม่ก็ตาม ดังนั้น แนวคิดการแทนการดำเนินคดีอาญานี้จึงถือว่าเป็นการนำผู้ต้องหาหรือผู้กระทำความผิดในคดียาเสพติดบางประเภทมาบังคับบำบัด โดยมิใช่เป็นมาตรการในการนำบุคคลนั้นมาลงโทษทางอาญาเพราะถือว่าผู้ติดยาเสพติดเป็นผู้ป่วยที่ต้องแก้ไขฟื้นฟู สำหรับแนวคิดตามหลักแทนการดำเนินคดีอาญานี้แบ่งออกเป็น 2 กรณี (กรมราชทัณฑ์. 2550: 10-11) คือ

กรณีที่ 1 ผู้ที่ถูกบังคับบำบัดยังมิได้มีฐานะเป็นจำเลยหรือนักโทษ เพียงแต่เป็นผู้ถูกคุมขังในขั้นตอนของการสอบสวนเท่านั้น

กรณีที่ 2 ผู้ที่ถูกบังคับบำบัดยังมิได้มีฐานะเป็นจำเลยหรือนักโทษเช่นกัน หรือความเป็นนักโทษได้สิ้นสุดลงแล้ว แต่ผู้นั้นต้องได้รับการแก้ไขฟื้นฟู

แนวคิดตามหลักแทนการดำเนินคดีอาญานี้ถือว่ามีความสำคัญยิ่งและเป็นแกนหลักในการนำมาใช้แก้ไขผู้เสพหรือผู้ติดยาเสพติด สำหรับประโยชน์ที่เห็นได้ชัดของการใช้หลักแทนการดำเนินคดีอาญานี้ ได้แก่

1. ให้โอกาสผู้กระทำผิดที่มิได้มีสันดานเป็นอาชญากรให้กลับตัวเป็นคนดี
2. เป็นผลดีแก่ประวัติและอนาคตของผู้กระทำความผิด คือ ไม่มีใบแดงแจ้งโทษ ไม่ได้ชื่อว่าเป็นคนขี้คุก หรือนักโทษ ไม่ได้ชื่อว่าเป็นอาชญากร ไม่ถูกตราหน้า ไม่มีปมด้อย ไม่ถูกรังเกียจ ไม่เสียอนาคต และไม่เสียชื่อเสียง

3. ผู้กระทำความผิดไม่เสียเวลาในการศึกษาเล่าเรียน หรือไม่ต้องออกจากงาน และสามารถทำงานได้เหมือนปกติ ไม่ก่อให้เกิดปัญหาแก่ครอบครัว
4. ผู้กระทำความผิดไม่ต้องคลุกคลีสมาคมกับผู้ต้องขังประเภทอื่นที่มีสันดานเป็นอาชญากรในเรือนจำ
5. ช่วยลดปัญหาอาชญากรรมโดยอ้อม เพราะเมื่อเขากลับตัวเป็นคนดี อาชญากรรมที่พวกเขาจะไปก่อขึ้นอีกก็ลดน้อยลง ทำให้สังคมปลอดภัยขึ้น
6. ช่วยลดปัญหานักโทษล้นเรือนจำได้ดีมาก เพราะในเรือนจำและทัณฑสถานต่างๆ มีผู้ต้องขังที่มีโทษจำคุกระยะสั้นเป็นจำนวนมาก
7. ช่วยลดงบประมาณ ค่าใช้จ่ายต่างๆ เช่น ค่าเลี้ยงดู เครื่องอุปโภคบริโภค ซึ่งรัฐต้องจ่ายเป็นค่าใช้จ่ายในการเลี้ยงดูผู้ต้องขังจำนวนมาก ซึ่งผลดีข้อนี้นับว่าเป็นผลดีต่อส่วนรวมทั้งสังคมและรัฐ

ที่มา ความสำคัญ ของพระราชบัญญัติฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด พ.ศ. 2545

รัฐบาลได้ประกาศใช้พระราชบัญญัติฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด พ.ศ.2545 โดยให้ผู้กระทำผิดตามมาตรา 19 แห่งพระราชบัญญัติฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด พ.ศ. 2545 ในความผิด ดังต่อไปนี้

1. เสพยาเสพติด
2. เสพและมีไว้ในครอบครอง
3. เสพและมีไว้ในครอบครองเพื่อจำหน่าย
4. เสพและจำหน่ายยาเสพติดตามลักษณะ ชนิด ประเภท และปริมาณที่กำหนดในกฎกระทรวง

จะต้องเข้ารับการบำบัดในระบบบังคับบำบัดรักษาแทนระบบเดิม คือต้องโทษจำคุก ซึ่งเป็นมติใหม่ตามพระราชบัญญัติฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด พ.ศ.2545 เนื่องจากพิจารณาเห็นว่าปัญหาการแพร่ระบาดของยาเสพติดให้โทษมีความรุนแรงมากขึ้น และในหลักการแล้วผู้เสพยาเสพติดมีสภาพเป็นผู้ป่วยประเภทหนึ่ง มิใช่อาชญากรปกติ สมควรที่จะได้รับการบำบัดรักษาฟื้นฟูสมรรถภาพแทนการรับโทษจำคุก รัฐบาลจึงมีนโยบายให้รวมทรัพยากรที่มีความสามารถด้านการตรวจพิสูจน์การติดยาเสพติด และด้านการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด เช่น กระทรวงกลาโหม กระทรวงมหาดไทย กระทรวงยุติธรรม กระทรวงสาธารณสุข และสำนักงานตำรวจแห่งชาติ เป็นต้น มาดำเนินงานในลักษณะบูรณาการร่วมกันเป็นพหุภาคี และนำผู้กระทำผิดเกี่ยวกับยาเสพติดฐานเสพหรือครอบครองจำนวนเล็กน้อยไปควบคุมเพื่อตรวจวินิจฉัยหรือตรวจพิสูจน์ว่าเป็นผู้เสพยาเสพติดหรือไม่ โดยใช้ระยะเวลา 15 วัน หรืออาจขยายเพิ่มเติมได้อีก 30 วัน รวมไม่เกิน 45 วัน หากตรวจพิสูจน์ว่าเป็นผู้ติดยาเสพติดจะต้องเข้ารับการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด โดยมีทั้งแบบควบคุมตัวและไม่ควบคุมตัวในฐานความผิดดังกล่าวที่ศูนย์ฟื้นฟูในสังกัดของกองทัพบก

กองทัพเรือ กองทัพอากาศ โรงพยาบาลธัญญารักษ์ ศูนย์ฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด ลาดหลุมแก้ว บ้านพิชิตใจ และหน่วยงานของกรุงเทพมหานครที่ได้รับการประกาศเป็นศูนย์ฟื้นฟูฯ

ข้อดีของระบบบังคับบำบัด ตามพระราชบัญญัติฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด พ.ศ.2545 คือ

1. เป็นการตัดวงจรผู้เสพออกจากผู้ค้าด้วยการบำบัด

2. เป็นการบังคับให้ผู้ติดยาเสพติดต้องเข้ารับการฟื้นฟูสมรรถภาพจนครบทุกขั้นตอน ซึ่งเป็นที่ยอมรับตามหลักวิชาการว่าผู้ติดยาเสพติดจำเป็นต้องได้รับการฟื้นฟูทั้งทางร่างกายและจิตใจให้เข้มแข็งจนสามารถเลิกเสพยาเสพติดได้โดยเด็ดขาด หรืออย่างน้อยก็อาจจะหยุดเสพยาเสพติดได้เป็นเวลานานก่อนจะหวนกลับไปเสพซ้ำ

3. ระบบบังคับบำบัดอาจจะเป็นแนวผลักดันให้ผู้ติดยาเสพติดที่มีอาชีพมั่นคงอยู่แล้ว สมัครใจเข้ารับการบำบัดรักษาในระบบสมัครใจมากขึ้น เนื่องจากไม่ต้องการถูกจับกุมตัวส่งเข้าศูนย์ฟื้นฟูสมรรถภาพ ซึ่งต้องรับการฟื้นฟูสมรรถภาพเป็นเวลานาน

4. ผู้เข้ารับการฟื้นฟูสมรรถภาพได้มีโอกาสพัฒนาตนเองให้กลับตนเป็นพลเมืองดี ได้รับการฝึกฝนทักษะชีวิตและฝึกฝนอาชีพจนสามารถดำรงชีพอยู่ในสังคมได้ตามปกติ ไม่ต้องมีประวัติทางคดี สามารถทำประโยชน์แก่ตนเอง ครอบครัวและประเทศชาติ

ในระบบการบังคับบำบัดนั้น เป็นกระบวนการภายหลังจากผู้เข้ารับการบำบัดต้องโทษและได้รับการพิจารณาให้ได้รับการบำบัดฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดตามแผนการบำบัดต่าง ๆ โดยมีกระบวนการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดดังภาพประกอบ 1

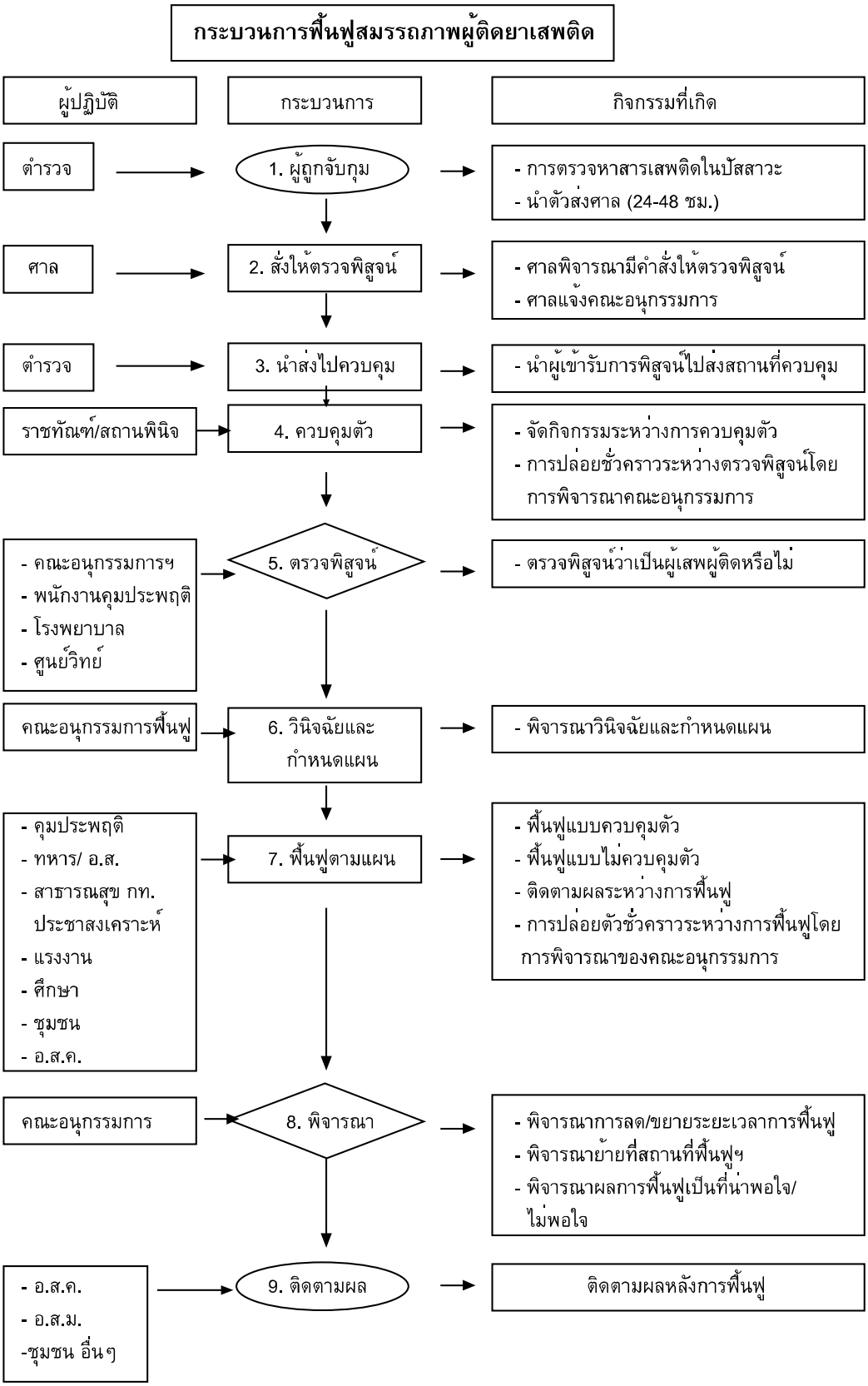

ภาพประกอบ 1 แสดงกระบวนการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด

โดยทั่วไปกระบวนการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดมีองค์ประกอบดังต่อไปนี้

1) การฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดทางด้านร่างกาย

2) การฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดทางด้านจิตใจ

3) การฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดทางด้านสังคม

4) การฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดทางด้านการศึกษาและ/หรืออาชีพ

ในกระบวนการของระบบบังคับบำบัดนี้ จะมีการดำเนินการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดดังนี้

1. ดำเนินการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดตามแผนการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดของศูนย์บำบัด

2. ให้ผู้เข้ารับการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดปฏิบัติตามกิจวัตรประจำวันที่ได้กำหนดตามระยะเวลาการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดไม่เกิน 6 เดือน โดยกิจวัตรประจำวันที่หน่วยกำหนดนี้จะมีองค์ประกอบของกิจกรรม 4 ระยะ ดังนี้

2.1 ขั้นเตรียมการ ระยะเวลาประมาณ 7-14 วัน เป็นขั้นของการเตรียมผู้เข้ารับการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดทั้งทางด้านร่างกายและจิตใจ โดยการปฐมนิเทศให้ความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับวิธีการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดและจูงใจให้สมาชิกมีความพร้อมที่จะฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด

2.2 ขั้นการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด ระยะเวลาประมาณ 2-3 เดือน แบ่งออกเป็น 4 ด้าน ดังนี้

ก) การฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดทางด้านร่างกาย เน้นการส่งเสริมสุขภาพพลานามัย และสุขอนามัยของผู้เข้ารับการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด

ข) การฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดทางด้านจิตใจ เน้นการปรับเปลี่ยนทางด้านอารมณ์และจิตใจเป็นการสอนให้ผู้เข้ารับการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดได้ฝึกฝนให้มีความมั่นคงทางด้านอารมณ์และจิตใจโดยใช้กระบวนการกลุ่มและการให้การปรึกษา

ค) การฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดทางด้านสังคม เน้นการปรับเปลี่ยนทัศนคติและพฤติกรรมเพื่อให้ผู้เข้ารับการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดมีทัศนคติที่ดีต่อสภาพแวดล้อมในสังคม ได้เรียนรู้การมีปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่นในสังคมภายใต้กฎระเบียบของศูนย์ฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด โดยมีกระบวนการกลุ่มและเครื่องมือต่างๆ ของการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดในการปรับเปลี่ยนพฤติกรรม

ง) การฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดทางด้านการศึกษาและอาชีพ เน้นการพัฒนาสติปัญญาและจิตวิญญาณเป็นการให้ความรู้ทางด้านศาสนา ส่งเสริมความคิด และให้การศึกษาในด้านต่างๆ เพื่อให้ผู้เข้ารับการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดได้ใช้ชีวิตและดำเนินชีวิตอย่างรอบคอบระมัดระวัง โดยใช้การสัมมนา การเรียน การสอน การให้ความรู้และข่าวสารข้อมูลในด้านต่างๆ และการฝึกปฏิบัติ การฝึกทักษะด้านการประกอบอาชีพ เป็นการฝึกให้ผู้เข้ารับการฟื้นฟู

สมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดมีความชำนาญและมีทัศนคติที่ดีต่อการทำงานเพื่อที่จะทำงานเลี้ยงดูตนเองและครอบครัว

2.3 ขั้นการเตรียมตัวก่อนกลับสู่สังคม ระยะเวลาการเตรียมตัวกลับสู่สังคมประมาณ 1 เดือน เป็นขั้นของการเตรียมผู้เข้ารับการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดก่อนที่จะออกไปใช้ชีวิตจริงในสังคมภายนอก เน้นการปรับตัวกลับสู่สังคม เป็นการวางแผนให้ผู้เข้ารับการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดที่ผ่านการประเมินว่ามีความพร้อมในการกลับสู่สังคมในด้านการทำงาน การพบและอยู่ร่วมกับครอบครัวหรือออกไปประกอบกิจกรรมอื่นใด การดำเนินการขั้นเตรียมกลับสู่สังคมนั้นผู้เข้ารับการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดจะต้องเขียนใบคำร้องขอเพื่อออกฝึกกลับสู่สังคม

2.4 ขั้นการดูแลหลังการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดและการติดตามผล เป็นขั้นที่ผู้เข้ารับการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดพ้นการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดแล้วและกลับไปอยู่ในครอบครัว ชุมชน และสังคม ระยะเวลาในการดูแลหลังการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดและการติดตามผล 1 ปี ซึ่งการดูแลหลังการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดและการติดตามผลนั้นแบ่งได้เป็น 2 ลักษณะ ดังนี้

ก) การดูแลและติดตามผลโดยศูนย์ฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด ประกอบด้วย

- การเยี่ยมบ้าน โดยทีมพนักงานเจ้าหน้าที่(ทีมบำบัด) ออกไปเยี่ยมบ้านผู้ผ่านการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดหรือ
- รับรายงานตัว พนักงานเจ้าหน้าที่นัดผู้ผ่านการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดเข้ามารายงานตัวหรือ
- การโทรศัพท์/จดหมาย พนักงานเจ้าหน้าที่โทรศัพท์หรือไปรษณียบัตรไปสอบถามที่บ้านผู้ผ่านการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด

ข) การดูแลและติดตามผลโดยเครือข่ายชุมชน ดำเนินการ ดังนี้

- พนักงานเจ้าหน้าที่(ทีมบำบัด) ประสานกับอาสาสมัครคุมประพฤติหรืออาสาสมัครชุมชนในหมู่บ้านที่ผู้ผ่านการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดพักอาศัยอยู่ เพื่อแจ้งรายชื่อและวิธีการติดตามผล

1.5 ภูมิต้านทานการไม่เสพยาเสพติดซ้ำ

คณะกรรมการที่ปรึกษาด้านการป้องกันปราบปรามยาเสพติดให้โทษในสถานศึกษา (ม.ป.ป.: 70) อธิบายว่าการที่บุคคลสามารถต้านทานกับสถานการณ์ผลักดันหรือชักจูงให้ติดยาเสพติดได้ เพราะมีภูมิต้านทานการติดยาเสพติดซ้ำ ซึ่งพิจารณาได้จาก

ประการแรกคือ บุคลิกภาพ ซึ่งเป็นลักษณะรวมของบุคคลอันเกิดจากการอบรมเลี้ยงดูและการมีประสบการณ์ต่อสิ่งแวดล้อมในขณะที่บุคคลเจริญเติบโตขึ้น ผู้ที่มีบุคลิกภาพหรือสภาพจิตใจผิดปกติ เช่น มีจิตใจอ่อนแอ วิตกกังวล มีแนวโน้มจะใช้ยาเสพติดได้ง่าย ทั้งนี้เพราะมีภูมิต้านทานการติดยาเสพติดซ้ำต่ำ

ประการที่สองคือ การมีเจตคติและค่านิยมต่อยาเสพติดว่าสิ่งใดดีหรือไม่ดี มีความรู้จัก ยั้งคิด ผู้ที่มีทัศนคติที่ถูกต้องจะไม่หวนกับไปเสพยาเสพติดซ้ำแม้ว่าจะมีโอกาสใกล้ชิดยาเสพติด

ประการที่สามคือ การมีความรู้เกี่ยวกับยาเสพติดที่ถูกต้องตรงกับความเป็นจริง วัยรุ่นที่มีความรู้จากการให้ความรู้ หรือเข้ารับการบำบัดว่ายาเสพติดเป็นอันตรายจะเกิดความกลัวไม่กล้าทดลองเสพยาเสพติด ส่วนวัยรุ่นที่ได้รับรู้เกี่ยวกับยาเสพติดไม่ถูกต้องจากผู้อื่น ต่อต้านการบำบัด อาจเชื่อเพื่อนและยอมรับการชักจูงจากเพื่อนได้ง่าย ทำให้ไม่สามารถต้านทานการหวนกลับไปเสพยาเสพติดได้

สรุปได้ว่า บุคลิกภาพซึ่งเป็นลักษณะรวมของบุคคลที่เกิดจากการอบรมเลี้ยงดูและการมีประสบการณ์เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมที่รวมถึงการปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่น เจตคติ ค่านิยม และความรู้ที่ถูกต้องเกี่ยวกับยาเสพติดจะช่วยอธิบายถึงความสามารถในการต้านทานการไม่หวนเสพยาเสพติดซ้ำได้

นอกจากนี้ องค์การที่เกี่ยวข้องกับยาเสพติดในสหรัฐอเมริกา ก็ได้กล่าวว่าการต้านทานการติดยาเสพติด เป็นเรื่องของการรู้คิด การติดต่อระหว่างบุคคลและความสมบูรณ์ด้านอารมณ์ เช่น ความภาคภูมิใจในตนเอง รวมทั้งการมีความรู้ความเข้าใจในเรื่องยาเสพติดที่ช่วยให้ตระหนักถึงอันตรายของยาเสพติด ดังนั้น ผู้ที่มีการพัฒนาด้านการรู้คิด อารมณ์ สังคม และมีทัศนคติที่ถูกต้องจึงสามารถต้านทานการติดยาเสพติดได้ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ บอทวิท (Botvin. 1986: 369-374) ที่เน้นให้มีการศึกษาในเรื่องต่อไปนี้ คือ

1. อิทธิพลทางสังคมจากกลุ่มต่าง ๆ เช่น เพื่อน ครอบครัว มีบทบาทต่อกระบวนการถ่ายทอดทางสังคม ในด้านทักษะต่าง ๆ ทางสังคม เช่น การรู้จักปฏิเสธ การรับรู้สิ่งที่ถูกต้องตามบรรทัดฐานทางสังคมเกี่ยวกับยาเสพติด ซึ่งการรับรู้แต่ละบุคคลจะแตกต่างไปตามแรงจูงใจ ความต้องการ ทัศนคติ ประสบการณ์เดิมและบุคลิกภาพ โดยบุคคลจะเลือกรับรู้สิ่งเร้าบางอย่างแล้วนำไปจัดระบบและให้ความหมายตามประสบการณ์หรือสิ่งเร้าภายในที่มีอยู่โดยมีความสัมพันธ์กับสถานการณ์และการเกิดพฤติกรรม นอกจากนี้ตัวแปรด้านบุคลิกภาพยังสามารถทำนายการใช้หรือไม่ใช้ยาเสพติดซ้ำได้

2. การพัฒนาทักษะส่วนตนและสังคม จากการมีปฏิสัมพันธ์ทางสังคมโดยการเรียนรู้และพัฒนาตนเองในด้านการกล้าแสดงออก ความภาคภูมิใจในตนเอง การรู้คิด การลดความวิตกกังวล เมื่อบุคคลได้รับอิทธิพลจากสังคม บุคคลจะปฏิบัติตามบรรทัดฐานของสังคมหรือไม่ ขึ้นอยู่กับการได้รับรางวัล หรือการลงโทษจากการกระทำในอดีตและปัจจุบัน รวมทั้งการเรียนรู้ทางสังคม เกี่ยวกับบรรทัดฐานของสังคม ทัศนคติและการมีปฏิสัมพันธ์ร่วมกับบุคคลอื่น โดยได้รับแรงเสริมจากเพื่อน ครอบครัว และคนอื่น ดังนั้นบุคคลจึงเรียนรู้ผลที่เกิดขึ้นจากประสบการณ์ จนกลายเป็นความเชื่อ มีผลต่อการควบคุมพฤติกรรมของตนเอง (Bandura. 1977) ผู้มีทักษะส่วนตนและสัมคมที่ดีจะสามารถเรียนรู้ว่า การเสพยาเสพติดเป็นอันตรายต่อชีวิต และไม่สอดคล้องกับบรรทัดฐานของสังคมจึงไม่หวนกลับไปเสพยาเสพติดซ้ำ

3. ด้านจิตสังคมหมายถึง การมีทัศนคติที่ถูกต้องเกี่ยวกับยาเสพติด และการมีบุคลิกภาพที่เหมาะสมในการต้านทานการหวนกลับไปเสพยาเสพติดซ้ำ ซึ่งเกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนแปลงทางร่างกายได้ กล่าวคือ เป็นผู้ที่มีความสมดุลระหว่างความต้องการทางสังคมกับความต้องการส่วนตัว และบรรจุเอกลักษณ์แห่งตน จะมีความมั่นใจในตนเอง มีความพร้อมที่จะเข้าสู่ความเป็นผู้ใหญ่ เข้าใจถึงสภาพความเป็นจริงทางสังคม ส่วนเด็กวัยรุ่นที่ไม่สามารถปรับตัวได้ เนื่องจากมีความสับสนในบทบาทของตนเอง ไม่มั่นใจเกี่ยวกับตนเอง อาจจะหันไปหาประสบการณ์ใหม่ที่เป็นปัญหาทางสังคมได้ง่าย

ดังนั้นในการศึกษาว่าบุคคลจะสามารถต้านทานต่อการหวนกลับไปเสพยาเสพติดซ้ำได้มากน้อยเพียงใด จึงเกี่ยวข้องกับการรับรู้อิทธิพลทางสังคม การมีปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่น การมีทักษะส่วนตัวและสังคม รวมทั้งทัศนคติและบุคลิกภาพ สรุปได้ว่าลักษณะจิตใจและบุคลิกภาพมีส่วนเกี่ยวกับการที่บุคคลจะสามารถต้านทานการหวนเสพยาเสพติดซ้ำได้มากหรือน้อย

2. ความหมายของพฤติกรรมการไม่เสพยาบ้าซ้ำ

ยาบ้ามีการแพร่ระบาดอย่างรวดเร็ว และได้รับความนิยมในหมู่ผู้ใช้ยาเสพติดที่เริ่มต้นเสพยาเสพติดมากที่สุด เพราะเป็นยาเม็ดที่พกพาได้สะดวกและเสพได้ง่าย และฤทธิ์ของยาบ้าที่มีความรุนแรงแตกต่างกันไปตามสารเคมีต่างๆ ที่นำมาผลิต โดยเฉพาะฤทธิ์ของยาบ้าที่ทำให้ผู้เสพมีความตื่นตัว ครึกครื้น รื่นเริง ไม่เหนื่อยง่าย จึงทำให้เป็นที่ต้องการของผู้ที่ชอบความสนุกสนาน และนำไปสู่การเป็นผู้ติดยาบ้าในที่สุด ซึ่งในการแก้ไขปัญหาการติดยาบ้าดังกล่าว ส่วนหนึ่งคือการแก้ไขให้ผู้ติดยาบ้ายุติการใช้ยาบ้าให้ได้ และนอกจากนั้นยังควรมีการป้องกันไม่ให้กลุ่มผู้เสพยาบ้านี้หวนกลับไปติดยาบ้าซ้ำอีก มีงานวิจัยที่ได้ทำการศึกษาในกรณีที่ผู้ติดยาเสพติดที่เคยเข้ารับการบำบัดแล้วกลับไปเสพยาเสพติดซ้ำอีก ซึ่งพฤติกรรมการเสพยาเสพติดซ้ำนี้ สุพัฒน์ ธีรเวชเจริญชัย (2522) ได้ให้คำจำกัดความไว้ว่า เป็นการที่ผู้ป่วยยาเสพติดซึ่งรับการบำบัดรักษาในสถานบำบัด หรืออดยาด้วยตนเองอย่างน้อยหนึ่งครั้ง จนถึงระยะเวลาหนึ่ง ผู้ป่วยหวนกลับไปใช้ยาเสพติดอีก ซึ่งสอดคล้องกับ รุจิรา แก้วสอาด (2548) ได้ให้ความหมายของการกลับไปเสพยาเสพติดซ้ำของผู้เลิกยาเสพติดนั้นว่าเริ่มจากการที่ผู้เข้ารับการบำบัด เริ่มมีพฤติกรรมที่เบี่ยงเบนไปจากวิถีชีวิตของคนปกติและนำไปสู่การที่ผู้เข้ารับการบำบัดกลับไปใช้ยาหรือสารเสพติดอีกครั้ง จรุณรักษ์ ยี่ภู่ (2549) ได้ให้นิยามว่ากระบวนการเสพติดซ้ำนั้น จะมีขั้นตอนที่ดำเนินไปอย่างต่อเนื่องของผู้เข้ารับการบำบัดรักษาครบขั้นตอนแล้ว หวนกลับไปใช้ยาเสพติดอีกจนถึงขั้นที่เรียกว่า ติดยา เริ่มตั้งแต่การใช้ยาเสพติดในครั้งแรกและครั้งต่อๆ มา จนถึงการตัดสินใจเข้ามารับการบำบัดรักษาอีกครั้ง

จากการศึกษาความหมายของพฤติกรรมการไม่เสพยาบ้าซ้ำนี้ มีงานวิจัยหลายงานได้ให้คำจำกัดความและความหมายไว้หลายความหมาย งานวิจัยของจินตนา เยี่ยมชัยภูมิ (2548) ได้ให้คำจำกัดความเกี่ยวกับพฤติกรรมการไม่เสพยาเสพติดซ้ำว่าเป็น การคงสภาพของการเลิกเสพยาเสพติด โดยให้ความหมายว่า เป็นการเรียนรู้การปรับเปลี่ยนพฤติกรรมใหม่จากการเข้ารับการ

บำบัดรักษา และนำมาประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน มีการควบคุมตนเองที่ดี รู้จักวางชีวิตในอนาคตอย่างชัดเจน มีความรู้สึกภาคภูมิใจในตนเอง รู้สึกว่าตนเองมีคุณค่า และได้รับความรักเอาใจใส่ การให้กำลังใจ การไว้วางใจจากบุคคลในครอบครัว ซึ่งจากการให้ความหมายเกี่ยวกับพฤติกรรมการไม่เสพย์เฮโรอีนซ้ำ ของ บุญสิทธิ์ ไชยชนะ (2543) ได้ให้ความหมายว่า การที่ผู้เข้ารับการบำบัดรักษาเฮโรอีนแล้วไม่ใช้ยาเสพติดชนิดเฮโรอีน ฉีดเข้าเส้นเลือดในส่วนอวัยวะต่าง ๆ ของร่างกาย ในขณะที่เข้ารับการบำบัด โดยวัดจากผลการตรวจอนุพันธ์ของฝิ่นในปัสสาวะด้วยวิธี Enzyme Multiplied Immunoassay Technique (EMIT) ซึ่งผลการตรวจเป็นลบ แสดงว่าผู้เข้ารับการบำบัดรักษามีพฤติกรรมการไม่เสพเฮโรอีนซ้ำ ซึ่งสอดคล้องกับ อดิศร วิศาล (2545) ที่ได้ให้คำจำกัดความของผู้เลิกใช้ยาเสพติดว่า หมายถึง ผู้ที่เคยผ่านการบำบัดรักษาจากศูนย์บำบัด และสามารถหยุดเสพยาเสพติดได้ และไม่เข้าสู่การเป็นผู้เสพเป็นระยะเวลาหนึ่ง ซึ่งจากการศึกษาความหมายของงานวิจัยต่างๆ สามารถสรุปความหมายของพฤติกรรมการไม่เสพยาบ้าซ้ำ ได้ว่า เป็นพฤติกรรมที่ผู้เข้ารับการบำบัดได้รับการบำบัดและฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดตามขั้นตอนได้ระยะหนึ่งแล้ว ไม่มีการกระทำพฤติกรรมที่เป็นกระบวนการนำยาบ้าเข้าสู่ร่างกายทั้งโดยการรับประทาน การฉีด และการสูดดม ซึ่งสามารถวัดได้จากการตรวจทางวิทยาศาสตร์ เช่น การตรวจปัสสาวะ หากมีผลตรวจเป็นลบจะแสดงให้เห็นว่าเป็นผู้ที่มีพฤติกรรมการไม่เสพยาบ้าซ้ำ

3. การศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับพฤติกรรมการไม่เสพยาบ้าซ้ำ

เนื่องจากงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับพฤติกรรมการไม่เสพยาบ้าซ้ำยังมีการศึกษาไม่มากนัก ดังนั้นผู้วิจัยจะขอนำเสนอในลักษณะการศึกษาควบคู่กันทั้งพฤติกรรมการเสพยาเสพติดซ้ำและพฤติกรรมการไม่เสพยาเสพติดซ้ำ เพื่อเพิ่มความเข้าใจและขยายมุมมองที่มองรอบด้านโดยยึดหลักของการวิจัยเชิงคุณภาพ ซึ่งจากการศึกษาถึงสาเหตุและเงื่อนไขหลักที่เกี่ยวข้องกับพฤติกรรมการไม่เสพยาบ้าซ้ำ สามารถแบ่งออกได้เป็น 7 สาเหตุหลัก ดังนี้

3.1 สาเหตุด้านตัวผู้เสพ

สาเหตุด้านตัวผู้เสพยาบ้าเป็นบุคคลที่สำคัญที่สุดที่จะกระทำพฤติกรรมการไม่เสพยาบ้าซ้ำให้เป็นไปได้ตามเป้าหมายที่ได้วางไว้ในขณะที่เข้ารับการบำบัด เนื่องจากผู้เข้ารับการบำบัดส่วนใหญ่มีเป้าหมายและความมุ่งมั่นอย่างมาก ว่าจะสามารถยุติการเสพยาบ้าได้จริง และไม่คิดจะหวนกลับไปเสพยาบ้าอีกแต่ในจำนวนบุคคลเหล่านี้เมื่อผ่านการบำบัดจนครบขั้นตอนแล้วกลับมีพฤติกรรมการเสพยาบ้าซ้ำ ความล้มเหลวเหล่านี้มีผลมาจากความอ่อนแอภายในใจประกอบกับการมีบุคลิกไม่มั่นคงทางอารมณ์ พึ่งพิงผู้อื่น และจำนนต่อสภาวะขัดแย้งเป็นสาเหตุหลักที่จะทำให้ผู้ผ่านการบำบัดล้มเหลวในความมุ่งมั่นที่จะเลิกเสพยาบ้าและหวนกลับไปเสพยาบ้าอีกครั้ง จากการศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้องพบว่า ผู้ที่สามารถเลิกเสพยาเสพติดและไม่หวนกลับไปเสพยาเสพติดอีกภายหลังการเข้ารับการบำบัดแล้ว มักเป็นบุคคลที่มีจิตลักษณะพื้นฐานที่ดี มีการรับรู้ความสามารถของตนสูง เช่น มีความรู้สึกว่าตนสามารถทำได้แม้จะมีผู้คนรอบข้างตีตราว่าเป็นผู้มีพฤติกรรม

เบี่ยงเบน และบั่นทอนกำลังใจ มีทัศนคติที่ไม่ดีต่อการเสพยาบ้าโดยเห็นว่าเป็นสิ่งที่เป็นอันตรายต่อร่างกาย มีลักษณะมุ่งอนาคตควบคุมตน เช่น มีความมุ่งมั่นที่จะเลิกเสพยาบ้าให้ได้เพื่อกลับมารับผิดชอบต่อภาระหน้าที่ มุ่งมั่นที่จะกลับมาเรียนหนังสือและดำรงตนตามมาตรฐานที่สังคมยอมรับ เป็นแบบอย่างให้กับบุตร และรู้สึกผิดเมื่อทำให้คนที่ตนรักต้องเสียใจจึงมีความมุ่งมั่นที่จะไม่หวนกลับไปเสพยาบ้าอีก (นิรนาท แสนสา. 2543: 189) มีความภาคภูมิใจในตนเองเมื่อเห็นว่าตนสามารถทำได้ตามเป้าหมายและยิ่งรับรู้ในความสามารถของตนก็ยิ่งมีความภาคภูมิใจในตนเองเพิ่มขึ้น และที่สำคัญคือ มีความเข้มแข็งภายในจิตใจ ไม่แปรปรวนง่าย มีความรู้สึกนึกคิดเป็นทางบวกตามความเป็นจริงจะทำให้บุคคลเหล่านี้สามารถต่อสู้กับปัญหาที่ต้องเผชิญภายหลังการถูกปล่อยตัวได้ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ จินตนา เยี่ยมชัยภูมิ (2548: บทคัดย่อ) ซึ่งได้ศึกษากรณีผู้ที่เลิกยาเสพติดว่า สาเหตุที่ทำให้ผู้เสพยาเสพติดสามารถเลิกเสพยาเสพติดได้นั้นจำเป็นต้องมีแรงจูงใจที่จะเลิกเสพยาบ้า ได้แก่ การตระหนักถึงโทษและพิษภัยของยาเสพติด, มีความต้องการและจุดมุ่งหมายที่จะกลับไปทำงานและทำหน้าที่ที่ตนควรรับผิดชอบ, และต้องการทำให้ตัวเองสบายใจมากขึ้น ไม่เป็นที่ดูถูก รังเกียจจากบุคคลรอบข้าง รวมถึงไม่ต้องกลัวต่อการถูกจับกุม ซึ่ง งานวิจัยเรื่อง เส้นทางชีวิตของผู้ต้องขังในคดียาเสพติด (พัทธี จิตสว่าง และสุมนทิพย์ ใจเหล็ก. 2544) พบว่า บุคคลที่หวนกลับมาเสพยาบ้าซ้ำนั้นเกิดจากสาเหตุของสภาพจิตใจเป็นหลัก มักเป็นบุคคลที่ไม่มีความเชื่อมั่นในตนเอง อารมณ์ไม่มั่นคง ไม่พร้อมเผชิญโลกภายนอก มองว่าคนอื่นรังเกียจตนเองแม้แต่คนในครอบครัว และคิดว่าสังคมรังเกียจมองว่าเป็นบุคคลไร้คุณค่า ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ รุจิรา แก้วสอาด (2548: 34) ได้ศึกษากรณีการกลับไปเสพเฮโรอีนซ้ำของผู้ติดยาเสพติด พบว่า ปัจจัยจากตัวบุคคลที่เป็นสาเหตุของการกลับไปเสพเฮโรอีนซ้ำนั้นมักเกิดจากสภาพจิตใจที่อ่อนแอมักให้เหตุผลของการกลับไปเสพยาซ้ำว่า ไม่สามารถลืมรสชาติ และติดใจในความสุขที่ได้รับจากการเสพได้ ไม่มีที่ยึดเหนี่ยวทางใจ ขาดความมั่นใจและการควบคุมตน รวมถึงมีบุคคลิกการเก็บตัว

กล่าวโดยสรุป จะเห็นได้ว่าสาเหตุที่สำคัญของการมีพฤติกรรมการไม่เสพยาบ้าซ้ำนั้นคือสภาพจิตใจที่เข้มแข็งของผู้ที่เข้ารับการบำบัดฟื้นฟูสมรรถภาพยาเสพติด และการมีความมุ่งมั่นในการเลิกเสพยาบ้าของกลุ่มตัวอย่าง ซึ่งสาเหตุเหล่านี้จะเป็นไปตามเป้าหมายของผู้กระทำได้หรือไม่นั้นขึ้นอยู่กับตัวบุคคลแต่ละคนที่จะสนองตอบสิ่งเร้าในลักษณะชอบหรือไม่ชอบ เห็นด้วยหรือไม่เห็นด้วยเพียงใด แตกต่างกันออกไป

3.2 สาเหตุด้านอิทธิพลจากการคบเพื่อน

สาเหตุด้านอิทธิพลจากการคบเพื่อนเป็นอีกหนึ่งสาเหตุหลัก เนื่องจากผู้เสพยาบ้าเหล่านี้เป็นวัยรุ่น ซึ่งวัยรุ่นเป็นวัยที่ให้ความสำคัญกับเพื่อนเป็นอย่างมาก ดังนั้นเพื่อนจึงเป็นสาเหตุสำคัญที่จะช่วยให้เกิดการพัฒนาไปสู่รูปแบบที่ดีหรือไม่ดี ด้วยวัยรุ่นเป็นวัยที่มีความต้องการประสบการณ์ใหม่ๆ และการต้องการคนที่เข้าใจในตนเองทำให้วัยรุ่นมีความปรารถนาที่รุนแรงที่จะได้เรียนรู้สิ่ง

ใหม่ แม้จะเป็นเรื่องเสี่ยงหรือเป็นการกระทำที่ไร้เหตุผลก็ตาม เพื่อนจึงเป็นสิ่งเติมเต็มให้ได้ ตนจึงต้องการให้เพื่อนยอมรับ ไม่ต้องการจะทำตัวแปลกแยกจากกลุ่มเพื่อน ทำให้วัยรุ่นมักมีพฤติกรรมการเลียนแบบพฤติกรรมจากเพื่อนเสมอ ดังนั้นแม้จะเข้ารับการบำบัดจนสามารถเลิกเสพยาเสพติดได้แล้วแต่เมื่อกลับมาคบกับเพื่อนกลุ่มเดิม ๆ สามารถอธิบายได้จากทฤษฎีพัฒนาการของ อีริคสัน (Erikson) ได้กล่าวว่า การพัฒนาทางด้านบุคลิกภาพแบ่งออกเป็น 8 ขั้นตอน ในที่นี้ผู้วิจัยขออธิบายเฉพาะในส่วนที่เกี่ยวข้องกับกลุ่มตัวอย่าง ซึ่งอยู่ในช่วงขั้นที่ 5 คือ ช่วงความเป็นเอกลักษณ์กับความสับสนในบทบาท (Identity Vs. Role confusion) ในช่วงอายุ 12-17 ปี ที่เป็นช่วงที่ย่างเข้าสู่วัยรุ่นและเริ่มพัฒนาเอกลักษณ์ของตนเองว่าตนคือใคร และค้นหาบทบาทที่เหมาะสมกับตน ซึ่งเป็นช่วงที่วัยรุ่นเกิดความสับสนในตนเอง ว่าตนต้องการสิ่งใดกันแน่ หากสามารถค้นหาหน้าที่บทบาทของตนเองได้อย่างเหมาะสมแล้ว บุคคลนั้นก็สามารถดำเนินชีวิตได้อย่างที่สมควรจะเป็น แต่หากไม่สามารถค้นหาเอกลักษณ์แห่งตนได้เขาจะเกิดความสับสนและแสดงบทบาทที่ไม่เหมาะสมหรือไม่สอดคล้องกับตนเอง เช่น การเข้าไปยุ่งเกี่ยวกับยาเสพติด ช่วงขั้นที่ 6 คือ ช่วงความผูกพันกับการแยกตัว (Intimacy Vs. Isolation) ในช่วงอายุ 18-34 ปี ซึ่งเป็นขั้นของการพัฒนาด้านความรัก ความผูกพัน เมื่อบุคคลสามารถค้นพบเอกลักษณ์ของตนเองได้แล้วก็เกิดความรู้สึกต้องการมีเพื่อนสนิทที่รู้ใจ สามารถปรับทุกข์ซึ่งกันและกันได้ ตลอดถึงแสดงความยินดี และเสียสละให้แก่กัน ดังนั้นวัยรุ่นในช่วงนี้จึงให้ความสำคัญกับเพื่อนเป็นอย่างมากโดยเฉพาะเป็นเพื่อนที่เผชิญปัญหาคล้ายๆ กัน เช่น มีปัญหาครอบครัว ปัญหาการเรียน จะทำให้มีความรู้สึกเข้าใจซึ่งกันและกัน รู้สึกรักเพื่อนเป็นอย่างมาก หากเพื่อนชวนเสพยาเสพติดก็มิอาจปฏิเสธได้ เนื่องจากไม่อยากทำให้เพื่อนผิดหวัง และไม่อยากทำตัวแปลกแยกจากเพื่อนกลุ่มเดียวกัน ประกอบกับมีความต้องการการยอมรับจากกลุ่มเพื่อนและมีความอยากรู้อยากลองเป็นทุนเดิม จึงทำให้ถลำลึก ซึ่งจากการศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้องพบว่าภายหลังจากการเข้ารับการบำบัดฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดจนสามารถเลิกเสพยาบ้าได้แล้วแต่เมื่อภายหลังการปล่อยตัวออกมาแล้ว ก็ยังคงมีพฤติกรรมการหวนกลับไปเสพยาบ้าซ้ำอีก ซึ่งในจำนวนนี้ยืนยันว่าไม่อาจทนต่อคำชักชวนจากเพื่อนได้ ซึ่งสอดคล้องกับ รุจิรา แก้วสอาด (2548: 34) ที่ศึกษากรณีการกลับไปเสพเฮโรอีนซ้ำของผู้ติดยาเสพติด พบว่า อิทธิพลจากเพื่อนมีความสำคัญอย่างมากต่อการเสพยาซ้ำ เนื่องจากมีเพื่อนสนิทที่ติดยา และมีเพื่อนกลุ่มเดิมมาชวนเที่ยวเตร่ ทำให้ละทิ้งกับเพื่อนเก่าได้ยาก ประกอบกับแม้จะลองเปลี่ยนเพื่อนกลุ่มใหม่แล้วแต่ก็ไม่ค่อยได้รับการยอมรับ มักถูกตีตราว่าเป็นคนขี้ยา จึงต้องหันกลับมาคบกับเพื่อนที่เข้ารับการบำบัดด้วยกัน โดยให้เหตุผลว่าเป็นเพื่อนที่เข้าใจกันมากที่สุดเพราะอยู่ด้วยกันในช่วงเวลาลำบากร่วมกัน

กลุ่มบุคคลที่สามารถเลิกเสพยาบ้าและไม่มีพฤติกรรมการเสพยาบ้าซ้ำนั้นมีจำนวนไม่น้อยที่ต้องละทิ้งเพื่อนกลุ่มเดิมที่เคยร่วมเสพยาด้วยกัน จึงจะทำให้เลิกเสพยาบ้าได้จริง บางรายถึงกับยอมที่จะพักการเรียนของตน เนื่องจากไม่ต้องการเจอเพื่อนกลุ่มเดิมซึ่งอาจชักชวนให้กลับไปเสพยาบ้าซ้ำอีกครั้ง และพยายามที่จะเปลี่ยนกลุ่มเพื่อนที่มีพฤติกรรมการไม่เสพยาเสพติด หรือเกเร เพื่อเป็นการปกป้องตนเองไม่ให้ถูกชักจูงไปในทางเสื่อมเสียอีก

3.3 สาเหตุด้านแรงสนับสนุนทางสังคมและสภาพแวดล้อม

สาเหตุด้านแรงสนับสนุนทางสังคมและสภาพแวดล้อมเป็นแรงผลักดันจากบุคคลภายนอกหรือสภาพแวดล้อมภายนอกที่มีอิทธิพลและมีความหมายทางจิตใจต่อผู้เข้ารับการบำบัดการติดยาบ้าเป็นอย่างมาก ซึ่งแรงสนับสนุนทางสังคมถือเป็นปัจจัยทางจิตวิทยาสังคมที่ผลต่อการดำรงชีวิตของมนุษย์อย่างมาก เนื่องจากบุคคลจำเป็นต้องมีปฏิสัมพันธ์ (interaction) กับบุคคลอื่นอยู่เสมอ ซึ่งการมีปฏิสัมพันธ์เหล่านี้ในเชิงจิตวิทยา พบว่าการตัดสินใจส่วนใหญ่ของคนจะขึ้นอยู่กับอิทธิพลของบุคคลอื่น ซึ่งมีความสัมพันธ์ในฐานะเป็นผู้มีความสำคัญ และมีอำนาจเหนือกว่าตัวเราตลอดเวลา เป็นที่ยอมรับกันมาเป็นเวลานานแล้วว่าแรงสนับสนุนทางสังคมมีบทบาทต่อพฤติกรรมของคนไปจนชั่วชีวิต (Jacobson. 1986: 256-259 อ้างอิงใน อดิศร วิศาล, 2545: 39) จากการศึกษาถึงแรงสนับสนุนทางสังคมที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการมีพฤติกรรมไม่เสพยาบ้าซ้ำนั้นมี 2 ประเภทหลัก ๆ คือ แรงสนับสนุนจากครอบครัว และแรงสนับสนุนจากชุมชนและสังคมของผู้เข้ารับการบำบัด

3.3.1 แรงสนับสนุนจากครอบครัว

ครอบครัวเป็นสถาบันทางสังคมที่เล็กที่สุด ที่มีความสำคัญต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตมนุษย์ ครอบครัวที่ไม่มั่นคงเปราะบางจะก่อให้เกิดปัญหาทางสังคมโดยรวมและนำไปสู่ความแตกต่าง ซึ่งก่อปัญหาแก่สมาชิกในครอบครัว (โสภา ชปิลมันท์. 2540: 9) บทบาทหน้าที่ของครอบครัวเป็นสิ่งสำคัญโดยเฉพาะเรื่องการเลี้ยงดูบุตรให้เป็นสมาชิกที่ดีของสังคม จากการศึกษาพบว่า ผู้ที่ติดยาบ้าส่วนใหญ่มีพื้นฐานครอบครัวที่เปราะบาง การอบรมเลี้ยงดูมีทั้งการเลี้ยงดูแบบควบคุมเข้มงวด และการปล่อยปละละเลยมากเกินไป รวมถึงเด็กจะมีการซึมซับถึงพฤติกรรมของพ่อแม่ หากพ่อแม่มีภาวะอารมณ์ที่ไม่ปกติ เช่น โมโหอย่างไม่มีเหตุผล ลงโทษและกล่าวหาว่าปัญหานั้นเกิดจากเด็ก ซึ่งเป็นการตีตราความผิดให้กับเด็ก ทำให้เด็กซึมซับว่าตนคงไม่สามารถกลับมาเป็นคนดีได้ เพราะไม่ว่าจะทำดีเพียงใดก็ไม่สามารถทำให้พ่อแม่ภูมิใจได้ แต่หากว่าครอบครัวมีความเข้าใจในตัวเด็ก และเข้าใจปัญหาที่ก่อเป็นความผิดพลาดและมีการให้อภัยก็จะทำให้เด็กที่เคยติดยามีกำลังใจที่จะต่อสู้เพื่อเป็นสมาชิกที่ดีของสังคมและสร้างความภาคภูมิใจให้กับครอบครัวซึ่งเป็นปัจจัยที่มีความสำคัญต่อตัวเด็กเป็นอย่างยิ่ง

ศักดินา บุญเปี่ยม (2548: 94) ได้ศึกษาการเปลี่ยนแปลงจิตลักษณะของผู้ติดยาบ้าในระหว่างกระบวนการบำบัด พบว่าปัจจัยที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงตัวเองให้สามารถเลิกเสพยาบ้าได้อย่างเด็ดขาดนั้น ส่วนหนึ่งมาจากความสัมพันธ์ในครอบครัวที่คอยให้กำลังใจ เข้าใจในความผิดพลาด และพบว่าอิทธิพลจากครอบครัวส่งผลอย่างมากต่อการตัดสินใจ และความมุ่งมั่นเพื่อการไม่หวนกลับไปเสพซ้ำ

นิรนาท แสนสา (2543: 189) ศึกษานักเรียนวัยรุ่นที่เข้าสู่กระบวนการเสพยาบ้าว่า เมื่อนักเรียนวัยรุ่นได้มีการเสพยาบ้าไปได้ระยะหนึ่งจนถึงขั้นติดยาบ้าแล้วนั้น มักมีความต้องการที่จะเลิกเนื่องจากเห็นถึงอันตรายจากการเสพยาบ้า ปัจจัยด้านครอบครัวเป็นปัจจัยหนึ่งที่เป็นแรงผลักดันให้นักเรียนวัยรุ่นเข้ารับการบำบัดรักษาอาการเสพติดยาบ้า และเมื่อได้รับการรักษาแล้วทำให้พ่อแม่

มีความเข้าใจและใส่ใจมากขึ้น รวมถึงพ่อแม่มักมีคำพูดเชิงบวกที่สร้างกำลังใจให้นักเรียนวัยรุ่นเหล่านี้ ทำให้นักเรียนวัยรุ่นไม่มีความคิดจะหวนกลับไปเสพยาบ้าซ้ำอีก

จากการศึกษางานวิจัยในปัจจัยด้านครอบครัวในแง่ต่างๆ พบว่า ครอบครัวมีความสำคัญและอิทธิพลอย่างมากต่อผู้ที่ต้องการจะยุติการเสพยาบ้า เนื่องจากบุคคลในครอบครัวเป็นบุคคลที่มีความหมายอย่างมาก ดังนั้นหากครอบครัวมีความเข้าใจและให้อภัยก็จะทำให้ผู้เข้ารับการบำบัดไม่มีพฤติกรรมการหวนกลับไปเสพยาบ้าซ้ำอีก แต่หากครอบครัวที่ไม่มีความเข้าใจในตัวผู้เข้ารับการบำบัดก็อาจทำให้ผู้เข้ารับการบำบัดขาดที่พึ่งทางใจและกลับไปเสพยาบ้าซ้ำอีกได้ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ จรุณรักษ์ ยี่ภู่ (2549: 24) ที่พบว่าปัจจัยด้านครอบครัวเป็นปัจจัยที่เป็นแรงผลักดันให้ผู้เข้ารับการบำบัดหวนกลับไปเสพยาบ้าซ้ำได้อีก ซึ่งพบว่า พ่อแม่และคนที่อยู่ร่วมด้วยในครอบครัวไม่มีความรู้เรื่องยาเสพติด ไม่มีความตั้งใจที่จะช่วยเหลือ แสดงความรังเกียจ และโกรธผู้ติดยาเสพติด ทำให้ผู้เข้ารับการบำบัดหวนกลับไปเสพยาบ้าซ้ำอีก งานวิจัยเรื่องเส้นทางชีวิตของผู้ต้องขังในคดียาเสพติด (พัทธี จิตสว่างและสุมนทิพย์ ใจเหล็ก. 2544: 46) พบว่า ผู้เข้ารับการบำบัดสามารถเลิกเสพยาบ้าได้หรือไม่นั้น ส่วนหนึ่งขึ้นอยู่กับครอบครัว ซึ่งผู้เข้ารับการบำบัดที่ยังคงมีพฤติกรรมการเสพยาบ้าซ้ำนั้น พบว่า ครอบครัวไม่ไว้วางใจและไม่มีความเชื่อมั่นว่าผู้เสพจะเลิกได้จริง ซึ่งความไม่ไว้วางใจเหล่านี้ก่อให้เกิดเป็นช่องว่าง เกิดความห่างเหินภายในครอบครัว ทำให้ไม่เข้าใจกัน ก่อเป็นความเครียด ความกังวล หมดกำลังใจที่จะสู้ต่อไป ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ รุจิรา แก้วสอาด (2548: 34) ที่ศึกษากรณีการกลับไปเสพเฮโรอีนซ้ำของผู้ติดยาเสพติด พบว่า การยอมรับของครอบครัวเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้ผู้เสพยามีพฤติกรรมการหวนกลับไปเสพยาเสพติดอีก เนื่องจากผู้ที่เข้ารับการบำบัดเหล่านี้ถูกทอดทิ้งจากครอบครัว เกิดเป็นปัญหา และความกลัดกลุ้มใจในครอบครัว ขาดที่พึ่งทางใจ เกิดเป็นปมด้อย ประกอบกับการเจอเพื่อนกลุ่มเดิมที่มีปัญหาเช่นเดียวกัน ทำให้ต้องคบกับเพื่อนที่เข้ารับการบำบัดด้วยกัน และเพื่อนที่เคยเสพยาด้วยกัน ที่ผู้เข้ารับการบำบัดให้ความหมายว่าเป็นผู้ที่เข้าใจกันมากที่สุด ทำให้ตัดสินใจกระทำพฤติกรรมการหวนกลับไปเสพยาบ้าซ้ำอีกครั้ง

3.3.2 แรงสนับสนุนจากสังคม

สังคมของผู้ที่ติดยาเสพติดเป็นสภาพแวดล้อมที่อยู่รอบ ๆ ตัวของผู้ติดยาบ้า ซึ่งมีผลต่อผู้เสพยาและการเสพติด ซึ่งประกอบด้วย บุคคลรอบข้าง ชุมชนที่ผู้ติดยาบ้าอาศัยอยู่ โรงเรียน ที่ทำงานของผู้ติดยาบ้า เป็นต้น หากสภาพแวดล้อมทางสังคมเอื้ออำนวยต่อการเสพยาเสพติดแล้วก็จะเป็นแรงผลักดันให้ติดยาเสพติดได้ เมื่อผ่านการบำบัดรักษาแล้วก็กลับไปเสพยาเสพติดซ้ำได้อีก สิ่งแวดล้อมที่เลวร้ายไม่เพียงแต่สนับสนุนให้ผู้เสพยา ใช้ยาเสพติดเพียงอย่างเดียว แต่ยังเป็นอุปสรรคขัดขวางมิให้ผู้เสพเลิกใช้ยาเสพติดด้วย (สุพัฒน์ ธีรเวชเจริญชัย. 2522: 84-93)

สภาพแวดล้อมของการติดซ้ำ ที่มีผลต่อตัวยาและผู้เสพยาและการเสพติดคือ

1. ความสะดวกในการหยิบใช้ (Availability) คือ มียาและสารเสพติด (มากหรือน้อย) ในสิ่งแวดล้อม ถ้ามีอยู่มากก็สะดวกที่คนมีทุกข์ต้องการหาความสุขแบบใช้สารเคมีที่จะหามาใช้ได้ง่าย

2. หาได้ง่าย (Access) คือ ผู้ใช้มีวิธีหรือหนทางที่จะหยิบ ซื้อหาสารหรือยาเสพติดมาใช้ได้อย่างง่ายดาย เช่น แพทย์ พยาบาล อาจมีปัญหาติดยาเสพติด เพราะมีทางหาได้ง่ายกว่าคนอื่น

3. มีโอกาส (Opportunity) คือ มีโอกาสที่จะใช้บ่อย ๆ เช่น มีเวลาว่าง มีสถานที่ที่เหมาะสม ที่ กลุ่มที่เสพด้วยกันจะไปพบปะมั่วสุม มีเงินทองที่จะจับจ่ายซื้อสารนั้นมา

4. เจตนาจะเสพ (Willingness to use) ผู้ใช้เกิดความพอใจที่จะใช้สารเสพติด เพราะการใช้ทำให้เกิดความพอใจและมีความสุข (Pleasure) หรือเป็น Self-rewarding

หากผู้ที่ผ่านการบำบัดแล้วมีความรู้ ความเข้าใจในตัวกระตุ้นที่เป็นด้านสังคมนี้ จะทำให้บุคคลนั้นรู้เท่าทันตัวกระตุ้นที่เกิดขึ้น หรือแม้แต่หาทางป้องกันมิให้ตัวกระตุ้นมามีอิทธิพลเหนือการควบคุม ซึ่งจากการศึกษาพบว่า ผู้ที่ไม่มีพฤติกรรมการเสพยาบ้าซ้ำนั้น บางรายจำเป็นต้องย้ายออกจากชุมชนที่เคยอาศัย เนื่องจากชุมชนที่อาศัยนั้นเป็นแหล่งค้ายาบ้าที่สามารถซื้อง่ายขายคล่อง หรือแม้แต่บ้านที่อาศัยอยู่นั้นเป็นครอบครัวที่ขายยาบ้า (รุจิรา แก้วสอาด. 2548) ทำให้ต้องย้ายออกเพื่อไปหาสภาพแวดล้อมใหม่ที่ไม่มียาบ้าชุกชุม สถานที่ทำงานหรือแม้กระทั่งที่โรงเรียนก็เป็นอีกแหล่งที่เป็นสถานที่เสี่ยงสำหรับผู้ผ่านการบำบัด เนื่องจากเมื่อเข้ารับการบำบัดเสร็จสิ้นแล้ว ผู้ผ่านการบำบัดจะต้องใช้ชีวิตอยู่ในสภาพเดิม ต้องเจอเพื่อนกลุ่มเดิมที่โรงเรียนหรือที่ทำงานจึงไม่อาจยับยั้งชั่งใจได้ แต่บางรายก็สามารถควบคุมตนเองไม่ให้หวนกลับไปเสพยาบ้าได้อีกเนื่องจากได้รับแรงสนับสนุนจากคุณครูและนายจ้างที่เข้าใจ รวมทั้งมีการออกกฎ กึ่งบังคับว่า หากกลับเข้าไปยุ่งเกี่ยวกับยาเสพติดอีกจะลงโทษโดยการให้ออกจากโรงเรียนหรือสถานที่ทำงาน ดังนั้นผู้ผ่านการบำบัดจึงจำเป็นต้องควบคุมตนอย่างดี บางรายถึงกับหลีกเลี่ยงการพบปะเพื่อนกลุ่มเดิมโดยการลาพักการเรียน และการทำงาน ซึ่งในทางตรงกันข้ามหากสังคมไม่เปิดโอกาสยอมรับผู้ที่ผ่านการบำบัดแล้วจะเป็นการบีบบังคับให้ต้องกลับไปคบกับพวกพ้นโทษด้วยกันและกลับไปเสพยาบ้าซ้ำอีก (Danial Glaser,1964 อ้างอิงใน พัทธี จิตสว่างและสุมนทิพย์ ใจเหล็ก. 2544) นอกจากนี้ลักษณะงานบางอย่างยังเอื้ออำนวยต่อการกลับไปเสพยา เช่น งานที่ต้องทำงานตอนกลางคืน และงานที่ต้องใช้กำลังมาก มีการดื่มสุรา และสูบบุหรี่ ซึ่งเป็นปัจจัยเสี่ยงด้านสังคมที่อาจมีผลต่อการกลับไปเสพยาบ้าซ้ำอีก

3.4 สาเหตุด้านกระบวนการบำบัดรักษา

การเสพและติดยาเสพติดนั้นมีหนทางที่ง่ายนัก แต่หนทางที่จะเลิกยาเสพติดแสนยากลำบาก ส่วนใหญ่จะวนเวียนเหมือนพยายามเลิก หรือเลิกได้ช่วงเวลาหนึ่ง สั้นบ้าง ยาวบ้าง แล้วกลับไปติดซ้ำอีก แต่ในบางรายเข้ารักษาและเลิกได้ เพราะความเบื่อที่จะติดยาต่อไป (Mature out)

จากการศึกษาถึงสาเหตุที่สำคัญที่จะทำให้การยุติการเสพยาเสพติดและคงสภาพการเป็นผู้ไม่เสพยาเสพติดต่อไปนั้น นอกจากประกอบด้วยสาเหตุจากตัวผู้เข้ารับการบำบัดแล้ว วิธีและรูปแบบการบำบัดรักษาที่มีประสิทธิภาพ และระยะเวลาที่เหมาะสม เป็นอีกหนึ่งสาเหตุที่สามารถทำให้ผู้เข้ารับการบำบัดไม่หวนกลับไปเสพยาเสพติดซ้ำ โดยการบำบัดฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด

นี้เป็นการทำให้ผู้ที่ติดยาบ้าสามารถเลิกเสพโดยการรักษาฟื้นฟูทั้งสภาพร่างกาย และสภาพจิตใจ รวมถึงการสร้างภูมิคุ้มกันเพื่อความพร้อมในการเผชิญปัญหาต่างๆ ภายหลังการเข้าบำบัดฟื้นฟูครบขั้นตอนและได้รับการปล่อยตัวแล้ว ซึ่งกระบวนการบำบัดรักษาที่ได้ผลควรมุ่งเน้นที่การฟื้นฟูทั้งทางร่างกายและจิตใจควบคู่กันไป ประกอบกับการรักษาด้วยระยะที่เหมาะสม และเพียงพอ รวมถึงมีเจ้าหน้าที่ที่มีจิตใจอยากช่วยเหลือผู้เสพให้สามารถเลิกเสพได้ เจ้าหน้าที่คอยเอาใจใส่ติดตามผลอยู่เสมอแม้จะผ่านการบำบัดครบขั้นตอนแล้วเพื่อให้ผู้ที่เลิกเสพสามารถสอบถามถึงปัญหาและวิธีการแก้ปัญหาเพื่อหลีกเลี่ยงพฤติกรรมการหวนกลับไปเสพยาซ้ำ (อดิศร วิศาล. 2545) เนื่องจากเจ้าหน้าที่เป็นผู้เชี่ยวชาญและมีประสบการณ์มากทำให้ผู้ที่ผ่านการบำบัดมีกำลังใจต่อสู้ ซึ่งจากงานวิจัยของ นิรนาท แสนสา (2543: 189) ได้ศึกษากระบวนการเข้าสู่การใช้ยาบ้าของนักเรียนวัยรุ่น พบว่า ปัจจัยด้านการรักษามีผลต่อพฤติกรรมการไม่เสพยาบ้าซ้ำโดยกลุ่มนักเรียนวัยรุ่นได้ให้เหตุผลว่า การเข้ารับการบำบัดเป็นสิ่งที่ดีและทำให้เห็นผลได้จริง เช่น ร่างกายกระปรี้กระเปร่า สดชื่น สามารถออกกำลังกายได้นานมากขึ้น โดยกระบวนการบำบัดรักษา จะเน้นให้ตระหนักถึงผลเสียหายและผลดีที่จะเกิดขึ้นกับสุขภาพของตนเอง ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของจินตนา เยี่ยมชัยภูมิ (2548: บทคัดย่อ) ที่พบว่าผู้เข้ารับการบำบัดเห็นผลดีจากการบำบัดและมีความรู้ในการป้องกันตัวเองจากสิ่งยั่วยุที่จะทำให้เกิดพฤติกรรมการเสพยาซ้ำ แม้ว่าทัศนคติของกลุ่มผู้เข้ารับการบำบัดต่อศูนย์บำบัดอาจไม่มีผลต่อพฤติกรรมการไม่เสพยาบ้าซ้ำเนื่องจากกลุ่มตัวอย่างเป็นผู้ป่วยที่ถูกจับดำเนินคดี และถูกบังคับให้เข้ารับการบำบัดจึงรู้สึกว่าตนถูกลงโทษมากกว่าจะช่วยเหลือแต่ยังมีคนอีกกลุ่มหนึ่งที่มีความเชื่อมั่นว่าการเข้ารับการบำบัดจะทำให้สามารถเลิกเสพยาบ้าได้และป้องกันตนให้พ้นจากสภาพการเสพยาบ้าซ้ำได้

3.5 สาเหตุด้านความรู้ ความเข้าใจในกระบวนการกลับไปเสพยาบ้าซ้ำ

เช็ง (Ch'ien. 1977: 39-42) ได้กล่าวว่า คือการสร้างความรู้ความเข้าใจในตัวกระตุ้นสัญญาณเตือนต่างๆ ที่เกิดขึ้นก่อนกลับไปใช้ยา โดยมีการฝึกการบันทึก วางแผนจัดการกับสัญญาณอันตรายต่างๆ อย่างเป็นรูปธรรมและพิจารณาสิ่งเร้าจากสภาพแวดล้อมร่วมด้วย การมีความรู้ทำให้ทราบถึงปัจจัยเสี่ยงต่างๆ รวมถึงสามารถบริหารจัดการกับความอยาก และหาวิธีควบคุม การจัดการกับความเครียดและภาวะกดดันได้

ซึ่งมีผู้ติดยาเสพติดจำนวนไม่น้อยที่มีความเข้าใจผิดเกี่ยวกับการเสพยาบ้า เช่น ยาบ้าเป็นยารักษาโรค หากใช้ถูกวิธีจะไม่ติด และเมื่อผ่านการบำบัดแล้วสามารถเลิกเสพยาบ้าได้แล้ว เมื่อได้รับการปล่อยตัวจึงมีความคิดว่า หากทดลองอีกครั้งก็คงไม่ติดเนื่องจากมีความเชื่อว่าตนเองสามารถควบคุมได้ ซึ่งพบว่าเด็กวัยรุ่นที่เสพยาเสพติดเข้าใจว่ามีประโยชน์ต่อร่างกายคือ ทำให้สดชื่น สบาย ร่าเริง ไม่ง่วงไม่หิว และที่สำคัญคือทำให้สนิทกันกับเพื่อนมากขึ้น ซึ่งพบว่ากลุ่มวัยรุ่นเหล่านี้ให้ความหมายของการเสพยาบ้าว่าเป็น "ของเล่น" ใช้เพื่อสร้างความบันเทิงและจะเลิกเมื่อไรก็ได้ ทำให้ประเมินความเสี่ยงและอันตรายต่อสุขภาพต่ำ ซึ่งจากการศึกษางานวิจัยเกี่ยวข้องพบว่า

หากทำให้ผู้ที่ผ่านการบำบัดมีความรู้ ทัศนคติ ค่านิยมและมีพฤติกรรมที่ถูกต้องเกี่ยวกับยาเสพติด และความรู้เกี่ยวกับอันตราย โรค และผลกระทบของยาเสพติดแล้ว ก็จะเป็นการเสริมทักษะในเรื่องการตัดสินใจ เผชิญปัญหา แก้ไขปัญหา และสามารถควบคุมตนเองไม่ให้หันไปพึ่งยาเสพติดได้

3.6 สาเหตุด้านการปรับตัว

ก่อนที่ผู้เข้ารับการบำบัดจะเป็นเข้าสู่กระบวนการบำบัด จำเป็นต้องเสพยาบ้าจนกระทั่งติด และจึงตัดสินใจเข้ารับการบำบัดรักษา กระบวนการติดยาบ้านั้นใช้เป็นระยะเวลาสักระยะหนึ่งซึ่งทำให้เกิดเป็นรูปแบบของการใช้ชีวิตและมีพฤติกรรมการเสพยาบ้า ลักษณะการใช้ชีวิตเหล่านี้มีทั้งการลอกเลียนแบบจากคนใกล้ชิด รวมถึงมีความเชื่อที่ผิดๆ เช่น เมื่อเจอปัญหาต่างๆ ก็มีความเชื่อว่ายาเสพติดจะช่วยให้ลืมความทุกข์ใจได้ (รุจิรา แก้วสอาด. 2548: 94)

ลักษณะรูปแบบการใช้ชีวิตของผู้ที่เข้ารับการบำบัดจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมบางอย่างเพื่อป้องกันความเสี่ยงต่างๆ ที่จะทำให้หวนกลับไปเสพยาบ้าซ้ำ การปรับตัวที่จะเข้ากับสภาพแวดล้อมและทำให้คนในสังคมยอมรับได้นั้นจะต้องปรับเปลี่ยนทั้งวิถีการใช้ชีวิตแบบเดิมๆ ปรับปรุงความคิด และใช้ระยะเวลา จากการศึกษาพบว่าบุคลิกภาพเป็นสิ่งสำคัญ บางคนมีลักษณะพึ่งพาคนอื่น ขาดความมั่นใจในตนเอง จิตใจอ่อนไหวง่าย มีความรู้สึกผิด รู้สึกด้อย ก้าวร้าว สัมพันธภาพในครอบครัวไม่อบอุ่น มีความต้องการการยอมรับจากบุคคลในครอบครัว หากบุคคลใดที่มีความมั่นใจในตัวเองสูง พึ่งพาตนเองได้ มีสัมพันธภาพในครอบครัวดี ก็ส่งผลต่อการมีพฤติกรรมการไม่เสพยาบ้าซ้ำได้

จากตำราจิตเวช เด็ก-วัยรุ่น พบว่าการที่วัยรุ่นที่ติดยาเสพติดมักมีลักษณะรูปแบบการใช้ชีวิตที่ไม่มีคุณภาพ รวมถึงมีสภาพจิตใจที่อ่อนแอ รู้สึกถึงคุณค่าตนเองต่ำ มีมนุษยสัมพันธ์ที่ไม่ดี ก้าวร้าว รุนแรง ไม่กระทำตามกฎระเบียบ และการมีเพศสัมพันธ์ก่อนวัย จะเป็นสาเหตุที่ทำให้กลุ่มวัยรุ่นเหล่านี้ไม่สามารถเลิกเสพยาบ้าได้และยังคงมีพฤติกรรมการหวนกลับไปเสพยาบ้าซ้ำอีกภายหลังจากการบำบัด ซึ่งในงานวิจัยของ เบนจามิน (Benjamin, 1988 อ้างอิงใน พัทธี จิตสว่าง และสุมนทิพย์ ใจเหล็ก. 2544: 13) ได้เสนอแนะไว้ว่า หากกลุ่มผู้เข้ารับการบำบัดเหล่านี้มีอะไรบางอย่างมาจัดระเบียบเกี่ยวกับตัวผู้เสพใหม่ ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของสภาพแวดล้อม และปรับปรุงตัวเพื่อการเลิกเสพยาเสพติดให้ได้ เช่น ศาสนา การมีกลุ่มเพื่อนใหม่ มีที่ทำงานหรือที่อยู่ใหม่ ซึ่งเป็นสิ่งที่จะมาชดเชยแทนยาเสพติดได้ ก็อาจจะเป็นการเติมเต็มและส่งผลให้ผู้เลิกเสพสามารถคงสภาพการเลิกเสพยาเสพติดได้ต่อไป

3.7 สาเหตุอื่น ๆ

สาเหตุอื่น ๆ ซึ่งเป็นสาเหตุที่ทำให้ผู้เข้ารับการบำบัดสามารถเลิกเสพยาบ้าได้นั้น เป็นสาเหตุที่พบภายหลังจากการเข้ารับการบำบัดซึ่งการจะกระทำพฤติกรรมการเสพซ้ำอีกหรือไม่นั้นอาจขึ้นอยู่กับปริมาณที่เสพต่อวันก่อนการเข้ารับการบำบัด หากมีพฤติกรรมการเสพในปริมาณมาก

ก่อนการเข้ารับการบำบัดแล้วจะทำให้กลุ่มคนเหล่านี้เลิกเสพยาบ้าได้ยากมากกว่าผู้ที่เสพในปริมาณน้อย รายได้ต่อเดือนอาจมีผลต่อการเสพซ้ำบ้าง ในกรณีที่เลิกด้วยตนเอง รวมถึงอายุของผู้เสพและการมีงานทำหากไม่มีเงินเพียงพอที่จะซื้อยาบ้าก็จะทำให้ลดความเสี่ยงต่อการเสพยาบ้าซ้ำ ซึ่งสาเหตุเหล่านี้ต้องพิจารณาควบคู่กับสาเหตุอื่นด้วยเสมอ เพราะแม้จะมีอายุมากขึ้นแต่ก็อยู่ในสภาพแวดล้อมเดิมๆ ก็ยากต่อการเลิกเช่นกัน

สาเหตุด้านความพร้อมภายหลังการบำบัดเป็นอีกหนึ่งสาเหตุหลักที่ส่งผลต่อการเสพยาบ้าซ้ำ คือ การไม่มีงานทำภายหลังการเข้ารับการบำบัดแล้ว ทำให้ไม่มีรายได้ ต้องหารายได้เพื่อตอบสนองแต่ผู้พ้นโทษขาดทักษะและความรู้ในการประกอบอาชีพ ประกอบกับผู้เสพเหล่านี้มักเป็นบุคคลที่ไม่สู้งาน ไม่ชอบทำงานหนัก และมักใช้เงินเพื่อความสนุกสนาน จึงชอบหลีกเลี่ยงการทำงานที่ถูกกฎหมายที่ให้รายได้น้อยไปทำงานนอกกฎหมายที่ได้รายได้สูงแม้เสี่ยงต่อการถูกลงโทษ (Danial Glaser, 1964 อ้างอิงใน พัทธี จิตสว่างและสุมนทิพย์ ใจเหล็ก. 2544: 13)

4. ทฤษฎีและแนวคิดที่ใช้เป็นแนวทางในการศึกษาพฤติกรรมการไม่เสพยาบ้าซ้ำ

พฤติกรรมการติดยาบ้านั้นเป็นพฤติกรรมที่ถือว่าเป็นพฤติกรรมเบี่ยงเบนของสังคมอย่างหนึ่งที่ละเมิดบรรทัดฐานทางกฎหมาย และยังเป็นการละเมิดบรรทัดฐานทางสังคม (สุพัตรา สุภาพ. 2538) ซึ่งผู้เข้ารับการบำบัดได้มีความพยายามที่จะปรับเปลี่ยนพฤติกรรม เนื่องมาจากเป็นเรื่องของความรู้สึกผิดถูก ที่ทำให้เกิดความไม่เป็นระเบียบเรียบร้อยและเป็นอันตรายต่อสวัสดิภาพทางสังคม และสังคมเกิดความรู้สึกต่อต้านรุนแรงหากใครฝ่าฝืน รวมถึงการลงโทษจากคนรอบข้าง ทำให้เป็นการสร้างแรงต้านต่อความรู้สึกของตนให้เข้ารับการบำบัดเพื่อให้ตนสามารถดำรงอยู่ในสังคมต่อไปได้

แนวคิด และทฤษฎีที่ผู้วิจัยจะนำมาเป็นแนวทางในการศึกษาถึงสาเหตุที่ส่งผลต่อพฤติกรรมการไม่เสพยาบ้าซ้ำนั้น ประกอบด้วย ทฤษฎีปฏิสังสรรค์สัญลักษณ์ (Symbolic Interaction) ทฤษฎีการตีตรา (The Label Theory) ทฤษฎีบุคลิกภาพของแอดเลอร์ (Individual Psychology) ทฤษฎีการเรียนรู้ทางปัญญาสังคม (Social Cognitive Theory) แนวคิดการควบคุมตนเอง (Self-Control) ซึ่งจะกล่าวถึงสาระสำคัญโดยลำดับ ดังนี้

4.1 ทฤษฎีปฏิสังสรรค์สัญลักษณ์ (Symbolic Interaction Theory)

เป็นการอธิบายถึงมนุษย์แต่ละคนที่มีความเกี่ยวข้องกับจิตใจ การรับรู้ และประสบการณ์ของบุคคล ทฤษฎีปฏิสังสรรค์สัญลักษณ์นี้ ให้ความสำคัญกับการศึกษาเกี่ยวกับ ค่านิยม ความตั้งใจ และความเชื่อ ตลอดจนทัศนคติ เพราะเชื่อว่าปัจจัยเหล่านี้มีผลต่อการเปลี่ยนแปลง ทฤษฎีการกระทำระหว่างกันโดยสัญลักษณ์ กล่าวคือ สังคมเกิดจากปฏิสัมพันธ์ (interaction) และการกระทำ (action) ที่เกิดขึ้นในทุกเมื่อเชื่อวันของมนุษย์ และมนุษย์ใช้สัญลักษณ์ (symbols) ซึ่งตัวสัญลักษณ์ก็

มีความหมาย (meaning) เพื่อเป็นสื่อกลางในการดำเนินความสัมพันธ์ทางสังคมระหว่างกัน ซึ่งเมื่อบุคคลใดได้ประสบหรือมีปฏิสัมพันธ์อยู่กับ บุคคล เหตุการณ์ หรือสิ่งของต่างๆ รอบข้าง บุคคลจะมีการรับรู้และปฏิสังสรรค์กับตนเอง เป็นการคิดทบทวนโต้ตอบกับตนเองที่เกิดขึ้นจากความสัมพันธ์กับสถานการณ์นั้นๆ (Wallace and Wolf. 1995: 191-192) ดังนั้นทฤษฎีนี้จึงให้ความสำคัญกับปฏิสัมพันธ์และการกระทำของคนในสถานการณ์ใดสถานการณ์หนึ่งโดยเฉพาะ และก็มีการตีความหมายไปตามประสบการณ์ของแต่ละคน ความเป็นจริง (reality) ของสังคมจึงถูกสร้างขึ้นมาจากประสบการณ์ของคนแต่ละคน

ซึ่งจากแนวคิดของบลูเมอร์ ที่ได้กล่าวว่าทฤษฎีปฏิสังสรรค์สัญลักษณ์นั้นเป็นกระบวนการในรูปแบบของการให้ความหมายส่วนตัว มีความเกี่ยวข้องกับ 3 ส่วนด้วยกัน ได้แก่ ความหมาย ภาษา และความคิด ซึ่งนำไปสู่การคิดค้นข้อสรุปให้กับตัวเองและต่อสังคมที่ใหญ่มากขึ้น (Lindsey D. Nelson. 1998)

แนวคิดนี้ให้ความสำคัญกับมนุษย์แต่ละคนในฐานะเป็นปัจเจกบุคคล (individual) ว่าเป็นผู้ที่สามารถเข้าไปมีส่วนร่วมในสถานการณ์ต่างๆ สามารถเป็นผู้เลือกปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตของตนเองได้ บุคคลเป็นผู้ตีความ ให้ความหมายต่อสถานการณ์ต่างๆ ตามทัศนะมุมมองของพวกเขาเอง และเป็นผู้เลือกที่จะเข้าถึงผลได้ผลเสียต่างๆ ตามที่เขาตกลงใจที่จะกระทำด้วยตัวของพวกเขาเอง (Wallace and Wolf. 1995: 188)

หัวใจหลักของทฤษฎีปฏิสังสรรค์สัญลักษณ์ คือ ความรู้ความเข้าใจที่ว่าบุคคลเป็นผู้สร้างความหมายและการกระทำด้วยตัวของพวกเขาเอง บุคคลอาศัยอยู่ในโลกทางกายภาพ (physical world) และบุคคลได้ตีความให้ความหมาย (meaning) แก่วัตถุสิ่งของและสถานการณ์นั้นๆ ตามการรับรู้ที่แตกต่างกันไปของแต่ละบุคคล เช่น สำหรับนักเรียนวัยรุ่นบางคน ครอบครัว โรงเรียน กลุ่มเพื่อน มีความหมายว่า เป็นสถานที่อบอุ่น ให้ความสนุกสาน และความรู้สึกที่มีอิสระเสรีอยู่ด้วย แต่สำหรับบางคนอาจจะให้ความหมายว่าเป็นสถานที่อึดอัด น่าเบื่อ เต็มไปด้วยกฎระเบียบข้อบังคับ และเปรียบเทียบว่าเป็นเสมือนคุก หรือเป็นสนามรบของชีวิตที่พวกเขาต้องต่อสู้ดิ้นรน ดังนั้นอาจกล่าวได้ว่า บุคคล วัตถุ สิ่งของ หรือเหตุการณ์ต่างๆ ไม่มีความหมายในตัวของมันเอง แต่จะเกิดความหมายขึ้นมาก็ต่อเมื่อ บุคคลได้ตีความและให้ความหมายแก่สิ่งนั้นตามการรับรู้ที่สร้างขึ้นในใจของบุคคลแต่ละคนโดยผ่านสิ่งที่เรียกว่า สัญลักษณ์

สัญลักษณ์ ถือว่าเป็นคำสำคัญของแนวคิดปฏิสังสรรค์สัญลักษณ์ ซึ่งบุคคลสามารถสร้างและใช้สัญลักษณ์เพื่อแทน ตัวบุคคล สิ่งของ เหตุการณ์ รวมทั้งความรู้สึกนึกคิดต่างๆ สัญลักษณ์มีหลายรูปแบบเช่น ภาษาพูด ภาษาเขียน กิริยาท่าทาง ตลอดจนวัตถุสิ่งของต่างๆ

ความสามารถในการใช้สัญลักษณ์ของบุคคลมีการปรับเปลี่ยนตลอดเวลา บุคคลใช้สัญลักษณ์ในการให้นิยามหรือให้ความหมายกับสิ่งต่าง ๆ นอกจากนี้แล้วเนื่องจากบุคคลสามารถใช้สัญลักษณ์แทนโลกทางความคิดจิตใจ บุคคลจึงมีชีวิตไม่จำกัดอยู่แค่ชั่วขณะที่เป็นที่นี่และเดี๋ยวนี้

(here and now) เท่านั้น แต่บุคคลสามารถจัดระเบียบพฤติกรรมในแต่ละขณะของตน บนพื้นฐานของการตีความอดีตที่ผ่านไปนานแล้ว และอนาคตที่ยังมาไม่ถึง และท้ายที่สุดสัญลักษณ์ทำให้บุคคลสามารถสื่อสารกับตนเองและกับคนอื่น ๆ ได้

ภาวะที่บุคคลสามารถสร้างความหมาย โดยใช้สัญลักษณ์ให้เกิดขึ้นภายในใจของตนเองนี้ เป็นภาวะที่เกิดขึ้นในลักษณะกระบวนการภายในอัตตา (self) ของบุคคลแต่ละคน บุคคลสามารถคิดทบทวนกลับไปกลับมากับตัวของพวกเขาเอง หรือที่เรียกว่า การปฏิสังสรรค์กับตนเอง (self-interaction) บุคคลสามารถยืนถอยห่างออกมาจากตัวตนของตนเอง แล้วมองย้อนกลับเข้าไปในตนเองอีกครั้งโดยใช้สายตาของผู้อื่น (other) เป็นผู้มอง ภาวะดังกล่าวนี้ก่อให้เกิดทัศนภาพเกี่ยวกับอัตตา 2 แบบ คือ แบบแรกมีลักษณะเป็น ฉัน ที่เป็นผู้กระทำ (I) ซึ่งเป็นส่วนที่บุคคลเป็นผู้รับรู้ ตีความ ให้ความหมาย และเป็นฝ่ายเริ่มต้นที่จะลงมือกระทำ อีกแบบหนึ่งคือ ภาวะที่เป็น ฉัน ที่เป็นผู้ถูกกระทำ (me) เป็นส่วนของอัตตาที่อยู่ในฐานะผู้ถูกมองจากผู้อื่น หรือเป็นส่วนที่เป็น ฉัน ที่ถูกผู้อื่นคิดคาดหวังและต้องการจะเป็น ภาวะนี้เรียกว่า การสวมบทบาทของผู้อื่น (taking the role of the other) ซึ่งเป็นสิ่งสำคัญมากสำหรับการอยู่ร่วมกันกับผู้อื่นในชีวิตทางสังคมของบุคคล

ทฤษฎีนี้มีหลักสำคัญ คือ การที่มนุษย์มีการกระทำ และให้ความหมายกับสัญลักษณ์ (symbols) โดยมนุษย์จะเป็นผู้เลือกที่จะเปลี่ยนวิถีชีวิตของตนเป็นเช่นไรนั้น ต้องเกิดจากการตีความและให้ความหมายในกระบวนการคิดทบทวนถึงอดีต ปัจจุบัน และอนาคต ดังที่ได้กล่าวมาข้างต้นนั้น ซึ่งสามารถนำทฤษฎีนี้มาอธิบายถึงพฤติกรรมการไม่หวนกลับไปเสพยาบ้าซ้ำว่า ผู้เข้ารับการบำบัดมีการคิดทบทวนและให้ความหมายกับตนเองว่าในอดีตที่ผ่านมาของตนเอง เคยทำให้บุคคลที่ตนรักต้องเสียใจจึงปรับเปลี่ยนการกระทำเนื่องจากมีความเห็นว่า หากเลิกเสพยาบ้าและไม่ยุ่งเกี่ยวอีกจะสามารถดำรงตนอยู่ในสังคมได้และทำให้บุคคลที่รักมีความสุข เนื่องจากสังคมกำหนดว่าพฤติกรรมการติดยาเสพติดเป็นสิ่งที่ขัดกับบรรทัดฐานของสังคม ซึ่งอาจกล่าวได้ว่าบุคคลที่เลิกเสพยาเสพติดนั้นได้ให้ความหมายกับพฤติกรรมการเสพยาเสพติดว่าเป็นที่รังเกียจของสังคม บุคคลรอบข้างไม่ยอมรับ ดูถูกเหยียดหยาม เพื่อพิจารณาจนกระทั่งถึงภาวะหนึ่ง พวกเขาได้มีโอกาสก็จะเกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้น การให้ความหมายที่แตกต่างกันย่อมเกิดผลที่แตกต่างกัน เช่น ผู้ที่ผ่านการบำบัดฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดแล้วมีพฤติกรรมการไม่หวนกลับไปเสพยาบ้าซ้ำ จะให้ความหมายการบำบัดในระบบบังคับบำบัดว่าเป็นการให้โอกาส ให้ความช่วยเหลือ และเป็นการรักษาฟื้นฟู แต่กลับแตกต่างจากกลุ่มที่หวนกลับไปเสพยาบ้าซ้ำที่ให้ความหมายว่าเป็นการบีบบังคับให้กระทำ เกิดความกดดัน จึงเกิดพฤติกรรมต่อต้านและหวนกลับไปเสพยาบ้าซ้ำในที่สุด

4.2 ทฤษฎีการตีตรา (The Labeling Theory)

การตีตรา การตราหน้า หรือตราบาป (Labeling) พัฒนามาจากแนวคิดของ Frank Tannenbaum ในปี พ.ศ. 2513 สาระสำคัญของทฤษฎีตีตรานี้กล่าวไว้ว่า แม้พฤติการณ์ของอาชญากรหรือการกระทำผิดจะเป็นสิ่งที่เลวร้ายแต่ที่ร้ายยิ่งกว่า คือการที่สังคมพยายามผลักดันให้ผู้กระทำ

ผิดถลำลึกลงไปในทางที่ผิดเป็นภัยแก่สังคมอย่างมากยิ่งขึ้น โดยไม่ยอมเปิดโอกาสให้บุคคลที่ประพฤติผิดกลับตัวเป็นคนดี

ทฤษฎีตีตราชี้ให้เห็นถึงปฏิกิริยาตอบโต้ของสังคมที่มีต่อผู้กระทำผิดซึ่งแสดงออกมาในด้านลบ ได้แก่ ถูกรังเกียจเหยียดหยาม ไม่ยอมรับ ไม่ให้อภัย ไม่ให้โอกาสแก้ตัว พฤติกรรม ต่างๆ ในทางลบที่สังคมแสดงต่อผู้กระทำผิด(แม้ผู้กระทำผิดจะได้รับโทษแล้วก็ตาม) เรียกได้ว่าสังคมตีตราแก่ผู้กระทำผิด

เบคเกอร์ (Becker. 1963) แสดงให้เห็นว่า เบื้องหลังของปฏิกิริยาทางสังคมที่มีต่อความเบี่ยงเบนของบุคคลก็คือการควบคุมทางสังคม ซึ่งแสดงให้เห็นถึงระดับอำนาจของกลุ่มคนซึ่งอยู่ในตำแหน่งทางสังคมในการบังคับใช้กฎต่อผู้เบี่ยงเบน ผลของการตีตราบุคคลว่าเป็นผู้เบี่ยงเบนจึงแตกต่างกันในลักษณะดังตารางที่ 1 ต่อไปนี้

ตาราง 1 แสดงระดับของผู้ชมทางสังคมและปฏิกิริยาตอบโต้ของสังคมตามลักษณะบรรทัดฐาน

ระดับของผู้ชมทางสังคม หรือผู้ควบคุมทางสังคม	**บรรทัดฐาน**	**การลงโทษ**
ผู้ชมในสังคมทั่วไป	ค่านิยมทั่วๆ ไปของสังคม	การตีตราอย่างไม่เป็นทางการ
ตัวแทนหน่วยควบคุมทางสังคม	กฎหมาย	การตีตราอย่างเป็นทางการ (Formal Label)
บุคคลนัยสำคัญ	ค่านิยมส่วนบุคคลที่ซึมซับเอาบรรทัดฐานทางสังคม	การตีตราอย่างไม่เป็นทางการ (Informal Label)

1. ระดับผู้ชมในสังคมทั่วไป ปฏิกิริยาทางสังคมที่มีต่อผู้เบี่ยงเบนมาจากผู้ชมในสังคมทั่วไป ซึ่งเป็นสังคมที่ประกอบด้วยกลุ่มต่างๆ มากมาย กลุ่มต่างๆ เหล่านี้เป็นผู้แสดงปฏิกิริยาทั่วๆ ไป และให้การตีตราต่อแบบแผนต่างๆ ของพฤติกรรม ตัวอย่างเช่น ปฏิกิริยาของผู้ชมทางสังคมที่มีต่อผู้ติดยาเสพติดว่าเป็นผู้ก่อให้เกิดความเสียหายแก่ชีวิตและทรัพย์สิน เป็นการตีตราพฤติกรรมของผู้ติดยาเสพติดตามแบบตายตัว (Stereotype) กล่าวคือ เป็นความเชื่อแบบชาวบ้านหรือความคิดที่เชื่อกันในกลุ่มหนึ่งเกี่ยวกับลักษณะของบุคคลว่ามีลักษณะต่างๆ ตามความเชื่อเช่นนั้น และแสดงออกเป็นคำพูดหรือท่าทีในทางที่ไม่ดีของผู้ติดยาเสพติด ซึ่งทำให้ไม่ได้รับความไว้วางใจจากคนอื่นๆ ลักษณะเช่นนี้ปรากฏอยู่ในความเชื่อ ค่านิยมกว้างๆ ของสังคมที่ไม่มีผลลงโทษต่อผู้ติดยาเสพติดโดยตรง การตีตราจึงไม่ค่อยมีอำนาจบังคับบุคคลอย่างเด็ดขาด นอกจากให้ความหมายไปในเชิงลบหรือไม่

ยอมรับ เช่น ดูถูก ประณาม ซึ่งเป็นการประทับตราเชิงลบอย่างกว้างๆ จากสังคม (James. 1978: อ้างอิงใน รักซ้อน รัตน์วิจิตต์เวช. 2538)

2. ระดับตัวแทนหน่วยควบคุมทางสังคม ปฏิกิริยาตอบโต้ทางสังคมในระดับนี้มาจากผู้ชมทางสังคมอันประกอบด้วยตัวแทนที่ทำหน้าที่ควบคุมสังคม เช่น เจ้าหน้าที่หรือองค์กรที่ทำหน้าที่ใช้อำนาจควบคุมบทบัญญัติตามกฎหมายซึ่งทุกคนต้องยึดถือ เป็นปฏิกิริยาทางสังคมอย่างเป็นทางการในการตีตราผู้เบี่ยงเบน โดยผ่านการกระจายการให้นิยามผ่านโครงสร้างทางสังคมที่มีการจัดระบบไว้เป็นสถาบันรองรับ เช่น กฎหมายเป็นบรรทัดฐานที่มีผลกระทบเชิงอำนาจบังคับหรือจับกุมหรือลงโทษผู้ทำผิดกฎหมาย เป็นตราประทับอย่างเป็นทางการจากการบันทึกของเจ้าหน้าที่ตำรวจ ศาล เป็นตราประทับที่ติดตัวผู้เบี่ยงเบนไปตลอด ซึ่งเป็นผลในการผลักดันบุคคลให้กลายเป็นผู้เบี่ยงเบนต่อๆ ไป

3. ระดับบุคคลนัยสำคัญ (Significant Others) ปฏิกิริยาทางสังคมในระดับนี้ เป็นการประทับตราอย่างไม่เป็นทางการ แต่มีอิทธิพลและผลกระทบต่อวิถีชีวิตและความนึกคิดของผู้เบี่ยงเบน บุคคลนัยสำคัญมีลักษณะเป็นกลุ่มปฐมภูมิที่มีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิด เช่น ครอบครัว เพื่อน ครู หรือเป็นกลุ่มอ้างอิง ที่ใช้ประเมินหรือตัดสินเกี่ยวกับตนเอง ในฐานะใช้เป็นจุดเปรียบเทียบเพื่อประเมินค่าสถานภาพของเขาและจะผันแปรไปตามกลุ่มที่เขาใช้เปรียบเทียบกับตัวเขาเอง (Shibutani. 1972 อ้างอิงใน รักซ้อน รัตน์วิจิตต์เวช. 2538 หน้า 38) และมีผลกระทบต่อการเปลี่ยนแปลงหรือคงรูปความรู้สึกนึกคิดเกี่ยวกับตนเองไว้ เพราะฉะนั้นการลงโทษจากบุคคลนัยสำคัญจึงมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงความรู้สึกนึกคิดเกี่ยวกับตนเอง (Self Concept)

จะเห็นได้ว่า ปฏิกิริยาตอบโต้ซึ่งกันและกันระหว่างผู้ชมทางสังคมกับผู้ถูกนิยามว่าเป็นผู้เบี่ยงเบน มีผลกระทบต่อความรู้สึกนึกคิดเกี่ยวกับตนเองของผู้เบี่ยงเบน ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงเอกลักษณ์อันเนื่องมาจากการได้รับสถานภาพใหม่ที่ต่างไปจากเดิม จึงมีแนวโน้มในการมองตนเองว่าเป็นผู้เบี่ยงเบนตามนิยามของสังคม และพัฒนาการเข้าสู่ความเบี่ยงเบน ทุติยภูมิต่อไป

นักอาชญาวิทยาต่างมีความเห็นว่าการตีตราแก่ผู้กระทำผิดหรือผู้ที่เคยกระทำผิด ไม่เป็นผลดีเลยมีแต่จะเกิดผลร้าย คือ เสมือนผลักผู้กระทำผิดให้ลงเหวทำให้เขายิ่งถลำไปในทางชั่วมากยิ่งขึ้น ถึงแม้จะกลับตัวเป็นคนดีของสังคมก็ไม่ยอมรับ พวกเขาจึงไม่มีทางเลือกไม่มีโอกาสอีกต่อไป ซึ่งพฤติการณ์ตีตรานี้เป็นสาเหตุที่สำคัญที่ทำให้เกิดการกระทำผิดซ้ำซากทวีขึ้นเรื่อยๆ ด้วย (เสริน ปุณณะหิตานนท์. 2523)

ดังที่ได้กล่าวมาแล้วนั้น ทฤษฎีการตีตรา แสดงให้เห็นว่ากระบวนการตีตรามีจุดเริ่มต้นจากการที่บุคคลมีพฤติกรรมเบี่ยงเบน ซึ่งอาจเป็นการกระทำผิดวินัยด้วย แต่ถูกสังคมตีตรา เป็นสาเหตุให้เกิดการกระทำผิดซ้ำขึ้นอีก ดังนั้นทฤษฎีการตีตราจึงเป็นเงื่อนไขหนึ่งเกี่ยวข้องกับพฤติกรรมการเสพยาบ้าซ้ำ

4.3 ทฤษฎีบุคลิกภาพของแอดเลอร์ (Adler's Personality Theory)

แอดเลอร์มีความเชื่อเกี่ยวกับธรรมชาติของมนุษย์ โดยสามารถสรุปได้ดังนี้

1. ลักษณะที่แบ่งแยกไม่ได้ (Indivisible) แอดเลอร์เชื่อว่าจะต้องมองมนุษย์ในส่วนรวม ความเชื่อนี้ทำให้เขาตั้งชื่อทฤษฎีของเขาว่าเป็น จิตวิทยาปัจเจกชน และเสนอว่าควรจะมองการกระทำของบุคคลในรูปของการที่มนุษย์เลือกแบบแผนของชีวิต สิ่งที่มนุษย์จัดการกับชีวิตนั้นย่อมเป็นสิ่งที่เขาตอบสนองต่อโลกภายนอกหรืออีกนัยหนึ่งการกระทำของมนุษย์นั้นได้รับอิทธิพลจากข้อเท็จจริงต่างๆ น้อยมาก แต่ส่วนใหญ่จะขึ้นอยู่กับการที่บุคคลแปลความหมายของข้อมูลเหล่านั้น

2. ความสนใจทางสังคม (Social Interest) แอดเลอร์เชื่อว่ามนุษย์เป็นสัตว์สังคมดังนั้นการที่จะเข้าใจพฤติกรรมของมนุษย์จะต้องเข้าใจพฤติกรรมในสังคมด้วย คำว่า "ความสนใจทางสังคม" หมายถึง เจตคติในการดำเนินชีวิตอยู่ในสังคมของแต่ละบุคคลรวมถึงการลอกเลียนแบบ (Identification) และการเข้าใจผู้อื่นอย่างลึกซึ้ง (Empathy) เขากล่าวว่า "ความสนใจทางสังคมเป็นการมองด้วยสายตาของบุคคลอื่น การได้ฟังจากหูของคนอื่นและความรู้สึกจากหัวใจของบุคคลอื่น" จิตวิทยาปัจเจกชนตั้งอยู่บนพื้นฐานความเชื่อที่ว่า ความสุขและความสำเร็จของมนุษย์มีความสัมพันธ์กับสังคมมาก แอดเลอร์เชื่อว่ามีความจำเป็นมากในการสร้างความสัมพันธ์กับผู้อื่น และในกรณีที่มนุษย์ได้รับการกระตุ้นให้เผชิญหน้าและจัดการปัญหาในชีวิตเขายืนยันว่ามีภารกิจหลัก 3 ประการที่สำคัญ ซึ่งจะทำให้ประสบความสำเร็จคือ ประการแรก ความสัมพันธ์และความรักกับเพื่อน ประการที่สอง การงาน และประการสุดท้ายคือครอบครัว (Corey. 1985: 179)

3. การมีจุดมุ่งหมาย (Gold Directed) แอดเลอร์เชื่อว่าพฤติกรรมของมนุษย์นั้นมีจุดมุ่งหมายซึ่งหมายถึงการที่มนุษย์เป็นผู้ตัดสินใจในการแสดงพฤติกรรมตามที่ตนต้องการ เนื่องจากมนุษย์มีเสรีภาพในการเลือกซึ่งเป็นเอกลักษณ์ของมนุษย์และเป็น "พลังสร้างสรรค์ของธรรมชาติมนุษย์" (Creative Power of Human Nature) ในความคิดของแอดเลอร์นั้นมนุษย์ไม่ได้เลือกจุดมุ่งหมายชีวิตเพียงอย่างเดียวแต่ยังใช้เหตุผลส่วนตัวในการตัดสินใจด้วย
(คมเพชร ฉัตรศุภกุล. 2530: 40)

4. การรับรู้แบบอัตนัย (Subjective Perception) แอดเลอร์เชื่อว่ามนุษย์จะรับรู้เรื่องของตนเองและโลกภายนอกนั้นแต่เยาว์วัย ดังนั้นจึงให้ความสนใจกับสิ่งที่มนุษย์ได้แสดงออกมาโดยผ่านการรับรู้ความเป็นจริงซึ่งหมายความถึง ความเชื่อ การรับรู้ และการสรุปจากสมมติฐานของแต่ละคน ซึ่งการรับรู้นี้เกิดจากการที่มนุษย์ได้รับประสบการณ์ด้วยตนเองโดยไม่มีผู้อื่นทำแทนได้หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งว่ามนุษย์เป็นผู้กระทำไม่ใช่ผู้ตอบสนอง มนุษย์จึงมีแนวโน้มที่จะแสดงพฤติกรรมตามวิถีทางที่ปรากฏตามการรับรู้และเมื่อการรับรู้เปลี่ยนแปลงไปพฤติกรรมก็ย่อมเปลี่ยนแปลงตามไปด้วย

5. เสรีภาพในการเลือก (Freedom of Choice) ตามความเชื่อของแอดเลอร์ มนุษย์ไม่ได้ถูกกำหนดโดยพันธุกรรมและสิ่งแวดล้อมเท่านั้น แต่ตัวมนุษย์เองก็มีความสามารถที่จะมีอิทธิพลและสร้างสรรค์เหตุการณ์ได้ กล่าวคือมนุษย์แต่ละคนมีความสามารถที่จะเลือกและมีอิสระในการเลือกโดยไม่ได้ตกอยู่ภายใต้อิทธิพลของความยุ่งยากและความสับสนอื่นๆ นอกเหนือไปจากตนเอง

มนุษย์จึงมีความสามารถที่จะสร้างสรรค์การดำเนินชีวิตอย่างเป็นเอกลักษณ์เพื่อกำหนดโชคชะตาของตนเอง (Corey. 1985: 177)

ทฤษฎีบุคลิกภาพแอดเลอร์นั้นจะใช้อธิบายว่ามนุษย์มีโอกาสที่จะปรับตัวให้ดีขึ้นหรือเลวลงในการแก้ปัญหาและพัฒนาไปสู่การปรับตัวที่สมบูรณ์ในขบวนการดำเนินชีวิต แอดเลอร์จึงมองโครงสร้างบุคลิกภาพของมนุษย์ว่ามาจากหลักใหญ่ๆ 5 ประการ ซึ่ง นวลละออ สุภาผล (2527) ได้กล่าวไว้พอสรุปได้ดังนี้

1. การยึดถือสิ่งที่เป็นจินตนาการ (Fictional Finalism) แอดเลอร์อธิบายว่าพฤติกรรมของมนุษย์ถูกจูงใจจากความหวังของอนาคตมากกว่าอิทธิพลของประสบการณ์ในอดีต เป้าหมายที่มนุษย์สร้างขึ้นมานี้ไม่ได้มีอยู่ในอนาคตจริงๆ แต่เปรียบเสมือนเป็นส่วนหนึ่งในจินตนาการในความคิดของแอดเลอร์ถือว่าเป็นพื้นฐานในการทำงานของจิตและเป็นกระบวนการสำคัญ การตั้งเป้าหมายนี้ทำให้มนุษย์ดิ้นรนแสวงหาและถือว่าเป็นสิ่งที่สำคัญสูงสุดในการชี้นำพฤติกรรมซึ่งเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับความก้าวหน้าและพัฒนาการ แอดเลอร์เชื่อว่าคนปกติมีอิสระในการแยกตนเองให้หลุดพ้นจากอิทธิพลของเป้าหมายในจินตนาการเหล่านี้และสามารถเผชิญหน้ากับความเป็นจริงได้ จึงแสดงให้เห็นว่าเขาตกอยู่ภายใต้อิทธิพลของเป้าหมายในจินตนาการโดยขาดการพิจารณาความเป็นจริง

2. การแสวงหาปมเด่น (Striving for Superiority) แอดเลอร์ได้อธิบายอย่างชัดเจนในความหมายของปมเด่นว่าไม่ได้หมายถึงแต่เพียงความเด่นในสังคมความเป็นผู้นำหรือการเตรียมตัวที่จะมีชื่อเสียงหรือตำแหน่งในสังคมเท่านั้นแต่ยังหมายความรวมถึงความพยายามในการแสวงหาและทำให้เกิดความสมบูรณ์แบบ ซึ่งนับว่าเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับชีวิตและเป็นรากฐานการแก้ปัญหาชีวิต ซึ่งจะแสดงออกอย่างเปิดเผยโดยวิธีการต่างๆ เช่น การแสวงหาชัยชนะ การแสวงหาความมั่นคงและการเพิ่มพูนสิ่งต่างๆ เป็นต้น

3. ความรู้สึกด้อยและการชดเชย (Inferiority and Compensation) ความรู้สึกด้อยเกิดจากความรู้สึกที่ไม่สมบูรณ์แบบที่เกิดขึ้นในประสบการณ์ของชีวิต แอดเลอร์เชื่อว่าจากอาการของความบกพร่องของอวัยวะและเจตคติของบุคคลที่มีต่อความบกพร่อง ทำให้เขาพยายามดิ้นรนและเอาชนะความบกพร่องนั้น นอกจากความรู้สึกด้อยที่เกิดจากความบกพร่องของอวัยวะแล้วยังมีความรู้สึกด้อยที่เกิดจากสภาวะที่ถูกบีบคั้นอีก เช่น เด็กที่ถูกทอดทิ้ง ซึ่งในกรณีนี้พฤติกรรมการแสวงหาเป้าหมายของชีวิตย่อมผิดปกติได้โดยการแสดงออกได้สองแบบ คือกลายเป็นผู้ที่ขาดความสนใจสังคม รู้สึกว่าชีวิตมีปมด้อยหรือในทางตรงกันข้ามอาจแสดงความก้าวร้าวเพื่อแสวงหาปมเด่นเพื่อชดเชยสิ่งที่สูญเสียไป อย่างไรก็ตามในสภาพการณ์ทั่วๆ ไปความรู้สึกด้อยเป็นพลังที่ยิ่งใหญ่ของมนุษย์

4. แบบแผนชีวิต (Style of Life) มนุษย์มีจุดมุ่งหมายเดียวคือ การแสวงหาปมเด่นหรือความสมบูรณ์แบบโดยแสดงพฤติกรรมเฉพาะอย่างเพื่อให้ถึงเป้าหมายนั้นๆ ในวิถีทางที่แตกต่างกัน มนุษย์แต่ละคนจะพัฒนารูปแบบเฉพาะของลักษณะพฤติกรรมและงานอดิเรกเพื่อไปถึงจุดหมายหรือ

กล่าวอีกนัยหนึ่งว่ามนุษย์ทุกคนพัฒนาแบบแผนชีวิตที่มีลักษณะเฉพาะตัว แอดเลอร์เชื่อว่าแบบแผนชีวิตนี้เกิดจากการเรียนรู้อันเนื่องมาจากการปะทะสังสรรค์ทางสังคมซึ่งมีขึ้นในช่วงแรกของชีวิต โดยมีพื้นฐานจากความรู้สึกด้อยและการชดเชย จากความพยายามที่ชดเชยทำให้เด็กแสดงพฤติกรรมในรูปแบบต่าง ๆ และกลายเป็นแบบแผนชีวิตของแต่ละบุคคล ซึ่งจะพัฒนาเป็นโครงสร้างของบุคลิกภาพในเวลาต่อมา แอดเลอร์ยืนยันว่าแบบแผนชีวิตไม่ได้ถูกกำหนดไว้มาก่อน แต่มนุษย์มีอิสระที่จะเลือกสร้างแบบแผนชีวิตในขณะที่มีการสร้างเจตคติและพฤติกรรมซึ่งจะชัดเจนขึ้นเมื่อได้เผชิญกับปัญหาต่าง ๆ ภายนอก

5. ตนที่สร้างสรรค์ (Creative Self) แอดเลอร์อธิบายโครงสร้างของ “ตน” (Self) ของมนุษย์ว่ามาจากโครงสร้างทางพันธุกรรมผสมผสานกับการแปลความหมายของสิ่งที่ประทับใจซึ่งเขาได้รับขณะที่ชีวิตกำลังดำเนินไปเพื่อค้นหาประสบการณ์ใหม่ที่สมบูรณ์สำหรับความปรารถนาของเขาในการแสวงหาสิ่งเด่นและรวมสิ่งเหล่านี้เข้าด้วยกันเพื่อสร้าง “ตน” ที่แตกต่างจาก “ตน” ของผู้อื่น จึงอาจกล่าวได้ว่าพฤติกรรมของตนที่สร้างสรรค์เกิดจากบูรณาการระหว่างพันธุกรรมและประสบการณ์ด้วยเหตุที่ว่าตนที่สร้างสรรค์ของมนุษย์เป็นตัวสร้างเป้าหมายในจินตนาการจากความสามารถตามธรรมชาติและประสบการณ์ของเขา เป้าหมายในจินตนาการจึงไม่สามารถที่จะแยกออกจากแบบแผนชีวิตและตนที่สร้างสรรค์ มนุษย์จึงพยายามแสวงหาปมเด่นโดยผ่านทางแบบแผนชีวิตและตนที่สร้างสรรค์เพื่อขจัดความรู้สึกด้อยโดยมีเป้าหมายในจินตนาการเป็นสิ่งดึงดูดใจ

สิ่งที่มีอิทธิพลต่อบุคลิกภาพและพัฒนาการของบุคลิกภาพที่ผิดปกติ ทฤษฎีของแอดเลอร์นั้นเสนอแนะว่าความบกพร่องของร่างกายไม่มีอิทธิพลต่อพัฒนาการทางบุคลิกภาพ แต่การรับรู้ตนเองในเรื่องความบกพร่องของร่างกายนั้นเป็นสิ่งที่มีอิทธิพลต่อพัฒนาการทางบุคลิกภาพมากกว่า ส่วนองค์ประกอบทางวัฒนธรรมจะทำให้มีการพัฒนาทางบุคลิกภาพเป็นไปตามวิถีทางสังคม สำหรับองค์ประกอบที่มีอิทธิพลอย่างกว้างขวางต่อบุคลิกภาพสรุปได้ดังนี้

1. ลำดับการเกิด (Birth order) แอดเลอร์ให้ความสำคัญว่าสังคมเป็นสิ่งกำหนดบุคลิกภาพ เขาสังเกตว่าบุคลิกภาพของลูกในแต่ละลำดับการเกิดในครอบครัวหนึ่ง ๆ มีความแตกต่างกันอย่างชัดเจน ซึ่งเขาอธิบายความแตกต่างเหล่านี้ว่าเกิดจากประสบการณ์ของเด็กแต่ละคนในฐานะเป็นสมาชิกของกลุ่มสังคม วอลแลซ ได้กล่าวถึงลำดับการเกิดและบุคลิกภาพไว้ดังนี้ (Wallace. 1986: 59-61)

ลูกคนแรก (Firstborn) เป็นธรรมชาติของพ่อแม่ซึ่งยังไม่มีประสบการณ์ในการมีลูกที่มักจะให้เวลาและความสนใจกับลูกคนแรกมากเกินไป ลูกคนแรกจึงมักได้รับความเอาใจใส่เป็นพิเศษและอยู่ในฐานะที่มั่นคงในครอบครัว แอดเลอร์เชื่อว่าลูกคนแรกเปรียบเสมือนเป็น “ระบบการผูกขาดอำนาจ” ซึ่งได้รับความสนใจอย่างเต็มที่โดยไม่ได้ถูกแบ่งปันไปให้ผู้อื่น แต่ฐานะเช่นนี้จะเปลี่ยนไปในทันทีเมื่อมีลูกคนที่สอง “ระบบการผูกขาดอำนาจ” จะสิ้นสุดลงขณะเดียวกันเวลาและความสนใจของพ่อแม่ต้องถูกแบ่งปันไปให้กับน้องที่เกิดใหม่ ซึ่งสิ่งนี้จะก่อให้เกิดความไม่พึงพอใจ และการต่อสู้แข่งขันเพื่อที่จะเอาตำแหน่งที่สูญเสียไปกลับคืนมา ตามความคิดของแอดเลอร์ประสบการณ์ของลูก

คนแรกที่สูญเสียตำแหน่งไปโดยเฉพาะผู้ที่ได้รับการเอาใจใส่จากพ่อแม่มากเกินไปนั้นจะเกิดความรู้สึกเหมือนกับถูกขัดขวางและจะแสดงความเกลียดชังและความขุ่นเคืองใจต่อผู้ที่อยู่รอบข้าง ความรุนแรงของความรู้สึกว่าถูกขัดขวางนี้จะขึ้นอยู่กับหลายปัจจัย เช่น อายุและการแสดงออกของพ่อแม่ ในการเตรียมพร้อมเพื่อรอการเกิดของลูกคนที่สอง หลังจากนั้นลูกคนแรกก็จะกลายเป็นลูกคนโตซึ่งพ่อแม่คาดหวังว่าจะต้องเป็นผู้รับผิดชอบ มีความร่วมมือและความปรองดองกันกับน้องที่เกิดใหม่ แอดเลอร์เชื่อว่าลูกคนแรกมีความเข้าใจดีในเรื่องของอำนาจที่มีอยู่ตลอดจนการใช้อำนาจนั้น นอกจากนี้ลูกคนแรกมักมีลักษณะของนักอนุรักษ์นิยม มีความสนใจในเรื่องของอดีตและเจ้าระเบียบรวมทั้งพยายามจะรักษาสถานภาพของตนเองให้เหมือนเดิม เมื่อโตขึ้นเป็นผู้ใหญ่มักชอบที่จะช่วยเหลือผู้อื่น ชอบการค้นคว้าและ ไว้อำนาจ แอดเลอร์พบว่าถ้าพัฒนาความรู้สึกที่ดีลูกคนแรกจะกลายเป็นคนที่จริงจังต่อชีวิต มีความรับผิดชอบและรอบคอบ สามารถจำรายละเอียดและคำสั่งได้ดี ถ้าพัฒนาความรู้สึกที่ไม่ดีจะกลายเป็นผู้ขาดความสนใจในสังคม มีความรู้สึกที่ไม่มั่นคง ขี้สงสัยและเป็นปฏิปักษ์กับคนอื่นๆ ในสังคม

ลูกคนที่สอง (Second born) ลูกคนที่สองจะไม่มีประสบการณ์ในการเป็นลูกคนเดียว และการเป็นศูนย์รวมของความสนใจเช่นเดียวกับลูกคนแรก อย่างไรก็ตามลักษณะที่ดีของลูกคนที่สองก็คือจะไม่เกิดความรู้สึกของการสูญเสียตำแหน่ง และไม่มีประสบการณ์ในการถูกแย่งอำนาจเหมือนลูกคนแรก เวลาและความสนใจของพ่อแม่ที่มีต่อลูกคนที่สองมักจะต้องถูกแบ่งไปให้พี่ และลูกคนที่สองก็มีโอกาสที่จะเห็นแบบอย่างต่างๆ จากพี่ และจากการที่ไม่ได้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการสูญเสียอำนาจนี้ทำให้ลูกคนที่สองส่วนมากมีลักษณะที่มองโลกในแง่ดี ชอบแข่งขันและมีความทะเยอทะยานตามความเชื่อของแอดเลอร์ถ้าลูกคนโตให้กำลังใจแล้วลูกคนที่สองจะพยายามเรียนรู้และทำในสิ่งที่ดีกว่าพี่ รวมทั้งเติบโตขึ้นเป็นผู้ที่มีสุขภาพจิตดี ในทางตรงกันข้าม ถ้าลูกคนที่สองได้รับประสบการณ์ที่สร้างความขุ่นเคืองใจหรือการปองร้ายจากพี่คนโตแล้วลูกคนที่สองอาจกลายเป็นคนที่ไม่มีเหตุผลและวางเป้าหมายในชีวิตผิดพลาด ซึ่งจะก่อให้เกิดความล้มเหลวและหมดกำลังใจหรือทำในสิ่งที่ไม่มีโอกาสจะประสบผลสำเร็จและล้มเลิกกลางคัน อย่างไรก็ตามลักษณะดังกล่าวจะพบว่าลูกคนที่สองพยายามแข่งขันในทิศทางที่ตรงกันข้ามกับลูกคนแรกซึ่งทั้งหมดนี้ย่อมขึ้นอยู่กับการเรียนรู้ของเด็กเกี่ยวกับสถานการณ์ในครอบครัว เด็กที่อยู่ในครอบครัวเดียวกันอาจรับรู้สถานการณ์แตกต่างกันได้

ลูกคนกลาง (Middle Child) ในตำแหน่งนี้ลูกคนกลางมักคิดว่าเขาไม่ได้รับความยุติธรรมและอยู่ในฐานะที่ลำบาก เขามักรู้สึกว่าไม่ได้รับความสะดวกสบายที่ครั้งหนึ่งเคยได้รับเมื่อตอนยังเล็กๆ และความรู้สึกนี้จะเพิ่มมากขึ้นในกรณีที่ลูกคนโตต้องไปช่วยเลี้ยงน้องและอยู่ฝ่ายเดียวกับน้อง เมื่อเป็นเช่นนี้ลูกคนกลางอาจรู้สึกว่าเขาพ่ายแพ้พี่น้องคนอื่นๆ หรืออาจคิดว่าเขามีอะไรที่เหนือกว่าพี่น้องคนอื่นๆ ก็ได้ ซึ่งในกรณีนี้เขาอาจพัฒนาการตระหนักรู้ (Awareness) เกี่ยวกับความเป็นไปของครอบครัวและเรียนรู้ทักษะในการจัดการเรื่องราวต่างๆ ได้ดีนอกจากนี้เขายังมีบุคลิกภาพที่แตกต่างจากพี่น้องคนอื่นๆ และมักมีการแข่งขันในทิศทางที่ตรงกันข้ามกับลูกคนโตด้วย

ลูกคนเล็ก (The Youngest Child) ลูกคนเล็กมักได้รับความสนใจจากครอบครัวมากที่สุดในบรรดาพี่น้องคนอื่นๆ นอกจากนี้พ่อแม่ยังมีพี่ๆ อีกหลายคนคอยช่วยดูแลเอาใจใส่รวมทั้งการเป็นพรรคพวกที่คอยปกป้องเมื่อได้รับความยุ่งยาก ลูกคนเล็กจึงกลายเป็นที่รักของครอบครัว จากการที่มีพี่ๆ เป็นตัวแบบหลายคนทำให้เขากล้าที่จะสร้างสถานภาพของตนเองได้ดีกว่าคนอื่นๆ ในครอบครัว ถ้าพัฒนาไปในทางที่ดีลูกคนเล็กจะมีลักษณะที่ชอบแข่งขันโดยจะพัฒนาการกระทำสิ่งต่งๆ ได้อย่างรวดเร็วน่าประหลาดใจรวมทั้งภารกิจที่ได้รับสำเร็จด้วยดี ในทางตรงกันข้าม ถ้าลูกคนเล็กถูกตามใจมากเกินอาจเรียนรู้ตลอดเวลาว่าคนอื่นๆ คอยเอาใจเขาอยู่ เขาอาจกลายเป็นคนช่วยเหลือตนเองไม่ได้ ชอบพึ่งพิงผู้อื่น หรือคิดว่าผู้อื่นจะคอยช่วยเหลือตนเองเสมอ เมื่อโตเป็นผู้ใหญ่ก็จะพบว่าการจัดการกับสิ่งต่างๆ ในชีวิตเป็นเรื่องที่ยุ่งยาก

ลูกคนเดียว (Only Child) การเป็นลูกคนเดียวมีทั้งข้อดีและข้อเสีย เมื่อเปรียบเทียบกับลูกคนอื่นๆ ลูกคนเดียวเปรียบเหมือนลูกคนโตที่ไม่สูญเสียอำนาจ ลูกคนเดียวอาจมีประสบการณ์ที่ทั้งแปลกใจและผิดหวังเมื่อพบว่าตนเองไม่ได้เป็นศูนย์กลางของความสนใจหรือการยอมรับจากครอบครัว เนื่องจากลูกคนเดียวมักใช้เวลาส่วนใหญ่ในช่วงแรกของชีวิตอยู่กับผู้ใหญ่เขาจึงซึมซับลักษณะท่าทาง พฤติกรรม และเจตคติของผู้ใหญ่ได้เร็วมากกว่าพี่น้องคนอื่นๆ และเนื่องจากเขาได้ใช้เวลาอยู่คนเดียวมากกว่าอยู่กับพี่หรือน้องจึงทำให้มีการพัฒนาความคิดสร้างสรรค์และจินตนาการสูง อย่างไรก็ตามหากปราศจากตัวแบบหรือคู่แข่งขันแล้ว ลูกคนเดียวก็เกือบจะไม่มีโอกาสได้เรียนรู้ที่จะแบ่งปันหรือได้รับความสนใจที่สมบูรณ์เลยและผลที่เกิดขึ้นเมื่อเขาโตเป็นผู้ใหญ่ ก็คือเขาจะมีความจำเกี่ยวกับสิ่งนี้น้อยจนกระทั่งกลายเป็นผู้ที่มีความท้อถอยง่าย แอดเลอร์พบว่าลูกคนเดียวมักถูกตามใจมากเกินไปและเป็นผู้ที่ขาดความสนใจทางสังคม

2. อิทธิพลของตำแหน่งหรือรูปแบบของครอบครัว ตำแหน่งลำดับที่การเกิดได้กล่าวมานั้นไม่ได้อธิบายให้เห็นถึงแบบแผนของชีวิตที่ต้องมีลักษณะเฉพาะหรือทำให้เข้าใจได้ถึงลักษณะของปัจเจกชนได้อย่างครบถ้วน ลำดับการเกิดแต่เพียงอย่างเดียวนั้นไม่ได้มีความหมายพิเศษอะไรนอกจากชี้ให้เห็นถึงความแตกต่างของประสบการณ์ที่เด็กสองคนจะได้รับเมื่ออยู่ในสถานการณ์ของครอบครัวเดียวกัน ความคิดและการแปลความหมายของตำแหน่งลำดับที่การเกิดจึงจะเป็นสิ่งที่มีอิทธิพลต่อการดำเนินชีวิต และบุคลิกภาพอย่างแท้จริง ลำดับการเกิดเป็นเพียงปัจจัยหนึ่งในจำนวนหลายๆ ปัจจัยที่ต้องคำนึงถึงในการทำความเข้าใจถึงอิทธิพลของตำแหน่งในครอบครัว เราสามารถจะอนุมานเกี่ยวกับบุคลิกภาพของแต่ละบุคคลได้บ้างเมื่อเราทราบถึงลำดับการเกิด อย่างไรก็ตามเป็นที่ทราบกันดีแล้วว่าเหตุการณ์จริงๆ นั้นอาจแตกต่างกันได้ ซึ่งทั้งนี้ก็ขึ้นอยู่กับการรับรู้ การแปลความหมายความรู้สึกและการกระทำของแต่ละบุคคล

ตามความเป็นจริงแล้วเด็กจะเกิดมาในสภาพที่อ่อนแอ ช่วยตัวเองไม่ได้ และถ้าอยู่ท่ามกลางผู้ใหญ่ โดยปกติเด็กจะทราบถึงสภาพของช่วยตนเองไม่ได้ อย่างไรก็ตามถ้าเด็กเกิดความรู้สึกไม่มั่นคงอาจทำให้เขาเบี่ยงเบนหรือซ่อนความรู้สึกที่เป็นปมด้อยไว้ ซึ่ง คมเพชร ฉันตรศุภกุล (2530: 46-47) ได้กล่าวถึงอิทธิพลของครอบครัวที่ทำให้เด็กมีการปรับตัวแบบผิดปกติ สรุปได้ดังนี้

1. พ่อแม่ที่ปกป้องลูกมากเกินไป (Parental Overprotection)
2. พ่อแม่ที่ตามใจลูกมากเกินไป (Parental Pampering)
3. พ่อแม่ที่ไม่ยอมรับลูก (Parental Neglect)
4. พ่อแม่ที่แตกแยกกัน (Parental Partiality)
5. พ่อแม่ที่ชอบข่มขู่ลูก (Parental Dominating)

4.4 ทฤษฎีการเรียนรู้ทางปัญญาสังคม (Social Cognitive Theory)

เป็นทฤษฎีที่พัฒนาขึ้นโดย Albert Bandura ซึ่งเป็นนักจิตวิทยาชาวแคนนาดา Bandura ได้เสนอความหมายของการเรียนรู้ (Learning) แตกต่างไปจากนักจิตวิทยาท่านอื่นๆ กล่าวคือ Bandura เสนอว่า การเรียนรู้นั้นไม่จำเป็นต้องพิจารณาในแง่ของการแสดงออก (Performance) หากแต่ว่า เพียงแค่การได้มาซึ่งความรู้ใหม่ (Acquired) ก็ถือว่าการเรียนรู้ได้เกิดขึ้นแล้ว แม้ว่าจะไม่มีการแสดงออกก็ตาม ดังนั้นการเรียนรู้ตามแนวของ Bandura (1986) จะเน้นที่การเปลี่ยนแปลงที่พฤติกรรมภายในโดยไม่จำเป็นที่จะต้องมีการแสดงออก แนวคิดพื้นฐานของ Bandura เชื่อว่า

“พฤติกรรมของมนุษย์มีปฏิสัมพันธ์กับปัจจัยหลัก 2 ปัจจัยคือ ปัจจัยส่วนบุคคล (Personal Factors หรือ P) ซึ่งได้แก่ ความคิด ความเชื่อ ความคาดหวัง ฯลฯ กับปัจจัยสภาพแวดล้อม (Environmental Factors หรือ E) ซึ่งตัวแปรทั้ง 3 ตัวนี้จะมีลักษณะที่มีอิทธิพลเชิงเหตุ-ผลซึ่งกันและกัน (Reciprocal Causation) ซึ่งแสดงตามภาพที่ 2 ได้ ดังนี้

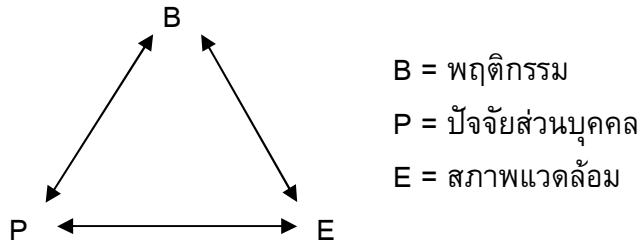

ภาพประกอบ 2 แสดงอิทธิพลเชิงเหตุ-ผลซึ่งกันและกัน

Bandura เห็นว่า ในชีวิตจริงของมนุษย์ นอกจากจะได้รับอิทธิพลจากสภาพแวดล้อมมนุษย์ก็มีอิทธิพลต่อสิ่งเร้าทั้งสำหรับตนเองและผู้อื่นด้วย นอกจากนี้มนุษย์มีความคิด ความเชื่อ และความคาดหวัง ซึ่งจะมีอิทธิพลต่อพฤติกรรมของเขาเอง

จากแนวคิดพื้นฐานที่ Bandura นำเสนอนั้นเน้นว่า การที่พฤติกรรมของบุคคลเปลี่ยนแปลงไม่ได้เป็นผลมาจากสภาพแวดล้อมแต่เพียงอย่างเดียว หากแต่มีผลมาจากกระบวนการทางปัญญาด้วย กล่าวคือ ถ้ากระบวนการทางปัญญาเปลี่ยน พฤติกรรมของบุคคลก็จะเปลี่ยนแปลงไปด้วย ดังนั้น Bandura จึงได้เสนอวิธีการที่จะเปลี่ยนแปลงกระบวนการทางปัญญา หรือพฤติกรรมภายในไว้ 3 ประการ คือ

1. การเรียนรู้จากการสังเกต (Observational Learning)

Bandura มีความเชื่อว่าการเปลี่ยนแปลงความคิดหรือการเรียนรู้ของบุคคลส่วนใหญ่เกิดจากการสังเกตจากตัวแบบ ทั้งนี้เพราะตัวแบบเป็นสิ่งที่สามารถถ่ายทอดทั้งความคิดและการแสดงออกได้พร้อมๆ กัน และเนื่องจากคนเรานั้นใช้ชีวิตในแต่ละวันในสภาพแวดล้อมที่แคบๆ ดังนั้นการรับรู้เกี่ยวกับสภาพการณ์ต่างๆ ของสังคมจึงผ่านมาจากประสบการณ์ของผู้อื่นโดยการได้ยิน และได้เห็นโดยไม่มีประสบการณ์ตรงมาเกี่ยวข้อง คนส่วนมากรับรู้เรื่องราวต่างๆ ของสังคมโดยการผ่านสื่อแทบทั้งสิ้น

Bandura ได้แบ่งตัวแบบออกเป็น 4 ประเภทหลักคือ ตัวแบบทางพฤติกรรม ตัวแบบทางวาจา ตัวแบบสัญลักษณ์ และตัวแบบสัมผัส

1.1 ตัวแบบทางพฤติกรรม (Behavioral Modeling) หมายถึง การมีตัวแบบที่แสดงพฤติกรรมให้บุคคลเห็น เช่น พ่อแม่ทิ้งขยะลงถังขยะให้ลูกเห็น ครูทำงานเป็นระเบียบให้นักเรียนเห็น ฯลฯ Bandura ให้ความสำคัญกับการเป็นตัวแบบทางพฤติกรรมเพราะมีอิทธิพลอย่างมากต่อการเสริมสร้างพฤติกรรมใหม่

1.2 ตัวแบบทางวาจา (Verbal Modeling) หมายถึง การมีตัวแบบที่พูด บอกหรือเขียนบอกว่าจะทำอะไรอย่างไร เพราะมนุษย์สามารถทำสิ่งต่างๆ ได้มากมายจากการฟัง การพูดบอกของผู้อื่น หรือจากการอ่านสิ่งที่ผู้อื่นเขียนขึ้น เช่น ทำอาหารจากการอ่านตำราอาหาร ฯลฯ

1.3 ตัวแบบสัญลักษณ์ (Symbolic Modeling) หมายถึง การมีตัวแบบภาพหรือเสียงที่ผ่านสื่อต่างๆ คือ วิทยุ โทรทัศน์ วีดิทัศน์ คอมพิวเตอร์ ฯลฯ มนุษย์ในปัจจุบันเรียนรู้สิ่งต่างๆ ผ่านสื่อเหล่านี้ทั้งที่เป็นรูปธรรม เช่น การแต่งการ การใช้สินค้า การแสดงอากัปกิริยาต่างๆ และที่เป็นนามธรรม เช่น ความเชื่อ ค่านิยม เจตคติ เป็นต้น

Bandura เห็นว่าตัวแบบสัญลักษณ์เป็นตัวแบบที่จะมีอิทธิพลต่อมนุษย์มากขึ้นเพราะมีการเผยแพร่ตัวแบบอย่างกว้างขวาง ทำให้บุคคลได้รับประสบการณ์จำนวนมากผ่านตัวแบบสัญลักษณ์ทางสื่อมวลชน ตลอดจนเทคโนโลยีที่ทันสมัย ทำให้มนุษย์สามารถเก็บภาพการทำพฤติกรรมหลายๆ อย่างที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็วมาศึกษาแบบภาพต่อภาพการทำพฤติกรรมหลายๆ อย่างที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็วมาศึกษาแบบภาพต่อภาพได้อย่างละเอียด เช่น ตัวแบบที่เกี่ยวกับการสาธิตการเล่นกีฬา ฯลฯ

1.4 ตัวแบบสัมผัส (Kinesthetic Modeling) หมายถึงการมีตัวแบบโดยใช้การสัมผัส เช่น เด็กที่หูหนวกและตาบอด เวลาจะเรียนการออกเสียงอาจต้องใช้การสัมผัสริมฝีปากของครูผู้สอน ฯลฯ

2. การกำกับตนเอง (Self Regulatory)

การกำกับตนเอง หมายถึง กระบวนการที่บุคคลวางแผน ควบคุม และกำกับพฤติกรรมของตนเอง ซึ่งประกอบด้วย กระบวนการสังเกตตนเอง กระบวนการตัดสิน และกระบวนการแสดง

ปฏิกิริยาต่อตนเอง โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของตนเองไปสู่พฤติกรรมเป้าหมายที่ต้องการ ซึ่งการกำกับตนเองนั้น จะประกอบด้วยกระบวนการย่อย 3 กระบวนการดังนี้

2.1 กระบวนการสังเกตตนเอง (Self-Observation) การสังเกตตนเอง เป็นกระบวนการที่สำคัญกระบวนการแรกในการกำกับตนเอง ทั้งนี้เพราะบุคคลจะต้องทราบว่ามีอะไรเกิดขึ้นกับตนเสียก่อน บุคคลจึงจะคิดเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมนั้น และบุคคลจะใช้ข้อมูลที่ได้จากกระบวนการสังเกตตนเองมาใช้เป็นข้อมูลในการตั้งเป้าหมาย ติดตาม ตรวจสอบและประเมินการกระทำพฤติกรรมของตน ซึ่งในการสังเกตตนเองนี้บุคคลจำเป็นจะต้องรู้เสียก่อนว่าตนจะต้องสังเกตพฤติกรรมใด และจะสังเกตในด้านใดของพฤติกรรม ทั้งนี้เพราะว่าพฤติกรรมแต่ละประเภทนั้นจะมีด้านต่างๆ ที่เราอาจจะสังเกตได้มากมาย เช่น เราอาจจะสังเกตในด้านคุณภาพของการกระทำ สังเกตด้านอัตราความเร็ว หรือสังเกตปริมาณของการกระทำก็ได้ นอกจากนี้เราอาจจะสังเกตในแง่ที่ว่าพฤติกรรมเหล่านี้เป็นพฤกรรที่มีความริเริ่ม มีความแปลกใหม่หรือไม่ หรืออาจสังเกตว่าพฤติกรรมนี้สามารถนำบุคคลไปสู่การเข้าสังคมได้หรือไม่ อีกทั้งอาจสังเกตว่าพฤติกรรมนั้นเป็นพฤติกรรมที่มีจริยธรรมหรือไม่มีจริยธรรม หรืออาจจะสังเกตว่าพฤติกรรมนั้นเบี่ยงเบนหรือไม่เบี่ยงเบน เป็นต้น ซึ่งการที่บุคคลจะเลือกสังเกตด้านใดด้านหนึ่งของพฤติกรรมนั้นก็จะขึ้นอยู่กับลักษณะของพฤติกรรมประเภทนั้น และเป้าหมายของผู้สังเกตเป็นหลัก เช่น พฤติกรรมการอ่านหนังสือ บุคคลสามารถสังเกตได้ทั้งในด้านของความเร็วในการอ่าน คุณภาพของการอ่าน คืออ่านแล้วจำได้มากน้อยขนาดไหน ความยาวนานของการอ่าน หรือด้านปริมาณหน้าที่อ่านได้ เป็นต้น การที่บุคคลจะสังเกตด้านใดของพฤติกรรมการอ่านหนังสือก็ขึ้นอยู่กับเป้าหมายของผู้สังเกตนั่นก็คือ ถ้าบุคคลต้องการฝึกการอ่านเร็ว เราก็ต้องสังเกตความเร็วในการอ่าน หรือถ้าบุคคลต้องการฝึกการอ่านหนังสือให้ได้นาน เขาก็ต้องสังเกต ความยาวนานของการอ่าน เป็นต้น การที่บุคคลจะกำกับพฤติกรรมของตนเอง ได้ประสบความสำเร็จหรือไม่นั้น ส่วนหนึ่งก็จะขึ้นอยู่กับการสังเกตตนเอง นั่นก็คือบุคคลจะต้องสังเกตพฤติกรรมของตนเองอย่างซื่อตรง สม่ำเสมอ เป็นระบบมีความถูกต้อง

2.2 กระบวนการตัดสินใจ (Judgment Process) กระบวนการตัดสินใจ เป็นกระบวนการที่ต่อเนื่องจากกระบวนการสังเกตตนเอง กล่าวคือ เมื่อบุคคลสังเกตและบันทึกพฤติกรรมของตนเองแล้ว บุคคลจะนำเอาข้อมูลที่ได้นั้นไปเปรียบเทียบกับเป้าหมายหรือมาตรฐานที่ตั้งไว้ ทั้งนี้เพื่อจะตัดสินว่าจะดำเนินการกับพฤติกรรมที่ตนกระทำอย่างไรต่อไป ซึ่งในกระบวนการนี้จะประกอบด้วย

2.2.1 มาตรฐานส่วนบุคคล (Personal Standards)

Bandura กล่าวว่า การที่บุคคลจะตัดสินหรือประเมินการกระทำพฤติกรรมของตนได้ถูกต้องและมีประสิทธิภาพหรือไม่นั้น จะขึ้นอยู่กับเป้าหมายหรือมาตรฐานที่บุคคลตั้งไว้สำหรับประเมินการกระทำของตนด้วย ซึ่งเป้าหมายหรือมาตรฐานส่วนบุคคลนี้จะทำหน้าที่เป็นเกณฑ์สำหรับการตัดสินและเป็นตัวชี้นำการกระทำพฤติกรรมของบุคคล (Bandura. 1986) ซึ่งเป้าหมายหรือมาตรฐานส่วนบุคคลนี้เกิดจากการที่บุคคลเรียนรู้มาจากการสอนโดยตรงจากบุคคลอื่น เช่น พ่อ แม่ หรือ ครู เป็นต้น หรืออาจเรียนรู้ได้จากปฏิกิริยาของบุคคลในสังคม เช่น พ่อ แม่ และผู้อื่นที่มีปฏิกิริยาต่อการ

แสดงพฤติกรรมต่างๆ ของเขา เช่น เมื่อเขาแสดงพฤติกรรมอย่างใดอย่างหนึ่งออกมาบุคคลเหล่านี้ก็จะแสดงความพอใจ ชื่นชมหรือตำหนิ ซึ่งการแสดงปฏิกิริยาเหล่านี้บุคคลก็จะเกิดการเรียนรู้ และอาจรับเอาไว้เป็นมาตรฐานของตน หรืออาจจะเรียนรู้การตั้งเป้าหมายได้จากการสังเกตตัวแบบ เช่น การได้สังเกตความสำเร็จหรือความล้มเหลวในการกระทำพฤติกรรมตามเป้าหมายของผู้อื่นที่เป็นตัวแบบ หรือการที่ตัวแบบแสดงมาตรฐานการตัดสินให้เห็น เป็นต้น การที่บุคคลสังเกตมาตรฐานหรือเป้าหมายของตัวแบบนั้น บุคคลอาจจะยังไม่รับเอาเป้าหมายของตัวแบบมาเป็นเป้าหมายของตนในทันทีก็ได้ บุคคลอาจจะใช้กระบวนการทางปัญญาพิจารณาเป้าหมายของตัวแบบที่เขาสังเกตและบุคคลก็จะรับเอาเป้าหมายที่สอดคล้องหรือเหมาะสมกับตน มาเป็นเป้าหมายของตนเองหรือบางครั้งอาจจะมีการปรับแต่งเป้าหมายบางอย่างของตัวแบบให้เหมาะสมกับตนยิ่งขึ้น

2.2.2 การกระทำเชิงอ้างอิง (Referential Performances)

การที่บุคคลทราบผลการกระทำต่างๆ ของตนเองจากการวัดและการประเมินแล้วนั้น บุคคลก็ควรจะต้องมีการเปรียบเทียบการกระทำของตนกับผู้อื่นด้วย เพื่อจะได้ทราบว่าการกระทำของตนเป็นอย่างไร สูงหรือต่ำกว่าผู้อื่นและเพื่อหาแนวทางในการพัฒนาการกระทำของตนให้ดีขึ้น ในการประเมินการกระทำพฤติกรรมของตนเองโดยการเปรียบเทียบกับผู้อื่นนั้น บุคคลสามารถเลือกเกณฑ์ในการเปรียบเทียบได้ 4 ลักษณะ คือ

1. การเปรียบเทียบกับบรรทัดฐานที่เป็นมาตรฐานของกลุ่ม คือ การที่บุคคลเปรียบเทียบผลการกระทำของตนเองกับบรรทัดฐานที่เป็นมาตรฐานของกลุ่มต่างๆ เช่น กลุ่มอายุ กลุ่มระดับการศึกษา กลุ่มเพศหรือกลุ่มสภาพที่อยู่อาศัย เป็นต้น ซึ่งบรรทัดฐานของกลุ่มต่างๆ เหล่านี้ได้มาจากการที่มีผู้ทำการสำรวจและหาค่าเฉลี่ยของกลุ่มนั้นๆ จนเป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไปแล้ว และบรรทัดฐานที่บุคคลนำมาใช้ในการเปรียบเทียบกับการกระทำของตนจะต้องมีลักษณะคล้ายคลึงกับตนด้วย

2. การเปรียบเทียบกับตนเอง คือ การที่บุคคลเปรียบเทียบผลการกระทำของตนเองกับสิ่งที่เขาได้เคยกระทำมาแล้ว หรือเปรียบเทียบกับเป้าหมายที่ตนตั้งขึ้น ซึ่งการเปรียบเทียบกันตนเองนี้จะก่อให้เกิดความท้าทาย จะทำให้บุคคลพยายามกระทำพฤติกรรมให้ดีกว่าครั้งที่ผ่านมา เพราะถ้าบุคคลกระทำพฤติกรรมได้เท่ากับครั้งที่ผ่านมา การกระทำระดับนั้นอาจจะไม่ก่อให้เกิดความท้าทายอีกต่อไป

3. การเปรียบเทียบกับสังคม คือ การที่บุคคลใช้ผลการกระทำของผู้อื่นมาใช้เป็นเกณฑ์เปรียบเทียบกับผลการกระทำของตน ซึ่งผลการกระทำของผู้อื่นที่นำมาใช้เป็นเกณฑ์เปรียบเทียบนี้จะต้องเป็นบุคคลที่อยู่ในสภาพการณ์ที่เหมือนกันหรือคล้ายคลึงกันกับตน เช่น เพื่อนร่วมชั้น หรือผู้ร่วมงาน เป็นต้น

4. การเปรียบเทียบกับกลุ่ม คือ การที่บุคคลเปรียบเทียบผลการกระทำของตนกับค่าเฉลี่ยจากการกระทำของกลุ่มโดยบุคคลจะเปรียบเทียบว่าผลการกระทำของตนอยู่ลำดับที่เท่าไรของกลุ่ม เป็นต้น

2.2.3 คุณค่าของกิจกรรม

องค์ประกอบที่สำคัญอีกประการหนึ่งในกระบวนการตัดสินก็คือ คุณค่าของกิจกรรม บุคคลจะสนใจตัดสินกิจกรรมที่ตนกระทำน้อย หากเขาพบว่ากิจกรรมนั้นมีคุณค่าต่อเขาน้อยหรือไม่มีคุณค่าต่อเขาเลยและบุคคลจะใช้ความพยายามในการทำกิจกรรมนั้นน้อยด้วย ในทางตรงกันข้ามบุคคลจะใช้ความพยายามมากในการทำกิจกรรมที่เขาพิจารณาว่าเป็นกิจกรรมที่มีคุณค่าต่อเขามาก ส่วนกิจกรรมที่มีคุณค่าปานกลางจะก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมน้อย เพราะจะไม่กระตุ้นให้บุคคลกระทำพฤติกรรมมากนัก

2.2.4 การอนุมานสาเหตุในการกระทำ

การที่บุคคลจะแสดงปฏิกิริยาต่อตนเองในลักษณะใดนั้น ย่อมขึ้นอยู่กับว่าบุคคลรับรู้ว่าอะไรคือปัจจัยที่ส่งผลต่อผลของการกระทำพฤติกรรมของเขา ทั้งนี้ถ้าบุคคลรับรู้ว่าความสำเร็จที่ได้รับจากการกระทำพฤติกรรมนั้นเกิดจากความสามารถและความพยายามของเขา บุคคลก็จะแสดงปฏิกิริยาต่อตนเองทางบวก เช่น จะมีความภาคภูมิใจในตนเอง ชื่นชมตนเอง ในขณะเดียวกันถ้าบุคคลรับรู้ว่าความสำเร็จจากการกระทำนั้นเกิดจากปัจจัยภายนอกบุคคลก็อาจจะมีความพึงพอใจในตนเองไม่มากนัก เพราะเขาจะคิดว่าความสำเร็จนั้น มิได้มาจากความสามารถและความพยายามของเขา

2.3 กระบวนการแสดงปฏิกิริยาต่อตนเอง (Self-Reaction)

กระบวนการแสดงปฏิกิริยาต่อตนเอง เป็นกระบวนการสุดท้ายในกลไกของการกำกับตนเองของบุคคล กระบวนการนี้จะทำหน้าที่ 2 ประการ คือ

1. ทำหน้าที่ตอบสนองต่อผลการประเมินพฤติกรรมของตนเองจากกระบวนการตัดสิน นั่นคือ ถ้าบุคคลกระทำพฤติกรรมเป้าหมายได้เท่ากับหรือสูงกว่าเป้าหมายที่ตั้งไว้ บุคคลก็จะแสดงปฏิกิริยาทางบวกต่อตนเองหรือให้รางวัลกับตนเอง แต่ถ้าบุคคลกระทำพฤติกรรมได้ต่ำกว่าเป้าหมาย เขาก็จะแสดงปฏิกิริยาทางลบต่อตนเองหรือการลงโทษตนเองหรืออาจไม่แสดงปฏิกิริยาต่อตนเองก็ได้

2. ทำหน้าที่เป็นตัวจูงใจสำหรับการกระทำพฤติกรรมของตนเอง คือ การที่บุคคลตั้งเป้าหมายว่าถ้าตนกระทำพฤติกรรมได้ตามเป้าหมายแล้วให้สิ่งจูงใจกับตนเองซึ่งสิ่งจูงใจตนเองนี้ Bandura ได้แบ่งออกเป็น 2 ประการ คือ

2.1 สิ่งจูงใจตนเองจากภายนอก หมายถึง ผลกรรมจากภายนอกที่บุคคลให้รางวัลกับตนเองเมื่อทำพฤติกรรมอย่างใดอย่างหนึ่งได้ตามเป้าหมายที่ตั้งไว้ ซึ่งอาจเป็นวัตถุสิ่งของที่สามารถจับต้องได้ อันได้แก่ อาหาร เครื่องดื่ม ขนม ของเล่น สิ่งของต่างๆ และเงิน เป็นต้น หรืออาจเป็นการให้เวลาอิสระกับตนเอง การทำกิจกรรมที่ตนชอบหรือการทำกิจกรรมบันเทิงต่างๆ การให้สิ่งจูงใจตนเองหรือการให้รางวัลตนเองนี้ จะมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของบุคคลมาก ดังเช่น จากการศึกษาวิจัยหลายเรื่องแสดงให้เห็นว่า บุคคลที่กำหนดเงื่อนไขว่าจะมีรางวัลกับตนเอง เมื่อกระทำพฤติกรรมได้ประสบความสำเร็จตามเป้าหมายที่ตั้งไว้ จะมีระดับการกระทำพฤติกรรมได้สำเร็จตามเป้าหมายมากกว่าบุคคลที่ไม่ได้กำหนดเงื่อนไขว่าจะให้รางวัลตนเองเมื่อทำพฤติกรรมได้ตาม

เป้าหมาย และนอกจากนี้ยังพบว่าการให้รางวัลตนเองมีประสิทธิภาพมากกว่าการให้รางวัลจากภายนอก

2.2 สิ่งจูงใจตนเองจากภายใน เป็นผลกรรมภายในที่บุคคลให้กับตนเองหลังจากที่ประเมินการกระทำพฤติกรรมของตนแล้ว ซึ่งแบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ

2.2.1 การแสดงปฏิกิริยาต่อตนเองทางบวก หมายถึง การที่บุคคลแสดงปฏิกิริยาต่อตนเองทางบวกเมื่อกระทำพฤติกรรมได้ตามเป้าหมายที่ตั้งไว้ เช่น การแสดงความพึงพอใจในตนเอง ความภาคภูมิใจตนเอง ความชื่นชมตนเอง ความปลื้มปิติ การยกย่อง ชมเชยตนเอง เป็นต้น

2.2.2 การแสดงปฏิกิริยาต่อตนเองทางลบ หมายถึง การที่บุคคลแสดงปฏิกิริยาต่อตนเองทางลบเมื่อทำพฤติกรรมได้ต่ำกว่าเป้าหมายที่ตั้งไว้ ลักษณะของการแสดงปฏิกิริยาต่อตนเองทางลบ เช่น การตำหนิตนเอง การวิพากษ์วิจารณ์ตนเอง การประณามตนเอง การแสดงความไม่พึงพอใจในตนเอง การละอายใจและการเสียใจ เป็นต้น

จากลักษณะของสิ่งจูงใจตนเองจากภายนอกและสิ่งจูงใจจากตนเองภายในนี้ได้มีผู้ทำการเปรียบเทียบประสิทธิภาพสิ่งจูงใจตนเองทั้ง 2 ประเภทนี้ พบว่าสิ่งจูงใจตนเองทั้ง 2 ประเภทมีประสิทธิภาพไม่แตกต่างกันในการเพิ่มพฤติกรรมเป้าหมาย ในระยะแรก แต่สิ่งจูงใจตนเองจากภายในนั้นทำให้พฤติกรรมที่เปลี่ยนแปลงไปมีแนวโน้มที่จะคงอยู่มากกว่าสิ่งจูงใจตนเองจากภายนอก

ปัจจัยต่าง ๆ ที่มีอิทธิพลต่อกระบวนการกำกับตนเอง

Bandura (1986) กล่าวว่า มีปัจจัยต่าง ๆ ที่มีอิทธิพลต่อกระบวนการกำกับตนเอง ดังนี้

1. ประโยชน์ส่วนตัว (Personal Benefits) เมื่อบุคคลมีพฤติกรรมกำกับตนเองแล้ว บุคคลก็จะได้รับประโยชน์โดยตรงต่อตัวเขาเอง เขาก็จะยึดมั่นต่อการกำกับตนเอง จะทำให้กระบวนการกำกับตนเองคงอยู่ได้ เช่น บุคคลที่สามารถกำกับตนเองไม่ให้หวนกลับไปเสพยาบ้าซ้ำได้โดยใช้กระบวนการกำกับตนเองจนสามารถเลิกเสพยาบ้าได้ เมื่อเลิกเสพยาบ้าได้แล้วบุคคลก็รู้สึกว่าร่างกายของตนเองแข็งแรงขึ้น และยังสามารถประหยัดเงินได้อีกด้วย บุคคลก็จะยึดมั่นต่อการไม่กลับไปเสพยาบ้าอีก ซึ่งในกรณีนี้จัดเป็นประโยชน์ส่วนตัวได้

2. รางวัลทางสังคม (Social Reward) การที่บุคคลมีพฤติกรรมกำกับตนเองแล้ว บุคคลในสังคมให้การยกย่องชมเชย สรรเสริญ ให้เกียรติ ให้การยอมรับหรือให้รางวัล ซึ่งการให้รางวัลทางสังคมเหล่านี้ก็จะมีส่วนช่วยให้กระบวนการกำกับตนเองของบุคคลคงอยู่ได้

3. การสนับสนุนจากตัวแบบ (Modeling Supports) บุคคลที่มีมาตรฐานในการกำกับตนเอง เช่น บุคคลที่กำกับตนเองไม่ให้หวนกลับไปเสพยาบ้า หากได้อยู่ในสภาพแวดล้อมที่คนอื่น ๆ รอบด้านล้วนแต่เป็นผู้บำบัดที่ประสบผลสำเร็จในการเลิกเสพยาบ้าได้ ผู้คนทั้งหลายเหล่านี้ล้วนแต่มีส่วนช่วยเป็นตัวแบบที่จะสนับสนุนซึ่งกันและกัน

4. ปฏิกิริยาทางลบจากผู้อื่น (Negative Sanctions) บุคคลที่พัฒนามาตรฐานในการกำกับตนเองขึ้นมาแล้ว หากภายหลังให้รางวัลกับตนเองต่อพฤติกรรมที่ต่ำกว่ามาตรฐาน ก็จะทำให้บุคคล

ในสังคมแสดงปฏิกิริยาทางลบต่อตัวเขา ปฏิกิริยาเหล่านี้จะส่งผลให้บุคคลย้อนกลับไปใช้มาตรฐานเดิมของเขาอีก

5. การสนับสนุนจากสภาพแวดล้อม (Contextual Supports) บุคคลที่อยู่ในสภาพแวดล้อมซึ่งในอดีตเคยส่งเสริมให้ตนกำกับตนเองด้วยมาตรฐานระดับหนึ่งย่อมมีโอกาสกำกับตนเองด้วยมาตรฐานนั้นอีก บุคคลเช่นนี้มีแนวโน้มจะหลีกเลี่ยงสถานการณ์ที่จะมีอิทธิพลให้ตนต้องลดมาตรฐานลงไป

6. การลงโทษตนเอง (Self-Inflicted Punishment) จะเป็นหนทางช่วยให้บุคคลลดความไม่สบายใจจากการทำผิดมาตรฐานของตนได้ และในหลายๆ กรณีก็เป็นการลดปฏิกิริยาทางลบจากผู้อื่นได้ แทนที่จะถูกคนเหล่านั้นลงโทษเอาโดยตรง คนส่วนมากจะมีความรู้สึกว่าการลงโทษตนเองมีความไม่พอใจน้อยกว่าการถูกผู้อื่นลงโทษและในบางกรณีการลงโทษตนเองก็เป็นการกระทำที่ได้รับการชมเชยจากผู้อื่น

3. การรับรู้ความสามารถของตน (Perceived Self-Efficacy)

การรับรู้ความสามารถของตน หมายถึง การที่บุคคลตัดสินใจเกี่ยวกับความสามารถของตนที่จะจัดการและดำเนินการกระทำพฤติกรรมให้บรรลุเป้าหมายที่กำหนดไว้ในสถานการณ์ที่บางครั้งอาจจะมีความคลุมเครือ ไม่ชัดเจน มีความแปลกใหม่ ที่ไม่สามารถทำนายสิ่งที่เกิดขึ้นได้ ซึ่งสภาพการณ์เหล่านี้มักจะทำให้บุคคลเกิดความเครียดได้ การรับรู้ความสามารถของตนนี้มิได้ขึ้นอยู่กับทักษะที่บุคคลมีอยู่ในขณะนั้นเท่านั้น หากแต่ยังขึ้นอยู่กับการตัดสินใจของบุคคลว่าเขาสามารถทำอะไรได้ด้วยทักษะที่เขามีอยู่ (Bandura. 1986)

ความสัมพันธ์ระหว่างการรับรู้ความสามารถของตนกับพฤติกรรมของบุคคล

Bandura เชื่อว่าการรับรู้ความสามารถของตน มีความสำคัญและมีผลต่อการกระทำของบุคคล มีผลต่อการเลือกกิจกรรม การใช้ความหมาย ความอดทนในการทำงาน การคิด และปฏิกิริยาทางอารมณ์ของบุคคล บุคคล 2 คนอาจมีความสามารถไม่แตกต่างกันแต่อาจแสดงออกในคุณภาพที่แตกต่างกันได้ ถ้าพบว่าคน 2 คนนี้มีการรับรู้ความสามารถที่แตกต่างกัน ในคนคนเดียวก็เช่นกัน ถ้ารับรู้ความสามารถของตนในแต่ละสถานการณ์ที่แตกต่างกัน ก็อาจจะแสดงพฤติกรรมออกมาได้แตกต่างกัน Bandura เห็นว่า ความสามารถของคนเรานั้นไม่ตายตัว หากแต่ยืดหยุ่นตามสถานการณ์ ดังนั้นสิ่งที่จะกำหนดประสิทธิภาพของการแสดงออก จึงขึ้นอยู่กับการรับรู้ความสามารถของตนในสภาวะการณ์นั้นๆ นั่นคือ ถ้าเรามีความเชื่อว่าเรามีความสามารถ เราก็จะแสดงออกถึงความสามารถนั้นออกมา คนที่เชื่อว่าตนเองมีความสามารถจะมีความอดทน อุตสาหะ ไม่ท้อถอยง่าย และประสบความสำเร็จในที่สุด

Bandura ได้กล่าวถึง การรับรู้ความสามารถของตนที่มีผลต่อบุคคลในด้านต่างๆ ดังนี้

1. ผลต่อการเลือกกระทำพฤติกรรมในชีวิตประจำวันนั้น บุคคลจะต้องตัดสินใจอยู่ตลอดเวลาว่าเขาจะต้องทำพฤติกรรมใด และต้องทำอีกนานเท่าใด รวมทั้งต้องตัดสินใจเลือกกิจกรรมต่างๆ การที่บุคคลตัดสินใจว่าจะแสดงพฤติกรรมใดในสภาพการณ์ใดนั้น ส่วนหนึ่งเป็นผลมาจากการรับรู้ความสามารถของตน บุคคลมีแนวโน้มที่จะหลีกเลี่ยงงาน หรือสภาพการณ์ที่เขาเชื่อว่าเกินความสามารถ แต่ในขณะเดียวกันบุคคลจะเลือกทำงานนั้นถ้าเขาเชื่อว่า เขามีความสามารถอย่างเพียงพอที่จะทำงานนั้นให้สำเร็จได้ บุคคลที่มีการรับรู้ความสามารถของตนสูงจะเลือกทำงานที่มีลักษณะท้าทาย มีแรงจูงใจในการพัฒนาความสามารถของตนให้มีความก้าวหน้ามากยิ่งขึ้น ส่วนบุคคลที่มีการรับรู้ความสามารถของตนต่ำ มักจะหลีกเลี่ยงงาน ท้อถอย ขาดความมั่นใจในตนเอง ซึ่งเป็นการปิดโอกาสที่จะพัฒนาศักยภาพของตนเอง อย่างไรก็ตามบุคคลที่ประเมินความสามารถของตนสูงเกินไปก็มักจะประสบกับความล้มเหลวในการทำงาน และส่งผลให้เกิดความเครียด ความคาดหวัง และรู้สึกว่าความล้มเหลวนี้เป็นสิ่งเลวร้าย ไม่สามารถแก้ไขได้ ส่วนบุคคลที่ประเมินความสามารถของตนต่ำกว่าความสามารถที่แท้จริง มักจะขาดความพยายาม และความมุมานะในการทำงาน และมีความสงสัยเกี่ยวกับความสามารถของตนเอง ดังนั้นถ้าบุคคลประเมินความสามารถของตนถูกต้องจะส่งผลต่อการเลือกกระทำพฤติกรรม ทำให้การกระทำนั้นมีโอกาสประสบความสำเร็จสูง

2. ผลต่อการใช้ความพยายามและความมุมานะในการทำงาน การรับรู้ความสามารถของตนของบุคคลนั้น เป็นตัวกำหนดว่าเขาจะต้องใช้ความพยายามเท่าไร และจะต้องใช้ความ มุมานะพยายามที่จะเผชิญกับอุปสรรคต่างๆ หรือประสบการณ์ที่ไม่พึงพอใจไปอีกนานเท่าใด (Bandura. 1986) เมื่อเผชิญกับอุปสรรคต่างๆ บุคคลซึ่งมีการรับรู้ความสามารถของตนสูง จะมีความกะตือรือร้นและจะใช้ความพยายาม ความมุมานะในการทำงานนานกว่าคนที่มีการรับรู้ความสามารถของตนต่ำ และการที่บุคคลใช้ความพยายามและความมุมานะในการทำงานอย่างเต็มที่ตลอดเวลา เขาก็มีแนวโน้มที่จะทำงานได้ประสบความสำเร็จสูง

3. มีผลต่อการคิดและปฏิกิริยาทางอารมณ์ การรับรู้ความสามารถของตน จะมีอิทธิพลต่อกระบวนการคิดและปฏิกิริยาทางอารมณ์ของบุคคลในขณะที่ทำพฤติกรรมและมีผลต่อการคาดคะเนเกี่ยวกับการจัดการกับสภาพแวดล้อมในภายหน้าของเขา บุคคลซึ่งรับรู้ว่าตนมีความสามารถสูงจะมีความพยายามและเอาใจใส่ในการกระทำพฤติกรรมต่างๆ มาก และเมื่อพบกับอุปสรรคต่างๆ บุคคลก็จะกระตุ้นตนเองให้ใช้ความพยายามมากยิ่งขึ้น ส่วนบุคคลที่รับรู้ว่าตนเองมีความสามารถต่ำ มีแนวโน้มที่จะมีปฏิกิริยาทางอารมณ์ต่อตนเองทางลบ เช่น ไม่มีความสุข มีความหวาดหวั่น มีความเครียดสูง และเขาจะกระทำพฤติกรรมต่างๆ อย่างไม่เต็มความสามารถอันจะส่งผลให้บุคคลประสบกับความล้มเหลวในการกระทำพฤติกรรมมากยิ่งขึ้น และในการแก้ปัญหาที่ยากๆ นั้น บุคคลที่รับรู้ว่าตนมีความ สามารถสูงมักจะอนุมานสาเหตุของความล้มเหลวว่าเกิดจากการขาดความพยายามส่วนนักเรียนที่มีการรับรู้ว่าตนมีความสามารถต่ำ จะอนุมานสาเหตุของความล้มเหลวว่าเกิดจากการขาดความสามารถ

4. เป็นผู้กำกับผลที่เกิดขึ้นจากการกระทำพฤติกรรมมากกว่าเป็นผู้ทำนายพฤติกรรม นั่นคือ บุคคลที่มีการรับรู้ความสามารถของตนสูง มักจะเป็นคนที่พยายามกระทำพฤติกรรมและจะยอมรับผลต่างๆ ที่เกิดขึ้นจากการกระทำพฤติกรรมของตน จะเลือกการกระทำที่มีลักษณะท้าทาย และจะใช้ความพยายามอย่างมากเพื่อให้การกระทำนั้นบรรลุเป้าหมาย แม้ว่าในบางครั้งการกระทำนี้จะประสบความล้มเหลวบ้างก็ตาม เขาก็จะไม่ท้อถอยและจะไม่อ้างว่าเป็นเรื่องโชคชะตา แต่เขาจะให้เหตุผลของความล้มเหลวที่เกิดขึ้นว่า เป็นสิ่งที่ช่วยสนับสนุนให้เกิดความสำเร็จต่อไป ซึ่งต่างจากบุคคลที่มีความคาดหวังเกี่ยวกับความสามารถของตนเองต่ำ มักจะเป็นคนที่ไม่ค่อยกระทำพฤติกรรม จะรอให้ความสำเร็จหรือความล้มเหลวในการกระทำเป็นไปตามความเชื่อหรือคำทำนาย และมักจะหลีกเลี่ยงการกระทำที่มีลักษณะยากๆ ขาดความพยายาม มีความทะเยอทะยานต่ำและมีความเครียดสูง เป็นต้น

การที่บุคคลใดมีการรับรู้ความสามารถของตนต่อการกระทำพฤติกรรมอย่างใดอย่างหนึ่งสูง บุคคลก็จะมีแนวโน้มที่จะกระทำพฤติกรรมนั้นสูงด้วยเช่นกัน ในทางตรงกันข้ามถ้าบุคคลมีการรับรู้ความสามารถของตนในการกระทำพฤติกรรมนั้นต่ำ บุคคลก็มีแนวโน้มที่จะกระทำพฤติกรรมนั้นต่ำหรืออาจไม่ทำพฤติกรรมนั้นเลยก็ได้ นอกจากนี้ Bandura (1986) ได้กล่าวถึงการกระทำพฤติกรรมของบุคคลว่า แม้ว่าบุคคลจะมีการรับรู้ความสามารถของตนเองสูง บุคคลก็อาจจะไม่กระทำพฤติกรรมนั้นก็ได้ ถ้ามีปัจจัยต่อไปนี้

1. ขาดสิ่งจูงใจ หรือถูกบังคับจากภายนอกให้กระทำ

2. การตัดสินผลกรรมที่ผิดพลาดไป ทำให้บุคคลรู้สึกว่าไม่คุ้มค่าที่ตนจะกระทำพฤติกรรมนั้น

3. ความไม่ทันการณ์ในการประเมินความสามารถของตนเพราะประสบการณ์ทำให้บุคคลเกิดการเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ ถ้าหากบุคคลไม่ได้ประเมินตนเองตลอดเวลาจะทำให้บุคคลตัดสินเกี่ยวกับความสามารถของตนผิดพลาดไป อันมีผลทำให้บุคคลไม่กระทำพฤติกรรม

4. การประเมินการรับรู้ความสามารถของตนผิดพลาด

5. การประเมินความสำคัญของทักษะย่อยๆ ที่จะเป็นต้องใช้ในการกระทำพฤติกรรมนั้นผิดพลาด

6. เป้าหมายของการกระทำมีลักษณะคลุมเครือ ไม่ชัดเจน และเป้าหมายนั้นไม่สามารถปฏิบัติได้

7. การรู้จักตนเองที่ไม่ถูกต้อง

Bandura กล่าวว่า การรับรู้ความสามารถของตนเองนั้นแตกต่างจากความคาดหวังเกี่ยวกับผลกรรมที่จะเกิดขึ้น กล่าวคือ การรับรู้ความสามารถของตน หมายถึงการที่บุคคลตัดสินเกี่ยวกับความสามารถของตนว่า เขาสามารถกระทำพฤติกรรมอย่างใดอย่างหนึ่งได้สำเร็จหรือไม่ ในระดับใด ส่วนความคาดหวังเกี่ยวกับผลกรรมที่จะเกิดขึ้น หมายถึงการที่บุคคลตัดสินว่าถ้ากระทำพฤติกรรมอย่างใดอย่างหนึ่งแล้วจะได้รับผลกรรมใดดังแสดงในภาพประกอบ 3

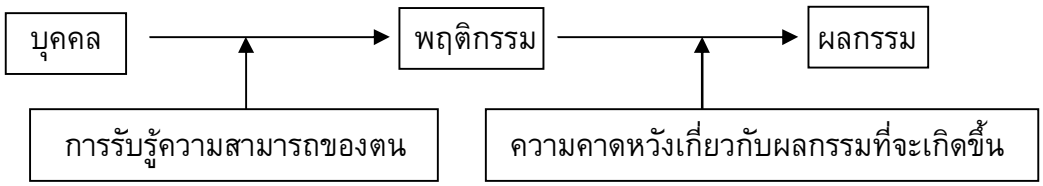

ภาพประกอบ 3 แสดงความสัมพันธ์ของการรับรู้ความสามารถของตนเอง

จากภาพบุคคลจะตัดสินใจว่าจะกระทำพฤติกรรมอย่างใดอย่างหนึ่งหรือไม่นั้นส่วนหนึ่งขึ้นอยู่กับการรับรู้ความสามารถของตน และอีกส่วนหนึ่งขึ้นอยู่กับความคาดหวังเกี่ยวกับผลกรรมที่จะเกิดขึ้น ซึ่งความสัมพันธ์ระหว่างการรับรู้ความสามารถของตนกับความคาดหวังเกี่ยวกับผลกรรมที่จะเกิดขึ้นนั้นจะเห็นได้ว่า ถ้าหากบุคคลมีการรับรู้ความสามารถของตนสูง และมีความคาดหวังเกี่ยวกับผลกรรมที่จะเกิดขึ้นสูงเช่นเดียวกัน บุคคลก็มีแนวโน้มที่จะตัดสินใจกระทำพฤติกรรมนั้นแน่นอน ในทางตรงกันข้ามถ้าบุคคลมีการรับรู้ความสามารถของตนต่ำและมีความคาดหวังเกี่ยวกับผลกรรมที่จะเกิดขึ้นต่ำด้วย หรือความคาดหวังส่วนใดส่วนหนึ่งเป็นไปในทางตรงกันข้ามบุคคลก็มีแนวโน้มที่จะตัดสินใจไม่กระทำพฤติกรรมนั้น

4.5 แนวคิดการควบคุมตนเอง (Self-Control)

การควบคุมตนเอง หมายถึง กระบวนการที่บุคคลใช้วิธีการหนึ่งวิธีใดหรือหลายวิธีมารวมกันเพื่อเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของตนเอง จากพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์ไปสู่พฤติกรรมที่พึงประสงค์ โดยที่บุคคลนั้นเป็นผู้กำหนดพฤติกรรมเป้าหมายและกระบวนการที่จะนำไปสู่เป้าหมายด้วยตนเอง

การควบคุมตนเองตามแนวนี้จะอาศัยแนวทฤษฎีการเรียนรู้แบบการกระทำ (Operant Conditioning) ของ Skinner ซึ่งเขาได้เน้นความสัมพันธ์ระหว่างพฤติกรรมกับสิ่งแวดล้อมที่เป็นผลพวงของพฤติกรรม โดย Skinner ได้อธิบายความสัมพันธ์นี้ว่าเมื่อมีสิ่งเร้ามากระตุ้นให้บุคคลแสดงพฤติกรรมแล้ว บุคคลจะได้รับสิ่งที่ตามมา คือ ผลกรรม ซึ่งในการควบคุมตนเองก็อาศัยหลักการเช่นเดียวกันนี้ โดยบุคคลเป็นผู้ดำเนินการในการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมด้วยตนเอง ก็อาศัยหลักการเช่นเดียวกันนี้ ดังนั้นจึงเป็นการเปิดโอกาสให้บุคคลได้ควบคุมสิ่งเร้า หรือควบคุมผลกรรมด้วยตนเอง ด้วยการที่บุคคลเป็นผู้กำหนดพฤติกรรมเป้าหมาย กระบวนการที่จะนำไปสู่เป้าหมาย และ

การควบคุมตัวแปรทั้งภายในและภายนอกของบุคคล ตลอดจนประเมินเป้าหมายด้วยตนเอง ทั้งนี้เพื่อเป็นการตอบสนองและแก้ไขปัญหาอย่างเป็นระบบ อันจะมีผลต่อพฤติกรรมที่พึงประสงค์นั้นด้วยตนเอง และมีผลระยะยาวต่อพฤติกรรมที่เปลี่ยนแปลงนั้นให้มีความคงทนถาวร ซึ่งการกระทำดังกล่าวนี้ก็เท่ากับเป็นการลดความสำคัญของอิทธิพลภายนอกลง และทำให้บุคคลมีอิสระที่จะกำหนดพฤติกรรมของตนเองได้มากขึ้น แต่อย่างไรก็ตามการควบคุมตนเองนั้นบุคคลอื่นก็สามารถเข้าไปให้ความช่วยเหลือได้โดยทำหน้าที่เป็นผู้ให้คำแนะนำ ให้คำปรึกษาเกี่ยวกับขั้นตอนการดำเนินการควบคุมตนเอง ดังนั้นจึงเพียงแต่กล่าวได้ว่า ถ้าหากลดอิทธิพลจากภายนอกลงได้มากเท่าไร ก็จะทำให้เกิดความมั่นใจว่าพฤติกรรมนั้นเป็นการควบคุมตนเองได้มากขึ้นเท่านั้น

ลักษณะสำคัญประการหนึ่งของการควบคุมตนเอง คือเป็นการเลือกที่จะกระทำ 2 พฤติกรรมที่มีความขัดแย้งกัน และผลกรรมของพฤติกรรมทั้งสองมีความขัดแย้งกันใน 4 ลักษณะ ดังนี้

1. ไม่ทำพฤติกรรมที่ได้รับผลกรรมที่พึงพอใจเพียงเล็กน้อยในทันทีเพื่อหลีกเลี่ยงการได้รับผลกรรมที่ไม่พึงประสงค์อย่างมากในอนาคต เช่น งดการสูบบุหรี่ ในขณะที่มีโอกาสเพื่อจะได้ไม่ต้องเป็นมะเร็งในอนาคต

2. ไม่ทำพฤติกรรมที่ได้รับผลกรรมที่พึงพอใจเพียงเล็กน้อยทันทีเพื่อจะได้รับผลกรรมที่พึงพอใจอย่างมากในอนาคต เช่น ไม่ใช้จ่ายฟุ่มเฟือยในขณะนี้เพื่อจะได้มีเงินเก็บเป็นเศรษฐีในอนาคต

3. กระทำพฤติกรรมที่ทำให้ได้รับผลกรรมที่ไม่พึงพอใจเพียงเล็กน้อยทันที เพื่อที่จะได้รับผลกรรมที่พึงพอใจในอนาคต เช่น ขยันอ่านหนังสือจนดึก เพื่อจะได้สอบเข้ามหาวิทยาลัยได้

4. กระทำพฤติกรรมที่ทำให้ได้รับผลกรรมที่ไม่พึงพอใจเพียงเล็กน้อยในทันทีเพื่อหลีกเลี่ยงการได้รับผลกรรมที่ไม่พึงพอใจอย่างมากในอนาคต เช่น ยอมเหนื่อยและเมื่อยเพื่อเดินขึ้นสะพานลอยข้ามถนนเพื่อจะได้ไม่ถูกรถชนหรือถูกตำรวจจับ

5. แนวทางการศึกษา

การศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสาเหตุที่เกี่ยวข้องกับพฤติกรรมการไม่เสพยาบ้าซ้ำ และเพื่อศึกษาถึงกระบวนการไม่เสพยาบ้าซ้ำของผู้ผ่านการบำบัดฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด ซึ่งเป็นการศึกษาถึงข้อเท็จจริงในบริบทแห่งตัวบุคคล สภาพจิตใจ และสภาพแวดล้อม ที่เป็นสาเหตุสำคัญอันจะนำไปสู่พฤติกรรมการยุติการเสพยาบ้า รวมถึงยังคงมีจุดมุ่งหมายและแนวโน้มที่แน่วแน่ว่าจะยังคงรักษาสภาพความเป็นผู้เลิกเสพยาบ้าได้อย่างเด็ดขาดต่อไปในอนาคต ซึ่งข้อมูลเหล่านี้มีความจำเป็นที่จะต้องได้รับข้อมูลที่ละเอียดลึกซึ้ง เพื่อสามารถนำมาอธิบายถึงสิ่งที่เกิดขึ้นได้อย่างครอบคลุมทุกด้าน ผู้วิจัยจึงได้เลือกใช้ระเบียบการวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) มาใช้ในการศึกษาครั้งนี้ งานวิจัยนี้อาศัยรูปแบบการศึกษาแบบรายกรณีศึกษาโดยอาศัยแนวทางของการศึกษาแบบ ชาติพันธุ์วรรณนา (Ethnography)

การศึกษาแบบรายกรณีศึกษานี้ ผู้วิจัยได้นำมาใช้เป็นวิธีการในการเก็บข้อมูลและคัดเลือกกลุ่มผู้ให้ข้อมูลเนื่องจากการศึกษานี้เป็นการศึกษาอย่างละเอียด โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อทำความ

เข้าใจในกรณีนั้นๆ ในหลากหลายมิติ ซึ่งการศึกษาแบบรายกรณีนี้เป็นการศึกษาเหตุการณ์ หรือสถานการณ์ใดๆ ที่มีขอบเขตสำหรับกลุ่มที่มีประสบการณ์ในปรากฏการณ์นี้เท่านั้น และมีเพียงเฉพาะกลุ่มคนเหล่านี้ที่สามารถถ่ายทอดข้อมูล เรื่องราวออกมาได้ ซึ่งการศึกษานี้จะจำกัดขอบเขตอย่างชัดเจนทั้งในแง่ของเนื้อหา เวลา และสถานที่ เป็นต้น เพื่อเป็นตัวแทนในการสร้างความเข้าใจและตอบวัตถุประสงค์ของการวิจัยได้มากที่สุด

ในแนวทางการศึกษาแบบชาติพันธุ์วรรณนา(Ethnography) ที่ผู้วิจัยนำมาใช้เป็นแนวทางในการศึกษานั้น มีวัตถุประสงค์เพื่อหาความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับกลุ่มทางสังคมและวัฒนธรรมที่เรายังไม่มีความรู้มาก่อน หรือมีแต่ไม่ลึกพอ ซึ่งการศึกษานี้มีลักษณะสำคัญคือ เป็นการศึกษาสภาพวิถีชีวิต และวัฒนธรรมของกลุ่มคนใดกลุ่มคนหนึ่ง หรือกลุ่มประชากรขนาดเล็กที่มีส่วนร่วมในสังคมที่ต้องการจะศึกษาเป็นเวลานาน มีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษาและทำความเข้าใจในปัญหาเฉพาะอย่างใดอย่างหนึ่ง เช่น ระบบวัฒนธรรม การตีความพฤติกรรมของกลุ่มคน รวมถึงระบบทางสังคมหรือวัฒนธรรรม ซึ่งวิธีการวิจัยสองแบบนี้มีจุดเน้นที่แตกต่างกัน ชาติพันธุ์วรรณนากับการศึกษารายกรณี แม้เป็นวิธีการที่ใช้สำหรับศึกษา “ระบบ” ที่เจาะจงอันใดอันหนึ่งเหมือนกัน แต่ต่างกันตรงที่การศึกษาแบบชาติพันธุ์วรรณนา มุ่งทำความเข้าใจในระบบวัฒนธรรมและใช้มโนทัศน์ทางวัฒนธรรมเป็นหลักในการอธิบาย ขณะที่การศึกษารายกรณี มุ่งศึกษาระบบที่มีขอบเขตจำกัดมากกว่า และระบบนั้นอาจจะเป็นโครงการ เหตุการณ์ องค์กร หรืออาจจะเป็นบุคคลก็ได้ (ชายโพธิสิตา. 2550: 147) ดังนั้นแนวทางในการศึกษาครั้งนี้ผู้วิจัยจึงได้ใช้การศึกษารายกรณีมาเป็นแนวคิดเนื่องจากกลุ่มตัวอย่างมีลักษณะเฉพาะและมีขอบเขตที่แน่ชัดคือ เป็นกลุ่มผู้ผ่านการบำบัดฟื้นฟูผู้ติดยาเสพติดและเมื่อได้รับการบำบัดจนครบขั้นตอนและมีพฤติกรรมการไม่หวนกลับไปเสพยาบ้าซ้ำอีก ในขณะที่ผู้วิจัยนำแนวทางการศึกษาแบบชาติพันธุ์วรรณนามาเป็นแนวทางในการศึกษาตามวัตถุประสงค์และกระบวนการที่ผู้วิจัยตั้งไว้ ซึ่งการศึกษาครั้งนี้เป็นการศึกษาแบบองค์รวม เพื่อความเข้าใจในระบบวัฒนธรรม ความเชื่อ ค่านิยม ในสังคมของกลุ่มตัวอย่าง จะทำให้กระบวนการที่เกี่ยวข้องกับพฤติกรรมการไม่เสพยาบ้าและสามารถอธิบายได้ในหลากหลายมิติ

แนวทางการศึกษาครั้งนี้ผู้วิจัยใช้กระบวนการสัมภาษณ์เชิงลึกเป็นหลัก และใช้วิธีสังเกตการณ์ในกระบวนการบำบัดและการเข้าร่วมกิจกรรมกับผู้เข้ารับการบำบัด ซึ่งผู้วิจัยขอนำเสนอแนวทางในกระบวนการเก็บข้อมูล ดังนี้

5.1 การสัมภาษณ์

มีนักวิชาการหลายท่านได้ให้ความหมายการสัมภาษณ์ ดังต่อไปนี้

ชิดชนก เชิงเชาว์ (2539: 150) กล่าวว่า การสัมภาษณ์เป็นการเก็บข้อมูลโดยการพบปะพูดคุยกันในลักษณะตัวต่อตัว (Face to Face) ระหว่างผู้ถามหรือผู้สัมภาษณ์ (Interviewer) กับผู้ให้ข้อมูลหรือผู้ให้สัมภาษณ์ (Interviewee)

พวงรัตน์ ทวีรัตน์ (2538: 104) กล่าวว่า การสัมภาษณ์เป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลที่มีลักษณะเหมือนการสอบปากเปล่า ต้องอาศัยการโต้ตอบทางวาจาเป็นหลัก ใช้ได้ดีสำหรับ

การเก็บข้อมูลกับความรู้สึก ความสนใจ ความคิดเห็น และทัศนคติในเรื่องต่างๆ ซึ่งเป็นข้อมูลทางด้านจิตใจ อารมณ์ และบางโอกาสก็อาจใช้เก็บข้อมูลเกี่ยวกับความรู้ ความคิดต่างๆ ซึ่งเป็นข้อมูลทางด้านพุทธปัญญาได้ด้วย

5.2 หลักของการสัมภาษณ์

การสัมภาษณ์ที่ดี ควรมีหลักเกณฑ์ดังนี้ (พวงรัตน์ ทวีรัตน์. 2538: 104)

1. การสัมภาษณ์ต้องมีจุดมุ่งหมายแน่นอน ผู้สัมภาษณ์ต้องทราบแน่นอนว่าการสัมภาษณ์ครั้งนั้นๆ ต้องการข้อมูลเกี่ยวกับเรื่องใดบ้าง
2. ผู้สัมภาษณ์ต้องเตรียมคำถามไว้ล่วงหน้า และเรียงลำดับคำถามไว้อย่างเป็นระบบระเบียบ ไม่ให้เกิดความสับสน
3. ควรมีการฝึกหรือทดลองสัมภาษณ์ก่อนที่จะสัมภาษณ์จริง เพื่อให้เกิดความชำนาญ
4. ในการสัมภาษณ์ต้องมีการสร้างบรรยากาศให้เป็นกันเอง ผู้ถูกสัมภาษณ์จะได้สบายใจและให้ข้อมูลตามความเป็นจริงมากที่สุด
5. ผู้สัมภาษณ์ต้องมีพื้นความรู้ในเรื่องจะสัมภาษณ์เป็นอย่างดี ซึ่งจะทำให้การสนทนาเป็นที่เข้าใจกัน สามารถแปลและสรุปความได้ถูกต้อง
6. ผู้สัมภาษณ์ควรใช้วาจาสุภาพ ถูกต้อง ชัดเจน เข้าใจง่าย
7. การสัมภาษณ์ที่ดีต้องมีการยั่วยุ หรือเร้าใจให้ผู้ถูกสัมภาษณ์อยากให้คำตอบ อยากแสดงความคิดเห็นโดยไม่มีคำตอบ
8. การสัมภาษณ์ต้องมีการจดบันทึกผลการสัมภาษณ์ การจดบันทึกต้องกระทำอย่างรอบคอบ ระวังอย่าให้เกิดการคลาดเคลื่อน อาจใช้เครื่องมืออื่นช่วย เช่น เทป โดยขออนุญาตผู้ถูกสัมภาษณ์ด้วย
9. ผู้สัมภาษณ์ต้องมีมารยาทที่ดีในการสัมภาษณ์ อย่าให้ผู้ถูกสัมภาษณ์คิดว่าคำตอบไม่ได้รับความสนใจ

5.3 การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview)

การวิจัยเชิงคุณภาพโดยใช้การสัมภาษณ์เชิงลึก เป็นการใช้การสนทนามากกว่ารูปแบบที่เป็นทางการ นักวิจัยเปิดการสัมภาษณ์ในหัวข้อทั่วไป เพื่อช่วยตรวจสอบความหมายของภาพที่เป็นกรอบแนวคิด และการตอบสนองของผู้ให้สัมภาษณ์ ในความจริงของการวิจัยเชิงคุณภาพนั้น สิ่งที่น่าสนใจของผู้ให้สัมภาษณ์ เห็นข้อมูลของผู้ให้สัมภาษณ์เป็นสิ่งที่มีคุณค่าและมีประโยชน์ รวมทั้งมีจรรยาบรรณด้วย

ในการสัมภาษณ์เชิงลึก สิ่งที่จำเป็นที่สุด คือ การทำให้ผู้ถูกสัมภาษณ์มีความรู้สึกเป็นตัวของตัวเองมากที่สุด และมีความยินดีที่จะให้ข้อมูลในการสัมภาษณ์ นั่นคือ ผู้สัมภาษณ์จะต้องแสดงความ

เป็นมิตร ความจริงใจกับผู้ถูกสัมภาษณ์ให้มากที่สุด เท่าที่จะทำได้ หลังจากนั้นจึงเริ่มทำการสัมภาษณ์ ซึ่งมีขั้นตอนดังนี้ (บุญธรรม กิจปรีดาบริสุทธิ์. 2534: 58-60)

1. แนะนำตัวเองและวัตถุประสงค์ของการสัมภาษณ์ เมื่อเข้าไปสัมภาษณ์ต้องแนะนำตัวเองว่าเป็นใคร มาจากไหน มาทำไม มีจุดมุ่งหมายและขอบเขตของการสัมภาษณ์อย่างไร ให้ความสำคัญกับผู้ให้สัมภาษณ์และให้ความมั่นใจว่าสิ่งที่ให้สัมภาษณ์ไปจะถือเป็นความลับ จะนำไปใช้ประโยชน์เฉพาะการวิจัยนี้เท่านั้น จะไม่นำไปใช้อย่างอื่นหรือเปิดเผยให้ผู้อื่นรู้อย่างเด็ดขาด

2. เริ่มการสัมภาษณ์ ด้วยการพูดคุยซักถามตามแนวคำถามที่กำหนดไว้ และปฏิบัติดังนี้

2.1 สัมภาษณ์ทีละคำถาม

2.2 ควรเริ่มจากคำถามง่ายๆ

2.3 พยายามให้ผู้ให้สัมภาษณ์พูดมากกว่านิ่งเฉย

2.4 ใช้ภาษาสุภาพ น่าฟัง ไม่ข่มขู่ ด้วยน้ำเสียง และท่าทาง

2.5 ถามด้วยภาษาง่ายๆ พูดคุยตามสบาย แต่ไม่ควรใช้คำถามนำ

2.6 ทบทวนคำถาม ถ้าจำเป็น

2.7 พยายามตะล่อมให้ตอบตรงประเด็น เน้นจุดสำคัญ

2.8 คำถามบางอย่างอาจได้คำตอบจากการสังเกต หรือไม่จำเป็นต้องถาม

2.9 ถ้าการสัมภาษณ์ใช้เวลานาน ต้องหาทางผ่อนคลายความตึงเครียด หรือให้มีการเปลี่ยนท่าทางบ้าง อาจใช้คำถามเบาๆ หรือคำถามนอกเรื่องมาพูดคุยกันก็ได้

2.10 ในขณะพูดคุยกัน ผู้สัมภาษณ์ต้องไม่แสดงอาการ หรือท่าทีเบื่อหน่ายต่อการสัมภาษณ์ หรือต่อตัวผู้ให้สัมภาษณ์

2.11 ฟังคำตอบจากผู้ให้สัมภาษณ์ด้วยความตั้งใจ เพื่อให้ได้คำตอบที่ถูกต้อง

2.12 ให้เวลาผู้ให้สัมภาษณ์ในการตอบคำถามอย่างเพียงพอ แต่ก็ไม่ปล่อยให้การสัมภาษณ์หยุดชะงัก

2.13 ใช้กลวิธี และทักษะในการควบคุมไม่ให้การสัมภาษณ์ตอบออกนอกเรื่อง

2.14 หลีกเลี่ยงคำถามที่จะกระทบกระเทือนต่อความรู้สึกของผู้ให้สัมภาษณ์

2.15 อย่าใช้การพูดที่แสดงว่าเป็นการสอนผู้ให้สัมภาษณ์

3. การสัมภาษณ์เชิงลึก เป็นการถามเจาะลึกเพื่อให้ได้คำตอบอย่างละเอียด การถามนอกจากจะถามให้อธิบายแล้วจะต้องถามถึงเหตุผลหรือสาเหตุด้วย โดยใช้เทคนิคการให้คำปรึกษาหรือวิธีการอื่นๆ ซึ่งขึ้นอยู่กับกลยุทธ์ของผู้วิจัย

4. การบันทึกผล ควรปฏิบัติดังนี้

4.1 บันทึกผลทันที อาจบันทึกระหว่างการสัมภาษณ์หรือหลังการสัมภาษณ์เสร็จใหม่ๆ ไม่ควรทิ้งไว้นาน เพราะอาจหลงลืมหรือคลาดเคลื่อนได้

4.2 ถ้าคำถามเป็นแบบฟอร์มให้บันทึกคำตอบแบบฟอร์มนั้น เช่น เป็นแบบสัมภาษณ์ก็ควรบันทึกตามแบบสัมภาษณ์นั้น

4.3 ถ้าคำถามเป็นแบบเปิด อาจบันทึกถ้อยคำเดิมของผู้ให้สัมภาษณ์ไว้ทั้งหมดแต่ถ้าคำตอบยาวมาก ควรบันทึกเฉพาะเนื้อหาสาระที่ต้องการ และใช้ภาษาที่ชัดเจน ไม่คลุมเครือ

4.4 ควรบันทึกตามความเป็นจริง อย่ามีอคติ หรือใส่ความเห็นของตนเข้าไป

4.5 อย่าเว้นคำถามให้ว่างไว้โดยไม่มีผลการบันทึก ถ้าไม่มีคำตอบต้องบันทึกลงไปว่าเพราะเหตุใด

4.6 ข้อความในบันทึกควรประกอบด้วย ชื่อและที่อยู่ของผู้ให้สัมภาษณ์ วันเดือนปีที่สัมภาษณ์ ผลการสัมภาษณ์ ซึ่งจะต้องจดบันทึกทั้งคำถาม คำตอบ รวมทั้งข้อสังเกตที่ได้ขณะสัมภาษณ์และข้อเสนอแนะของผู้สัมภาษณ์ด้วยว่ามีอย่างไรบ้าง และสุดท้ายมีการสรุปผลการสัมภาษณ์

5. ขั้นปิดการสัมภาษณ์ การปิดการสัมภาษณ์เป็นขั้นสุดท้ายของกระบวนการสัมภาษณ์ซึ่งถือว่ามีความสำคัญมากขั้นหนึ่ง ผู้สัมภาษณ์ควรปฏิบัติดังนี้

5.1 ทบทวนความถูกต้อง และเชื่อถือได้ของข้อมูลที่ได้ ผู้สัมภาษณ์อาจจะทบทวนก่อนปิดการสัมภาษณ์ได้โดยถามทบทวนคำถามให้แน่ใจว่า ผู้ให้สัมภาษณ์ตอบเช่นนั้นจริง ๆ เป็นการตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูล

5.2 กล่าวขอบคุณผู้ให้สัมภาษณ์ที่ให้ความร่วมมือ และย้ำว่าความสำเร็จของการได้ข้อมูลนั้น ส่วนหนึ่งขึ้นอยู่กับผู้ให้สัมภาษณ์ ทำให้ผู้สัมภาษณ์มีความภูมิใจ และสบายใจเมื่อเราจากไป สิ่งนี้สำคัญมาก เพราะทำให้ผู้สัมภาษณ์มีความรู้สึกที่ดีต่อการสัมภาษณ์

5.4 การตรวจสอบข้อมูล

การตรวจสอบข้อมูลที่ใช้กันมากในการวิจัยเชิงคุณภาพคือการตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า (Triangulation) (สุภางค์ จันทวานิช. 2546: 129) ซึ่งมีวิธีการดังนี้

การตรวจสอบสามเส้าด้านข้อมูล (Data Triangulation) คือการพิสูจน์ว่าข้อมูลที่ผู้วิจัยได้มานั้นถูกต้องหรือไม่ วิธีการตรวจสอบคือการสอบแหล่งของข้อมูล แหล่งที่มาที่จะพิจารณาในการตรวจสอบได้แก่ แหล่งเวลา แหล่งสถานที่ และแหล่งบุคคล แหล่งเวลา หมายถึง ถ้าข้อมูลต่างเวลากันจะเหมือนกันหรือไม่ เช่น ถ้าผู้วิจัยเคยสังเกตผู้เข้ารับการบำบัดฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดในเวลาเช้า ควรตรวจสอบข้อมูลโดยการสังเกตผู้เข้ารับการบำบัดเวลาบ่ายหรือเวลาอื่นด้วย แหล่งสถานที่หมายถึง ถ้าข้อมูลต่างสถานที่กันจะเหมือนกันหรือไม่ เช่น ถ้าผู้เข้ารับการบำบัดมีอาการคลุ้มคลั่งเมื่ออยู่ในบ้าน ถ้าหากไปอยู่ที่อื่นจะยังมีอาการคลุ้มคลั่งหรือไม่ แหล่งบุคคลหมายถึง ถ้าบุคคลผู้ให้ข้อมูลเปลี่ยนไป ข้อมูลจะเหมือนเดิมหรือไม่ เช่น ถ้าเคยซักถามพ่อและแม่ของผู้เข้ารับการบำบัด เปลี่ยนไปซักถามภรรยาของผู้ให้ข้อมูลหรือนายจ้าง หรือปัจเจกบุคคลเป็นกลุ่มบุคคลหรือกลุ่มสังคม

การตรวจสอบสามเส้าด้านผู้วิจัย (Investigator Triangulation) คือการตรวจสอบว่า ผู้วิจัยแต่ละคนจะได้ข้อมูลต่างกันอย่างไร โดยเปลี่ยนตัวผู้วิจัยโดยตลอด ในกรณีที่ไม่แน่ใจในคุณภาพของผู้รวบรวมข้อมูลสนาม ควรเปลี่ยนตัวผู้วิจัยให้มีหลายคน

การตรวจสอบข้อมูลสามเส้าด้านทฤษฎี (Theory Triangulation) คือการตรวจสอบว่า ถ้าผู้วิจัยใช้แนวคิดทฤษฎีที่ต่างไปจากเดิม จะทำให้การตีความข้อมูลแตกต่างกันมากน้อยเพียงใด อาจทำได้ง่ายกว่าในระดับสมมติฐานชั่วคราว (Working Hypothesis) และแนวคิดขณะที่ลงมือตีความสร้างข้อสรุปเหตุการณ์แต่ละเหตุการณ์ ปกตินักวิจัยจะตรวจสอบสามเส้าด้านทฤษฎีได้ยากกว่าตรวจสอบด้านอื่น

การตรวจสอบสามเส้าด้านวิธีรวบรวมข้อมูล (Methodological Triangulation) คือการใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลต่างๆ กันเพื่อรวบรวมข้อมูลเรื่องเดียวกัน เช่น ใช้วิธีการสังเกตควบคู่กับการซักถาม พร้อมกันนั้นก็ศึกษาข้อมูลจากแหล่งเอกสารประกอบด้วย

5.5 การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลเป็นขั้นตอนที่สำคัญในการวิจัยและยากในกระบวนการวิจัย โดยเฉพาะใน การวิจัยคุณภาพ วิธีการหลักที่ใช้ในการวิเคราะห์ เป็นวิธีการสร้างข้อสรุปจากการศึกษารูปแบบหรือข้อมูลจำนวนหนึ่ง มักไม่ใช้สถิติช่วยในการวิเคราะห์ หรือถ้าใช้สถิติก็ไม่ได้ถือว่าเป็นวิธีการทางสถิติเป็นวิธีวิเคราะห์ แต่จะถือเป็นข้อมูลเสริม ด้วยเหตุนี้ผู้วิเคราะห์ข้อมูลจึงมีบทบาทสำคัญยิ่งในการวิจัย ผู้วิเคราะห์ข้อมูลควรมีความรอบรู้ในเรื่องแนวคิดทฤษฎี อย่างกว้างขวาง มีความเป็นสหวิทยาการอยู่ในตัวเอง สามารถสร้างข้อสรุปเป็นกรอบแนวคิด และเปลี่ยนแปลงแนวทาง ที่จะตีความข้อมูลได้หลายๆ แบบ ในที่นี้จะใช้เทคนิคการวิเคราะห์ข้อมูล โดยแบ่งเนื้อหาออกเป็นสองส่วน ส่วนแรกคือ การวิเคราะห์ข้อมูลแบบสร้างข้อสรุปในงานวิจัยเชิงคุณภาพ ซึ่งส่วนใหญ่แล้ว ข้อมูลที่นำมาวิเคราะห์ จะเป็นข้อความบรรยาย (Descriptive) ที่ได้จากการสังเกต สัมภาษณ์ และจดบันทึกไว้ ส่วนที่สอง คือ การวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) ซึ่งเป็นการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงบรรยายเช่นเดียวกัน แต่กระทำโดยการพยายามจะทำข้อมูลนั้นให้เป็นจำนวนที่นับได้ และมักจะทำกับข้อมูลเอกสาร ในการวิจัยเอกสาร

5.6 การวิเคราะห์ข้อมูลเอกสาร : การวิเคราะห์เนื้อหา

การวิเคราะห์ข้อมูลเอกสารอาจทำได้ทั้งโดยวิธีการเชิงปริมาณ และวิธีการเชิงคุณภาพ วิธีการเชิงปริมาณ คือการให้ข้อมูลเอกสาร ได้แก่ ถ้อยคำ ประโยค หรือใจความในเอกสารเป็นจำนวนที่วัดได้ แล้วแจงจำนวนนับของถ้อยคำ ประโยค หรือใจความเหล่านั้น วิธีวิเคราะห์ข้อมูลแบบนี้ที่รู้จักกันดีคือการวิเคราะห์เนื้อหา (Content analysis) ส่วนวิธีการเชิงคุณภาพคือการตีความสร้างข้อสรุปแบบอุปนัย (induction) จากเอกสารดังกล่าวประกอบกับเอกสารอื่นๆ โดยอาจมีการแบ่ง

ประเภทตามเนื้อหาของเอกสารแล้วเปรียบเทียบเนื้อหาประเภทต่างๆ กันด้วยก็ได้ ในที่นี้จะกล่าวถึงการวิเคราะห์เนื้อหาเท่านั้น เพราะเป็นเทคนิคที่ต้องเรียนรู้ขั้นตอนให้ถูกต้อง

การวิเคราะห์เนื้อหาคือเทคนิคการวิจัยที่พยายามจะบรรยายเนื้อหาของข้อความหรือเอกสาร โดยใช้วิธีการเชิงปริมาณ อย่างเป็นระบบ และเน้นสภาพวัตถุ-วิสัย (objectivity) การบรรยายนี้เน้นที่เนื้อหาตามที่ปรากฏในข้อความ พิจารณาจากเนื้อหา โดยผู้วิจัยไม่มีอคติ หรือความรู้สึกของตัวเองเข้าไปพัวพัน ไม่เน้นการตีความหรือหาความหมายที่ซ่อนอยู่เบื้องหลังหรือความหมายระหว่างบรรทัด สำหรับนักวิจัยบางคนถือว่า การวิเคราะห์เนื้อหาอาจไม่จำเป็นต้องเป็นวิธีการเชิงปริมาณก็ได้ เพียงแต่ให้การระบุคุณลักษณะเฉพาะของข้อความหรือสาระอย่างมีระบบและเป็นสภาพวัตถุวิสัย เราอาจสรุปได้ว่า การวิเคราะห์เนื้อหาจะต้องมีลักษณะสำคัญ 3 ประการ คือ มีความเป็นระบบ มีความเป็นสภาพวัตถุวิสัย และอิงกรอบแนวคิดทฤษฎี

ในการวิจัยทางมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ โดยเฉพาะสาขาที่มีการใช้ข้อมูลเอกสาร เช่น ประวัติศาสตร์ โบราณคดี วรรณคดี ภาษา นิเทศศาสตร์ การวิเคราะห์เนื้อหามีบทบาทเด่นในการช่วยบรรยายหรือแยกแยะสาระ (Message) ของข้อความที่ศึกษา เราอาจกล่าวโดยย่อว่าในเอกสารหรือตัวบทที่จะวิเคราะห์นั้นมีองค์ประกอบหลักๆ 6 ประการ ได้แก่

1. แหล่งที่มาของข้อความหรือสาระ ได้แก่ ผู้สื่อ (source / sender)
2. กระบวนการใส่ความหมายของสาระ (encoding process)
3. ตัวสาระหรือข้อความ (message)
4. วิธีถ่ายทอดสารไปยังผู้อื่น (channel of transmission)
5. ผู้รับสาร (detector)
6. กระบวนการถ่ายทอดความหมายของสาร (decoding process)

ในกรอบแนวคิดนี้ตัวสารหรือข้อความเป็นสิ่งที่สำคัญที่สุด การวิเคราะห์เนื้อหาเป็นวิธีการวิจัยที่สามารถช่วยวิเคราะห์ตัวสาร หรือข้อความที่ถูกสื่อได้เป็นอย่างดี

เมื่อจะวิเคราะห์เนื้อหา นักวิจัยมีข้อพึงระมัดระวัง 2 ประการ ประการแรกคือ เนื้อหาที่จะได้จากการวิเคราะห์เอกสารเป็นเนื้อหาตามที่มีอยู่ในเอกสารไม่ใช่เนื้อหาที่ผู้วิจัยเป็นผู้กำหนด นอกจากเอกสารนั้นจะเป็นเอกสารที่ผู้วิจัยขอให้ผู้อื่นเขียนขึ้นตามความประสงค์ของตน ประการที่สองคือ คุณลักษณะเฉพาะที่นักวิจัยจะบรรยายหรือวิเคราะห์ ควรเป็นคุณลักษณะที่ดึงขึ้นมาได้จากเอกสารมากกว่าเป็นการบรรยายหรือวิเคราะห์โดยมีกรอบแนวคิดหรือทฤษฎีกำหนดไว้ล่วงหน้า กรอบแนวคิด เป็นเพียงสิ่งที่นำมาช่วยในการสร้างข้อสรุปหรือโยงข้อมูลที่ดึงออกมาได้แล้วเท่านั้น มิเช่นนั้นแล้วการวิเคราะห์เนื้อหาก็จะไม่มีความเป็นภววิสัยและความเป็นระบบได้เลย

ขั้นตอนในการวิเคราะห์เนื้อหามีดังต่อไปนี้

1. ผู้วิจัยต้องตั้งกฎเกณฑ์ขึ้นสำหรับการคัดเลือกเอกสาร และหัวข้อที่จะทำการวิเคราะห์ ใครก็ตามที่มาเป็นผู้วิเคราะห์เนื้อหาต่อไป จะได้มีเกณฑ์และระเบียบเดียวกันในการคัดเลือก ไม่ใช่ว่าผู้วิเคราะห์แต่ละคนต่างมีเกณฑ์ของตนและรับช่วงงานต่อกันไม่ได้

2. ผู้วิจัยต้องวางเค้าโครงของข้อมูล โดยการทำรายชื่อคำหรือข้อความในเอกสารที่จะถูกนำมาวิเคราะห์แล้วแบ่งไว้เป็นประเภท (categories) การทำเช่นนี้จะช่วยให้การวิเคราะห์มีความสม่ำเสมอ ผู้วิเคราะห์สามารถตัดสินได้ว่าจะดึงคำหรือข้อความใดออกมาจากเอกสารหรือตัวบท (text) และจะทิ้งคำหรือข้อความใดออกไป

3. ผู้วิจัยจะต้องคำนึงถึงบริบท (context) หรือสภาพแวดล้อมประกอบของข้อมูลเอกสารที่นำมาวิเคราะห์ด้วย ดังที่ได้กล่าวมาแล้วในเรื่องวิธีใช้ข้อมูลเอกสาร ผู้วิจัยควรตั้งคำถามเกี่ยวกับเอกสารที่นำมาวิเคราะห์ เช่น ใครเป็นผู้เขียน เขียนให้ใครอ่าน ช่วงเวลาที่เขียนเป็นอย่างไร ฯลฯ ทั้งนี้เพื่อให้การวิเคราะห์เป็นไปอย่างลึกซึ้งขึ้น การพิจารณาเอกสารในสภาพที่เป็นองค์ประกอบจึงเป็นสิ่งจำเป็น การบรรยายคุณลักษณะเฉพาะของเนื้อหาโดยไม่โยงไปสู่ลักษณะของเอกสาร ของผู้ส่งสาร และผู้รับสาร จะทำให้ผลการวิเคราะห์มีคุณค่าน้อย แต่ถ้าได้มีการเปรียบเทียบคุณลักษณะของเนื้อหาเข้ากับบริบทของเอกสารและมีการโยงคุณลักษณะเข้ากับกรอบแนวคิดทฤษฎีที่เหมาะสมที่ผู้วิจัยเลือกมาเปรียบเทียบจะทำให้การวิเคราะห์ข้อมูลมีความกว้างขึ้นและนำไปสู่การอ้างใช้กับข้อมูลอื่นๆ ได้

4. โดยปกติการวิเคราะห์เนื้อหาจะกระทำกับเนื้อหาตามที่ปรากฏ (Manifest content) ในเอกสารมากกว่ากระทำกับเนื้อหาที่ซ่อนอยู่ (latent content) การวัดความถี่ของคำหรือข้อความในเอกสารก็หมายถึงคำหรือข้อความที่มีอยู่ ไม่ใช่คำหรือข้อความที่ผู้วิจัยตีความได้ การตีความข้อความจะกระทำในอีกขั้นตอนหนึ่งภายหลัง เมื่อผู้วิจัยจะสรุปข้อมูล

5. ขั้นตอนนี้ยังเป็นที่ถกเถียงกันอยู่ระหว่างนักวิจัยเชิงปริมาณกับนักวิจัยเชิงคุณภาพ สำหรับนักวิจัยเชิงปริมาณเมื่อได้ทำตามขั้นตอน 4 ขั้นที่กล่าวมาแล้ว ก็ถือว่าผู้วิจัยจะลงมือสรุปข้อมูลได้อย่างแม่นยำ และนำข้อมูลไปอ้างกับประชากรทั้งหมดได้ แต่สำหรับนักวิจัยเชิงคุณภาพมักมีข้อทักท้วงอยู่บ้าง โดยที่นักวิจัยเชิงคุณภาพเห็นว่า ความถี่ของคำหรือข้อความที่ปรากฏอาจมิได้แสดงถึงความสำคัญของคำหรือข้อความนั้นก็ได้ เช่น ตัวบทที่มีคำว่า “ชาติ” “รักชาติ” ปรากฏถี่หลายครั้งอาจไม่ได้เน้นสาระของเรื่องชาติและความรักชาติก็ได้ นอกจากนั้นการดึงความสำคัญของสาระตัวบทอาจใช้วิธีสรุปใจความได้ดีกว่าการวัดความถี่ของคำได้ ฉะนั้น วิธีการเชิงคุณภาพจึงน่าจะมีส่วนช่วยในการวิเคราะห์เนื้อหาได้เป็นอย่างดี นักวิจัยเชิงคุณภาพให้เหตุผลว่าการได้คำตอบเลือนรางสำหรับคำถามที่ตรงเป้า ยังดีกว่าได้คำตอบที่ชัดเจนสำหรับคำถามที่ผิดเป้า การจะมุ่งวัดความถี่ของคำอย่างเดียว อาจนำไปสู่คำตอบที่ชัดเจนแต่ไร้ความหมายโดยสิ้นเชิง

เทคนิคสำคัญที่สุดในการวิเคราะห์เนื้อหา คือการวางระบบข้อมูลโดยการจัดประเภทของคำและข้อความที่จะวิเคราะห์ เมื่อได้เอกสารมาแล้วผู้วิจัยจะจัดจำแนกประเภท (Categories) ของคำ

และข้อความอย่างไรจึงจะได้ประเภทที่ดีครอบคลุม ตรงตามปัญหาของการวิจัย วิธีจัดประเภทจะต้องดำเนินเป็น 3 ขั้นตอน ซึ่งเกี่ยวพันกันไปมา ดังนี้

ในขั้นแรก ผู้วิจัยจะต้องคำนึงถึงปัญหาของการวิจัยว่าอาจครอบคลุมประเภทของคำหรือข้อความอะไรบ้าง เช่น ในการวิเคราะห์เนื้อหาของความรุนแรงทางร่างกายที่ปรากฏใน ภาพยนต์โทรทัศน์ ผู้วิจัยจะต้องแยกแยะว่าแนวคิดเรื่องความรุนแรงทางร่างกายอาจจำแนกเป็นประเภทย่อยๆ อะไรได้บ้าง เช่น การทรมานร่างกาย การลอบสังหาร การทำร้าย ฯลฯ เมื่อได้ประเภทย่อยของแนวคิดแล้ว ผู้วิจัยจะต้องกำหนดในขั้นต่อไปว่าหน่วย (Unit) ของเนื้อหาที่จะลงมือจำแนกและแจงนับนั้นได้แก่อะไร ถ้าเป็นคำได้แก่อะไรบ้าง ด้านข้อความ ในลักษณะวลีหรือประโยค ได้แก่ข้อความอะไรบ้าง และในขั้นสุดท้ายผู้วิจัยจะต้องกำหนดว่าวิธีการแจงนับที่จะใช้คือวิธีใด

ระบบจำแนกประเภทควรสอดคล้องกับจุดมุ่งหมายของการวิจัยนั้นคือตรงกับนิยามกรอบแนวคิด นิยามตัวแปร และนิยามเชิงปฏิบัติการในการวิจัยนั้นๆ นิยามเชิงปฏิบัติการของการวิจัยคือเป็นตัวบ่งชี้ของประเภทที่เหมาะสมมากอย่างหนึ่งที่นักวิจัยควรใช้เป็นเกณฑ์ในการจำแนกประเภท

1. ระบบจำแนกประเภทควรมีการครอบคลุมนั่นคือ สามารถรองรับคำและข้อความที่จะถูกแจงนับได้เป็นอย่างดี ผู้วิจัยจะสร้างคุณลักษณะครอบคลุมนี้ได้โดยการระบุรายละเอียดของแนวคิดย่อยและตัวแปรของการวิจัยให้ชัดเจนที่สุดเท่าที่จะทำได้ ทั้งนี้เพื่อให้ผู้แจงนับหรือผู้ลงรหัสไม่ประสบความยุ่งยากใจในการตัดสินว่าคำใดควรจัดอยู่ในประเภทใด นอกจากนั้นผู้วิจัยควรจะได้อ่านอย่างละเอียดจนจบ เพื่อจะได้ทราบว่าตัวบทหรือเอกสารที่จะวิเคราะห์มีคำสำคัญใดบ้างที่ตรงกับปัญหาของการวิจัยและแนวคิดย่อยๆ ที่แตกออกมาจากปัญหานั้น มิฉะนั้นจะต้องมีการสร้างประเภทของคำและข้อความใหม่เพิ่มขึ้นอยู่เรื่อย เพราะระบบจำแนกประเภทที่สร้างไว้ไม่ครอบคลุม การลงรหัสก็จะวุ่นวายเพราะต้องย้อนกลับไปนำข้อมูลส่วนที่วิเคราะห์แล้วมาวิเคราะห์เพิ่มเติมเพื่อหาคำและข้อความในประเภทที่สร้างขึ้นใหม่

2. ระบบจำแนกประเภทควรมีความเด่นชัดในตัวเอง เพื่อให้การจำแนกข้อมูลทำได้โดยสะดวก ไม่เกิดปัญหาว่าคำหรือข้อความสามารถถูกจำแนกเข้าได้หลายประเภทพร้อมๆ กัน

3. ระบบจำแนกประเภทไม่ควรมีความซ้ำซ้อนเหลื่อมกัน นั่นคือไม่ควรมีประเภทที่คล้ายคลึงกันในบางส่วน เช่น การจำแนกประเภทเป็นสถาบันชาติกับสถาบันพระมหากษัตริย์ การจำแนกเป็นสองประเภทนี้อาจมีความเหลื่อมกันได้บ้าง ทำให้คำและข้อความบางอย่างอยู่ได้ทั้งสองประเภทเช่นกัน เช่น คำว่าสิ้นแผ่นดิน อาจสื่อความหมายของชาติหรือสถาบันกษัตริย์ก็ได้

4. ผู้สร้างระบบจำแนกประเภทควรใช้หลักการเดียวกันในการจัดประเภทต่างๆ ไม่ใช่นำมาเทียบเคียงกันได้ ก็จำเป็นจะต้องจำแนกข้อมูลเหล่านั้นออกจากกัน ประเด็นนี้รวมถึงการใช้มิติของเวลาบ้าง ใช้สถานที่บ้าง ใช้ดีกรีของความรู้สึกบ้าง จะทำให้ประเภทที่จัดขาดเอกภาพ ไม่แยกข้อมูลเป็นข้อมูลที่ปรากฏและข้อมูลที่แฝงอยู่ด้วย ผู้วิจัยไม่ควรนำข้อมูลสองระดับนี้มาเปรียบเทียบกัน

แม้จะได้คำแนะนำเช่นนี้แล้ว ผู้วิเคราะห์เนื้อหาส่วนใหญ่ก็ยังไม่แน่ใจว่าควรจำแนกข้อมูลเป็นอะไรบ้าง ที่จริงแล้วไม่มีคำแนะนำที่เป็นสูตรตายตัวหรือสำเร็จรูป เพราะการจำแนกประเภทของแนวคิดและคำหรือข้อความขึ้นอยู่กับเนื้อหาของการวิจัยแต่ละเรื่องผู้วิจัยจึงต้องสร้างขึ้นจากการได้

ผ่านเนื้อหานั้นๆ มากกว่าการเลียนแบบการจำแนกของนักวิจัยคนอื่นๆ นอกจากนั้นการวิเคราะห์เนื้อหาก็มุ่งที่จะดึงคุณลักษณะเฉพาะของถ้อยคำหรือสาระออกมามากกว่าเป็นการทดสอบแนวคิดทฤษฎีใดๆ ฉะนั้นการใช้ระบบจำแนกประเภทหรือกรอบแนวคิดที่มีผู้กำหนดไว้แล้วเพื่อจำแนกประเภท จึงเป็นสิ่งที่นักวิจัยเชิงคุณภาพไม่ควรทำ เพราะจะไม่นำไปสู่การสร้างข้อสรุปใหม่ๆ และการสร้างทฤษฎีพื้นฐาน อย่างไรก็ดีการจำแนกประเภทกว้างๆ ที่เคยมีผู้ใช้มาแล้วก็อาจเป็นแนวทางหรือจุดเริ่มต้นที่ นักวิจัยจะใช้ในการวิเคราะห์เนื้อหาได้

มีวิธีจำแนกประเภทใหญ่ๆ อยู่ 2 ประเภทที่เป็นที่รู้จักกันดี ได้แก่

การจำแนกประเภทในความเป็นจริง มักเป็นการลองผิดลองถูก โดยการแบ่งข้อมูลเป็นประเภทต่างๆ เมื่อพบประเภทใหม่ก็เพิ่มเข้าไป การแบ่งควรทำเมื่อได้อ่านข้อมูลครบถ้วนแล้ว และประเภทที่แบ่งนั้นมักถูกแก้ไขปรับปรุงอีกพักหนึ่ง จนกว่าจะใช้ได้

การกำหนดหน่วยของการวิเคราะห์ เป็นสิ่งที่นักวิจัยต้องให้ความสำคัญเช่นกัน อาจจะกำหนดก่อนลงมือหรือกำหนดพร้อมๆ กับที่ลงมืออ่านข้อมูลก็ได้หน่วยการวิเคราะห์อาจเป็นคำเดี่ยวๆ เป็นวลี เป็นข้อความ เป็นคอลัมน์นิสต์ (สำหรับหนังสือพิมพ์) เป็นหน่วยทางไวยากรณ์ (เช่น ที่เป็นสรรพนามบุรุษที่หนึ่งและบุรุษที่สองในภาษาไทย) หรือเป็นชนิดของข้อมูลก็ได้ (เช่น ฟิลม์ภาพยนตร์เป็นม้วนหนังสือเป็นเล่ม บทบรรณาธิการเป็นรายฉบับ) การกำหนดว่าหน่วยการวิเคราะห์ควรเป็นอะไร ขึ้นอยู่กับเกณฑ์ 3 ประการ คือ ความเหมาะสมในการตอบปัญหาของการวิจัย ความเหมาะสมในการสนองความต้องการของผู้วิจัย และความเหมาะสมในแง่ของการประหยัดเวลาและค่าใช้จ่าย การกำหนดหน่วยวิเคราะห์ที่ผิดพลาด สามารถทำให้ข้อค้นพบของการวิจัยเพี้ยนไปจากความเป็นจริงได้มากทีเดียว

บทที่ 3
วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ในรูปแบบการศึกษาแบบรายกรณี และอาศัยแนวทางของการศึกษาแบบชาติพันธุ์วรรณนา (Ethnography) ซึ่งการศึกษานี้เป็นการศึกษารายกรณีของกลุ่มผู้ให้ข้อมูลที่มีความเฉพาะเจาะจง ที่อาศัยการทำความเข้าใจในวิถีชีวิตของผู้ให้ข้อมูลที่มองเป็นแบบองค์รวม ในหลากหลายมิติ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสาเหตุที่เกี่ยวข้องกับพฤติกรรมการไม่เสพยาบ้าซ้ำของผู้ผ่านการบำบัดฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดในระบบบังคับบำบัดและเพื่อศึกษาถึงกระบวนการไม่เสพยาบ้าซ้ำภายหลังจากการบำบัดฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดของผู้ผ่านการบำบัดฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดในระบบบังคับบำบัด

การวิจัยนี้เป็นการมองภาพรวมของปรากฏการณ์โดยผ่านการถ่ายทอดเรื่องราวในอดีตจนถึงปัจจุบันจากกลุ่มผู้ให้ข้อมูล ในวิธีการวิจัยคุณภาพนั้นเป็นการแสวงหาความรู้ ความจริงทางสังคมที่เกี่ยวกับพฤติกรรมมนุษย์และสังคม รวมถึงการรับรู้ สภาพจิตใจ ความรู้สึก การตีความหมายของตนเอง และการตีความหมายจากสังคมในบริบทด้านต่าง ๆ โดยมีเพียงแต่มนุษย์เท่านั้นที่จะเข้าใจกันได้ หากได้เข้าไปใกล้ชิดอย่างเหมาะสม การศึกษาในรูปแบบนี้จะทำให้ทราบถึงความเป็นมา ความรู้สึกนึกคิด รวมถึงการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น ซึ่งจะเป็นประโยชน์อย่างมากต่อการศึกษาเพื่อให้ได้มาซึ่งข้อมูลที่ตอบปัญหาการวิจัยในการทำความเข้าใจในการดำรงชีวิตและเพื่อศึกษาถึงกระบวนการที่เกี่ยวข้องกับพฤติกรรมการไม่เสพยาบ้าซ้ำ โดยแบ่งรายละเอียดเนื้อหาสำคัญของวิธีดำเนินการวิจัยเป็นหัวข้อหลัก ดังนี้

1. รูปแบบของการวิจัย
2. พื้นที่ที่ใช้ในการวิจัย
3. ผู้ให้ข้อมูล (Key Informants)
4. กระบวนการดำเนินการวิจัย
5. การวิเคราะห์ข้อมูล
6. การตรวจสอบข้อมูล
7. ปัญหาในการเก็บข้อมูล
8. การพิทักษ์สิทธิ์ต่อผู้ให้ข้อมูล

1. รูปแบบของการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ที่มีจุดมุ่งหมายเพื่อทำความเข้าใจในการดำรงชีวิตและปัจจัยเงื่อนไขรวมถึงกระบวนการที่เกี่ยวข้องกับพฤติกรรมการไม่เสพยาบ้าซ้ำ ซึ่งผู้วิจัยสนใจที่ศึกษาปรากฏการณ์ที่สามารถอธิบายได้โดยผ่านการให้ความหมายของผู้ให้ข้อมูล ผู้ซึ่งถูกสังคมตีตราว่าเป็น “ผู้มีความเบี่ยงเบน” มาสู่การถ่ายทอดความหมายในกระบวนการศึกษาเหล่านี้ ดังนั้นหากมีความเข้าใจถึงสาเหตุที่เป็นตัวกำกับความเป็นไปของผลว่าคืออะไร จะทำให้สามารถจัดการกับสาเหตุเหล่านั้นได้ ในกระบวนการการเข้าถึงข้อมูลนั้นมีความละเอียดและซับซ้อน ยากต่อการเข้าใจในความเปลี่ยนแปลงในกระบวนการทางความคิด และการกระทำของผู้ให้ข้อมูลมาก ดังนั้นผู้วิจัยจึงได้เลือกใช้กระบวนการการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Methodology) ในการดำเนินการวิจัยครั้งนี้เนื่องจากมีความเหมาะสมที่จะใช้เป็นการแสวงหาความรู้ความจริงทางสังคมที่เกี่ยวกับพฤติกรรมมนุษย์และสังคม รวมถึงการรับรู้สภาพจิตใจ ความรู้สึก การตีความหมายของตนเอง และการตีความหมายจากสังคมในบริบทด้านต่างๆ ที่มีความซับซ้อน การศึกษาในรูปแบบนี้ ทำให้ทราบถึงความเป็นมา ความรู้สึกนึกคิด รวมถึงการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น ที่จะเป็นประโยชน์อย่างมากต่อการนำมาศึกษา เพื่อให้ได้มาซึ่งข้อมูลที่ตอบปัญหาการวิจัย

2. พื้นที่ที่ใช้ในการวิจัย

ในการศึกษาครั้งนี้ผู้วิจัยได้เลือกพื้นที่หนึ่งในภาคตะวันออกเป็นพื้นที่ในการวิจัย เนื่องจากพื้นที่ของจังหวัดนี้เป็นจังหวัดที่เป็นเส้นทางการลำเลียงยาเสพติดผ่านตามเส้นทางการคมนาคมจากภาคตะวันออก ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และภาคกลาง โดยมีจุดมุ่งหมายของการลำเลียงเข้าสู่ที่กรุงเทพมหานครและเขตปริมณฑล จึงทำให้จังหวัดที่ใช้ในการศึกษานี้มีสถิติการจับกุมและมีจำนวนผู้ถูกจับกุมแล้วส่งตัวบำบัดในระบบบังคับบำบัดสูง ซึ่งพื้นที่ดังกล่าวได้มีการดำเนินการป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติดอย่างชัดเจน ดังจะเป็นได้ว่า ภายในจังหวัดมีทั้งระบบการบำบัดแบบสมัครใจไม่ควบคุมตัวตามโรงพยาบาลต่างๆ ภายในจังหวัด และมีระบบการบังคับบำบัดแบบควบคุมและไม่ควบคุมตัว นอกจากนั้นผู้วิจัยพิจารณาเห็นว่าตนเองมีศักยภาพในการเข้าถึงข้อมูลได้เนื่องจาก มีความคุ้นเคย สนิทสนมกับพนักงานของสำนักงานคุมประพฤติที่เขตพื้นที่ที่ใช้ในการศึกษา จึงมีความสะดวกที่จะเข้าร่วมลงพื้นที่เยี่ยมบ้านและเข้าสังเกตการณ์ในกิจกรรมต่างๆ ของผู้ผ่านการบำบัดฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดที่อยู่ในช่วงการติดตามผลร่วมกับกลุ่มเจ้าหน้าที่ได้

3. ผู้ให้ข้อมูล (Key Informants)

กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก คือ ผู้ที่ผ่านการบำบัดฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาบ้าในระบบบังคับบำบัดที่คงมีพฤติกรรมไม่เสพยาบ้าซ้ำจนกระทั่งปัจจุบันที่ผู้วิจัยได้ทำการเก็บข้อมูลจนเสร็จสิ้นกระบวนการ ซึ่งใช้กระบวนการคัดเลือกกลุ่มผู้ให้ข้อมูลแบบเจาะจงจากแฟ้มประวัติของสำนักงานคุมประพฤติ โดยผู้ให้ข้อมูลต้องเป็นบุคคลที่ได้รับหนังสือรับรองการผ่านการคุมความประพฤติและเป็นผู้ผ่านการบำบัดฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดจนครบขั้นตอนและไม่มีพฤติกรรมการเสพยาบ้าซ้ำในภายหลังเป็นระยะเวลาไม่ต่ำกว่า 6 เดือน สำหรับขนาดของกลุ่มผู้ให้ข้อมูล มีจำนวน 6 คน

การเลือกผู้ให้ข้อมูล

ผู้วิจัยใช้การเลือกผู้ให้ข้อมูลในช่วงแรกโดยการคัดเลือกแบบเจาะจงจากแฟ้มประวัติของสำนักงานคุมประพฤติ โดยพนักงานคุมประพฤติเป็นผู้คัดเลือกผู้ให้สัมภาษณ์ที่มีลักษณะตรงตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย ซึ่งผู้วิจัยได้พบว่าพนักงานคุมประพฤติมีภาระงานมาก ทำให้ต้องเลื่อนการขอเข้าเลือกประวัติออกไปเรื่อยๆ รวมถึงในช่วงแรกพนักงานคุมประพฤติยังไม่คุ้นเคยกับผู้วิจัยและไม่เข้าใจวิธีการเข้าเก็บข้อมูลของผู้วิจัย จึงทำให้เป็นการยากที่จะเข้าขอข้อมูลจากแฟ้มประวัติจากสำนักงานคุมประพฤติ ซึ่งผู้วิจัยได้พยายามสร้างความคุ้นเคยกับพนักงานคุมประพฤติในภาคปฏิบัติมากขึ้น รวมถึงอาสาเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ ที่สำนักงานคุมประพฤติได้จัดขึ้น จึงทำให้ผู้วิจัยได้มีโอกาสเข้าร่วมสังเกตการณ์กิจกรรมต่างๆ และเพื่อเพิ่มความสนิทสนมและทำให้ผู้วิจัยได้มีโอกาสเข้าพูดคุยกับพนักงานคุมประพฤติอย่างไม่เป็นทางการ เพื่อสร้างความเข้าใจให้กับพนักงานคุมประพฤติในวิธีการเก็บข้อมูล และผู้วิจัยเองสามารถเข้าใจในลักษณะทั่วไปของกลุ่มตัวอย่างมากขึ้น จากนั้นผู้วิจัยได้มีโอกาสรู้จักกับกลุ่มตัวอย่างคนหนึ่งโดยความช่วยเหลือจากพนักงานคุมประพฤติ และผู้วิจัยได้ขอความช่วยเหลือจากผู้ให้ข้อมูลรายแรกในการแนะนำผู้ให้ข้อมูลคนต่อไป รวมถึงผู้วิจัยได้เข้าร่วมกิจกรรมกับสำนักงานคุมประพฤติอีกหลายครั้ง ทำให้ผู้วิจัยได้มีโอกาสคัดเลือกผู้ให้ข้อมูลที่มีความแตกต่างด้านคุณสมบัติในมิติต่างๆ อาทิ ความแตกต่างในมิติของลักษณะครอบครัว การควบคุมตนเอง และการได้รับโอกาสจากสังคม เป็นต้น ซึ่งภูมิหลังที่แตกต่างของกรณีศึกษาดังกล่าวนี้ จะช่วยให้ผู้วิจัยได้ข้อมูลใหม่ๆ และสามารถนำมาตรวจสอบกับข้อมูลในช่วงแรกที่ได้ทำการจัดเก็บข้อมูลไว้และนำมาขยายความเพื่อให้เกิดความเข้าใจได้มากยิ่งขึ้น

คุณลักษณะในการคัดเลือกผู้ให้ข้อมูล

- เป็นผู้เสพ/ติดยาบ้า (แอมเฟตามีน)
- ภายหลังจากการบำบัด ยังคงพฤติกรรมการไม่เสพยาบ้าซ้ำ
- เป็นบุคคลที่อยู่ในระบบบังคับบำบัดของสำนักงานคุมประพฤติ เพื่อให้ผู้วิจัยสามารถตรวจสอบพฤติกรรมได้จากผลการตรวจปัสสาวะ แฟ้มประวัติและความคิดเห็นของพนักงานคุมประพฤติที่เป็นผู้ดูแลรับผิดชอบ
- เป็นผู้มารายงานตัวครบตามกำหนดทุกครั้ง

- ได้รับความเห็นที่ตรงกันจาก 3 ทาง ได้แก่ ตัวผู้ให้ข้อมูล พนักงานคุมประพฤติที่รับผิดชอบ และผลการตรวจปัสสาวะ เพื่อยืนยันว่าเป็นผู้ไม่เสพยาบ้าซ้ำ
- เป็นบุคคลที่ไม่มีอาการทางประสาท เช่น อาการคลุ้มคลั่ง ทำร้ายร่างกาย สภาวะอารมณ์แปรปรวน และพูดจาไม่รู้เรื่อง เป็นต้น
- มีความสะดวกในการเดินทางมาให้ข้อมูลกับผู้วิจัยได้ตามสถานที่ที่ผู้วิจัยกำหนด เช่น สำนักงานคุมประพฤติ เพื่อความปลอดภัยของผู้วิจัยเอง
- ผู้วิจัยมีความคุ้นเคยกับผู้ให้ข้อมูลมาก่อนการเก็บข้อมูล เพื่อประเมินพฤติกรรม จากประวัติและความเป็นไปได้ในการเข้าเก็บข้อมูล ทำให้ง่ายต่อการสัมภาษณ์เนื่องจากผู้วิจัยจำเป็นต้องประเมินว่าเป็นบุคคลที่ไม่เป็นอันตรายและเป็นการหาข้อมูลเบื้องต้นก่อนการสัมภาษณ์จริง โดยผ่านการสอบถามจากเจ้าหน้าที่และบุคคลใกล้ชิด เนื่องจากการสัมภาษณ์กลุ่มผู้ให้ข้อมูลกลุ่มนี้มีความอ่อนไหวทางอารมณ์มาก หากสัมภาษณ์ที่ตรงจุดอ่อนไหว อาจไม่เป็นผลดีต่อการสนทนา

กระบวนการคัดเลือกผู้ให้ข้อมูล

ผู้วิจัยได้รู้จักกับผู้ให้ข้อมูลด้วยวิธีต่างๆ ได้แก่ การเข้าร่วมกิจกรรมบำบัดฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด การแนะนำจากพนักงานคุมประพฤติ การแฝงตัวเข้าทำงานในสำนักงานคุมประพฤติ และการแนะนำจากผู้ให้ข้อมูล (Snow ball) เป็นต้น

ในการเข้าร่วมกิจกรรมบำบัดฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด ผู้วิจัยได้เข้าร่วมทำกิจกรรมกับผู้เข้ารับการบำบัดทุกกิจกรรม เช่น การทำกลุ่มสัมพันธ์เพื่อละลายพฤติกรรม การเข้าฐานเส้นทางชีวิต การอบรมสร้างความเข้าใจในเรื่องสมองติดยา การอบรมสร้างทักษะชีวิตป้องกันการเสพยาเสพติดซ้ำ และกิจกรรมคำมั่นสัญญา เป็นต้น โดยผู้วิจัยได้เข้าร่วมกิจกรรมเป็นเวลา 3 วัน 2 คืน จึงได้มีโอกาสสร้างความคุ้นเคยกับผู้เข้ารับการบำบัดหลายคน โดยผู้วิจัยได้คัดเลือกผู้เข้ารับการบำบัดเพื่อเป็นผู้ให้ข้อมูลเป็นจำนวน 11 คน ภายหลังจากการบำบัดเสร็จสิ้นและผู้เข้ารับการบำบัดรายงานตัวครบ 6 ครั้ง พบว่ามีเพียง 4 คน เท่านั้นที่ไม่มีพฤติกรรมการเสพยาบ้า

จากการที่ผู้วิจัยได้มีโอกาสเข้าทำงานในสำนักงานคุมประพฤติและมีส่วนช่วยเหลือในหลายกิจกรรมของสำนักงานคุมประพฤติทำให้ผู้วิจัยได้รู้จักกับผู้ให้ข้อมูลจากการช่วยเหลือของพนักงานคุมประพฤติในการคัดเลือกผู้ให้ข้อมูล และจากการทำความรู้จักกับผู้ให้ข้อมูลที่อยู่ในโครงการคืนคนดีสู่สังคม ที่รับบุคคลที่ผ่านการบำบัดฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดเข้าทำงานในสำนักงานคุมประพฤติเป็นจำนวน 4 คน

4. วิธีการดำเนินการวิจัย

4.1 ขั้นตอนในการวิจัย

ในการศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ดำเนินการวิจัย เป็นเวลา 11 เดือนตั้งแต่เดือนตุลาคม 2552 ถึงกันยายน 2553 ซึ่งมีขั้นตอนในการวิจัย ดังนี้

1) ขั้นการศึกษาข้อมูลเบื้องต้น โดยศึกษาจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับสาเหตุที่เป็นเงื่อนไขต่างๆ ของกลุ่มตัวอย่าง พฤติกรรมการใช้และการยุติการเสพยาบ้า รวมถึงแนวคิดของระบบการบำบัดฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด

2) ขั้นการติดต่อและการลงพื้นที่สำรวจ ผู้วิจัยได้สำรวจความเป็นไปได้และวิธีการ ต่างๆ ที่จะเข้าถึงข้อมูลและกลุ่มตัวอย่าง โดยการสร้างความคุ้นเคยด้วยการพูดคุย ซักถามข้อมูลเบื้องต้นจากพนักงานในสำนักงานคุมประพฤติ และขอติดตามเข้าเยี่ยมบ้านของกลุ่มผู้ผ่านการบำบัดและอยู่ในช่วงการติดตามผล ซึ่งเป็นการเตรียมความพร้อมและรับทราบปัญหาก่อนการเข้าไปสัมผัสกับผู้ให้ข้อมูลจริง

3) ขั้นเตรียมเครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา ผู้วิจัยคิดประเด็นปัญหาการวิจัยไว้เบื้องต้น และจัดทำเป็นแนวคำถามเพื่อใช้สัมภาษณ์เชิงลึก โดยผู้วิจัยกำหนดประเด็นปัญหาเป็นหลักและมีประเด็นย่อยภายใน ซึ่งแบบสัมภาษณ์เหล่านี้เป็นคำถามปลายเปิดที่เน้นให้กลุ่มตัวอย่าง สามารถถ่ายทอดเรื่องราวได้อย่างเปิดกว้างและยืดหยุ่น

4) ขั้นก่อนการลงสนาม ผู้วิจัยขอหนังสือแนะนำตัวจากบัณฑิตวิทยาลัยเพื่อติดต่อขอข้อมูลแฟ้มประวัติของกลุ่มผู้ให้ข้อมูลจากสำนักงานคุมประพฤติ เพื่อนำมาคัดเลือกกลุ่มตัวอย่างตามวัตถุประสงค์และเพื่อขออนุญาตใช้สถานที่ในการดำเนินการสัมภาษณ์เชิงลึก เนื่องจากพื้นที่การวิจัยมีความเสี่ยงที่จะเข้าไปสัมภาษณ์ตามลำพัง ผู้วิจัยจึงขอใช้สถานที่ของสำนักงานคุมประพฤติเป็นศูนย์กลางในการติดต่อและสัมภาษณ์

5) ขั้นการลงสนามและเก็บข้อมูล หลังจากมีการนัดหมายเวลาและสถานที่แล้ว ผู้วิจัยได้ดำเนินการตามที่ได้วางแผนการเก็บข้อมูลต่อไป รวมถึงการเข้าสังเกตการณ์และมีส่วนร่วมในกิจกรรมการบำบัดฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด โดยในช่วงแรกผู้วิจัยได้เข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ กับพนักงานคุมประพฤติเพื่อทำความรู้จักกับกลุ่มผู้ให้ข้อมูล และอาสาช่วยแบ่งเบาภาระต่างๆ จากสำนักงานคุมประพฤติเพื่อหาโอกาสในการพูดคุย และนัดสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลในระหว่างการมารายงานตัวต่อพนักงานคุมประพฤติ โดยผู้วิจัยได้แนะนำตนเองว่าเป็นนักศึกษาที่กำลังศึกษาเกี่ยวกับการไม่เสพยาบ้าซ้ำ เพื่อเป็นการลดความหวาดระแวงต่อการให้ข้อมูลต่างๆ กับผู้วิจัย ในการลงสนามครั้งนี้ผู้วิจัยใช้วิธีการสัมภาษณ์เชิงลึกร่วมกับการสังเกตการณ์ โดยภายหลังที่ได้สัมภาษณ์เชิงลึกแล้ว ผู้วิจัยได้ขออนุญาตเข้าพบครอบครัว บุคคลใกล้ชิดและขอเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ ร่วมกับกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก เช่น การเยี่ยมบ้าน การร่วมกิจกรรมทางศาสนา การพูดคุยสังสรรค์กับกลุ่มเพื่อนของผู้ให้ข้อมูลหลัก เป็นต้น

6) ขั้นการลงรหัส ภายหลังจากที่ผู้วิจัยได้สัมภาษณ์ โดยมีการขอนุญาตบันทึกเสียงกลุ่มผู้ให้ข้อมูลแต่ละคนในแต่ละเวลาแล้ว ได้ถอดคำพูดจากแถบบันทึกเสียงและจากการจดบันทึกเพื่อนำมาพิมพ์ลงในคอมพิวเตอร์ ในลักษณะคำถามและคำตอบ (Question& Answer) จากนั้นจึงได้มีการลงรหัสของข้อมูลที่ได้มาและจัดหมวดหมู่ของข้อมูล

7) การตรวจสอบข้อมูล เมื่อแยกหมวดหมู่ของข้อมูลแล้วนั้น ผู้วิจัยได้อ่านทบทวนอีกหลายๆ รอบเพื่อตรวจสอบประเด็นคำถามและวางแผนการตรวจสอบข้อมูล เช่น การตรวจสอบ

ข้อมูลควรตรวจสอบกับผู้ใด ในประเด็นใด และวิธีการใด เป็นต้น ซึ่งในการตรวจสอบข้อมูลนี้ ผู้วิจัยจะตรวจสอบข้อมูลที่ได้กับพนักงานคุมประพฤติที่รับผิดชอบ บุคคลใกล้ชิด และแฟ้มประวัติการรายงานตัวของผู้ให้ข้อมูลแต่ละราย

8) การสรุปและวิเคราะห์ข้อมูล เมื่อข้อมูลทั้งหมดได้ถูกแยกจัดตามหมวดหมู่และได้รับการตรวจสอบว่ามีความเที่ยงตรง (Trustworthiness) แล้วนั้น ผู้วิจัยจึงได้นำเสนอและอธิบายเพิ่มเติมตามกระบวนการวิจัย

4.2 การเลือกสถานที่เพื่อใช้ในการสัมภาษณ์เชิงลึก

ผู้วิจัยได้ลงพื้นที่เพื่อทำการศึกษาสภาพแวดล้อมโดยทั่วไปของกลุ่มตัวอย่าง และได้มีโอกาสพูดคุยกับบุคคลในครอบครัว รวมถึงบุคคลที่เป็นผู้ใกล้ชิดของผู้ให้ข้อมูล ตามแต่โอกาสจะเอื้ออำนวยในการเข้าเยี่ยมบ้านของผู้ให้ข้อมูล ผู้วิจัยจะคำนึงถึงความปลอดภัย และวัตถุประสงค์ของการเข้าเยี่ยม เนื่องจากในพื้นที่รอบบ้านมักเป็นที่ที่ยังมีการค้าสิ่งผิดกฎหมาย และมีผู้มีอิทธิพลอยู่สูง ทำให้ผู้วิจัยต้องเดินทางไปพร้อมกับพนักงานคุมประพฤติ หรือเข้าร่วมกิจกรรมทางศาสนาร่วมกับผู้ใกล้ชิดของผู้ให้ข้อมูลทำให้เกิดความสนิทสนมและได้พูดคุยกับบุคคลใกล้ชิด

ในการเก็บข้อมูลครั้งแรก ผู้วิจัยได้นัดผู้ให้ข้อมูลมาที่สำนักงานคุมประพฤติ เนื่องจากเป็นการนัดพบครั้งแรก ผู้วิจัยจึงเลือกสถานที่ที่มีความคุ้นเคย ไม่ไกลจากที่พักของผู้ให้ข้อมูลและมีความปลอดภัยต่อการพูดคุย ซึ่งผู้วิจัยพบว่าผู้ให้ข้อมูลหลายรายมีอาการเกร็ง การให้ข้อมูลไม่เป็นไปตามธรรมชาติ เนื่องจากเป็นการพูดคุยในสถานที่ราชการ จึงทำให้กลุ่มผู้ให้ข้อมูลส่วนใหญ่ไม่สบายใจ เนื่องจากตนเองเคยกระทำความผิด มักมีความหวาดระแวง รวมถึงในบริเวณที่ผู้วิจัยสัมภาษณ์นั้นมักมีเจ้าหน้าที่ตำรวจ และพนักงานคุมประพฤติที่เคยสอบปากคำเดินผ่านและมีการทักทาย มักมีญาติของผู้ต้องหาที่มาเข้ารายงานตัวต่อพนักงานคุมประพฤติแอบฟังการสนทนาและพูดสอดแทรกเสมอ จึงทำให้ผู้วิจัยเลือกเปลี่ยนสถานที่การเข้าสัมภาษณ์เป็นร้านกาแฟแห่งหนึ่งที่อยู่ไม่ไกลจากสำนักงานคุมประพฤติมากนัก ซึ่งมีบรรยากาศที่เย็น ร่มรื่น ลักษณะของการนั่งคุยมักไม่เป็นการสนทนาแบบเผชิญหน้า เพื่อสร้างบรรยากาศให้ผู้ให้ข้อมูลรู้สึกเป็นกันเอง โดยการรับประทานอาหารจิบกาแฟ สามารถพักเข้าห้องน้ำ สูบบุหรี่ได้อย่างสบายใจ ทำให้ผู้วิจัยและผู้ให้ข้อมูลรู้สึกเป็นกันเองและไม่รู้สึกเบื่อหน่ายในการให้ข้อมูล แต่เมื่อมีความสนิทสนมกับผู้วิจัยอย่างเพียงพอ ประกอบกับสำนักงานคุมประพฤติได้มีการอำนวยความสะดวกในการจัดพื้นที่สำหรับการเก็บข้อมูลให้กับผู้วิจัย จึงทำให้การเก็บข้อมูลในสำนักงานคุมประพฤติเป็นไปอย่างราบรื่นเนื่องจากสถานที่มีความเป็นส่วนตัวและสะดวกสบายมากขึ้น

4.3 การเก็บและบันทึกข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูลในการศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ใช้วิธีการสัมภาษณ์เชิงลึก และการสังเกต เป็นหลัก เป็นระยะเวลา 11 เดือนซึ่งในขั้นแรกผู้วิจัยใช้การสัมภาษณ์เชิงลึกกับกลุ่มตัวอย่างคนแรก แล้วจึงนำมาวิเคราะห์อย่างละเอียดเพื่อกำหนดเป็น มโนทัศน์ (Concept) แล้วทำการเชื่อมโยงกับประเด็นที่ผู้วิจัยได้สร้างไว้และประเด็นใหม่ที่ได้รับ เพื่อหาข้อสรุปเบื้องต้น จากนั้นผู้วิจัยจึงได้ดำเนินการวิจัยตามแนวทางที่ผู้วิจัยได้คัดเลือกไว้กับผู้ให้ข้อมูลหลักรายต่อไป ซึ่งผู้วิจัยได้ทำการคัดเลือกบุคคลผู้ให้ข้อูลที่มีความแตกต่างกันไป ตามคุณลักษณะครอบครัว สังคม สภาพการศึกษา การทำงาน และฐานะทางเศรษฐกิจ เพื่อให้ได้ข้อมูลเพิ่มเติมจากสิ่งที่มีอยู่

ในการเก็บข้อมูลของผู้วิจัยใช้วิธีการสัมภาษณ์อย่างไม่เป็นทางการ ซึ่งในช่วงแรกของการสัมภาษณ์จะเป็นคำถามทั่วๆ ไป และเน้นสร้างความคุ้นเคย สนิทสนมร่วมกัน โดยการพูดคุยในลักษณะที่เป็นกันเอง โทรศัพท์พูดคุยอย่างสม่ำเสมอ รวมถึงการให้คำปรึกษาและรับฟังปัญหาของผู้ให้ข้อมูล ซึ่งในช่วงแรกของการเก็บข้อมูล ผู้วิจัยได้มีการขออนุญาตในการจดบันทึกและอัดเสียงการสนทนา ซึ่งผู้ให้ข้อมูลอนุญาตและยินดีให้เปิดเผยชื่อจริง แต่จากการสังเกตของผู้วิจัยพบว่าผู้ให้ข้อมูลมักมีความหวาดระแวงในสิ่งที่ผู้วิจัยได้จดบันทึก มักมีการขอดูและแอบดูเสมอ เนื่องจากการบันทึกเสียงทำให้ผู้ให้ข้อมูลระแวงในการใช้คำพูด กลัวการนำแถบบันทึกเสียงไปเผยแพร่ให้พนักงานคุมประพฤติฟัง เพราะบางครั้งผู้ให้ข้อมูลบางคนยอมรับว่าตนเองยังมีการกระทำความผิดอยู่และต้องการปกปิดเป็นความลับ เพื่อหลีกเลี่ยงการได้รับโทษจากสำนักงานคุมประพฤติ เช่น มีการระวังในการพูดถึงพนักงานคุมประพฤติและเพื่อนๆ ที่เข้าร่วมบำบัดด้วยกัน(ซึ่งเป็นคนที่ผู้วิจัยรู้จักเช่นกัน) ระวังการใช้คำพูดที่ดูเป็นทางการและกลัวการพูดผิดหลักวิชาการ จึงทำให้ผู้วิจัยตัดสินใจที่จะไม่จดบันทึกและไม่บันทึกเสียงการสนทนาเพื่อสร้างความสบายใจให้กับผู้ให้ข้อมูล ในครั้งแรกของการสัมภาษณ์ ซึ่งทำให้ผู้ให้ข้อมูลรู้สึกสบายใจในการพูดคุยมากขึ้น ไว้ใจในตัวผู้วิจัยมาก ซึ่งผู้วิจัยได้พยายามรีบจดบันทึกเป็นอักษรย่อทันทีที่มีโอกาส เช่น การขอตัวไปเข้าห้องน้ำช่วงที่ผู้ให้ข้อมูลขอตัวไปสูบบุหรี่ หลังจากเสร็จสิ้นผู้วิจัยจะรีบรวบรวมข้อมูลการสนทนาและทำการบันทึกหากข้อมูลใดที่ผู้วิจัยสงสัย ผู้วิจัยจะสอบถามกับผู้ให้ข้อมูลอีกครั้งเพื่อความถูกต้องของข้อมูล ดังนั้นเมื่อมีการสัมภาษณ์ในครั้งต่อไป ผู้ให้ข้อมูลเกิดความไว้วางใจและเข้าใจถึงกระบวนการเก็บข้อมูล จึงอนุญาตให้บันทึกเสียงได้ด้วยความเต็มใจ

4.4 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

ในการวิจัยเชิงคุณภาพนั้น “มนุษย์” ถือเป็นเครื่องมือหลักในการเก็บข้อมูลที่สำคัญที่สุด ซึ่งนักวิจัยจะใช้ภาษา ท่าทาง ความรู้สึก ในการสร้างปฏิสัมพันธ์ระหว่างกันกับผู้ถูกสัมภาษณ์ หรือผู้ถูกสังเกต ซึ่งในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยใช้กระบวนการเก็บข้อมูลด้วยวิธีการสัมภาษณ์เชิงลึก และการสังเกต เครื่องมือที่ใช้ประกอบการเก็บข้อมูลนี้เป็นแนวคำถามในการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกซึ่งเป็นเครื่องมือที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นเอง จากการทบทวนวรรณกรรม และแนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง เพื่อ

ค้นหาถึงประเด็นที่เคยมีการวิจัยแล้วและประเด็นที่ยังไม่ได้ทำการวิจัย จากนั้นสร้างเป็นแนวคำถามที่ครอบคลุมตามวัตถุประสงค์ที่ผู้วิจัยได้สร้างไว้ โดยสร้างเป็นประเด็นหลักๆ ที่เปิดโอกาสให้ผู้ตอบสามารถตอบได้อย่างกว้างขวางและยืดหยุ่น ซึ่งประเด็นคำถามจะเรียงลำดับตามเนื้อหาของคำถามสามารถปรับได้ตามลักษณะของผู้ถูกสัมภาษณ์ โดยอาศัยหลักการตั้งแนวคำถามที่เข้าใจง่าย ไม่เป็นคำถามนำ เช่น

1. ท่านคิดว่า ทำไมท่านจึงไม่หวนกลับไปเสพยาบ้าซ้ำ
2. กรุณาเล่าให้ฟังถึงอุปสรรคใดบ้างที่ทำให้เสี่ยงต่อการเสพยาบ้าซ้ำ
3. ท่านมีการปรับตัวและแก้ไขปัญหาอย่างไร เพื่อคงสภาพการไม่เป็นผู้เสพยาบ้าซ้ำ
4. เพราะอะไรที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงเป็นผู้เลิกเสพยาบ้าได้อย่างเด็ดขาด
5. ท่านคิดว่า คนที่มีพฤติกรรมการไม่เสพยาบ้าซ้ำ ควรมีลักษณะใด

ประเด็นคำถามเหล่านี้จะสามารถยืดหยุ่นและปรับเปลี่ยนไปตามลักษณะของผู้ให้ข้อมูล และสถานการณ์ที่แตกต่างกันไป เมื่อสัมภาษณ์กับผู้ให้ข้อมูลในแต่ละครั้งแล้ว ผู้วิจัยได้ทบทวนเนื้อหาและประเด็นที่ตกหล่นและต้องการเพิ่มเติม เพื่อการเตรียมตัวสำหรับการสัมภาษณ์ในครั้งต่อไป

นอกจากแนวคำถามจะเป็นเครื่องมือหลักแล้ว อุปกรณ์ที่ใช้ในการบันทึกก็มีความจำเป็นอย่างมากในการเก็บข้อมูล เช่น สมุดจดบันทึก เครื่องบันทึกเสียง และกล้องถ่ายรูป มีความสำคัญอย่างมากต่อกระบวนการเก็บข้อมูล เนื่องจากในการลงพื้นที่แต่ละครั้งผู้วิจัยจำเป็นต้องมีการบันทึกคำพูดและเหตุการณ์ต่างๆ ซึ่งอุปกรณ์ควรมีขนาดเล็ก ง่ายต่อการพกพา

5. การวิเคราะห์ข้อมูล

การศึกษาครั้งนี้เป็นการศึกษารายกรณีศึกษา โดยอาศัยแนวทางการศึกษาวิจัยเชิงชาติพันธุ์วรรณนา (Ethnography) เป็นแนวทางในการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยมุ่งเน้นเพื่อศึกษาถึงสภาพชีวิตสภาพสังคมของกลุ่มคนที่มีลักษณะเฉพาะที่เป็นกลุ่มผู้ผ่านการบำบัดฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดและมีพฤติกรรมการไม่เสพยาบ้าซ้ำ กระบวนการวิเคราะห์ข้อมูลจะทำพร้อมกับการเก็บข้อมูล ซึ่งภายหลังที่ผู้วิจัยได้ลงพื้นที่เพื่อเก็บข้อมูลแล้ว ผู้วิจัยได้วิเคราะห์ข้อมูลแบบวันต่อวัน เนื่องจากการเก็บข้อมูลในครั้งนี้มุ่งทำความเข้าใจในการกระทำของบุคคลในสภาพการณ์ต่างๆ และสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นจริง ซึ่งสภาพการณ์ขณะนั้นหรือสถานการณ์ที่เปลี่ยนไปนั้น ผู้วิจัยไม่สามารถคาดการณ์ล่วงหน้าถึงข้อมูลที่จะได้รับดังนั้นจึงต้องมีการเก็บรวบรวมข้อมูลและนำมาวิเคราะห์แบบวันต่อวัน และจัดเก็บข้อมูลให้เป็นระบบระเบียบ เก็บข้อมูลลงในสมุดบันทึกและจัดพิมพ์ลงในเครื่องคอมพิวเตอร์ เพื่อป้องกันการสูญหายและการหลงลืมข้อมูล

สำหรับการวิเคราะห์ข้อมูลผู้วิจัยได้วิเคราะห์ด้วยการวิเคราะห์เชิงเนื้อหา ซึ่งเป็นกระบวนการจัดวางระบบของข้อมูลแยกตามประเภท (Categories) และจัดคำ ข้อความให้เป็นหมวดหมู่ ตามลำดับ ในขั้นตอนของการวิเคราะห์ข้อมูลนั้นจะเป็นขั้นตอนที่ผู้วิจัยได้ตีความ และให้ความหมายแก่ข้อมูล (Making Interpretation) ที่ได้จากการถอดถ้อยคำสัมภาษณ์จากแถบ

บันทึกเสียง หรือจากอุปกรณ์การบันทึกต่างๆ ซึ่งผู้วิจัยได้ยกตัวอย่างขั้นการลงรหัส (coding) เพื่อวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้มาจากการสัมภาษณ์กับผู้ให้ข้อมูลรายหนึ่ง โดยผู้วิจัยได้มีการจัดการข้อมูลโดยการแยกตามประเภทตามภาพประกอบ 4 ดังนี้

ตัวอย่างการลงรหัสเพื่อวิเคราะห์ข้อมูล

Q : แล้วทำยังไงเราถึงยังเป็นคนที่ไม่เสพได้จนทุกวันนี้ล่ะ

A : สำหรับผมนะ // *อันดับหนึ่งเลยก็คงเรื่องครอบครัวที่เรามีหน้าที่รับผิดชอบมากขึ้น เรื่องลูกด้วย อีกอย่างก็เรื่องค่าใช้จ่าย ผมอยากจะเก็บไว้ให้นาคตลูก*// แล้วอีกอย่างเนี่ย //*ผมยอมรับเลยว่าการได้มาคุมประพฤติเนี่ยมันให้โอกาสของผมจริงๆ เป็นจุดที่ทำให้ผมหยุดได้จริงๆ*// พี่ผมว่านะ(ทำเสียงค่อยๆ) //*พวกพี่ๆ ที่นี่(สำนักงานคุมประพฤติ) เค้าดีจริงๆนะพี่ อย่างพวกผมเนี่ยมันกวนเบื้องล่างนะ อย่างถ้าผมเป็นพวกพี่ที่คุมประพฤติเนี่ยแล้วเจออย่างอย่างงี้นะ ผมว่าต้องมีเตะกันก่อนอ่ะ แต่ผมยอมรับจริงๆ อย่าง พี่เขมิกาเนี่ย ยังพูดดีกับมันอยู่เลย ไม่เหมือนกับพวกเจ้าหน้าที่ที่อื่นนะ เค้าไม่อย่างงี้เค้าเห็นก็เอาแล้วว่าไงไอ้พวกขี้ยา แต่พวกพี่พวกนี้เค้าดีจริงๆ ผมยอมรับเลย ผมว่าอย่างงี้ O.K นะดีเลยสำหรับคนที่พร้อมจะเลิกผมว่าต้องอย่างงี้แหละ OK เลย*//

การมีภาระหน้าที่ P21; L26-28

เหตุการณ์ที่ทำให้เลิก P21; L28-30

ความรู้สึกต่อพนักงานคุมประพฤติ P21-22; L30-4

ภาพประกอบ 4 ตัวอย่างขั้นการลงรหัสเพื่อวิเคราะห์ข้อมูล

เมื่อมีการจัดข้อมูลโดยแยกตามประเภทต่างๆ แล้ว ผู้วิจัยได้อ่านทบทวนหลายๆ รอบเพื่อเป็นการตรวจทานและจัดการข้อมูล จากนั้นจึงเชื่อมเนื้อหาต่างๆ เข้าด้วยกันเพื่อเขียนบรรยายข้อมูล ในขั้นตอนการวิเคราะห์ข้อมูลนี้ผู้วิจัยได้ดำเนินการตรวจสอบข้อมูลก่อนการวิเคราะห์และพิจารณาการพิทักษ์สิทธิ์ของผู้ให้ข้อมูล

6. การตรวจสอบข้อมูล

ข้อมูลที่ได้จากการเก็บรวบรวมภาคสนาม ควรที่จะได้รับการตรวจสอบความแม่นยำ นักวิจัยจะต้องแสวงหาความเที่ยงตรงของข้อมูลไปพร้อมๆ กับการตรวจสอบถึงการตีความของผู้วิจัยเกี่ยวกับความจริงระดับต่างๆ กับความคิดของผู้ให้ข้อมูลว่ามีความสอดคล้องต้องกันหรือไม่ ซึ่งเทคนิคของการตรวจสอบข้อมูลที่ผู้วิจัยได้นำมาใช้คือ การตรวจสอบสามเส้า (Triangulation Technique)

เมื่อได้ข้อมูลจากการสังเกต สัมภาษณ์ และจดบันทึกแล้วผู้วิจัยได้ตรวจสอบด้วยวิธีการตรวจสอบสามเส้า ซึ่งเป็นการตรวจสอบจากข้อมูลแหล่งที่มาต่างๆ กัน คือ จากข้อมูลหลายแหล่ง (Data Triangulation) เพื่อได้คำอธิบายหลายๆ สภาพการณ์ ช่วงเวลา และมิติต่างๆ กัน จากผู้สืบสวนหลายๆ คน (Investigation triangulation) การสังเกตสนามหลายๆ ครั้งและประชุมปรึกษาหารือกันที่จะทำให้ลดความลำเอียงส่วนตัวลงได้ การใช้มุมมองจากหลายทฤษฎีด้วยความยุติธรรมว่าควรสรุปเป็นทฤษฎีจากข้อมูลรูปธรรมนั้นๆ และประการสุดท้าย คือ การตรวจสอบจากหลายวิธีวิจัย (Methodological Triangulation) เช่น การใช้วิธีการสังเกตร่วมกับวิธีการสัมภาษณ์ เป็นต้น

การตรวจสอบข้อมูลในการศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ใช้วิธีการตรวจสอบจากบุคคลหลายกลุ่ม โดยผู้วิจัยใช้วิธีการสอบข้อมูลที่ผู้วิจัยได้รับกับบุคคลใกล้ชิด เช่น บิดา-มารดา เพื่อนสนิท เพื่อนบ้าน นายจ้าง เป็นต้น และตรวจสอบกับพนักงานคุมประพฤติที่ทำหน้าที่ดูแลในเรื่องการฟื้นฟูสมรรถภาพของบุคคลดังกล่าว รวมถึงพิจารณาร่วมกับเอกสารที่สำนักงานคุมประพฤติได้บันทึกการฟื้นฟูสมรรถภาพและการติดตามผลการบำบัดของผู้ให้ข้อมูลร่วมด้วย จึงทำให้ข้อมูลมีความน่าเชื่อถือมากยิ่งขึ้น เช่น จากการสอบถามผู้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับการควบคุมอารมณ์และจัดการอารมณ์ความอยากเสพยาบ้า ซึ่งผู้ให้ข้อมูลกล่าวว่ามีการจัดการกับอารมณ์ตนเองโดยการนำหนังยางดีดที่ข้อมือตนเอง เมื่อผู้วิจัยไปสอบถามกับอาจารย์ที่ปรึกษาของผู้ให้ข้อมูลรายนี้ จะพบว่าอาจารย์ที่ปรึกษาได้ยืนยันว่าผู้ให้ข้อมูลรายนี้จะนำยางคล้องมาที่ข้อมือทุกวัน และเมื่อเวลาเกิดอาการหงุดหงิดจะเดินมาที่ห้องแนะแนวและดีดแขนตัวเอง เมื่อครูสอบถาม ผู้ให้ข้อมูลรายนี้จะตอบกับครูว่า ดีดเพื่อให้รู้สึกว่าเจ็บเพียงใด ทำร้ายร่างกายให้เจ็บแต่ยังเจ็บปวดน้อยกว่าการเสพยาบ้าหลายเท่า จึงทำให้ต้องดีดหนังยางที่ข้อมือเพื่อเตือนสติตนเอง และเมื่อผู้วิจัยได้สังเกตพฤติกรรมของผู้ให้ข้อมูลรายนี้ พบว่า เมื่อเกิดอาการหงุดหงิด กระวนกระวาย และมีเหงื่อไหลท่วมตัว จะพบว่าผู้ให้ข้อมูลรายนี้จะดีดยางที่ข้อมือของตนเองใต้โต๊ะ เป็นต้น ซึ่งเป็นการตรวจสอบจากผู้ให้ข้อมูลหลายแหล่ง และจากการตรวจสอบจากหลายวิธีการ จึงทำให้ข้อมูลมีความน่าเชื่อถือมากยิ่งขึ้น

ในการสอบถามนั้นจะถามถึงข้อมูลในประเด็นเดียวกันกับผู้วิจัยอีกครั้งหนึ่งเพื่อนำข้อมูลมาตรวจสอบและยืนยันความเที่ยงตรงของข้อมูล จากนั้นผู้วิจัยจะอ่านทบทวนข้อมูลที่ได้หลายๆ รอบ เพื่อนำมาวิเคราะห์และสรุปเนื้อหาอย่างเป็นระบบและบรรยายเนื้อหาได้ตามที่ปรากฏไว้ในข้อความ ในการพิจารณาเนื้อหา ผู้วิจัยจะไม่ใช้ความอคติหรือใช้ความรู้สึกของตนเองเข้าไปพัวพัน ไม่เน้นการตีความหรือความหมายที่ซ่อนอยู่เบื้องหลัง

ในการวิเคราะห์ข้อมูลผู้วิจัยได้นำข้อมูลต่าง ๆ ของแต่ละบุคคลมาวิเคราะห์ตามเนื้อหาเป็นรายบุคคล (Individual) ด้วยการวิเคราะห์เปรียบเทียบ (Analytic Comparison) พร้อมทั้งบรรยายเปรียบเทียบสิ่งที่มีความเหมือนกัน (Agreement) และเปรียบเทียบสิ่งที่มีความแตกต่างกันออกไป (Disagreement) สำหรับการศึกษาครั้งนี้ได้อธิบายถึงสาเหตุที่เกี่ยวข้องที่ทำให้ไม่มีพฤติกรรมการเสพยาบ้าซ้ำภายหลังผ่านการบำบัดรักษายาเสพติดแล้ว ตามความรู้สึกของผู้ให้ข้อมูลเป็นหลัก เพื่อไม่ให้เสียความหมายของข้อมูลและเพื่อให้ได้ข้อสรุปตามความเป็นจริงโดยปราศจากอคติ ดังนั้นการ

อธิบายในการศึกษาครั้งนี้จึงได้ยกคำพูด (Quotation) ของผู้ให้สัมภาษณ์เพื่อให้ผู้อ่านงานวิจัยนี้ได้เข้าใจถึงคำตอบและความรู้สึกของผู้ให้สัมภาษณ์อย่างชัดเจน

ในการสอบทานข้อมูลช่วงแรกนั้นเป็นไปได้ยาก และพบอุปสรรคอยู่มาก เนื่องจากผู้วิจัยไม่สามารถเข้าถึงข้อมูล และยังไม่สนิทสนมกับพนักงานคุมประพฤติอย่างเพียงพอ ผู้วิจัยจึงขอเสนอตัวช่วยในการแบ่งเบาภารกิจต่างๆ ของสำนักงานคุมประพฤติ เช่น การช่วยเหลือในการจัดทำ การนำเสนอให้อาสาสมัครคุมประพฤติ(อสค.) การเข้าร่วมกิจกรรมกลุ่มสัมพันธ์ และการทำโปรแกรมบำบัดต่างๆ ของสำนักงานคุมประพฤติหลายครั้ง จึงทำให้มีความผูกพันและไว้วางใจกันกับพนักงานคุมประพฤติ ประกอบกับผู้วิจัยได้ขอแฝงตัวเข้ามาทำงานที่สำนักงานคุมประพฤติชั้น 2 ซึ่งเป็นสถานที่ที่ผู้ที่ผ่านการบำบัดฟื้นฟูจะต้องมารายงานตัวต่อพนักงานคุมประพฤติ สุ่มตรวจปัสสาวะ ให้ปากคำต่างๆ ทำให้ผู้วิจัยได้พบกับผู้ให้ข้อมูลได้ง่าย และสะดวก โดยที่สำนักงานคุมประพฤติได้อำนวยความสะดวกโดยการจัดโต๊ะทำงานให้กับผู้วิจัยเพื่อสะดวกต่อเก็บข้อมูลและสัมภาษณ์ ซึ่งเป็นมุมหนึ่งของสำนักงานคุมประพฤติ และสะดวกต่อการพูดคุยกับผู้ให้ข้อมูล เนื่องจากมีการเดินผ่านไปมาที่น้อย และเป็นมุมที่เงียบสงบจึงทำให้สะดวกต่อการพูดคุยและเก็บข้อมูลต่างๆ เมื่อเก็บข้อมูลเป็นที่เรียบร้อย โดยผู้วิจัยสามารถสอบทานข้อมูลกับพนักงานคุมประพฤติได้ทันที และสามารถกำหนดวิธีการเก็บข้อมูลในวันถัดไป

พนักงานคุมประพฤติแต่ละคนสามารถบอกถึงข้อมูลเชิงลึกที่เคยสอบปากคำกับผู้ให้ข้อมูลและบรรดาญาติพี่น้องของผู้วิจัยได้ เนื่องจากข้อมูลเหล่านี้เป็นข้อมูลที่พนักงานคุมประพฤติจำเป็นต้องเก็บไว้เพื่อใช้ในการพิจารณาการอนุญาตให้พ้นการรายงานตัว ผู้วิจัยจึงขอความร่วมมือในการให้ข้อมูลของพนักงานคุมประพฤติเกี่ยวกับผู้ให้ข้อมูลแต่ละคน ทั้งแบบเป็นทางการคือการเปิดดูประวัติการเข้ารับการบำบัดและการติดตามผลการบำบัดจากเอกสารการสอบปากคำ และไม่เป็นทางการคือการพูดคุยถึงเรื่องต่างๆ ที่เกิดขึ้นกับผู้ให้ข้อมูล ในเวลาต่างๆ ที่เอื้ออำนวย เป็นต้น เนื่องจากที่ผู้วิจัยได้มีโอกาสแฝงตัวทำงานร่วมกับพนักงานคุมประพฤติเป็นระยะเวลา 2 เดือน จึงทำให้รู้จักกับพนักงานหลายคน จึงเป็นประโยชน์อย่างมากต่อการตรวจสอบทานข้อมูล

7. ปัญหาในการเก็บข้อมูล

เนื่องจากการศึกษาครั้งนี้เป็นการศึกษากับผู้ที่อยู่ในระบบต้องโทษทางกฎหมายและได้รับการพิจารณาให้เข้าสู่ระบบการบังคับบำบัดซึ่งจะมีกระบวนบังคับ ควบคุม ตามกฎหมาย รวมถึงบุคคลเหล่านี้เคยเป็นผู้มีพฤติกรรมเบี่ยงเบนไปจากบรรทัดฐานของสังคม จึงทำให้การดำเนินการเก็บข้อมูลมีข้อจำกัดในหลากหลายด้าน ได้แก่

7.1 ขั้นการเลือกผู้ให้ข้อมูล ในที่นี้ผู้วิจัยได้มีการลงสำรวจพื้นที่ที่ใช้ในการศึกษาและขอความร่วมมือจากสำนักงานคุมประพฤติเพื่อขอทราบข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับผู้เข้ารับการบำบัด แต่เนื่องจากแฟ้มประวัติของบุคคลเหล่านี้เป็นความลับที่มีพระราชบัญญัติคุ้มครองในการเผยแพร่ อาจทำให้ไม่ได้รับความสะดวกในการขอข้อมูลดังกล่าว

7.2 ขั้นการเก็บข้อมูล ในการเก็บข้อมูลนี้มีข้อจำกัดในหลากหลายด้าน โดยเฉพาะการได้มาซึ่งผู้ให้ข้อมูลหลักที่มีพฤติกรรมไม่เสพยาบ้าซ้ำ เนื่องจากในขั้นการเลือกผู้ให้ข้อมูลนั้น ผู้วิจัยต้องได้รับอนุญาตให้ความร่วมมือจากกลุ่มผู้ให้ข้อมูลเหล่านั้น แล้วจึงขอดูประวัติเพื่อยืนยันถึงผลการตรวจพิสูจน์จากพนักงานคุมประพฤติและการได้รับใบรับรองว่าเป็นผู้ไม่เสพยาบ้าซ้ำจากสำนักงานคุมประพฤติแล้ว ซึ่งในกระบวนการเหล่านี้นั้นต้องอาศัยระยะเวลาหนึ่งในการดำเนินการ ประกอบกับในการคัดเลือกผู้ให้ข้อมูลช่วงแรกนั้นผู้วิจัยได้คัดเลือกแบบเจาะจงจากแฟ้มประวัติเพื่อคัดเลือกบุคคลที่ได้รับการรับรองการพ้นการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดครบขั้นตอนและไม่มีพฤติกรรมการเสพยาบ้าซ้ำเป็นระยะเวลาไม่ต่ำว่า 6 เดือนติดต่อกัน เป็นจำนวน 18 คนแต่เนื่องจากภายหลังที่สัมภาษณ์กลับพบว่าข้อมูลที่ได้ไม่มีความเที่ยงตรงและไม่สามารถดำเนินการเก็บข้อมูลต่อได้ จึงต้องคัดเลือกบุคคลเหล่านี้ออก ทำให้มีผู้ให้ข้อมูลหลักเหลือจำนวน 6 คน โดยมีสาเหตุมาจาก

- ผู้ให้ข้อมูลบางคนมีพฤติกรรมการหวนกลับไปเสพยาบ้าซ้ำขณะดำเนินการเก็บข้อมูล
- ผู้ให้ข้อมูลยอมรับว่าหวนกลับไปเสพยาบ้าซ้ำด้วยตนเอง แม้จะไม่สามารถตรวจพบสารเสพติดในปัสสาวะ
- ผู้ให้ข้อมูลบางคนกระทำความผิดซ้ำ จนทำให้ต้องโทษจำคุก จึงไม่สามารถดำเนินการเก็บข้อมูลได้
- ผู้ให้ข้อมูลมีอาการทางประสาท ไม่สามารถควบคุมอารมณ์ตนเอง และไม่สามารถสื่อสารตรงตามความเป็นจริงได้
- ผู้ให้ข้อมูลบางรายไม่สะดวกต่อการให้ข้อมูลตามเวลาและสถานที่ที่ผู้ให้ข้อมูลร้องขอ เนื่องจากมีภูมิลำเนาไกลจากสำนักงานคุมประพฤติ ไม่สะดวกต่อการเดินทาง มีค่าใช้จ่ายสูงในการเดินทาง และเสียรายได้จากการมาให้ข้อมูล
- ผู้วิจัยมีข้อจำกัดในการเก็บข้อมูลหากต้องเดินทางไปตามที่อยู่อาศัยของผู้ให้ข้อมูลบางราย เนื่องจากผู้วิจัยไม่ใช่คนในพื้นที่จึงไม่คุ้นเคยต่อสถานที่และผู้คน รวมถึงแหล่งที่อยู่อาศัยของผู้ให้ข้อมูลเหล่านั้นยังมียาบ้าระบาดในบางพื้นที่และมีกลุ่มผู้มีอิทธิพลอยู่มาก หากไม่ทราบในวัตถุประสงค์ของการเก็บข้อมูลแล้วนั้นอาจทำให้เป็นอันตรายต่อตัวผู้วิจัยได้

ในการสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้ให้ข้อมูลหลักเหล่านี้ พบว่าปัญหาคือ สถานที่ที่ผู้วิจัยใช้ในการสัมภาษณ์ คือ สำนักงานคุมประพฤติ ซึ่งเป็นสถานที่ที่ผู้ให้ข้อมูลไม่สะดวกใจต่อการเปิดเผยข้อมูล ดังนั้นผู้วิจัยต้องปรับเปลี่ยนสถานที่ไปในที่ที่ทำให้ผู้ให้ข้อมูลรู้สึกสบายใจมากขึ้น โดยเฉพาะในการสัมภาษณ์ในช่วงแรกที่ผู้ให้ข้อมูลยังไม่คุ้นเคยกับผู้วิจัยมากพอทำให้ผู้ให้ข้อมูลรู้สึกเกรงใจ ระแวงต่อวัตถุประสงค์การวิจัยและกังวลว่าจะมีการเปิดเผยข้อมูลต่อพนักงานคุมประพฤติ ดังนั้นผู้วิจัยจะไม่ดำเนินการบันทึกเสียงในการพูดคุยครั้งแรก เพื่อสร้างความไว้วางใจและความคุ้นเคยต่อผู้ให้ข้อมูล ซึ่งในการสัมภาษณ์ครั้งต่อไปผู้ให้ข้อมูลส่วนใหญ่จะมีความยินดีที่ให้สัมภาษณ์พร้อมการบันทึกเสียงได้อย่างเปิดเผย

7.3 ขั้นการตรวจทานข้อมูล พบว่าการตรวจทานข้อมูลของผู้วิจัยใช้วิธีการตรวจสอบสามเส้า มีความจำเป็นที่ต้องใช้การตรวจทานข้อมูลจากหลากหลายแหล่ง และหลายบุคคล โดยแหล่ง

การตรวจสอบหลักของผู้วิจัยคือ แฟ้มประวัติการเข้ารายงานตัว พนักงานคุมประพฤติ บุคคลใกล้ชิดที่มาให้ปากคำต่อพนักงานคุมประพฤติ รวมถึงสมาชิกในครอบครัวของผู้ให้ข้อมูล พบว่าการเข้าขอสัมภาษณ์เพื่อสอบทานข้อมูลกับบุคคลเหล่านี้มีเวลาอันจำกัด ดังนั้นผู้วิจัยจึงจำเป็นต้องเตรียมข้อมูลในการสัมภาษณ์ไว้เป็นอย่างดี ประกอบกับขอติดต่อกับบุคคลเหล่านี้เป็นการส่วนตัวในภายหลัง

8. การพิทักษ์สิทธิ์ผู้ให้ข้อมูล

เนื่องจากการศึกษาครั้งนี้ เป็นการศึกษากับผู้ที่เคยพลาดพลั้งกระทำผิดมาแล้วในอดีต ซึ่งได้พยายามที่จะแก้ไขตนเองในปัจจุบัน แม้การแก้ไขเหล่านั้นจะทำได้สำเร็จแล้ว แต่กลุ่มบุคคลเหล่านี้ที่ยังถูกสังคมตีตรา ภายใต้กรอบ “ผู้มีความเบี่ยงเบนทางสังคม” ดังนั้น การทำวิจัยนี้จำเป็นจะต้องมีการพิทักษ์สิทธิ์ของผู้ให้ข้อมูล เนื่องจากเป็นเรื่องละเอียดอ่อน มีผลกระทบต่อผู้ให้ข้อมูลและผู้เกี่ยวข้องในหลายๆ ด้าน แม้ผู้ให้ข้อมูลมีความยินดีให้ความร่วมมือและอนุญาตให้เปิดเผยข้อมูลได้ แต่อาจมีกลุ่มบุคคลหรือญาติพี่น้องที่ไม่เห็นด้วย ผู้วิจัยจึงปกปิดข้อมูลส่วนตัวของผู้ให้ข้อมูล เช่น ชื่อและนามสกุลจริงของผู้ให้ข้อมูล

ก่อนการสัมภาษณ์เชิงลึก ผู้วิจัยได้ขออนุญาตกลุ่มผู้ให้ข้อมูลและขออนุญาตดำเนินการสัมภาษณ์ รวมถึงแจ้งการพิทักษ์สิทธิ์ผู้ให้ข้อมูลได้รับทราบ และภายหลังการเก็บข้อมูล ผู้วิจัยจะให้ผู้ถูกสัมภาษณ์ตรวจสอบสิ่งที่ผู้วิจัยบันทึกทุกครั้ง แต่จะไม่มีการลงนามชื่อเพื่อแสดงความยินยอมในการให้ข้อมูลเนื่องจากข้อมูลที่ได้จะถือเป็นความลับเพื่อการวิจัยเท่านั้น และเพื่อสร้างความสะดวกใจในการให้ข้อมูลกับผู้ให้ข้อมูล

กระบวนการพิทักษ์สิทธิ์ผู้ให้ข้อมูลเหล่านี้ ผู้วิจัยได้ชี้แจงและอธิบายวัตถุประสงค์ในการทำวิจัยต่อพนักงานสำนักงานคุมประพฤติ และกลุ่มผู้ให้ข้อมูลก่อนทำการลงเก็บข้อมูลทุกครั้ง ดังนั้นรายชื่อและสถานที่ต่างๆ ที่ปรากฏทั้งหมดนี้ เป็นเพียงชื่อสมมติเท่านั้น

บทที่ 4
ผลการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยการศึกษาแบบรายกรณี มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสาเหตุที่เกี่ยวข้องกับพฤติกรรมการไม่เสพยาบ้าซ้ำของผู้ผ่านการบำบัดฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดในระบบบังคับบำบัดและเพื่อศึกษาถึงกระบวนการไม่เสพยาบ้าซ้ำภายหลังจากการบำบัดฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดของผู้ผ่านการบำบัดฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดในระบบบังคับบำบัด ในครั้งนี้ผู้วิจัยได้ศึกษาแบบองค์รวม (Holistic) ที่สนใจในบริบทรอบด้านของผู้ให้ข้อมูล โดยผู้วิจัยแบ่งการนำเสนอผลการวิจัย ดังนี้

1. บริบทของพื้นที่ที่ใช้ในการศึกษา
2. กรณีศึกษาภูมิหลังและสภาพชีวิตภายหลังการบำบัด
   - ข้อมูลทั่วไป
   - ประวัติ
   - สภาพชีวิตภายหลังการบำบัด
   - สาเหตุที่เกี่ยวข้องกับพฤติกรรมการไม่เสพยาบ้าซ้ำ

1. บริบทของพื้นที่ที่ใช้ในการศึกษา

พื้นที่ที่ใช้ในการวิจัยนี้เป็นพื้นที่แห่งหนึ่งที่ตั้งอยู่ทางภาคตะวันออกของประเทศไทย มีอาณาเขตติดต่อกับจังหวัดในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภาคกลาง ภาคตะวันออก และตั้งอยู่ไม่ไกลจากชายแดนของประเทศเพื่อนบ้าน สภาพภูมิประเทศตอนบนเป็นที่ราบสูง และป่าทึบสลับซับซ้อน ส่วนตอนล่างเป็นที่ราบลุ่มแม่น้ำ มีการกระจายตัวของประชากร และพบว่าการที่จังหวัดนี้มีโรงงานอุตสาหกรรมเป็นจำนวนมากโดยเฉพาะในเขตอำเภอที่ผู้วิจัยแฝงตัวเข้าเก็บข้อมูล ทำให้มีประชากรมาอาศัยอยู่รวมกันที่พื้นที่นี้เป็นจำนวนมาก โดยส่วนใหญ่ประชากรในจังหวัดนี้ประกอบอาชีพด้านเกษตรกรรม คิดเป็นร้อยละ 70 ของจำนวนครัวเรือนทั้งหมดแต่รายได้ส่วนใหญ่ขึ้นอยู่กับสาขาอุตสาหกรรมเนื่องจากการที่จังหวัดแห่งนี้เป็นแหล่งผลิตผลทางการเกษตรกรรม อุตสาหกรรมที่สำคัญที่สามารถเป็นวัตถุดิบป้อนโรงงานได้ ด้วยสาเหตุที่จังหวัดแห่งนี้มีโรงงานอุตสาหกรรมมากทำให้เกิดมีประชากรแฝงจากจังหวัดอื่นเข้ามาอยู่อาศัย ซึ่งโดยส่วนใหญ่ประชากรเหล่านี้เข้ามาเพื่อเป็นแรงงานในภาคอุตสาหกรรมและมีการหมุนเวียนที่อยู่เสมอ ทำให้เป็นสาเหตุหนึ่งในการแพร่กระจายยาเสพติดในจังหวัด

จากการสอบถามจากพนักงานคุมประพฤติ ถึงสาเหตุของการแพร่ระบาดของยาเสพติดอย่างหนักในพื้นที่ของจังหวัดแห่งนี้ พบว่าสถานการณ์ต่างๆ มีความเอื้ออำนวยต่อการระบาดของยาเสพติด จังหวัดแห่งนี้มิได้เป็นแหล่งที่ผลิตยาบ้าเอง แต่เป็นทางลำเลียงที่สำคัญในการขนส่งยาบ้าออกสู่สถานที่ต่าง ๆ การรับยาบ้านั้นมาจากหลายทาง ซึ่งจากการสอบถามจากผู้ให้ข้อมูลว่าได้รับ

ยาบ้ามาจากที่ใด พบว่ามาจากหลากหลายที่ แต่ส่วนใหญ่ได้รับมาจากชายแดน เนื่องจากจังหวัดแห่งนี้เป็นจังหวัดอยู่ไม่ไกลจากตะเข็บชายแดนของประเทศเพื่อนบ้านทำให้มีการนำยาบ้ามาขายให้ ซึ่งมีการนำมาขายในราคาที่ไม่แพง โดยระบุว่าที่จังหวัดนี้จะเป็นที่พักยาบ้าเท่านั้น แต่จะพักไม่นานแล้วจะลำเลียงต่อไป ซึ่งจากการสอบถามพบว่าสาเหตุที่พักยาอยู่ที่นี่ได้ไม่นาน เนื่องจาก หากนานจะทำให้ราคาแพงเพราะเจ้าหน้าที่ตำรวจที่นี่ค่อนข้างเข้มงวดกวดขัน เจ้าหน้าที่มีหลายจุดและทำงานในเชิงรุก ทำงานอย่างเอาจริงเอาจังทำให้ไม่สามารถพักไว้นาน และมักไม่สามารถประกาศขายอย่างเป็นทางการเนื่องจากไม่ต้องการประกาศตัวเองว่าเป็นผู้ค้า เพราะทำให้เป็นข่าวและตำรวจจะรู้ได้อย่างรวดเร็วและถูกจับกุมอย่างรวดเร็ว

การพักของยาบ้าในจังหวัดนี้มีเหตุผลสำคัญคือ เพื่อการส่งไปยังสถานที่ต่างๆ ตาม คำสั่งซื้อ เนื่องจากพื้นที่ที่ใช้ในการศึกษานี้เป็นจังหวัดที่สามารถส่งไปได้หลายเส้นทาง โดยเฉพาะนำเข้าสู่กรุงเทพฯ นำสู่พัทยา ชลบุรี ซึ่งผู้ให้ข้อมูลได้กล่าวว่า หากนำเข้าไปขายในจังหวัดกรุงเทพมหานครและชลบุรี ยาบ้าจะมีราคาแพง เนื่องจากจะไม่มีการผลิตในจังหวัดจึงจำเป็นจะต้องซื้อยาบ้าเสพที่มีคนนำจากที่อื่นเข้ามาขาย ถึงแม้จะมีราคาแพง ซึ่งทำให้ยาบ้ามีราคาเพิ่มมากขึ้นและขายได้คล่องในจังหวัดเหล่านี้ นอกจากนี้การพักยาที่จังหวัดนี้มักจะนำยาบ้าที่ได้รับจากชายแดนมาผสมแป้งเพื่อเพิ่มผลผลิต เช่น สั่งเข้ามาเป็นจำนวน 100 เม็ดแต่จะมีการนำมาผสมแป้งและจึงนำมาอัดเม็ดใหม่เพื่อเพิ่มเป็น 200 เม็ด และขายในราคาเดิม ซึ่งจะทำให้ผู้ซื้อที่ซื้อไปต้องซื้อเพิ่มขึ้นเนื่องจากม้าไม่ดีด (ยาไม่ออกฤทธิ์ตามความต้องการ) จึงทำให้ต้องเสพเพิ่มจาก 1 เม็ด เป็น 2 เม็ด และเพิ่มขึ้นไปเรื่อย ๆ

จากข้อมูลดังกล่าวสามารถสรุปได้ว่า สภาพทางกายภาพของพื้นที่ที่ใช้ในการศึกษาเป็นจังหวัดที่อยู่ไม่ไกลจากตะเข็บชายแดนประเทศเพื่อนบ้านที่เป็นประตูสำคัญของการลำเลียงยาบ้าเข้าสู่ประเทศไทย ซึ่งภายในพื้นที่ที่ใช้ในการศึกษามีโรงงานอุตสาหกรรมตั้งอยู่เป็นจำนวนมากจึงทำให้มีประชากรแฝงจากจังหวัดอื่นเข้ามาพักอาศัยอยู่ชั่วคราว และย้ายหลักแหล่งไปที่อื่นทำให้เกิดปัญหาอาชญากรรม มีลักษณะของการลักเล็กขโมยน้อย และปัญหายาเสพติด แม้พื้นที่ที่ใช้ในการศึกษาไม่ได้เป็นแหล่งผลิตยาบ้าแต่เป็นเส้นทางผ่านของการลำเลียงยาบ้าเข้าสู่จังหวัดต่างๆ เช่น ชลบุรี กรุงเทพมหานคร เป็นต้น จึงมีการพักยาอยู่ในจังหวัดนี้เป็นจำนวนมากทำให้ยาบ้าหาได้ง่ายในจังหวัดนี้ แม้ในพื้นที่ที่ใช้ในการศึกษาจะมีการแพร่ระบาดของยาบ้าแต่ภายในจังหวัดได้มีการกำหนดวิธีการป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติดอย่างชัดเจน ซึ่งพบว่าพื้นที่ที่ใช้ในการศึกษามีสถิติการจับกุมในคดียาเสพติดอยู่ในระดับสูง ประกอบกับการยืนยันจากผู้ให้ข้อมูลหลายรายว่าเจ้าหน้าที่ตำรวจมีการทำงานเชิงรุก ทำให้ถูกจับกุมได้ในเวลาอันรวดเร็ว ทำให้พื้นที่ที่ใช้ในการศึกษามีสถิติการส่งตัวผู้ถูกจับกุมที่ได้รับการพิจารณาว่าเป็นผู้เสพยาเสพติดเข้ารับการบำบัดเป็นจำนวนมาก

จากการสังเกตของผู้วิจัยที่ได้มีโอกาสลงพื้นที่เยี่ยมบ้านผู้ให้ข้อมูลและจากการพูดคุยกับคนในพื้นที่ทำให้ผู้วิจัยได้เห็นถึงลักษณะเฉพาะด้านที่เกี่ยวข้องกับยาเสพติดของผู้ให้ข้อมูลสามารถสรุปข้อมูลที่เกี่ยวกับสภาพแวดล้อมของกลุ่มผู้ได้ข้อมูลได้ ดังนี้

1. สภาพที่อยู่อาศัยของผู้ให้ข้อมูล มีทั้งอาศัยในเขตชุมชนในตัวเมืองและเขตรอบๆ นอกของตัวจังหวัด พบว่าผู้คนในเขตเมืองโดยมากจะประกอบอาชีพอยู่ในโรงงานอุตสาหกรรม แต่เมื่อออกภายนอกเขตเมือง จะพบว่าประชากรส่วนใหญ่จะประกอบอาชีพเกษตรกรรม จากการลงสำรวจพื้นที่เขตรอบๆ บ้านของผู้ให้ข้อมูลแต่ละคน โดยผู้ให้ข้อมูลกลุ่มที่มีบ้านพักอาศัยอยู่ในเขตตัวเมืองนั้นมักมีการจับกลุ่มของวัยรุ่นดื่มสุรา รวมถึงมีปัญหาการทะเลาะ และใช้ความรุนแรงในหมู่บ้านเป็นประจำ ผู้ให้ข้อมูลอีกกลุ่มหนึ่งซึ่งอาศัยอยู่ในหมู่บ้านห่างจากตัวเมือง มักรายล้อมด้วยป่า และสวนยูคาลิบตัส ลักษณะของทางเข้าบ้านค่อนข้างเปลี่ยวและต้องเลี้ยวตามตรอกซอกซอย ซึ่งมักมีทางเดินเชื่อมถึงกัน การเดินทางมักอาศัยการขับขี่รถจักรยานยนต์เป็นส่วนใหญ่ คนในหมู่บ้านจะรู้จักซึ่งกันและกัน ในบางครั้งคนในหมู่บ้านอาจมีการปิดบังข้อมูลเพื่อไม่ให้เจ้าหน้าที่ตำรวจพนักงานคุมประพฤติเข้าพบกับผู้ให้ข้อมูล จากการสอบถามพบว่าสภาพแวดล้อมในหมู่บ้านนี้เอื้ออำนวยต่อการขนส่งยาบ้า เนื่องจากลักษณะของทางเดินเป็นทางเดินแคบๆ ตามคันนา สามารถเดินหรือใช้จักรยานยนต์ได้เท่านั้น ทำให้การหลบหนีเจ้าหน้าที่ตำรวจเป็นไปได้ง่าย รวมถึงผู้ที่ทำหน้าที่จัดส่งยาบ้าหรือที่เรียกกันโดยทั่วไปว่า “เด็กเดินยา” รู้จักทางหลบหนีได้ดีกว่าตำรวจ ส่วนมากเป็นการหลบหนีโดยใช้รถจักรยานยนต์ การติดตามของเจ้าหน้าที่ตำรวจมักนำรถกระบะเข้าจับกุมเพื่อความปลอดภัยของเจ้าหน้าที่ตำรวจ รวมถึงหากเจ้าหน้าที่ตำรวจเข้าประชิดตัวคนเดินยาบ้าเหล่านี้ก็สามารถโยนทิ้งเข้าไปในป่าได้ ด้วยลักษณะทางกายภาพเช่นนี้จึงทำให้ยังมียาบ้าระบาดอยู่ในชุมชนที่ผู้ให้ข้อมูลอยู่เสมอ

2. ลักษณะการทำงานของเจ้าหน้าที่ตำรวจในพื้นที่ที่ใช้ในการศึกษา มีลักษณะคือ จับกุมอย่างจริงจัง รวดเร็ว ชนิดที่กลุ่มผู้ให้ข้อมูลมักเรียกการทำงานของตำรวจว่า “กัดไม่ปล่อย” การทำงานของเจ้าหน้าที่ตำรวจจะใช้สายสืบที่เป็นกลุ่มผู้ที่เคยถูกจับกุม ซึ่งอาจมีการตกลงเจรจาต่างๆ เพื่อขอความช่วยเหลือให้สามารถสืบไปถึงผู้ค้ารายย่อยและรายใหญ่ได้ หากตำรวจได้เบาะแสจะตามไปสืบเป็นระยะเวลาหนึ่งจึงนำหมายศาลเข้าค้นภายในบ้าน ซึ่งลักษณะของการตรวจค้นจะเป็นการบุกเข้าไปภายในและเข้าควบคุมทันที จากการสอบถามได้ทราบถึงลักษณะของการเข้าจับกุม คือ ในบางครั้งอาจไม่มีหมายค้น แต่จะมาสืบให้รู้แน่ว่ามีการซุกซ่อนยาเสพติดภายในบ้าน จะทำการจับกุมและเข้าตรวจค้นทันที ในบางครั้งหากไม่เจอยาเสพติดที่ซุกซ่อน อาจจะมีการยัดยาบ้าเกิดขึ้น

> *“มีอยู่วันนึง ตำรวจเอาหมายมาจับที่บ้าน มันเข้ามาตะครุบผม จับผมคว่ำหน้าเอาไว้แล้วจับใส่กุญแจมือ ผมรู้นะว่าเข้ามาอย่างถูกกฎหมาย คือมีหมายค้น แต่ว่ามันพังประตูเข้ามาแล้วอ่ะ ไม่ได้เรียกก่อน มันเข้ามาแล้วบอกว่ามียาบ้า ผมบอกว่า ก็จะไม่มีได้ไงล่ะ ก็พี่พกมากี่เม็ดล่ะ มายัดใส่ที่บ้านผม”*

ผู้ให้ข้อมูลหลายคนได้ยอมรับว่าตนเองได้เป็นผู้ค้ายาบ้าจริง และได้ยอมรับถึงการกระทำของเจ้าหน้าที่ตำรวจว่าอาจทำไม่ถูกต้องตามขั้นตอนการเข้าจับกุม เนื่องจากรู้ทั้งรู้ว่าตนเองเป็นผู้เสพแต่เอาผิดไม่ได้ ไม่สามารถค้นหาของกลางได้ จึงต้องมีการยัดยาบ้าเกิดขึ้น ทำให้เห็นว่าเจ้าหน้าที่

ตำรวจได้ทำงานรวดเร็ว อาจมีการข้ามขั้นตอนแต่เพื่อเป็นการตัดตอนการค้ายาบ้าจึงจำเป็นต้องทำผิดกระบวนการ แต่ในบางครั้งไม่สามารถเอาผิดกับผู้กระทำผิดได้ เจ้าหน้าที่ตำรวจจะคอยเฝ้าระวังและจับตาดูเป็นพิเศษอยู่ตลอดเวลา

2. กรณีศึกษาภูมิหลังและสภาพชีวิตภายหลังจากการบำบัด

การศึกษาครั้งนี้ผู้วิจัยใช้วิธีการศึกษาในรูปแบบการศึกษาแบบรายกรณี เนื่องจากผู้ให้ข้อมูลหลักที่สามารถตอบวัตถุประสงค์ของการวิจัย มีความจำเพาะเจาะจงโดยเป็นผู้ที่มีประสบการณ์ตรงผู้ซึ่งครั้งหนึ่งเคยมีพฤติกรรมที่สังคมตีตราว่าเป็นผู้เบี่ยงเบนไปจากบรรทัดฐานของสังคม มีประสบการณ์ของการผ่านการบำบัดฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดในระบบบังคับบำบัดจนครบขั้นตอน และสามารถคงสภาพการเป็นผู้ยุติการเสพยาบ้าได้ต่อเนื่องไม่ต่ำกว่า 6 เดือน โดยยังคงดำรงชีวิตเป็นสมาชิกของสังคม การศึกษาถึงสภาพชีวิตภายหลังการบำบัดและการศึกษาเพื่อให้ทราบถึงสาเหตุและเงื่อนไขที่เกี่ยวข้องกับพฤติกรรมการไม่เสพยาบ้าซ้ำนี้ต้องอาศัยความเข้าใจต่อผู้ให้ข้อมูลในแต่ละคนและสร้างความเชื่อมโยงเพื่อให้เข้าถึงวัตถุประสงค์ต่าง ๆ ทางการวิจัยเหล่านี้จึงต้องอาศัยการศึกษาตามแนวทางของชาติพันธุ์วรรณนา (Ethnography) เพื่อการศึกษาถึงความเป็นไปของแต่ละช่วงชีวิต สาเหตุของการเสพยาบ้าจากการศึกษาถึงสภาพชีวิตก่อนการเสพยาบ้าจนถึงถึงการเข้ารับการบำบัด รวมถึงศึกษาถึงสภาพแวดล้อมที่เป็นปรากฏการณ์ในแบบองค์รวมเพื่อสร้างความเข้าใจในตัวผู้ให้ข้อมูลและเรื่องราวต่าง ๆ ที่เป็นสาเหตุและเงื่อนไขสำคัญของการมีพฤติกรรมการไม่เสพยาบ้าซ้ำ จากผลการศึกษาสามารถแบ่งสาเหตุที่เกี่ยวข้องกับพฤติกรรมการไม่เสพยาบ้าซ้ำออกเป็น 2 ลักษณะ คือ สาเหตุภายในจากตัวบุคคล และสาเหตุจากสภาพแวดล้อม ได้แก่ ครอบครัวและบุคคลใกล้ชิด อิทธิพลจากเพื่อน สภาพแวดล้อม และกระบวนการบำบัด สำหรับการศึกษาครั้งนี้ได้ศึกษาในผู้ให้ข้อมูลจำนวน 6 คน ซึ่งเป็นผู้ผ่านการบำบัดฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดในระบบบังคับบำบัด โดยแบ่งออกเป็น ระบบบังคับบำบัดแบบควบคุมตัวจำนวน 1 คน และระบบบังคับบำบัดแบบไม่ควบคุมตัวจำนวน 5 คน

ผู้วิจัยขอนำเสนอถึงภูมิหลังและสภาพชีวิตภายหลังผ่านการบำบัดของผู้ให้ข้อมูลเป็นรายบุคคล ข้อมูลทั้งหมดเป็นข้อมูลที่ได้รับจากการสัมภาษณ์กับผู้ให้ข้อมูลโดยตรง ร่วมกับการสังเกตของผู้วิจัย โดยชื่อที่ปรากฏในงานวิจัยนี้เป็นนามสมมติทั้งหมด

กรณีศึกษา 1 : ต๊ะ

1. ข้อมูลทั่วไป

ต๊ะอายุ 22 ปี มีลักษณะผอม สูง ผิว 2 สีตามลำตัวมีรอยแผลเป็นและรอยสัก แต่ไม่มาก หน้าตาสะอาด มีผิวปากที่ค่อนข้างคล้ำเนื่องจากการสูบบุหรี่อย่างหนัก อาศัยอยู่บ้านกับพ่อและแม่ มีพี่น้องจำนวน 5 คน ต๊ะเป็นลูกคนที่ 1 มีน้องชายจำนวน 3 คน และน้องสาวสุดท้องจำนวน 1 คน ต๊ะได้เข้ารับการบำบัดฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดในระบบบังคับบำบัดแบบไม่ควบคุมตัว มีประวัติการเสพยาบ้ามาเป็นเวลา 4 ปีติดต่อกัน มีปริมาณการเสพสูงสุด ประมาณ 5-10 เม็ด/วัน และหยุดเสพยาบ้ามาเป็นเวลา 6 เดือนติดต่อกัน

2. ประวัติ

ครอบครัว

ครอบครัวของต๊ะประกอบอาชีพเกษตรกรรม ปลูกมันสำปะหลังและยูคาลิปตัสเป็นหลัก พ่อของต๊ะเคยทำงานเป็นอาสาสมัครตำรวจ แม้ปัจจุบันไม่ได้ทำงานนี้แล้วแต่ยังคงช่วยเหลืออยู่เสมอ แม่ของต๊ะทำงานในโรงงานละแวกบ้าน ครอบครัวของต๊ะไม่มีปัญหาทะเลาะเบาะแว้งและใช้ความรุนแรงกัน ต๊ะมักมีส่วนร่วมกิจกรรมของครอบครัวเสมอ เช่น ช่วยพ่อดูแลไร่มันสำปะหลัง ช่วยแม่ทำกับข้าว และรับภาระเป็นคนคอยดูแลน้องๆ เมื่อพ่อและแม่ไม่อยู่บ้าน เป็นต้น

การศึกษา

ต๊ะได้รับการศึกษาจนถึงระดับมัธยมศึกษาปีที่ 4 แต่เนื่องจากมีเรื่องทะเลาะวิวาทกับคู่อริจึงชักปืนขึ้นมายิงคู่อริบริเวณหน้าโรงเรียน แต่พลาดเป้าหมาย จึงทำให้ครูไม่อนุญาตให้ต๊ะได้ศึกษาต่อและไม่อนุญาตให้เข้าโรงเรียนอีกต่อไป เป็นผลให้ต๊ะไม่สามารถขอรับใบรับรองการจบมัธยมศึกษาปีที่ 3 จึงหันเหชีวิตการศึกษามาทำงานแทน

ประวัติการใช้ยาบ้า

เนื่องจากต๊ะไม่สามารถศึกษาต่อได้ อาของต๊ะจึงได้ชักชวนให้ไปทำงานที่สถานีขนส่งแห่งหนึ่งในกรุงเทพมหานคร ประกอบกับพ่อของต๊ะเมื่อได้รู้เรื่องราวที่ต๊ะชักปืนยิงคู่อริ จึงโกรธต๊ะมาก ต๊ะจึงตัดสินใจไปทำงานที่สถานีขนส่งแห่งหนึ่ง

เริ่มแรกของการทำงานนั้น ต๊ะได้ทำหน้าที่เป็นพนักงานจัดที่นั่งบนรถและจำหน่ายตั๋วรถประจำทาง ทำให้สภาพการทำงานของต๊ะมักเกี่ยวพันกับบุคคลที่ใช้ยาบ้าเพื่อการทำงานในเวลากลางคืน จนทำให้ต๊ะได้รู้จักและได้เห็นการเสพยาบ้าจนคุ้นชิน แต่ต๊ะยังไม่ได้ตัดสินใจเสพในตอนแรกเนื่องจากกลัวถูกตำรวจจับและรู้ว่ายาบ้าเป็นสิ่งไม่ดี รวมถึงพ่อและแม่ขอร้องเอาไว้ว่าไม่ให้ไปยุ่งเกี่ยว ซึ่งต๊ะได้ใช้ชีวิตทำงานเป็นพนักงานประจำรถประจำทาง อยู่กับสภาพแวดล้อมที่มีการแข่งขันและแย่งลูกค้าอย่างสูง ลักษณะของการทำงานคือ เดินทางไปกับรถประจำทางไปตามจังหวัดต่างๆ และจัดหาที่นั่งให้กับผู้โดยสาร ขายบัตรรถประจำทางและบอกทางเมื่อถึงที่หมาย ลักษณะการทำงานจึงต้องทำงานจนกว่าจะถึงจุดหมายปลายทาง บางครั้งมีการสับเปลี่ยนกันทำหน้าที่ขับรถกับ

พนักงานขับรถ ในช่วงที่เป็นเทศกาลต๊ะต้องทำงานอย่างหนัก และพักผ่อนน้อยจึงมีคนชักชวนให้ต๊ะเสพยาบ้า เพื่อช่วยให้ทำงานได้นาน ไม่ง่วง ต๊ะได้ลองเสพเป็นครั้งแรก ในครั้งนี้ต๊ะรู้สึกปลอดโปร่งสมองโล่ง จึงได้ตัดสินใจเสพและติดยาบ้าเป็นเวลาต่อมาเพราะเห็นว่าสามารถทำงานได้มากขึ้น

ลักษณะการถูกจับกุม

เมื่อต๊ะเสพยาบ้าจนกระทั่งติดแล้ว ต๊ะได้รู้จักกับผู้ค้ารายหนึ่งที่ทำให้ต๊ะสามารถรับยาบ้ามาได้ในราคาที่ถูก จึงได้ผันตนเองมาเป็นผู้ค้า ทำให้มีเงินเพิ่มมากขึ้น เวลากลับไปบ้านที่ต่างจังหวัดมักจะนำเงินให้พ่อและแม่ไว้เป็นจำนวนหลายพัน บางครั้งเป็นหลักหมื่น จากที่เคยเป็นผู้ค้ารายย่อย ต๊ะจึงรับและขายยาบ้าเพิ่มจำนวนมากขึ้นเรื่อยๆ และเป็นที่จับตาของตำรวจ จนกระทั่งตำรวจได้มีการวิสามัญผู้ค้าซึ่งเป็นเอเย่นต์ใหญ่ หรือผู้ค้ายาบ้ารายใหญ่ที่ขายยาบ้าให้กับต๊ะ ทำให้ต๊ะรู้สึกกลัวและลดจำนวนการขายยาบ้าลงมาเป็นผู้ค้ารายย่อยเช่นเดิม

“ตอนนั้น ก็เริ่มได้ใจเลยค้าเยอะ จนมีอยู่ช่วงนึง คนที่ผมรับมาน่ะ โดนตำรวจวิสามัญตาย ผมยอมรับว่ากลัวมาก คราวนี้ผมก็เลยผันกลับมาเป็นเบี้ย(ผู้ค้ารายย่อย) เหมือนเดิม”

เนื่องจากการทำงานของต๊ะจะเกี่ยวข้องกับการขับรถขนส่งผู้โดยสารแบบไม่ประจำทางและทำงานอยู่กับอา ในช่วงที่ไม่ใช่เทศกาลจึงไม่มีงานมากนัก ต๊ะจึงกลับมาอยู่ที่บ้าน และจะเดินทางไปทำงานที่กรุงเทพมหานคร ต่อเมื่อมีเทศกาล และเมื่อพนักงานขาดแคลนเท่านั้น ต๊ะจึงได้เสพยาบ้าอยู่ภายในบ้านของตนเองร่วมกับน้องชาย หลังจากที่ตำรวจได้มีการจับตาดูอยู่ตลอดเวลา โดยการแฝงตัวมาเฝ้าดูต๊ะอยู่ที่หน้าบ้านหลายครั้ง และเคยถูกตำรวจเข้าตรวจค้นในบ้านเป็นจำนวน 2 ครั้ง แต่เนื่องจากในครั้งแรกตำรวจไม่มีหมายค้นทำให้ไม่สามารถค้นยาบ้าและนำตัวต๊ะไปสถานีตำรวจได้ ทำให้ต๊ะระมัดระวังตัวมากขึ้น จนกระทั่งวันหนึ่ง ลูกพี่ลูกน้องของต๊ะมาหาที่บ้านและต้องการยาบ้าเป็นจำนวนมาก ต๊ะจึงไปสั่งยาบ้าที่บ้านของผู้ค้าให้ ซึ่งต๊ะได้ยอมรับว่าวันนั้นเป็นวันที่มียาบ้าอยู่ในมือมากที่สุดในชีวิต คือ 18,000 เม็ด เมื่อมีการรับยาบ้ามาตรวจนับที่บ้าน และมีการคัดยาบ้าที่แตกหัก ชำรุดออกเพื่อนำมาเสพกันในวงสุรา จากนั้นลูกพี่ลูกน้องของต๊ะก็นำยาบ้าไปจากบ้านต๊ะทันทีในคืนนั้น จนกระทั่งเวลา 8.00 น.ของเช้าวันรุ่งขึ้นตำรวจได้เข้าตรวจค้นและยื่นหมายเข้าตรวจค้นภายในบ้านของต๊ะ แต่ไม่เจอของกลางจึงขอตรวจปัสสาวะ ซึ่งพบสารเสพติดในร่างกายจึงจับกุมนำไปฝากขังในสถานีตำรวจพร้อมกับน้องชายอีก 2 คน เมื่อพ่อแม่รู้เรื่องจึงวิ่งเต้นเพื่อขอประกันตัวลูกชาย แต่เนื่องจากหลักทรัพย์ไม่เพียงพอจึงถูกคุมขังเป็นระยะเวลา 2 คืน

“ตอนแรกแม่มาแต่เงินไม่พอประกันตัว ผมเห็นสภาพที่แม่ก็วิ่งหาคนนู้นคนนี้ให้เอาผมกับน้องอีก 2 คนออกมาจากคุกให้เร็วที่สุด ผมเสียใจจริงๆ”

เมื่อต๊ะได้รับการประกันตัวออกมา ต๊ะได้เห็นน้ำตาของแม่ที่มาประกันตัวของตนเองและน้องชาย ทำให้ต๊ะตัดสินใจบวชเป็นพระเป็นเวลา 3 เดือนเพื่อทดแทนพระคุณของพ่อและแม่ และหลังจากนั้นต๊ะเข้าสู่กระบวนการบำบัดฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดของสำนักงานคุมประพฤติต่อไป

3. สภาพชีวิตภายหลังการบำบัด

ต๊ะเข้ารับการบำบัดฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดในระบบการบังคับบำบัดแบบไม่ควบคุมตัว โดยร่วมบำบัดในกิจกรรมต่างๆ ตามโปรแกรมที่สำนักงานคุมประพฤติได้กำหนดไว้และรายงานตัวอีกเป็นเวลา 6 เดือน ซึ่งปัจจุบันต๊ะผ่านระยะการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดและไม่ต้องรายงานตัวต่อพนักงานคุมประพฤติแล้ว

ภายหลังจากการเข้ารับการบำบัดฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดของสำนักงานคุมประพฤติจนครบขั้นตอนแล้ว ต๊ะได้กลับมาทำงานที่สถานีขนส่งเช่นเดิม แต่ระหว่างนั้นต๊ะต้องรอเวลาเพื่อย้ายเข้ามาทำงานที่กรุงเทพมหานคร จึงทำให้ต๊ะมีเวลาว่างอยู่ที่บ้านเป็นเวลา 1-2 เดือน ต๊ะจึงตัดสินใจขายหมูปิ้งที่ตลาดนัดเพราะไม่ต้องการให้ตนเองมีเวลาว่าง เพราะต๊ะเชื่อว่าการมีเวลาว่างอาจทำให้หวนกลับไปเสพยาบ้าอีกครั้ง

“ช่วงรอเวลาย้ายเข้ากรุงเทพฯ ผมก็หาอะไรทำไปเรื่อย ก็เลยขายหมูปิ้ง คือผมไม่มีอะไรจะทำ เดี๋ยวมันจะว่างแล้วเหมือนเมื่อก่อนก็คิดถึงยาบ้าอย่างเดียวเลย”

จากนั้นต๊ะได้ย้ายเข้ามาทำงานอยู่ในกรุงเทพมหานครเป็นการถาวร ต๊ะได้กล่าวว่าการย้ายเข้ามาทำงานที่กรุงเทพมหานครนั้นไม่ได้เกิดจากการที่ตนไม่มีความสุขที่อาศัยอยู่กับพ่อและแม่ แต่เป็นเพราะตนไม่ต้องการให้คนในละแวกบ้านพูดเหน็บแนมและขุดคุ้ยเรื่องของตนและน้องชายให้พ่อและแม่ต้องหนักใจประกอบกับตนต้องการเริ่มต้นชีวิตใหม่ในที่แห่งใหม่ เนื่องจากในกรุงเทพมหานครเป็นสถานที่ที่ไม่มีคนรู้ว่าตนเคยติดยาบ้า และยังสามารถทำงานหาเลี้ยงชีพตนเองได้อีกด้วย

"ที่ย้ายเข้ามาในกรุงเทพฯน่ะ ไม่ใช่ไม่มีความสุขกับที่บ้านนะ แต่ผมเบื่อพวกที่ชอบมาเหน็บแนมผมให้พ่อแม่ฟัง ถ้าผมไปอยู่ที่กรุงเทพฯ มันก็ไม่มีใครรู้จักผมมาก่อน มันก็ไม่มีใครมาว่าผมได้อ่ะ คนที่นี่เค้าก็ขุดคุ้ยกันอยู่อย่างงั้นแหละ ไม่จบไม่สิ้น"

ต๊ะทำงานให้กับอาโดยการเปลี่ยนลักษณะการทำงานเป็นการทำหน้าที่จัดคิวรถประจำทางและเดินทางไปกับรถทัวร์ในลักษณะไม่ประจำทางเพื่อควบคุม รายรับ-รายจ่าย โดยไม่จำเป็นต้องอดหลับอดนอนอีกต่อไปซึ่งแตกต่างจากเป็นพนักงานประจำรถประจำทางในช่วงแรกที่ต้องทำงานในช่วงเวลากลางคืนตลอดทั้งคืน แม้ชีวิตของต๊ะยังคงคลุกคลีอยู่กับวงการยาบ้าเช่นเดิมแต่ต๊ะก็ไม่ได้เสพยาบ้า รวมถึงเลิกการค้ายาบ้าด้วย

“ถ้าจะหยุดมันก็ต้องหยุดทั้งคู่ ไม่งั้นมันก็เอาอีกแหละพี่”

โดยสถานที่ทำงานของต๊ะนั้นยังเป็นสถานที่ทำงานเดิมและยังคงต้องอยู่กับสภาพแวดล้อมที่มียาบ้าระบาดเนื่องจากลักษณะงานที่เกี่ยวข้องกับพนักงานขับรถทัวร์ที่มักมีพฤติกรรมการใช้ยาบ้าเพื่อการทำงานในเวลากลางคืนได้โดยไม่ง่วงนอน ทำให้ต๊ะต้องควบคุมตนเองเพื่อไม่เข้าไปยุ่งเกี่ยวกับยาบ้าอีก

4. สาเหตุที่เกี่ยวข้องกับพฤติกรรมการไม่เสพยาบ้าซ้ำ

4.1 สาเหตุภายในจากตัวบุคคล

การเป็นผู้มีความสามารถในการควบคุมพฤติกรรมของตนเอง

จากการสอบถามถึงสาเหตุของการไม่หวนกลับไปเสพยาบ้าซ้ำ ต๊ะได้กล่าวว่าสาเหตุที่สำคัญสำหรับตนที่ทำให้ไม่หวนกลับไปเสพยาบ้าซ้ำนั้น คือการควบคุมพฤติกรรมตนเอง ซึ่งต๊ะได้กล่าวอีกว่า การที่ตนเองสามารถควบคุมพฤติกรรมตนเองได้นั้นส่วนหนึ่งเกิดจากการมีอายุที่มากขึ้น เป็นผู้ใหญ่มากขึ้นประกอบกับยังไม่เสพยาบ้าจนถึงขั้นติดอย่างหนักหรือสมองถูกทำลาย จึงทำให้ตนสามารถยุติการเสพยาบ้าได้ด้วยตนเองและยังสามารถควบคุมพฤติกรรมของตนเองได้

“คือมันก็โตแล้ว อายุก็เยอะขึ้น แล้วก็ได้บวช มันทำให้เรานิ่งขึ้น ควบคุมตัวเองได้ไม่เหมือนเมื่อก่อน ก็เราโตขึ้นมันก็คิดอะไรได้มากขึ้นนะ”

จากการสอบถามจากพนักงานคุมประพฤติและเพื่อนสนิทของต๊ะ ได้กล่าวว่า ต๊ะมีบุคลิกลักษณะที่เอาจริงเอาจัง มีความมุ่งมั่นที่จะทำให้ได้ตามเป้าหมาย โดยเฉพาะในขณะที่มารายงานตัวต่อพนักงานคุมประพฤติ ต๊ะจะได้รับการทดสอบการควบคุมอารมณ์ พนักงานคุมประพฤติกล่าวว่าเมื่อได้รับการกดดันแต่ต๊ะยังคงควบคุมอารมณ์ตนเองได้ มีความยึดมั่นถือมั่นในคำพูดและคำสัญญาที่พนักงานคุมประพฤติได้เคยให้ไว้ และจากการสอบถาม

ร่างกายได้รับการฟื้นฟูทำให้มีบุคลิกภาพที่ดีขึ้น

ต๊ะกล่าวว่าในตอนที่ตนเสพยาบ้านั้น ตนได้มีอาการซูบซีด ตาเหลืองและหน้าตาอิดโรย เนื่องมาจากผลเสียของการเสพยาบ้าที่ทำให้ร่างกายทรุดโทรม และไม่ปกติ แต่เมื่อเลิกเสพยาบ้าแล้ว ตนรู้สึกว่ามีบุคลิกที่ดีมากขึ้น รู้สึกสดชื่น ซึ่งทำให้ตนรู้สึกดีกับสภาพร่างกายที่ดีมากขึ้น

“ตอนที่ผมเล่นยานะผมดูแย่ไปหน่อย ไม่หล่อเลย ตอนนี้ดีกว่าเลิกเล่นแล้วค่อยดูมีสง่าราศีเป็นผู้เป็นคนกับเค้าหน่อย”

ต๊ะเล่าว่าตนได้เสพยาบ้าติดต่อกันเป็นระยะเวลา 4 ปี จึงได้มาถูกจับกุมครั้งนี้เป็นครั้งแรก ซึ่งเป็นสาเหตุให้ต๊ะได้เห็นถึงความอันตรายและผลเสียจากการเสพยาบ้าอย่างจริงจัง หากตนยังคงเสพยาบ้าอยู่ก็จะทำให้ร่างกายต้องการยาบ้าในปริมาณที่มาก และเนื่องจากยาบ้ามีการเปลี่ยนสูตรผสมไปเรื่อย ทำให้ต้องเสพในปริมาณที่เพิ่มขึ้นเพื่อให้ยาบ้าออกฤทธิ์หรือเรียกว่า “อาการดีด” ซึ่งอาจทำให้ร่างกายของตนไม่สามารถรับสภาพการเสพยาบ้าในปริมาณที่เพิ่มขึ้นได้ ประกอบกับเมื่อร่างกายของตนได้รับการบำบัดแล้ว ตนรู้สึกว่ามีความสบายใจมากขึ้น ทำให้รู้สึกเบื่อหน่ายกับการอยู่ในวังวนของยาบ้าไปเอง

ความภาคภูมิใจในตนเองต่อการต่อต้านการเสพยาบ้าซ้ำ

ต๊ะกล่าวว่าสาเหตุที่สำคัญที่สุดที่ทำให้ไม่หวนกลับไปเสพยาบ้าซ้ำอีกนั้น ขึ้นอยู่กับตนเองที่มีความต้องการที่จะเลิกเสพยาบ้าและตั้งมั่นที่จะเลิกเสพให้ได้ อย่างจริงจัง โดยกล่าวว่า มีความรู้สึกภาคภูมิใจเป็นอย่างมากที่สามารถหยุดเสพยาบ้าและไม่หวนกลับไปเสพยาบ้าซ้ำอีกตั้งแต่เข้ารับการ

บำบัดเป็นต้นมา ประกอบกับตนได้รับโอกาสที่ดีในการกลับตัวแล้ว ดังนั้นจึงไม่เห็นความจำเป็นที่จะต้องใช้ยาบ้าอีกต่อไป หากตนยังคงหวนกลับไปเสพยาบ้าอีกนั้นถือว่าเป็นการดูถูกตนเอง

“ขนาดตอนนี้ผมยังรู้สึกรังเกียจไอ้พวกคนที่เล่นยาเลยนะ แล้วถ้าผมเล่นอีกคนอื่นก็คงมองอย่างงี้เหมือนกันแหละ”

ต๊ะกล่าวว่าครั้งหนึ่งตนได้เคยถูกชักชวนจากเพื่อนที่เสพยาบ้าให้ร่วมกันเสพยาบ้า แต่ต๊ะสามารถปฏิเสธการเสพยาบ้าในครั้งนั้นได้ และได้กล่าวว่าตนยังคงต้องทำงานในสภาพแวดล้อมเดิม ทำให้ยังต้องเจอกับสิ่งต่างๆ ที่เป็นอุปสรรคต่อการเลิกเสพยาบ้าของตน โดยเฉพาะยังคงมีเพื่อนที่เสพยาบ้ามักมาชักชวนให้ร่วมเสพยาบ้าอยู่เสมอ ซึ่งตนเชื่อว่าเป็นอุปสรรคที่จะต้องเอาชนะให้ได้เท่านั้น หากสามารถชนะได้ตนจะได้รับรางวัลเป็นความภูมิใจในตนเอง

“คนที่แคมป์เค้าชวนสูบนะ เค้าทำยาร่วงกับพื้น ผมยังไปช่วยเค้าหาแต่ผมก็ไม่ไปเล่นกับเค้า ผมตื่นมา โคตรภูมิใจที่ผมไม่ยุ่งกับมันแล้วน่ะ”

ความคาดหวังต่ออนาคตที่ปราศจากการหวนกลับไปเสพยาบ้าซ้ำ

ต๊ะได้อธิบายถึงเหตุผลของการไม่กลับไปเสพยาบ้าซ้ำว่า เป็นเพราะตนไม่ต้องการเป็นบุคคลที่ติดยาบ้าอีกต่อไปเพราะการเสพยาบ้าทำให้ไม่สามารถดำรงชีวิตได้ตามปกติ ตนต้องการมีอนาคตและคิดถึงวันข้างหน้า หากยังวนเวียนอยู่กับการเสพยาบ้า ตนจะไม่สามารถเข้าเรียนต่อในระดับมัธยมศึกษาตอนปลายหรือแม้กระทั่งตนได้เคยมีความใฝ่ฝันว่าอยากศึกษาเรียนรู้ในด้านกฎหมายเพราะฉะนั้นตนจึงไม่ควรกลับไปเสพยาบ้าอีก

รู้ทันความรู้สึกของตนเอง

ต๊ะกล่าวว่าภายหลังจากการบำบัดตนเข้าใจถึงอารมณ์ตนเองมากขึ้นว่าจะเกิดอาการอยากเสพยาบ้าในช่วงที่ตนสังสรรค์กับเพื่อนๆ มีอารมณ์โกรธ เศร้า เหงา และมีเวลาว่าง ซึ่งตนแก้ไขโดยพยายามทำให้ไม่มีเวลาว่างและพยายามไม่สังสรรค์ร่วมกับเพื่อนที่เป็นคนเสพยาบ้าด้วยกัน หรือหากมีการสังสรรค์โดยการดื่มสุรา ตนจะลุกออกมาก่อน ก่อนที่จะมีการเสพยาบ้าซึ่งตนยอมรับว่ากลัวจะอดใจไม่ได้ และกลัวว่าตนอาจเผลอสูดดมควันเข้าไปจนทำให้เจอสารเสพติดในปัสสาวะในตอนที่รายงานตัวต่อพนักงานคุมประพฤติและอาจทำให้ได้รับการพิจารณาเพิ่มโปรแกรมหรือขยายระยะเวลาการฟื้นฟูต่อไป

การกล้าเผชิญหน้าและขอโอกาส

ภายหลังการบำบัดจากค่ายบำบัดฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด ต๊ะไม่เคยมีพฤติกรรมการหวนกลับไปเสพยาบ้าอีก ซึ่งต๊ะกล่าวว่าตนรู้สึกมีความสบายใจและมีความสุขมากที่สามารถเดินทางไปที่ต่างๆ โดยไม่ต้องระแวงการสุ่มตรวจปัสสาวะ แม้ตนจะมีความรู้สึกที่ไม่ดีกับตำรวจแต่ยอมรับว่าตำรวจมีส่วนทำให้ตนสามารถเลิกเสพยาบ้าได้

จนกระทั่งวันหนึ่งที่ต๊ะพ้นการคุมประพฤติแล้วจึงได้เข้าไปขอบคุณกับเจ้าหน้าที่ตำรวจผู้ที่เคยจับกุมตนและน้องชายที่ทำให้ตนเองสามารถคิดและเลิกเสพยาบ้าได้ ต๊ะกล่าวว่าตนรู้สึกโล่งปลอดโปร่งอย่างมากที่สามารถเผชิญหน้ากับเจ้าหน้าที่ตำรวจเพราะตนไม่ได้กระทำความผิดใดๆ

“ผมเข้าไปขอบคุณแก (เจ้าหน้าที่ตำรวจ) ที่แกมาจับผมวันที่ผมไม่มียาอยู่ในบ้าน ทำให้ผมได้เลิกยา วันก่อนเจอแก ผมก็บอกแกว่าผมเลิกแล้วนะ แกยังอนุโมธนากับผมเลย แกบอกว่าแกก็เป็นกุศลด้วย ผมล่ะสบายใจจริงๆ”

การมีสิ่งยึดเหนี่ยวทางด้านจิตใจ

จากการสอบถามจากพ่อและแม่ของต๊ะกล่าวว่าต๊ะเคยเป็นคนที่ใจร้อนมาก่อน แต่เมื่อผ่านการบำบัดฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดและได้บวชแล้ว พ่อและแม่กล่าวว่าต๊ะมีความใจเย็นมากขึ้น โดยต๊ะเองได้กล่าวว่าตนเองรู้สึกว่าใจเย็นขึ้นมากหลังจากได้บวชเรียนเป็นเวลา 3 เดือน เพราะหลวงพ่อจะสอนตนอย่างสม่ำเสมอให้รู้จักมองโลกในแง่ดี ทำให้ตนสามารถยอมรับกับสภาพแวดล้อมที่คนในหมู่บ้านยังไม่เชื่อมั่นว่าตนจะเลิกเสพยาบ้าได้ทั้งยังพูดถึงตนในทางเสื่อมเสียและเกิดความหวาดระแวงเมื่อมีของหายในหมู่บ้าน แต่ตนจะนึกถึงคำสั่งสอนของ หลวงพ่อไว้เป็นที่ยึดเหนี่ยวอย่างหนึ่งที่ทำให้ไม่ใส่ใจต่อคำดูถูกของผู้อื่น จึงทำให้สามารถปรับตัวเข้ากับการดำรงอยู่ภายในหมู่บ้านของตนเองได้ต่อไป

“การได้บวชทำให้ผมได้คิดอะไรดีๆเยอะเลย ไม่ค่อยคิดร้ายอะไร อะไรที่ไม่คิดได้ก็ไม่คิด พระท่านสอนว่า แค่หลับไปพอเช้าวันใหม่ก็หายแล้ว”

ความต้องการเป็นผู้พ้นสภาพการเป็นผู้ถูกคุมความประพฤติ

หลังจากผ่านการบำบัดฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดแล้วนั้น ผู้ผ่านการบำบัดทุกคนต้องเข้ารายงานตัวโดยจะตรวจปัสสาวะและรายงานตัวกับพนักงานคุมประพฤติทุกเดือนเป็นระยะเวลา 6 เดือนติดต่อกัน จากการสอบถามต๊ะกล่าวว่าตนรู้สึกไม่ชอบการรายงานตัวเนื่องจากการสอบปากคำจากพนักงานคุมประพฤติมักมีการทดสอบการควบคุมอารมณ์ของตนเอง บางครั้งจึงทำให้เกิดมีอารมณ์โมโห และไม่เข้าใจถึงวัตถุประสงค์ของการสอบปากคำ ตนรู้สึกเบื่อหน่ายกับกระบวนการรายงานตัว จึงอยากให้พ้นระยะการรายงานตัวให้เร็วที่สุด

“ผมโดนแก (พนักงานคุมประพฤติท่านหนึ่ง) สอบปากคำนะ ผมบอกตรงๆ นะ ผมอ่ะอยากจะลุกขึ้นมาต่อยหลายรอบแล้วนะพี่ แกเป็นอะไรของแก”

ประกอบกับตนต้องเข้ามาทำงานที่กรุงเทพมหานคร หากยังรายงานตัวหรือขยายระยะเวลาการรายงานตัวจะทำให้ตนเองต้องลางานเพื่อไปรายงานตัว ซึ่งทำให้เสียเวลา เสียรายได้ และเสียค่าใช้จ่ายในการเดินทางข้ามจังหวัด ดังนั้นต๊ะกล่าวว่าตนได้พยายามยุติการเสพยาบ้าให้เร็วและต่อเนื่องเพราะจะทำให้ตนหลุดพ้นจากการถูกคุมความประพฤติที่รวดเร็วประกอบกับ จากการสอบถามกับพนักงานคุมประพฤติพบว่า ต๊ะมีความพยายามและตั้งใจที่จะเลิกเสพยาบ้ามาตั้งแต่อยู่ในช่วงของการบำบัดฟื้นฟูสมรรถภาพ เพราะต๊ะจะตั้งใจฟังการบรรยายถึงวิธีการป้องกันตนเองจาก

สภาวะการณ์ที่เสี่ยงต่อการกลับไปเสพยาบ้าซ้ำ ซึ่งผู้วิจัยได้มีโอกาสเข้าไปสังเกตถึงวิธีการสอนและการสาธิตต่างๆ ทั้งกระบวนการและพบว่าต๊ะให้ความสนใจฟังรวมถึงมีการสอบถามถึงปัญหาและวิธีการแก้ไขในสถานการณ์และอารมณ์ที่ต้องเผชิญภายหลังจากการบำบัดเสร็จสิ้น

พนักงานคุมประพฤติที่รับรายงานตัวกล่าวว่า ต๊ะมักจะเล่าให้ฟังอย่างสม่ำเสมอถึงการนำความรู้ที่ได้รับจากการบำบัดไปใช้ในชีวิตประจำวัน โดยเฉพาะทักษะการปฏิเสธ ที่ต๊ะจะปฏิเสธเมื่อมีคนมาขอให้เดินยาและหายาบ้ามาให้เสพ ซึ่งต๊ะกล่าวว่าตนเองไม่สามารถปฏิเสธ และเลิกคบกับกลุ่มคนเหล่านี้ได้เนื่องจากเป็นงานที่ต้องคลุกคลีอยู่ในวงการนี้เสมอแต่ตนจะมีวิธีการจัดการกับอารมณ์ของตนเองโดยการขอตัวเพื่อไปทำธุระก่อนที่จะมีการชักชวนจากกลุ่มเพื่อนร่วมงาน

“อย่างที่หมอดม (วิทยากร) พูดแหละ ถ้าเห็นก็จะนึกถึงความสุขที่ได้เสพ คบเพื่อนเก่าก็มีส่วน ผมก็เลยเดินหนีไปเลยไม่อยากมองไม่อยากเห็นอะไร”

ความต้องการเป็นตัวแบบให้กับน้องชาย

จากการสอบถามพบว่าในตอนที่ต๊ะถูกจับกุม ต๊ะได้ถูกจับกุมพร้อมกับน้องชายอีก 2 คนที่ร่วมกันเสพยาบ้า ภายหลังการบำบัดต๊ะได้ยุติการเสพยาบ้า ซึ่งต๊ะได้กล่าวว่าเนื่องจากตนเป็นพี่ชายคนโตประกอบกับตนได้เป็นผู้ชักชวนน้องชายเพื่อให้ร่วมเสพยาบ้าจนกระทั่งถูกจับกุม และเข้ารับการบำบัดพร้อมกัน จึงคิดว่าการที่น้องชายต้องมีชีวิตเช่นนี้ส่วนหนึ่งเป็นเพราะตนที่ทำตัวไม่ดี จึงอยากปรับปรุงตัวเพื่อเป็นแบบอย่างให้กับน้องชายได้ปฏิบัติตาม

“ก็จริงๆ ไอ้พวกนี้(น้องชาย)มันก็ตามผมเนี่ยแหละ ถ้าผมไม่เอาพวกมันก็ไม่เอา ไม่รู้มันจะตามอะไรผมนักหนา อาจจะเพราะผมเป็นคนโตก็ได้มั้ง”

ความเชื่อในคำสัญญา

เนื่องจากในช่วงของการบำบัดได้มีกระบวนการให้คำมั่นสัญญาที่เป็นพิธีอันศักดิ์สิทธิ์ ซึ่งต๊ะได้ตั้งใจที่จะให้คำสัญญากับตนเองและผู้คนใกล้ชิดว่าตนจะไม่กลับไปเสพยาบ้าอีก ต๊ะยอมรับว่าตนไม่อยากผิดคำสัญญาที่ได้ปฏิญาณไว้ และมีความเชื่อว่าหากผิดคำสัญญาจะทำให้มีอันเป็นไปทำให้ไม่กล้ากลับไปเสพยาบ้าอีกภายหลังจากการบำบัดฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด

4.2 สาเหตุจากสภาพแวดล้อม

4.2.1 ครอบครัวและบุคคลใกล้ชิด

การแสดงออกถึงความห่วงใยจากพ่อและแม่

เนื่องจากในวันที่ต๊ะถูกจับกุมพร้อมกับน้องชาย เป็นวันศุกร์ตอนช่วงเย็นที่ไม่สามารถประกันตัวได้เพราะติดวันเสาร์-อาทิตย์ซึ่งเป็นวันหยุดราชการ จึงได้เห็นสภาพที่แม่ของตนต้องวิ่งเต้นพื่อหาเงินมาประกันตัวลูกชายทั้ง 2 คน ออกจากห้องขัง แม่ได้ขอร้องเจ้าหน้าที่ตำรวจและได้พยายามทำทุกวิถีทาง แต่ไม่ว่าด้วยวิธีใด แม่ก็ไม่สามารถหาเงินมาประกันตัวได้ทัน จึงทำให้ต๊ะและน้องชายถูกกักขังเป็นเวลา 2 คืน ในวันนั้นต๊ะกล่าวถึงความรู้สึกของตนเองว่าตนเองรู้สึกว่าเป็นความผิดอย่าง

มากและเสียใจที่เห็นว่าแม่ร้องไห้และทำทุกอย่างเพื่อให้ตนและน้องชายได้ออกจากห้องขังโดยเร็วที่สุด ทำให้ได้ตั้งมั่นว่าจะไม่กลับไปเสพยาบ้าอีกเพื่อพ่อและแม่ของตนเอง

“ได้เห็นน้ำตาของแม่วันนั้นผมตั้งใจเลยนะพี่ ผมเลิกแน่นอน ผมไม่รู้เลยว่าผมทำแบบนั้นไปได้ยังไง”

ต๊ะกล่าวว่าหลังจากที่ได้เข้ารับการบำบัดแล้วตนได้ทิ้งอุปกรณ์ทั้งหมดและตั้งมั่นว่าจะไม่เสพยาบ้าอีก พร้อมกับตัดสินใจบวชทดแทนพระคุณให้กับพ่อและแม่เป็นเวลา 3 เดือน และคาดหวังว่าความสัมพันธ์ในครอบครัวจะดีมากขึ้น ซึ่งต๊ะกล่าวว่าเมื่อมารายงานตัวต่อพนักงานคุมประพฤติแล้วได้รับทราบผลการตรวจปัสสาวะแล้วจะกลับไปบอกแม่ทุกครั้งว่าผลการตรวจผ่าน ไม่พบสารเสพติดในร่างกาย ต๊ะได้กล่าวว่าพ่อแม่เริ่มเชื่อใจทำให้ความสัมพันธ์ในครอบครัวลดความหวาดระแวงต่อกัน และมีกิจกรรมร่วมกันมากยิ่งขึ้น ทำให้ตนยิ่งรู้สึกสบายใจ มีกำลังใจและไม่ต้องการทำให้พ่อและแม่ผิดหวังอีก

4.2.2 อิทธิพลจากเพื่อน

เพื่อนที่ใกล้ชิดไม่มีพฤติกรรมยุ่งเกี่ยวกับยาเสพติด

ภายหลังจากการบำบัดเสร็จสิ้น ต๊ะได้ตัดสินใจย้ายเข้ามาทำงานในกรุงเทพมหานครและได้สนิทสนมกับเพื่อนกลุ่มใหม่ เนื่องจากลักษณะงานที่เปลี่ยนไปและเพื่อนเก่ามีความเข้าใจว่าต๊ะเป็นผู้ถูกควบคุมความประพฤติ หากตรวจพบจะถูกจำคุก ซึ่งผู้วิจัยได้มีโอกาสพบกับเพื่อนคนหนึ่งของต๊ะเป็นคนที่มีอายุมากกว่าต๊ะ จากการพูดคุยกับเพื่อนคนใหม่ของต๊ะ พบว่าเป็นบุคคลที่ไม่ดื่มสุรา ไม่สูบบุหรี่และไม่ชอบยุ่งเกี่ยวกับยาเสพติด ประกอบกับเมื่อมีอายุที่มากกว่าทำให้ต๊ะเกรงใจ ซึ่งต๊ะยอมรับว่าเมื่อตนได้คบกับเพื่อนคนนี้แล้วตนเองได้หันเหความสนใจไปเรื่องอื่น ไม่ดื่มสุรา และไม่นึกถึงยาบ้า

“พี่ตั้ม(เพื่อนใหม่) เค้าก็รู้ว่าผมเป็นยังไงแต่เค้าจะไม่เข้าไปยุ่งกับยาเลยนะ เค้าก็คอยเตือนอีกอย่างก็สบายใจเวลากินเหล้ากับเค้ามันจะไม่มีเรื่องยาเข้ามากวนใจ กินเหล้าได้สบายใจขึ้น”

4.2.3 สภาพความเป็นอยู่และชีวิตประจำวัน

เปลี่ยนแปลงลักษณะการทำงานเป็นเวลากลางวัน

ภายหลังจากการบำบัดเสร็จสิ้น ต๊ะกล่าวว่า แม้จะมีปัจจัยหลายสิ่งที่เป็นสิ่งยั่วยุที่อาจทำให้หวนกลับไปเสพยาบ้าได้ทุกเมื่อแต่สิ่งที่สำคัญที่สุดสำหรับตนนั้น คือ ตัวของตัวเอง ซึ่งตนมีการควบคุมตัวเองและมีการยับยั้งชั่งใจที่ดี ตนได้มีการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตในหลายเรื่องโดยเฉพาะลักษณะงานที่ทำ โดยวัตถุประสงค์แรกของการเริ่มใช้ยาบ้านั้นคือเพื่อใช้ในการทำงานในลักษณะที่ต้องทำงานอย่างต่อเนื่องและทำงานในเวลากลางคืน ดังนั้นเมื่อลักษณะการทำงานที่เปลี่ยนแปลงไปจากที่เคยอดหลับอดนอน มาเป็นลักษณะการทำงานที่ทำงานในช่วงเวลากลางวัน ทำให้ไม่มีความจำเป็นต้องใช้ยาบ้าอีกต่อไป รวมถึงลักษณะการทำงานที่เปลี่ยนไป ที่ทำงานตลอดเวลาและไม่มี

วันหยุด ทำให้ไม่มีเวลานึกถึงและไปเสพยาบ้า แม้ผู้วิจัยจะได้สอบถามถึงลักษณะของการเสพยาบ้าว่าหากใช้วิธีการรับประทานจะทำให้ไม่ต้องใช้เวลาในการเสพ แต่ต๊ะกล่าวว่า โดยทั่วไปของผู้ที่เสพยาบ้านั้นมักจะไม่เปลี่ยนแปลงวิธีการเสพ โดยเฉพาะในกลุ่มผู้ที่ใช้วิธีการเสพแบบรมควัน เนื่องจากหากเปลี่ยนแปลงแล้วนั้นอาการ “ถึง” ซึ่งในที่นี้หมายความว่า ความรู้สึกเมื่อยาบ้าออกฤทธิ์อย่างเต็มที่นั้น หากมีการเปลี่ยนแปลงวิธีการเสพเป็นการรับประทาน ต๊ะกล่าวว่าจะไม่ “ถึง” และเป็นผลเสียต่อร่างกายมากกว่า

ภายหลังจากการบำบัดฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดแล้ว ต๊ะได้ตัดสินใจบวชและตัดสินใจเดินทางเข้ามาทำงานที่กรุงเทพมหานครเนื่องจากต๊ะมีความต้องการเปลี่ยนแปลงจากสภาพแวดล้อมเดิมที่ยังมีบางคนที่ดูถูก รังเกียจตนจนทำให้พ่อและแม่รู้สึกอับอาย และเพื่อเป็นการลดแรงกดดันจากคนรอบข้างตนจึงตัดสินใจเข้ามาหางานทำที่กรุงเทพมหานครแทนการทำงานอยู่ที่บ้าน

คนรอบข้างให้การยอมรับ

หลังจากที่ต๊ะได้รับการประกันตัวทำให้ต๊ะรู้สึกซาบซึ้งในความห่วงใยของคนครอบครัวและตัดสินใจบวชเพื่อทดแทนพระคุณพ่อและแม่ ในขณะที่ต๊ะได้บวชเป็นพระนั้นตนต้องบิณฑบาตและรู้สึกไม่มั่นใจว่าจะมีผู้คนใส่บาตรตนหรือไม่เนื่องจากคนในหมู่บ้านส่วนมากรับรู้ว่าตนเป็นคนที่เคยเสพยาบ้าและได้ถูกจับกุมมาก่อน แต่เมื่อตนได้บิณฑบาตจริงกลับมีคนมากมายที่นิมนต์ตน ทำให้ตนรู้สึกถึงการให้อภัย ไม่รังเกียจที่ตนเป็นคนที่เคยทำผิดมาก่อน ทำให้ตนเกิดมีกำลังใจที่จะคงสภาพการเป็นผู้ไม่เสพยาบ้าต่อไป

“ตอนแรกก็คิดว่าใครมันจะมาใส่บาตรผม คงอดข้าวแน่ๆ เพราะคนเค้ารู้ว่าเป็นยังไงมา แต่ผิดคาด เค้าใส่บาตรผมทุกคนเลย เค้ายกมือไหว้แบบไม่รังเกียจเลยนะ ค่อยโล่งใจหน่อย”

4.2.4 การบำบัดฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด

กระบวนการติดตามผลของเจ้าหน้าที่

ในกระบวนการติดตามผลภายหลังจากการพ้นการคุมความประพฤติแล้วนั้น จะมีเจ้าหน้าที่ตำรวจและอาสาสมัครคุมประพฤติที่ทำหน้าที่คอยสอดส่องพฤติกรรมของผู้ผ่านการคุมความประพฤติและรายงานมายังสำนักงานคุมประพฤติ ซึ่งต๊ะกล่าวว่าตนต้องคอยระวังตัวเพื่อไม่ให้เกิดความเข้าใจผิดและทำให้เจ้าหน้าที่คิดว่ายังเสพยาบ้าอยู่ เนื่องจากตนทราบดีว่ายังมีตำรวจและอาสาสมัครคุมประพฤติคอยสอดส่องพฤติกรรมอยู่ จึงทำให้ต้องอยู่ห่างไกลจากสถานการณ์ที่สุ่มเสี่ยงต่อการหวนกลับไปเสพยาบ้าซ้ำ

กรณีศึกษา 2 : ตุ้ม

1. ข้อมูลทั่วไป

ตุ้ม เป็นผู้ชายรูปร่างใหญ่ อายุ 35 ปี มีผิวสีดำแดง เป็นคนมีอารมณ์ขัน ชอบพูดจาหยอกล้อ งานอดิเรกคือ การตกปลาและศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับรถจักรยานยนต์ ปัจจุบันได้สมรสและมีบุตรสาว 1 คน อายุ 3 ปี มีความสัมพันธ์ที่ดีภายในครอบครัว ตุ้มได้เข้ารับการบำบัดฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดในระบบบังคับบำบัดแบบไม่ควบคุมตัว ซึ่งได้เคยเสพยาบ้ามาเป็นระยะเวลา 10 ปี ติดต่อกันและเลิกเสพยาบ้ามาเป็นเวลา 10 เดือน

2. ประวัติ

ครอบครัว

ตุ้มเป็นลูกผู้ชายคนโตที่เกิดในตระกูลที่มีผู้คนนับหน้าถือตาเป็นอย่างมากเนื่องจากบิดาของตุ้มดำรงตำแหน่งเป็นกำนันและมีธุรกิจเกี่ยวกับที่ดิน ฐานะทางบ้านของตุ้มจึงไม่เคยมีปัญหาเรื่องการเงิน ตุ้มมีน้องสาว 1 คน แม้จะมีฐานะมั่นคงแต่ความสัมพันธ์ในครอบครัวไม่ดีมากนัก พ่อและแม่มีเรื่องทะเลาะเบาะแว้งถึงขั้นลงไม้ลงมือกันเป็นประจำ แต่พ่อและแม่จะให้ความสำคัญกับอนาคตของลูก โดยส่งให้ตุ้มและน้องสาวได้เรียนในโรงเรียนชื่อดัง ดูแลเอาใจใส่และมีให้เงินใช้ไม่เคยขาดมือ เมื่อพ่อขายที่ดินได้จะนำเงินส่วนแบ่งมาฝากเพื่อเข้าบัญชีให้กับลูกทั้ง 2 คน ตุ้มชอบศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับรถจักรยานยนต์มาตั้งแต่ยังเด็ก เมื่อโตขึ้นพ่อจึงซื้อรถจักรยานยนต์ให้ตุ้ม ตุ้มมีความภาคภูมิใจมากเนื่องจากในสมัยก่อนมีคนจำนวนน้อยที่จะมีรถจักรยานยนต์ ทำให้ตุ้มมีเพื่อนฝูงมากมาย

ปัจจุบันตุ้มได้แต่งงานกับภรรยาและมีลูกสาว 1 คน ลักษณะของความสัมพันธ์ในครอบครัวคือ ภรรยาเป็นใหญ่ ซึ่งตุ้มยอมรับว่าตนเองได้กลัวภรรยาเป็นอย่างมาก

“เอ้า ผมยอมรับเลยนะ (ทำท่าป้องปาก) ผมอ่ะกลัวเมีย ถ้าเมียผมได้พูดขึ้นมา เค้าเป็นคนมุทะลุนะพี่ เค้าพูดใส่ไม่มีดีเลย”

ตุ้มได้ยอมรับว่าก่อนที่จะมีลูก ตนเองเป็นคนใจร้อนจึงทะเลาะเบาะแว้งกับภรรยาเป็นประจำ แต่เมื่อมีลูกแล้วตนเองไม่ต้องการให้ลูกเห็นว่าตนทะเลาะกับภรรยา จึงทำให้ตนใจเย็นมากขึ้น และปัจจุบันตนไม่เคยมีปัญหาทะเลาะเบาะแว้งหรือลงไม้ลงมือกับภรรยาเลย

"มันก็มีบ้างแหละ ทะเลาะกันแต่พอมาหลัง ๆ เนี่ยพอจะทะเลาะ ผมเดินหนีเลยผมไม่อยากให้ลูกเห็นสภาพผมที่ทะเลาะกับแฟนผม ผมเจอมาแล้วผมเข้าใจความรู้สึก ผมไม่อยากให้ลูกผมต้องเป็นอย่างงั้น” (น้ำตาซึม)

การศึกษา

ตุ้มได้เข้าเรียนในระดับมัธยมที่โรงเรียนประจำในจังหวัดแห่งหนึ่งซึ่งอยู่ห่างไกลจากบ้านของตุ้มจึงเป็นสาเหตุให้ไม่ได้กลับบ้านบ่อยเหมือนกับเพื่อนคนอื่น ช่วงเวลาวันหยุดเสาร์-อาทิตย์ ตุ้มต้องอยู่ที่โรงเรียนแห่งนี้ จะมีโอกาสได้กลับบ้านบ้างก็คงเป็นช่วงปิดเทอมใหญ่

การได้อยู่ที่โรงเรียนประจำแห่งนี้ ทำให้ตุ้มได้รู้จักกับยาบ้าเป็นครั้งแรก จากคำชักชวนของเพื่อนประกอบกับตุ้มเป็นคนมีฐานะดี จึงได้ลองเสพยาบ้ากับเพื่อนที่มักนำยาบ้าติดมือจากการกลับบ้านนำมาฝากตุ้มเสมอ ตุ้มเล่าว่าหลังจากได้ลองเสพยาแล้วรู้สึกว่าสนุกที่ได้เสพร่วมกับเพื่อน หลังจากนั้นผลการเรียนของตุ้มก็แย่ลง เพราะตุ้มไม่เข้าเรียนหนังสือ มักจะหนีเรียนเพื่อมาเสพยาบ้ากับเพื่อน

"แล้วก็เงินน่ะไม่เคยขาดมือ ผมได้เงินมาง่ายนะพี่ พ่อแม่เค้าทำงานเค้าได้เยอะ ผมก็เลยมีเงิน ก็ซื้อมาเล่นได้เรื่อย"

ประวัติการใช้ยาบ้า

ตุ้มได้รู้จักยาบ้าจากการชักชวนของเพื่อนที่นำยาบ้ามาร่วมกันเสพที่โรงเรียน ประกอบกับตุ้มไม่เคยมีปัญหาเรื่องค่าใช้จ่ายจึงไม่เห็นถึงโทษของการเสพยาบ้า แต่กลับทำให้รู้สึกสนุก มีเพื่อนให้ความสนใจ และมีความสุขมากขึ้น ทำให้ตุ้มเสพยาบ้าเป็นประจำและเพิ่มปริมาณมากขึ้น ตุ้มติดยาบ้าอย่างหนัก ทำให้ต้องเสพยาบ้ามากกว่า 10 เม็ด/วัน

เนื่องจากตุ้มติดยาบ้าอย่างหนักทำให้ตุ้มไม่เข้าเรียน แต่พ่อและแม่ของตุ้มกลับไม่รู้เรื่องนี้และส่งเงินเพื่อส่งเสียให้ตุ้มได้เรียนหนังสืออยู่เรื่อยมา จนกระทั่งตุ้มเรียนจบระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย พ่อและแม่ของตุ้มจึงให้ตุ้มเข้าเรียนในระดับมหาวิทยาลัย ในตอนนั้นตุ้มติดยาบ้าอย่างหนัก ต้องเสพยาบ้าทุกวัน วันละหลายเม็ดทำให้ตุ้มไม่สามารถเรียนหนังสือได้ เมื่อมีความต้องการยาบ้าเพิ่มขึ้นทำให้เงินที่พ่อและแม่ส่งให้ไม่เพียงพอ ตุ้มต้องโกหกและนำเงินที่พ่อและแม่ส่งมาเพื่อใช้ในการลงทะเบียนเรียนหนังสือไปซื้อยาบ้า ตุ้มยอมรับว่าแม้จะมีเงินมากมายในบัญชีแต่กลับหมดอย่างรวดเร็วเพราะนำมาซื้อยาบ้าทั้งหมดทำให้ตุ้มต้องลาออกจากมหาวิทยาลัย

ตุ้มกลับมาอยู่บ้านเพราะตุ้มไม่ต้องการเรียนหนังสืออีกต่อไป ตุ้มอยากหางานทำแต่ด้วยร่างกายที่อ่อนแอ มีอาการติดยาบ้าอย่างหนัก ไม่สามารถทำงานได้จึงตัดสินใจขโมยเงินและหนีออกจากบ้าน แต่เมื่อวันหนึ่งที่พ่อของตุ้มได้เสียชีวิต ครอบครัวของตุ้มจึงเริ่มมีปัญหาเกี่ยวกับการเงิน ประกอบเป็นช่วงที่ตุ้มติดยาบ้าอย่างหนักเงินที่เคยเก็บไว้จึงหมดลงไปอย่างรวดเร็ว

"ตอนนั้นมันมีจุดเปลี่ยนคือ พ่อผมตาย มันเป็นจุดพลิกของผมเลยคราวนี้ครอบครัวก็ต้องหาเงินเอง พอไม่มีพ่อชีวิตก็ลำบากกัน"

ลักษณะการถูกจับกุม

ตุ้มรู้สึกเสียใจกับการกระทำตนเองมากแต่ก็ยังไม่สามารถเลิกเสพยาบ้าได้ แม้จะพยายามหลายครั้งแต่ก็ล้มเหลว จนกระทั่งวันหนึ่ง ตุ้มได้ถูกจับกุมเนื่องจากตุ้มเป็นคนรักการตกปลาและมี

เพื่อนชักชวนให้ไปตกปลาในอ่างเก็บน้ำที่หนึ่ง ซึ่งมีปลาตัวใหญ่ให้ตก ตุ้มจึงได้เดินทางไปและถูกตำรวจขอตรวจค้น หลังจากการตรวจค้นและพบฟรอยด์ที่ใช้สำหรับพันหัวเบ็ดตกปลา ทำให้ตำรวจขอตรวจปัสสาวะของตุ้มและพบสารเสพติดในร่างกาย ทำให้ตุ้มถูกจำคุกเป็นเวลา 2 วัน แม่และภรรยาของตุ้มได้มาประกันตัวออกไป แล้วจึงทำให้ตุ้มได้เข้าสู่กระบวนการบำบัดฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดของสำนักงานคุมประพฤติ

3. สภาพชีวิตภายหลังการบำบัด

ตุ้มได้เข้ารับการบำบัดฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดในระบบการบังคับบำบัดแบบไม่ควบคุมตัว โดยเข้ารับการบำบัดตามโปรแกรมต่างๆ ที่สำนักงานคุมประพฤติกำหนดและรายงานตัวอีกเป็นเวลา 6 เดือน ซึ่งปัจจุบันตุ้มพ้นระยะฟื้นฟูสมรรถภาพและอยู่ในระยะการติดตามผลเป็นระยะเวลา 1 ปี

ภายหลังจากการผ่านกระบวนการบำบัดฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดเสร็จสิ้นแล้ว ตุ้มได้กลับมาทำงานในลักษณะเดิม โดยตุ้มยังคงเปิดร้านซ่อมรถจักรยานยนต์ แต่ได้เพิ่มร้านขายกาแฟและลูกชิ้นทอด ที่หน้าบ้านของตนเอง โดยช่วงตอนกลางวันตุ้มจะรับจ้างซ่อมรถจักรยานยนต์ และตอนเย็นจะช่วยภรรยาที่กลับจากการทำงานประจำในโรงพยาบาลแห่งหนึ่ง ขายกาแฟและลูกชิ้นทอด

ลักษณะงานของตุ้ม คือ การซ่อมแซมและตกแต่งเครื่องยนต์ ติดตั้งระบบไฟฟ้าในเครื่องยนต์ ซึ่งต้องมีการยกเครื่องยนต์ที่มีน้ำหนักมากออกจากตัวรถ และทำการถอดและประกอบชิ้นส่วนของแต่งต่างๆ แล้วจึงนำกลับไปประกอบเข้ากับตัวเครื่อง (Body) เช่นเดิม ซึ่งตุ้มกล่าวว่าเป็นงานที่มีความกดดัน เนื่องจากต้องใช้ความแข็งแรงของร่างกาย ต้องมีความรู้ในการประกอบเครื่องแต่ง และต้องมีสติตลอดเวลา เพราะถ้าหลงลืมหรือประกอบกลับคืนไม่ดีอาจทำให้เกิดอุบัติเหตุได้ ซึ่งกิจการของต้องได้มีลูกค้าหลายรายที่ชื่นชอบในฝีมือการแต่งรถจักรยานยนต์ของตน ในอนาคตจึงคิดว่าอาจมีการขยายกิจการเพิ่มเติมหากมีทุนที่มากพอ

" ผมอยากมีทุนซื้อของแต่งมอไซด์สักก้อน ถ้าผมได้ทำนะ รับรองขายดี เพราะลูกค้าประจำผมก็มี ไหนจะขาจรอีก ผมว่าขายดีแน่นอนนะ"

แม้ปัจจุบันตุ้มยังไม่มีเงินทุนพอสำหรับการขยายกิจการแต่ตุ้มและภรรยาจะช่วยกันทำงานและเก็บเงิน ตุ้มมุ่งมั่นอย่างมากที่จะทำงานเพื่อสร้างอนาคตให้กับลูก

ภายหลังการบำบัดเสร็จสิ้น ตุ้มกลับมาอยู่กับภรรยาและลูกสาวในบ้านหลังเดิม ซึ่งในละแวกบ้านของตุ้มนั้นแม้จะไม่มีการแพร่ระบาดของยาบ้ามากนักแต่ก็หาซื้อยาบ้าได้ไม่ยากเย็น เนื่องจากลักษณะงานของตุ้มมักจะต้องเกี่ยวข้องกับกลุ่มวัยรุ่นที่รักในการแต่งรถมอเตอร์ไซด์ ซึ่งจะนำยาบ้ามาเสนอขายให้กับตุ้มอยู่เสมอ ในบางครั้งตุ้มต้องยอมเสียลูกค้าเพราะตุ้มปฏิเสธการซื้อหรือเสพยาบ้ากับลูกค้า

ผู้คนในละแวกบ้านของตุ้มมีทั้งคนที่รู้ว่าตุ้มเคยเสพยาบ้าและไม่รู้ แต่เนื่องจากตุ้มเป็นคนที่มีมนุษย์สัมพันธ์ที่ดีจึงไม่เคยมีปัญหาทะเลาะเบาะแว้งกับคนในชุมชน ตุ้มกล่าวว่าบางคนที่รู้ว่าตนเคยเสพยาบ้า บางครั้งจะแสดงอาการรังเกียจตน และระแวงเมื่อมีลูกหรือหลานมาแต่งรถจักรยานยนต์ที่ร้านของตน

4. สาเหตุที่เกี่ยวข้องกับพฤติกรรมการไม่เสพยาบ้าซ้ำ

4.1 สาเหตุภายในจากตัวบุคคล

การรับรู้ถึงภาระหน้าที่และเป็นความหวังของครอบครัว

ตุ้มได้เสพยาบ้ามาเป็นเวลานานถึง 10 ปี และใช้ชีวิตอยู่คนเดียวมาจนกระทั่งตุ้มได้มีลูก ตุ้มกล่าวว่าในวันที่ตนถูกจับและได้รับการประกันตัวออกมานั้น ตนได้มองไปยังลูกทำให้รู้สึกว่าลูกเริ่มโตขึ้นทุกวัน ตนควรทำหน้าที่พ่อที่ดีและหาเงินเพื่อเลี้ยงดูลูก สร้างอนาคตให้กับลูกมากกว่าการเสียเงินไปกับการเสพยาบ้า รวมถึงได้ตั้งใจที่จะไม่กลับไปเสพยาบ้า โดยตุ้มกล่าวว่าตนเป็นพ่อควรทำตัวเพื่อเป็นแบบอย่างที่ดีให้กับลูก และไม่ต้องการให้คนอื่นมาว่าลูกว่ามีพ่อเป็นคนขี้ยา

“มองไปมองมา อ้าวลูกเราโตแล้วนี่หว่า ผมอยากปรับปรุงตัวให้ลูก อย่างเมื่อก่อนใช้เงินคนเดียวแต่ตอนนี้เอาเงินที่ซื้อยาบ้ามาซื้อนมให้ลูกกินดีกว่าก็พยายามทำอยู่เพราะจะไปบอกไปสอนลูกยังไงในเมื่อพ่อก็ทำ”

ตุ้มกล่าวว่าตนเองมีอายุเยอะมากขึ้น ผ่านพ้นช่วงวัยที่อยากรู้อยากเห็นแล้ว ประกอบกับในตอนที่ตนเริ่มเสพยาบ้านั้นตนเพียงแค่อยากรู้ อยากลองเท่านั้น เมื่อตนได้เสพยาบ้าแล้วทำให้รับรู้ว่ามีรสชาติอย่างไรแต่ไม่ทราบถึงผลเสียของการเสพยาบ้าจึงได้เสพยาบ้าต่อไป ตุ้มกล่าวอีกว่าในสมัยก่อนนั้นตนไม่เคยต้องพบกับอุปสรรคทั้งด้านการศึกษาและด้านการเงิน แต่เมื่อเกิดเหตุการณ์ที่พ่อของตนเสียชีวิตไปทำให้เป็นจุดพลิกผันชีวิตที่สำคัญ และหลังจากนั้นจึงมีชีวิตที่ยากลำบาก แต่ตนก็ยังใช้ชีวิตเช่นเดิมจนกระทั่งเมื่อตนถูกจับกุมทำให้ได้นึกถึงลูก จึงทำให้ตนพบจุดมุ่งหมายและรู้ว่าตนเองมีหน้าที่อะไร จึงมีความต้องการสร้างเนื้อสร้างตัว เพื่อส่งเสียให้ลูกสาวได้เรียนหนังสือในระดับที่สูงมากที่สุด

“ผมอยากให้ลูกผมเรียนจบมหาวิทยาลัยอย่างคนอื่น(น้ำตาซึม) ไม่อยากให้มาลำบากเหมือนผม ผมอยากให้สิ่งที่ดีกับเค้ามากที่สุด ตอนนี้ผมไม่มีแต่ยังไงผมต้องมีให้ได้เพื่ออนาคตของลูกผม”

ความสามารถในการควบคุมอารมณ์ของตนเอง

ภายหลังการบำบัด ตุ้มกล่าวว่าตนมีความรู้เกี่ยวกับอาการและสิ่งกระตุ้นหลายอย่างที่เกี่ยวกับการเสพยาเสพติด ซึ่งเมื่อก่อนนั้นตนเป็นเพียงผู้เสพธรรมดา ไม่มีความรู้เกี่ยวกับยาบ้ามากเท่ากับพวกที่เป็นผู้ค้า ทำให้ไม่ทราบถึงวิธีการควบคุมหรือการปฏิเสธยาบ้า แต่เมื่อได้เข้ารับการ

บำบัดทำให้รู้จักวิธีการคิดและการจัดการกับอารมณ์ของตนเองได้ โดยจะรู้ทันอารมณ์ของตัวเองว่าตอนใดจึงจะรู้สึกอยากยาบ้า ก็จะจัดการ เช่น เบี่ยงเบนความสนใจและหากิจกรรมอื่นทำ เป็นต้น

จากการที่ผู้วิจัยพูดคุยกับภรรยาของตุ้ม พบว่าตั้งแต่ตุ้มเข้ารับการบำบัดฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดแล้วตุ้มได้ปรับปรุงตัวไปในทิศทางที่ดีมากขึ้น โดยกล่าวว่าตุ้มใจเย็น ไม่โมโหง่าย สามารถควบคุมอารมณ์ตัวเองได้ ซึ่งแตกต่างจากเมื่อก่อนที่ตุ้มจะโมโหง่ายและมีการลงไม้ลงมือกับภรรยาในบางครั้ง แต่ภายหลังตุ้มจะควบคุมอารมณ์ตัวเองได้และรู้ทันว่าเมื่อใดที่ตนอารมณ์ไม่ดีจะเดินไปตกปลาเพื่อหลีกเลี่ยงการเผชิญหน้ากับภรรยาโดยตรง จึงไม่มีปัญหาทะเลาะเบาะแว้งและปัญหาความรุนแรงภายในบ้าน

“ที่เห็นชัดๆ ก็คือ เค้าใจเย็นขึ้น เชื่อมั๊ยตอนเล่นยา(เสพยาบ้า)อยู่เนี่ยทะเลาะกันบ่อยแต่พอออกมาแล้วเนี่ย เค้าดีขึ้น ไม่โมโหง่าย ถ้าเค้า อารมณ์เสียใส่เค้าก็จะรีบมาขอโทษเรา” (ภรรยาของตุ้ม)

มีความสะดวกใจต่อการใกล้ชิดกับสมาชิกในครอบครัว

ตุ้มเล่าว่า ตอนที่ตนยังเสพยาบ้าอยู่นั้น ตนจะกลัวไม่กล้าเข้าใกล้ภรรยาและลูก เนื่องจากภรรยาของตนทำงานอยู่ในโรงพยาบาลแห่งหนึ่งซึ่งจะมีความรู้เกี่ยวกับอาการและกลิ่นควันของยาบ้าในระดับหนึ่ง ตนจึงกลัวว่าภรรยาจะรู้และกลัวว่าลูกสาวจะได้รับกลิ่นที่ติดตัวของตนไปและหากลูกรู้ว่าตนเป็นผู้เสพยาบ้าอาจทำให้ลูกเห็นว่าเป็นคนไม่ดี ทำให้ตนรู้สึกไม่สบายใจ ไม่กล้าเข้าใกล้ภรรยา และหวาดระแวงตลอดเวลา แต่เมื่อยุติการเสพยาบ้าแล้วนั้นตนมีความสัมพันธ์ในครอบครัวที่ดีมากขึ้น เนื่องจากมีความสบายใจที่จะอยู่ใกล้ชิดกับลูกและภรรยา ตุ้มกล่าวว่า ตนมีความสุขอย่างมากที่ครอบครัวอบอุ่นมากขึ้น ตนสามารถหยอกล้อเล่นกับลูกได้เต็มที่ไม่ต้องคอยระแวงทำให้ตนมีเวลาและร่วมทำกิจกรรมในครอบครัวได้มากขึ้น

“พอผมเลิกเสพนะ มันสบายใจ อยากอยู่ใกล้กับลูกกับเมียเมื่อไหร่ก็ได้ ไม่ต้องระแวง ได้ใกล้ชิดกับครอบครัว และมีเวลาให้เค้ามากขึ้น ตอนนี้ผมหัวเราะเอิ๊กอ๊ากกับลูกตลอด มันก็มีความสุขน่ะ”

ความภาคภูมิใจในตนเองต่อการปฏิเสธการเสพยาบ้า

ภายหลังจากการบำบัดฟื้นฟูยาเสพติดแล้ว ตุ้มเล่าว่าเมื่อก่อนนั้นตนไม่เคยวางแผนต่ออนาคต การทำงานของตนเป็นเพียงการหาเลี้ยงชีพไปวันๆ แต่เมื่อได้เข้ารับการบำบัดและได้มีการสอนให้ตั้งเป้าหมาย ทำให้ตนมีจุดมุ่งหมายต่ออนาคตข้างหน้า แต่สิ่งที่สำคัญที่สุดคือการที่ตนต้องเลิกเสพยาบ้าเป็นอันดับแรก ดังนั้นเมื่อกลับไปอยู่ที่บ้าน ตนมีความรู้สึกเข้มแข็งและมีกำลังใจมากขึ้น ตุ้มเล่าว่ามีครั้งหนึ่งที่ลูกค้าของตนชักชวนให้ซื้อยาบ้าและร่วมกันเสพ ตุ้มกล่าวว่า วันนั้นเป็นวันที่มีเงินอยู่ในกระเป๋าจำนวนมาก ประกอบกับภรรยาไม่อยู่บ้าน ตนสามารถซื้อมาเสพได้อย่างง่ายดาย แต่ตนกลับปฏิเสธไป ทำให้ตนรู้สึกภาคภูมิใจในตัวเองเป็นครั้งแรก กลายเป็นกำลังใจและเพิ่มความแข็งแกร่งในการปฏิเสธในครั้งต่อๆ มา

“มันมีนะที่มีคนมาขายให้ ตอนนั้นเงินมีในกระเป๋าเลย 700 เมียไม่อยู่ ผมอยู่คนเดียวเราก็คิด ไอ้เหี้ยเอ้ยมาอีกแล้ว ก็บอกมันไป เฮ้ยลูกกูไม่มีนมกินแล้วว่ะ(หัวเราะ) ตอนที่ปฏิเสธไปน่ะเป็นสิ่งที่ดีใจเป็นครั้งแรกเลย ดีใจกับตัวเองนะ กูไม่เอาแล้วโว้ย แต่ไม่ได้บอกใคร แต่ก็ดีใจที่สุด”

ขจัดสาเหตุเสี่ยงต่อการหวนกลับไปเสพยาบ้าซ้ำ

ภายหลังจากการบำบัดเสร็จสิ้นแล้ว ตุ้มเล่าว่าตนเองได้มีการเปลี่ยนแปลงการดำเนินชีวิตในหลายเรื่อง เนื่องจากในตอนที่ตนยังคงเสพยาบ้าอยู่นั้น ตนได้ใช้ชีวิตประจำวันส่วนใหญ่กับการเสพยาบ้าและใช้ชีวิตแบบไร้จุดมุ่งหมายไปแต่ละวัน แม้ตนจะพยายามเลิกมาหลายครั้งแต่สุดท้ายก็ล้มเหลว แต่เมื่อตนถูกจับกุมและได้เข้ารับการบำบัดฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดนั้นตนได้มีโอกาสนึกทบทวนถึงสาเหตุที่ทำให้ตนยังคงหวนกลับไปเสพยาบ้าอีก ตุ้มกล่าวว่าสาเหตุหลักๆ ที่ทำให้ไม่สามารถเลิกเสพยาบ้าได้ มาจากการที่ตนเองมีเวลาว่างมากเกินไป เพราะลักษณะของอาชีพที่ไม่ได้ทำทุกวัน ประกอบกับตนเองมีเงินอย่างเพียงพอที่จะซื้อยาบ้ามาเสพ ทำให้ตนไม่สามารถเลิกได้

ดังนั้นตุ้มได้มีการเปลี่ยนแปลงลักษณะของการใช้ชีวิตประจำวันโดยการทำงานให้มากขึ้นเพื่อลดสาเหตุที่เสี่ยงต่อการหวนกลับไปเสพยาบ้าซ้ำ โดยตุ้มกล่าวว่า จากเดิมตนจะเปิดร้านรับซ่อมรถจักรยานยนต์เพียงอย่างเดียว ซึ่งในบางวันอาจมีงาน แต่ในวันที่ไม่มีงานจะอยู่บ้านว่างๆ ทำให้เกิดความต้องการเสพยาบ้า ตนจึงได้พยายามเพิ่มการทำงานให้มากขึ้นโดยการเปิดร้านขายลูกชิ้นทอดและร้านกาแฟ ซึ่งตุ้มกล่าวว่าตนมีความสุขกับการได้ทำงานที่ชอบและเห็นผลดีจากการทำงานหนักคือ ครอบครัวเริ่มมีเงินเก็บมากขึ้น ส่งผลให้ไม่มีความเครียดภายในครอบครัว และที่สำคัญทำให้ตนไม่มีเวลาว่างไปคิดถึงเรื่องการเสพยาบ้า

อีกสาเหตุหนึ่งที่ทำให้ตุ้มอาจหวนกลับไปเสพยาบ้าซ้ำอีก คือการมีเงินติดตัวจนสามารถซื้อยาบ้าเสพได้ ตุ้มได้เล่าว่าตนต้องควบคุมเรื่องรายรับ-รายจ่ายให้มากขึ้น โดยการนำเงินที่หักจากค่าใช้จ่ายที่ตนทำงานได้ในแต่ละวัน นำเงินไปฝากไว้กับภรรยา ตนจะไม่ถือเงินเก็บไว้กับตัว เพราะยอมรับว่าไม่ไว้ใจตนเองเช่นกัน ซึ่งหากมีเงินติดตัวบ้างนั้นจะมีเป็นจำนวนน้อยกว่า 200 บาทเท่านั้น ซึ่งจะไม่เพียงพอต่อการนำเงินไปซื้อยาบ้ามาเสพ

“ยิ่งเวลาแฟนผมไม่อยู่ด้วยแล้วเนี่ย อาจเกิดความคิดแบบชั่ววูบแล้วเอาเงินไปซื้อยาบ้าได้เลย ผมเลยไม่เก็บเงินไว้กับตัวนะ เพราะมีเงินแล้วอันตราย”

หากตุ้มมีความต้องการจะซื้อของ เช่น บุหรี่ อาหาร ในเวลาที่ภรรยาไม่อยู่บ้าน ตุ้มจะใช้วิธีการเซ็นหรือเชื่อสินค้าเอาไว้ เมื่อเวลาภรรยากลับมาบ้านจึงบอกให้ภรรยาเป็นคนจ่ายเงินให้ในภายหลัง ซึ่งตุ้มกล่าวว่าไม่เคยรู้สึกไม่พอใจหากภรรยาของตนจะนำเงินไปใช้โดยที่ตนไม่รู้ เนื่องจากตนได้เคยทำความผิดมาก่อนจึงอยากชดเชยความผิดให้กับภรรยา

การนำความพลาดพลั้งในอดีตเป็นบทเรียนของชีวิต

แม้ว่าปัจจุบันตุ้มจะยุติการเสพยาบ้าและไม่มีพฤติกรรมการหวนกลับไปเสพยาบ้าซ้ำแล้ว แต่ตุ้มเล่าว่าตนยังรู้สึกผิดอยู่เสมอที่ทำให้คนรอบข้างต้องเดือดร้อนและเสียใจจากการกระทำของตน โดยเฉพาะพ่อที่ได้ด่วนจากไปในตอนที่ตนติดยาบ้าอย่างรุนแรง ถึงขั้นขโมยของและหนีออกจากบ้าน ซึ่งตนเชื่อว่าพ่อของตนคงเจ็บปวดจากการกระทำของตนเป็นอย่างมาก แม้กระทั่งตอนนี้ตนเลิกเสพยาบ้าแล้วแต่พ่อก็ไม่มีโอกาสได้เห็นว่าตนสามารถกลับตัวเป็นคนดีทำให้เป็นปมภายในใจและมีความรู้สึกผิดต่อพ่อรบกวนตลอดเวลา แต่ตนเองได้คิดว่ายังมีแม่ที่ยังมีชีวิตอยู่ จึงจะไม่ทำให้แม่ต้องเสียใจกับการกระทำของตนอีก

“ตอนนั้นยังคาราคาซังเรื่องผมอยู่ พ่อก็เสียไปก่อน ผมยังไม่ได้...ตอบแทน ยังไม่ได้ทำให้แกเห็นเลยว่าผมทำได้แล้ว แกก็ยังไปแบบไม่สบายใจ” (น้ำตาไหล)

ภายหลังที่ตุ้มถูกจับกุมจึงได้คิดทบทวนถึงอดีตของตนเองเสมอมา และเห็นว่าในอดีตตนเคยมีเงินทองมากมาย รวมถึงพ่อและแม่ได้ให้โอกาสทางการศึกษากับตนเอง หากตนเองไม่หลงผิดและเก็บเงินเอาไว้ ชีวิตของครอบครัวตนคงไม่ต้องลำบากอย่างนี้ ซึ่งตุ้มกล่าวทั้งน้ำตาว่าตนไม่คิดจะโทษใคร จะโทษก็เพียงตัวเองเท่านั้น เพราะหากตนปฏิเสธยาบ้าได้ ชีวิตคงไม่เป็นอย่างนี้ ตนรู้ตัวว่าผิดอย่างมาก และได้ทำลายชื่อเสียงของพ่อแม่ที่ได้สร้างไว้ จึงอยากจะชดเชยในความผิดที่ทำต่อคนใกล้ชิด

“อย่างน้อยต้องเลิกเสพยาบ้าให้ได้ เพราะญาติผมน่ะ มีกิจการใหญ่ๆ โตๆ น้องสาวผมก็เป็นหมอ แต่ผมเนี่ยแหกคอกเค้ามา ผมก็รู้สึกผิดมากนะ ผมไม่ว่าใครทั้งนั้นผมนี่แหละผิด”

เปลี่ยนมุมมองในการเสพยาบ้าเพื่อสนับสนุนพฤติกรรมการไม่เสพยาบ้าซ้ำ

ภายหลังจากการบำบัดเสร็จสิ้น ตุ้มได้มีความรู้เกี่ยวกับยาบ้ามากขึ้น ตุ้มเล่าให้ฟังว่าเมื่อก่อนตนไม่รู้ว่ายาบ้าเป็นยาเสพติดที่มีโทษและอันตราย ตนมีความเข้าใจว่าเป็นของเล่นที่เล่นเพื่อความสนุกสนานกับเพื่อน แม้กระทั่งวันที่ตนได้ถูกจับกุม ตนยังมีความเต็มใจที่จะให้ตำรวจตรวจปัสสาวะเพราะมีความเข้าใจว่าไม่เป็นสิ่งผิดอะไรและไม่คิดว่าจะได้รับโทษทางกฎหมาย แต่เมื่อตนได้เข้ารับการบำบัดทำให้ตนได้รู้และเข้าใจถึงพิษภัยของยาบ้า โดยเฉพาะหากใช้ไปเป็นระยะเวลานานจะทำให้เกิดอาการคลุ้มคลั่ง จึงทำให้ตนรู้สึกกลัวว่าจะลงมือทำร้ายลูกและภรรยาของตนโดยไม่รู้ตัว

โดยภายหลังจากการที่ตุ้มยุติการเสพยาบ้าแล้วนั้น ตุ้มรู้สึกว่าตนเองมีร่างกายที่แข็งแรงมากขึ้น และมีชีวิตที่ดีมากขึ้น ไม่เห็นถึงความจำเป็นในการเสพยาบ้าอีกต่อไป ตุ้มเล่าว่าจากเมื่อก่อนที่ตนเห็นว่ายาบ้าเป็นสิ่งที่ดี เป็นของเล่นเพื่อสร้างความสนุกสนานกับเพื่อนๆ แต่ปัจจุบันตนได้เปลี่ยนแปลงความคิดไปแล้ว โดยมองว่าบุคคลที่ยังเสพยาบ้าอยู่เป็นพวกที่วนเวียนอยู่ในวัฏจักรของยาบ้า ไม่สามารถหยุดตนเองได้ และไม่ต้องการจะหยุดจริง แต่ตนนั้นได้หลุดจากวัฏจักรได้แล้ว

ได้รับชีวิตใหม่ แม้ยังมีผู้คนคอยดูถูก และรังเกียจอยู่บ้าง แต่ตนจะไม่สนใจและพร้อมจะพิสูจน์ตัวเองต่อไป

“ก็แค่คิดง่ายๆ ให้เวลาเป็นเครื่องพิสูจน์ดีกว่า เถียงเค้าไปผมก็ไม่ได้เงินอยู่เฉยๆ ไปดีกว่า”

ตุ้มเล่าว่า เมื่อได้ย้อนกลับไปคิดถึงอดีตที่เสพยาบ้าแล้วมองไม่เห็นผลดี โดยมองว่ายาบ้าเป็นสิ่งที่อันตรายมากกว่าที่จะเป็นของเล่นเพื่อสร้างความเพลิดเพลินอีกต่อไป กลับทำให้ตนรู้สึกว่าเสียดายเงินที่นำไปซื้อยาบ้ามาเสพและเห็นแต่ผลเสียของการใช้ยาบ้าเท่านั้น

"ยาบ้ามันเรื่องร้ายแรงจริงๆ นะพี่ ทำลายได้ทุกอย่างเลย ผมว่าอาจจะแรงกว่าเรื่องที่ไปฆ่าคนอีกมั้ง มันทำให้ชีวิตไม่เป็นปกติ มันต้องคอยระแวง ต้องคอยระวัง มันอยู่กับความกลัวตลอดเวลา"

เบื่อหน่ายกับอาการทางร่างกายและจิตใจต่อการเปลี่ยนพฤติกรรมการเสพ

ตุ้มเล่าย้อนกลับไปในขณะที่ยังเสพยาบ้าอยู่นั้นว่า ตนต้องเสพยาบ้าติดต่อกันเพื่อให้ร่างกายทำงานเป็นปกติ โดยเรียกว่า “ดีดจนปกติ” คือ ต้องเสพยาบ้าอย่างต่อเนื่องเพื่อให้ร่างกายไม่รู้สึกหงุดหงิด โมโห และสามารถรับประทานอาหาร นอนหลับ และใช้ชีวิตเป็นปกติได้ เนื่องจากในตอนเสพช่วงแรกตนไม่สามารถกินข้าวได้ แต่เมื่อเสพไประยะหนึ่งจะทำให้ร่างกายปรับตัวจนสามารถรับประทานอาหารและนอนหลับได้อย่างปกติ แต่เมื่อตนถอนหรือยุติการเสพยาบ้าชั่วคราว โดยเฉพาะช่วงที่ยาบ้าหาซื้อยาก จึงทำให้ร่างกายต้องปรับและรับสภาพอาการต่างๆ อีกครั้ง เช่น ท้องเสีย เหนื่อยง่าย และหงุดหงิด ซึ่งตุ้มกล่าวว่าปัจจุบันร่างกายของตนสามารถปรับสภาพได้แล้วจึงไม่ต้องการกลับไปเสพยาบ้า

"ตอนที่บำบัดน่ะ ผมว่าดีนะ ร่างกายเราได้รับอากาศบริสุทธิ์ ได้ออกกำลังกายมันเป็นสิ่งที่ดี ที่เราได้ฟื้นฟูร่างกายตัวเองนะ ตอนนี้ร่างกายดีแล้วไม่อยากทรมานตัวเองแล้ว"

เจตคติแง่บวกต่อกระบวนการในระบบบังคับบำบัด

ตุ้มเล่าว่าในครั้งแรกที่ตนถูกจับกุมนั้นตนโกรธที่ตำรวจมาจับกุมตน เพียงเพราะตนเป็นผู้เสพเท่านั้นและไม่เข้าใจว่าเพราะเหตุใดตำรวจจึงไม่ไปตามจับผู้ค้าที่มาขายยาบ้าให้กับตน แต่เมื่อผ่านการบำบัดเสร็จสิ้นตนมีความเข้าใจและรู้สึกขอบคุณที่ตำรวจมาจับตนเป็นอย่างมาก เพราะทำให้ตนได้รับโอกาสในการปรับปรุงตัวและเข้ารับการบำบัดรักษาจนสามารถยุติการเสพยาบ้าได้ ตุ้มกล่าวอีกว่าหากตนไม่ถูกจับตนก็ยังไม่รู้ว่าจะหยุดเสพยาบ้าได้อย่างไร แต่เมื่อมาถูกจับนั้นเป็นจุดที่ทำให้ชีวิตตนเองพลิกผันไปเจอวิธีที่จะหยุด เพราะตนเองเคยลองยุติการเสพยาบ้าด้วยตนเองมาหลายครั้งแต่สุดท้ายก็ล้มเหลว ในการจับกุมครั้งนี้ตุ้มยอมรับว่าเป็นจุดที่ทำให้ตนเลิกเสพยาบ้าได้ทันที

“การถูกจับเนี่ยเป็นจุด stopped ของผมเลยนะถ้าไม่ถูกจับก็ไม่รู้จะหยุดยังไง แล้วก็รู้สึกว่าดีที่ได้บำบัด เหมือนกับได้รับโอกาสกลับตัวเป็นคนดี”

และกล่าวอีกว่า ในเมื่อตำรวจและพนักงานคุมประพฤติได้หยิบยื่นโอกาสในการกลับตัวเป็นคนดีให้ตนแล้ว ตนจึงอยากมีชีวิตใหม่ ไม่อยากกลับสู่วังวนของการเสพยาบ้าอีก

มีความเห็นว่าเป็นเพียงผู้เสพนั้นเป็นคนเสียเปรียบ

ตุ้มกล่าวว่า เมื่อตนได้ยุติการเสพยาบ้าแล้วทำให้ได้คิดว่าตนถูกเอารัดเอาเปรียบมานาน เนื่องจากยาบ้ามีราคาที่แพงเกินไปแต่สามารถเสพได้ในเวลาไม่ถึง 5 นาที ซึ่งตุ้มได้กล่าวว่า หากตนเองมีความจำเป็นที่จะต้องเข้าไปคลุกคลีกับยาบ้าอีก ในการกลับเข้าสู่วงการของตนครั้งนี้จะเข้ามาเพื่อเป็นผู้ค้ารายใหญ่เท่านั้น เพราะมองว่าการเป็นเพียงแค่คนเสพยาบ้านั้นเป็นผู้เสียเปรียบ แต่การก้าวไปเป็นผู้ค้ายาบ้ารายใหญ่นั้นเป็นไปได้ยากและไม่มีทางได้รับรู้ถึงตัวผู้ผลิตได้จริง ตนจึงล้มเลิกความคิดนี้

“ถ้าผมจะกลับไปนะ ผมจะค้าเลยคราวนี้แต่ต้องหนักจริงๆ แต่ก็ท้อนะกว่าจะก้าวไปถึงต้นตอได้เนี่ย แต่คิดอีกทีว่าจะเอาเงินไปซื้ออะไรนักหนาล่ะ ผมว่าผมคงไม่ตกต่ำขนาดนั้นหรอก”

ความเชื่อส่วนตัวว่าผู้ที่เคยเสพยาบ้าจะมีอายุสั้น

ตามการคาดการณ์ของตุ้ม ตุ้มกล่าวว่าตนเคยเป็นคนติดยาบ้า ดื่มเหล้า สูบบุหรี่ มาก่อนซึ่งทำให้ร่างกายของตนถูกทำลายมามาก จึงคาดว่าตนคงไม่สามารถมีชีวิตยืนยาวได้ตามปกติ ซึ่งเป็นอีกสาเหตุหนึ่งที่ทำให้ตนต้องยุติการเสพยาบ้าและไม่หวนกลับไปเสพยาบ้าซ้ำเพราะตนต้องการฟื้นฟูร่างกายให้กลับมาแข็งแรงเพื่อทำงานหาเลี้ยงครอบครัวและมีชีวิตอยู่กับลูกสาวได้นานมากขึ้น

“ผมก็คิดนะคนที่กินเหล้า สูบบุหรี่ เสพยาบ้าอย่างผม อายุคงไม่ยืนแล้ว แล้วผมจะอยู่กับลูกได้นานแค่ไหน ผมยังไม่ได้ทำอะไรให้เค้า ยังสร้างอนาคตให้เค้าไม่ได้เลย”

4.2 สาเหตุจากสภาพแวดล้อม

4.2.1 ครอบครัวและบุคคลใกล้ชิด

เหตุการณ์สะเทือนอารมณ์ที่ไม่ต้องการให้เกิดขึ้นซ้ำ

ตุ้มเล่าว่าในตอนที่ตนถูกจับกุมและจำคุกตนได้โทรเรียกให้ภรรยาและแม่มาประกันตัว ซึ่งในตอนที่ตนรอการประกันตัว ตนได้คุยโทรศัพท์กับลูกสาวที่ร้องไห้เรียกหาตนเองให้กลับบ้าน ซึ่งเป็นเหตุการณ์ที่ตนรู้สึกสะเทือนใจเป็นอย่างมากจนไม่สามารถกลั้นน้ำตาเอาไว้ได้ จึงได้ตั้งมั่นว่าจะไม่กลับไปเสพยาบ้าอีกหลังจากได้รับการประกันตัว

“ผมยังจำได้เลย ลูกโทรหาผม ผมร้องไห้เลยนะ ผมรู้สึกว่าทำไมเป็นคนเลวอย่างนี้ ผมไม่อยากให้ลูกเห็นผมในสภาพติดคุก มันทุเรศ (เสียงสั่นเครือ) เค้า...เป็นสิ่งที่บริสุทธิ์มากครับ”(น้ำตาไหล)

เมื่อครั้งที่ตุ้มถูกคุมขังและภรรยามาประกันตัวออกไปนั้นเป็นเหตุการณ์ที่ทำให้ภรรยาได้ทราบว่าตุ้มเป็นผู้ติดยาบ้า ซึ่งทำให้ภรรยาไม่พอใจอย่างมาก และกล่าวว่าหากตุ้มกลับไปเสพยาบ้า

อีกครั้ง จะพาลูกหนีไปอยู่ที่อื่น ซึ่งตุ้มยอมรับว่าคำพูดของภรรยาเป็นสิ่งที่ตนเองกลัวมากที่สุด ตนไม่ต้องการมีปัญหาในครอบครัว ประกอบกับตนรักลูกมากและไม่ต้องการให้ลูกเป็นเด็กที่มีปัญหา

“ผมกลัวมากเลย ถ้าผมยังเล่น (เสพยาบ้า) อีกเค้าจะเอาลูกหนีผม ผมกลัว ไม่อยากให้เค้าไปไหนอีก ผมอยากอยู่กับลูก ผมไม่อยากเลิกกับเค้า”

ตุ้มกล่าวอีกว่า การที่ปัจจุบันภรรยาให้อภัยและยังไม่หนีไปที่อื่น คือ โอกาสที่สำคัญที่มีค่ามากที่สุดสำหรับตนที่เป็นกำลังใจในการต่อสู้ชีวิตและทำให้ตนเข้มแข็งไม่คิดหวนกลับไปเสพยาบ้าซ้ำอีก

“เชื่อมั้ยพี่ ถึงจะบำบัดผมยังไง ผมก็เอาอีก เพราะไม่รู้จะเอาอะไรกับชีวิตไม่มีที่ยึดเหนี่ยว แต่ทุกวันนี้ผมมีครอบครัวที่อบอุ่น ผมคิดว่าได้รับโอกาสที่ดีที่สุดจากแฟนผมนี่แหละที่เค้ายังไม่หนีไปไหน”

การแสดงออกถึงความห่วงใยจากคนใกล้ชิด

เนื่องจากเหตุการณ์ที่ตุ้มได้ถูกจับกุมทำให้ภรรยาและแม่ของตุ้มรู้ว่าตุ้มติดยาบ้า จากการสอบถามจากภรรยาของตุ้ม ได้เล่าว่าแม่ของตุ้มมักจะโทรมาสอบถามถึงพฤติกรรมของตุ้มอย่างสม่ำเสมอ ตุ้มเองได้ยอมรับว่าเมื่อแม่หันมาใส่ใจในตนเองมากขึ้นประกอบกับได้เห็นแม่ให้ความช่วยเหลือโดยการหาหลักทรัพย์มาประกันตัวตนออกมาทำให้ตนรับรู้ถึงความเป็นห่วงของแม่ประกอบกับภายหลังที่ตนได้ยุติการเสพยาบ้าแล้วแม่ได้พูดจากับตนมากขึ้น

“จากที่แม่ไม่พูดกับผม เค้าก็กลับมาพูดด้วย แม่ผมถึงแกจะดูแต่งตัวเก่ง แต่จริง ๆ แกไม่มีอะไรแล้วนะ เงินก็หมด โรคก็เยอะ แกก็ยังต้องหาเงินมาประกันตัวผม ช่วยกันกับแฟนผม แกก็ยังไม่หมดห่วงกับผมน่ะ”

บุคลิกของภรรยาสนับสนุนต่อพฤติกรรมการไม่หวนกลับไปเสพยาบ้าซ้ำ

เนื่องจากตุ้มเป็นคนที่รักครอบครัวและเกรงใจภรรยามากประกอบกับบุคลิกของภรรยาตามที่ตั้มเล่าว่าเป็นคนพูดจาโผงผาง ตรงไปตรงมา จุกจิก โมโหง่าย หากไม่พอใจจะเสียงดัง ซึ่งตุ้มเล่าว่า หากตนเองจะเดินทางไปที่ใดจะต้องขออนุญาตภรรยาก่อนเสมอ

“ถ้าให้เลือกนะ ผมกลัวเมียมากกว่าตำรวจอีก”

ดังนั้น หากมีลูกค้าที่มาซ่อมรถจักรยานยนต์ที่ร้านของตน แล้วนำยาบ้ามาเสนอขาย ภรรยาจะเป็นคนไล่ให้ออกไปจากร้าน ซึ่งภรรยาของตุ้ม ได้ยอมรับว่าตนเองมักจะขู่และบ่นตุ้มในเรื่องการเสพยาบ้าอยู่เสมอเพราะไม่ต้องการให้ตุ้มกลับไปเสพยาบ้าอีกและหากตุ้มต้องเดินทางผ่านสถานที่ที่เป็นแหล่งระบาดของยาบ้า และจะอาสาเดินทางมาด้วย แต่หากว่าไม่สามาถเดินทางมากับตุ้มได้จะโทรศัพท์สอบถามตลอดเวลา ซึ่งภรรยากล่าวว่า

“ไม่ได้ว่าจะไปไหน แต่ระแวงมัน(ตุ้ม)ไว้ก่อน กลัวว่ามันจะกลับเสพยาอีก บางทีเห็นไอ้พวกที่มาชวนนะ ก็ไล่ไปหมดแหละ ก็เป็นห่วง ต้องบ่นทุกวันไม่งั้นเดี๋ยวกลับไปเล่น(เสพยาบ้า)อีก”(ภรรยาของตุ้ม)

ตุ้มยอมรับว่าสาเหตุที่สนับสนุนไม่หวนกลับไปเสพยาบ้าซ้ำอีกนั้น ส่วนใหญ่มาจากครอบครัว ซึ่งหากภรรยาของตนอยู่ด้วยแล้วนั้นตนจะไม่มีโอกาสเข้าไปยุ่งเกี่ยวกับยาบ้า

4.2.2 อิทธิพลจากเพื่อน

ความสัมพันธ์และวิธีการสังสรรค์กับเพื่อนที่เปลี่ยนแปลง

แม้ปัจจุบันตุ้มยังคงเป็นเพื่อนกับกลุ่มเพื่อนที่เคยร่วมเสพยาบ้าและปัจจุบันยังคงเสพอยู่แต่ด้วยภาระหน้าที่การงาน และความรับผิดชอบทำให้กลุ่มเพื่อนเดิมนั้นได้แยกย้ายไปทำงานตามจังหวัดต่างๆ จึงไม่มีการพบปะกันอย่างใกล้ชิดเหมือนเช่นเคย ตุ้มเล่าว่าไม่ค่อยได้เจอกับเพื่อนเก่ากลุ่มนี้บ่อยนัก ส่วนใหญ่จะพบกันเพียงปีละ 1-2 ครั้งเมื่อเพื่อนขับรถผ่านมาทางบ้านตุ้มจะแวะหาเพียงชั่วครู่ก็จะเดินทางต่อ แต่หากมีการดื่มสังสรรค์กัน ตนจะชักชวนให้ดื่มกินกันภายในบ้านของตน เนื่องจากภรรยาจะอยู่ด้วยตลอดเวลา ซึ่งจะทำให้ไม่สามารถนำยาบ้ามาเสพได้ หากต้องการจะไปดื่มต่อในสถานที่อื่นตนจะอ้างว่าไม่ว่าง ต้องช่วยภรรยาปิดร้าน เลี้ยงลูก และภรรยาไม่อนุญาต

4.2.3 สภาพความเป็นอยู่และชีวิตประจำวัน

ไม่มียาบ้าระบาดในหมู่บ้าน

ตุ้มกล่าวว่าแถวบ้านของตนนั้นไม่มีปัญหาการระบาดของยาบ้าประกอบกับมีคนในชุมชนเป็นเจ้าหน้าที่ตำรวจและอาสาสมัครของสำนักงานคุมประพฤติซึ่งคอยสอดส่องเกี่ยวกับยาบ้าจึงทำให้ภายในชุมชนไม่มียาบ้า

ลักษณะการอยู่อาศัยของคนในชุมชนไม่สร้างความกดดัน

เนื่องจากตุ้มเป็นคนที่มีอัธยาศัยที่ดีจึงทำให้ตุ้มไม่เคยมีปัญหากับคนในชุมชน ซึ่งคนในชุมชนมีรูปแบบการอยู่อาศัยแบบต่างคนต่างอยู่ แม้จะมีบางคนที่รู้เรื่องเกี่ยวกับตนว่าเคยเป็นผู้เสพยาบ้ามาก่อนแล้วเกิดความหวาดระแวงไม่ต้องการให้ลูกหลานของตนมาคลุกคลีและซ่อมรถจักรยานยนต์ที่ร้านตนนั้น แต่ไม่ได้เป็นแรงกดดันจนเกิดเป็นความท้อใจในการปรับปรุงตัวเพื่อดำรงสภาพการไม่เสพยาบ้า

4.2.4 การบำบัดฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด

การติดตามผลการบำบัดของเจ้าหน้าที่ช่วยในการควบคุมพฤติกรรม

ในกระบวนการติดตามผลภายหลังจากการพ้นการคุมความประพฤติแล้วนั้น จะมีเจ้าหน้าที่ตำรวจและอาสาสมัครคุมประพฤติที่ทำหน้าที่สอดส่องพฤติกรรมของผู้ผ่านการคุมความประพฤติและรายงานมายังสำนักงานคุมประพฤติ ซึ่งตุ้มกล่าวว่าตนรู้ว่าตำรวจยังแวะเวียนมาสอดส่องตนอยู่เสมอ จึงเกิดเป็นความระแวงและไม่ต้องการทำพฤติกรรมเสี่ยงต่างๆ ให้เป็นที่สงสัย

“ผมรู้นะว่ายังมีตำรวจนอกเครื่องแบบขี่มอเตอร์ไซด์ผ่านไปผ่านมา วันนึงไม่รู้กี่รอบเลยนะที่หน้าบ้านน่ะ”

ตุ้มยอมรับว่าตนเองกลัวการถูกจับกุมอย่างมาก เพราะจะทำให้ขาดอิสรภาพและไม่ได้เห็นหน้าลูกและภรรยา เนื่องจากทราบดีว่าตนเองได้ถูกพากทัณฑ์ไว้ หากถูกจับอีกรอบจะทำให้ตนได้รับโทษเพิ่มจนอาจถูกจำคุก ประกอบกับการที่ต้องมารายงานตัวที่สำนักงานคุมประพฤติเพื่อตรวจปัสสาวะทุกเดือนนั้นหากไม่พบสารเสพติดในร่างกายและรายงานตัวครบตามกำหนด จะได้รับการลบข้อกล่าวหาในคดียาเสพติดหรือลบประวัติของตนออก ตนเห็นว่ากระบวนการติดตามผลของเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องนั้น เป็นการควบคุมพฤติกรรมของตนเองอีกทางหนึ่งเพราะตนมีความต้องการได้รับการลบประวัติและไม่ต้องถูกควบคุมความประพฤติ จึงทำให้ไม่กล้าที่จะหวนกลับไปเสพยาบ้าอีกครั้ง

กรณีศึกษา 3 : น็อต

1. ข้อมูลทั่วไป

น็อตเป็นผู้ชายที่มีหน้าตาหล่อเหลา รูปร่างสูงใหญ่ อายุ 23 ปี น็อตเป็นคนพูดจาสนุกสนาน น็อตชื่นชอบการแต่งรถจักรยานยนต์ และรักการสัก น็อตจึงมีรอยสักใหญ่ๆ อยู่หลายแห่งตามร่างกาย เช่น ที่แขนซ้ายมีรอยสักจากหัวไหล่ไปจนถึงข้อศอก สักที่หลังมือและลำคอ ปัจจุบันน็อตอาศัยอยู่บ้านกับยาย แม่ และป้าของน็อต บ้านมีลักษณะคล้ายห้องแถวที่มีการลงสี ลวดลาย กราฟฟิคที่สวยงามน่าอยู่อาศัย แต่ความสัมพันธ์ภายในบ้านของน็อตไม่ดีมักมีเรื่องทะเลาะเบาะแว้งภายในบ้านอยู่เสมอ น็อตเข้ารับการบำบัดฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดในระบบบังคับบำบัดไม่ควบคุมตัว น็อตเสพยาประมาณ 1-5 เม็ด/วัน และได้ยุติการเสพยาบ้ามาเป็นเวลา 6 เดือน

2. ประวัติ

ครอบครัว

น็อตเป็นลูกชายคนเดียว อาศัยอยู่กับยาย แม่ และป้า ความสัมพันธ์ภายในบ้านไม่ดี มักมีเรื่องทะเลาะเบาะแว้งกันในครอบครัวเป็นประจำ แม่ของน็อตเคยมีอาชีพเป็นครูมาก่อนแต่เนื่องจากตอนที่อุ้มท้อง พ่อของน็อตทิ้งแม่ไปอยู่ต่างจังหวัดเพราะต้องการหลบหนีการจับกุมจากคดีฆ่าคนตาย แม่ของน็อตเสียใจอย่างมากจึงทำให้แม่กลายเป็นคนเก็บตัว ไม่สามารถทำงานได้จึงต้องออกจากงานมาเย็บเสื้อผ้าอยู่กับบ้าน ความสัมพันธ์ของแม่และน็อตไม่ดี แม่มักตำหนิและลงไม้ลงมือกับน็อตมาโดยตลอดจนทำให้น็อตรู้สึกว่าตนเองมีปัญหา โดยเฉพาะเมื่อน็อตถูกไล่ออกจากโรงเรียนเพราะมีผลการเรียนไม่ดี จึงไม่ได้ศึกษาต่อตามที่ตั้งใจไว้ ทำให้น็อตมีปัญหากับแม่มากยิ่งขึ้น

“บางครั้งตอนเด็กๆ ผมนอนร้องไห้เลยนะ ว่าทำไมผมไม่เหมือนคนอื่น ทำไมแม่ต้องเป็นอย่างนี้ มาอารมณ์เสียใส่ผม ด่าทุกวันเลย”

การศึกษา

เมื่อแม่ไม่สามารถทำงานได้ค่าใช้จ่ายในบ้านก็เพิ่มขึ้นทำให้ฐานะการเงินในบ้านเริ่มมีปัญหา แต่แม่ก็ยังส่งเสียให้น็อตได้เรียน จนกระทั่งช่วงมัธยมศึกษาปีที่ 3 น็อตกำลังเป็นหนุ่มวัยรุ่นเต็มตัว น็อตมีปัญหาความรักและเป็นช่วงที่กำลังติดเพื่อนจึงชักชวนกันไม่เรียนหนังสือ ไปเที่ยวตามที่ต่างๆ ทำให้ผลการเรียนของน็อตตกต่ำลง

“ก็เราไม่มีพ่อ แม่ก็เป็นอย่างงี้ ผมก็เลยคิดว่าเพื่อนนี่แหละรักเราที่สุด ก็เริ่มติดเพื่อน เริ่มติดหญิง แม่ก็ยิ่งด่าเข้าไปใหญ่”

ประวัติการใช้ยาบ้า

น็อตได้รู้จักกับยาบ้าเป็นครั้งแรกเมื่อมีเพื่อนในกลุ่มชักชวน และต้องการเข้ากลุ่มเพื่อเป็นที่ยอมรับของเพื่อนๆ ว่าตนกล้าที่จะเสพยาบ้า ทำให้รู้สึกว่าตนสามารถปรึกษาเพื่อนกลุ่มนี้ได้เพราะคนกลุ่มนี้มีปัญหาคล้ายตนจะคอยรับฟังปัญหาเสมอเมื่อเวลามีเรื่องทะเลาะเบาะแว้งภายในบ้าน ประกอบกับตนเองไม่สามารถศึกษาต่อได้และมีปัญหาเรื่องการเงินทำให้น็อตออกมาทำงานที่ฟาร์มไก่แห่งหนึ่ง และผันตัวเองจากเป็นเพียงผู้เสพกลายเป็นคนเดินยา ทำให้น็อตไม่ต้องดิ้นรนในการหายาบ้ามาเสพเนื่องจากน็อตมักได้รับส่วนแบ่งเป็นเงินและยาบ้าในเวลาเดียวกัน ตั้งแต่นั้นน็อตจะเสพยาบ้าทุกวันซึ่งน็อตกล่าวว่าในแต่ละวันน็อตจะต้องหายาบ้ามาเสพในวันนี้และสำหรับวันพรุ่งนี้ให้ได้

“อย่างเมื่อก่อนผมดูดวันละ 3 ตัวนะ ผมมีของทุกวัน ผมจะคิดวางแผนเผื่อพรุ่งนี้ตลอดว่าพรุ่งนี้ยังไงต้องมีดูด มันขาดไม่ได้เลยครับ”

น็อตต้องเสพยาบ้าทุกวันและหนักขึ้นเรื่อยๆ เพราะทำให้ตนมีเพื่อนเยอะ มีความสุขที่ได้เสพยาบ้า รู้สึกว่าสมองปลอดโปร่ง และรู้สึกว่าเป็นคนที่มีหลักการและอุดมการณ์ของตนเอง

ลักษณะการถูกจับกุม

น็อตได้เสพยาบ้าทุกวัน จากส่วนแบ่งหรือกำไรในการเดินยาให้กับผู้ค้าและลูกค้า จนกระทั่งวันหนึ่งที่น็อตไม่มียาบ้าเสพประกอบกับมีเรื่องทะเลาะกับแม่ทำให้น็อตหงุดหงิด โมโหขว้างปาข้าวของในบ้าน และโยนโต๊ะ เก้าอี้ออกนอกบ้าน จนทำให้น้าของน็อตต้องโทรแจ้งความให้ตำรวจมาจับกุมไป ตำรวจได้ขอตรวจปัสสาวะแล้วพบสารเสพติดในตัวของน็อตจึงทำให้น็อตถูกกักขังเป็นเวลา 3 วัน หลังจากนั้นน็อตถูกส่งตัวไปกักขังในสถานกักกันที่หนึ่ง ซึ่งทำให้น็อตได้พบกับเอเย่นต์ค้ายาบ้ารายใหญ่ ภายหลังที่ได้รับการปล่อยตัว น็อตกลับไปเสพยาบ้าอีกครั้งเพราะน็อตไม่สามารถเข้าทำงานได้

“ผมยอมรับเลยนะพี่ ผมออกมาก็เล่นอีก ก็ไม่รู้ว่าจะไปทำอะไรนี่นา แม่ก็บ่นว่าไม่ยอมทำงานทำการสักที ไม่ใช่ว่าผมไม่อยากทำนะพี่ แต่เชื่อมั๊ยว่าไปสมัครมา 5 โรงงาน ไม่มีใครเค้ารับผมอ่ะ”

3. สภาพชีวิตภายหลังการบำบัด

น็อตได้เข้ารับการบำบัดฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดในระบบการบังคับบำบัดแบบไม่ควบคุมตัว ซึ่งเป็นการเข้าค่ายบำบัดและเข้าอบรมในโปรแกรมเสริมสร้างทักษะต่างๆ ของสำนักงานคุมประพฤติ และรายงานตัวอีกเป็นเวลา 6 เดือน ซึ่งปัจจุบันน็อตผ่านระยะฟื้นฟู และอยู่ในระยะติดตามผลเป็นเวลา 1 ปี

ภายหลังจากการบำบัดเสร็จสิ้น น็อตได้หวนกลับมาเสพยาบ้าอีกครั้งเนื่องจากไม่สามารถทำงานอื่นได้ จึงต้องรับจ้างเดินยาบ้า แต่น็อตได้ใช้วิธีการต่างๆ เพื่อหลบเลี่ยงกระบวนการตรวจหาสารเสพติดในร่างกาย จึงทำให้เจ้าหน้าที่ตรวจไม่พบสารเสพติดในร่างกายในขณะที่น็อตเข้ารายงาน

ตัวได้เรื่อยมา จนกระทั่งน็อตได้รับการติดต่อจากสำนักงานคุมประพฤติ และอธิบายถึงโครงการไทยเข้มแข็งที่มีวัตถุประสงค์คือ ต้องการคืนคนดีสู่สังคม และมีความต้องการรับน็อตมาทำงานที่สำนักงานคุมประพฤติ ทำให้น็อตได้รับโอกาสเข้าทำงาน ซึ่งน็อตจะเข้าทำงานในวันจันทร์-ศุกร์ เวลา 8.00-16.30 น. โดยทำหน้าที่เป็นผู้ช่วยของพนักงานคุมประพฤติ เช่น ตรวจปัสสาวะผู้ถูกคุมความประพฤติ การเรียงเอกสาร การส่งเอกสาร เป็นต้น

ระยะทางระหว่างบ้านมายังสำนักงานคุมประพฤติไม่ห่างไกลมากนัก น็อตใช้รถจักรยานยนต์เป็นพาหนะในการเดินทางมาทำงาน และขี่รถจักรยานยนต์กลับบ้านในเวลา 12.00-13.00 น. เพื่อหาข้าวและจัดยาไว้ให้ยาย และแม่ รวมถึงเป็นการประหยัดค่าใช้จ่ายในการซื้ออาหารกลางวันรับประทาน น็อตมีหน้าที่รับภาระในเรื่องค่าใช้จ่ายภายในบ้านร่วมกับป้าและแม่ และผ่อนรถจักรยานยนต์ของตนเอง

ภายหลังจากการบำบัดฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดเสร็จสิ้น น็อตกลับมาอยู่ที่บ้านหลังเดิม ซึ่งอาศัยอยู่กับแม่ ยาย และป้า ซึ่งยังคงมีปัญหาทะเลาะเบาะแว้งกันอยู่ตลอดเวลา จากการสังเกตของผู้วิจัยพบว่า หากมีเพื่อนของน็อตมาหาที่บ้านแม่และป้าจะออกอาการรังเกียจและไม่ต้องการพูดด้วย

บ้านของน็อตตั้งอยู่ในชุมชนเมืองมีผู้คนพลุกพล่าน บ้านของน็อตมีลักษณะเป็นตึกแถว ภายในบ้านมีการจัดวางข้าวของอย่างเป็นระเบียบ ซึ่งคนในละแวกบ้านจะรู้จักน็อตเกือบทุกคน ประกอบกับครอบครัวของน็อตอยู่ที่บ้านหลังนี้มานานทำให้รู้จักผู้คนมากมายและมีหลายคนที่รู้ว่าน็อตเป็นผู้เสพยาบ้า จึงมักพูดจาดูถูกและแสดงอาการรังเกียจใส่น็อตเสมอ น็อตกล่าวว่าแถวบ้านของตนมีการระบาดของยาบ้าเป็นอย่างมาก และบ้านของตนตั้งอยู่ไม่ห่างไกลจากบ้านของผู้ค้ามากนักในบางครั้งเพื่อนจะขอให้น็อตไปซื้อยาบ้ามาให้ ประกอบกับในละแวกบ้านจะมีกลุ่มวัยรุ่นที่มักเสพยาบ้ากันในบ้านที่ถัดจากบ้านของตน จึงมักมีเพื่อนแวะมาชักชวนให้ไปร่วมเสพยาบ้าอย่างสม่ำเสมอ

4. สาเหตุที่เกี่ยวข้องกับพฤติกรรมการไม่เสพยาบ้าซ้ำ

4.1 สาเหตุภายในจากตัวบุคคล

เปลี่ยนแปลงการดำเนินชีวิตเพื่อลดปัจจัยเสี่ยงต่อการหวนกลับไปเสพยาบ้า

น็อตกล่าวว่าการที่ตนไม่หวนกลับไปเสพยาบ้านั้น สิ่งที่สำคัญที่สุดคือ ตัวของตัวเอง มีใจที่อยากจะเลิก ไม่มีใครสามารถบังคับได้ ประกอบกับปัจจุบันตนได้เข้าทำงานที่สำนักงานคุมประพฤติแล้วจึงทำให้ไม่มีเวลาเสพยาบ้า ตนได้เปลี่ยนแปลงการดำเนินชีวิตประจำวันไป โดยน็อตยอมรับว่าเพื่อนยังคงมาชักชวนให้ไปร่วมเสพยาบ้าเสมอโดยเฉพาะในช่วงเวลาพลบค่ำและในตอนกลางคืน ตนจึงเปลี่ยนเวลานอนให้เร็วมากขึ้น โดยจะปิดบ้านก่อนเวลา 20.00 น.และนอนในเวลา 21.00 น. ประกอบกับเมื่อกลับถึงบ้านตนจะปิดโทรศัพท์มือถือทันที เพื่อเป็นการตัดทางการติดต่อจากเพื่อน ซึ่งผู้วิจัยได้เคยเดินทางผ่านบ้านของน็อตในเวลา 21.30 น. พบว่ามีกลุ่มวัยรุ่นมาตั้งวงดื่มเหล้าไม่ไกลจากบ้านน็อต แต่กลับพบว่าบ้านของน็อตปิดประตูเหล็กและดับไฟในบ้านแล้ว

การเปลี่ยนแปลงวิธีการคบเพื่อน

ภายหลังจากการบำบัดเสร็จสิ้น น็อตยังคงกลับมาคบกับเพื่อนกลุ่มเดิม ด้วยเหตุผลว่าเพื่อนเป็นสิ่งที่มีค่าสำหรับชีวิตของตนอย่างมาก เพราะตนมีปัญหาในครอบครัว อยากปรึกษากับเพื่อนเก่าๆ แม้จะเป็นคนที่เสพยาบ้าแต่ก็เชื่อว่าบุคคลเหล่านั้นเป็นเพื่อนที่ดีและเข้าใจเพื่อนที่ยังเสพยาบ้าอยู่ว่ามีความต้องการเลิกเสพ เพียงแต่ยังไม่ได้รับโอกาสเหมือนตนเท่านั้น ซึ่งความสัมพันธ์กับเพื่อนยังคงเหมือนเดิม แต่จะปลีกตัวออกมาเมื่อมีการชักชวนหรือการเสพยาบ้าเท่านั้น ซึ่งน็อตเล่าว่าบางครั้งยังมีความอยากที่จะเสพยาบ้าอยู่ แต่เมื่อได้คิดทบทวนแล้วพบว่าตนไม่ได้ต้องการเสพยาบ้าจริงๆ แต่ต้องการเพียงสนุกสนานกับเพื่อนกลุ่มเดิมเท่านั้น จึงคิดว่าตนไม่จำเป็นต้องเสพยาบ้าร่วมกับเพื่อนแต่จะพูดคุยหรือดื่มสุรากับเพื่อนในบางเวลาที่เพื่อนพักการเสพยาบ้าเท่านั้น แต่หากว่าเพื่อนมาชักชวนที่บ้านตนจะกล่าวไปว่า ถูกโดนจับตามองจากตำรวจและพนักงานคุมประพฤติซึ่งอาศัยอยู่แถวบ้านอยู่ตลอดเวลาจึงขอปฏิเสธการเสพยาบ้ากับเพื่อน

ความภาคภูมิใจและเห็นคุณค่าในตนเอง

เนื่องจากการได้เข้ามาทำงานที่สำนักงานคุมประพฤตินี้ทำให้น็อตได้เห็นว่าตนเองมีความสามารถที่จะทำงานได้ ซึ่งน็อตเล่าว่า เมื่อก่อนเคยทำงานในโรงงานต่างๆ แต่ไม่สามารถทำงานอยู่ได้นาน บางครั้งทำงานเพียงไม่ถึงอาทิตย์ก็ต้องลาออกมา เนื่องจากรู้สึกเบื่อหน่ายประกอบกับตนเองได้รับการศึกษามาในระดับต่ำทำให้ได้รับเงินเดือนไม่มาก แต่การที่ได้มาทำงานที่สำนักงานคุมประพฤติ ทำให้รู้สึกว่าตนเองสามารถช่วยเหลือคนอื่นได้ และมีความสามารถที่จะทำงานได้ทำให้รู้สึกชื่นชมในตัวเองเมื่องานสำเร็จ รวมถึงได้รับคำชมจากพนักงานคุมประพฤติทำให้และรู้สึกดีใจเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะเมื่อตนได้รับเงินเดือนในเดือนแรกแล้วนำเงินไปซื้อของใช้ต่างๆ เข้าบ้าน ทำให้รู้สึกว่าเป็นบุคคลสำคัญภายในบ้าน

“ชีวิตผมดีขึ้นมากๆ เลยนะ ได้รู้ว่าเราก็ทำได้ พวกพี่ๆ เค้าก็ชมผมว่ามีสมาธิขึ้น แถมได้เงินด้วย อย่างน้อยผมก็ได้รับผิดชอบค่าน้ำค่าไฟที่บ้านนี่แหละ”

มีความคาดหวังและสร้างความพร้อมต่ออนาคต

แม้ภายหลังการบำบัดน็อตจะยังคงหวนกลับไปเสพยาบ้าซ้ำอีก แต่เมื่อได้เข้ามาทำงานที่สำนักงานคุมประพฤติ น็อตไม่เคยเสพยาบ้าอีกเลย ทำให้น็อตรู้สึกสบายใจและดีใจที่ได้รับโอกาสในการปรับปรุงตัวแต่เนื่องจากการว่าจ้างทำงานนั้นมีระยะเวลาจำกัด ทำให้น็อตได้มีการวางแผนเกี่ยวกับอนาคตของตนไว้ว่า ตนต้องการเปิดร้านขายก๋วยเตี๋ยวและคิดว่าจะสามารถทำได้ดี ซึ่งปัจจุบันน็อตได้ทดลองฝึกทำสูตรน้ำซุปของตนเองร่วมกันกับแฟน

น็อตเล่าว่าตนได้คบกับแฟนมาเป็นระยะเวลาหนึ่งและมีความต้องการอยู่ร่วมกัน ตนจึงต้องคิดถึงอนาคต หากตนต้องการจะมีครอบครัว จะต้องรับผิดชอบหลายอย่าง ประกอบกับหากตนยังเสพยาบ้าอยู่ พ่อและแม่ของแฟนคงไม่ยกแฟนให้กับตน จึงเป็นสาเหตุที่ทำให้ไม่หวนกลับไปเสพยาบ้าซ้ำ

“ผมก็คิดไปเรื่อยว่าอีกหน่อยผมต้องมีครอบครัว มีลูก แล้วจะมาทำตัวไปวันๆ ไม่ได้ ผมจะมีชีวิตอยู่ได้ยังไงถ้าต้องพึ่งยาบ้าตลอด”

การเปลี่ยนแปลงมุมมองต่อพฤติกรรมการเสพยาบ้า

น็อตเล่าว่า เมื่อก่อนที่เริ่มเสพยาบ้านั้นเป็นช่วงที่ตนเป็นวัยรุ่น มีความอยากรู้ อยากลอง อยากสนุกสนานกับเพื่อนๆ และคิดว่าในเมื่อการเสพยาบ้าของตนไม่ได้ไปทำร้ายหรือสร้างความเดือดร้อนให้กับใคร ตนเสพในส่วนตัวของตนและสามารถหาเสพได้เอง จึงคิดว่าไม่มีเหตุผลใดที่จะต้องเลิกเสพยาบ้า แต่ปัจจุบันตนได้เห็นว่าการเสพยาบ้านั้นเป็นสิ่งที่ไม่ดี มีข้อเสียมากกว่าข้อดี และควรได้รับการปราบปรามอย่างจริงจัง และตนเชื่อว่าคนที่เสพยาบ้าอยู่จะต้องเลิกได้ในสักวัน เพราะยาบ้าไม่ใช่สิ่งที่ดีต่อร่างกาย

“ตอนที่ผมติดก็คิดว่าไม่ได้เบียนเบียนใครแล้วทำไมจะเสพไม่ได้ล่ะ แต่ตอนนี้ผมว่ามันไม่ใช่สิ่งดี ผมว่าคนเราทุกคนต้องเลิกได้ในสักวัน ผมเชื่อว่าทุกคนยังอยากเป็นคนดี”

น็อตเล่าว่า เมื่อก่อนพอตื่นขึ้นมาจะคิดถึงยาบ้าเป็นสิ่งแรก ซึ่งจะคิดเพียงว่า วันนี้จะหายาบ้าที่ไหนมาเสพ และจะมีเพียงพอต่อความต้องการหรือไม่ แต่ตอนนี้ตนกลับเปลี่ยนความคิดไปว่า วันนี้จะต้องทำอะไรบ้าง มีงานอะไรที่ตนยังคั่งค้างไว้ ซึ่งทำให้ตนลืมเรื่องยาบ้าจึงไม่เกิดอาการอยากเสพยาบ้าอีก น็อตกล่าวต่ออีกว่าเมื่อสามารถยุติการเสพยาบ้าได้ระยะหนึ่งแล้วร่างกายจะมีการปรับสภาพทำให้ไม่เกิดอาการอยากยาบ้าและรู้สึกเบื่อหน่ายไปเอง

การเห็นผลดีจากการยุติการเสพยาบ้า

น็อตเล่าว่าภายหลังจากการบำบัดแล้วตนยังมีพฤติกรรมการเสพยาบ้าเช่นเดิมแต่เมื่อได้รับโอกาสในการเข้าทำงานที่สำนักงานคุมประพฤติแล้ว ตนสามารถยุติการเสพยาบ้าได้เป็นระยะเวลา 6 เดือนติดต่อกัน ซึ่งทำให้ตนรู้สึกสบายและรู้สึกปลอดโปร่งมาก ซึ่งแตกต่างจากเมื่อก่อนตอนที่ยังเสพยาบ้าอยู่นั้น ตนจะกลัวและระแวงทุกครั้งที่ต้องมารายงานตัวที่สำนักงานคุมประพฤติ แต่ปัจจุบันรู้สึกสบายใจและเห็นว่าเป็นสถานที่ ที่ช่วยเหลือผู้ที่เคยผิดพลาดมากกว่าเป็นสถานที่คอยจับผิดพฤติกรรม สามารถเดินทางไปตามสถานที่ต่างๆ โดยไม่ต้องกังวลต่อการสุ่มตรวจปัสสาวะหรือตั้งด่านตรวจของเจ้าหน้าที่ตำรวจ

“โอ้ย สบายใจจะตาย ผมมาทำงานที่นี่นะ พี่เค้าอยากตรวจฉี่ผมก็ตรวจไปเลย ตรวจ 10 ที ก็ไม่เจอหรอก”

4.2 สาเหตุจากสภาพแวดล้อม

4.2.1 ครอบครัวและบุคคลใกล้ชิด

รอยยิ้มจากแม่สร้างกำลังใจต่อการคงพฤติกรรมการไม่เสพยาบ้าซ้ำ

น็อตกล่าวว่า เมื่อก่อนแม่มักจะบ่นว่าตนเป็นคนไม่มีงานทำ และต้องเสียค่าใช้จ่ายกับตนเป็นอย่างมากแต่เมื่อได้เข้ามาทำงานในสำนักงานคุมประพฤติ ตนรู้สึกว่าแม่เปลี่ยนไป ไม่โมโหง่าย และดุด่าตนน้อยลง น็อตเล่าว่าในวันที่เงินเดือนออกนั้น ได้ซื้อของใช้เข้าบ้านหลายอย่าง เช่น ยาสระผม สบู่ ผงซักฟอก และข้าวสาร ทำให้ตนได้เห็นรอยยิ้มของแม่ซึ่งตนไม่เคยได้เห็นมาก่อน แม้แม่จะไม่ได้พูดอะไร แต่ตนก็รู้สึกดีมากขึ้นที่ได้มีส่วนแบ่งเบาภาระ ทำให้รู้ว่าตนเองยังมีคุณค่าและมีประโยชน์มากขึ้น ประกอบกับหลังจากได้รับการบำบัดทำให้ตนรู้สึกรักแม่มากขึ้น แม้ตนและแม่จะยังมีความสัมพันธ์ที่ไม่ดี แต่มีความเข้าใจในตัวแม่มากขึ้น ทำให้สามารถรับรู้ถึงพระคุณของแม่และไม่ต้องการทำให้แม่เสียใจอีกต่อไป

“วันเงินเดือนออกผมซื้อของเข้าบ้านเพียบ แม่เค้าก็ยิ้มให้ พี่เชื่อมั้ย ผมไม่เคยเห็นยิ้มแม่เลย แค่นั้นผมก็ดีใจมากแล้ว”

4.2.2 สภาพความเป็นอยู่และชีวิตประจำวัน

การได้รับโอกาสเข้าทำงานในสำนักงานคุมประพฤติ

เนื่องจากการมีโครงการไทยเข้มแข็งที่มีวัตถุประสงค์การคืนคนดีสู่สังคมนั้น ทำให้น็อตได้รับการว่าจ้างให้มาช่วยทำงานที่สำนักงานคุมประพฤติ เป็นการหยิบยื่นโอกาสให้กับน็อตในหลายๆ ด้าน ซึ่งน็อตกล่าวว่า การที่ได้มาทำงานที่คุมประพฤตินี้ทำให้ตนไม่คิดอยากจะกลับไปเสพยาบ้าอีกเลย เนื่องจากในการทำงานนั้นตนต้องตื่นแต่เช้าและกลับบ้านในตอนเย็น ระหว่างวันตนจะทำงานจนไม่มีเวลานึกถึงการเสพยาบ้า ซึ่งน็อตกล่าวอีกว่า การได้มาทำงานที่นี่คือจุดเปลี่ยนของชีวิต ที่ทำให้สามารถหยุดเสพยาบ้าได้เป็นระยะเวลานานติดต่อกัน

การได้รับโอกาสการทำงานของน็อตครั้งนี้ น็อตกล่าวว่านอกจากจะทำให้ไม่มีเวลานึกถึงการเสพยาบ้าแล้ว การได้ทำงานที่สำนักงานคุมประพฤตินี้เปรียบเสมือนเป็นการบังคับตนเองให้ดำเนินชีวิตตามกรอบที่สมควร เนื่องจากสำนักงานคุมประพฤติเป็นสถานที่สำหรับช่วยเหลือให้คนเลิกเสพยาเสพติด ตนจึงรู้สึกว่าตนจะต้องไม่เสพยาเสพติดอีกต่อไป และหากยังเสพยาบ้าอยู่อาจทำให้พนักงานคุมประพฤติสามารถดำเนินการจับกุมหรือตรวจปัสสาวะได้ทันที

“ตอนนี้ผมมีชีวิตใหม่แล้ว ผมรู้สึกดีนะที่เค้ารับผม มันทำให้ผมมีคุณค่ามากขึ้น ได้ช่วยเหลือคนอื่นเค้าบ้าง ผมเลวมาเยอะแล้ว อีกอย่างทำงานที่นี่ (สำนักงานคุมประพฤติ) เป็นที่สั่งบำบัดคนนะ ผมก็ต้องเป็นแบบอย่างที่ดีสิ”

การมีงานทำสร้างความยอมรับให้กับคนรอบข้าง

น็อตกล่าวว่าตั้งแต่ตนได้เข้าทำงานที่สำนักงานคุมประพฤติ ทำให้ไม่เกิดความเครียดในครอบครัวเพราะแม่ได้เห็นว่าตนได้เข้าทำงานและมีเงินช่วยรับผิดชอบค่าใช้จ่ายต่าง ๆ ในบ้าน คนรอบข้างที่เคยว่ากล่าวตน กลับมองตนดีมากขึ้น เนื่องจากเมื่อก่อนตนไม่ได้มีงานทำ เที่ยวเล่นไปแต่ละวัน แต่ปัจจุบันตนมีงานทำจึงทำให้ผู้คนในหมู่บ้านได้รับรู้ว่าตนมีงานทำที่ดี มีการแต่งตัวด้วยเสื้อเชิ้ตและกางเกงสแลค และมีเงินซื้อของใช้เข้าบ้าน ทำให้คนรอบข้างเห็นว่าได้ปรับปรุงตัวแล้วจึงไม่มีใครมาพูดดูถูกกับแม่และยายเหมือนดังแต่ก่อน

“พอผมได้มาทำงานที่นี่นะ คนแถวบ้านเค้าก็มองผมดีขึ้นมาเลยนะ จากมองว่าเป็นไอ้เด็กขี้ยาตอนนี้เค้าก็เลิกดูถูกผมแล้ว ก็เรามีงานทำมีเงินแล้ว”

พนักงานคุมประพฤติอาศัยอยู่ใกล้บ้าน

น็อตกล่าวว่าแม้ตนจะไม่ได้หวนกลับไปเสพยาบ้าแล้วแต่ตนยังคงอยู่ในช่วงของการติดตามผลเป็นเวลา 1 ปี ทำให้ตนต้องคอยควบคุมตัวเองเพื่อไม่เสพยาบ้าอีกประกอบกับมีพนักงานคุมประพฤติคนหนึ่งอยู่อาศัยใกล้บ้านของตน ทำให้ตนรู้สึกระแวงเสมอ เนื่องจากในช่วงที่พ้นระยะการฟื้นฟูในช่วงแรก แม้ตนไม่ได้เสพยาบ้าแล้วแต่ยังคงมีพฤติกรรมการเดินยาบ้าหรือจัดส่งยาบ้าให้กับเพื่อนในบางเวลาที่ตนเจอภาวะกดดัน เช่น ไม่มีเงิน หรือเพื่อนเกิดอาการคลุ้มคลั่ง ซึ่งอาจทำให้พนักงานคุมประพฤติท่านนั้นสงสัยในพฤติกรรมและระแวงว่าเจ้าหน้าที่ท่านนั้นจะแจ้งตำรวจมาจับตนได้

น็อตยอมรับว่าตนไม่ได้ออกจากวงการยาบ้าอย่างสิ้นเชิง แต่สามารถควบคุมตนเองไม่ให้เสพยาบ้าได้ แต่สิ่งที่ตนกลัวคือหากพนักงานคุมประพฤติแจ้งตำรวจมาจับตน ตนจะกลายเป็นผู้ค้าซึ่งจะได้รับโทษที่สูงมากขึ้น

“บางทีผมต้องหลบหน้าไอ้คนที่มาชวนผมไปเล่นยาเลยนะ แหมก็พี่ยุ้ย(พนักงานคุมประพฤติ) เค้าอยู่แถวบ้านผม ถ้าเค้าสงสัยแล้วเอามาบอก ผอ. แล้วแจ้งตำรวจมาจับผมหมดอนาคตเลยนะพี่”

กรณีศึกษา 4 : ปลื้ม

1. ข้อมูลทั่วไป

ปลื้มอายุ 15 ปี ปัจจุบันเรียนหนังสืออยู่ในโรงเรียนแห่งหนึ่งในชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ปลื้มมีรูปร่างเจ้าเนื้อ มีผิว 2 สี ตามลำตัวมีรอยแผลเป็นต่างๆ ที่เกิดจากการมีเรื่องทะเลาะวิวาท ปลื้มเป็นเด็กอารมณ์ดี อาศัยอยู่กับพ่อและแม่ มีพี่ชายจำนวน 1 คน ซึ่งปลื้มเป็นลูกคนสุดท้อง ปลื้มได้เข้ารับการบำบัดฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดในระบบบังคับบำบัดแบบไม่ควบคุมตัว ปลื้มเสพยาบ้ามาเป็นเวลาประมาณ 1 ปี ซึ่งการเสพยาบ้าของปลื้มจะเป็นแบบครั้งคราวไม่ติดต่อกัน และเลิกเสพยาบ้ามาเป็นเวลา 1 ปี

2. ประวัติ

ครอบครัว

ครอบครัวของปลื้มประกอบอาชีพเกษตรกรรมและเลี้ยงสุกรในบริเวณบ้านเป็นจำนวน 3 เล้า ฐานะการเงินของครอบครัวไม่มีปัญหาการขอหยิบยืมจากผู้อื่น และมีความสัมพันธ์ในครอบครัวไม่มีปัญหาทะเลาะเบาะแว้ง พ่อและแม่ของปลื้มมีคนนับหน้าถือตามากมายเนื่องจากเป็นบุคคลที่ชอบช่วยเหลือผู้อื่น ปลื้มมีหน้าที่ให้อาหารหมูทำความสะอาดคอกหมูในตอนเช้า โดยสลับเวรกันทำกับพี่ชาย

การศึกษา

ปลื้มได้รับการศึกษาตามลำดับ ปัจจุบันปลื้มได้เรียนอยู่ในโรงเรียนมีชื่อเสียงแห่งหนึ่ง ในระดับมัธยมศึกษาปีที่ 3 ซึ่งผลการเรียนอยู่ในระดับปานกลาง มักมีเรื่องทะเลาะวิวาทกับเพื่อนในโรงเรียนอยู่สม่ำเสมอ คาดว่าภายหลังจบการศึกษาในระดับมัธยมศึกษาปีที่ 3 ปลื้มจะไปศึกษาต่อในระดับสายอาชีพ เนื่องจากปลื้มมีความสนใจในสายช่างเทคนิคเครื่องยนต์

ประวัติการใช้ยาบ้า

แม้ปลื้มจะมีความรู้เกี่ยวกับยาบ้าว่าเป็นยาเสพติดให้โทษ แต่ปลื้มยอมรับว่าตนมีความอยากรู้อยากลอง เมื่อลองไปแล้วทำให้ตนรู้สึกว่าเป็นคนโดดเด่น สามารถพูดคุยถึงประสบการณ์ที่คนอื่นไม่รู้

“รู้สึกเหมือนว่าตัวเองเด็ดอ่ะครับ แบบเราได้เล่นแล้วคนอื่นไม่ได้เล่นเหมือนเรา ก็รู้สึกเด่นแล้วก็คุยกับคนขายกับเพื่อนได้ว่า เสพแล้วสีนู้น สีนี้ดีนะ มันเท่ห์ดี”

กลุ่มเพื่อนของปลื้มได้ชักชวนให้ปลื้ม ร่วมกันเสพยาบ้าที่โรงเรียน และหลังจากนั้นได้นำยาบ้ามาเสพเองที่ห้องส่วนตัว ซึ่งมักได้รับยาบ้ามาจากพี่ชายซึ่งเป็นผู้เสพยาบ้าและผู้จำหน่ายรายย่อย ในบางครั้งจะชักชวนกันเสพร่วมกับพี่ชายหลังจากให้อาหารและทำความสะอาดเล้าหมูเรียบร้อย เนื่องจากตนและพี่ชายต้องตื่นเช้าเพื่อมาทำงานโดยที่ตนไม่อยากทำ จึงทำให้ตัดสินใจเสพยาบ้าต่อไป

“ก็อยากรู้อยากลองเองครับ แล้วอยู่บ้านก็ทำงานด้วย ต้องช่วยพ่อแม่ทำหมูแต่เช้า งานก็เยอะ มันเหนื่อย ก็ลองดู”

ปลื้มมีอาการติดยาบ้า โดยช่วงแรกมีปริมาณการเสพยาบ้าเฉลี่ยวันละ 1 เม็ด แต่ภายหลังได้มีอาการติดยาบ้าอย่างหนักจนทำให้ต้องเพิ่มปริมาณการเสพเป็น 2-3 เม็ดต่อวัน โดยใช้วิธีการเสพด้วยวิธีการสูดดมจากฟรอยด์ที่ทำจากกระดาษห่อหมากฝรั่งและบุหรี่ ผลจากการเสพยาบ้าอย่างหนักทำให้ปลื้มมีร่างกายที่ผอม ซูบซีด ไม่สามารถรับประทานข้าวได้และมีอาการกระวนกระวายหงุดหงิดง่ายจนไม่สามารถดำเนินชีวิตได้ตามปกติ จึงทำให้พ่อและแม่ของปลื้มรู้ว่าปลื้มติดยาบ้าและได้พยายามช่วยเหลือและขอร้องให้ปลื้มเลิกเสพยาบ้า

“จริงๆ พ่อแม่ก็ขอทุกวัน ก็ไม่ได้สนใจหรอกครับ เหมือนยามันยิ่งใหญ่ ตอนนั้นรู้สึกว่าคนอื่นสำคัญกว่าพ่อแม่ตัวเองอีก คือถ้ามีเงินกับยาบ้า ก็เลือกยาบ้ามากกว่าเงินนะ”

แม้ว่าพ่อและแม่ของปลื้มจะพยายามช่วยเหลือโดยให้รางวัลต่างๆ และพาไปบำบัดตามโรงพยาบาล แต่ปลื้มก็ไม่สามารถเลิกเสพยาบ้าได้ ปลื้มกล่าวว่าเมื่อบำบัดเสร็จสิ้นแล้วกลับมาอยู่ในสภาพแวดล้อมเดิม ประกอบกับตนเองมีความสนิทสนมกับผู้ค้ายาบ้าทำให้ไม่สามารถเลิกเสพได้

“กลับจากบำบัดก็คิดได้อย่างเดียวว่าอยากลองครั้งสุดท้าย แถมคนที่เค้าขายยาบ้าให้ผมก็โทรหาผมทุกวันเลย”

ลักษณะการถูกจับกุม

เมื่อปลื้มได้เข้ารับการบำบัดรักษาครั้งที่ 1 แต่ยังคงมีพฤติกรรมการหวนกลับไปเสพยาบ้าซ้ำอีก จึงทำให้ปลื้มไม่สามารถใช้ชีวิตได้ตามปกติ มักมีอาการหงุดหงิด และโมโหง่ายเมื่อไม่ได้เสพยาบ้า ปลื้มยอมรับว่าตนไม่สามารถเลิกคิดถึงรสชาติของยาบ้าได้ ซึ่งทำให้ความสัมพันธ์ภายในบ้านแย่ลง แม่ขอร้องให้ปลื้มได้เข้ารับการบำบัดอย่างจริงจัง ซึ่งปลื้มยินยอมให้มีการจับกุมและเข้าสู่กระบวนการบำบัดด้วยความเต็มใจ แม่จึงเข้าขอคำปรึกษากับเจ้าหน้าที่และขอให้มีการตรวจปัสสาวะของปลื้มเพื่อให้ปลื้มได้เข้ารับการบำบัดฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดในระบบบังคับบำบัดต่อไป

3. สภาพชีวิตภายหลังการบำบัด

ปลื้มได้เข้าสู่กระบวนการบังคับบำบัดในระบบบังคับบำบัดแบบไม่ควบคุมตัว เพื่อฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด โดยการเข้าค่ายบำบัดรักษาผู้ติดยาเสพติดในค่ายทหารเป็นเวลา 8 คืน 9 วัน และรายงานตัวเป็นเวลา 6 เดือน ซึ่งปัจจุบันปลื้มผ่านระยะฟื้นฟู และพ้นจากระยะการติดตามผล และปลื้มมีพฤติกรรมการไม่เสพยาบ้าซ้ำเป็นระยะเวลา 1 ปีติดต่อกัน

ภายหลังจากการเข้าค่ายบำบัดฟื้นฟูผู้ติดยาเสพติดในค่ายทหารเป็นเวลา 8 คืน 9 วันแล้ว ปลื้มยังคงมีพฤติกรรมการหวนกลับไปเสพยาบ้าซ้ำอีก โดยในวันแรกที่ปลื้มออกจากค่ายนั้น ปลื้มได้เสพยาบ้าทันที โดยเสพในจำนวนมากถึง 3 เม็ดต่อวัน เนื่องจากได้กลับไปอยู่ที่บ้านและเห็นอุปกรณ์

ที่ใช้ในการเสพยาบ้าภายในห้องของตน ประกอบกับตนเองใจอ่อนเมื่อมีเพื่อนชักชวนให้เสพจึงได้ไปเสพยาบ้ากับเพื่อนที่บ้านของคนค้ายาบ้า ซึ่งคนในละแวกนั้นจะทราบว่าปลื้มหวนกลับมาเสพยาบ้าและได้ไปบอกพ่อและแม่ของปลื้ม ทำให้พ่อและแม่รู้สึกอาย และเสียใจเป็นอย่างมาก

"คืออยากเลิกนะครับแต่มันเหมือนขาดอะไรสักอย่างไป เพราะมันเป็นส่วนหนึ่งของชีวิตไปเลย พอผมไปเสพคนแถวนั้นเค้ารู้ เค้าก็ไปว่าเอาที่แม่ผม แม่เค้าก็บ่นว่าจะให้แม่อายไปถึงไหน"

จนกระทั่งวันหนึ่งพ่อของปลื้มได้ไปจ่ายตลาดเอง โดยซื้อข้าวญี่ปุ่น (ซูชิ) มาฝากปลื้มเป็นจำนวน 1 กล่อง ทำให้ปลื้มรู้สึกซาบซึ้งในความห่วงใยของพ่อเป็นอย่างมากจึงตัดสินใจทิ้งอุปกรณ์การเสพยาบ้าทั้งหมด และตั้งใจว่าจะเลิกยุ่งเกี่ยวกับยาบ้าอีกตลอดไป

หลังจากนั้นปลื้มไม่หวนกลับไปเสพยาบ้าซ้ำอีก และปลื้มสามารถเข้าศึกษาต่อจนกระทั่งจบการศึกษาในระดับมัธยมศึกษาปีที่ 3 และได้เข้าเรียนต่อในสายการอาชีพอย่างที่ตั้งใจ

ภายหลังจากการบำบัดเสร็จสิ้น ปลื้มยังคงอยู่อาศัยกับพ่อและแม่ในบ้านหลังเดิม สภาพแวดล้อมรอบบ้านมีการระบาดของยาบ้า มีทั้งบ้านที่ขายยาบ้า แหล่งมั่วสุมอยู่รอบบ้าน และแหล่งอิทธิพล แต่แม้ในหมู่บ้านจะยังมีการซื้อขายยาบ้ากันเหมือนเดิม แต่ปลื้มก็ไม่ได้ไปคลุกคลีอยู่ที่บ้านของคนขาย แม้ปลื้มจะหยุดเสพยาบ้ามานานแล้วแต่คนในหมู่บ้านยังคงเชื่อว่าปลื้มยังไม่เลิกเสพยาบ้าและยังคงพูดคุยกันอยู่เสมอว่าปลื้มเป็นเด็กติดยา

"ก็คือหันไปทางไหนก็มีแต่คนเสพอะไรอย่างงี้ รอบบ้านเลย ที่ซื้อยาก็ได้จากแถวบ้านนี่แหละมันหาง่าย รู้จักทั้งคนขาย ทั้งตำรวจ"

4. สาเหตุที่เกี่ยวข้องกับพฤติกรรมการไม่เสพยาบ้าซ้ำ

4.1 สาเหตุภายในจากตัวบุคคล

มีความสามารถในการควบคุมพฤติกรรมตนเอง

แม้ภายหลังจากการบำบัดเสร็จสิ้นปลื้มจะยังคงหวนกลับมาเสพยาบ้าซ้ำอีก แต่เมื่อปลื้มตั้งใจที่จะยุติการเสพยาบ้าเพื่อพ่อและแม่แล้ว ปลื้มก็สามารถทำได้โดยใช้เวลาไม่นานที่จะต่อสู้กับอาการอยากเสพยาบ้า ปลื้มยอมรับว่าเมื่อตนต้องการจะยุติการเสพยาบ้านั้น ตนสามารถยุติการเสพยาบ้าได้ง่ายกว่าคนที่ติดยาบ้าอย่างหนัก เนื่องจากตนเองมีระยะเวลาในการเสพยาบ้าไม่นานและไม่ติดต่อกันจึงมีอาการสมองติดยายังไม่รุนแรงทำให้ตนสามารถควบคุมการเสพยาบ้าได้ด้วยตนเอง ประกอบกับการเริ่มเสพยาบ้าของปลื้ม เกิดจากความอยากรู้อยากลองในรสชาติของยาบ้า ปลื้มกล่าวว่าเมื่อตนได้ทราบแล้วว่าการเสพยาบ้าเป็นอย่างไร และได้รับรู้ว่ามีผลเสียอะไรจึงทำให้ตนนำผลเสียต่างๆ มาเตือนใจเมื่อเกิดความอยากเสพยาบ้า

ปลื้มเล่าว่า การที่ตนยุติการเสพยาบ้าได้นั้นส่วนหนึ่งมาจากความช่วยเหลือของพ่อและแม่ แต่สิ่งที่สำคัญคือ ตนเองต้องมีความใจแข็งและมุ่งมั่นที่อยากจะเลิกอย่างจริงจัง เพราะเมื่อหยุดเสพ

ยาบ้าจะมีอาการหงุดหงิด โมโห ตาขวาง จึงต้องใจแข็งและรู้ว่าจะจัดการกับอารมณ์ของตนเองอย่างไร ปลื้มกล่าวว่าหากมีอาการอยากยาบ้า ตนจะรีบนำน้ำมาลูบแล้วไปนอนและนำหนังยางมาดีดที่แขนตัวเอง เพราะเป็นช่วงฟื้นฟูร่างกายจึงต้องคิดเสมอว่าจะต้องเอาชนะให้ได้ ซึ่งอาการเหล่านี้จะหายไปเอง

“จริงๆ มันอยู่ที่ใจ มันอยู่ที่ตัวของคนมากกว่ามันไม่เกี่ยวกับอย่างอื่นเลยนะครับ”

เมื่อปลื้มมีความต้องการเลิกเสพยาบ้านั้น ปลื้มได้ทิ้งอุปกรณ์ที่ใช้เกี่ยวกับการเสพยาบ้าทั้งหมด และจัดห้องใหม่เพื่อเป็นการลดแรงกระตุ้นโดยเฉพาะเมื่อตนเห็นอุปกรณ์ เห็นสภาพห้องเก่าๆ จะทำให้นึกถึงการเสพยาบ้า ปลื้มกล่าวว่า ตนได้ทิ้งอุปกรณ์ทั้งหมดเพื่อแสดงถึงความตั้งใจให้พ่อและแม่เห็นจริงๆ ว่าตนไม่ต้องการเสพยาบ้าอีกต่อไป และเป็นการบังคับตัวเอง เมื่อเวลาอยากเสพยาบ้าตนจะได้เกิดความลำบากที่จะจัดหาอุปกรณ์มาเสพ ประกอบกับกลัวว่าพ่อและแม่จะค้นห้องและเจออุปกรณ์ของตนอีก

"เราจะคิดถึงยาบ้าตอนที่เราว่างน่ะครับ เหมือนเราติดบุหรี่พอเราคิด มันก็ย้อนกลับมาเหมือนเก่าอ่ะครับ มันก็ต้องเสพประจำ ก็พอตั้งใจจะเลิกปุ๊บ อุปกรณ์อะไรที่เคยมีก็ทิ้ง เราไม่เห็น เราก็ไม่คิดถึงแล้ว"

ปลื้มเล่าว่า เมื่อก่อนหากตื่นขึ้นมาจะนึกถึงยาบ้าเป็นอันดับแรก และคิดว่าวันนี้ต้องไปซื้อยาบ้าแต่ปัจจุบันตนจะเบี่ยงเบนความสนใจไปนึกถึงเรื่องอื่น เช่น หางานอดิเรกทำ ไปซ่อมรถมอเตอร์ไซด์ หรือหากว่าตนเองยังนึกยาบ้าอีกจะนอนต่อเพื่อให้ลืมอาการอยากไปชั่วขณะ

"แบบถึงเวลาที่เราเคยเสพเราก็จะนึกว่าทำไมวันนี้คือไม่ซื้อ ไม่เสพล่ะ คือคิดขึ้นมาเอง ร่างกายก็รู้สึกอยากขึ้นมา พอรู้สึกก็จะหาอะไรทำ หางานอดิเรกบ้าง ซ่อมรถบ้างอะไรอย่างนี้ครับ"

ปลื้มกล่าวว่าหลังจากที่ตนได้รับการบำบัดทำให้ตนรู้วิธีการจัดการกับความอยากของตนเองได้ โดยนำวิธีที่นำมาปฏิบัติคือ การนำหนังยางดีดแขนตัวเอง เพราะการดีดที่ข้อมือของตนเองนั้นจะทำให้เจ็บ และเปรียบเสมือนการที่เสพยาบ้านั้นเป็นการทำร้ายตนเองให้เจ็บให้ปวด เป็นการทำร้ายจิตใจของคนใกล้ชิดให้เสียใจ ซึ่งหากหยุดความคิดอยากยาบ้าได้ภายใน 1 นาที 30 วินาที จะทำให้อาการอยากยาบ้าลดลง ซึ่งในช่วงที่ปลื้มหยุดเสพยาบ้าในช่วงแรกปลื้มจะรัดหนังยางไว้ที่ข้อมือตนเองเสมอ

“หมอดม(วิทยากร) เค้าสอนว่ามันจะมีความคิดถึงยาแค่ว่า 1 นาทีกับอีก 30 วินาทีเอง ถ้าหยุดไม่ได้ก็ให้เอายางดีดแขนตัวเอง”

ในการเปลี่ยนแปลงเพื่อลดแรงกระตุ้นนี้ปลื้มกล่าวว่ามีความสำคัญมากเพราะหากต้องการเลิกเสพยาบ้าจริงจะต้องรู้ทันอารมณ์ของตนเองและรีบจัดการกับตัวกระตุ้นที่เป็นสาเหตุทำให้นึกถึง

การเสพยาบ้า โดยตนจะรีบไปหางานอย่างอื่นทำเมื่อเกิดอาการอยากยาบ้าและหนีออกไปจากสถานที่ที่ทำให้ตนเองนึกถึงการเสพยาบ้า

การเปลี่ยนแปลงมุมมองต่อพฤติกรรมการเสพยาบ้า

ปัจจุบันปลื้มหยุดเสพยาบ้ามาได้เป็นระยะเวลาประมาณ 1 ปี ปลื้มกล่าวว่าเมื่อตนเลิกเสพยาบ้าแล้ว ตนมีความสุขอย่างมาก มีความสุขมากกว่าตอนเสพยาบ้าและมีความรู้สึกว่า ตนเองอยู่สูงมากกว่าคนที่ยังเสพยาบ้าอยู่ เพราะได้หลุดพ้นจากวัฏจักรของยาบ้าได้แล้วทำให้โลกกว้างมากขึ้น ไม่มีกรอบจำกัดเหมือนตอนที่ยังเสพยาบ้าอยู่ที่ชีวิตมีเพียงการวนเวียนอยู่ระหว่างบ้านของตนกับบ้านของผู้ค้ายาบ้าเท่านั้น ตนเองกลับมองว่าผู้ที่เสพยาบ้าเป็นคนสกปรก ไม่น่าคบหาและตนตั้งมั่นว่าจะไม่กลับไปเสพยาบ้าอีก

"เหมือนเปลี่ยนมุมมองใหม่อ่ะครับ คือแบบคนดูด ดูไปดูมาก็เหมือนกับคนสกปรกอะไรประมาณนี้ แบบเราเลิกแล้ว เราสูงขึ้น เหมือนแบบเค้าอยู่ชั้น 1 เราอยู่ชั้น 2"

เปลี่ยนแปลงและตีตัวออกห่างกลุ่มเพื่อนเสพ

ปลื้มเล่าว่า เมื่อก่อนเวลาที่ตนไม่มีอะไรทำจะไปคลุกคลีอยู่ที่บ้านของเอเย่นต์ (ผู้ค้ารายย่อย) และร่วมกันเสพยาบ้าแต่เมื่อตนตั้งใจยุติการเสพยาบ้าแล้ว จึงไม่สามารถอยู่รวมกลุ่มกับเพื่อนกลุ่มเดิมที่เคยเสพยาบ้าด้วยกันได้ ประกอบกับตนมีความต้องการที่จะเลิกคบกับเพื่อนกลุ่มเดิมเป็นทุนเดิมแล้ว เนื่องจากในตอนที่ตนถูกจับกุมและเข้ารับการบำบัดฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดอยู่นั้น ไม่เคยมีเพื่อนมาเยี่ยมหรือให้กำลังใจแต่กลับพบว่า พ่อและแม่มาเยี่ยมและให้กำลังใจตนเสมอ ทำให้คิดได้ว่าเพื่อนที่คบอยู่พาตนไปในทางที่เสื่อมเสียและไม่มีความจริงใจ จึงตัดสินใจเปลี่ยนกลุ่มเพื่อนที่เคยคบ

“ผมก็คิดของผมเองว่า เออทีตอนเล่นยาด้วยกันก็บอกว่าเพื่อนตายกันเลย รักนักรักหนา พอถูกจับนะไม่เห็นหัวมันสักตัว ผมก็เห็นมีแต่พ่อแม่นี่แหละที่มาหาผม”

ไม่ต้องการได้รับการดูถูกที่ก่อให้เกิดความอับอายของคนในครอบครัว

ปลื้มเล่าว่า พ่อและแม่ของตนเป็นคนที่ชอบช่วยเหลือคนอื่น แต่ตนและพี่ชายประพฤติตัวไม่ดีเลยทำให้คนภายนอกมองว่าครอบครัวของตนไม่ดี พ่อแม่ต้องเสื่อมเสียชื่อเสียงที่เคยได้สร้างมาและทำให้พ่อแม่ต้องอายไม่กล้าไปพบปะผู้คน ปลื้มกล่าวอีกว่า เนื่องจากคนแถวบ้านจะรับรู้ว่าตนและพี่ชายเป็นผู้ติดยาเสพติดเพราะเห็นว่าตนมักไปอยู่ที่บ้านของผู้ค้ายาบ้านานๆ จึงยังตีตราว่าเป็นคนที่ไม่มีทางเลิกเสพยาบ้าได้แน่นอน มักนำเรื่องของตนมาพูดให้พ่อแม่ฟัง สร้างความอับอายจนบางครั้งแม่ต้องมาขอร้องทั้งน้ำตาเพื่อให้ตนเองเลิกเสพยาบ้า ปลื้มยอมรับทั้งน้ำตาว่าได้ทำลายชื่อเสียงของแม่มามากและถ้าตนยังทำตัวไม่ดีอีกพ่อและแม่ก็ยังคงต้องโดนดูถูกจากสังคมภายนอก ซึ่งตนสงสารพ่อและแม่เป็นอย่างมากและตั้งใจว่าจะไม่หวนกลับไปเสพยาบ้าซ้ำอีก

เกิดความทรมานต่ออาการถอน/อยาก เสพยาบ้า

ปัจจุบันปลื้มหยุดเสพยาบ้ามาเป็นระยะเวลา 1 ปีติดต่อกัน ทำให้สภาพร่างกายเริ่มกลับเข้าสู่สภาวะปกติแล้ว จึงไม่มีอาการอยากยาบ้าเหมือนเช่นเคย ปลื้มกล่าวว่า ร่างกายของตนต้องปรับเพื่อรับสภาพจากการที่ตนเสพยาบ้าไม่ต่อเนื่อง ในแต่ละครั้งตนรู้สึกถึงความทรมานและเจ็บปวดจากอาการต่างๆ เช่น หากเสพยาบ้าร่างกายจะต้องปรับสภาพเพื่อรองรับกับพฤติกรรมการเสพยาบ้า แต่หากมีการถอนหรือหยุดเสพจะทำให้เกิดอาการท้องเสีย หน้ามืด ปวดหัว ไม่สบาย จนทำให้ต้องกลับมาเสพต่อ แต่หากว่าหยุดแล้วกลับมาเสพยาบ้าอีกจะทำให้ร่างกายต้องทำงานหนักและ ทรุดโทรมมากขึ้น ปลื้มได้กล่าวอีกว่าช่วงที่ตนยังเสพยาบ้าอยู่นั้น ตนได้ใช้ยาล้างไต ซึ่งเป็นยาที่ใช้สำหรับทำความสะอาดตับ และไต ให้สะอาด ซึ่งยานี้จะใช้ในผู้ป่วยเท่านั้น แต่ตนเองใช้เพื่อไม่ให้เจ้าหน้าที่ตำรวจตรวจปัสสาวะแล้วเจอสารเสพติด ปลื้มจึงเชื่อว่าช่วงนั้นตนได้ทำร้ายร่างกายมามาก จึงไม่อยากกลับไปเสพยาบ้าซ้ำอีก

4.2 สาเหตุจากสภาพแวดล้อม

4.2.1 ครอบครัวและบุคคลใกล้ชิด

การแสดงออกของพ่อสร้างความซาบซึ้งจนตัดสินใจเลิกเสพยาบ้า

แม้ปลื้มจะบำบัดเสร็จสิ้นแล้วแต่ยังคงหวนกลับมาเสพยาบ้าอยู่ เนื่องจากไม่สามารถลืมรสชาติของยาบ้าและไม่ได้ใส่ใจต่อร่างกายของตนเอง จึงได้เสพเรื่อยมา จนกระทั่งได้มีเหตุการณ์ที่ทำให้ปลื้มสามารถเลิกเสพยาบ้าได้ทันที

ปลื้มเล่าเหตุการณ์ที่สำคัญในชีวิตของตนด้วยความภาคภูมิใจประทับใจ โดยเล่าว่าในตอนที่ตนยังเสพยาบ้าอยู่นั้น แม้ว่าพ่อและแม่จะพยายามช่วยเหลือตนอย่างไร แต่ตนก็ยังไม่มีความคิดที่จะหยุดเสพยาบ้า จนกระทั่งวันหนึ่งพ่อของตนได้ไปซื้อของที่ตลาดเหมือนเช่นทุกวัน ซึ่งวันนั้น พ่อได้ซื้อข้าวปั้นญี่ปุ่น(ซูชิ) มาฝาก ทำให้เกิดเป็นเหตุการณ์ที่พลิกผันเนื่องจากอาหารชนิดนี้แม้แต่ชื่อของอาหาร พ่อของปลื้มยังไม่ทราบและไม่มีใครรับประทานเป็น มีเพียงปลื้มเท่านั้นที่ชอบ แต่พ่อกลับซื้ออาหารชนิดนี้มาฝากตน ซึ่งจุดพลิกผันนี้ปลื้มกล่าวว่ามีความสำคัญสำหรับชีวิตตนมาก ที่ทำให้ตนได้คิดและรับรู้ได้ถึงความห่วงใยของพ่อและแม่จริงๆ แม้พ่อและแม่จะไปที่ไหนก็ยังนึกถึงตนเสมอ จึงตัดสินใจทิ้งอุปกรณ์ที่เกี่ยวกับการเสพยาบ้าทั้งหมด และตั้งมั่นว่าจะเลิกเสพยาบ้าให้ได้จนกระทั่งปัจจุบัน

“ก็คิดว่าโอ้โหพ่อทำให้ขนาดนี้ให้เราเลิก เราจะไปหมกมุ่น ไปงมงายอะไรกับของแค่นั้น อย่างน้อยก็ยังมีคนที่เค้าใส่ใจเรา แล้วก็คิดได้ว่าเออเราทำลายชื่อเสียงแม่มามากแล้วด้วย”

ปลื้มกล่าวว่า ตลอดเวลาที่ตนเข้ารับการบำบัด พ่อและแม่ใส่ใจตนเองมากขึ้นจะช่วยเหลือและให้กำลังใจตลอดเวลา แม้จะบำบัดเสร็จสิ้นแต่ตนยังมีพฤติกรรมหวนกลับไปเสพยาบ้าอีก พ่อและแม่ก็ยังให้การช่วยเหลือเสมอ ปลื้มกล่าวอีกว่าภายหลังที่ตนสามารถเลิกเสพยาบ้าได้แล้ว แม่ของตนได้แสดงออกว่าดีใจและไว้วางใจมากขึ้น ซึ่งทำให้ตนรู้สึกสงสารแม่ที่ได้พยายามช่วยเหลือทุก

อย่าง และดีใจที่แม่มีความชื่นชมกับการที่ตนเลิกเสพยาบ้า ปลื้มเล่าว่าสมัยก่อนแม่จะนำเงินเก็บในลิ้นชักและลั่นกุญแจเป็นอย่างดีเพราะกลัวว่าตนจะขโมยเงินเพื่อไปซื้อยาบ้าอีก แต่ปัจจุบันแม่ไม่ต้องลั่นกุญแจและยังอนุญาตให้ตนไปเที่ยวได้ตามใจโดยไม่กังวลว่าตนจะถูกจับกุมอีกต่อไป

“กำลังใจก็ได้จากพ่อแม่แหละ คนอื่นไม่รู้เค้าจะจริงใจเหมือนพ่อแม่หรือเปล่า ผมน่ะสงสารแม่มากกว่านะที่เลิกได้เนี่ย”

4.2.2 สภาพความเป็นอยู่และชีวิตประจำวัน

อาจารย์ช่วยเหลือในการสอดส่องพฤติกรรม

พ่อและแม่ของปลื้มมักโทรศัพท์สอบถามและขอร้องให้อาจารย์แนะแนวท่านหนึ่งที่มีความสนิทสนมกับปลื้มช่วยสอดส่องพฤติกรรมของปลื้มอยู่เสมอว่าในตอนที่ปลื้มอยู่ที่โรงเรียนนั้นยังมีพฤติกรรมที่เสี่ยงอยู่อีกหรือไม่ จากการสอบถามจากอาจารย์ท่านนี้ กล่าวว่า พ่อกับแม่ของปลื้มจะเป็นห่วงปลื้มอย่างมาก จะฝากให้อาจารย์ในโรงเรียนช่วยดูแล หากกลับบ้านผิดเวลาจะโทรสอบถามจากอาจารย์ถึงกิจกรรมพิเศษ และสาเหตุของการกลับบ้านช้า ซึ่งเป็นอีกหนึ่งสาเหตุที่ปลื้มยอมรับว่าตนเองรู้สึกระแวงหากจะหวนกลับเสพยาบ้าในโรงเรียน

กรณีศึกษา 5 : ดำ

1. ข้อมูลทั่วไป

ดำเป็นเด็กวัยรุ่นรูปร่างหน้าตาดีอายุ 21 ปี มีรูปร่างผอมสูง ผิวสีคล้ำ เป็นคนเงียบขรึม พูดน้อย มีงานอดิเรกคือ รักการเล่นฟุตบอล และรักดนตรี โดยเริ่มเล่นฟุตบอลตั้งแต่อายุ 13 ปีดำเป็นลูกชายคนเดียว พักอาศัยอยู่กับพ่อและแม่ โดยดำเข้ารับการบำบัดฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดในระบบบังคับบำบัดแบบไม่ควบคุมตัว เคยเสพยาบ้ามาเป็นเวลา 7 เดือนติดต่อกันและมีพฤติกรรมการไม่เสพยาบ้าซ้ำเป็นเวลา 2 ปีติดต่อกัน

2. ประวัติ

ครอบครัว

พ่อของดำมีอาชีพขับสามล้อรับจ้าง และแม่มีอาชีพเป็นพนักงานในโรงงานแห่งหนึ่ง โดยมีตำแหน่งเป็นหัวหน้าฝ่ายผลิต ซึ่งความสัมพันธ์ในวัยเด็กนั้นดำมีความสัมพันธ์ที่ดีกับพ่อและแม่ แต่ภายหลังเมื่อดำอายุประมาณ 16-17 ปี ได้มีเรื่องทะเลาะเบาะแว้งกันกับพ่อ สาเหตุมาจาก การที่ดำมีทักษะพิเศษในการเตะฟุตบอลทำให้มีผู้สนับสนุนรายหนึ่งขอติดต่อให้ดำไปเข้าร่วมสโมสรเพื่อพัฒนาการเตะฟุตบอล ซึ่งในอนาคตอาจมีการส่งตัวให้เข้าร่วมกับทีมชาติได้ ดำมีความต้องการจะไปเข้าร่วมทีมแต่เนื่องจากต้องมีการเก็บตัวนักกีฬาที่ไกลจากบ้านประกอบกับหากเกิดอุบัติเหตุระหว่างการฝึกซ้อม ผู้จัดการทีมจะไม่รับผิดชอบใดๆ ทั้งสิ้น โดยพ่อและแม่ต้องเซ็นรับทราบและยินยอมตามเงื่อนไขที่ระบุในสัญญา แต่พ่อไม่ยอมเซ็นสัญญาให้กับดำโดยให้เหตุผลว่า ดำคงไม่สามารถติดอันดับของทีมชาติได้และกลัวว่าอาจเกิดอุบัติเหตุจนทำให้ต้องพิการไปตลอดชีวิต เพราะดำมักเตะบอลและเจ็บกลับมาเสมอ ดำไม่เข้าใจในเหตุผลของพ่อจึงทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างดำและพ่อเปลี่ยนไปในทิศทางที่แย่ลง ดำกล่าวว่าตนได้เก็บเสื้อผ้าทั้งหมดเพื่อเตรียมไปฝึกซ้อมแล้ว แต่ติดเพียงสัญญาที่พ่อไม่ยอมเซ็นให้กับตน ทำให้ตนหมดโอกาสที่จะได้รับการพัฒนาต่อไป ตนจึงไม่อยากคุยกับพ่อทำให้ความสัมพันธ์เริ่มห่างเหินตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา

“เรื่องที่พ่อไม่เซ็นให้ผม ผมก็เลยกลายเป็นเด็กมีปัญหา แล้วนี่มันเป็นโอกาสของผมแล้ว แค่เซ็นให้ผมแค่นี้ทำไมพ่อไม่ทำให้ผม มันเลยทำให้ผมไม่ถูกกับพ่อ มีอะไรจะฝากแม่บอกพ่อ”

การศึกษา

ดำได้รับการศึกษาตามลำดับในโรงเรียนแห่งหนึ่ง ซึ่งเข้าเรียนในระดับมัธยมศึกษาตอนปลายในสายการเรียนวิทยาศาสตร์-คณิตศาสตร์ แต่เนื่องจากดำก้าวเข้าสู่ความเป็นวัยรุ่นและสนใจในเพศตรงข้าม ทำให้ดำเริ่มหันเหความสนใจไปกับการเล่นฟุตบอลและสนใจผู้หญิงคนหนึ่ง ดำรักกับผู้หญิงคนนี้ซึ่งมีอายุรุ่นราวคราวเดียวกันจึงได้ชักชวนให้มาอยู่ร่วมกันที่บ้าน โดยได้ทำพิธีหมั้นและรอการแต่งงานภายหลังแฟนของดำจบการศึกษาในระดับมัธยมศึกษา ซึ่งดำได้เรียนหนังสือต่อไปจนกระทั่งดำได้เลิกกับแฟนทำให้ดำเสียใจอย่างมากจนกระทั่งต้องลาออกจากโรงเรียนใน

ขณะที่เรียนอยู่ในระดับมัธยมศึกษาปีที่ 5 ซึ่งปัจจุบันดำได้กลับมาศึกษาต่อในระบบการศึกษานอกโรงเรียน (กศน.) จนใกล้สำเร็จการศึกษาในระดับมัธยมศึกษาปีที่ 6 แต่เนื่องจากได้เข้ารับการเกณฑ์ทหาร ทำให้หยุดการเรียนและตั้งใจจะศึกษาต่อในค่ายทหารที่ตนประจำการต่อไป

ประวัติการใช้ยาบ้า

ภายหลังจากที่ดำได้อยู่กินฉันสามีภรรยากับแฟนของตนเองแล้ว ดำยังคงทุ่มเทให้กับกีฬาฟุตบอลอย่างมาก เป็นเหตุทำให้มีเรื่องไม่เข้าใจกับแฟนเป็นประจำ จนกระทั่งแฟนได้ตีตัวออกห่างไปอยู่กับผู้ชายคนใหม่ซึ่งเป็นลูกพี่ลูกน้องของดำที่อาศัยอยู่ในหมู่บ้านเดียวกัน ดำเสียใจเป็นอย่างมาก จึงได้นำปืนไปเพื่อยิงผู้หญิงคนนั้นให้จบชีวิต แต่เนื่องจากปืนไม่ลั่น

“ก็คิดแค่ว่าเออไม่เหลืออะไรแล้ว ผมคิดแค่ว่าให้มันจบๆ กันไปเลยดีกว่า”

และเนื่องจากดำรู้สึกเครียดและไม่สบายใจจึงทำให้ดำลาออกจากโรงเรียน และได้เริ่มลิ้มลองการดื่มสุรา และได้เข้าร่วมกลุ่มกับเพื่อนกลุ่มหนึ่งจึงได้ชักชวนให้สูบบุหรี่ ดำกล่าวว่าในช่วงนั้น ตนได้ดื่มสุราและสูบบุหรี่อย่างหนัก เลิกเล่นบอลโดยเด็ดขาด จนกระทั่งวันหนึ่ง ตนได้ปรึกษากับเพื่อนว่า ตนมีความทุกข์อย่างมาก ต้องการลืมวันลืมคืน เพื่อนจึงได้เสนอให้ดำทดลองเสพยาบ้าร่วมกัน และบอกว่า การเสพยาบ้าจะทำให้ลืมวันลืมคืน ลืมเรื่องที่ปวดร้าวได้ ตนจึงได้นำเงินเก็บในธนาคารไปซื้อยาบ้าเพื่อมาเสพร่วมกันกับเพื่อน โดยจะนำเงินไปให้เพื่อนเพื่อไปซื้อยาบ้ามาให้ตนเสพโดยที่ตนไม่เคยรู้ว่าใครคือผู้ที่ขายยาบ้าให้กับตน

“เค้า(แฟนของดำ)ไปกับลูกพี่ลูกน้องผมน่ะ มันก็เห็นๆ กันอยู่ ผมก็เลย 3 เดือนเต็มๆ เลยนะ เงินในบัญชีผม 60,000 กว่าบาท หมดเลย ผลาญกับยาหมด”

หลังจากที่ดำได้เสพยาบ้าในช่วง 3 เดือนแรกอย่างต่อเนื่อง ทำให้ดำเริ่มมีอาการติดยาบ้า ดำจะรู้สึกโมโหง่าย และมักจะโวยวายเมื่อไม่ได้ดั่งใจหรือแม้กระทั่งในช่วงที่ไม่มียาบ้าเสพจะรู้สึกหงุดหงิดง่าย ดำได้เสพยาบ้าอย่างต่อเนื่องเป็นระยะเวลาประมาณ 7 เดือน ก่อนการถูกจับกุมในข้อหาเสพยาเสพติด

ลักษณะการถูกจับกุม

ในขณะนั้น ดำเสพยาบ้าโดยเฉลี่ยวันละ 1 เม็ดร่วมกับเพื่อนในหมู่บ้านที่มักมาสังสรรค์กันอยู่เสมอ จนกระทั่งวันหนึ่งดำและเพื่อนประมาณ 7 คน ได้ตั้งวงดื่มสุราและเสพยาบ้ากันตั้งแต่เช้าจนถึงหัวค่ำ จึงมีเพื่อนคนหนึ่งกล่าวว่าวันนี้มีเงินในกระเป๋า 20,000 บาท มีความต้องการจะพาไปร้านคาราโอเกะในจังหวัดแห่งหนึ่งที่อยู่ใกล้เคียง ในตอนแรกดำบอกกับเพื่อนว่าต้องการกลับบ้านแต่เพื่อนได้รั้งเอาไว้โดยการยึดกุญแจรถจักรยานยนต์ของดำไป จึงทำให้ดำไหลตามน้ำและขึ้นรถไปด้วยกันในที่สุด ซึ่งระหว่างทางไปร้านนั้นได้พบกับด่านตำรวจ โดยตำรวจได้โบกให้รถของเพื่อนจอดและขออนุญาตเข้าตรวจค้น พร้อมกับตรวจปัสสาวะของเพื่อนและดำด้วย ซึ่งปรากฏผลว่าในร่างกายของดำและเพื่อนมีสารเสพติด จึงได้ถูกจับกุมและส่งตัวไปทำเรื่องบันทึกประจำวันที่โรงพัก และโทร

แจ้งผู้ปกครองเพื่อให้มาประกันตัว ดำจึงเข้าสู่กระบวนการบำบัดฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดในระบบบังคับบำบัด ตามโปรแกรมของสำนักงานคุมประพฤติ

3. สภาพชีวิตภายหลังการบำบัด

ภายหลังจากการพ้นระยะการบำบัดฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดแล้ว ดำจึงเข้าสู่ระยะการติดตามผล โดยต้องตรวจปัสสาวะและรายงานตัวต่อพนักงานคุมประพฤติเป็นเวลา 2 ปีเนื่องจากดำได้ขอทำเรื่องย้ายโอนการรายงานตัวมาจากจังหวัดแห่งหนึ่ง เพื่อมายังสำนักงานคุมประพฤติในสาขาที่ใกล้บ้าน จากการตรวจผลการรายงานตัวจากพนักงานคุมประพฤติ ไม่พบว่ามีสารเสพติดในร่างกายขณะที่เข้ารับการรายงานตัว จึงทำให้ปัจจุบันดำพ้นการคุมประพฤติมาเป็นเวลา 2 ปี

หลังจากพ้นระยะการติดตามผลแล้ว ดำได้เข้าทำงานในโรงงานแห่งหนึ่งซึ่งทำงานอยู่ในแผนกตัดแผ่นเหล็ก แต่เนื่องจากดำได้มีโรคประจำตัว คือ โรคกระเพาะประกอบกับการทำงานในแผนกตัดแผ่นเหล็กจะมีฝุ่นละอองมาก ทำให้ดำหายใจไม่ออก จึงได้ลาออกและไปสมัครในโรงงานแห่งใหม่ซึ่งอยู่ไกลบ้านทำให้ดำต้องขับรถจักรยานยนต์ไปทำงาน และเกิดอุบัติเหตุจากรถ 10 ล้อ จึงทำให้ต้องลาออก จนกระทั่งปัจจุบันดำได้เข้าทำงานในสำนักงานคุมประพฤติ ซึ่งเป็นโครงการจ้างผู้กระทำผิดเป็นระยะเวลา 6 เดือน ดำทำงานวันจันทร์-ศุกร์เวลา 8.00-16.30 น. ภายหลังการเลิกงานและในวันเสาร์-อาทิตย์ จะไปเตะบอลตามสถานที่ต่างๆ และจะได้รับค่าตัวในการลงเตะ ซึ่งหากหมดโครงการว่าจ้างผู้กระทำความผิดแล้ว ดำจะไปเข้ารับการฝึกทหารต่อไป และคาดว่าภายหลังจากรับการฝึกเสร็จสิ้นจะสอบเข้าเรียนนายสิบเพื่อเป็นข้าราชการต่อไป

ก่อนการเข้ารับการบำบัดฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดนั้น สภาพแวดล้อมบริเวณบ้านมักจะมีกลุ่มวัยรุ่นจับกลุ่มกันตั้งวงดื่มสุราและเสพยาบ้า โดยมีผู้ค้ารายย่อยอยู่อาศัยในบริเวณไม่ห่างไกลจากบ้านของดำนัก ดำกล่าวว่าในบริเวณรอบบ้านของตนนั้นมีการระบาดของยาบ้า และหาซื้อได้ง่าย โดยตนจะเสพร่วมกับเพื่อนที่อยู่ในละแวกบ้าน แต่ภายหลังจากการบำบัดเสร็จสิ้นดำได้กลับมาใช้ชีวิตอยู่ในบ้านหลังเดิม และหลังจากนั้นไม่นานได้เกิดเหตุการณ์การเข้าบุกจับกุมผู้ค้ายาเสพติดทำให้ยาบ้าเริ่มหาได้ยากมากขึ้น ประกอบกับตำรวจมีการขยายผลจับกุม ทำให้ยาบ้าขาดตลาดไป ประกอบกับเมื่อครั้งที่กลุ่มของดำได้รับการถูกจับกุมทำให้คนในหมู่บ้านได้รับรู้ว่าคนเหล่านี้เป็นผู้เสพยาบ้าจึงเป็นเหตุให้เพื่อนที่เคยร่วมเสพยาบ้าได้แยกย้ายกันไปทำงานในที่ต่างๆ และไม่ได้ติดต่อกัน ซึ่งอาจมีเพียงบางครั้งบางคราวที่ได้แวะกลับมาเยี่ยมบ้านจึงได้พบกัน ดำกล่าวว่าความสัมพันธ์ของคนในหมู่บ้านของตนไม่ดีมากนัก มีความอิจฉาริษยากัน

“คนในหมู่บ้านผม เค้าจะไม่ค่อยถูกกันเท่าไหร่ ใครได้ดีจะไม่ค่อยชอบ”

หากยังมีพฤติกรรมการเสพยาบ้าอยู่จะทำให้ได้รับการดูถูกและแสดงอาการรังเกียจ จนไม่สามารถอาศัยอยู่ในหมู่บ้านได้ต่อไป เพื่อนของดำจึงได้ย้ายเข้าไปทำงานในจังหวัดต่างๆ และทุกคนยังคงมีพฤติกรรมการเสพยาบ้าต่อไป

4. สาเหตุที่เกี่ยวข้องกับพฤติกรรมการไม่เสพยาบ้าซ้ำ

4.1 สาเหตุภายในจากตัวบุคคล

“แม่” ผู้เป็นที่ยึดเหนี่ยวของจิตใจให้คงสภาพการเป็นผู้ยุติการเสพยาบ้า

ภายหลังจากที่ตำรวจขอตรวจปัสสาวะและพบสารเสพติดในร่างกาย ทำให้ดำถูกจับกุมและกักขังในห้องขังเป็นเวลา 1 คืน ซึ่งพ่อและแม่ไม่สามารถทำเรื่องขอประกันตัวออกมาได้ ทำให้เกิดจุดพลิกพันของชีวิต ดำกล่าวว่า การที่ตนถูกขังนั้นทำให้ได้เห็นถึงความห่วงใยจากแม่ แม่ร้องไห้ต่อหน้าตนในขณะที่อยู่ในห้องขัง ดำเล่าว่า แม่ไม่ได้พูดตำหนิอะไรเลยแม้แต่คำเดียว เพียงพูดว่า “ไม่น่าเชื่อว่าลูกจะติดยา” เพียงเท่านั้นแต่ได้กลายเป็นประโยคที่สำคัญสำหรับตนเอง ความรู้สึกที่ยากเกินบรรยายที่ตนได้ทำให้พ่อและแม่ต้องเสียใจ โดยเฉพาะแม่ที่ต้องเสียน้ำตาให้กับตน ตนรู้สึกสงสารแม่มากแต่ไม่สามารถช่วยเหลืออะไรได้ ทำให้เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในวันนั้นแปรเปลี่ยนเป็นสิ่งยึดเหนี่ยวภายในจิตใจของตนได้ยึดถือเอาไว้เมื่อต้องเจอสถานการณ์ที่เสี่ยงต่อการหวนกลับไปเสพยาบ้าซ้ำ

> *“ผมอยู่ในคุกแล้วแม่มองมา ผม..เห็นน้ำตาแม่(ลดเสียงลง) ผมสงสารแม่มาก ผมอยากกอดแม่เอาไว้ ผมก็ออกไปกอดไม่ได้ มันกลายเป็นเหตุการณ์ที่ใช้เตือนผมได้ตลอด ให้ผมคิดถึงแม่”*

ดำกล่าวต่อไปอีกว่าแม้แต่ภายหลังที่ตนได้รับการประกันตัวและเข้ารับการบำบัดฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดแล้ว แม่ยังคงคอยให้กำลังใจตนอยู่ไม่ห่าง แม้คนภายนอกจะกล่าวหา ดูถูกและแสดงอาการรังเกียจ แต่แม่มักมีคำพูดที่ดีๆ เพื่อให้กำลังใจในการเลิกเสพยาบ้าอยู่เสมอ โดยแม่มักพูดว่าหากสิ่งที่เคยทำพลาดก็ขอให้เป็นบทเรียนสอนตนเอง ให้ตนเองอยู่กับปัจจุบัน หากมีใครกล่าวหาก็ขอให้อดทน เพราะในสักวันคนเหล่านั้นจะเลิกตำหนิไปเอง ทำให้ดำยึดคำพูดของแม่เพื่อใช้ในการสอนตนเองให้มีความคิดในทางที่ดี

> *“ก็ได้กำลังใจจากแม่นี่แหละครับ แม่พูดว่าอะไรที่แล้วก็ให้แล้วไป เราเริ่มต้นใหม่ได้ตั้งแต่นั้นผมก็เอาแม่ยึดไว้”*

ดำกล่าวว่า หากตนต้องเผชิญกับสภาพแวดล้อมเดิมหรือสถานการณ์ที่เสี่ยงต่อการหวนกลับไปเสพยาบ้าแล้วนั้น ตนจะนึกถึงแม่ และเหตุการณ์ในวันที่แม่ต้องเสียน้ำตาให้กับตนเองอยู่เสมอ

> *“ผมเห็นน้ำตาแม่แล้ว ไม่อยากเห็นแม่ร้องอีก ผมเป็นลูกชายคนเดียว ตระกูลผมก็ไม่เคยมีใครติดคุก ผมต้องปรับตัว ทำดีให้แม่เห็น ใครไม่เห็นไม่เป็นไร ผมทำให้แม่”*

ไม่หวนกลับไปเสพยาบ้าซ้ำเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการเตะฟุตบอล

เนื่องจากดำรักในกีฬาฟุตบอลและชอบการเตะฟุตบอลเป็นอย่างมาก แต่เมื่อดำได้เลิกรากับแฟนไปทำให้ดำหยุดการเตะฟุตบอลจนกระทั่งถูกจับกุมและเข้ารับการบำบัด หลังจากนั้นดำได้กลับไปเล่นฟุตบอลอีกครั้ง ดำกล่าวว่าตนได้เริ่มเตะฟุตบอลมาตั้งแต่อายุ 13 ปีอย่างต่อเนื่อง แต่เมื่อ

ตนมีปัญหากับแฟนจึงทำให้ไม่สามารถเตะบอลได้เนื่องจากติดสุรา และเสพยาบ้าจนทำให้ตนเองมีประสิทธิภาพในการเตะฟุตบอลตกต่ำลง

“คนที่เตะบอลเค้าต้องไม่กินเหล้า ไม่นอนดึกนะ เพราะมันทำให้ฟอร์มตก ตอนนั้นทำอะไรไม่ได้เลย กินทั้งเหล้า เล่นทั้งยา”

ภายหลังจากที่ดำได้รับการบำบัดฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด ดำจึงได้ทุ่มเทความสนใจให้กับการเตะฟุตบอลอีกครั้ง จนกระทั่งมีหลายทีมทั้งในระดับหมู่บ้านจนถึงระดับจังหวัดมาขอให้เข้าร่วมทีมฟุตบอล โดยดำจะได้รับเป็นค่าตัวในการเตะฟุตบอลแต่ละครั้ง ดำเล่าว่ามักมีคนมาขอร้องให้ช่วยเตะฟุตบอลให้กับทีมเนื่องจากตนมีความสามารถสูงและโดดเด่น ดำได้กล่าวว่าตนไม่คิดจะกลับไปเสพยาบ้าซ้ำอีกเพราะตอนนี้ตนมีความสุขในการเล่นฟุตบอล รวมถึงประสิทธิภาพและร่างกายของตนกลับมาคงที่ ไม่มีอาการหงุดหงิดง่ายและไม่เหนื่อยง่ายทำให้ร่างกายมีความสมบูรณ์พร้อมสำหรับการเตะบอล

“เลิกยาแล้วร่างกายก็ฟิต เล่นบอลก็เข้าฟอร์มมากขึ้น พวกพี่ๆ เค้าก็เลยชอบโทรมาเรียกเพราะผมเล่นบอลแล้วสะกดคำว่าแพ้ไม่เป็น ยังคิดเลยว่าไม่มีผมคนเดียวทีมมันจะล่มจมเลยเหรอ”(หัวเราะ)

ดำได้เล่าให้ผู้วิจัยฟังว่าเมื่อก่อนจะมีอาการหงุดหงิดหากไม่ได้เสพยาบ้า แต่เมื่อบำบัดเสร็จสิ้นและไม่หวนกลับไปเสพยาบ้าซ้ำแล้วนั้น ทำให้ตนได้เห็นถึงข้อผิดพลาดและข้อเสียต่างๆ จากการเสพยาบ้าจึงเบี่ยงเบนความสนใจไป โดยหันเหความสนใจและทุ่มเทให้กับการเตะบอลอย่างจริงจัง

“พอย้อนไปนะ ผมโคตรเกลียดตัวเองเลย เหมือนคนบ้าที่ไปเสพ แพงก็แพง เสียภาพพจน์ เสียประวัติ แถมตัดอนาคตตัวเองอีก จริงๆ ผมไม่น่ามาไกลขนาดนี้เลย”

ซึ่งจากการพูดคุยกับผู้วิจัย เมื่อดำพูดถึงการเตะฟุตบอลนั้น ดำจะแสดงออกว่าตนมีความรักและมุ่งมั่นในการเตะฟุตบอลอย่างมาก เมื่อผู้วิจัยขอดูตารางการเตะฟุตบอล พบว่าดำมีตารางการเตะฟุตบอลเกือบทุกวัน โดยเฉพาะในวันเสาร์และวันอาทิตย์ที่ต้องเดินทางไปเตะในจังหวัดอื่น โดยตารางจะเต็มแน่นไปจนถึงเดือนที่ต้องเข้าผลัดเพื่อเข้ารับการฝึกทหาร ทำให้ผู้วิจัยได้เห็นถึงความมุ่งมั่นตั้งใจ และทุ่มเทต่อการเตะฟุตบอลมาก ดำได้กล่าวกับผู้วิจัยว่า รู้สึกเสียดายและเสียความรู้สึกต่อตนเองที่เคยเสพยาบ้า ซึ่งเป็นการตัดอนาคตของตนเองมาก แต่ปัจจุบันตนได้ทุ่มเทให้กับการเตะฟุตบอลทำให้ตนไม่คิดอยากจะกลับไปเสพยาบ้าซ้ำอีกเพราะจะทำให้ตนไม่สามารถเล่นบอลได้หากถูกจับกุมอีกครั้ง หรือแม้กระทั่งการหวนกลับไปเสพยาบ้าซ้ำจะทำให้ร่างกายไม่แข็งแรง ตนจึงไม่มีความคิดอยากกลับไปเสพยาบ้าอีก

“เสพยาไม่เห็นสนุกเลย มีอย่างอื่นสนุกกว่าตั้งเยอะ เล่นบอลเข้าไปซิ เงินก็ไม่เสีย แล้วจะไปหมกมุ่นทำไม คิดจะทำก็ต้องทำเลย ถ้าเราไม่คิดจะเอามันก็ไม่เอาเอง”

เสพยาบ้าในระยะเวลาไม่นาน

ดำมีปริมาณการเสพยาบ้า โดยเฉลี่ยประมาณ 1 เม็ด/วัน แต่ไม่เสพยาบ้าติดต่อกันทุกวัน ซึ่งระยะเวลาในการเสพยาบ้าทั้งหมดประมาณ 7-8 เดือนก่อนที่จะถูกจับกุมและเข้ารับการบำบัด จากที่ผู้วิจัยได้มีโอกาสขอดูประวัติการเสพยาบ้าพบว่าดำไม่มีพฤติกรรมการเสพยาบ้าซ้ำตั้งแต่การเข้ารับการบำบัดตลอดมาจนถึงการพ้นการรายงานตัวซึ่งมีระยะเวลาไม่ต่ำกว่า 2 ปี ดำกล่าวว่าตนสามารถยุติการเสพยาบ้าและหักห้ามใจเพื่อไม่หวนกลับไปเสพยาบ้าซ้ำได้ ส่วนหนึ่งเป็นเพราะตนเสพยาบ้ามาเป็นระยะเวลาไม่นาน จึงไม่ยากเย็นมากเท่ากับคนที่เสพยาบ้ามานานมากกว่า 1-2 ปี

“ผมว่าติดมากติดน้อยเนี่ยมีผลนะ ติดมากก็เลิกยากกว่า ผมแทบจะไม่ได้เล่น(เสพยาบ้า) ผมก็เลยเลิกง่ายหน่อย ไม่ยากเย็นอะไร”

หลีกเลี่ยงการมีเวลาเป็นส่วนตัวมากเกินไป

จากการสอบถามถึงสภาพชีวิตภายหลังจากการบำบัดฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดจนครบขั้นตอนแล้ว ดำได้เข้าทำงานในโรงงานตามที่ต่างๆ จนกระทั่งได้เข้ามาทำงานที่สำนักงานคุมประพฤติ ดำเล่าว่าสมัยก่อนตนได้ศึกษาอยู่ในโรงเรียน ตนจะได้พบกับเพื่อนทั้งในเวลาเรียนและหลังเลิกเรียนจึงได้ชักชวนกันเสพยาบ้าบ่อยครั้ง แต่เมื่อบำบัดเสร็จสิ้น ตนได้เข้าทำงานทำให้ไม่มีเวลาพบปะเพื่อนบ่อยครั้งเหมือนช่วงก่อน ซึ่งดำกล่าวอีกว่า ตนมักจะนึกถึงการเสพยาบ้าเฉพาะเวลาที่มีการรวมกลุ่มกันกับเพื่อนเท่านั้นตนจะไม่เสพยาบ้าเมื่ออยู่คนเดียว และหลังจากเลิกงานตนจะไปเตะฟุตบอลจนค่ำมืด ทำให้ไม่มีเวลาได้พบปะกับเพื่อนเก่าและการเตะฟุตบอลจะทำให้ร่างกายรู้สึกเหนื่อยมีความต้องการการพักผ่อน จึงทำให้ไม่มีเวลาไปเสพยาบ้า ซึ่งเป็นการลดตัวกระตุ้นที่ทำให้เกิดอาการอยากยาบ้าได้

“ผมบอกได้เลย จะกลับหรือไม่กลับไปเสพซ้ำนะ ยังไงก็เพื่อนนี่แหละ แต่ผมได้มาทำงานที่นี่(สำนักงานคุมประพฤติ)ก็ไม่ค่อยมีเวลาอยู่กับเพื่อนเลย แถมเตะบอลเสร็จก็เหนื่อยแล้ว ไม่มีเวลาไปเสพกับพวกมันหรอก”

ให้อภัยกับความผิดพลั้งในอดีตของตนเอง

จากการสอบถามจากพนักงานคุมประพฤติและจากการพูดคุยกับดำทำให้พบว่าดำไม่ต้องการแก้ไขเรื่องราวใดในอดีต เพียงแต่ไม่ต้องการกระทำความผิดใดๆ ที่จะทำให้ตนเองเสื่อมเสียและครอบครัวต้องเสียใจอีก โดยดำมักกล่าวกับผู้วิจัยว่า ตนจะจำในสิ่งที่ควรจำแต่จะไม่จำในสิ่งที่พลาดมาแล้ว เพราะเป็นการตอกย้ำตัวเองจนไม่สามารถกลับตัวหรือแม้กระทั่งดำเนินชีวิตประจำวันใดๆ ได้เลย ประกอบกับคำพูดของแม่ที่บอกกับตนว่า ไม่ให้ตนคิดมาก สิ่งที่พลาดไปแล้วเรียกกลับคืนไม่ได้ ขอให้เริ่มต้นใหม่ ซึ่งเป็นแรงบันดาลใจให้ดำสามารถต่อสู้กับเรื่องเลวร้ายในอดีต จึงได้นำคำพูดของแม่มาคิดและสามารถดำเนินชีวิตอยู่ต่อไปในปัจจุบัน

“เรื่องที่ติดคุก เรื่องเล่นยา(เสพยาบ้า) มันก็ผ่านมาหลายปีแล้ว ผมไม่อยากเก็บมาคิด ชีวิตมันต้องไปต่อ ผมไม่ได้จำเป็นต้องทำดีให้ใครเห็น ผมคิดแค่ว่าแม่ผมเห็นก็พอ”

การมุ่งเข้ารับราชการตามความต้องการของพ่อและแม่

ดำกล่าวว่าตนได้คิดถึงความต้องการของตนเองว่าต้องการมีงานทำควบคู่กับการได้เล่นฟุตบอลซึ่งเป็นกีฬาที่ตนรักและคิดว่าในวัย 21 ปีควรเป็นวัยที่มีงานทำเพื่อช่วยแบ่งเบาภาระให้กับครอบครัว ประกอบกับพ่อและแม่ของตนมีความต้องการให้สอบเข้าบรรจุเพื่อรับราชการ แม้ในตอนแรกตนต่อต้านระบบราชการและคิดว่าคงไม่สามารถเข้าทำงานได้ ประกอบกับหากเข้ารับราชการอาจทำให้ไม่สามารถเตะฟุตบอล จึงมีความคิดเห็นไม่ตรงกันกับคนในครอบครัว ดำเล่าว่า ภายหลังจากที่ได้เห็นถึงความห่วงใยและการให้ความช่วยเหลือในยามที่ตกอยู่สถานการณ์ย่ำแย่ของชีวิตกลับมีเพียงคนในครอบครัวที่อยู่เคียงข้าง จึงทำให้ตนได้หวนกลับมาทบทวนถึงสิ่งที่ตนได้กระทำไป จึงมีการวางแผนในอนาคต โดยตั้งใจว่าจะเข้ารับการฝึกทหารและจะเรียนต่อจนจบในระดับมัธยมศึกษาในค่ายทหารและสอบเข้าเรียนนายสิบ ซึ่งทำให้พ่อและแม่มีความพอใจเป็นอย่างมาก

> *“ตอนแรกก็ไม่ชอบราชการ แต่คิดอีกอย่างว่าเราเตะบอลแล้วเกิดพิการใครจะมาเหลียวแล เล่นไม่ได้เค้าจะเลี้ยงไว้ทำไม ไม่เหมือนราชการ ดูแลรักษาเรา ส่วนหนึ่งผมก็คิดว่าพ่อพูดถูก”*

ดำกล่าวอีกว่า หากตนมีความต้องการเข้ารับราชการ ตนจะต้องไม่กลับไปเสพยาบ้าอีก เนื่องจากปัจจุบันตนได้เข้ารับการบำบัดฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดและรายงานตัวจนพ้นการคุมความประพฤติแล้วจึงได้รับการลบประวัติผู้กระทำความผิดในคดียาเสพติดออก แต่หากตนยังคงพัวพันกับการเสพยาบ้าอยู่ อาจถูกจับกุมและดำเนินคดีอีกครั้งจนไม่สามารถลบประวัติออกและไม่สามารถเข้ารับราชการได้

> *“ถูกจับตอนนี้ยังดีที่ว่าผมโดนลบคดีแล้ว ถ้าเกิดถูกจับอีกก็ไอ้ที่หวังจะเป็นราชการ ผมก็เข้าไม่ได้ แล้วจะทำไปทำไม ผมไม่อยากเอาอนาคตผมมาทิ้งแค่นี้หรอก”*

เปลี่ยนแปลงลักษณะการคบเพื่อน

สาเหตุที่ดำได้เสพยาบ้านั้นเกิดจากความต้องการในการลืมเรื่องราวที่ผ่านย่ำแย่ของชีวิตโดยมีเพื่อนคอยแนะนำให้ลองเสพยาบ้าโดยดำเชื่อว่าการเสพยาบ้าจะทำให้ลืมได้ หลังจากนั้นจึงได้เสพเรื่อยมาจนกระทั่งถูกจับกุม ทำให้ดำเลิกเสพยาบ้าและเข้าสู่กระบวนการคุมความประพฤติ ซึ่งในช่วงของการคุมความประพฤติดำยอมรับว่าเป็นช่วงเสี่ยงมากที่สุดที่จะกลับไปเสพยาบ้า และยอมรับว่าเมื่อตนได้เห็นเพื่อนเก่าๆ ที่กลับไปเสพยาบ้าอยู่ ตนก็รู้สึกอยากยาบ้าเช่นกัน ประกอบกับเพื่อนมักชักชวนให้ดำหวนกลับมาเสพยาบ้าอีกครั้งแต่ดำได้ปฏิเสธ

ผู้วิจัยจึงได้มีการสอบถามถึงวิธีการปฏิเสธเพื่อน เนื่องจากดำมีบุคลิกที่รักเพื่อนมาก ดำจึงได้กล่าวว่า ภายหลังจากที่ตนได้เข้ารับการบำบัด จึงได้คิดทบทวนถึงเรื่องราวที่ผ่านมาว่าในช่วงที่ตนยากลำบาก หรือแม้กระทั่งได้ประสบอุบัติเหตุนอนอยู่ที่โรงพยาบาลกลับไม่เคยมีเพื่อนจากกลุ่มนี้มาเหลียวแล แต่มีเพียงแค่พ่อและแม่เท่านั้นที่ดูแล และคิดได้ว่าไม่มีใครที่จะห่วงใยเท่าพ่อและแม่ทำให้เปลี่ยนความคิด มุมมองและลักษณะของการคบเพื่อนไป

“ผมคิดนะว่า เพื่อนมันได้ให้อะไรเราบ้าง ทุกวันนี้เพื่อนไม่เห็นเหลียวแลเลย แต่แม่เราสิ ให้เราตลอด ให้อภัย แล้วก็ให้ทุกอย่าง”

ดำเล่าว่า ตนยังคงคบหากับเพื่อนเช่นเดิมแต่ได้เปลี่ยนแปลงวิธีการเลือกคบ ซึ่งหากเวลาใดเพื่อนชักชวนไปในทางที่ดี เช่น การนัดดูฟุตบอล การรวมกลุ่มช่วยเหลือกิจกรรมทางศาสนา ตนจะไปด้วยแต่หากว่าชักชวนเสพยาบ้าตนจะเดินเลี่ยงออกมาทันที ซึ่งดำกล่าวอีกว่าโดยส่วนใหญ่ตนจะไม่ไปรวมกลุ่มกับเพื่อนเก่าๆ ในสถานที่มิดชิด แต่จะนั่งดื่มสุราหรือพูดคุยกันในสถานที่เปิดเผย เพื่อแสดงความบริสุทธิ์ใจให้คนรอบข้างเข้าใจว่าไม่ได้ร่วมกันเสพยาบ้า แต่หากเมื่อมีการชักชวนไปเสพยาบ้าต่อ ตนจะขอตัวออกมาก่อนเนื่องจากเกรงว่าหากมีตำรวจเข้ามาจับกุม ตนอาจกลายเป็นผู้ต้องหาเนื่องจากอยู่ในกลุ่มเดียวกันได้

“ก็เลือกคบแค่บางเวลาไม่ได้ทิ้ง ตรงไหนดีก็ไป ไม่ดีก็ไม่ไป แต่หลีกเลี่ยงไม่จับกลุ่มกัน เพราะคนเค้าก็จะมองไม่ดีอยู่แล้ว ถึงไม่ได้ทำอะไร ผมก็จะพยายามไม่อยู่ที่ลับตาคน กลัวว่าถ้าเค้าถูกจับผมก็ต้องโดนด้วยอีก”

การรับรู้ข่าวสารด้านลบเกี่ยวกับการเสพยาบ้า

เนื่องจากดำเสพยาบ้าเพราะมีปัญหาชีวิต ประกอบกับคำชักชวนของเพื่อนทำให้ดำเดินเข้าสู่วังวนของยาบ้า ซึ่งหลังจากที่เสพยาบ้ามาระยะหนึ่ง ดำได้กล่าวว่าตนได้รับรู้แล้วว่ายาบ้าเป็นสิ่งที่ไม่ดีต่อร่างกาย จึงมีความต้องการยุติการเสพยาบ้ามาเป็นระยะเวลาหนึ่งก่อนการถูกจับกุม แต่เนื่องจากไม่ทราบวิธีการที่จะหยุดเสพยาบ้า จนกระทั่งได้มาถูกจับกุมและได้เห็นน้ำตาของแม่ จึงตัดสินใจว่าควรจะยุติการเสพยาบ้า ประกอบกับการได้เข้ารับการบำบัดทำให้ตนได้เห็นถึงพิษภัยร้ายจากการเสพยาบ้า ดำกล่าวอีกว่าตนได้รับทราบข่าวสารเกี่ยวกับการเสพยาบ้าจากข่าวในโทรทัศน์ทำให้รู้สึกกลัวว่าตนเองจะประสาทหลอน หากยังคงหวนกลับไปเสพยาบ้าอีก

“ที่สำคัญผมได้เห็นข่าวพวกจี้ตัวเอง จี้คนอื่นน่ะ ผมกลัวประสาทหลอน กลัวจริงๆ”

4.2 สาเหตุจากสภาพแวดล้อม

4.2.1 ครอบครัวและบุคคลใกล้ชิด

การแสดงออกถึงการให้อภัยจากคนในครอบครัว

ดำกล่าวว่าแม้แต่ภายหลังที่ตนได้รับการประกันตัวและเข้ารับการบำบัดฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดแล้ว แม่ยังคงคอยให้กำลังใจตนอยู่ไม่ห่าง แม้คนภายนอกจะกล่าวหา ดูถูกและแสดงอาการรังเกียจ แต่แม่มักจะพูดให้กำลังใจและแสดงความห่วงใยต่อตนเสมอ

“จากที่ผมเห็นนะ ผมผิดกี่ครั้งก็แล้วแต่ แม่จะให้อภัยผมตลอด แต่คนอื่นซิ ผมผิดครั้งเดียวนะเหยียบผมจมดินเลย”

ดำได้กล่าวว่า หลังจากที่ได้ทำงานที่สำนักงานคุมประพฤติแล้วทำให้แม่ได้คลายกังวลว่าตนจะพาคนอื่นเข้ามาเสพยาบ้าที่บ้าน เนื่องจากตนทำงานจนไม่มีเวลาอยู่กับเพื่อน ประกอบกับดำได้วางแผนจะเข้ารับราชการเป็นทหารต่อไปหลังจากจบการฝึกทหารเกณฑ์แล้วซึ่งตรงกับความต้องการของพ่อ จึงทำให้ความสัมพันธ์ของครอบครัวเปลี่ยนไปในทิศทางที่ดีมากขึ้น โดยดำกล่าวว่าตนมีการพูดคุยโดยไม่ทะเลาะกับพ่อมากขึ้น

“ผมบอกพ่อว่าผมจะต่อนายสิบ พ่อก็ชอบก็เลยได้คุยกันมากขึ้น ผมบอกเลยนะ ผมไม่ได้ทำเพราะประชดใครผมทำให้แม่ ทำเพื่อตัวเอง”

แม่ให้ความช่วยเหลือในการดูแลควบคุมรายรับ-รายจ่าย

หลังจากที่ผ่านการบำบัดฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดครบขั้นตอนแล้วดำได้เข้าทำงานในโรงงานและในสำนักงานคุมประพฤติซึ่งจะมีระบบการจ่ายเงินเดือนในลักษณะการโอนเงินเข้าบัญชี แม่ของดำจะทำหน้าที่ควบคุมรายรับและรายจ่ายเอง โดยดำกล่าวว่าแม่ของตนจะเก็บบัตร ATM เอาไว้ ซึ่งจะกดเงินและนำมาจ่ายให้กับตนเป็นรายวัน หากตนต้องการซื้อของที่มีราคาแพง เช่น รองเท้าสำหรับการเตะฟุตบอล ตนจะขอเงินจากแม่หรือบางครั้งอาจไปซื้อพร้อมกันกับแม่ การที่แม่ควบคุมการใช้จ่ายนั้นทำให้ตนไม่มีเงินที่มากพอจะนำไปซื้อยาบ้าเสพ เนื่องจากแต่ละวันแม่จะจำกัดเงินของตนเองให้มีเงินติดตัวต่ำกว่า 100 บาท/วัน ซึ่งไม่เพียงพอสำหรับการซื้อยาบ้ามาเสพ

“ไม่มีเงินหรอก แม่เก็บเงินหมด ยึดบัตร ATM ไว้เลย มีสิทธิ์แค่ฝากไม่มีสิทธิ์ถอน แม่จำกัดไม่ให้ใช้เยอะเกิน แค่ตังค์เติมน้ำมันขี่หาเพื่อนก็ไม่มีแล้ว”(หัวเราะ)

การขัดขวางกระบวนการหวนกลับไปเสพยาบ้าซ้ำ

ดำกล่าวว่า ภายหลังจากการถูกจับกุมทำให้แม่รู้ว่าตนได้เสพยาบ้า แม่เข้มงวดกับตนมากขึ้นโดยเปลี่ยนแปลงวิธีการดูแลจากเดิมเคยปล่อยให้ใช้เวลาอยู่กับตนเองและนอนคนเดียวภายในบ้านเนื่องจากแม่เข้าใจว่าตนเสียใจอย่างมากกับเรื่องแฟน จึงไม่ต้องการห้ามปรามเมื่อตนดื่มสุรากับเพื่อน แต่ภายหลังที่รู้ว่าตนเสพยาบ้าแม่จะเข้มงวด และเข้าไปตรวจค้นในห้องส่วนตัวเสมอ ทำให้เป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้ตนไม่กล้าเสพยาบ้า เพราะกลัวว่าหากเสพยาบ้าแล้วแม่ค้นห้องตนจะพบอุปกรณ์การเสพยาบ้าอีก

“ตอนอกหักก็กินเหล้าแม่เค้าก็ไม่ยุ่ง เค้าปล่อยไง เพราะเค้ารู้ว่าทำไม ก็เลยเสพแบบพ่อกับแม่ไม่เคยรู้ แต่หลังๆ มานี่ แม่ชอบค้นห้องนะ ไม่รู้ยังไงสงสัยกลัวว่าผมจะกลับไปเสพมั้ง”

4.2.2 อิทธิพลจากเพื่อน

เพื่อนกลุ่มเสพย้ายที่อยู่อาศัย

เนื่องจากเพื่อนเก่าของดำล้วนแต่หวนกลับไปเสพยาบ้า ทำให้คนในหมู่บ้านแสดงอาการรังเกียจและไม่ต้องการคบหาจึงไม่สามารถอาศัยอยู่ในหมู่บ้านได้อีกต่อไป กลุ่มเพื่อนเสพจึงแยกย้ายไปอาศัยในจังหวัดต่างๆ ประกอบกับดำได้เปลี่ยนเบอร์โทรศัพท์ใหม่โดยที่ไม่บอกเบอร์โทรศัพท์ใหม่

ของตนให้กับเพื่อนเก่า ทำให้ขาดการติดต่อกันมาเป็นระยะเวลานาน ดำกล่าวว่าเพื่อนมีส่วนสำคัญอย่างมากที่ทำให้ตนอาจหวนกลับไปเสพยาบ้าอีกครั้ง แต่เนื่องจากเพื่อนได้ย้ายออกนอกหมู่บ้านและตนได้เปลี่ยนเบอร์โทรศัพท์มือถือใหม่ทำให้ขาดการติดต่อกันไป แต่จะได้เจอกันบ้างเมื่องานเทศกาลต่างๆ ที่เพื่อนกลับมาเยี่ยมบ้าน ซึ่งตนจะเพียงแค่ทักทาย แต่จะไม่บอกเบอร์โทรศัพท์เบอร์ใหม่ให้รู้

“พวกเพื่อนผมมันก็ไปหาเสพเอาที่กรุงเทพฯด้วย ที่นี่มันหายากแล้ว ตำรวจชุม แล้วผมเปลี่ยนเบอร์ใหม่ก็ไม่ได้บอกเบอร์ใครด้วย ก็เปลี่ยนไปเลย รู้แค่พวกที่เตะบอลด้วยกัน”

4.2.3 สภาพความเป็นอยู่และชีวิตประจำวัน

คนรอบข้างเปลี่ยนเจตคติและให้การยอมรับเข้าเป็นสมาชิกของสังคม

แม้ดำจะได้รับการบำบัดจนครบขั้นตอนและไม่หวนกลับไปเสพยาบ้าอีก แต่ผู้คนในหมู่บ้านก็ยังกล่าวหา และดูถูกว่าเป็นผู้กระทำความผิดมาก่อน หากเป็นรุ่นราวคราวเดียวกันจะพูดด้วยถ้อยคำที่หยาบคาย แต่หากเป็นผู้ใหญ่จะกระทำต่อดำเหมือนไม่มีตัวตน ซึ่งทำให้ดำน้อยใจที่ตนไม่ได้รับความสนใจเหมือนแต่ก่อน ผิดกับตอนที่ตนได้สร้างผลงานให้กับหมู่บ้านโดยการไปเตะฟุตบอลจนมีชื่อเสียง แต่เมื่อตนได้กระทำความผิดเพียงครั้งเดียวกลับไม่ให้โอกาส

”อย่างเพื่อนจะด่าว่า ไง!! ไอ้ขี้คุก แต่อย่างผู้ใหญ่บ้าน เค้าจะไม่เรียกผม ไม่ใยดีผมเลยนะ มันน้อยใจว่าทำไมทำดีแทบตายไม่เห็นค่า ทำผิดครั้งเดียวกลับไม่เอาเราเลย”

แต่ดำก็ได้รับกำลังใจจากแม่เสมอ ทำให้ดำเปลี่ยนแปลงชีวิตตนเอง โดยเฉพาะอย่างยิ่งการได้รับโอกาสได้เข้าทำงานในสำนักงานคุมประพฤติ และการนำเวลาว่างที่นอกเหนือจากการทำงานไปทุ่มเทให้กับการเล่นฟุตบอล ทำให้คนรอบข้างเริ่มเปลี่ยนมุมมองไป และเห็นถึงการกลับตัวกลับใจของดำและไม่แสดงอาการรังเกียจเหมือนในช่วงแรก

“เมื่อก่อนคนมองผมว่าเป็นคนไม่ดี แต่ตอนนี้คนเค้ามองผมแปลกไปนะ เค้าว่า เออมันก็ดีของมันเว้ย งานมันก็มีทำ ไม่มาเกาะกลุ่มกับเค้า วันเสาร์-อาทิตย์โน้นมันก็ไปเตะบอลของมัน”

4.2.4 การบำบัดฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด

กระบวนการรับการรายงานตัวต่อพนักงานคุมประพฤติ

ดำได้เข้าสู่กระบวนการคุมความประพฤติที่มีการรายงานตัวและตรวจปัสสาวะในทุกเดือน ดำกล่าวว่าการเข้าระบบการบังคับบำบัดนี้เหมือนเป็นการบังคับตนเองเพื่อไม่ให้หวนกลับเสพยาบ้าอีกวิธีหนึ่งเพราะมีกฎหมายคอยควบคุมและเอาผิดได้ โดยเฉพาะหากมีการเสพยาบ้าซ้ำแล้วตรวจพบเจอสารเสพติดจะทำให้ได้รับโทษเพิ่มเติมจนถึงขั้นจำคุก ตนมีความเห็นว่าหากต้องถูกควบคุมความประพฤติจะทำให้เกิดความเครียด ความหวาดระแวงและกังวล ไม่สามารถใช้ชีวิตได้ตามปกติ ตนเองจึงต้องมีการควบคุมพฤติกรรมของตนเองเพื่อไม่หวนกลับไปเสพยาบ้าซ้ำ เป็นอย่างดี เพื่อให้

ผ่านพ้นระยะการติดตามผลไปให้เร็วมากที่สุดและยอมรับว่าการรายงานตัวต่อพนักงานคุมประพฤติเป็นการควบคุมพฤติกรรมได้ดีอีกวิธีหนึ่ง โดยดำกล่าวว่า

> *“การบำบัดก็เหมือนได้ช่วยคนนะ เพราะว่ามันต้องมาตรวจเยี่ยว(ปัสสาวะ)ทุกครั้ง ถ้าเกิดเล่นมาเค้าตรวจเจอก็โดนจับ ก็ซวยอีก เดี๋ยวผมไปเป็นทหารอีก ถ้าโดนอีกมันจะซวยซับซวยซ้อนนะ”*

กรณีศึกษา 6 : หนิง

1. ข้อมูลทั่วไป

หนิงเป็นหนุ่มวัยรุ่นรูปร่างหน้าตาดีอายุ 26 ปี มีรูปร่างผอมสูง ผิวสีคล้ำ พูดน้อย มีอัธยาศรัยดี ยิ้มแย้มแจ่มใส ครอบครัวของหนิงมีสมาชิกทั้งหมด 4 คน หนิงเป็นลูกชายคนโตและน้องชายอีก 1 คน หนิงพักอาศัยอยู่กับพ่อและแม่ มีสถานะภาพโสด ลักษณะการทำงานคือเป็นผู้เดินสายไฟภายในและภายนอกอาคาร โดยหนิงได้เข้ารับการบำบัดฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดในระบบบังคับบำบัดแบบควบคุมตัว เคยเสพยาบ้ามาเป็นเวลา 3 ปีติดต่อกันและมีพฤติกรรมการไม่เสพยาบ้าซ้ำมาเป็นระยะเวลา 2 ปี

2. ประวัติ

ครอบครัว

ครอบครัวของหนิงมีอาชีพเกษตรกรรมเป็นหลัก พ่อและแม่มีอาชีพปลูกผักและทำนาซึ่งเป็นการเช่าที่ดินจากเจ้าของ มีพื้นที่เป็นจำนวน 10 ไร่ โดยพ่อจะทำหน้าที่หลักในการปลูก ดูแล และเก็บเกี่ยวพืชผัก และแม่จะนำผักที่ได้ไปขาย โดยในวันหยุด หนิงจะเข้าไปช่วยพ่อทำนา น้องชายของหนิงปัจจุบันทำหน้าที่ขับรถเคลื่อนย้ายของในโรงงานแห่งหนึ่ง น้องชายได้มีพฤติกรรมการเสพยาบ้าเช่นเดียวกับหนิง ซึ่งปัจจุบันอยู่ในช่วงระยะการคุมความประพฤติ ภายในครอบครัวไม่มีปัญหาทะเลาะเบาะแว้ง ซึ่งหนิงมีความสนินสนมกับพ่อ โดยหนิงมักปรึกษาปัญหาในเรื่องการทำงานโดยเฉพาะเรื่องเกี่ยวกับการต่อสายไฟกับพ่อเป็นประจำ ครอบครัวมีฐานะการเงินอยู่ในระดับปานกลาง ไม่มีปัญหาหนี้สิน

การศึกษา

หนิงได้รับการศึกษาตามลำดับ โดยในระดับประถมศึกษามีการเรียนซ้ำชั้น เป็นระยะเวลา 2 ปี และได้เข้าเรียนต่อในระดับมัธยมศึกษาที่โรงเรียนแห่งหนึ่งจนถึงระดับมัธยมศึกษาปีที่ 3 ซึ่งการซ้ำชั้นของหนิงทำให้หนิงจบระดับมัธยมศึกษาปีที่ 3 ในอายุ 17 ปี

ในการศึกษาในระดับมัธยมศึกษาทำให้หนิงได้รู้จักกับยาบ้าเป็นครั้งแรกเนื่องจากหนิงมีรถจักรยานยนต์ในขณะที่เพื่อนในโรงเรียนที่เป็นผู้ค้ายาบ้านั้นไม่มีรถจักรยานยนต์จึงขอร้องให้ หนิงช่วยเหลือในเรื่องการจัดส่งยาบ้า โดยให้ค่าตอบแทนเป็นการเติมน้ำมันจนเต็มถังและการแบ่งเงินให้จำนวนหนึ่ง ซึ่งหนิงกล่าวว่าในตอนนั้นตนเพียงเป็นคนจัดส่งยาบ้าเท่านั้นไม่ได้เสพยาบ้าแต่ภายหลังจึงได้ผันตัวมาเป็นผู้ค้ายาบ้าต่อมาจนกระทั่งถูกจับกุม

ประวัติการใช้ยาบ้า

ภายหลังจากจบการศึกษาในระดับมัธยมศึกษาปีที่ 3 หนิงได้ลาออกจากโรงเรียนเพื่อ หันเหชีวิตมาทำงาน โดยเริ่มจากการทำงานที่โรงงานผสมสีแห่งหนึ่ง ซึ่งหนิงทำงานอยู่ในแผนกรับส่งสินค้า โดยโรงงานแห่งนี้ตั้งอยู่ห่างไกลจากบ้านประมาณ 10 กิโลเมตร หนิงจะเดินทางไปทำงานโดยการขี่รถจักรยานยนต์ มีเวลาการทำงานตั้งแต่ 7.00-17.00 น. แต่หลังจากเลิกงาน หนิงมักไปดื่ม

เหล้าและร้องเพลงต่อกับเพื่อนๆ ที่ทำงานอยู่ในโรงงานเดียวกันเกือบทุกวัน ซึ่งโรงงานแห่งนี้เป็นที่แห่งแรกที่ทำให้หนิงได้รู้จักกับการเสพยาบ้า

หลังจากที่หนิงได้เข้าทำงานในโรงงานผสมสีได้ระยะหนึ่ง หนิงจึงทำงานล่วงเวลา (O.T.) โดยในวันนั้นเพื่อนที่อยู่ในแผนกเดียวกันได้ตั้งวงเสพยาบ้าในช่วงการผลัดเปลี่ยนเวลาการทำงานประจำเป็นช่วงเวลาการทำงานล่วงเวลา ซึ่งเป็นช่วงที่พนักงานทุกคนที่จะทำงานล่วงเวลาต้องไปรับประทานอาหารที่โรงอาหารเป็นเวลา 1 ชั่วโมง ในช่วงนั้นจะเป็นช่วงที่ปลอดผู้คน ทำให้เพื่อนๆ ในแผนกได้ชักชวนให้หนิงเสพยาบ้าโดยไม่เสียค่าใช้จ่าย และได้จัดเตรียมอุปกรณ์เพื่อสอนให้หนิงได้ลองเสพยาบ้า

ในครั้งนั้นหนิงเสพยาบ้าโดยวิธีการรมควัน ในปริมาณ 1 ขา (¼ เม็ด) ซึ่งหนิงกล่าวว่าตนไม่เคยสูบบุหรี่มาก่อนทำให้การเสพยาบ้าต้องสำลักออกมา แต่หลังจากนั้นตนมีความรู้สึกโล่ง ไม่ง่วงนอน ไม่หิวข้าว ทำให้หนิงได้เห็นถึงข้อดีว่าการเสพยาบ้าทำให้สามารถทำงานได้อย่างไม่ง่วงนอน หลังจากนั้นหากวันใดที่โรงงานมีเปิดให้ทำงานล่วงเวลา หนิงจะรับทำและเสพยาบ้ากับเพื่อนกลุ่มเดิม ในตอนหลังหนิงได้รวมเงินกับเพื่อนเพื่อซื้อยาบ้าเสพ และเพิ่มปริมาณการเสพยาบ้าจากเดิมจำนวน 1 ขา(1/4 เม็ด) เป็นจำนวน 2-3 ขา(3/4 เม็ด) ซึ่งหนิงจะเสพเฉพาะในวันที่ทำงานล่วงเวลาโดยเฉลี่ยประมาณ 3 วัน/อาทิตย์ โดยเสพอย่างไม่ต่อเนื่อง เนื่องจากในช่วงยุครัฐบาลหนึ่ง มีการปราบปรามยาบ้าอย่างหนักทำให้ยาบ้ามีราคาแพงและขาดตลาด

หนิงได้ทำงานในโรงงานผสมสีเป็นระยะเวลาประมาณ 6-7 เดือน จึงได้ย้ายไปทำงานในฟาร์มฟักไข่ไก่แห่งหนึ่ง ซึ่งอยู่ไม่ห่างไกลจากบ้านแต่เนื่องจากที่ฟาร์มแห่งนี้มีพนักงานที่เป็นผู้ชายจำนวนน้อย ประกอบกับการทำงานจะมีกฎ ระเบียบ และเวลาการทำงานที่แน่นอน ทำให้หนิง ไม่มีพฤติกรรมการเสพยาบ้าทั้งในเวลางานและนอกเวลา ซึ่งหนิงได้ทำงานที่ฟาร์มแห่งนี้เป็นระยะเวลาประมาณ 1 ปี จนได้เลื่อนขั้นเป็นหัวหน้าแผนก แต่เนื่องจากหนิงเบื่อลักษณะงานที่ซ้ำซาก จึงได้ลาออกและมาทำงานเดินสายไฟกับนายจ้างคนปัจจุบัน

ในการทำงานเดินสายไฟหนิงได้หวนกลับไปเสพยาบ้าอีกครั้ง โดยเสพยาบ้าร่วมกันเพื่อนที่ทำงานเดินสายไฟด้วยกัน โดยหลังเลิกงานหนิงและเพื่อนจะแวะดื่มสุราเป็นประจำทุกวัน แต่เนื่องจากในการทำงานมีกลุ่มรุ่นพี่ยักยอกสายไฟและนำไปขาย โดยหนิงจำเป็นต้องเข้าร่วมในการกระทำครั้งนี้เนื่องจากหนิงเพิ่งได้เข้าทำงาน โดยในแต่ละครั้งที่นำสายไฟไปขายกลุ่มรุ่นพี่จะแบ่งเป็นเงินและยาบ้ามาให้กับหนิงทำให้หนิงได้หวนกลับมาเสพยาบ้าอีกครั้ง และหลังจากนั้นหนิงต้องเดินทางไปเดินสายไฟที่ภาคใต้จึงได้ขอลาหยุดเป็นระยะเวลา 1 เดือนเพื่อเตรียมตัวเดินทางไปทำงานที่ภาคใต้ ซึ่งในช่วงเวลานี้หนิงมีเวลาว่างเป็นอย่างมากจึงได้ไปเสพยาบ้ากับเพื่อนที่เป็นผู้ค้ายาบ้ารายใหญ่ ซึ่งหนิงกล่าวว่าเพื่อนมียาบ้าให้โดยไม่ต้องจ่ายเงินเนื่องจากเป็นผู้ค้ารายใหญ่ ในการจัดส่งแต่ละครั้งจะมีการดึงยาบ้าออกมาเพื่อเสพ ทำให้หนิงได้เสพยาบ้าวันละ 3-4 เม็ด หลังจากเสพอย่างหนักเป็นระยะเวลาประมาณ 2 อาทิตย์ติดต่อกัน จึงได้เดินทางไปเดินสายไฟที่จังหวัดแห่งหนึ่งในภาคใต้แต่เนื่องจากที่จังหวัดนั้นยาบ้ามีราคาแพง หนิงจึงไม่ได้เสพยาบ้าจนกระทั่งหนิงกลับมาอยู่ที่บ้าน

ลักษณะการถูกจับกุม

ภายหลังจากที่หนิงได้กลับมาอยู่บ้าน หนิงได้เข้าทำงานเดินสายไฟกับนายจ้างคนเดิม แต่วันหนึ่งมีคนที่หมู่บ้านซึ่งเป็นน้องสาวของกำนันกล่าวหาว่าหนิงลักขโมยในบ้านตน จึงแจ้งให้ตำรวจนำหมายค้นมาค้นที่บ้านของหนิง ซึ่งไม่ปรากฏว่าเจอหลักฐานใด ตำรวจจึงขออนุญาตตรวจปัสสาวะ เนื่องจากมีสายสืบได้รายงานมาว่าได้พบเห็นหนิงมีพฤติกรรมการเสพยาบ้า และซื้อยาบ้ากับผู้ค้ารายหนึ่ง ทำให้หนิงได้ยอมรับและให้อนุญาตตรวจปัสสาวะ ซึ่งผลปรากฏว่ามีสารเสพติดในร่างกาย ตำรวจนำตัวไปทำบันทึกประจำวัน จึงทำให้หนิงได้เข้าสู่กระบวนการบำบัดฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดในระบบบังคับบำบัดควบคุมตัว เนื่องจากก่อนหน้านี้ หนิงมีคดีลักทรัพย์ติดตัวจำนวน 1 คดี ซึ่งเจ้าหน้าที่ได้พิจารณาการลักทรัพย์ว่า ลักทรัพย์เพื่อการนำเงินไปเสพยาบ้า จึงพากทัณฑ์ไว้ ซึ่งการตรวจปัสสาวะครั้งนี้จึงเป็นการเพิ่มคดีหรือคดีความซ้อน ทำให้หนิงได้ถูกพิจารณาว่าเป็นผู้เสพยาบ้าขั้นรุนแรงจึงได้ส่งให้เข้ารับการบำบัดในโรงเรียนวิวัฒน์พลเมือง ซึ่งเป็นค่ายทหารแบบเปิดในจังหวัดที่ห่างไกลจากบ้านของหนิง ในการบำบัดครั้งนี้หนิงต้องรับการบำบัดในค่ายทหารเป็นจำนวน 120 วันแต่สามารถเปิดให้บุคคลภายนอกเข้าเยี่ยมได้ ซึ่งในขณะที่หนิงเข้ารับการบำบัดครอบครัวของหนิงจะเดินทางมาเยี่ยมทุกๆ เดือน

หนิงกล่าวว่าในการเข้าค่ายบำบัดครั้งนี้ มีความยากลำบากเนื่องจากเป็นระบบการควบคุมตัว 120 วัน ซึ่งจะได้รับการฝึกจากทหารและครูฝึก โดยมีกฎ ระเบียบ ที่เข้มงวด ห้ามฝ่าฝืน ซึ่งเมื่อพ้นการเข้าค่าย 120 วัน หนิงต้องรายงานตัวต่อพนักงานคุมประพฤติ เป็นจำนวน 2 ครั้ง/เดือน นาน 2 เดือน หลังจากนั้นจึงต้องรายงานต่อเจ้าหน้าที่ที่อนามัยเป็นระยะเวลา 2 ปี ซึ่งปัจจุบันหนิงยังอยู่ในช่วงของการติดตามผล

3. สภาพชีวิตภายหลังการบำบัด

ภายหลังจากการบำบัดฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดในระบบบังคับบำบัดแบบควบคุมตัวในค่ายวิวัฒน์พลเมือง หนิงไม่มีพฤติกรรมการเสพยาบ้า โดยในประวัติการรายงานตัวของหนิง ไม่พบว่ามีพฤติกรรมการเสพยาบ้ามาเป็นระยะเวลา 23 เดือนติดต่อกันจนถึงปัจจุบัน

หลังจากที่ผ่านพันการบำบัดฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดแล้ว หนิงได้กลับมาทำงานเดินสายไฟกับนายจ้างคนเดิม โดยที่นายจ้างไม่เคยแสดงอาการรังเกียจหรือระแวง กลับให้หนิงได้ทำงานในหน้าที่สำคัญๆ แทนตนเองเสมอ เช่น การตรวจดูงาน การควบคุมการทำงานของรุ่นน้อง เป็นต้น ซึ่งผู้วิจัยได้มีโอกาสพูดคุยกับนายจ้าง โดยนายจ้างได้กล่าวชื่นชมหนิงว่า เป็นผู้มีความสามารถ พัฒนาตนเองได้เร็ว และเชื่อว่าเรื่องส่วนตัวไม่มีผลกระทบต่อการทำงาน

“พี่ดูแล้วเค้าสนใจทำงาน เค้ากระตือรือร้น แล้วพี่ก็คิดว่าพี่เลี้ยงแมวไว้จับหนู ถ้ามันจับหนูให้พี่ได้พี่ก็เลี้ยง พี่ไม่สนว่าจะสีอะไร”(นายจ้างของหนิง)

ปัจจุบันหนิงทำงานเกี่ยวกับการเดินสายไฟทั้งภายนอกและภายในอาคารมาเป็นเวลา 2 ปี เศษจนสามารถผ่อนรถยนต์และโอนชื่อเจ้าของรถเป็นชื่อของตนได้แล้ว และในอนาคตหนิงได้

วางแผนเพื่อเปิดธุรกิจเกี่ยวกับการเดินสายไฟร่วมกับนายจ้าง โดยกำลังดำเนินการจัดทำเว็ปไซต์แนะนำบริษัทรับเหมาเดินสายไฟ และในอนาคตหากมีเงินทุนที่มากพอจะเปิดร้านขายอุปกรณ์เกี่ยวกับไฟฟ้า

ภายหลังที่หนิงบำบัดฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดครบขั้นตอน หนิงได้กลับมาอยู่ที่บ้านหลังเดิม ที่มีการระบาดของยาบ้าแต่เนื่องจากหนิงเป็นสายสืบเกี่ยวกับการค้าขายยาบ้าให้กับตำรวจ จึงทำให้ชีวิตยังคงพัวพันอยู่ในวงการของยาบ้าเป็นผลทำให้คนในหมู่บ้านมักพูดจาดูถูกและแสดงอาการรังเกียจอย่างชัดเจนให้กับครอบครัวของหนิง โดยเฉพาะผู้ที่เป็นลุงของหนิงเอง ที่มักพูดจากล่าวหา และดูถูกหนิงและน้องชายไว้เป็นอย่างมาก โดยหนิงเล่าให้ฟังว่า ลุงจะดูถูกครอบครัวของตนมาตั้งแต่ตนเป็นเด็ก และกล่าวหาว่าครอบครัวตนเป็นครอบครัวลักขโมย คงไม่มีทางเจริญ มักดูถูกตนและน้องชายว่าเป็นเพียงคนติดยาเสพติด จะไม่มีใครเข้ารับทำงาน และทำให้เสื่อมเสียชื่อเสียงของวงศ์ตระกูล แม้ภายหลังจากที่หนิงได้เข้ารับการบำบัดฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดแล้วนั้น ผู้คนในหมู่บ้านยังคงกล่าวหา และแสดงอาการรังเกียจเช่นเดิม

จากการสอบถามจากนักจิตวิทยาที่ทำหน้าที่ดูแลและให้คำปรึกษาเมื่อหนิงเข้ารายงานตัว พบว่าไม่เห็นด้วยกับการขอร้องให้หนิงช่วยทำหน้าที่เป็นผู้ล่อซื้อยาบ้าและเป็นสายสืบให้กับตำรวจ เนื่องจากจะเป็นการกระตุ้นให้หนิงไม่สามารถออกจากวงการยาบ้าได้แล้วยังคงเป็นการกระตุ้นให้เกิดความเสี่ยงในการหวนกลับไปเสพยาบ้าซ้ำ ซึ่งนักจิตวิทยาได้กล่าวอีกว่า แม้เคยทัดทานต่อเจ้าหน้าที่ตำรวจในการกระทำนี้แล้วก็ตามแต่เนื่องจากหนิงและเจ้าหน้าที่ตำรวจมีผลประโยชน์บางอย่างร่วมกันจึงทำให้ไม่สามารถหยุดลักษณะวิธีการทำงานของตำรวจในลักษณะนี้ได้

ปัจจุบันหนิงได้ผ่านพ้นการคุมประพฤติมาเป็นระยะเวลา 2 ปีแล้ว แต่หนิงยังคงพฤติกรรมการไม่เสพยาบ้าซ้ำได้ รวมไปถึงการหลีกเลี่ยงไปอยู่ในสถานที่มียาบ้าระบาด เนื่องจากภายหลังหนิงจะทำหน้าที่เป็นสายสืบให้กับตำรวจเฉพาะบางเรื่องที่ได้ยินข่าวมาเท่านั้น จะไม่ทำหน้าที่ไปเป็นผู้ล่อซื้อยาบ้าเหมือนเช่นเคยทำให้คนในหมู่บ้านรวมถึงลุงได้พูดจาดูถูกน้อยลง

> *“คนเค้าก็ว่าของเค้าอยู่แล้วเรามีประวัติเราก็ยอมรับ แต่เชื่อมั๊ยว่าตอนนี้ชีวิตเรามีแต่ดีขึ้น คนเค้าก็เห็นเอง เมื่อก่อนชอบมาฟ้องเจ้านายเรา เดี๋ยวนี้ไม่เห็นเค้ามาพูดอะไรให้ได้ยิน”*

หนิงได้เล่าถึงชีวิตประจำวันให้ผู้วิจัยฟังด้วยรอยยิ้มว่า ปัจจุบันชีวิตของตนและครอบครัวมีการดำเนินชีวิตไปอย่างเรียบง่าย ไม่มีความเครียดที่เกิดจากการกระทำตัวที่ไม่ดีของตนและน้องชาย ซึ่งหนิงกล่าวว่าตอนนี้ชีวิตของตนกำลังดีขึ้นเพราะมีงานทำ มีเงินนำมาแบ่งให้พ่อและแม่ และมีเวลาว่างในการแต่งรถยนต์ของตนเอง โดยเล่าว่า

> *“เมื่อก่อนเนี่ยเลิกงานก็ไปเที่ยวกับเพื่อนต่อ ตอนนี้ไม่ได้แวะแล้ว ก็รีบกลับบ้านมากินข้าวพร้อมกัน มาแต่งรถ แต่งไปเปิดเพลงไป นอนแต่หัววัน มีเวลาพักผ่อนเยอะเลย”*

4. สาเหตุที่เกี่ยวข้องกับพฤติกรรมการไม่เสพยาบ้าซ้ำ

4.1 สาเหตุภายในจากตัวบุคคล

ความภาคภูมิใจที่ได้รับจากการยุติการเสพยาบ้า

เนื่องจากหนิงได้เคยถูกจับกุมในคดีต่างๆ เป็นจำนวน 4 คดีและคนในหมู่บ้านได้รับรู้ว่าหนิงเป็นผู้ต้องหา โดยหนิงได้เล่าว่าตนมักจะโดนดูถูกเหยียดหยามจากคนในหมู่บ้านว่าตนเป็นเพียงบุคคลไร้ความสามารถ มีนิสัยลักเล็กขโมยน้อย โดยเฉพาะสิ่งที่ทำให้หนิงรู้สึกเสียใจเป็นอย่างมาก คือคำพูดของลุงที่บอกว่าครอบครัวของตนไม่มีทางเจริญได้ เพราะตนและน้องชายเป็นเพียงคนติดยา หากจะไปทำงานที่ใดคงไม่มีใครรับ ซึ่งภายหลังจากการบำบัดหนิงเล่าว่าตนได้ตั้งใจเพื่อจะกลับตัวและเลิกยุ่งเกี่ยวกับยาบ้า โดยกล่าวว่า

“ลุงเค้าพูดไว้ว่ามันจะไปเปลี่ยนได้ยังไง หมามันต้องกินขี้วันยันค่ำแหละกินข้าวคงไม่เป็น คิดดูว่าพ่อแม่ต้องโดนคนอื่นมาดูถูกลูกตัวเอง เราโดนไม่เป็นไร เราสงสารพ่อแม่มากกว่า ถ้าหันกลับไปเล่น(เสพยาบ้า)อีก เค้าก็ยิ่งได้ใจไง”

แม้ภายหลังจากการบำบัดจนถึงปัจจุบันซึ่งผ่านมาเป็นระยะเวลา 2 ปีแต่ยังมีผู้คนในหมู่บ้านที่ยังพูดถึงเรื่องในอดีตของหนิงอยู่ หนิงได้เล่าให้ผู้วิจัยฟังว่า คำต่อว่าของบุคคลอื่นนั้นไม่มีผลต่อตนเอง เพราะตนจะแปรเปลี่ยนเป็นแรงผลักดันให้ต่อสู้เพื่อลบคำสบประมาณของบุคคลอื่นให้ได้ โดยได้กล่าวว่า

“คำดูถูกของคนเป็นกำลังใจที่ดีมากเลย เค้ามาว่าเราเป็นคนขี้ลักขโมย เด็กติดยา แต่พอสักวันเราไม่ได้เป็นอย่างที่เค้าพูดเนี่ย มันภูมิใจมากเลยนะ เราเลิกแล้วก็มีแต่สิ่งดีๆ เข้ามาในชีวิต ไม่เหมือนอย่างที่คนเค้าพูด”

จากการที่ผู้วิจัยได้สอบถามกับนักจิตวิทยาท่านหนึ่งได้กล่าวว่า หนิงมีบุคลิกที่เข้าใจและยอมรับในความจริงไม่เพ้อฝันว่าภายหลังจากออกจากการบำบัดแล้วจะได้รับการให้โอกาสจากสังคมอย่างรวดเร็ว ซึ่งเป็นอีกสาเหตุที่ทำให้ให้หนิงไม่กดดันกับตนเอง ซึ่งหนิงได้กล่าวว่ามีความเข้าใจดีต่อสภาวะแวดล้อมที่ไม่อาจลบเลือนอดีตของตนไปได้ ตนจำเป็นจะต้องพิสูจน์ตัวเอง ที่ต้องใช้ความพยายามมากกว่าผู้อื่นที่ไม่เคยมีประวัติมาก่อน โดยกล่าวว่า

“เราต้องอย่าใช้ชีวิตให้มันซ้ำซาก คิดว่าถ้าก้าวไปเล่น(เสพยาบ้า)อีกคงไม่ได้มายืนอยู่อย่างนี้หรอก แต่ต้องยอมรับว่าเราเคยทำผิด เวลาจะทำดีเราต้องกระโดด ไม่เหมือนคนอื่นที่เค้าแค่เดิน ต้องอดทนมากกว่า”

แต่เมื่อตนสามารถปฏิเสธและควบคุมตนเองไม่ให้เสพยาบ้าซ้ำได้ทำให้รู้สึกถึงความภาคภูมิใจ ซึ่งหนิงได้กล่าวกับผู้วิจัยด้วยน้ำเสียงที่หนักแน่นว่า ปัจจุบันตนสามารถผ่อนจ่ายค่างวดรถยนต์ได้จนครบ ประกอบกับในอนาคตตนจะมีธุรกิจเป็นของตนเอง ซึ่งตนเชื่อว่าสิ่งที่ทำถือเป็นการยกระดับของครอบครัว และทำให้ผู้อื่นไม่มาดูถูกพ่อและแม่ว่าเลี้ยงลูกให้เป็นคนไม่ดี

“ก็เราเลิกแล้วก็มีเงินนะเมื่อก่อนมีรถมา 2 คันผ่อนแล้วก็ถูกยึด พอออกมาจากวิวัฒน์ (สถานบำบัด)เนี่ยเราผ่อนรถหมดคันนึงแล้ว บอกเลยว่าเป็นเงินจากน้ำพักน้ำแรงของเรา คนเค้าก็ดูถูกเราไม่ได้ เค้าก็เชื่อใจเรา แล้วทำไมเราต้องกลับไปยุ่งกับมันล่ะ”

การเปลี่ยนแปลงความรู้สึกที่มีต่อเพื่อนร่วมเสพ

หนิงกล่าวว่าตนได้เปลี่ยนความรู้สึกที่มีต่อเพื่อนที่ร่วมเสพด้วยกันไป เนื่องจากในตอนที่ตนไปเข้ารับการบำบัดในจังหวัดแห่งหนึ่งเป็นระยะเวลา 120 วัน ไม่เคยมีเพื่อนจากกลุ่มนี้ไปเยี่ยมตนแม้แต่ครั้งเดียว หนิงเล่าถึงความรู้สึกที่มีต่อเพื่อนว่า

“ก็ดูเวลาเราดี เพื่อนสนิทก็โทรหาเราดี มาหาเราทุกวัน แต่พอไปอยู่ข้างใน(สถานบำบัด) ก็มีแต่พ่อแม่แค่นั้นแหละที่มาเยี่ยม ไอ้พวกเพื่อนไม่เคยเห็นเลย”

ทำให้หนิงได้เห็นถึงการกระทำของเพื่อนจึงได้คิดเปลี่ยนแปลงความรู้สึกไป ประกอบกับได้คบกับเพื่อนอีกกลุ่มที่มีความสนใจในเรื่องของการตีไก่ด้วยกัน จึงทำให้ความสัมพันธ์กับเพื่อนกลุ่มที่เสพด้วยกันได้เริ่มห่างเหินไป

มีความตระหนี่ถี่เหนียวในการควบคุมค่าใช้จ่ายของตนเอง

จากการสอบถามกับนายจ้างและน้องชายของหนิงต่างมีความเห็นตรงกันว่า หนิงเป็นบุคคลที่มีความมัธยัสถ์ รู้จักการอดออม ไม่ใช้จ่ายฟุ่มเฟือย ซึ่งจะเห็นได้จากการที่หนิงสามารถผ่อนจ่ายค่างวดรถยนต์จนปัจจุบันสามารถโอนมาเป็นชื่อของหนิงได้

“พี่หนิงเค้าเป็นคนขี้ก เก็บเงินอย่างเดียว มีเท่าไหร่ก็เอามาให้แม่หมด ไม่เห็นจะซื้ออะไรเลย”(น้องชายของหนิง)

จากการศึกษาถึงสาเหตุและประวัติการใช้ยาบ้า จะพบว่ายาบ้าที่นำมาเสพนั้นล้วนมาจากการได้รับยาบ้ามาโดยไม่เสียเงิน โดยเฉพาะในช่วงที่หนิงเสพยาบ้าอย่างหนัก หนิงจะได้รับยาบ้ามาจากเพื่อนที่เป็นผู้ค้ายาบ้าแบ่งกำไรในการค้ายาบ้าในแต่ละวันให้กับหนิง ซึ่งประวัติการเสพยาบ้านั้นแม้จะเสียเงินเพื่อซื้อยาบ้ามาบ้างแต่เป็นจำนวนเงินที่เล็กน้อยเพราะหนิงมักจะร่วมลงขันซื้อยาบ้ามาเสพร่วมกับเพื่อนๆ แต่พบว่าภายหลังหนิงได้พ้นการบำบัดฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดแล้วนั้น เพื่อนที่เป็นผู้ค้ายาบ้ารายใหญ่นี้ได้ตีตัวออกห่าง เนื่องจากเกรงว่าหนิงจะเป็นสายสืบให้กับตำรวจ จึงไม่แบ่งยาบ้าและไปมาหาสู่กับหนิงเช่นเดิม หากหนิงมีความต้องการจะเสพยาบ้า หนิงจำเป็นต้องไปซื้อยาบ้าด้วยตนเอง ทำให้เกิดความเสี่ยงต่อการถูกจับกุมอีกครั้ง จึงเป็นเหตุที่ทำให้หนิงไม่มียาบ้าเพื่อเสพ

ลักษณะการทำงานของหนิงมักเป็นการเดินทางไปตามสถานที่ต่างๆ เพื่อเดินสายไฟภายในและภายนอกอาคาร หากสถานที่ใดอยู่ไกลและต้องใช้เวลาในการทำงานหลายวัน หนิงจะต้องค้างคืนในสถานที่นั้น โดยหนิงเล่าให้ผู้วิจัยฟังว่า ถึงแม้จะเดินทางไปทำงานในสถานที่ที่มียาบ้าระบาด แต่ตนไม่ได้ซื้อยาบ้ามาเสพ ส่วนหนึ่งเกิดจากความเกรงใจเจ้านายเพราะต้องทำงานอยู่ด้วยกันตลอดเวลา และอีกส่วนหนึ่งเกิดจากการต้องเสียเงินจำนวนมากไปเพื่อซื้อยาบ้ามาเสพ

“เราถามเด็กน้อยแถวๆ นั้นว่ามียาบ้าขายหรือเปล่า มันบอกว่ามี ตัวละ 400 พี่เอามั้ย เราหายอยากเลย เลยเดินหนี ไม่เอาก็ได้วะ” (หัวเราะ)

จะเห็นได้ว่าในช่วงแรกที่หนิงเสพยาบ้านั้นเกิดจากการได้ยาบ้ามาโดยไม่เสียค่าใช้จ่าย แต่เมื่อถึงคราวที่ต้องเสียค่าใช้จ่าย ประกอบกับบุคลิกของหนิงที่เป็นคนรู้จักใช้จ่าย ไม่ฟุ่มเฟือย เป็นอีกหนึ่งสาเหตุที่ทำให้หนิงไม่หวนกลับมาเสพยาบ้าซ้ำ

การปรากฏผลกระทบที่ไม่ดีต่อร่างกายจากการเสพยาบ้า

ในช่วงของการบำบัดฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด หนิงได้มีโอกาสออกกำลังกายทุกวัน ทำให้ร่างกายมีการฟื้นฟูและกลับมาแข็งแรงมากขึ้น

“เราได้วิ่ง ขึ้น-ลงเขาทุกวันก็รู้สึกว่าร่างกายมันแข็งแรงกว่าเดิม มันไม่ค่อยเหนื่อยง่ายนะ ไม่เหมือนตอนเสพยา ไม่ทำอะไรก็เหนื่อย ทำอะไรไม่ค่อยไหว โดนแดดก็ไม่ได้”

แต่พบว่าในระยะหลังแม้หนิงจะไม่หวนกลับไปเสพยาบ้าซ้ำอีกแต่ร่างกายที่เคยถูกทำลายจากการเสพยาบ้า กลับทำให้มีภูมิต้านทานน้อยลง โดยหนิงเล่าว่าในระยะที่เสพยาบ้า ตนไม่ได้เสพอย่างต่อเนื่อง จะมีช่วงที่หยุดเสพและช่วงที่เสพสลับกันไป ในตอนนั้นร่างกายต้องทำงานอย่างหนักเพื่อปรับสภาพให้สามารถรับกับพฤติกรรมการเสพและการหยุดเสพได้ ซึ่งหนิงกล่าวว่าเมื่อได้หวนกลับมาเสพยาบ้าอีกครั้งหลังจากหยุดเสพไประยะหนึ่ง จะมีอาการเจ็บคอและเป็นไข้อย่างรุนแรง จากที่เมื่อก่อนไม่เคยต้องเข้ารับการรักษาในโรงพยาบาล แต่ตนไม่สามารถทนรับกับอาการป่วยได้จนต้องเข้ารับการรักษาในโรงพยาบาลเพื่อบรรเทาอาการเจ็บคอ ซึ่งได้ส่งผลต่อร่างกายในระยะยาว ทำให้ในภายหลังเป็นไข้หวัดบ่อย เป็นในระยะเวลานานจนต้องลางานบ่อยครั้ง โดยหนิงกล่าวว่า

“มันยังไม่เห็นตอนเสพเท่าไหร่หรอก มันเห็นผลในระยะยาว ร่างกายเราไม่ค่อยสบาย เราเป็นไข้บ่อย จากเมื่อก่อนแค่ปีละ 2-3 ครั้งแต่นี่เป็นปีละ 5-6 ครั้ง เป็นแล้วก็ไม่ค่อยหาย นี่ก็เป็นมา 2 อาทิตย์แล้วยังไม่หายเลย”

ซึ่งหนิงกล่าวว่าอาการเจ็บป่วยของตนนั้นส่งผลต่อการทำงานเป็นอย่างมาก เนื่องจากลักษณะงานของหนิงเป็นงานรับเหมา หากตนไม่สบายจะทำให้งานล่าช้าและอาจทำให้นายจ้างถูกปรับจากการส่งงานล่าช้าได้

นอกจากอาการเจ็บป่วยทางร่างกายที่เกิดขึ้นจากการหวนกลับไปเสพยาบ้าแล้วนั้น หนิงยังได้รับผลกระทบจากการเสพยาบ้าที่เป็นยาบ้าปลอม หนิงกล่าวว่ายาบ้าในปัจจุบันมีการเปลี่ยนสูตรและส่วนผสมไป ทำให้ไม่ทราบว่าตนได้เสพยาบ้าปลอมไปทำให้เกิดผลเสียต่อร่างกายที่มากขึ้น ส่งผลต่อสมองจนอาจยากเกินควบคุม

“พอสูบแล้วมันเบื่อๆ เหนื่อยๆ เซ็งๆ เราคิดนะว่าจะไปหาอะไรมาเสพได้ตลอดเวลาล่ะเดี๋ยวนี้ของปลอมก็เยอะ สูตรมันเปลี่ยน สูบ(เสพ)ไปก็ทำงานไม่ไหว ร่างกายมันออกอาการให้เห็นเลย จนร่างกายมันต้านไปเองแหละว่าเล่น(เสพ)ต่อไปไม่ไหวแล้ว”

การคล้องสร้อยพระเพื่อเป็นสิ่งยึดเหนี่ยวและควบคุมจิตใจ

จากการสังเกตของผู้วิจัย หนิงมักคล้องสร้อยคอที่มีพระเครื่องเป็นจำนวนกว่า 10 องค์ จึงได้สอบถามถึงสาเหตุของการมีพระเครื่องเป็นจำนวนมาก หนิงได้เล่าให้ผู้วิจัยฟังว่าตนเองชอบสะสมพระเครื่อง ประกอบกับตนเองสนใจที่จะศึกษาจึงทำให้มีพระเครื่องสะสมอยู่ที่บ้านเป็นจำนวนมาก โดยสมัยก่อนตนใช้วิธีการลักขโมยมาเพื่อสะสมและให้เช่า แต่ภายหลังที่ตนได้ถูกจับกุมและเข้ารับการบำบัดฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด กลับมีขโมยมาลักทรัพย์ในบ้านของตนและได้ขโมยพระเครื่องที่ได้สะสมไว้ ทำให้เข้าใจถึงความรู้สึกของผู้ที่ถูกลักทรัพย์ไปจากตน หนิงกล่าวว่า

“คนชอบพระน่ะ คือคนบาปนะ เราเป็นคนบาปมากๆ ทำผิดเยอะ จะทดแทนความผิดให้หมดไม่มีทาง ถึงผิดเล็กๆ น้อยๆ แต่รวมกันก็ผิดเยอะนะ ก็เลยหาอะไรยึดให้มั่นคงไว้เอาไว้คุมตัวเอง”

หลังจากนั้นทำให้ได้คิดว่าตนเคยกระทำผิดมาแม้เป็นเพียงสิ่งเล็กน้อยแต่เมื่อกระทำผิดหลายครั้งทำให้รู้สึกถึงบาปกรรมที่ได้กระทำ จึงได้ตั้งใจว่าจะไม่กระทำผิดรวมถึงไม่หวนกลับไปเสพยาบ้าซ้ำ และได้นำพระเครื่องห้อยติดตัวไว้เสมอเพื่อเป็นสิ่งยึดเหนี่ยวทางจิตใจให้พึงระลึกและเพื่อยับยั้งจิตใจให้สามารถคงสภาพการเป็นผู้ยุติการเสพยาบ้าต่อไป

4.2 สาเหตุจากสภาพแวดล้อม

4.2.1 ครอบครัวและบุคคลใกล้ชิด

การแสดงออกถึงความห่วงใยของคนในครอบครัว

แม้ในการบำบัดฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดของหนิงจะต้องพบเจอความยากลำบาก โดยเฉพาะการที่หนิงจะต้องทำตามกฎ ระเบียบที่มีความเคร่งครัด แต่ทำให้หนิงได้รับรู้ถึงความห่วงใยผ่านการแสดงออกของบุคคลในครอบครัว หนิงเล่าว่าในขณะที่ตนต้องเข้ารับการบำบัดในอีกจังหวัดหนึ่งเป็นระยะเวลา 120 วัน เพื่อนที่เคยร่วมเสพด้วยกันกลับไม่เคยไปเยี่ยมเยียนสักครั้ง แต่สิ่งที่ตนได้เห็นคือ พ่อและแม่ที่เดินทางมาเยี่ยมตนทุกเดือน แม้จะมีระยะทางที่ห่างไกล ไม่มีความสะดวกในการเดินทาง เนื่องจากไม่มีรถยนต์ส่วนตัว แต่ครอบครัวของตนก็เดินทางมาหาอย่างสม่ำเสมอ หนิงเล่าด้วยน้ำเสียงที่สั่นเครือว่า ในช่วงชีวิตที่ยากลำบาก กำลังใจเป็นสิ่งที่สำคัญ การแสดงออกของคนในครอบครัวทำให้ตนรู้สึกผิด เพราะตนเป็นคนสร้างความเดือดร้อนให้กับครอบครัวที่ต้องเดินทางเพียงเพื่อมาเยี่ยมและให้กำลังใจตนเท่านั้น

“เราก็บอกพ่อกับแม่ว่าไม่ต้องมากัน แกก็ยังเพียรมาเรื่อย ห้ามแกยังไงแกก็จะมา น้องเราก็ต้องลางาน ทุกคนเค้าก็มีงานทำแต่ต้องเดือดร้อนมาหาเรา ไม่มีอะไรดีเลย”

หนิงเล่าว่า ในการที่ครอบครัวเดินทางมาเยี่ยมนั้นทำให้ได้ย้อนกลับไปคิดถึงความห่วงใยที่พ่อและแม่มีต่อตนเองมากขึ้น หนิงกล่าวว่าแม้ตนจะทำผิดสักกี่ครั้งแต่พ่อไม่เคยปล่อยให้ตนต้อง

ลำบาก โดยเฉพาะในเรื่องคดีความที่ติดตัวอยู่ 2 คดี แต่พ่อจะดิ้นรนหากู้เงินเป็นหลักแสนเพื่อนำมาประกันตัวตนออกมาจากเรือนจำ โดยกล่าวว่า

“พ่อตามให้เราตลอดเลย พ่อไม่เคยทิ้งเราเล้ย...ไม่เคยทิ้งเลย(น้ำเสียงสั่นเครือ) เป็นแสนแกก็หามาประกันตัวตลอด”

ภายหลังการบำบัดเสร็จสิ้นหนิงกล่าวว่าได้ยึดถือความห่วงใยของคนในครอบครัวไว้เป็นหลักในการทำใจให้เข้มแข็งที่จะคงสภาพการเป็นผู้เลิกเสพยาบ้าต่อไป เพราะมีความต้องการที่จะเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของตนเองเพื่อไม่ให้ผู้อื่นสามารถดูถูกคนในครอบครัวของตนได้อีก โดยก่อนหน้านี้หนิงได้พบเจอกับเพื่อนคนหนึ่งที่เคยเรียนด้วยกัน และพบว่าปัจจุบันเพื่อนมีบ้าน รถยนต์เป็นของตัวเองและมีครอบครัวที่อบอุ่น ทำให้นึกย้อนคิดถึงตัวเองว่าตนยังไม่มีพร้อมเหมือนคนอื่น เพราะชีวิตยังวนเวียนอยู่กับยาบ้าจึงต้องมีชีวิตอยู่ระหว่างบ้าน สำนักงานคุมประพฤติและสถานีอนามัย รวมถึงได้รับความไม่สะดวกและเกิดความหวาดระแวงในการเดินทางไปสถานที่ไกลๆ เนื่องจากหากตนยังเสพยาบ้าอยู่จะหวาดระแวงเสมอหากมีด่านตำรวจ ขออนุญาตตรวจค้นระหว่างการเดินทาง

“เหนื่อย..(เงียบ)..ชีวิตมันซ้ำซากเกินไปเหมือนเด็กไม่มีสมอง เหมือนคนไม่มีทางไป ไปอยู่แค่บ้านกับคุมประพฤติ วนเวียนอยู่อย่างนี้ เราอยากพอแล้วอยากมีชีวิตใหม่ อยากมีเหมือนคนอื่นบ้าง จากใช้วันละ 50 ก็อยากใช้วันละ 10,000 กับเค้าบ้าง”

จากการที่ครอบครัวได้แสดงออกถึงความห่วงใยที่มีต่อหนิงทำให้หนิงมีครอบครัวเป็นสิ่งยึดเหนี่ยวจิตใจเพื่อควบคุมตนเองไม่ให้หวนกลับไปเสพยาบ้าซ้ำอีก ทำให้ความสัมพันธ์กับบุคคลในครอบครัวมีความสนิทสนมมากขึ้นโดยหนิงกล่าวว่าปัจจุบันครอบครัวมีความสุขอย่างมากเพราะไม่ต้องมีความเครียดและกังวลที่เกิดจากการก่อเรื่องและการพัวพันในคดีต่างๆ ไม่ต้องลำบากกับการปรึกษากันในเรื่องของการประกันตัวจึงทำให้ได้คุยกันในเรื่องอื่นๆ สอบถามถึงชีวิตประจำวันของกันและกันมากขึ้น โดยหนิงกล่าวว่า

“ตอนนี้รู้สึก Happy นะ กลับมากินข้าวพร้อมกัน อย่างแต่ก่อนจะคุยกันแต่เรื่องคุกๆ เรื่องไปทำผิดมา พ่อก็นั่งกลุ้มจะทำยังไงจะช่วยลูกได้ มีแต่เรื่องไม่สบายใจ แต่ตอนนี้คุยเรื่องวันนี้ ไปทำอะไรมา คุยเรื่องไม่เป็นเรื่องกัน มันมีความสุข”

4.2.2 อิทธิพลจากเพื่อน

กลุ่มเพื่อนตีตัวออกห่าง

ภายหลังจากการเข้ารับการบำบัดฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดในระบบบังคับบำบัดแบบควบคุมตัวเป็นเวลา 120 วันแล้ว ผู้เข้ารับการบำบัดจะต้องรายงานตัวต่อพนักงานคุมประพฤติตามระยะเวลาที่กำหนด ซึ่งเรียกว่าเป็น ระยะการติดตามผล เป็นช่วงของการคุมความประพฤติหากพบว่ามีพฤติกรรมการหวนกลับไปเสพยาเสพติดหรือมีพฤติกรรมที่สุ่มเสี่ยงต่อการเสพยาบ้าอีกจะได้รับการพิจารณาเพิ่มโปรแกรมการบำบัดหรือแม้กระทั่งพิจารณาให้เข้ารับโทษในเรือนจำ

ซึ่งภายหลังจากที่หนิงได้เข้ารับการบำบัดเสร็จสิ้นจึงได้กลับไปอาศัยอยู่ในบ้านหลังเดิม หนิงเล่าว่า เมื่อตนกลับมาอยู่ที่บ้านแล้วความสัมพันธ์ของตนและเพื่อนได้เปลี่ยนไป จากเดิมที่เคยไปมาหาสู่กันเสมอ แต่ภายหลังการบำบัด เพื่อนกลับไม่มาหาเหมือนเช่นเดิม เนื่องจากเพื่อนไม่ใช่เป็นเพียงผู้เสพเท่านั้นแต่เป็นผู้ค้ายาบ้ารายใหญ่หากคบกับหนิงซึ่งเป็นบุคคลที่มีประวัติ ที่ต้องเข้ารายงานตัวต่อพนักงานคุมประพฤติและเจ้าหน้าที่อีกหลายครั้ง นานนับปีซึ่งในระยะของการติดตามผลนี้จะมีเจ้าหน้าที่ตำรวจคอยทำหน้าที่สอดส่องเพื่อดูพฤติกรรมของผู้ที่ผ่านการบำบัด โดยที่หนิงไม่อาจรู้ได้ ทำให้เพื่อนเกิดความระแวงว่าอาจมีการนำข้อมูลไปบอกเจ้าหน้าที่ตำรวจ จึงไม่ไว้วางใจซึ่งกันและกัน ประกอบกับพนักงานคุมประพฤติในแผนกสอดส่องจะมีการมาเยี่ยมบ้านโดยการสุ่มเวลาไม่มีกำหนดล่วงหน้า ดังนั้นหากพบว่าหนิงอยู่ในบ้านของผู้ค้ายาบ้าจะทำให้เกิดการขยายผลและนำหมายค้นมาทำการจับกุมได้ หนิงได้เล่าให้ผู้วิจัยฟังว่าเมื่อเพื่อนได้ตีตัวออกห่าง ประกอบกับตนก็จำเป็นต้องระมัดระวังเพื่อแสดงความบริสุทธิ์ใจทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างเพื่อนได้เปลี่ยนไป

“พอบำบัดเสร็จ สถานะต่างกันนะ เค้าจะระแวงเรา พอออกมาก็ไม่ได้ไปมาหาสู่กับเพื่อนเหมือนแต่ก่อนหรอก ทางใครทางมัน”

4.2.3 สภาพความเป็นอยู่และชีวิตประจำวัน

นายจ้างมีความเข้าใจและให้โอกาส

ภายหลังจากการบำบัดฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดในโรงเรียนวิวัฒน์พลเมืองเป็นจำนวน 120 วันเสร็จสิ้น หนิงได้กลับมาทำงานกับนายจ้างคนเดิม ซึ่งหนิงกล่าวว่าเจ้านายและภรรยาของนายจ้างไม่เคยแสดงอาการรังเกียจและขับไล่ตน แต่กลับให้โอกาสตนได้เข้าทำงานต่อไป ถึงแม้จะมีผู้คนภายนอกที่มักนำเรื่องของตนมาเล่าให้ฟังแต่ภรรยาของเจ้านายกลับพูดว่า “ไร้สาระ” ทำให้ตนรู้สึกภูมิใจเป็นอย่างมากที่มีเจ้านายที่พร้อมจะให้โอกาสกับตน

จากการที่ผู้วิจัยได้พูดคุยกับนายจ้างของหนิง โดยพบว่านายจ้างของหนิงเป็นบุคคลที่ยอมรับในผลงานและความใส่ใจในงานมากกว่าประวัติส่วนตัว โดยนายจ้างกล่าวว่า

“หนิงเป็นคนที่มีความกระตือรือร้น สอนงานไปก็ตั้งใจ เค้ามีฝีมือดีนะ พี่ว่าถ้าตราบใดเค้าทำงานให้พี่ได้พี่ก็ไม่สนใจ พี่ชอบให้โอกาสคน ถ้าเค้ากล้าขอกลับมาทำงานพี่ก็กล้ารับ” (นายจ้างของหนิง)

ภายหลังผู้วิจัยได้ทราบมาว่า นายจ้างของหนิงในครั้งก่อนเคยเป็นผู้ติดยาเสพติดเช่นกัน แต่ได้รับโอกาสจากพระรูปหนึ่งจนทำให้นายจ้างสามารถกลับมาทำงานและมีฐานะที่มั่นคงได้ในปัจจุบัน ซึ่งนายจ้างได้ยอมรับว่าเป็นเพราะได้เคยได้รับโอกาสมาก่อนจึงมีความเข้าใจดีและพร้อมจะเป็นผู้หยิบยื่นโอกาสให้กับบุคคลที่พลาดพลั้งมาก่อนเช่นกัน

แม้หนิงจะไปเข้ารับการบำบัดในโรงเรียนวิวัฒน์พลเมืองเป็นระยะเวลา 120 วัน แต่นายจ้างยังคงส่งเงินค่าประกันสังคมให้กับหนิงอย่างต่อเนื่อง ซึ่งเป็นเหตุการณ์ที่ทำให้หนิงมีความเคารพและ

รักในตัวนายจ้างเป็นอย่างมาก และเมื่อหนิงกลับมาทำงานต่อ ทั้งนายจ้างและภรรยาของนายจ้างไม่เคยแสดงอาการรังเกียจหรือจำกัดสิทธิ์ตนแต่อย่างใด

“เรายอมรับพี่ศรกับเจ๊(นายจ้างและภรรยา)เค้าเลย ไม่เคยต่อว่าสักคำ เค้าบอกว่าติดแล้วก็แล้วไป อย่าไปทำอีกแล้วกัน แกเป็นคนให้โอกาสคน แล้วคิดดูว่า เค้าดีกับเราขนาดนั้นจะไปกลับไปเล่นอีกก็ใจดำเกินไปแล้ว”

ซึ่งปัจจุบันนายจ้างได้มอบหมายงานให้หนิงเป็นตัวแทนในการทำหน้าที่ควบคุมการทำงาน การตรวจสอบและการส่งงานให้กับลูกค้า ซึ่งหนิงกล่าวว่า การที่ตนทำหน้าที่เป็นผู้ควบคุมงานและลูกน้องแทนนายจ้าง ประกอบกับตนจะเป็นที่ปรึกษาให้กับลูกน้อง ทำให้ตนต้องไม่มีพฤติกรรมการหวนกลับไปเสพยาบ้าซ้ำเพราะหากว่าตนยังหวนกลับไปเสพยาบ้าอยู่จะไม่สามารถควบคุมลูกน้องได้ ทำให้ลูกน้องขาดความนับถือ

“เมื่อก่อนนะ เหมือนเราเป็นมีดใครจับเราตรงไหนก็คมไปหมด แต่ตอนนี้ เราสอนลูกน้องเราได้ แต่เราก็ต้องดีก่อนจะไปสอนคนอื่นเค้า”

4.2.4 การบำบัดฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด

ระยะเวลาของการบำบัดที่เหมาะสมต่อการปรับเปลี่ยนพฤติกรรม

โดยทั่วไปกระบวนการของระบบบังคับบำบัดนั้น ผู้ที่เป็นผู้ต้องหาหากได้รับการพิจารณาว่าเป็นผู้เสพ/ติดยาเสพติด จึงสมควรได้รับการบำบัด และโดยส่วนใหญ่ผู้ที่เคยกระทำความผิดในคดียาเสพติดเป็นครั้งแรกมักได้รับการบำบัดในระบบบังคับบำบัดแบบไม่ควบคุมตัว เป็นเพียงการเข้าร่วมกิจกรรมตามโปรแกรมที่สำนักงานคุมประพฤติเป็นผู้กำหนด และรายงานตัวต่อพนักงานคุมประพฤติอย่างต่อเนื่อง แต่เนื่องจากก่อนหน้านี้ หนิงได้มีคดีการลักทรัพย์เพื่อนำเงินไปเสพยาบ้าและอยู่ในช่วงรอการลงอาญาเป็นระยะเวลา 3 ปี การที่หนิงถูกจับกุมครั้งนี้ทำให้กลายเป็นคดีต่อเนื่อง ทำให้หนิงได้รับการพิจารณาให้เข้ารับการบำบัดในระบบบังคับบำบัดแบบควบคุมตัวเป็นระยะเวลา 120 วัน หนิงถูกส่งตัวเข้ารับการบำบัดในโรงเรียนวิวัฒน์พลเมืองระดับ 3 จากทั้งหมด 4 ระดับ ซึ่งในระดับที่ 4 นี้ เป็นระดับสูงสุด เป็นการบำบัดแบบ Hard core ซึ่งมีลักษณะควบคุมตัวแบบเข้มงวดคล้ายการอยู่ในเรือนจำ มีกำแพงสูง โดยหนิงได้เข้ารับการบำบัดในระดับ 3 ที่มีความเข้มงวดคล้ายกัน แต่เป็นระบบเปิด คือ สามารถใช้ชีวิตได้อย่างเป็นปกติแต่มีการจำกัดขอบเขตเท่านั้น เนื่องจากตรวจพบสารเสพติดในร่างกายแต่ไม่พบการครอบครองยาบ้า แต่เนื่องจากหนิงได้มีการเสพยาบ้าในขณะที่ถูกควบคุมความประพฤติจึงทำให้ได้รับการพิจารณาให้เข้ารับการบำบัดในระดับ 3 ในค่ายวิวัฒน์พลเมือง ณ จังหวัดแห่งหนึ่ง

หนิงได้เล่าถึงความยากลำบากที่ตนได้รับจากการเข้ารับการบำบัด ที่มีกฎ ระเบียบที่เคร่งครัดและมีระยะเวลาถึง 120 วัน

“โอ๊ยไปบำบัดน่ะลำบากจะตาย จากเคยอยู่ที่บ้านนอนตื่นกี่โมงก็ได้ อยู่ที่นู้นใครแหกกฎเป็นต้องเจอคอมแบท(รองเท้าของครูฝึก) คิดถึงบ้านจะตาย มองเช้ามองเย็นเมื่อไหร่จะหมด 120 วันวะ คิดดูขนาดชมพู่ลูกเดียวยังต้องแย่งกันกินน่ะ”

หนิงได้กล่าวว่าการที่ต้องอยู่ในกฎ ระเบียบที่เข้มงวดทำให้เกิดความกลัวที่จะทำผิดระเบียบจึงต้องบังคับให้ตนเองได้ทำตามที่ครูฝึกบอก ส่งผลให้ตนไม่ต้องการกลับมาเสพยาบ้าซ้ำอีก เนื่องจากหากถูกจับกุมอีกครั้ง จะได้รับการเพิ่มระดับการบำบัด โดยเล่าว่า

“3 วันแรกจะไม่ให้ลงจากเรือนนอนเลยนะ เราเห็นเพื่อนหนี สักพักเดียวกลับมาสะบักสะบอม เรากลัวนะ กลัวโดนเตะ ก็เลยพยายามทำตามกฎของเค้าแค่นี้ยังไม่อยากมาแล้วถ้าโดนอีกทีก็เข้า Hard core ขังมืดเลย”

ซึ่งหนิงยอมรับว่า ในระยะเวลาการบำบัดจำนวน 120 วันเป็นระยะที่พอดีต่อการมุ่งมั่นตั้งใจในการยุติการเสพยาบ้าภายหลังเสร็จสิ้นการบำบัดอย่างมาก ด้วยการควบคุมที่เข้มงวดประกอบกับการมีระยะเวลาการบำบัดที่เหมาะสมทำให้ตนเห็นว่าตนได้รับการบำบัดที่ดีทำให้เกิดกำลังใจที่อยากจะยุติการเสพยาบ้าและไม่หวนกลับมาเสพยาบ้าซ้ำอีกภายหลังจากการบำบัดเสร็จสิ้น

“บอกเลยว่ามันลำบาก ถ้าสบายเค้าจะจับเรามาทำไม เราว่า 120 วัน เป็นระยะเวลาที่เราคิดว่ากำลังดี ถ้าเกินกว่านั้นมันจะลืมไป จนไม่อยากเลิก แต่นี่ 120 วันมันทำให้เราไม่คิดอยากจะกลับไปเล่นอีก ไม่รู้ยังไง”

บทที่ 5
สรุป อภิปราย และข้อเสนอแนะ

แม้ปัญหายาเสพติดจะเป็นปัญหาที่รุนแรง ควรได้รับการแก้ไขอย่างเร่งด่วนแต่สิ่งที่สำคัญไม่แพ้กันคือการดูแลรักษา ให้การบำบัดผู้ที่ติดยาเสพติดให้กลับคืนสู่สังคมและสามารถดำรงชีวิตอยู่ได้ตามปกติ แม้การบำบัดจะมีประสิทธิภาพมากเพียงใด แต่หากขาดปัจจัยสนับสนุนให้กับผู้ผ่านการบำบัดแล้ว ก็อาจทำให้บุคคลเหล่านั้นหวนกลับมาเสพยาเสพติดได้ในที่สุด

สรุปและอภิปรายผลการศึกษา

การศึกษาครั้งนี้ผู้วิจัยได้ศึกษาเรื่อง กระบวนการไม่เสพยาบ้าซ้ำ : กรณีศึกษาผู้ผ่านการบำบัดฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดในระบบบังคับบำบัด ซึ่งเป็นการศึกษาถึงประวัติภูมิหลังของผู้ผ่านการบำบัด สภาพชีวิตก่อนการบำบัด สภาพชีวิตภายหลังการบำบัด และสาเหตุที่เกี่ยวข้องกับการมีพฤติกรรมการไม่เสพยาบ้าซ้ำของผู้ที่ผ่านการบำบัดฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดในระบบบังคับบำบัดที่ยังคงมีพฤติกรรมการไม่เสพยาบ้าซ้ำ ณ เวลาที่ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาจนเสร็จสิ้น โดยมีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาถึงสาเหตุที่เกี่ยวข้องกับพฤติกรรมการไม่เสพยาบ้าซ้ำของผู้ผ่านการบำบัดฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดในระบบบังคับบำบัด 2) เพื่อศึกษาถึงกระบวนการไม่เสพยาบ้าซ้ำภายหลังจากการบำบัดฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดของผู้ผ่านการบำบัดฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดในระบบบังคับบำบัด

การศึกษาครั้งนี้เป็นการศึกษาถึงข้อเท็จจริงในบริบทของสภาพจิตใจ สภาพแวดล้อม และลักษณะตัวบุคคลที่เป็นสาเหตุเกี่ยวข้องอันนำไปสู่การมีพฤติกรรมการไม่เสพยาบ้าซ้ำ โดยผ่านการศึกษาด้วยวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ซึ่งเป็นการศึกษาแบบรายกรณี โดยสามารถสรุปและอภิปรายผลการศึกษาได้ดังนี้

1. สภาพชีวิตก่อนเข้ารับการบำบัด
    1.1 ข้อมูลทั่วไป
    1.2 ภูมิหลัง
        1.2.1 ประวัติครอบครัว
        1.2.2 ประวัติด้านการศึกษา
        1.2.3 ประวัติการใช้ยาบ้า
        1.2.4 ลักษณะการถูกจับกุม
2. สภาพชีวิตภายหลังการบำบัด
3. สาเหตุที่เกี่ยวข้องกับพฤติกรรมการไม่เสพยาบ้าซ้ำ
    3.1 สาเหตุภายในจากตัวบุคคล
    3.2 สาเหตุจากสภาพแวดล้อม

3.2.1 ครอบครัวและบุคคลใกล้ชิด

3.2.2 อิทธิพลจากเพื่อน

3.2.3 สภาพความเป็นอยู่และชีวิตประจำวัน

3.2.4 การบำบัดฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด

1. สภาพชีวิตก่อนเข้ารับการบำบัด

1.1 ข้อมูลทั่วไป

การศึกษาครั้งนี้เป็นการศึกษาแบบรายกรณีศึกษาโดยมีผู้ให้ข้อมูลหลักจำนวน 6 คน ซึ่งเป็นผู้ผ่านการบำบัดฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดในระบบบังคับบำบัดในความดูแลของกรมคุมประพฤติ โดยแบ่งเป็นผู้เข้ารับการบำบัดในระบบบังคับบำบัดแบบไม่ควบคุมตัวจำนวน 5 คน และในระบบบังคับบำบัดแบบควบคุมตัวจำนวน 1 คน มีอายุระหว่าง 15-35 ปี โดยเป็นเพศชายทั้งหมด มีสถานภาพโสดจำนวน 5 คนและสมรสจำนวน 1 คน มีประวัติเป็นผู้เสพ/ติดยาเสพติดประเภทสารกระตุ้นประสาทแอมเฟตามีนหรือยาบ้าเป็นระยะเวลา 5 เดือนถึง10 ปี และมีประวัติการหยุดเสพยาบ้าติดต่อกันเป็นระยะเวลา 6-24 เดือน โดยสามารถสรุปข้อมูลทั่วไปของผู้ให้ข้อมูลหลักได้ดังตาราง 2

ตาราง 2 สรุปข้อมูลทั่วไปของผู้ให้ข้อมูลหลัก

	ชื่อสมมติ	อายุ	ลำดับการเกิด	ความสัมพันธ์ในครอบครัว	ระดับการศึกษาสูงสุด	สถานภาพ	ระบบบังคับบำบัด	ระยะเวลาที่ใช้ยาบ้า (ปี)	ระดับการเสพ (เม็ด /วัน)	ระยะเวลาหยุดเสพ (เดือน)
1	ต๊ะ	22	ลำดับที่ 1 : 5	ไม่มีปัญหาทะเลาะเบาะแว้ง	ม. 4	โสด	ไม่ควบคุมตัว	4	5-10	6
2	ตุ้ม	35	ลำดับที่ 1 : 2	มีปัญหาทะเลาะเบาะแว้งและความรุนแรงภายในบ้าน	ระดับปริญญาตรี ปี 2	สมรส	ไม่ควบคุมตัว	10	มากกว่า 10	7
3	น็อต	23	ลูกคนเดียว	มีปัญหาทะเลาะเบาะแว้งและความรุนแรงภายในบ้าน	ม. 4	โสด	ไม่ควบคุมตัว	7	1-5	6
4	ปลื้ม	15	ลำดับที่ 2 : 2	ไม่มีปัญหาทะเลาะเบาะแว้ง	ม. 3	โสด	ไม่ควบคุมตัว	1	1-3	12
5	ดำ	21	ลูกคนเดียว	มีปัญหาทะเลาะเบาะแว้ง	ม. 5	โสด	ไม่ควบคุมตัว	1/2	น้อยกว่า 1	24
6	หนิง	26	ลำดับที่ 1 : 2	ไม่มีปัญหาทะเลาะเบาะแว้ง	ม. 3	โสด	ควบคุมตัว	3	1-5	24

1.2 ภูมิหลัง

1.2.1 ประวัติครอบครัว

สภาพครอบครัวของผู้ให้ข้อมูลทั้งหมดจำนวน 6 คน เป็นคนในพื้นที่จังหวัดที่ผู้วิจัยใช้ในการศึกษา โดยส่วนใหญ่อาชีพหลักที่เป็นรายได้ของครอบครัวมาจากอาชีพเกษตรกรรม เช่น การทำนา การปลูกไม้ยูคาลิปตัส และการเลี้ยงสุกร ซึ่งความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในครอบครัวแบ่งออกได้เป็น 2 ลักษณะได้แก่ มีความสัมพันธ์ที่อบอุ่น ไม่มีปัญหาทะเลาะเบาะแว้งและใช้ความรุนแรงภายในครอบครัว รวมถึงมีกิจกรรมร่วมกันสม่ำเสมอ โดยมีผู้ให้ข้อมูลที่มีความสัมพันธ์ในครอบครัวที่อบอุ่นจำนวน 3 คน และ มีความสัมพันธ์ที่ไม่อบอุ่น ได้แก่ มีปัญหาการทะเลาะเบาะแว้งและใช้ความรุนแรงภายในครอบครัว ไม่มีกิจกรรมร่วมกัน บิดาและมารดาแยกทางกัน และมีปัญหาในการปรับตัวเพื่อเข้ากับสมาชิกในครอบครัวจำนวน 3 คน โดยฐานะของครอบครัวซึ่งพิจารณาจากรายได้เฉลี่ยทั้งครอบครัวต่อเดือนของผู้ให้ข้อมูลสามารถแบ่งออกได้เป็น 3 ระดับ คือ

1. มีรายได้เฉลี่ยประมาณ 20,000-60,000 บาท/เดือน จำนวน 1 ราย
2. มีรายได้เฉลี่ยประมาณ 10,000-20,000 บาท/เดือน จำนวน 3 ราย
3. มีรายได้เฉลี่ยประมาณ 5,000-10,000 บาท/เดือน จำนวน 2 ราย

จากการศึกษาแบบเจาะลึก พบว่าจำนวนผู้ให้ข้อมูลมีทั้งสภาพครอบครัวที่อบอุ่น และสภาพครอบครัวที่ไม่อบอุ่นในจำนวนที่เท่ากัน ในบางรายอาจมีสาเหตุของการเสพยาบ้าครั้งแรกที่เกิดจากครอบครัวที่ขาดการเอาใจใส่ สภาพครอบครัวที่ไม่อบอุ่น มีปัญหาทะเลาะเบาะแว้ง มีความรุนแรงเกิดขึ้นในบ้านหรือแม้แต่การมีตัวอย่างจากสมาชิกในครอบครัวมีพฤติกรรมการเสพยาบ้า ประกอบกับมีปัญหาในการปรับตัวเพื่อให้เข้ากับสมาชิกคนอื่นภายในบ้านทำให้เป็นสาเหตุหลักที่ผลักดันให้ผู้ให้ข้อมูลเริ่มเสพยาบ้าครั้งแรก แต่ในบางรายแม้จะมีสภาพครอบครัวที่ไม่อบอุ่นแต่มิได้เป็นสาเหตุหลักที่ทำให้ผู้ให้ข้อมูลเสพยาบ้าในครั้งแรกแต่หากย้อนดูถึงสาเหตุของการเสพยาบ้าแล้วนั้นพบว่าสาเหตุทางด้านครอบครัวยังคงเป็นปัจจัยที่สนับสนุนให้มีการดำเนินชีวิตที่เกี่ยวพันกับยาบ้ามากขึ้น เนื่องจากการเสพยาบ้าในครั้งแรกแม้จะเกิดจากสาเหตุของการอยากรู้ อยากลอง ต้องการได้รับการยอมรับจากเพื่อน แต่การที่ผู้ให้ข้อมูลขาดที่พึ่งและมีการเลี้ยงดูที่ขาดการสนับสนุนให้ลูกรู้จักยับยั้งชั่งใจ ก็เป็นแรงผลักดันที่ทำให้ชีวิตหันเหไปสู่การเสพยาบ้าได้เช่นกัน

ในบางรายแม้มีครอบครัวที่อบอุ่น บิดาและมารดาให้ความรักและการดูแลเอาใจใส่อย่างเพียงพอแต่พบว่าครอบครัวยังคงเป็นสาเหตุที่สนับสนุนให้เสพยาบ้าในครั้งแรก เช่น การสนับสนุนให้ลูกใช้เวลาว่างอยู่กับเพื่อน โดยเชื่อว่าจะทำให้ลูกหายเครียดและเสียใจจากปัญหาความรักได้ หรือแม้กระทั่งการเลี้ยงลูกแบบรักสนับสนุนมากเกินไป โดยเข้าใจว่าหากบังคับลูกที่

อยู่ในช่วงวัยรุ่นจะทำให้ลูกไม่รักและเกรงว่าลูกจะไม่เป็นผู้ใหญ่จึงปล่อยให้ลูกใช้ชีวิตตามอำเภอใจ ซึ่งกลายเป็นสาเหตุสนับสนุนให้ลองเสพยาบ้าในครั้งแรกได้

จากการศึกษาข้อมูลเชิงลึกพบว่า รายได้ของครอบครัวมีผลต่อการเสพยาบ้าครั้งแรกของผู้ให้ข้อมูลโดยสามารถแบ่งออกเป็น 2 ลักษณะได้แก่ การมีรายได้เฉลี่ยภายในครอบครัวที่สูง เป็นอีกสาเหตุหนึ่งที่ทำให้ผู้ให้ข้อมูลติดยาบ้า เนื่องจากการมีรายได้เป็นจำนวนมากทำให้มีเงินอย่างเพียงพอที่จะนำไปซื้อยาบ้าเสพ ประกอบกับหากเป็นผู้มีฐานะทางการเงินดีจะทำให้เพื่อนและผู้ค้ายาบ้ามักเข้ามาตีสนิทเพื่อร่วมเสพยาบ้าและยอมรับเข้ากลุ่ม และอีกหนึ่งลักษณะคือผู้มีรายได้เฉลี่ยในครอบครัวที่ต่ำที่เป็นผู้เสพยาบ้า เนื่องจากรายได้ในครอบครัวต่ำจึงทำให้ได้รับการศึกษาอยู่ในระดับต่ำ ไม่สามารถทำงานได้จึงต้องผันตนเองเป็นเด็กเดินยา หรือผู้จัดส่งยาบ้าจนผันตัวเองเป็นผู้ค้ายาบ้าและเสพยาบ้าในที่สุด

เนื่องจากผู้วิจัยได้มีโอกาสเข้าร่วมสังเกตการณ์ในการจัดกิจกรรมเพื่อเสริมสร้างทักษะป้องกันการกลับไปเสพยาเสพติดซ้ำที่สำนักงานคุมประพฤติได้จัดขึ้น โดยมีผู้เข้ารับการบำบัดในระบบบังคับบำบัดแบบไม่ควบคุมตัวเข้าร่วมกิจกรรมเป็นจำนวน 50 คน ซึ่งสำนักงานคุมประพฤติได้เชิญผู้ปกครองของผู้เข้ารับการบำบัดทุกคนให้เข้าร่วมกิจกรรมเพื่อเสริมสร้างให้ครอบครัวเป็นผู้ช่วยเหลือดูแลผู้เข้ารับการบำบัดอย่างถูกวิธี พบว่ามีผู้ปกครองของผู้เข้ารับการบำบัดเพียง 6 คนเท่านั้นที่เข้าร่วมกิจกรรม ซึ่งผู้ปกครองบางคนจะมาเพียงเพื่อเซ็นชื่อเข้าร่วมและขอตัวกลับบ้านหรือไม่ขอเข้าร่วมกิจกรรม แต่จะอยู่ในบริเวณโดยรอบของสถานที่ ผู้ปกครองที่เข้าร่วมกิจกรรมนั้นจะมีความสนใจ กระตือรือร้นที่จะสอบถามถึงวิธีการป้องกันการกลับไปเสพยาเสพติดซ้ำ แต่ผู้ปกครองบางคนที่เข้าร่วมกิจกรรมเป็น ปู่ ยา ตา ยายของผู้เข้ารับการบำบัดซึ่งมีอายุมาก หรือเป็นบุคคลที่ไม่มีความรู้ทำให้ไม่เข้าใจในวิธีการอธิบายและการปฏิบัติตัวต่อผู้เข้ารับการบำบัด จากการสอบถามถึงสาเหตุที่ผู้ปกครองมากับผู้เข้ารับการบำบัดนั้นส่วนใหญ่เกิดจากความกลัวว่าลูกจะมีโทษหากไม่นำผู้ปกครองมาเข้ากิจกรรมด้วย แต่เมื่อเห็นว่าการทำกิจกรรมไม่เกี่ยวข้องกับตนเองจึงขอออกจากการกิจกรรมและขอตัวกลับบ้าน ซึ่งจะเห็นได้ว่าผู้ปกครองส่วนใหญ่มีความเข้าใจว่าการไม่กลับไปเสพยาบ้าซ้ำนั้นขึ้นอยู่กับตัวของผู้เข้ารับการบำบัดเท่านั้นที่จะตัดสินใจจะกลับไปเสพยาเสพติดซ้ำหรือไม่ ซึ่งคิดว่าครอบครัวไม่สามารถช่วยเหลือได้ ทำให้ภายหลังจากการบำบัดแล้วแม้ผู้เข้ารับการบำบัดจะมีความตั้งใจที่จะเลิกเสพยาเสพติดแล้วนั้นแต่เมื่อไม่ได้รับการสนับสนุนโดยเฉพาะครอบครัวหรือบุคคลใกล้ชิดแล้วนั้นอาจทำให้ผู้ผ่านการบำบัดมีพฤติกรรมการหวนกลับไปเสพยาเสพติดซ้ำได้

1.2.2 ประวัติด้านการศึกษา

ในด้านการศึกษาของผู้ให้ข้อมูลจำนวน 6 คน มีระดับการศึกษาอยู่ระหว่างมัธยมศึกษาปีที่ 3 จนถึงระดับมหาวิทยาลัยปีที่ 2 ซึ่งโดยส่วนใหญ่กลุ่มผู้ให้ข้อมูลมีระดับการศึกษาเฉลี่ยอยู่ในระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย และมีผลสัมฤทธิ์อยู่ในระดับปานกลางและต่ำ ในบางรายไม่สามารถ

สะกดคำภาษาไทยได้อย่างถูกต้อง มีการรับรู้ข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับยาเสพติดต่ำ แต่ทั้งนี้ข้อมูลเกี่ยวกับยาเสพติดนั้นจะขึ้นอยู่กับสาเหตุหลายด้าน ได้แก่ ความแตกต่างด้านสติปัญญา ความสนใจใฝ่รู้ ความตั้งใจ และการหมั่นฝึกฝน จึงทำให้มีความรู้ด้านยาเสพติดที่แตกต่างกัน ซึ่งโดยส่วนใหญ่กลุ่มผู้ให้ข้อมูลจะได้รับการศึกษาในระดับต่ำและพบว่ามีอัตราการลาออกจากโรงเรียนก่อนการสำเร็จการศึกษาสูงเนื่องจากมีปัญหาส่วนตัว การทะเลาะวิวาทกับคู่อริ การติดยาบ้าอย่างรุนแรง และปัญหาการเงิน ซึ่งในบางรายแม้จะเรียนจนจบในระดับมัธยมศึกษาปีที่ 3 แต่เนื่องจากก่อเหตุทะเลาะวิวาทในบริเวณโรงเรียนทำให้ไม่สามารถขอรับวุฒิการศึกษาเพื่อนำไปยื่นศึกษาต่อที่สถานศึกษาอื่นได้จึงต้องหันเหชีวิตไปทำงานต่อไป

จากการศึกษาถึงสาเหตุด้านการศึกษาที่เกี่ยวข้องกับการมีพฤติกรรมการเสพยาบ้าในครั้งแรกนั้นพบว่าเมื่อผู้ให้ข้อมูลได้รับการศึกษาที่ต่ำทำให้ไม่สามารถเข้าสมัครทำงานตามที่ต่างๆ ได้ ประกอบกับการไม่มีความรู้อย่างเพียงพอทำให้หลงติดยาเสพติดได้ ดังเช่นบางรายที่หลงเชื่อตามคำบอกเล่าจากเพื่อนว่า ยาบ้าเป็นยาที่ทำให้มีความสุข สามารถทำให้ลืมวันลืมคืนได้ สามารถทำงานได้โดยไม่หลับไม่นอนโดยที่ไม่เป็นอันตราย หากรู้จักการควบคุมปริมาณการเสพจะทำให้ไม่ติดยาบ้า ทำให้ผู้เสพเข้าใจว่าตนเองสามารถหยุดเสพเมื่อใดก็ได้ จึงได้ลองเสพเป็นครั้งแรก

จากการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก ยังพบอีกว่าผู้ให้ข้อมูลบางรายไม่มีความรู้เกี่ยวกับยาบ้ามาก่อน การได้รับความรู้เกี่ยวกับยาบ้านั้นโดยมากมาจากการโฆษณาคุณสมบัติในด้านบวกจากผู้เสพยาบ้าและผู้ค้ารายย่อย โดยพบว่าในบางรายที่เป็นผู้เสพเพียงอย่างเดียว มิได้เป็นผู้ค้าจะไม่ทราบว่ายาบ้าเป็นยาเสพติดที่มีโทษ และผิดกฎหมาย จะรู้ก็ต่อเมื่อตนเองได้ถูกจับกุมแล้ว จะเห็นได้ว่าการมีความรู้เกี่ยวกับยาเสพติดเป็นสิ่งที่สำคัญมาก หากไม่ได้รับการศึกษาที่ถูกต้องจากโรงเรียนหรือผู้ที่มีความรู้แล้วนั้นย่อมทำให้ตัวผู้เสพรับข้อมูลที่ผิดพลาด รู้ไม่เท่าทันตัวกระตุ้นที่เกิดขึ้น หรือแม้แต่การหาทางป้องกันมิให้ตัวกระตุ้นมีอิทธิพลเหนือการควบคุม

ในบางรายที่ได้รับการลงโทษจากสถานศึกษาให้พ้นสภาพการเป็นนักเรียน นักศึกษา เนื่องจากมีพฤติกรรมการเสพยาบ้านั้นเป็นอีกสาเหตุหนึ่งที่ทำให้ผู้ให้ข้อมูลลองเสพยาบ้า และติดยาบ้าในที่สุด เนื่องจากเป็นการตอกย้ำให้ผู้เสพเป็นบุคคลไร้สมรรถภาพ ไม่สามารถเข้าร่วมกิจกรรมในสังคมได้ ประกอบกับเมื่อมีการพ้นสภาพการศึกษาแล้วทำให้มีปัญหาภายในครอบครัว และทำให้มีเวลาว่างมากยิ่งขึ้น จึงกลับเป็นการสร้างปัญหาให้กับผู้ที่เสพยาบ้า และหันเหความสนใจไปในทางที่ผิดต่อไป

1.2.3 ประวัติการใช้ยาบ้า

การศึกษาครั้งนี้ผู้วิจัยได้ศึกษาถึงต้นสายปลายเหตุที่เกี่ยวข้องกับพฤติกรรมการเริ่มใช้ยาบ้าของผู้ให้ข้อมูล โดยผู้ให้ข้อมูลทั้งหมดมีพฤติกรรมการเสพยาบ้าโดยวิธีการดูดควันหรือการรมควัน ในการเสพยาบ้าครั้งแรกของกลุ่มผู้ให้ข้อมูลนั้นส่วนใหญ่มีสาเหตุมาจากเพื่อนและ

บุคคลใกล้ชิดชักชวน, การเสพยาบ้าเพื่อใช้ในการทำงาน, ความอยากรู้อยากลอง และสาเหตุอื่นๆ เช่น การผันตนเองเป็นผู้ค้ายาบ้าหรือผู้จัดส่งยาบ้า การมีเงินติดตัวเป็นจำนวนมาก และช่วงที่มีปัญหาชีวิต เป็นต้น ซึ่งตรงกับการศึกษาถึงสาเหตุและลักษณะของผู้เสพยาบ้าว่ามีวัตถุประสงค์เริ่มต้นจาก

1. การทดลองใช้ (Experimental Use) ซึ่งเกิดจากความอยากรู้อยากลองในฤทธิ์ของยาบ้า ผู้ให้ข้อมูลบางคนได้เริ่มเสพยาบ้าครั้งแรกเพราะความอยากรู้ในรสชาติของยาบ้าแต่ภายหลังที่ได้รับรู้จากการลองเสพยาบ้าครั้งแรกแล้วนั้น ได้พักการเสพชั่วคราวจนกระทั่งมีเหตุสาเหตุอื่นจึงทำให้หวนกลับมาเสพยาบ้าอีกครั้ง

2. เสพยาบ้าเพื่อความบันเทิง (Recreational Use) โดยผู้เสพมีความต้องการใช้ยาบ้าที่เกิดจากความต้องการที่จะเข้าสังคม การได้รับการยอมรับ และเพื่อเพิ่มความสนุกสนาน โดยผู้ให้ข้อมูลบางรายได้ให้เหตุผลจากการเริ่มเสพยาบ้าของตนเองนั้นเกิดจากความต้องการเป็นที่ยอมรับในกลุ่มเพื่อน หากต้องการร่วมดื่มสุรากับกลุ่มเพื่อนจะต้องเสพยาบ้าร่วมกัน ประกอบกับภายหลังที่ได้เสพยาบ้าแล้วนั้นผู้ให้ข้อมูลได้เห็นว่าการเสพยาบ้าเป็นการเพิ่มความสนุกสนาน โดยผู้ให้ข้อมูลเหล่านี้มองว่าเป็นของเล่น จึงได้นิยมเรียกกันในหมู่ผู้ให้ข้อมูลและเพื่อนๆ ที่ร่วมเสพยาบ้าด้วยกันว่า “การเล่นยา”

3. ใช้ตามสถานการณ์ (Situational Use) การเริ่มเสพยาบ้าในครั้งแรกนั้นเกิดจากการได้เผชิญต่อสถานการณ์ต่างๆ มีผู้ให้ข้อมูลบางรายได้เริ่มเสพยาบ้าครั้งแรก เพราะเจอปัญหาความรัก ทำให้เกิดอารมณ์เศร้า เสียใจ และอ้างว้าง จึงทำให้เสพยาบ้าโดยเชื่อตามคำบอกเล่าจากเพื่อนที่เสพยาบ้าว่ายาบ้าเป็นยาแห่งความสุข สามารถทำให้มีความสุขมากขึ้นและสามารถลืมวันและคืนที่ไม่ดีได้ ซึ่งเป็นการตอบสนองความต้องการในสถานการณ์ที่เป็นปัญหาของชีวิตได้ และในบางรายได้เริ่มใช้ยาบ้าเพราะลักษณะงานที่ต้องทำงานในช่วงเวลากลางคืน หรือทำงานล่วงเวลา จึงใช้ยาบ้าเพื่อทำให้สามารถทำงานได้นานมากขึ้น

ภายหลังจากที่ผู้ให้ข้อมูลได้เสพยาบ้าในครั้งแรกแล้ว กลับมีพฤติกรรมการเสพยาบ้าต่อไปเนื่องจากไม่คิดว่ายาบ้าเป็นอันตราย แต่กลับมองเห็นประโยชน์จากการเสพยาบ้า ในกลุ่มผู้ให้ข้อมูลบางรายไม่มีความรู้เกี่ยวกับยาเสพติดและได้รับข้อมูลในด้านบวกของการเสพยาบ้า จึงมีความคิดว่าหากต้องการจะเลิกเสพยาบ้าเมื่อใดนั้นก็สามารถทำได้ และไม่ได้ทำร้ายใคร โดยเฉพาะในกลุ่มที่ใช้ยาบ้าเพื่อการทำงานนั้นมีมุมมองว่ายาบ้าเปรียบเสมือนเครื่องดื่มชูกำลัง เพราะหากไม่ได้เสพจะทำให้ทำงานได้น้อย แต่หากมีการควบคุมการใช้ ยาบ้าจะให้ประโยชน์และไม่ทำให้คลุ้มคลั่ง ซึ่งในภายหลังผู้ให้ข้อมูลหลายคนได้เรียนรู้ว่า หากใช้ยาบ้าเพื่อช่วยในการทำงานได้มากขึ้นแต่เงินที่ได้มากขึ้นนั้นกลับต้องนำมาซื้อยาบ้าเสพ ประกอบกับในการเสพยาบ้าในช่วงแรกนั้นร่างกายจะยังไม่ปรากฏผลเสียอย่างรุนแรงจึงทำให้ผู้เสพไม่เห็นถึงผลเสียหายที่จะเกิดขึ้น แต่เมื่อร่างกายได้เสพยาบ้าไประยะหนึ่งแล้วนั้นสมองจะทำงานช้า เกิดภาพหลอน ป่วยไข้บ่อยครั้ง ประกอบกับร่างกายจะมีความต้องการมากขึ้น ซึ่งเรียกได้ว่าเป็นการใช้ยาบ้าอย่าง

ถูกควบคุม (Compulsive Use) คือเป็นลักษณะของการติดยาบ้า เมื่อหยุดใช้ยาบ้าจะทำให้มีอาการทางร่างกาย ได้แก่ ท้องเสีย กระสับกระส่าย ปวดเมื่อยตามร่างกาย ซึ่งอาการเหล่านี้จะแตกต่างกันไปในแต่ละบุคคล จึงทำให้ต้องหวนกลับมาใช้ยาบ้าเพื่อให้ตนเองสามารถดำเนินชีวิตได้ตามปกติ ซึ่งในระยะของการใช้ยาบ้าอย่างถูกควบคุมนี้จะเป็นช่วงที่ทำให้ผู้ให้ข้อมูลเห็นถึงผลกระทบในด้านลบต่อการดำเนินชีวิต และในบางรายมีความต้องการที่จะยุติการเสพยาบ้า แต่ไม่สามารถยุติได้ เนื่องจากมีอาการติดยาทางกายและใจ เพราะหากขาดยาบ้าแล้วจะเกิดอาการผิดปกติ คลุ้มคลั่ง หงุดหงิดและโมโหง่าย ซึ่งเป็นไปตามทฤษฎีการวางเงื่อนไขแบบคลาสสิกของพาฟลอฟ (Pavlov's Classical Conditioning Learning) อธิบายไว้ว่าสมองของมนุษย์นั้นสามารถถูกวางเงื่อนไขได้เมื่อมีการเสพยาบ้าที่ทำให้เกิดความพึงพอใจ พร้อมๆ กับตัวกระตุ้นหลายๆ ครั้งต่อมา ตัวกระตุ้นนั้นกลายเป็นชนวน (Triggers) ก็จะสามารถกระตุ้นให้เกิดความอยากโดยที่ไม่ได้มียาเสพติดและในบางรายที่ติดยาบ้าอย่างรุนแรงแล้ว แม้เป็นเพียงการคิดถึงตัวกระตุ้นเท่านั้นก็อาจจะเกิดความอยากทันที ประกอบกับสมองส่วนที่ยาบ้าออกฤทธิ์นั้น จะเป็นสมองส่วนเดียวกับส่วนที่ควบคุมความอยากอาหารและน้ำ (ศูนย์ความหิวและความกระหาย) ดังนั้นเมื่อมีการเสพยาบ้าเป็นระยะเวลาที่นานพอ สมองจะเกิดวงจรที่ถือว่ายาเสพติดนั้นเป็นความจำเป็นของชีวิต หรือเรียกโรคนี้ว่า โรคสมองติดยา จึงทำให้สูญเสียพฤติกรรมปกติที่จะใช้เหตุผลในการกระทำผู้เสพจึงใช้ชีวิตทั้งชีวิตเพื่อหายามาเสพ ยอมทำทุกอย่างเพราะสมองไม่สามารถตัดสินใจมาควบคุมความคิด อารมณ์และพฤติกรรมได้

ผู้ให้ข้อมูลทั้ง 6 คน ได้รับการพิจารณาว่าเป็นผู้เสพ/ติดยาเสพติดและสามารถรักษาบำบัดได้ด้วยกระบวนการบำบัดฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดตามโปรแกรมของสำนักงานคุมประพฤติได้เนื่องจากเป็นบุคคลที่มีสติสัมปชัญญะ ไม่มีอาการคลุ้มคลั่ง สามารถควบคุมพฤติกรรมของตนเองได้ จึงได้รับการตัดสินให้เข้ารับการบำบัดในรูปแบบดังกล่าวที่ใช้เวลาในกระบวนการบำบัดอย่างน้อย 4-6 เดือน เนื่องจากเป็นช่วงระยะเวลาที่เหมาะสมเพียงพอต่อการพักฟื้นของสมองและร่างกายให้สามารถฟื้นตัวกลับมาอยู่ในระดับปกติ

1.2.4 ลักษณะการถูกจับกุม

ในการศึกษาครั้งนี้ได้ศึกษาภายใต้เงื่อนไขในระบบบังคับบำบัด นั่นคือเป็นระบบการบำบัดรักษาที่ผู้เข้ารับการบำบัดเป็นผู้ต้องคดีตามกฎหมาย ซึ่งจะผ่านกระบวนการจับกุม ตรวจพิสูจน์ว่าเป็นผู้เสพ/ติดยาบ้า และเข้ารับการบำบัดฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด ตามโปรแกรมของกรมคุมประพฤติ ซึ่งผู้ให้ข้อมูลหลักจำนวน 6 คน เข้ารับการบำบัดในระบบบังคับบำบัดแบบควบคุมตัวจำนวน 1 คน และเข้ารับการบำบัดในระบบบังคับบำบัดแบบไม่ควบคุมตัวจำนวน 5 คน

ผู้ให้ข้อมูลทั้งหมดได้ถูกดำเนินคดีเกี่ยวกับยาเสพติด ซึ่งในการจับกุมนั้นไม่ปรากฏว่าเป็นผู้มียาเสพติดไว้ในครอบครอง โดยส่วนใหญ่ผู้ให้ข้อมูลถูกตรวจปัสสาวะและแจ้งข้อหาภาย

หลังจากตรวจพบสารเสพติดในร่างกาย และหากได้รับการพิจารณาว่าเป็นผู้เสพ/ติดยาเสพติดจะถูกส่งตัวเข้ารับการบำบัดในระบบบังคับบำบัดตามโปรแกรมต่าง ๆ ของกรมคุมประพฤติกำหนด ผู้ให้ข้อมูลทั้งหมด 6 คน ได้รับการจับกุมและดำเนินคดีความผิดเกี่ยวกับการเสพยาเสพติดในครั้งนี้เป็นครั้งแรก ซึ่งในจำนวนผู้ให้ข้อมูลเหล่านี้มีจำนวน 5 คนที่ไม่เคยมีประวัติการกระทำความผิดมาก่อน และถูกดำเนินคดีครั้งนี้เป็นครั้งแรก ส่วนผู้ให้ข้อมูลอีกคนหนึ่งเคยมีประวัติการกระทำความผิดในคดีลักทรัพย์มาก่อนจำนวน 3 ครั้งและการถูกจับกุมครั้งนี้เป็นครั้งที่ 4 แต่เป็นความผิดในคดีเกี่ยวกับยาเสพติดเป็นครั้งแรก

ผู้ให้ข้อมูลบางรายได้รับการสุ่มตรวจปัสสาวะเพื่อหาสารเสพติดจากการสุ่มตรวจของเจ้าหน้าที่ตำรวจตามท้องถนน โดยส่วนมากจะถูกจับกุมในขณะเดินทางไปยังสถานที่ต่าง ๆ โดยเฉพาะในเวลากลางคืนที่มักมีการสุ่มตรวจสกัดจับยาบ้า และในบางรายได้รับการตรวจพิสูจน์จากการขออนุญาตตรวจค้นภายในบ้านของผู้ให้ข้อมูล ซึ่งในลักษณะนี้โดยมากจะเป็นผู้ให้ข้อมูลที่มีประวัติของการค้ายาบ้าร่วมอยู่ด้วย แต่ในบางรายถูกจับกุมเนื่องจากแม่ของผู้ให้ข้อมูลรายนั้นขอร้องให้ตำรวจมาดำเนินคดีกับลูกในข้อหาเสพยาบ้า เนื่องจากแม่ได้พยายามพาผู้ให้ข้อมูลรายนี้ไปบำบัดรักษาในระบบสมัครใจในหลายที่ หลายหน แต่ไม่สามารถบำบัดจนเลิกเสพยาบ้าได้จึงได้ขอร้องให้เข้ารับการบำบัดในระบบบังคับบำบัด เนื่องจากในระบบของการบังคับบำบัดจะถือว่าผู้เข้ารับการบำบัดเป็นเพียงผู้ป่วยที่มีอาการของโรคติดยาเสพติด ควรได้รับการบำบัดตามโปรแกรมของสำนักงานคุมประพฤติเพื่อสร้างทักษะในการเลิกเสพยาเสพติดและการป้องกันการหวนกลับไปเสพยาเสพติดซ้ำ โดยหลังจากผู้เข้ารับการบำบัดได้รับการบำบัดแล้วจะมีการติดตามผลโดยการสุ่มตรวจปัสสาวะและรายงานตัวต่อพนักงานคุมประพฤติอย่างต่อเนื่องอย่างน้อย 1 ปี และหากผู้เข้ารับการบำบัดไม่มีพฤติกรรมการเสพยาเสพติดซ้ำ จะมีการยื่นเรื่องเพื่อขอลบประวัติในคดีการเสพยาเสพติดและได้รับการประกันตัวในที่สุด

2. สภาพชีวิตภายหลังการบำบัด

ปัจจุบันผู้ให้ข้อมูลทั้งหมดได้พ้นระยะของการคุมความประพฤติ คือ ผ่านพ้นระยะการบำบัดฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดโดยใช้ระยะเวลา 6 เดือนซึ่งมีการรายงานตัวและสุ่มตรวจปัสสาวะอย่างน้อย 1 ครั้ง/เดือน โดยภายหลังจากพ้นระยะการคุมความประพฤติ 6 เดือนแล้วจะได้รับใบรับรองการผ่านการบำบัดจากสำนักงานคุมประพฤติและเจ้าหน้าที่ตำรวจจะเป็นผู้ดำเนินการลบประวัติในคดีการเสพยาบ้า จากนั้นจะเข้าสู่ระยะการติดตามผล (After care) เป็นระยะเวลา 1 ปี ซึ่งพบว่า มีผู้ให้ข้อมูลจำนวน 4 คนที่อยู่ในระยะการติดตามผลและผู้ให้ข้อมูลจำนวน 2 คนได้พ้นระยะการติดตามผล ภายหลังจากการบำบัดฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดแล้วพบว่ามีผู้ให้ข้อมูล 2 คนที่หวนกลับมาเสพยาบ้าอีกครั้งจนกระทั่งพบเหตุการณ์ที่เป็นจุดเปลี่ยนของชีวิตจึงทำให้สามารถเลิกเสพยาบ้าได้จนกระทั่งถึงช่วงเวลาที่เสร็จสิ้นกระบวนการเก็บข้อมูลของผู้วิจัย

สภาพชีวิตภายหลังการบำบัด พบว่าผู้ให้ข้อมูลส่วนใหญ่จะใช้ชีวิตอยู่ในสภาพแวดล้อมเดิม ไม่มีการเปลี่ยนแปลงที่อยู่อาศัยและงานที่ทำ และบางรายได้กลับไปศึกษาต่อจบการศึกษาภาคบังคับและเข้าเรียนต่อในสายอาชีพ ซึ่งจะมีเพียงผู้ให้ข้อมูลเพียงรายเดียวเท่านั้นที่เปลี่ยนสถานที่อยู่อาศัยและย้ายที่ทำงานไปอีกจังหวัดหนึ่งด้วยเหตุผลที่ว่าต้องการจะเปลี่ยนแปลงชีวิตใหม่

การไม่เปลี่ยนแปลงสถานที่อยู่และงานที่ทำนั้น ขึ้นอยู่กับองค์ประกอบหลายด้าน โดยเฉพาะความไม่สะดวกต่อการเคลื่อนย้ายเนื่องจากส่วนใหญ่บุคคลที่เสพยาบ้านั้นมักได้รับการศึกษาในระดับต่ำ มีความแข็งแรงของร่างกายน้อย และมีรายได้ต่ำ จึงยากต่อการเปลี่ยนแปลงที่อยู่อาศัยที่ต้องเพิ่มค่าใช้จ่ายในด้านต่างๆ โดยผู้ให้ข้อมูลส่วนใหญ่เป็นเยาวชนที่ยังไม่อยู่ในช่วงของการทำงานแต่เมื่อไม่ได้รับการศึกษาต่อจึงต้องหันเหชีวิตมาเข้าสู่วัยทำงาน หากมีการเปลี่ยนแปลงลักษณะงานใหม่นั้นต้องอาศัยทั้งความรู้ ความสามารถ และมีความแข็งแรง อดทน จึงทำให้มีการเปลี่ยนแปลงที่อยู่อาศัยและเปลี่ยนการทำงานที่น้อย

หลังจากการบำบัดช่วงแรกแล้วพบว่าผู้ให้ข้อมูลบางรายได้กลับมาทำงานที่เดิม และส่วนหนึ่งได้เปลี่ยนงานไปทำงานในที่ใหม่ และบางคนไม่มีงานทำ โดยผู้ให้ข้อมูลที่กลับมาทำงานที่เดิมนั้น จะมีการเปลี่ยนแปลงลักษณะของงาน เช่น งานขับรถที่ต้องทำงานในตอนกลางคืน จึงได้เปลี่ยนแปลงมาทำงานในเวลากลางวัน และในบางรายไม่มีงานทำเนื่องจากไม่สามารถสมัครเข้าทำงานในสถานที่ต่างๆ ได้ โดยมีสาเหตุมาจากปัจจัยในหลายด้าน ได้แก่ คุณสมบัติไม่เพียงพอ ไม่สามารถทำงานหนักได้เหมือนคนปกติ และในบางรายพบว่าเมื่อเข้าไปสมัครงานแล้วเจอคนแถวบ้านที่รู้จักผู้ให้ข้อมูล มักจะบอกกับผู้รับสมัครว่าบุคคลนี้เป็นผู้ติดยาบ้าเกรงว่าหากรับสมัครมาจะมาลักขโมยและเกิดอันตรายขึ้นได้ แต่หากว่าผู้ให้ข้อมูลไปสมัครงานในโรงงานอื่นที่ไกลบ้านก็จะไม่สะดวกต่อการเดินทางที่มีค่าใช้จ่ายเพิ่มขึ้น ซึ่งทำให้ผู้ให้ข้อมูลบางคนต้องเปิดกิจการของตนเอง หรือทำงานกับคนในครอบครัว

สภาพชีวิตของผู้ผ่านการบำบัดเหล่านี้ขึ้นอยู่กับสาเหตุหลายด้านที่เกี่ยวข้องที่เป็นตัวสนับสนุนต่อพฤติกรรมการไม่หวนกลับไปเสพยาบ้าซ้ำโดยเฉพาะลักษณะของการทำงาน เนื่องจากมีผู้ให้ข้อมูลบางรายไปสมัครงานตามโรงงานต่างๆ แต่ไม่มีโรงงานใดรับสมัครกลายเป็นบุคคลว่างงาน ไม่มีรายได้ และไม่สามารถพึ่งพาครอบครัวได้จึงทำให้ต้องผันตนเองเป็นเด็กเดินยาจนหวนกลับไปเสพยาบ้าอีกครั้ง แต่ในบางรายที่ได้รับการสนับสนุนที่ดีจากนายจ้างให้ทำงานและให้ความไว้วางใจ ประกอบกับลักษณะงานที่ไม่จำเป็นต้องพึ่งอาศัยการเสพยาบ้า จึงทำให้มีความมุ่งมั่นในการทำงาน ไม่มีเวลาในการเสพยาบ้า และไม่มีพฤติกรรมการหวนกลับไปเสพยาบ้าซ้ำ

จากการสอบถามถึงสภาพแวดล้อมของผู้ให้ข้อมูล พบว่าไม่มีการเปลี่ยนแปลงในด้านสภาพแวดล้อมรอบตัวมากนัก เพราะผู้ให้ข้อมูลส่วนใหญ่ยังคงอาศัยอยู่ในแหล่งที่มียาบ้าระบาด มีกลุ่มวัยรุ่นจับกลุ่มมั่วสุม และอยู่ในแหล่งอิทธิพล สามารถหาซื้อยาบ้าได้ไม่ยากนัก ประกอบกับคนในหมู่บ้านยังคงรังเกียจ พูดจาดูถูก และแสดงอาการท่าทางต่างๆ อย่างชัดเจน เช่น การไม่ให้เข้าร่วมกิจกรรมของหมู่บ้าน การพูดนินทา การสาปแช่ง และการกล่าวหาเมื่อมีเหตุลักขโมยเกิดขึ้นในหมู่บ้าน โดยส่วนใหญ่ภายหลังที่ผู้ให้ข้อมูลได้มีพฤติกรรมการยุติการเสพยาบ้าแล้วนั้น จะมีความสัมพันธ์ภายในครอบครัวดีมากขึ้น แต่มีผู้ให้ข้อมูลบางรายที่มีความสัมพันธ์ในครอบครัวไม่เปลี่ยนแปลง ยังคงมีปัญหาทะเลาะเบาะแว้งกับมารดาอยู่เสมอ

จากการสอบถามกับผู้ปกครองและบุคคลใกล้ชิดของผู้ให้ข้อมูล พบว่า มีความดีใจอย่างมากที่ผู้ให้ข้อมูลสามารถเลิกเสพยาบ้าได้ ทำให้มีความสัมพันธ์ที่ดีมากขึ้น เพราะผู้ให้ข้อมูลสามารถดำเนินชีวิตได้ตามปกติ สามารถทำงานสร้างรายได้ให้กับครอบครัว ไม่ออกไปมั่วสุมอยู่กับกลุ่มเสพยาบ้า ทำให้มีกิจกรรมร่วมกันภายในบ้านเพิ่มมากขึ้น ไม่มีความระแวงว่าจะลักขโมยเงิน หรือใช้เวลาว่างในการอยู่บ้านคนเดียวไปกับการเสพยาบ้า และไม่กังวลเมื่อผู้ให้ข้อมูลไปในสถานที่ต่างๆ แล้วจะถูกตำรวจสุ่มตรวจปัสสาวะ ทำให้ผู้ใกล้ชิดมีกำลังใจที่จะช่วยเหลือ แต่ส่วนใหญ่ยังไม่เกิดความไว้วางใจอย่างจริงจัง ยังคงสังเกตพฤติกรรมของผู้ให้ข้อมูลอยู่เสมอ มีการปฏิบัติเพื่อป้องกันตัวกระตุ้นให้กับผู้ให้ข้อมูลอย่างสม่ำเสมอ เช่น หากมีเพื่อนกลุ่มเสพมาชักชวนผู้ให้ข้อมูลไปเที่ยว แม่จะบอกว่าผู้ให้ข้อมูลไม่อยู่บ้าน หากผู้ให้ข้อมูลจะเดินทางผ่านสถานที่เสี่ยงต่อการเสพยาบ้า ผู้ใกล้ชิดจะอาสาไปเป็นเพื่อน เป็นต้น

3. สาเหตุที่เกี่ยวข้องกับพฤติกรรมการไม่เสพยาบ้าซ้ำ

3.1 สาเหตุภายในจากตัวบุคคล

เป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไปว่า พฤติกรรมที่แสดงออกมานั้นส่วนหนึ่งเป็นเพราะการมีจิตใจและความคิดเป็นตัวควบคุมให้เกิดพฤติกรรมต่างๆ ที่แสดงออกมา ในบางครั้งตัวของผู้นั้นอาจไม่ทราบว่ามีต้นสายปลายเหตุมาจากความคิดในเรื่องใดแต่การแสดงออกมานั้นสามารถสังเกตเห็นและบ่งบอกถึงความคิดของผู้กระทำได้

จากการศึกษาถึงสาเหตุที่เกี่ยวข้องกับพฤติกรรมการไม่เสพยาบ้าซ้ำ ของผู้ผ่านการบำบัดฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดในระบบบังคับบำบัดจำนวน 6 คน พบว่าสภาพจิตใจที่เข้มแข็ง มีความมุ่งมั่นและความพร้อมที่จะเลิกเสพยาบ้า ทำให้บุคคลเหล่านี้มีพฤติกรรมการไม่เสพยาบ้าซ้ำได้อย่างต่อเนื่อง จากการศึกษาสามารถสรุปสาเหตุภายในจากตัวบุคคลที่เกี่ยวข้องกับพฤติกรรมการไม่เสพยาบ้าซ้ำได้ ดังนี้

การยับยั้งชั่งใจและการควบคุมพฤติกรรมของตนเอง

จากการสังเกตผู้ให้ข้อมูลที่มีพฤติกรรมไม่หวนกลับไปเสพยาบ้าซ้ำนั้น พบว่า การยับยั้งชั่งใจและการควบคุมพฤติกรรมของตนเองเป็นปัจจัยที่สำคัญมากต่อพฤติกรรมการไม่เสพยาบ้าซ้ำภายหลังจากการบำบัดครบขั้นตอน เนื่องจากกลุ่มผู้ให้ข้อมูลในอดีตได้มีพฤติกรรมติดยาบ้ามาเป็นระยะเวลานานพอสมควร การยุติการเสพยาบ้าจึงเป็นไปด้วยความลำบาก เพราะไม่เพียงแต่การติดยาทางใจ เช่น การนึกถึงสิ่งที่เป็นตัวกระตุ้นจนทำให้นึกถึงการเสพยาบ้า การติดใจในรสชาติของยาบ้าเท่านั้น แต่ผู้ให้ข้อมูลเหล่านี้ยังมีอาการทางกาย นั่นคือ อาการและโรคต่างๆ จากการไม่ได้รับสารเสพติด หากไม่ได้รับการเสพยาบ้าอย่างต่อเนื่องจะทำให้ไม่สามารถใช้ชีวิตได้ตามปกติ การยับยั้งชั่งใจและการควบคุมพฤติกรรมของตนเองภายหลังจากการบำบัดฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดจึงเป็นไปได้ยาก หากแต่กลุ่มผู้ให้ข้อมูลต้องมีความต้องการที่จะยุติการเสพยาบ้าและคงพฤติกรรมการไม่เสพยาบ้าซ้ำด้วยตนเองเสียก่อน จึงจะสามารถควบคุมตนเองให้คงพฤติกรรมการไม่เสพยาบ้าซ้ำได้อย่างต่อเนื่อง

จากการสัมภาษณ์เชิงลึกและการสังเกตของผู้วิจัย พบว่ากลุ่มผู้ให้ข้อมูลเหล่านี้จะมีความคิด สังเกตถึงพฤติกรรมและเงื่อนไขที่เป็นปัญหาที่ส่งผลต่อการหวนกลับไปเสพยาบ้าซ้ำ โดยผู้ให้ข้อมูลแต่ละคนจะมีสาเหตุในการหวนกลับไปเสพยาบ้าซ้ำแตกต่างกันไป โดยส่วนใหญ่จะเกิดจากการติดใจในรสชาติของยาบ้า, การพบเจอตัวกระตุ้นหรือปัจจัยเสี่ยง, การมีสภาพชีวิตแบบเดิม, การมีรายได้เพียงพอต่อการซื้อยาบ้าเสพ และการมีปัจจัยสนับสนุนต่อการเสพยาบ้า ซึ่งสาเหตุเหล่านี้จะมีรายละเอียดในแต่ละสถานการณ์ที่แตกต่างกันตามบริบทที่ผู้ให้ข้อมูลได้พบเจอ แต่ผู้วิจัยพบว่ากลุ่มคนเหล่านี้จะมีการกำกับตนเอง โดยมีกระบวนการวางแผน ควบคุมสาเหตุภายนอกและสาเหตุภายใน การสังเกตตนเอง และมีการตัดสินใจแก้ไขตามแต่ละปัญหาที่ได้พบเจอ

การที่บุคคลเหล่านี้จะสามารถยั้งยังชั่งใจและควบคุมพฤติกรรมของตนเองได้มากน้อยเพียงใดจะขึ้นอยู่กับความคิดวิเคราะห์ ไตร่ตรอง ถึงสาเหตุของปัญหาและหาวิธีจัดการกับปัญหาได้อย่างเหมาะสม เช่น ผู้ให้ข้อมูลรายหนึ่งพบว่าปัญหาของตนเองเกิดจากการที่ตนมีเงินติดตัวอยู่เป็นจำนวนที่มากพอต่อการซื้อยาบ้าเพื่อเสพ ซึ่งเป็นสถานการณ์เสี่ยงอย่างหนึ่งที่ทำให้หวนกลับไปเสพยาบ้าซ้ำ ดังนั้นจึงจัดการกับปัญหาโดยการฝากรายได้ทั้งหมดในแต่ละวันไว้กับภรรยา และจะนำเงินติดตัวให้น้อยกว่าราคายาบ้าจำนวน 1 ขา หรือ ¼ เม็ด ทำให้ไม่สามารถซื้อยาบ้าได้และเป็นการลดสาเหตุที่สนับสนุนในการซื้อยาบ้าเพื่อนำมาเสพ และผู้ให้ข้อมูลอีกรายหนึ่งเชื่อว่าสาเหตุของการหวนกลับไปเสพยาบ้าของตนเองนั้น คือ การติดใจในรสชาติของยาบ้าประกอบกับการพบเจอตัวกระตุ้น โดยเฉพาะการเกิดอาการอยากยาบ้าในช่วงเวลาว่าง จึงได้จัดการกับปัญหาโดยการเบี่ยงเบนความสนใจไปสนใจในการเลี้ยงไก่ ทำให้ต้องใช้เวลาในการดูแลและฝึกเพื่อนำไปตีไก่ชนร่วมกับเพื่อนๆ ในหมู่บ้าน จึงเป็นการลดเวลาว่างและเบี่ยงเบนความคิดที่อาจทำให้คิดถึงรสชาติของยาบ้าได้

นอกจากการกำกับตนเองแล้วนั้น ผู้ให้ข้อมูลเหล่านี้จะมีการรับรู้ความสามารถของตนเองว่ามีความสามารถในการจัดการกับสาเหตุของการหวนกลับไปเสพยาบ้าได้อย่างเพียงพอ ซึ่งการรับรู้ความสามารถในตนเองนั้นมีความสัมพันธ์กับบุคคลิกของผู้กระทำ หากผู้กระทำมีบุคลิกที่มีความมุ่งมั่นตั้งใจ ใจแข็งเด็ดเดี่ยว อดทนรอผลลัพธ์จากการปรับปรุงตนแล้ว ผู้กระทำนั้นย่อมมีความสามารถที่จะควบคุมการกระทำได้เพราะการควบคุมตนเองเป็นสิ่งที่กระทำได้ยาก โดยเฉพาะในรายที่มีอาการสมองติดยา ประกอบกับการกระทำพฤติกรรมที่ต้องการนั้นจำเป็นต้องใช้ความอดทนรอคอยระยะเวลาที่จะเกิดผลจากการกระทำในอนาคต หากขาดทักษะและขาดสิ่งจูงใจที่เหมาะสมอย่างเพียงพออาจไม่สามารถคงพฤติกรรมการไม่หวนกลับไปเสพยาบ้าได้อย่างต่อเนื่อง

เมื่อผู้ให้ข้อมูลต้องพบเจอสถานการณ์เสี่ยงต่อการหวนกลับไปเสพยาบ้าซ้ำ การยับยั้งชั่งใจและการควบคุมพฤติกรรมของตนเองจึงมีความสำคัญอย่างมาก จากการพูดคุยกับผู้ให้ข้อมูลเหล่านี้จะพบว่ากลุ่มคนเหล่านี้มีมุมมองเกี่ยวกับปัญหาและอุปสรรคต่อการคงพฤติกรรมการไม่หวนกลับไปเสพยาบ้าซ้ำว่า เป็นปัญหาที่มีความท้าทาย เป็นสิ่งที่ต้องฝ่าฟัน ควรยึดสิ่งยึดเหนี่ยวและใช้เหตุผลมากกว่าอารมณ์ โดยแตกต่างจากกลุ่มผู้ที่หวนกลับไปเสพยาบ้าซ้ำที่จะยอมแพ้ต่ออุปสรรค มีความคิดว่าอุปสรรคเหล่านั้นเป็นสิ่งที่แก้ไขไม่ได้ เป็นสิ่งที่ผู้อื่นยัดเยียดให้ตนเอง โดยผู้ให้ข้อมูลที่มีพฤติกรรมไม่หวนกลับไปเสพยาบ้านั้นได้แก้ไขปัญหาต่าง ๆ ในหลายรูปแบบตามเหตุผลของผู้ให้ข้อมูลแต่ละคน เช่น การหลีกเลี่ยงที่จะไม่อยู่ในสถานการณ์ที่มีตัวกระตุ้น, การทำลายสิ่งที่เป็นตัวเชื่อมโยงไปสู่การหวนกลับไปเสพยาบ้าซ้ำ และการเปลี่ยนความคิดความรู้สึกที่เชื่อมโยงสู่ตัวกระตุ้น ซึ่งการควบคุมพฤติกรรมเหล่านี้ต้องเกิดจากการสังเกตเห็นความสัมพันธ์ของตัวกระตุ้นกับการหวนกลับไปเสพยาบ้า จึงจะสามารถจัดการโดยการควบคุมตัวกระตุ้นจากภายนอกและภายในได้

จากการสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้ให้ข้อมูลทั้ง 6 คน พบว่าภายหลังจากการยับยั้งชั่งใจและควบคุมพฤติกรรมตนเองนั้น จะทำการเสริมแรงด้วยตนเองทั้งที่เป็นรูปธรรม ได้แก่ การซื้อรองเท้ากีฬาให้ตนเอง การพาครอบครัวเดินทางท่องเที่ยวในช่วงวันหยุด เป็นต้น และการเสริมแรงที่เป็นนามธรรม ได้แก่ ภาคภูมิใจในความสำเร็จของตนเอง เห็นคุณค่าในตนเอง ยอมรับและมีความมั่นใจในตนเอง เป็นต้น ในบางรายอาจใช้การชมเชยตนเองหรือได้รับคำชมเชยจากผู้อื่น

แม้ภายหลังจากการควบคุมพฤติกรรมของตนเองแล้ว ผู้ให้ข้อมูลเหล่านี้อาจไม่ได้บอกกล่าวหรือแสดงออกให้ผู้อื่นได้รับทราบ แต่จากการสัมภาษณ์ของผู้ให้ข้อมูลกลับพบว่า ความภาคภูมิใจ การเห็นคุณค่าในตนเอง ความดีใจ เหล่านี้มีความยิ่งใหญ่และเพียงพอต่อการเสริมแรงให้กับตนเองในการกระทำพฤติกรรมเพื่อคงพฤติกรรมการไม่หวนกลับไปเสพยาบ้าซ้ำได้อย่างต่อเนื่อง ซึ่งมีความคล้ายคลึงกับผลการศึกษาของ จินตนา เอี่ยมชัยภูมิ (2548) ที่กล่าวว่าวิธีการคงสภาพการเลิกเสพยาเสพติดของผู้เลิกเสพยาเสพติด คือ การเรียนรู้การปรับเปลี่ยน

พฤติกรรมใหม่จากการเข้ารับการบำบัดรักษา และนำมาประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน มีการควบคุมตนเองที่ดี รู้จักวางชีวิตในอนาคตอย่างชัดเจน มีความรู้สึกภาคภูมิใจในตนเอง รู้สึกว่าตนเองมีคุณค่า และได้รับความรักเอาใจใส่ การให้กำลังใจ การไว้วางใจจากคนในครอบครัว สามารถอธิบายได้ด้วยทฤษฎีการเรียนรู้ทางปัญญาสังคม (Social Cognitive Theory) ของ Bandura ที่ได้ศึกษาถึงกระบวนการเรียนรู้ทางปัญญาสังคม โดย Bandura มีความเชื่อว่าการที่พฤติกรรมของบุคคลที่เปลี่ยนแปลงไปนั้นไม่ได้เป็นผลมาจากสภาพแวดล้อมเพียงอย่างเดียว หากแต่มีผลมาจากกระบวนการทางปัญญาสังคมด้วย กล่าวคือถ้ากระบวนการทางปัญญาเปลี่ยน พฤติกรรมของบุคคลก็จะเปลี่ยนแปลงตามไปด้วย โดย Bandura ได้อธิบายอีกว่า การที่บุคคลใดมีการรับรู้ความสามารถของตนเองต่อการกระทำพฤติกรรมอย่างใดอย่างหนึ่งสูง บุคคลก็จะมีแนวโน้มที่จะทำพฤติกรรมนั้นสูงด้วยเช่นกัน นอกจากการที่บุคคลจะตัดสินใจว่าจะกระทำพฤติกรรมอย่างใดอย่างหนึ่งหรือไม่นั้นส่วนหนึ่งขึ้นอยู่กับการรับรู้ความสามารถของตนเองและอีกส่วนหนึ่งขึ้นอยู่กับความคาดหวังเกี่ยวกับผลกรรมที่เกิดขึ้น

จากผลการวิจัยที่พบว่าผู้ให้ข้อมูลมีการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมนั้น พบว่าผู้ให้ข้อมูลจะมีการกำกับตนเอง (Self-Regulation) ซึ่ง Bandura ได้อธิบายการกำกับตนเองนี้ไว้ว่าเป็นกระบวนการที่บุคคลวางแผน ควบคุม และกำกับพฤติกรรมของตน ซึ่งประกอบด้วยกระบวนการสังเกตตนเอง กระบวนการตัดสินใจ และกระบวนการแสดงปฏิกิริยาต่อตนเอง โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของตนเองไปสู่พฤติกรรมเป้าหมายที่ต้องการ จากผลการวิจัยจะพบว่าผู้ให้ข้อมูลจะรับรู้ความสามารถของตนเอง ซึ่ง Bandura ได้ให้ความหมายต่อการรับรู้ความสามารถของตน (Perceived Self-Efficacy) ว่ามีผลต่อบุคคลในด้านต่างๆ เช่น ผลต่อการเลือกกระทำพฤติกรรมในชีวิตประจำวัน, ผลต่อการใช้ความพยายามและความมุมานะในการทำงาน, ผลต่อการคิดและปฏิกิริยาทางอารมณ์ และการเป็นผู้กำกับผลที่เกิดขึ้นจากการกระทำพฤติกรรมมากกว่าเป็นผู้ทำนายพฤติกรรม

ดังนั้นการยับยั้งชั่งใจและการควบคุมพฤติกรรมตนเองจึงเป็นสิ่งที่สำคัญสำหรับการมีพฤติกรรมการไม่หวนกลับไปเสพยาบ้าซ้ำเป็นอย่างมาก หากผู้ที่ผ่านการบำบัดมีความคิดวิเคราะห์หาสาเหตุของการหวนกลับไปเสพยาบ้าและเชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างตัวกระตุ้นและผลจากการกระทำเพื่อทำการแยกแยะปัญหาของตน จนเกิดการรับรู้ความสามารถในตนเองและควบคุมพฤติกรรมของตนเองได้ จะสามารถจัดการกับปัญหาได้ ประกอบกับมีการเสริมแรงด้วยตนเองแล้วจะทำให้พฤติกรรมการไม่หวนกลับไปเสพยาบ้าซ้ำสามารถคงอยู่ได้อย่างต่อเนื่อง

ลักษณะของบุคคลที่เอื้อต่อพฤติกรรมการไม่เสพยาบ้าซ้ำ

แม้ผู้ให้ข้อมูลทั้ง 6 คน จะมีบุคลิกลักษณะที่แตกต่างกันไปตามบริบท แต่มีลักษณะบางอย่างที่คล้ายกัน ได้แก่ การเป็นคนมีความมุ่งมั่นตั้งใจ ซึ่งในกระบวนการเริ่มต้นการมีพฤติกรรมการไม่เสพยาบ้าซ้ำ ผู้ให้ข้อมูลส่วนใหญ่จะเริ่มจากการมุ่งมั่นตั้งใจ มีความต้องการ

อยากจะยุติการเสพยาบ้าเพราะต้องการหลุดพ้นจาก วัฏจักรของยาบ้า และโดยมากมักมีสถานการณ์ต่างๆ ที่เป็นเหตุการณ์ที่สะเทือนอารมณ์ เร้าอารมณ์ ส่งเสริมความคิดและการรับรู้ถึงความรู้สึกของผู้อื่น ที่กลายเป็นจุดพลิกผันให้สามารถตั้งปณิธานให้กับตนเองว่าจะยุติการเสพยาบ้าตลอดไป เช่น การเห็นน้ำตาของแม่ในขณะที่แม่มองดูลูกผ่านลูกกรงในห้องขัง, การถูกจับกุมที่สร้างความอับอายและเสื่อมเสียต่อวงศ์ตระกูล, การได้บวชเรียน ปฏิบัติธรรม, และการได้คุยโทรศัพท์กับลูกในตอนที่ถูกจับกุม เป็นต้น แม้บุคคลเหล่านี้จะไม่มีรูปแบบวิธีคิดที่เป็นมาตรฐานและเห็นเป็นกระบวนการอย่างชัดเจน แต่คนเหล่านี้สามารถเข้าใจถึงสาเหตุของการหวนกลับไปเสพยาบ้าซ้ำของตนเองและหาทางป้องกันเมื่อเกิดตัวกระตุ้นหรือสถานการณ์เสี่ยง เช่น การชักชวนของเพื่อนกลุ่มเสพ, การร่วมกลุ่มดื่มสุรา, การเป็นเด็กเดินยา, ความเหน็ดเหนื่อยที่เกิดจากการทำงาน, ความเครียด, การเห็นอุปกรณ์และสถานที่เสพยา, การมีเวลาว่างที่มากเกินไป, การมีเงินติดตัวที่มากเพียงพอสำหรับการซื้อยาบ้าเสพ เป็นต้น เมื่อพบว่ามีความเสี่ยงเกิดขึ้น ผู้ให้ข้อมูลจะหลีกเลี่ยง ผู้ให้ข้อมูลทุกคนยืนยันว่าจะต้องเป็นบุคคลที่ใจแข็ง เด็ดเดี่ยว ไม่เป็นคนผัดวันประกันพรุ่ง เชื่อมั่นในตนเอง เป็นตัวของตัวเอง ไม่หลงเชื่อหรือปล่อยตัวปล่อยใจไปตามสถานการณ์ที่พาไป

จากการสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้ให้ข้อมูลเป็นจำนวน 6 คน พบว่า บุคคลเหล่านี้มีความแตกต่างกันในด้านบุคลิกลักษณะ ซึ่งสาเหตุที่เป็นสิ่งที่สำคัญที่สุดสำหรับการไม่หวนกลับไปเสพยาบ้านั่นคือ ตัวของบุคคลที่ต้องการจะยุติการเสพยาบ้าด้วยตนเอง มีสภาพจิตใจที่เข้มแข็ง หากมีสภาพจิตใจที่อ่อนแอ จะเป็นสาเหตุหลักที่คอยผลักดันให้ผู้ติดยาเสพติดกลับไปติดซ้ำ การที่ผู้ให้ข้อมูลมีการวางจุดมุ่งหมายและดำเนินการตามที่ตั้งใจไว้ และมีความมุ่งมั่นที่จะปฏิบัติตนเพื่อหลีกเลี่ยงและป้องกันตัวกระตุ้นแล้วจะทำให้สามารถยุติการเสพยาบ้าได้ในที่สุด ซึ่งสาเหตุด้านบุคลิกลักษณะที่เอื้ออำนวยต่อการมีพฤติกรรมการไม่เสพยาบ้าซ้ำนั้น มีความแตกต่างกันในด้านบริบทต่างๆ สามารถสรุปได้ดังนี้

มีบุคลิกเปิดใจกว้าง รับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น กล่าวคือเป็นบุคคลที่สามารถยอมรับความเป็นจริงว่าตนเองเป็นบุคคลที่มีอดีต ได้กระทำความผิดจริง แต่จะเปิดกว้างยอมรับฟังความคิดเห็นจากคนอื่น เห็นและรับรู้ในความเป็นจริง ไม่ปิดกั้นและยึดความคิดของตนเองเป็นใหญ่ ซึ่งเป็นสาเหตุที่สนับสนุนให้ไม่หวนกลับไปเสพยาบ้าได้ เพราะการที่บุคคลมีการเปิดกว้างของความคิดแล้วนั้นจะทำให้สามารถรับรู้ถึงความห่วงใยของบุคคลที่ต้องการช่วยเหลือ โดยเฉพาะคนในครอบครัวที่มีความห่วงใย หากมีการเปิดใจกว้างยอมรับความหวังดีจากผู้อื่น จะมีมุมมองที่แตกต่างจากผู้ที่ยังคงหวนกลับไปเสพยาบ้า เช่น การมองว่าการเข้ารับการบำบัดคือการบังคับและลงโทษ ซึ่งแตกต่างจากผู้ให้ข้อมูลที่มีมุมมองว่า การเข้ารับการบำบัดนั้นเป็นจุดที่ทำให้เริ่มต้นหยุดเสพยาบ้า และเป็นการให้ความช่วยเหลือเพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงชีวิตในทางที่ดีมากขึ้น ในผู้ให้ข้อมูลบางคนถึงแม้จะพบเจอกับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นทั่วไปแต่จะสามารถรับรู้ได้ถึงความใส่ใจจากคนใกล้ชิด เช่น การที่พ่อและแม่ซื้ออาหารมาฝาก แต่เมื่อเป็นบุคคลที่มีบุคลิกที่

เปิดใจรับรู้ถึงความห่วงใย แม้เป็นเรื่องทั่วไปแต่ก็สามารถเป็นเหตุการณ์ที่พลิกผันให้บุคคลนั้นสามารถยุติการเสพยาบ้าได้ในที่สุด

บุคลิกไม่พึ่งพาผู้อื่น ในที่นี้หมายถึง การที่บุคคลมีความสามารถที่จะกระทำพฤติกรรมการไม่เสพยาบ้าซ้ำได้ด้วยตนเอง ไม่พึ่งพาผู้อื่นตลอดเวลา จากการสังเกตพฤติกรรมของผู้ที่เข้ารับการบำบัดส่วนใหญ่มีกำลังใจและความต้องการที่จะยุติการเสพยาเสพติด เพราะในการบำบัดนั้นผู้เข้ารับการบำบัดจะได้รับการคุมความประพฤติ อยู่ในสถานที่ที่ปลอดจากยาเสพติด แต่หากบุคคลเหล่านั้นพ้นจากระยะการบำบัดและกลับไปใช้ชีวิตตามปกติ จะพบว่าไม่มีกฎหมายหรือพนักงานคุมประพฤติ ทำหน้าที่คุมความประพฤติอีกต่อไป หากบุคคลเหล่านี้มีบุคลิกพึ่งพาผู้อื่นจะทำให้ไม่สามารถรับกับสภาพที่ดำรงชีวิตอยู่ได้โดยปราศจากผู้ควบคุมหรือช่วยเหลือ ทำให้ต้องหาผู้อื่นหรือสิ่งของอื่นมาทดแทนสนับสนุน ซึ่งหากผู้ที่มีบุคลิกพึ่งพาผู้อื่นจะมองเห็นว่าหากยุติการเสพยาบ้าแล้วจะไม่ได้รับการยอมรับจากกลุ่มเพื่อน ทำให้มีเพื่อนน้อยลง ไม่มีผู้รับฟังปัญหาและความคับข้องใจของตนเอง และไม่มีรายได้จากการส่งยาบ้า จึงเป็นเหตุให้ผู้ผ่านการบำบัดเหล่านี้หวนกลับไปเสพยาบ้าซ้ำ แต่ผู้ให้ข้อมูลทั้ง 6 คนมีบุคลิกที่ไม่พึ่งพาผู้อื่น มีความเชื่อมั่น สามารถควบคุมตนเอง แม้จะอยู่ในสภาวะขาดแคลนกำลังใจและมีปัจจัยสนับสนุนที่ไม่ชัดเจนแต่สามารถประคับประคองพฤติกรรมของตนเองโดยเฉพาะในช่วงที่เพิ่งผ่านพ้นการบำบัดในระยะแรก ทำให้สามารถคงพฤติกรรมการไม่หวนเสพยาบ้าซ้ำได้อย่างต่อเนื่อง ดังที่ได้ศึกษาจาก กมลรัตน์ หล้าสุวงษ์ (2524: 146) กล่าวไว้ว่า สาเหตุของการติดยาเสพติดมักมีพื้นฐานเดิมของบุคลิกภาพที่อ่อนแอและต้องการพึ่งพาผู้อื่น หรือหาที่ยึดเหนี่ยวไม่ได้ก็พึ่งยาเสพติดแทน แบบแผนชีวิตของผู้ติดยาเสพติดมีผลต่อการกลับไปเสพยาเสพติดซ้ำ และมีผลการศึกษาคล้ายคลึงกับ จินตนา เยี่ยมชัยภูมิ (2548: 80-81) ที่ได้กล่าวไว้ว่าบุคลิกภาพของผู้เลิกเสพยาเสพติดบางคน มีความมั่นใจในตัวเองสูง พึ่งพาตนเองได้ ซึ่งบุคลิกไม่พึ่งพาผู้อื่นนี้เป็นบุคคลิกที่สำคัญสำหรับผู้ที่ผ่านการบำบัดเป็นอย่างมาก เนื่องจากพฤติกรรมการไม่เสพยาบ้าซ้ำมีจุดเริ่มต้นที่ความต้องการของผู้กระทำ และเกิดจากการปฏิบัติตามความต้องการด้วยวิธีที่เหมาะสมต่อตนเอง หากเกิดการถอดถอนผู้ที่ให้การพึ่งพิงออก บุคคลที่ไม่เสพยาบ้าซ้ำจะยังคงพฤติกรรมไม่เสพยาบ้าซ้ำได้ต่อไป

บุคลิกปล่อยวางต่อสถานการณ์ที่ไม่พึงประสงค์ แม้ภายนอกของผู้ให้ข้อมูลจะมีลักษณะเป็นบุคคลเงียบขรึม ไม่กล้าแสดงออกแต่เมื่อได้ทำความรู้จักแล้วจะพบว่าบุคคลเหล่านี้มีความร่าเริง มองโลกในแง่ดีมากกว่าบุคคลที่ยังเสพยาบ้าอยู่ มีความคิดในด้านบวกมากกว่าด้านลบ มีความรู้สึกนึกคิดต่อตนเองในทางบวกตรงตามสภาพความเป็นจริง เข้าใจตนเอง เข้าใจผู้อื่น (สุนีรัตน์ บริพันธ์. 2544) โดยเฉพาะการเปลี่ยนคำดูถูกจากบุคคลรอบข้างเป็นพลังในการปรับปรุงตัวเพื่อสร้างความภาคภูมิใจในตนเอง ซึ่งการที่จะเปลี่ยนความคิดจากคำพูดหรือการกระทำด้านลบของผู้คนรอบข้างมาเป็นความคิดหรือพลังในด้านบวกนั้น ผู้คิดจำเป็นจะต้องมีบุคลิกที่เอื้ออำนวยต่อการมีความคิดด้านบวกด้วย ซึ่งจากการสังเกตบุคลิกของผู้ให้ข้อมูลนั้น

พบว่าโดยมากจะมีบุคลิกร่าเริง อ่อนน้อม ควบคุมอารมณ์ตนเองได้ดีเมื่อเจอภาวะที่ขัดแย้งกับความต้องการของตนเอง ไม่เกิดภาวะเครียดหรือกดดันได้ง่าย มีความคิดปล่อยวางไม่ตอกย้ำตัวเอง สามารถให้กำลังใจตนเองได้ ไม่จริงจังกับคำพูดด้านลบ หรือใช้ความขัดแย้งนั้นเป็นแรงผลักดันให้ตนเองไม่เป็นไปตามคำพูดดูถูก ไม่รีบร้อนต่อผลที่คาดว่าจะได้รับจากการปรับปรุงตัว เนื่องจากการกระทำหรือการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตโดยการไม่หวนกลับไปเสพยาบ้านั้น เป็นการกระทำที่จะให้ผลลัพธ์ต่อการกระทำในระยะยาว เช่น ความแข็งแรงของร่างกายที่ต้องใช้เวลาในการฟื้นฟู การสร้างความยอมรับและไว้วางใจให้กับสังคมหรือบุคคลใกล้ชิด ซึ่งต้องอาศัยระยะเวลานาน ดังนั้นบุคคลที่ไม่หวนกลับไปเสพยาบ้านั้นจำเป็นต้องมีบุคลิกที่ไม่เก็บกด หรือเกิดภาวะเครียดง่ายเมื่อต้องเจออุปสรรคในชีวิต สามารถอดทน รอคอย และไม่ท้อถอยต่อการคงสภาพพฤติกรรมการไม่หวนกลับไปเสพยาบ้าซ้ำ

ดังนั้นบุคคลที่มีลักษณะของการปล่อยวางต่อสถานการณ์ที่ไม่พึงประสงค์นั้นจึงมีความสำคัญสำหรับผู้ผ่านการบำบัดเป็นอย่างมาก เนื่องจากภายหลังการบำบัดนั้น ผู้ผ่านการบำบัดจะใช้ชีวิตประจำเช่นเดิม และส่วนใหญ่จะอาศัยอยู่ในสภาพแวดล้อมเดิมที่ผู้คนรอบข้างรับรู้ว่าบุคคลนี้เคยเป็นผู้ติดยาเสพติดและถูกจับกุม จึงแสดงอาการรังเกียจ ไม่ยอมรับให้เข้าร่วมกิจกรรมทางสังคม จึงกลับเป็นการตีตราให้บุคคลเหล่านี้ไม่อาจกลับคืนสู่การเป็นสมาชิกของสังคมได้ จึงได้หวนกลับมายอมรับการเสพยาบ้าซ้ำอีกครั้งเพื่อให้ตนเองนั้นได้รับการยอมรับจากสังคมใดสังคมหนึ่ง โดยลักษณะดังกล่าวสามารถอธิบายโดยใช้ทฤษฎีการตีตรา (Labeling theory) ซึ่งเป็นทฤษฎีหนึ่งในทฤษฎีที่เกี่ยวกับพฤติกรรมเบี่ยงเบน ตามแนวคิดของทฤษฎีนี้จะมีบุคคล 2 กลุ่ม คือ ผู้ตีตรา ได้แก่ ครู, ผู้ใกล้ชิด, สังคม, ตำรวจ ฯลฯ และผู้ถูกตีตรา ได้แก่ ผู้ที่มีพฤติกรรมเบี่ยงเบน ทฤษฎีสามารถอธิบายได้ว่าเพราะเหตุใดผู้ที่ผ่านการบำบัดฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดจนครบขั้นตอนถึงมีการหวนกลับไปเสพยาบ้าซ้ำว่าแม้การกระทำผิดจะเป็นสิ่งที่เลวร้าย แต่ที่ร้ายกว่านั้นคือการที่สังคมพยายามผลักดันให้ผู้กระทำผิดถลำลึกลงไปในทางที่ผิด เป็นภัยแก่สังคมยิ่งขึ้น โดยการที่ไม่ยอมเปิดโอกาสให้บุคคลที่ประพฤติผิดได้กลับตัวเป็นคนดี ซึ่ง วริญญา อรรถยุติ (2543: 117) ที่ได้ศึกษาเรื่องการเปรียบเทียบทักษะชีวิตของวัยรุ่นที่ติดยาเสพติด และไม่ติดยาเสพติดในกรุงเทพมหานครโดยพบว่า การที่บุคคลขาดความรับผิดชอบต่อตนเองและสังคมเพราะเมื่อเขาติดยาเสพติดก็จะได้รับการตีตราจากสังคม เช่น ภายหลังจากการบำบัดจนสามารถยุติการเสพได้แล้วแต่พบว่าคนในครอบครัวไม่วางใจ ไม่เชื่อว่าบุคคลนี้สามารถเลิกเสพได้จริง และเมื่อมีการลักขโมยของในหมู่บ้านกลับกล่าวหาว่าบุคคลนี้เป็นผู้ลักขโมยไป เป็นต้น เมื่อบุคคลเหล่านี้ได้รับการตีตราและตอกย้ำจากสังคมหลายๆ ครั้ง จะยิ่งแสดงพฤติกรรมที่เบี่ยงเบนออกไปและยิ่งเกิดเป็นความทุกข์ทรมานจากผลกระทบด้านลบอย่างนี้ต่อเนื่อง จนในที่สุดบุคคลนี้จึงยอมรับที่จะมีพฤติกรรมเบี่ยงเบนไปอย่างถาวร ซึ่งสามารถนำมาอธิบายถึงผลการศึกษาครั้งนี้ได้ว่าผู้ที่ไม่หวนกลับไปเสพยาบ้าซ้ำภายหลังจากการบำบัดเสร็จสิ้นนั้นจะมีความคิดในแง่บวก ต่อต้านต่อการประทับตราจากสังคม ไม่ยอมรับพฤติกรรม

เบี่ยงเบน มีความรู้สึกว่าตนเป็นสมาชิกในสังคมอันจะต้องมีสิทธิและหน้าที่ต่อสังคม ยุวดี เทียรฆประสิทธิ์ (2536: 8-11 อ้างอิงจาก Havighurst, 1953: 111-153) ได้กล่าวถึงพัฒนากิจของวัยรุ่นในเรื่องความรับผิดชอบต่อสังคมไว้ว่า วัยรุ่นเป็นวัยที่ต้องการมีส่วนร่วมรับผิดชอบต่อการดำเนินชีวิตในสังคมของชุมชนและประเทศชาติของตน มีความรู้สึกว่าตนเป็นสมาชิกอันจะต้องมีสิทธิและหน้าที่ต่อสังคมในฐานะพลเมืองผู้หนึ่ง ซึ่งความรู้สึกรับผิดชอบที่เด็กวัยรุ่นมีต่อสังคมนี้จะช่วยทำให้เขามีส่วนร่วมในทางกิจกรรมทางสังคมต่างๆ ดังนั้นบุคลิกที่ปล่อยวางจากสถานการณ์ที่ไม่พึงประสงค์นั้นจึงมีความสำคัญต่อพฤติกรรมการไม่เสพยาบ้าซ้ำเป็นอย่างมาก หากผู้ผ่านการบำบัดสามารถปล่อยวางต่อการตีตราทางสังคมได้มากเพียงใด ก็จะทำให้การคงสภาพการเป็นผู้ยุติการเสพยาบ้ามีความมั่นคงมากขึ้น

มีความสามารถเฉพาะตัว จากการสัมภาษณ์พบว่าผู้ให้ข้อมูลทั้ง 6 รายสามารถบอกได้ว่าตนเองมีความสามารถและความชำนาญเฉพาะด้านรวมถึงความชอบในด้านใดบ้าง เช่น ผู้ที่สนใจในเรื่องการแต่งรถจักรยานยนต์ จึงเปิดร้านซ่อมรถจักรยานยนต์ การมีความสามารถจากการเดินสายไฟฟ้าจึงเปิดกิจการขายอุปกรณ์เกี่ยวกับการเดินสายไฟ มีความสามารถและทักษะการเตะบอลจึงไปเตะบอลและได้ค่าตอบแทนเป็นค่าตัวนักบอล ซึ่งในบางคนมีความชอบส่วนตัว เช่น การตีไก่ การตกปลา ชอบการสะสมพระเครื่อง ก็จะใช้เวลาไปกับการดำเนินชีวิตตามความชอบและความสามารถส่วนตัว ซึ่งเป็นสาเหตุหนึ่งที่ส่งเสริมให้ผู้ให้ข้อมูลสามารถเบี่ยงเบนความสนใจและได้เปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตได้ ดังนั้นการเป็นบุคคลที่มีความสามารถและทราบถึงความสามารถเฉพาะด้านของตนเองเป็นสาเหตุหนึ่งที่มีส่วนสำคัญต่อการไม่หวนกลับมาเสพยาบ้าซ้ำ เนื่องจากโดยส่วนใหญ่ผู้ให้ข้อมูลเหล่านี้ยังคงอาศัยอยู่ในแหล่งที่อยู่อาศัยเดิมและได้รับการดูถูกว่าเป็นบุคคลไร้ความสามารถ ทำได้เพียงเสพยาบ้าไปแต่ละวันเท่านั้น ซึ่งผู้ให้ข้อมูลยอมรับในการกล่าวหาถึงการปฏิบัติตัวในอดีต แต่จะไม่ยอมรับว่าตนเองเป็นบุคคลไร้ค่า ไม่มีความสามารถ ซึ่งผู้ให้ข้อมูลเหล่านี้มีความกล้าที่จะเผชิญหน้าและขอโอกาสจากบุคคลอื่นในสังคม และพยายามปรับปรุงตัว มีความคิดในการอดทนรอระยะเวลาที่จะเป็นเครื่องพิสูจน์ถึงการกระทำของตนเองได้ โดยบุคคลเหล่านี้สามารถทำงานเหมือนคนปกติ รับรู้ว่าตนเองเป็นบุคคลมีความสามารถไม่ใช่บุคคลไร้ค่า มีความกระตือรือร้นในการเรียนรู้และศึกษาหาความรู้ที่เกี่ยวข้องกับงาน จากการสัมภาษณ์หัวหน้าหรือผู้ว่าจ้างของผู้ให้ข้อมูลหลายคนได้ยืนยันว่า ผู้ให้ข้อมูลเป็นบุคคลที่สามารถทำงานได้ หนักเอาเบาสู้ ไม่มากเรื่องหรือรักความสะดวกสบาย

จากผลการศึกษาข้างต้นนั้นสามารถสรุปได้ว่า บุคคลที่มีพฤติกรรมการไม่เสพยาบ้าซ้ำนั้นควรเป็นคนที่มีลักษณะ ดังนี้ ไม่เป็นคนผัดวันประกันพรุ่ง มีความเชื่อมั่นในตนเอง ใจแข็งเด็ดเดี่ยว เปิดใจกว้างรับฟังผู้อื่น ยอมรับสภาพความเป็นจริง มีความคิดในแง่บวก กล้าเผชิญหน้าเพื่อขอโอกาสในสังคม มีความสามารถเฉพาะตัว ไม่ตอกย้ำตนเอง และสามารถอดทนรอผลลัพธ์จากการปรับปรุงตัวได้ ซึ่งมีความคล้ายคลึงกับงานวิจัยของ วัฒนาพร สุขพรต (2533) ที่ได้ศึกษาความสัมพันธ์ของตัวแปรด้านเภสัชวิทยา ด้านจิตวิทยา และด้านสังคมกับระยะเวลาในการ

มีภาวะการติดยาซ้ำของผู้ติดเฮโรอีนในระหว่างการบำบัดรักษา โดยศึกษากับกลุ่มตัวอย่างเพศชายที่รับการบำบัดรักษาในคลินิคยาแห่งหนึ่ง โดยที่มีการรักษาครบตามกำหนดและอยู่ในระหว่างการบำบัดรักษาที่มีภาวะการติดยาซ้ำ โดยปรากฏว่า บุคลิกภาพด้านความภาคภูมิใจ บุคลิกภาพด้านความบกพร่องทางอารมณ์ บุคลิกภาพด้านความบกพร่องด้านการปรับตัวทางสังคม บุคลิกภาพด้านความอ่อนไหวทางอารมณ์ และบุคลิกภาพลักษณะนิสัยอันธพาล มีความสัมพันธ์กับระยะเวลาในการมีภาวะการติดยาซ้ำในระหว่างการบำบัด นอกจากการมีบุคลิกลักษณะดังที่กล่าวข้างต้นแล้ว ในส่วนบุคลิกด้านอื่นที่เป็นสาเหตุด้านบุคลิกเฉพาะตัวก็เป็นอีกสาเหตุหนึ่งที่ทำให้ไม่หวนกลับไปเสพยาบ้าซ้ำได้เช่นกัน

จากการสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้ให้ข้อมูลทั้ง 6 รายพบว่าบุคลิกลักษณะของแต่ละรายบุคคลจะมีรายละเอียดแตกต่างกันไปตามบริบทของสภาพแวดล้อมและสภาพจิตใจ โดยในเงื่อนไขที่แตกต่างเหล่านี้จะเป็นตัวสนับสนุนให้มีพฤติกรรมการไม่เสพยาบ้าซ้ำ ซึ่งผู้วิจัยขอนำเสนอในภาพรวม ดังนี้

การเปลี่ยนแปลงของช่วงอายุ ทำให้วัยเปลี่ยนแปลงไป ในขณะที่ยังเป็นผู้เสพนั้นเป็นช่วงวัยรุ่นที่มีความอยากรู้อยากลอง อยากท่องเที่ยว อยากได้ประสบการณ์ใหม่ ซึ่งวัยรุ่นเป็นช่วงที่อยู่ระหว่างการปรับตัวที่อยู่กึ่งกลางระหว่างวัยเด็กที่จะก้าวไปสู่วัยผู้ใหญ่จึงมีความรู้สึกว่าสามารถรับผิดชอบตนเอง แต่เนื่องจากวุฒิภาวะอาจยังไม่เพียงพอ หากเจอสถานการณ์ที่เป็นอุปสรรคของชีวิตอาจทำให้หลงเดินทางผิด โดยการเสพยาบ้า หรือแม้แต่การต้องการเที่ยวและเข้าร่วมกลุ่มกับเพื่อนโดยไม่ทันคิดถึงผลกระทบในภายภาคหน้า ทำให้เหตุผลอยู่ภายหลังอารมณ์ความรู้สึก มองคนใกล้ชิดคือบุคคลที่มีความคิดตรงกันข้ามและมองเห็นว่าเพื่อนคือสิ่งที่สำคัญ แต่เมื่อถึงเวลาที่ช่วงวัยได้เปลี่ยนแปลงไป ความคิดย่อมเปลี่ยนไป ประกอบกับมีภาระหน้าที่และความคาดหวังของครอบครัว เช่น การเป็นพี่ชายคนโตหรือลูกชายคนเดียวที่ต้องเป็นหัวแรงหลักในการหารายได้ การมีครอบครัวของตัวเองจึงต้องสร้างเนื้อสร้างตัวเพื่ออนาคตของลูก ดังนั้นการดื่มกิน เที่ยวเล่น ใช้จ่ายเงินเพียงผู้เดียว อาจไม่ใช่สาระสำคัญในชีวิตอีกต่อไป การที่มีช่วงวัยที่เปลี่ยนไปจึงเป็นอีกสาเหตุหนึ่งที่ทำให้เปลี่ยนลำดับความสำคัญของชีวิตไป

การเข้าสู่วัยผู้ใหญ่ทำให้มีความสนใจที่จะมีครอบครัวของตัวเอง มองหาคนรู้ใจและต้องการคบหาคนดีเพื่อมาเป็นคู่ชีวิตต่อไปในอนาคต จึงมีความต้องการที่จะให้ตนเองดูดี หล่อเป็นที่ดึงดูดใจของเพศตรงข้าม เพราะในขณะที่เสพยาบ้าจะทำให้ร่างการดูทรุดโทรม หน้าตามีริ้วรอย ไฝฝ้า ดังนั้นความต้องการมีบุคลิกที่ดี ดึงดูดเพศตรงข้าม เป็นอีกสาเหตุหนึ่งที่เกี่ยวข้องกับการมีพฤติกรรมการไปเสพยาบ้าซ้ำ

ผู้ให้ข้อมูลบางคนมีบุคลิกที่เกรงใจภรรยามาก โดยมีความสัมพันธ์ในบ้านคือมีภรรยาเป็นใหญ่ จึงถูกควบคุมในหลายๆ ด้าน โดยเฉพาะเรื่องค่าใช้จ่ายจึงทำให้ไม่มีเงินเพียงพอที่จะนำไปซื้อยาบ้าเสพได้ ประกอบกับการเดินทางไปยังสถานที่ต่างๆ ที่เป็นแหล่งสุ่มเสี่ยงต่อการซื้อ

ขาย เสพยาบ้า จะไม่ได้รับการอนุญาตจากภรรยา ดังนั้นการมีบุคลิกที่มีความเคารพ หรือเกรงใจบุคคลใกล้ชิดจึงเป็นอีกสาเหตุหนึ่งที่ทำให้ภายหลังจากการบำบัดแล้วไม่หวนกลับไปเสพยาบ้า

ผู้ให้ข้อมูลรายหนึ่งมีทักษะและมีความรักในการเล่นกีฬาฟุตบอลเป็นอย่างมาก แต่เนื่องจากการเป็นนักกีฬาต้องมีร่างกายที่แข็งแรง โดยเฉพาะนักกีฬาฟุตบอลที่ต้องใช้แรงจากการวิ่ง การเตะ และการป้องกันตัวจากการปะทะเพื่อครอบครองลูกบอล ดังนั้นความแข็งแรงของร่างกายจึงมีความสำคัญอย่างมาก รวมถึงต้องมีสมาธิและความคิด ควบคุมอารมณ์ตนเองในการเล่นบอลอยู่ตลอดเวลา ดังนั้นหากยังมีการเสพยาบ้าอยู่จะทำให้ร่างกายเหนื่อยง่าย ประสิทธิภาพในการเตะฟุตบอลจะลดลง และหากไม่ได้เสพยาบ้าจะทำให้มีอาการหงุดหงิด โมโหง่าย จึงทำให้เป็นอุปสรรคต่อการเล่นฟุตบอล

ผู้ให้ข้อมูลบางรายมีบุคลิกมัธยัสถ์ ควบคุมเรื่องค่าใช้จ่ายของตนเอง ซึ่งก่อนที่จะได้รับการบำบัดนั้นผู้ให้ข้อมูลรายนี้เป็นผู้ค้ายาบ้ารายย่อย จึงได้รับส่วนแบ่งและกำไรเป็นยาบ้าเพื่อนำมาเสพแต่เมื่อได้รับการบำบัดแล้วผู้ค้ายาบ้ารายใหญ่ไม่กล้านำยาบ้ามาให้ขาย เนื่องจากไม่ไว้วางใจว่าผู้ให้ข้อมูลรายนี้จะเป็นสายสืบให้กับตำรวจหรือไม่ ทำให้ผู้ให้ข้อมูลรายนี้ต้องซื้อยาบ้าเสพเอง เมื่อเห็นว่าจะมีค่าใช้จ่ายเพิ่มมากขึ้น และยาบ้ามีราคาแพงเกินกว่ารายได้ จึงทำให้ยุติการเสพยาบ้าได้

การรับรู้ว่าตนเป็นความคาดหวังของบุคคลในครอบครัว

จากการศึกษา กลุ่มผู้ให้ข้อมูลทั้งหมด 6 คน เป็นเพศชาย ซึ่งมีอายุอยู่ระหว่าง 15-35 ปี โดยมีอายุเฉลี่ยประมาณ 23 ปี เป็นบุตรคนที่ 1 จำนวน 3 คน เป็นลูกคนเดียวจำนวน 2 คนและเป็นบุตรลำดับสุดท้าย จำนวน 1 คน กลุ่มผู้ให้ข้อมูลส่วนใหญ่ได้รับการศึกษาอยู่ในระดับมัธยมศึกษาปีที่ 3-4 เมื่อบุคคลเหล่านี้ไม่ได้รับการศึกษาอย่างต่อเนื่อง ทำให้ต้องหันเหชีวิตไปสู่การทำงาน ประกอบกับบุคคลเหล่านี้ส่วนใหญ่เป็นบุตรชายคนโต ที่มีอายุอยู่ในช่วงของการหารายได้ จึงเป็นความคาดหวังจากคนในครอบครัวให้เป็นหัวเรี่ยวหัวแรงหลักในการหารายได้เพื่อนำมาจุนเจือครอบครัว และหาเลี้ยงชีพของตัวเอง

เมื่อชีวิตของกลุ่มผู้ให้ข้อมูลเหล่านี้ได้ก้าวเข้าสู่ความพลาดพลั้ง ครอบครัวจึงเป็นเสมือนเสาหลักให้ยึดเกาะ การมีครอบครัวให้รับผิดชอบและเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสามารถยุติการเสพยาบ้าและไม่หวนกลับไปเสพยาบ้าซ้ำได้ โดยผู้ให้ข้อมูลกล่าวว่าในระหว่างการบำบัดฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดนั้นเป็นช่วงที่ยากลำบากที่สุดแต่ในช่วงที่ยากลำบากเหล่านั้นกลับได้เห็นถึงความห่วงใยจากคนในครอบครัวที่คอยให้ความช่วยเหลือและให้กำลังใจ จึงทำให้ผ่านพ้นไปได้

กลุ่มผู้ให้ข้อมูลส่วนใหญ่เป็นบุตรคนที่ 1 และเป็นลูกชายคนเดียวของครอบครัว จึงเป็นอีกสาเหตุหนึ่งที่ทำให้ผู้ให้ข้อมูลบางคนรับรู้ในหน้าที่และความคาดหวังจากคนใกล้ชิดของตนเอง โดยผู้ให้ข้อมูลบางคนรับรู้ว่าตนเป็นพี่ชายคนโต จึงต้องเป็นแบบอย่างที่ดีให้กับน้องที่ยึดถือ

พี่ชายเป็นตัวแบบ, การดำรงสถานะเป็นพ่อและหัวหน้าครอบครัว จึงรับรู้ว่าตนควรเป็นแบบอย่างที่ดีให้กับลูก ไม่ควรทำให้ลูกผิดหวังหรืออับอายที่ถูกกล่าวหาว่ามีพ่อเป็นผู้ติดยาเสพติด แต่ควรมีหน้าที่ในการหารายได้เพื่อการสร้างอนาคตให้กับลูก, การดำรงสถานะเป็นลูกชายคนเดียว จึงรับรู้ว่าตนเป็นความคาดหวังของพ่อและแม่ ในการหาเลี้ยงตนเองและครอบครัวต่อไป มีเพียงตนเองเท่านั้นที่จะกอบกู้ชื่อเสียงของครอบครัวกลับคืนมา หรือแม้กระทั่งการอยู่ในครอบครัวที่มีสมาชิกในครอบครัวเป็นบุคคลที่มีชื่อเสียง และอยู่ในสังคมระดับสูงจึงรับรู้ว่าตนไม่ควรทำตัวให้ครอบคัวต้องอับอายและได้รับการดูหมิ่นจากบุคคลภายนอก

การรับรู้ว่าตนเป็นความคาดหวังของบุคคลในครอบครัวนี้มีความสัมพันธ์กับลักษณะของตัวบุคคลว่าดำรงตนอยู่ในสถานะใดของครอบครัว หรือแม้แต่การดำรงอยู่ในสภาพครอบครัวในลักษณะต่างๆ ซึ่งลักษณะดังกล่าวมีความเกี่ยวข้องกับการรับรู้ในหน้าที่ตนเองว่าตนควรมีการกระทำพฤติกรรมในรูปแบบใดให้เกิดความเหมาะสมต่อสถานะของตนเอง สามารถอธิบายได้ด้วยทฤษฎีบุคลิกภาพของแอดเลอร์ (Individual Psychology) ที่อธิบายไว้ว่ามนุษย์มีโอกาสที่จะปรับตัวให้ดีขึ้นหรือเลวลงนั้น ควรให้ความสำคัญต่อบุคลิกส่วนตัวของผู้กระทำ โดยแอดเลอร์ได้อธิบายถึงองค์ประกอบที่มีอิทธิพลต่อบุคลิกภาพไว้ว่า ลำดับการเกิด (Birth order) มีอิทธิพลต่อบุคลิกภาพของบุคคล โดยเขาสังเกตว่าบุคลิกภาพของลูกในแต่ละลำดับการเกิดในครอบครัวหนึ่งๆ มีความแตกต่างกันอย่างชัดเจน เช่น ลูกคนแรก (Firstborn) จะเป็นผู้ที่พ่อและแม่คาดหวังไว้ว่าลูกคนโตจะต้องเป็นผู้รับผิดชอบครอบครัว ให้ความร่วมมือในการดูแลน้องๆ และรับผิดชอบในภาระกิจต่างๆ ของครอบครัวต่อไป ลูกคนเดียว (Only Child) มักเป็นผู้ที่พ่อและแม่ทุ่มเทความสนใจให้อย่างเต็มที่ จึงเป็นเพียงความคาดหวังเดียวของครอบครัว เป็นต้น ซึ่งจะเห็นได้จากผลการวิจัยที่พบว่า ผู้ให้ข้อมูลส่วนใหญ่จะเป็นพี่ชายคนโตและเป็นลูกชายคนเดียวของครอบครัว จะมีการรับรู้ในความคาดหวังของครอบครัวและรับรู้ว่าควรเป็นแบบอย่างที่ดีให้กับน้องคนอื่น มาโดยตลอดซึ่งการรับรู้เหล่านี้จะขึ้นอยู่กับประสบการณ์ที่แตกต่างกันของแต่ละบุคคล ซึ่งแอดเลอร์ได้อธิบายเพิ่มเติมไว้อีกว่าอิทธิพลของตำแหน่งหรือรูปแบบของครอบครัวก็มีความสำคัญเช่นกันในการกำหนดว่าบุคคลนั้นควรมีพฤติกรรมเช่นใด เช่น การอยู่ในครอบครัวที่มีความรุนแรงและขัดแย้ง ส่งผลให้บุคคลนั้นมีบุคลิกที่ไม่มั่นใจ ขาดที่พึ่งพิง หรือการที่บุคคลอาศัยอยู่ในครอบครัวที่มีฐานะดี มีผู้คนนับหน้าถือตา บุคคลนั้นจะมีการรับรู้ถึงแบบแผนการดำรงชีวิตที่ต้องแตกต่างๆ จากผู้ที่อาศัยอยู่ในรูปแบบของครอบครัวในลักษณะอื่นๆ

จากผลการวิจัยที่พบว่าการรับรู้ว่าตนเป็นความคาดหวังของบุคคลในครอบครัวนี้ เป็นสาเหตุหนึ่งที่เกี่ยวข้องกับพฤติกรรมการไม่เสพยาบ้าซ้ำ ซึ่งมีความคล้ายคลึงกับงานวิจัยของสุนีรัตน์ บริพันธ์และศรีพรรณ สว่างวงศ์ (2544: 46-47) ที่ได้ศึกษาถึงปัจจัยที่มีผลต่อการเลิกเสพยาเสพติดของผู้ที่เคยผ่านการบำบัดรักษา โดยศึกษาในกลุ่มผู้ที่เคยผ่านการบำบัดรักษายาเสพติดในจังหวัดแห่งหนึ่งมีพฤติกรรมไม่กลับไปเสพยาเสพติดซ้ำ ที่อยู่ในระบบสมัครใจ เป็นเวลามากกว่า 1 ปี ขึ้นไป ผลการศึกษาพบว่า ปัจจัยเบื้องต้นที่นำไปสู่การเลิกเสพยาเสพติดคือ

การสมัครใจเข้ารับการบำบัดรักษาจากสถานบำบัด โดยมีแรงบันดาลใจที่สำคัญที่ต้องการเลิกเสพยาเสพติดคือ ความรับผิดชอบและภาระหน้าที่ที่ต้องเลี้ยงดูครอบครัว เพราะตระหนักในความรัก ความห่วงใยของพ่อแม่ ไม่อยากให้พ่อแม่เสียใจและเป็นทุกข์ ต้องการเอาชนะคำสบประมาท และการดูถูกดูแคลนจากคนอื่น

ดังนั้นสามารถสรุปได้ว่าการที่บุคคลเหล่านี้เป็นความคาดหวังของครอบครัวและมีการรับรู้ถึงภาระหน้าที่ความรับผิดชอบต่อครอบครัวทั้งในสถานะของความเป็นลูกผู้ชายที่ต้องทำงานหาเลี้ยงครอบครัวตนเองในอนาคต, การมีช่วงอายุที่อยู่ในวัยที่ควรเป็นหัวแรงหลักในการหารายได้เข้าสู่ครอบครัว และการเป็นพี่ชายคนโต,หัวหน้าครอบครัว, การเป็นลูกชายคนเดียว และการดำรงอยู่ในครอบครัวที่มีชื่อเสียง เป็นอีกสาเหตุหนึ่งที่เกี่ยวข้องกับการมีพฤติกรรมการไม่เสพยาบ้าซ้ำ

การยับยั้งขัดขวางกระบวนการหวนกลับไปเสพยาบ้าซ้ำจากตัวผู้เสพ

จากการศึกษาพบว่าผู้ให้ข้อมูลมีความรับรู้ถึงสาเหตุและปัจจัยที่ทำให้มีพฤติกรรมการหวนกลับไปเสพยาบ้าซ้ำ ยกตัวอย่างเช่น การอยู่สภาพแวดล้อมเดิม ได้แก่ เห็นอุปกรณ์การเสพยาบ้า เห็นสถานที่เสพยาบ้า คบกับเพื่อนกลุ่มเดิม อยู่อาศัยในสภาพแวดล้อมที่มียาบ้าระบาด การอยู่ในสภาพแวดล้อมที่ก่อให้เกิดอารมณ์เศร้า โมโห ผิดหวัง, การมีพฤติกรรมเดิม ได้แก่ เสพยาบ้าภายหลังจากการดื่มสังสรรค์ การเป็นผู้จัดส่งยาบ้าหรือเป็นผู้ค้ายาบ้ารายย่อย, การมีปัจจัยสนับสนุน ได้แก่ การมีเงินติดตัวที่เพียงพอต่อการซื้อยาบ้า การได้รับยาบ้าแบบไม่เสียค่าใช้จ่าย, การเข้าใจวัตถุประสงค์ของการใช้ยาบ้า ได้แก่ เพื่อใช้ในการทำงาน เพื่อเพิ่มความสนุกสนาน ใช้ยาบ้าเพราะความอยากรู้อยากลอง เป็นต้น ผู้ให้ข้อมูลเหล่านี้จะมีความเข้าใจในสาเหตุที่ทำให้มีพฤติกรรมการหวนกลับไปเสพยาบ้าซ้ำ จึงสามารถจัดการกับอารมณ์ความอยาก และจัดการกับต้นเหตุที่ทำให้เกิดอาการต่างๆ ได้ โดยการลดโอกาสในการเสพยาบ้า ซึ่งเป็นอีกสาเหตุหนึ่งที่ผู้ให้ข้อมูลใช้เป็นเงื่อนไขในการต่อรองในสถานการณ์ที่เสี่ยงต่อการหวนกลับไปเสพยาบ้าซ้ำ เช่น หากมีการดื่มสังสรรค์กันผู้ให้ข้อมูลบางรายจะขอให้ดื่มกินกันที่บ้านของตนเพราะมีภรรยาและลูกอยู่ด้วยทำให้ไม่กล้าที่จะเสพยาบ้าภายในบ้าน เป็นต้น นอกจากการเข้าใจในสาเหตุที่ทำให้ตนหวนกลับไปเสพยาบ้าซ้ำแล้ว ผู้ให้ข้อมูลเหล่านี้ยังมีการกระทำการขัดขวางหรือยับยั้งกระบวนการที่ทำให้หวนกลับไปเสพยาบ้าซ้ำด้วย ซึ่งผู้วิจัยได้สรุปเป็นภาพรวม ดังนี้

การเบี่ยงเบนความสนใจของตนเองไปสู่กิจกรรมที่ชื่นชอบ เป็นอีกกระบวนการหนึ่งที่ผู้ให้ข้อมูลหลายคนได้นำมาปฏิบัติเพื่อเป็นการยับยั้งและขัดขวางพฤติกรรมการหวนกลับไปเสพยาบ้าซ้ำ เนื่องจากอารมณ์ความอยากเสพยาบ้าจะเกิดขึ้นเสมอเมื่อมีการนึกถึงสิ่งเร้าหรือตัวกระตุ้น เช่น กลุ่มเพื่อนเก่าที่กำลังเสพยาบ้า หากมีการเบี่ยงเบนความคิดจะเป็นการขัดขวางสาเหตุที่ทำให้เกิดอาการอยากได้ ดังนั้นกลุ่มผู้ให้ข้อมูลจึงมีการทุ่มเทความสนใจไปกับสิ่งที่ตนเองชอบมากขึ้น เช่น การสะสมพระเครื่อง การซ่อมรถจักรยานยนต์ การตีไก่ชน และการเล่น

ฟุตบอล เป็นต้น ดังนั้นในการทำกิจกรรมเหล่านี้นอกจากเป็นการเพิ่มความเพลิดเพลิน ลดเวลาว่าง ลดอารมณ์อยากยาบ้าแล้วยังทำให้กลุ่มผู้ให้ข้อมูลอยู่ห่างจากเพื่อนกลุ่มเดิม หรือกิจกรรมเดิมที่นำไปสู่การเสพยาบ้า จึงเป็นการขัดขวางกระบวนการที่จะนำไปสู่การหวนกลับไปเสพยาบ้าได้

การตีตัวออกห่างจากกลุ่มเพื่อน โดยเฉพาะการตีตัวออกห่างจากกลุ่มเพื่อนที่เสพยาบ้าและผู้ค้ายาบ้า ซึ่งความสัมพันธ์ในลักษณะนี้แบ่งออกได้เป็น 2 รูปแบบ ได้แก่ การเลิกคบกับกลุ่มเพื่อนเสพ และการเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์กับกลุ่มเพื่อนเสพที่อาจเป็นเพียงการเปลี่ยนแปลงระดับความสัมพันธ์และกิจกรรมที่ทำร่วมกันเท่านั้น ไม่จำเป็นต้องเปลี่ยนกลุ่มเพื่อนเสมอไป ซึ่งจากการสอบถามถึงกลุ่มผู้ที่ผ่านการบำบัด ทั้งที่มีพฤติกรรมการเสพยาบ้าซ้ำและไม่หวนกลับไปเสพยาบ้าซ้ำนั้น พบว่าแม้เพื่อนจะเป็นปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมในภายหลังการบำบัดฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดแล้วนั้น แต่การเปลี่ยนกลุ่มเพื่อนหรือการเลิกคบเพื่อนกลุ่มเสพอาจไม่ได้เป็นวิธีการป้องกันการหวนกลับไปเสพยาบ้าซ้ำเสมอไป โดยรูปแบบในการคบเพื่อนของผู้ให้ข้อมูลมีความหลากหลายกันไปซึ่งมีความสัมพันธ์กับปัจจัยด้านบุคลิกส่วนบุคคลที่มีทักษะในด้านต่าง ๆ ที่ใช้หลีกเลี่ยงตัวกระตุ้นและสถานการณ์เสี่ยงต่อการหวนกลับไปเสพยาบ้าซ้ำ เช่น ทักษะด้านการปฏิเสธ ทักษะด้านการตัดสินใจและแก้ปัญหา การจัดการอารมณ์และความเครียด จึงทำให้สามารถควบคุมตนเองไม่ให้กระทำพฤติกรรมอันส่งผลต่อการหวนกลับไปเสพยาบ้าซ้ำแม้จะยังคงคบหากับเพื่อนกลุ่มเสพเช่นเดิม ในการเปลี่ยนกลุ่มเพื่อนหรือการเลิกคบกลุ่มเพื่อนเสพนั้นจึงอาจเป็นวิธีหนึ่งที่ก่อให้เกิดพฤติกรรมการไม่หวนกลับไปเสพยาบ้าซ้ำ ซึ่งจะมีความเหมาะสมกับผู้ให้ข้อมูลบางรายที่มีลักษณะบุคลิกที่ไม่พึ่งพาบุคคลอื่น มีสิ่งยึดเหนี่ยวจิตใจที่เข้มแข็ง และมีการเปลี่ยนแปลงการดำเนินชีวิตอย่างชัดเจน ประกอบกับได้เปลี่ยนมุมมองและเจตคติต่อเพื่อนไปในทางลบ โดยผู้ให้ข้อมูลรายหนึ่งได้เปลี่ยนแปลงเจตคติที่มีต่อเพื่อนกลุ่มเสพไปอย่างสิ้นเชิงภายหลังจากการบำบัดเสร็จสิ้น เนื่องจากในช่วงการต้องโทษตามกฎหมายและการเข้ารับการบำบัด กลับพบว่ากลุ่มเพื่อนเสพเหล่านี้ไม่เคยแสดงความห่วงใย และมาเยี่ยมเยียน มีเพียงครอบครัวเท่านั้นที่ให้ความช่วยเหลือ ภายหลังการบำบัดเสร็จสิ้นจึงได้เปลี่ยนเจตคติที่มีต่อเพื่อนไปในด้านลบ ได้ตีตัวออกห่างจนไม่มีการพบปะกับกลุ่มเพื่อนเสพอีกต่อไป แต่ในบางรายที่อยู่อาศัยอยู่ในสภาพแวดล้อมเดิม มีสิ่งกระตุ้นอยู่รายล้อม มีพฤติกรรมค้ายาเสพติด มีบุคลิกต้องการที่พึ่งพา ขาดแคลนสิ่งยึดเหนี่ยวทางจิตใจ การเลิกคบกับเพื่อนกลุ่มเสพนี้อาจเป็นวิธีที่กระทำได้ยากประกอบกับการมีบุคลิกที่พึ่งพาผู้อื่น การต้องการการยอมรับการเลิกคบกับกลุ่มเพื่อนเก่าจึงอาจกลายเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้หวนกลับมาเสพยาบ้าซ้ำได้ เนื่องจากหากเลิกคบกับกลุ่มเพื่อนเสพแล้วทำให้กลายเป็นบุคคลที่ไม่มีเพื่อน โดยเฉพาะช่วงที่เพิ่งผ่านพ้นการบำบัด ผู้ผ่านการบำบัดจะขาดความมั่นใจในการยอมรับจากบุคคลรอบข้าง ยังไม่สามารถปรับตัวเข้ากับสภาพชีวิตภายหลังจากการบำบัด การขาดเพื่อนพูดคุยจะทำให้รู้สึกเหงาจนทำให้เห็นด้านลบของการคงสภาพผู้ยุติการเสพยาบ้า มากกว่าด้านบวก เนื่องจากในตอนเสพ

ยาบ้านั้น ผู้ผ่านการบำบัดจะมีกลุ่มเพื่อนจำนวนมาก แต่เมื่อภายหลังการบำบัดกลับพบว่าไม่มีเพื่อนจึงเกิดความอ้างว้าง ไม่มีเพื่อนคุยจนทำให้มองเห็นว่าการเสพยาบ้าจะทำให้มีเพื่อนเยอะ และมีพฤติกรรมการหวนกลับไปเสพยาบ้าซ้ำอีกครั้ง ดังนั้นกลุ่มผู้ให้ข้อมูลที่มีบุคลิกเหล่านี้จึงต้องมีการปรับความสัมพันธ์ในการคบหาเพื่อนมากกว่าการตีตัวออกห่างจากกลุ่มเพื่อนเดิม ซึ่งผู้ให้ข้อมูลกลุ่มนี้มีความเห็นว่าไม่มีความจำเป็นที่จะต้องเลิกคบกับกลุ่มเพื่อนเสพ กลับมีความคิดว่าการคบเพื่อนกลุ่มเสพถือเป็นผลดีที่สามารถเปรียบเทียบถึงการมีสภาพชีวิตการเป็นผู้เสพที่มีแต่ความย่ำแย่ แต่กลับปรากฏผลดีต่อสภาพชีวิตของตนเองที่ยุติการเสพยาบ้าได้ ทำให้มีเจตคติด้านบวกและให้การนับถือต่อตนเองมากขึ้น รวมถึงมีความภาคภูมิใจที่สามารถให้คำแนะนำต่อบุคคลอื่นได้ จึงกลายเป็นกำลังใจอย่างหนึ่งในการคงสภาพการเป็นผู้ยุติการเสพยาบ้าซ้ำต่อไป

ผลการศึกษาที่พบว่าการตีตัวออกห่างหรือเปลี่ยนแปลงระดับความสัมพันธ์ของเพื่อนกลุ่มเสพนั้นมีความคล้ายคลึงกับงานวิจัยของ วริญญา อรรถยุติ (2543: 120) ที่ศึกษาเรื่อง การเปรียบเทียบทักษะชีวิตของวัยรุ่นที่ติดยาเสพติด และไม่ติดยาเสพติดในกรุงเทพมหานคร พบว่าวัยรุ่นชายที่มีอิทธิพลของเพื่อนอยู่ในระดับต่ำจะมีทักษะชีวิตรายด้าน 7 ด้านได้แก่ ทักษะชีวิตด้านการคิดอย่างมีวิจารณญาณ ด้านการตระหนักรู้ในตน ด้านการเห็นคุณค่าในตนเอง ด้านความรับผิดชอบต่อสังคม ด้านการสื่อสารและสร้างสัมพันธภาพ ด้านการตัดสินใจและการแก้ปัญหา และด้านการจัดการกับอารมณ์และความเครียด ที่สูงกว่าอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 แสดงถึงอิทธิพลของเพื่อนมีผลต่อระดับทักษะชีวิตของวัยรุ่นชาย หากมีทักษะอยู่ในระดับดี จะไม่ยอมให้เพื่อนเข้ามามีอิทธิพลต่อตนเองมากนัก เพราะตนเองมีความสามารถในการใช้ปัญญาและศักยภาพที่ตนมีอยู่มากกว่าจะคล้อยตามความคิดเห็นหรือการชักจูงของเพื่อนได้โดยง่าย

การปรับสภาพการดำรงชีวิตภายหลังการเข้ารับการบำบัดของผู้ให้ข้อมูลนั้นเป็นอีกวิธีหนึ่งที่ผู้ให้ข้อมูลใช้เพื่อยับยั้งขัดขวาง และควบคุมพฤติกรรมของตนเองเพื่อไม่ให้หวนกลับไปเสพยาบ้าซ้ำอีก ซึ่งการปรับสภาพการดำรงชีวิตเหล่านี้มีความแตกต่างกันไปตามบริบทในแต่ละบุคคล หากผู้ใดมีสาเหตุที่สนับสนุนต่อพฤติกรรมการไม่เสพยาบ้าซ้ำมากกว่าสาเหตุที่ต่อต้านก็จะทำให้บุคคลนั้นสามารถยุติการเสพยาบ้าและมีพฤติกรรมการไม่หวนกลับไปเสพยาบ้าซ้ำได้อย่างรวดเร็วและมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

จากการศึกษาพบว่ากลุ่มผู้ให้ข้อมูลได้มีการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตประจำวันภายหลังจากการบำบัดฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด ซึ่งในแต่ละรายจะมีสาเหตุของการใช้ยาบ้าที่แตกต่างกันจึงมีการปรับปรุงแก้ไขวิธีการดำเนินชีวิตที่แตกต่างกัน เช่น ผู้ที่ใช้ยาบ้าเพื่อการทำงานในเวลากลางคืน ได้มีการปรับเปลี่ยนตารางการทำงานให้ทำงานในช่วงเวลาตอนกลางวัน, ผู้ที่ใช้ยาบ้าเพื่อเข้าร่วมกลุ่มกับเพื่อนเสพ ได้มีการเปลี่ยนวิธีการคบเพื่อน หรือมีกลุ่มเพื่อนใหม่ และผู้ที่เคยเป็นเด็กเดินยาหรือผู้จัดส่งยาบ้าได้ย้ายสถานที่อยู่อาศัยไปจากแหล่งเดิม โดยการมี

สภาพแวดล้อมใหม่เหล่านี้เป็นสาเหตุที่สนับสนุนให้กลุ่มผู้ให้ข้อมูลมีพฤติกรรมการไม่หวนกลับไปเสพยาบ้าซ้ำ โดยเฉพาะบางรายที่ได้แรงสนับสนุนจากสังคม เช่น การให้โอกาสเข้าทำงาน การให้การยอมรับจากบุคคลรอบข้าง การอยู่อาศัยในสถานที่ที่ไม่เป็นแหล่งระบาดของยาบ้า และการได้รับผลตอบแทนจากการมีพฤติกรรมการไม่เสพยาบ้าซ้ำ ทำให้เกิดความต้องการที่จะคงสภาพการเป็นผู้ไม่เสพยาบ้าซ้ำ

การปรับสภาพการดำรงชีวิตเพื่อเอื้อต่อพฤติกรรมการไม่หวนกลับไปเสพยาบ้าซ้ำนั้นทำให้เกิดผลดีหลายอย่าง การได้เห็นผลดีจากการปรับสภาพการดำรงชีวิตจึงเป็นอีกสาเหตุหนึ่งที่สนับสนุนต่อการมีพฤติกรรมการคงสภาพการเป็นผู้ยุติการเสพยาบ้า เช่น หลังจากยุติการเสพยาบ้าทำให้มีเงินเก็บในครอบครัวมากขึ้น จึงลดความเครียดเรื่องการเงินในครอบครัว และลดแรงกดดันจากภายนอกที่เคยได้รับคำพูดจาถากถางจากบุคคลรอบข้าง เกิดความผ่อนคลายจากความกังวลใจในการควบคุมความประพฤติ ส่งผลให้มีความสัมพันธ์ในครอบครัวและบุคคลรอบข้างที่ดีมากขึ้น จากการสัมภาษณ์พบว่า สภาพร่างกายและจิตใจของผู้ให้ข้อมูลทุกคนได้รับการฟื้นฟูให้คืนสู่สภาพปกติจากกระบวนการบำบัด ส่งผลให้ร่างกายสามารถทำงานหนักได้มากขึ้น ลดภาวะเครียด กังวลใจที่เกิดจากกระบวนการเสพยาบ้า โดยเฉพาะการได้เห็นถึงสภาพชีวิตที่ดีในทิศทางบวก เช่น มีผู้ให้ข้อมูลรายหนึ่งสามารถซื้อรถยนต์และสามารถเปิดกิจการเป็นของตนเองได้จึงมีความภาคภูมิใจในผลของการกระทำนี้เป็นอย่างมาก ดังนั้นการได้เห็นผลดีจากการปรับสภาพการดำรงชีวิตเพื่อเอื้อต่อพฤติกรรมการไม่เสพยาบ้าซ้ำนั้นจึงเป็นสาเหตุสนับสนุนให้คงสภาพการเป็นผู้ไม่เสพยาบ้าได้ต่อไป เนื่องจากได้เห็นผลลัพธ์เป็นรูปธรรม ทำให้ตัวผู้กระทำเกิดความภาคภูมิใจ เห็นคุณค่าในตนเอง สามารถคาดหวังต่ออนาคตของตนเองได้ ประกอบกับผลจากการกระทำก่อให้เกิดความยอมรับจากสังคมภายนอก จึงเป็นสาเหตุสนับสนุนอย่างหนึ่งที่ทำให้เกิดพฤติกรรมการไม่หวนกลับไปเสพยาบ้าซ้ำได้อย่างต่อเนื่อง

จะเห็นได้ว่าการยับยั้งขัดขวางกระบวนการหวนกลับไปเสพยาบ้าซ้ำจากตัวผู้เสพนี้ต้องอาศัยการควบคุมตนเองเป็นอย่างมากเนื่องจากการปรับสภาพการดำรงชีวิตประจำวันเพื่อเอื้อต่อพฤติกรรมการไม่เสพยาบ้าซ้ำนั้นจะต้องพบเจออุปสรรคทั้งจากอาการของโรคสมองติดยาและจากแรงกดดันของสังคม หากบุคคลมีการควบคุมตนเองในการเปลี่ยนแปลงการดำรงชีวิตประจำวัน ก็จะทำให้บุคคลเหล่านี้สามารถคงสภาพการเป็นผู้มีพฤติกรรมการไม่เสพยาบ้าซ้ำได้อย่างต่อเนื่อง ซึ่งพฤติกรรมการยับยั้งขัดขวางกระบวนการหวนกลับไปเสพยาบ้าซ้ำจากตัวผู้เสพนี้สามารถอธิบายได้ด้วย แนวคิดการควบคุมตนเอง (Self Control) ซึ่งเป็นแนวคิดหนึ่งในทฤษฎีการวางเงื่อนไขแบบการกระทำ (Operant Conditioning) ของ สกินเนอร์ (Skinner) โดยอธิบายไว้ว่า บุคคลจะเป็นผู้ดำเนินการในการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมด้วยตนเอง ด้วยการที่บุคคลเป็นผู้กำหนดพฤติกรรมเป้าหมาย กระบวนการที่จะนำไปสู่เป้าหมายเพื่อให้มีความคงทนถาวร จึงเป็นการลดความสำคัญของอิทธิพลภายนอกลง โดยผ่านการเลือกที่จะกระทำหรือไม่กระทำพฤติกรรมจากการคำนึงถึงผลกรรมที่พึงประสงค์และไม่พึงประสงค์ที่จะได้รับจากการกระทำ

พฤติกรรม เช่น การไม่ทำพฤติกรรมที่ได้รับผลกรรมที่พึงพอใจเพียงเล็กน้อยในทันทีเพื่อหลีกเลี่ยงการได้รับผลกรรมที่ไม่พึงประสงค์อย่างมากในอนาคต เช่น การที่ผู้ให้ข้อมูลไม่หวนกลับไปเสพยาบ้าซ้ำ เพื่อจะได้ไม่ต้องมีสติที่ฟั่นเฟือนในอนาคต เป็นต้น และการทำพฤติกรรมที่ทำให้ได้รับผลกรรมที่ไม่พึงพอใจเพียงเล็กน้อย เพื่อที่จะได้รับผลกรรมที่พึงพอใจในอนาคต ยกตัวอย่างเช่น การเบี่ยงเบนความสนใจจากความสุขที่จะได้รับจากการเสพยาบ้าไปสู่การทำงานที่มากขึ้น เพื่อจะมีเงินเก็บเหลือเพียงพอสำหรับการซื้อรถยนต์ได้ เป็นต้น

ความมุ่งหวังต่อผลสำเร็จของสภาพชีวิตในอนาคต

จากการที่ผู้วิจัยเข้าร่วมสังเกตการณ์ในกระบวนการบำบัดฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดทำให้เห็นว่าผู้เข้ารับการบำบัดส่วนใหญ่มีความมุ่งหวังต่อสภาพชีวิตในอนาคต ในกระบวนการบำบัดนั้นผู้เข้ารับการบำบัดจะมีการตั้งเป้าให้กับชีวิตและมุ่งหวังต่อผลสำเร็จของสภาพชีวิตในอนาคต

จากการสัมภาษณ์กลุ่มผู้ให้ข้อมูล พบว่าผู้ให้ข้อมูลเหล่านี้สามารถบอกถึงแผนการและเป้าหมายในอนาคตได้ ผู้ให้ข้อมูลบางคนมีการวางแผนการดำเนินชีวิตทั้งในระยะยาวและระยะสั้น และพบว่าผู้ให้ข้อมูลที่มีพฤติกรรมการไม่หวนกลับไปเสพยาบ้าซ้ำจะมีความคิดคาดหวังต่ออนาคต มีความมุ่งมั่นที่จะดำเนินการ มีการวางแผนและเตรียมความพร้อม ยกตัวอย่างเช่น ผู้ให้ข้อมูลรายหนึ่งที่ปัจจุบันเข้าทำงานตามสัญญาจ้างชั่วคราวด้วยระยะเวลา 6 เดือนและภายหลังจากหมดสัญญาได้มีการวางแผนว่าจะเปิดกิจการร้านขายก๋วยเตี๋ยวที่ตลาดแห่งหนึ่ง จึงมีการฝึกและพัฒนาสูตรน้ำซุปของตนเอง และผู้ให้ข้อมูลอีกรายหนึ่งมีเป้าหมายของชีวิตคือการหาเงินทุนเพื่อขยายกิจการร้านรับซ่อมรถจักรยานยนต์ โดยจะเปลี่ยนเป็นร้านขายอะไหล่แต่งรถจักรยานยนต์ จากการสอบถาม ผู้วิจัยพบว่าผู้ให้ข้อมูลรายนี้ได้มีการวิเคราะห์และคาดการณ์ถึงพฤติกรรมการซื้อ ของกลุ่มวัยรุ่นประกอบกับมีลูกค้าประจำ จึงคาดว่าจะประสบความสำเร็จในกิจการดังกล่าว จึงต้องการเงินทุนเพื่อขยายกิจการ จากนั้นผู้ให้ข้อมูลรายนี้ได้ทำงานเพิ่มขึ้น โดยการเปิดร้านขายลูกชิ้นทอดและร้านกาแฟเพิ่มเติมในบริเวณเดียวกับร้านรับซ่อมรถจักรยานยนต์ของตนเอง เมื่อได้รายได้มาจะนำไปฝากไว้กับภรรยาเพื่อเป็นทุนสำหรับการขยายกิจการ เนื่องจากเห็นว่าตนเองไม่รอบคอบในการเก็บเงิน จึงให้ภรรยาช่วยเหลือเรื่องรายรับ-รายจ่าย แต่พบว่าผู้ที่ยังคงมีพฤติกรรมหวนกลับไปเสพยาบ้าซ้ำจะคิดเพียงแค่มีชีวิตรอดในแต่ละวันเท่านั้น มีการวางแผนการชีวิตแบบวันต่อวัน โดยให้เหตุผลว่าไม่กล้าคาดหวังต่ออนาคต, ไม่มีความพร้อมในการดำเนินชีวิตเพื่ออนาคต, ไม่ทราบวิธีการในดำเนินชีวิตเพื่อสู่ความสำเร็จ จะเห็นได้ว่าผู้ให้ข้อมูลเหล่านี้มีความมุ่งหวังต่อผลสำเร็จในอนาคตและมีการเตรียมความพร้อมและดำเนินการอย่างจริงจัง มีความสามารถในการคิดวิเคราะห์และจัดการกับปัญหาได้เป็นอย่างดี

แม้ผู้ให้ข้อมูลบางรายจะพบกับการเปลี่ยนแปลงของชีวิตที่ไม่ได้คาดหมายมาก่อน เช่น การได้รับการคัดเลือกเพื่อเข้ารับการฝึกทหาร แต่ผู้ให้ข้อมูลรายนี้สามารถวางแผนในการเข้ารับการเกณฑ์ทหารว่าจะศึกษาต่อในระบบการศึกษานอกโรงเรียน (กศน.) เพื่อสอบเข้าเรียนต่อในระดับนายสิบภายหลังจากการปลดประจำการ ประกอบกับมีความชอบและทักษะส่วนตัวในด้านการเล่นกีฬาฟุตบอลจึงมีการวางแผนในอนาคตว่าจะได้สมัครเข้าเล่นในทีมฟุตบอลทหารบกต่อไป ซึ่งผู้ให้ข้อมูลรายนี้ได้กล่าวว่าการคงสภาพเป็นผู้ยุติการเสพยาบ้าระหว่างการรอเข้ารับการฝึกทหารในผลัดต่อไปนั้น จะทำให้สามารถดำเนินชีวิตเป็นไปตามแผนที่ได้กำหนดไว้ เนื่องจากหากยังหวนกลับไปเสพยาบ้าซ้ำอีก อาจถูกจับกุม ดำเนินคดีความตามกฎหมายและไม่ได้รับการลบประวัติ ซึ่งจะส่งผลต่อการเข้ารับการฝึกทหารและไม่สามารถสอบเข้าสู่ระบบราชการได้

การเข้ารับการบำบัดฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดของผู้ให้ข้อมูลนั้นจึงเป็นเสมือนการเตรียมความพร้อมในหลายด้าน โดยเฉพาะด้านจิตใจ เช่น ทำให้เกิดความสบายใจในการเผชิญหน้าต่อเจ้าหน้าที่ตำรวจและพนักงานคุมประพฤติและกล้าเผชิญหน้าขอโอกาสต่อสังคม เกิดความสบายใจที่ไม่ต้องปกปิดครอบครัวเกี่ยวกับพฤติกรรมการเสพยาบ้า ลดความหวาดระแวงต่อผู้ใกล้ชิด และร่างกายได้รับการฟื้นฟูให้กลับสู่ปกติ ประกอบกับการให้โอกาสการกลับตัวและช่วยเหลือในด้านต่างๆ ภายหลังการบำบัด ทำให้ผู้ผ่านการบำบัดมีกำลังใจต่อการสร้างเป้าหมาย มีความคิดมุ่งหวังต่ออนาคต ซึ่งปัจจัยที่สนับสนุนให้เกิดความพร้อมเหล่านี้จึงเป็นสิ่งที่ผลักดันให้ผู้เข้ารับการบำบัดสามารถวางแผนและดำเนินการเพื่อความสำเร็จตามเป้าหมายได้ แต่หากว่ายังมีพฤติกรรมหวนกลับไปเสพยาบ้าซ้ำจะทำให้เกิดความระแวงในการกระทำต่างๆ ลดความมั่นใจและความมุ่งหวังต่ออนาคตจนทำให้ไม่กล้าที่จะคาดหวังต่ออนาคต มีการดำเนินชีวิตแบบไร้ทิศทางและเป้าหมาย จึงคิดเพียงแค่ใช้ชีวิตให้อยู่รอดไปแต่ละวันเท่านั้น

ดังนั้นสามารถสรุปได้ว่า การมีความมุ่งหวังต่อผลสำเร็จในอนาคตจึงเป็นแรงผลักดันอย่างหนึ่งที่ก่อให้เกิดเป้าหมายและทิศทางในการดำเนินชีวิต เกิดความคิดวิเคราะห์ถึงเงื่อนไขต่างๆ ที่นำไปสู่ผลสำเร็จตามความต้องการ ซึ่งกระบวนการในการดำเนินไปสู่เป้าหมายนั้นจำเป็นอย่างยิ่งต้องมีการยุติการเสพยาบ้าและคงสภาพการเป็นผู้ไม่เสพยาบ้าซ้ำ จึงได้ดำเนินชีวิตด้วยการมีพฤติกรรมการไม่เสพยาบ้าซ้ำได้อย่างต่อเนื่อง

การให้ความหมายต่อสัญลักษณ์เพื่อควบคุมและยึดเหนี่ยวจิตใจ

เนื่องจากกลุ่มผู้ให้ข้อมูลทั้ง 6 คน เคยเป็นผู้ที่เสพ/ติดยาบ้ามาก่อน ได้ดำเนินชีวิตไปตามวิถีทางที่ไม่สอดคล้องกับวัฒนธรรมหลักและเบี่ยงเบนไปจากบรรทัดฐานของสังคม ผิดกฎหมายบ้านเมืองและผิดศีลธรรม แต่เมื่อไม่สามารถต้านทานต่อแรงกดดันจากสังคมได้ กลุ่มคนเหล่านี้จึงมีการเปลี่ยนแปลงความคิดและการกระทำเพื่อให้เป็นที่ยอมรับในสังคมต่อไป

การให้ความหมายต่อสัญลักษณ์ในที่นี้ มิใช่เป็นเพียงวัตถุสิ่งของ แต่ยังหมายถึงการให้ความหมายต่อตัวบุคคลและเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อนำมาใช้ควบคุมและยึดเหนี่ยวจิตใจของตนเองให้กระทำพฤติกรรมการไม่หวนกลับไปเสพยาบ้าซ้ำ จากการสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้ให้ข้อมูลทั้งหมด พบว่าผู้ให้ข้อมูลแต่ละคนจะมีมูลเหตุในการกระทำพฤติกรรมการไม่หวนกลับไปเสพยาบ้าที่แตกต่างกัน

การมีสิ่งยึดเหนี่ยวจิตใจเป็นสาเหตุอย่างหนึ่งที่ผู้ให้ข้อมูลให้ความสำคัญเป็นอย่างมาก เนื่องจากผู้ให้ข้อมูลส่วนใหญ่มีความคิดว่าการมีพฤติกรรมการไม่หวนกลับไปเสพยาบ้าซ้ำนั้นต้องเกิดมาจากความต้องการที่จะยุติการเสพยาบ้าด้วยตนเองก่อน ซึ่งความต้องการเหล่านี้มีมูลเหตุจูงใจที่แตกต่างกันไปตามการให้ความหมายของแต่ละคน จากนั้นจึงใช้มูลเหตุเหล่านี้มาเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจให้เกิดการควบคุมพฤติกรรมและควบคุมจิตใจของตนเอง ซึ่งสามารถแบ่งสัญลักษณ์เพื่อการควบคุมและยึดเหนี่ยวจิตใจได้ดังนี้

1. การยึดถือสัญลักษณ์ทางศาสนาและความเชื่อเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ

กล่าวคือการให้ความหมายและความสำคัญของสัญลักษณ์ทางศาสนาเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจเพื่อก่อให้เกิดพฤติกรรมการไม่เสพยาบ้าซ้ำ ยกตัวอย่างเช่น ผู้ให้ข้อมูลรายหนึ่งใช้ศาสนาเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ เนื่องจากผู้ให้ข้อมูลรายนี้เคยมีพฤติกรรมลักขโมยสิ่งของมีค่าจากผู้อื่นโดยมีสาเหตุมาจากการเสพยาบ้า จึงได้ให้ความหมายว่าตนเองนั้นเป็น “คนบาป” แม้ทำผิดในสิ่งที่เล็กน้อยแต่เมื่อทำหลายครั้งแล้วนั้นก็เป็นสิ่งที่ผิดอย่างใหญ่หลวง จนเมื่อถึงเวลาหนึ่งที่ตนเองถูกแย่งของรักของหวงไป จึงทำให้เข้าใจความรู้สึกของผู้ที่ถูกตนเองลักขโมยของไป เมื่อผู้ให้ข้อมูลรายนี้ได้เข้ารับการบำบัดฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดจนสามารถยุติการเสพยาบ้าได้แล้ว ไม่มีความจำเป็นที่ต้องลักขโมยสิ่งของจากผู้อื่น ดังนั้นจึงได้นำพระเครื่องมาคล้องคอเพื่อให้เป็นสิ่งเตือนใจ ให้ยึดเหนี่ยวและควบคุมตนเองเมื่อเกิดความอยากเสพยาบ้า เนื่องจากผู้ให้ข้อมูลไม่ต้องการเป็นคนบาปตามความหมายที่ได้กล่าวไว้

ผู้ให้ข้อมูลรายหนึ่งมีความเชื่อต่อคำพูดของตนเอง เนื่องจากในกระบวนการบำบัดฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดนั้น ผู้ให้ข้อมูลรายนี้ได้ให้คำมั่นสัญญากับตนเอง, ครอบครัว และการลั่นวาจาสาบานต่อสิ่งศักดิ์สิทธ์ว่าจะไม่หวนกลับไปเสพยาบ้าซ้ำอีก ซึ่งผู้ให้ข้อมูลรายนี้ใช้คำพูดและคำสาบานของตนเป็นสิ่งยึดเหนี่ยวและควบคุมพฤติกรรมของตนเองเพราะเชื่อว่าหากผิดคำสาบานแล้วจะทำให้ตนเองมีอันเป็นไป การให้ความหมายต่อสัญลักษณ์ความเชื่อและการมีความเชื่อส่วนตัวในผลกรรมที่จะได้รับในการลั่นวาจาในพิธีศักดิ์สิทธ์นั้นก่อให้เกิดการควบคุมตนเองเพื่อไม่ให้หวนกลับไปเสพยาบ้าอีกต่อไป

2. การยึดถือตัวบุคคลและเหตุการณ์เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ

กล่าวคือการให้ความสำคัญและความหมายกับตัวบุคคลที่มีอิทธิพลต่อผู้กระทำและยึดถือเหตุการณ์ที่สำคัญ เพื่อการเบี่ยงเบนความสนใจและความรู้สึกที่ก่อให้เกิดการหวนกลับไปเสพยาบ้า จากการสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้ให้ข้อมูลทุกคนพบว่า ในแต่ละคนจะมีเหตุการณ์ที่ทำให้

เป็นจุดพลิกผันและก่อให้เกิดพฤติกรรมการไม่หวนกลับไปเสพยาบ้าซ้ำที่แตกต่างกันไป โดยส่วนใหญ่เหตุการณ์เหล่านี้มักเป็นเหตุการณ์สะเทือนอารมณ์ และเหตุการณ์ประทับใจ ผู้ให้ข้อมูลทุกคนจะมีเหตุการณ์ที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงความคิด อารมณ์ความรู้สึกและส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงสภาพชีวิตเพื่อเอื้อต่อการมีพฤติกรรมการไม่เสพยาบ้าซ้ำ

ผู้ให้ข้อมูลรายหนึ่งได้กล่าวถึงเหตุการณ์สะเทือนอารมณ์เมื่อกล่าวถึงสิ่งที่เป็นสิ่งยึดเหนี่ยวทางจิตใจ ด้วยน้ำเสียงที่สั่นเครือว่าเหตุการณ์ในวันที่ผู้ให้ข้อมูลรายนี้ถูกจับกุม ทำให้เกิดความกลัวที่จะไม่ได้เห็นหน้าครอบครัว กลัวว่าครอบครัวจะรับตนเองไม่ได้ โดยเฉพาะในเหตุการณ์ที่คุยโทรศัพท์กับลูกสาวซึ่งกำลังร้องไห้เรียกหาพ่อ เป็นจุดที่สะเทือนอารมณ์ให้กับผู้ให้ข้อมูลรายนี้ได้ยึดมั่นต่อมา หรือแม้แต่ผู้ให้ข้อมูลอีกรายหนึ่งที่ยึดถือเหตุการณ์ที่สะเทือนอารมณ์จากการที่ถูกจับกุม แม่ได้มาประกันตัวและร้องไห้มองลูกชายผ่านลูกกรงในห้องขัง ความต้องการกอดแม่ในวันนั้น เป็นสิ่งเตือนใจให้ยึดมั่นในการคงสภาพการมีพฤติกรรมการไม่เสพยาบ้าซ้ำภายหลังจากการบำบัดเสร็จสิ้น ซึ่งเหตุการณ์ที่สะเทือนอารมณ์เหล่านี้จะแตกต่างกันไปตามแต่ละบุคคลที่ให้ความสำคัญไปในบริบทต่างๆ ที่แตกต่างกัน ไม่เพียงแต่เหตุการณ์ที่สะเทือนอารมณ์เท่านั้น แต่เหตุการณ์ที่สร้างความประทับใจ เช่น การที่พ่อและแม่ซื้ออาหารที่ตนเองชอบมาฝาก ทั้งที่พ่อและแม่ไม่ทราบแม้แต่การเรียกชื่อของอาหารนั้น ทำให้เกิดเป็นความประทับใจจนกลายเป็นจุดเปลี่ยนแปลงของชีวิต

จากการศึกษาพบว่าผู้ให้ข้อมูลจะมีเหตุการณ์ที่เป็นจุดสะเทือนอารมณ์ที่แตกต่างกันออกไป แต่พบว่าส่วนใหญ่เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นมักเป็นเหตุการณ์ที่เกี่ยวข้องกับบุคคลในครอบครัว โดยเฉพาะผู้เป็นพ่อและแม่ของผู้ให้ข้อมูล เช่น การเห็นเหตุการณ์ที่พ่อและแม่พยายามช่วยเหลือทุกวิถีทางแม้กระทั่งการไปกู้ยืมเงินหนี้นอกระบบ การขอร้องต่อเจ้าหน้าที่ตำรวจเพื่อให้ลูกหลุดพ้นจากการถูกคุมขัง ช่วยเหลือในการยุติการเสพยาบ้าและคงสภาพการไม่เสพยาบ้าซ้ำ แม้น้ำตาจากการกล่าวถึงเหตุการณ์เหล่านั้นที่เต็มไปด้วยความซาบซึ้งและความสำนึกผิดนั้นไม่ได้ไหลออกมาภายนอก แต่นั่นก็เป็นจุดที่ย้ำเตือนตลอดมา ความรู้สึกที่เป็นจุดกระทบอารณ์ในสถานการณ์ที่ไม่ปกตินั้นย่อมเป็นเหตุการณ์ที่มีอิทธิพลที่มากพอต่อการระลึกถึง ย้ำเตือนได้เสมอมา ไม่ว่าผู้ให้ข้อมูลแต่ละคนจะมีพฤติกรรมการหวนกลับมาเสพยาบ้าซ้ำภายหลังการบำบัดอีกหรือไม่ แต่เมื่อผู้ให้ข้อมูลเหล่านี้ได้ประสบพบเจอกับเหตุการณ์สะเทือนอารมณ์เป็นจุดที่สร้างให้เกิดความคิด สร้างอารมณ์และความรู้สึกต่างๆ จะไปกระตุ้นย้ำเตือนเมื่อเกิดความต้องการเสพยาบ้า หรืออยู่ในสภาวะเสี่ยง หากนึกถึงเหตุการณ์เหล่านี้จะเกิดอารมณ์ความรู้สึกที่สามารถรับรู้ได้ในขณะนั้นเพื่อนำมาต่อรองกับความต้องการเสพยาบ้า เมื่อเหตุการณ์เหล่านี้เป็นเหตุการณ์ที่มีอิทธิพลมากพอที่จะควบคุมความต้องการอยากเสพยาบ้าก็จะทำให้บุคคลเหล่านี้หลีกเลี่ยงต่อสถานการณ์เสี่ยงและตัวกระตุ้นต่างๆ ได้ และทำให้บุคคลนั้นสามารถคงสภาพการเป็นผู้ยุติการเสพยาบ้าซ้ำได้อย่างต่อเนื่อง

เหตุการณ์เหล่านี้ กลุ่มผู้ให้ข้อมูลได้ให้ความหมายว่าเป็นเหตุการณ์ที่มีความสำคัญและควรแก่การยึดถือ ดังนั้นผู้ให้ข้อมูลจะยึดสัญลักษณ์ตัวบุคคลที่เป็นผู้กระทำเหตุการณ์ต่างๆ เป็นสิ่งยึดเหนี่ยวในขณะที่ประสบกับตัวกระตุ้นหรือสถานการณ์เสี่ยงต่อการหวนกลับไปเสพยาบ้าซ้ำ เนื่องจากหากขาดการยับยั้งชั่งใจเมื่อมีความอยากเสพยาบ้านั้นจะทำให้ขาดสติ และขาดเหตุผลจึงอาจกระทำพฤติกรรมไปตามอารมณ์ที่ต้องการ แต่หากมีสิ่งยึดเหนี่ยวจิตใจเป็นตัวบุคคลหรือเหตุการณ์ที่สะเทือนอารมณ์ที่มีอิทธิพลสนับสนุนต่อพฤติกรรมการไม่หวนกลับไปเสพยาบ้าซ้ำ เช่น บิดาและมารดา นายจ้าง พนักงานคุมความประพฤติ จะทำเกิดการเปลี่ยนแปลงอารมณ์และคืนสติกลับมาใช้เหตุผลต่อรองกับความอยากเสพยาบ้า เมื่อนึกถึงบุคคลเหล่านี้หรือเหตุการณ์ที่สะเทือนอารมณ์จะทำให้เกิดความคิดที่สนับสนุนต่อการคงพฤติกรรมการไม่หวนกลับไปเสพยาบ้าซ้ำได้อย่างต่อเนื่อง

การมีสิ่งยึดเหนี่ยวภายในจิตใจ ไม่ว่าจะเป็นการยึดเหนี่ยวสัญลักษณ์ที่เป็นตัวบุคคล วัตถุ หรือสถานการณ์ใดๆ ก็ตาม แต่จะพบว่าสัญลักษณ์เหล่านี้แม้จะสามารถเกิดขึ้นได้กับผู้คนหรือเป็นเพียงสถานการณ์ทั่วๆ ไป แต่หากผู้ผ่านการบำบัดมีการให้ความหมายและความสำคัญต่อสัญลักษณ์เหล่านั้นที่แตกต่างกันไปก็ย่อมทำให้มีพฤติกรรมที่แตกต่างกันตามไปด้วย ซึ่งการให้ความหมายเหล่านี้สามารถอธิบายได้ด้วย ทฤษฎีปฏิสังสรรค์สัญลักษณ์ (Symbolic Interaction Theory) (Lindsey D. Nelson. 1998) โดยทฤษฎีนี้ให้ความสำคัญกับปฏิสัมพันธ์และการกระทำของคนในสถานการณ์หนึ่งโดยเฉพาะ และมีการตีความหมาย โดยบุคคลจะเป็นผู้ตีความ ให้ความหมายแก่ บุคคล วัตถุ หรือสถานการณ์ต่างๆ ตามทัศนะมุมมองของพวกเขาเอง และเป็นผู้ที่เลือกจะเข้าถึงผลได้ผลเสียตามที่เขาตกลงใจที่จะกระทำด้วยตัวเขาเอง ดังนั้นอาจกล่าวได้ว่า บุคคล วัตถุ หรือสถานการณ์ต่างๆ ที่ผู้ให้ข้อมูลยึดถือนั้นไม่ได้มีความหมายในตัวของมันเอง แต่จะมีความหมายก็ต่อเมื่อบุคคลได้ตีความและให้ความหมายแก่สิ่งนั้นตามการรับรู้ที่สร้างขึ้นในใจของแต่ละบุคคล โดยผ่านสิ่งที่เรียกว่า สัญลักษณ์ ในภาวะที่บุคคลสามารถสร้างความหมาย เป็นภาวะที่เกิดขึ้นในลักษณะของกระบวนการภายในอัตตา (Self) ของบุคคลแต่ละคน บุคคลสามารถคิดทบทวนกลับไปกลับมากับตัวพวกเขาเองหรือที่เรียกว่า การปฏิสังสรรค์กับตนเอง (Self-interaction) เช่นเดียวกับผู้ผ่านการบำบัดที่ให้ความหมายต่อสัญลักษณ์ตามความหมายของตนเอง มีการคิดทบทวนต่อตนเองในฐานะที่เป็นผู้กระทำและผู้ถูกกระทำว่าสัญลักษณ์เหล่านั้นมีความหมายอย่างไรต่อตน จึงให้ความสำคัญและยึดถือต่อสัญลักษณ์นั้น จนเกิดเป็นการตัดสินใจที่จะคงสภาพการเป็นผู้ยุติการเสพยาบ้าต่อไป

การเห็นผลความเสื่อมโทรมของร่างกายที่มีสาเหตุมาจากการเสพยาบ้า

ยาบ้าถือเป็นยาเสพติดให้โทษ ซึ่งออกฤทธิ์กระตุ้นโดยตรงต่อระบบประสาทส่วนกลาง มีผลทำให้เกิดความตื่นตัวเนื่องจากมีฤทธิ์ทำให้หลอดลมขยาย กระตุ้นการหายใจและกระตุ้นสมองในช่วงแรก แต่เมื่อมีการสะสมภายในร่างกายเป็นระยะเวลานานจะส่งผลเสียต่อร่างกายโดย

ยาบ้าจะทำลายสมองซึ่งมีผลทำให้มีสติฟั่นเฟือน ทำลายกระเพาะอาหาร ระบบขับถ่าย ระบบหายใจ และจากการศึกษาพบว่าผู้ผ่านการบำบัดที่ยังคงมีพฤติกรรมการหวนกลับไปเสพยาบ้าซ้ำนั้น มักมีวิธีการหลบเลี่ยงกระบวนการสุ่มตรวจปัสสาวะ เนื่องจากต้องมีการรายงานตัวต่อพนักงานคุมประพฤติอย่างน้อย 1 ครั้ง/เดือน หากตรวจพบเจอสารเสพติดจะได้รับการพิจารณาให้เข้ารับการบำบัดแบบเข้มงวดมากขึ้น ซึ่งบุคคลเหล่านี้อาจมีวิธีการหลบเลี่ยงเพื่อไม่ให้เจ้าหน้าที่ตรวจพบเจอสารเสพติดในปัสสาวะ เช่น การดื่มสารที่ใช้เพื่อทำความสะอาดไตและตับที่ใช้สำหรับผู้ป่วยที่เป็นโรคเฉพาะเท่านั้น การดื่มสารละลายชนิดหนึ่งเพื่อให้มีสารอื่นตกตะกอนในกระเพาะปัสสาวะ เมื่อมีการตรวจปัสสาวะจะมีสารตกตะกอนชนิดนี้ออกมา ก่อนที่จะมารายงานตัวต่อพนักงานคุมประพฤติ ซึ่งพฤติกรรมการเสพยาบ้าซ้ำและการหลบเลี่ยงการตรวจพบสารเสพติดในปัสสาวะนี้เป็นการทำร้ายร่างกายเป็นอย่างมาก

จากการศึกษาพบว่าผู้ให้ข้อมูลบางคนได้มีพฤติกรรมการหลบเลี่ยงการสุ่มตรวจปัสสาวะเช่นนี้มาก่อน ภายหลังจากการเข้ารับการบำบัดฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดในระบบบังคับบำบัดแล้ว แม้ร่างกายได้รับการฟื้นฟูแต่ทุกคนยืนยันว่าไม่สามารถกลับเป็นปกติดังเช่นเดิมได้ แม้จะมีผู้ให้ข้อมูลบางรายได้เลิกเสพยาบ้ามาเป็นระยะเวลา 2 ปีติดต่อกันแต่ยังคงเป็นไข้หวัดบ่อยครั้ง มีโรคประจำตัว ความคิดช้ากว่าผู้อื่น ซึ่งผู้ให้ข้อมูลดังกล่าวเชื่อว่ามีสาเหตุของโรคมาจากการเสพยาบ้า

ผลจากการเห็นสภาพเสื่อมโทรมของร่างกายเป็นสาเหตุอย่างหนึ่งที่เป็นตัวกระตุ้นให้ยุติการเสพยาบ้าและคงสภาพการเป็นผู้ยุติการเสพยาบ้า เมื่อภายหลังยาบ้าได้แสดงผลเสียต่อร่างกายแม้จะหยุดเสพได้ระยะหนึ่งแล้วนั้นแต่ผลกระทบมิได้จางหายไป ทำให้ผู้ให้ข้อมูลรายหนึ่งได้กล่าวว่ารู้สึกเบื่อหน่ายกับช่วงชีวิตที่มีพฤติกรรมเสพยาบ้าสลับกับการหยุดเสพยาบ้าที่ร่างกายต้องปรับตัวเพื่อให้รับกับสภาพเหล่านั้น ไม่สามารถใช้ชีวิตได้ตามปกติ ในขณะที่เสพยาบ้านั้นจะมีอาการเจ็บคอ จิตหลอน แต่หากหยุดเสพยาบ้าจะทำให้กระวนกระวาย หงุดหงิด ปวดเมื่อยเนื้อตัว จนไม่สามารถทำงานได้ ส่งผลเสียอย่างมากต่อการดำเนินชีวิต ทำให้รู้สึกเบื่อหน่ายต่ออาการเหล่านี้ จึงเป็นความต้องการที่จะฟื้นฟูร่างกายให้แข็งแรง และไม่หวนกลับไปเสพยาบ้าซ้ำเพราะจะทำให้อาการต่างๆ ย้อนกลับมาโดยเฉพาะบางรายที่มีโรคประจำตัว หากได้รับการเสพยาบ้าเพิ่มเติม อาจทำให้ถึงแก่ชีวิตหรือจิตฟั่นเฟือนในที่สุด ซึ่งผู้ให้ข้อมูลสามารถเห็นและรับรู้ผลกระทบว่ายาบ้ามีความร้ายแรง ทำร้ายร่างกายอย่างรุนแรง ได้โดยตรงจึงทำให้ไม่ต้องการหวนกลับไปเสพยาบ้าซ้ำอีกครั้ง

ผู้ให้ข้อมูลบางรายได้กล่าวถึงสาเหตุที่เกี่ยวข้องกับการไม่หวนกลับไปเสพยาบ้าซ้ำนั้นเกิดจากการความกลัวที่จะมีอายุสั้น เพราะเชื่อว่าการเสพยาบ้านั้นเป็นการทำร้ายร่างกาย และพบว่าแม้จะเลิกเสพยาบ้ามาได้ระยะหนึ่งแล้วแต่ยังคงป่วยไข้บ่อยจนต้องเข้ารับการรักษาในโรงพยาบาล ต้องเสียค่าใช้จ่ายและเสียเวลาการทำงาน โดยเฉพาะผู้ที่เพิ่งผ่านการบำบัดนั้นร่างกายยังต้องใช้เวลาในการฟื้นตัวอีกระยะหนึ่ง ผู้ให้ข้อมูลบางรายมีความเชื่อว่าตัวเองจะมีชีวิต

อยู่ได้ไม่นานเพราะได้ทำร้ายร่างกายมานาน แต่เมื่อได้รับการบำบัดแล้วทำให้ได้คิดถึงบุคคลรอบข้าง โดยเฉพาะครอบครัวจึงมีความต้องการใช้ชีวิตอยู่กับครอบครัวและลูกให้ยาวนานมากขึ้นประกอบกับในช่วงที่เสพยาบ้านั้นได้นำเงินเก็บจำนวนมากเพื่อไปซื้อยาบ้ามาเสพ ทำให้ไม่มีเงินเก็บเหลือสำหรับอนาคตของลูก หากตนได้เสียชีวิตไปจะทำให้ครอบครัวและลูกจะต้องมีชีวิตที่ยากลำบากเพราะไม่มีผู้นำครอบครัวหาเลี้ยง

การยุติการเสพยาบ้าและคงสภาพการเป็นผู้ยุติการเสพยาบ้านั้นต้องอาศัยสภาพร่างกายที่มีความพร้อมที่จะต่อต้านกับอาการต่างๆ ที่เกิดขึ้นจากการยุติการเสพยาบ้า ซึ่งสภาพร่างกายนั้นจะขึ้นอยู่กับระยะเวลา ปริมาณและความถี่ในการเสพยาบ้าด้วย ยิ่งมีระยะเวลา ปริมาณ และความถี่ในการเสพยาบ้าน้อยจะทำให้มีพฤติกรรมการไม่หวนกลับไปเสพยาบ้าสามารถทำได้ง่ายกว่าผู้ที่มีระยะเวลา ปริมาณ และความถี่ในการเสพยาบ้ามาก เนื่องจากร่างกายจะสามารถฟื้นฟูได้รวดเร็วและสมองถูกทำลายน้อยกว่าจึงสามารถควบคุมตนเองได้มากกว่า

ดังนั้นสามารถสรุปได้ว่า สาเหตุจากการเห็นผลความเสื่อมโทรมของร่างกายที่เกิดขึ้นจากการเสพยาบ้านั้น ได้แก่ การที่ร่างกายเกิดปฏิกิริยาต่อต้านการเสพยาบ้า การคาดการณ์จากสภาพร่างกายถึงอนาคตว่าอาจมีชีวิตอยู่ได้ไม่ยาวนาน และสุขภาพร่างกายที่ได้รับการฟื้นฟูให้ดีขึ้น เป็นสาเหตุที่เกี่ยวข้องกับพฤติกรรมการไม่เสพยาบ้าซ้ำ

การได้รับข้อมูลที่ถูกต้องและข่าวสารด้านลบเกี่ยวกับยาบ้า

กลุ่มผู้ให้ข้อมูลเหล่านี้ โดยมากจะเป็นผู้ที่ศึกษาไม่จบในระดับการศึกษาภาคบังคับ มีระดับการศึกษาเฉลี่ยอยู่ในระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3-4 โดยต้องลาออกจากโรงเรียนก่อนที่จะจบการศึกษาในภาคบังคับโดยมีปัญหาในด้านต่างๆ เช่น ปัญหาขาดแคลนทุนทรัพย์ในการศึกษา, ปัญหาการทะเลาะวิวาท, ปัญหาความรัก, และปัญหาติดยาบ้า จนทำให้ต้องลาออกจากโรงเรียนและเบี่ยงเบนชีวิตไปสู่การทำงานต่อไป

การไม่ได้รับการศึกษาอย่างเพียงพอเหล่านี้เป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้กลุ่มผู้ให้ข้อมูลไม่มีความรู้เกี่ยวกับยาเสพติดที่เพียงพอ ดังจะเห็นได้ว่าผู้ให้ข้อมูลบางรายไม่ทราบว่ายาเสพติดเป็นสิ่งที่มีอันตรายต่อร่างกาย และเป็นสิ่งผิดกฎหมาย จึงได้ร่วมลองเสพยาบ้ากับเพื่อน ซึ่งนอกจากการไม่มีความรู้เกี่ยวกับยาเสพติดให้โทษเหล่านี้แล้ว กลุ่มผู้ให้ข้อมูลมักคบกับเพื่อนที่มีพฤติกรรมการเสพยาบ้า จึงได้รับข้อมูลที่ไม่ถูกต้องเกี่ยวกับการเสพยาบ้า เช่น หากเสพยาบ้าไม่บ่อยครั้งจะสามารถควบคุมการเสพ และไม่ทำให้ติด, ยาบ้าเป็นของเล่น ไม่มีผลเสียกับร่างกาย แต่กลับทำให้ร่างกายสดชื่น ตื่นตัว ทำให้ลืมเรื่องทุกข์ใจ, การเสพยาบ้าเป็นพฤติกรรมที่เท่ห์ สามารถคุยโอ้อวดได้ เป็นต้น ไม่ว่าวัตถุประสงค์ของการเสพยาบ้าจะเกิดขึ้นจากตัวของผู้เสพเองหรือสภาพแวดล้อมก็ตาม ด้วยความอยากรู้อยากลองของวัยรุ่น ประกอบกับการได้รับข้อมูลที่ไม่ถูกต้องมา จึงเกิดการหลงเชื่อตามเพื่อนจนเกิดพฤติกรรมการเสพยาบ้าขึ้น แต่เมื่อได้ทราบ

ภายหลังว่ายาบ้าเป็นสิ่งผิดกฎหมายและมีโทษต่อร่างกายจึงมีความต้องการยุติการเสพยาบ้าแต่กลับพบว่าได้ติดยาบ้าหรือมีอาการสมองติดยาจึงยากต่อการยุติพฤติกรรมการเสพยาบ้าด้วยตนเอง

แต่เมื่อภายหลังกลุ่มผู้ให้ข้อมูลเหล่านี้ได้เข้ารับการบำบัดฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดในระบบบังคับบำบัดตามโปรแกรมต่าง ๆ ของสำนักงานคุมประพฤติทำให้กลุ่มผู้ให้ข้อมูลเหล่านี้ได้เกิดพฤติกรรมการยุติการเสพยาบ้าและควบคุมตน ซึ่งการบำบัดนี้เป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้ผู้ให้ข้อมูลเหล่านี้ไม่หวนกลับไปเสพยาบ้าซ้ำเนื่องจากในช่วงของการบำบัดที่มีการสอนความรู้เกี่ยวกับยาเสพติด ทำให้รู้ถึงพิษภัยของยาบ้าว่าสามารถทำร้ายร่างกายของผู้เสพ มีผลต่อระบบการทำงานของอวัยวะต่าง ๆ ในร่างกาย โดยเฉพาะระบบประสาท ซึ่งหากเสพยาบ้าเข้าไปมากอาจมีอาการทางประสาทจนถึงขั้นสมองฟั่นเฟือนหรือเสียชีวิตได้ และทำร้ายคนอื่นที่อาจเป็นบุคคลใกล้ชิด คนในครอบครัว โดยที่ไม่สามารถควบคุมตนเองได้ และนอกจากนั้นได้บอกถึงข้อมูลเกี่ยวกับโทษทัณฑ์จากการมีพฤติกรรมการเสพยาเสพติดและการรับโทษตามกฎหมายที่อาจถึงขั้นประหารชีวิต ดังนั้นเมื่อผู้เข้ารับการบำบัดเหล่านี้ได้ทราบถึงข้อมูลที่ถูกต้องเกี่ยวกับยาเสพติด จึงมีการปรับพฤติกรรมของตนเองเพื่อการยุติการเสพยาบ้าและไม่หวนกลับไปเสพยาบ้า ประกอบกับการได้รับข้อมูลข่าวสารในด้านลบจากข่าวตามสื่อต่าง ๆ ทำให้เกิดความกลัวต่อบทลงโทษของกฎหมายและกลัวต่อสภาพความเป็นบุคคลฟั่นเฟือน ไม่สามารถควบคุมตนเองได้ และเสียชีวิตในที่สุด

การได้ตอบสนองวัตถุประสงค์ของการเสพยาบ้า

จากการสัมภาษณ์เชิงลึกถึงสภาพชีวิตตั้งแต่ก่อนการเริ่มเสพยาบ้าจนกระทั่งได้เกิดพฤติกรรมการไม่หวนกลับไปเสพยาบ้าซ้ำนั้น พบว่าสภาพชีวิตของกลุ่มคนเหล่านี้ได้แตกต่างกันไปตามแต่บริบทต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับผู้ให้ข้อมูลแต่ละคน ซึ่งวัตถุประสงค์ของการเริ่มเสพยาบ้าของผู้ให้ข้อมูลแต่ละคนย่อมมีความแตกต่างกันออกไป แต่กลับพบว่าหากผู้ให้ข้อมูลเหล่านี้มีการตอบสนองวัตถุประสงค์เริ่มต้นของการเสพยาบ้าในครั้งแรกแล้วจะมีเจตคติด้านลบเกี่ยวกับการเสพยาบ้ามากกว่าด้านบวก จึงทำให้มีความต้องการกระทำพฤติกรรมการยุติการเสพยาบ้าและคงสภาพการเป็นผู้ยุติการเสพยาบ้ามากกว่ากลุ่มที่ยังหวนกลับไปเสพยาบ้าซ้ำที่จะมีเจตคติด้านบวกต่อการเสพยาบ้ามากกว่าด้านลบ

กลุ่มผู้ให้ข้อมูลเหล่านี้ได้กล่าวว่าสาเหตุอย่างหนึ่งที่ทำให้ไม่หวนกลับไปเสพยาบ้าซ้ำนั้นคือ การได้ตอบสนองวัตถุประสงค์ของการเสพยาบ้าแล้ว จึงไม่คิดที่จะหวนกลับไปเสพยาบ้าซ้ำ โดยกลุ่มผู้ให้ข้อมูลเหล่านี้ได้มีวัตถุประสงค์การใช้ยาบ้าแตกต่างกันไป เช่น การใช้เพื่อการทำงาน ใช้เพื่อความบันเทิง ใช้เพื่อหลบเลี่ยงปัญหา ใช้เพื่ออยากทดลองเรียนรู้ถึงรสชาติของยาบ้า และใช้เพื่อการเข้าร่วมกลุ่มกับเพื่อน เป็นต้น ซึ่งกลุ่มผู้ให้ข้อมูลได้เชื่อตามข้อมูลที่เพื่อนที่แนะนำให้เสพยาบ้าว่า การเสพยาบ้าสามารถทำให้ทำงานได้มากขึ้น สดชื่น กระปรี้กระเปร่า

ลืมความทุกข์ ลืมวันและคืน และยาบ้าเป็นเพียงของเล่นที่เราควบคุมได้ ดังนั้นจึงได้เข้าร่วมเสพยาบ้ากับผู้เสพ/ผู้ค้าต่อไป แต่เมื่อภายหลังได้เข้ารับการบำบัดและทราบถึงผลกระทบต่ออนาคต แล้วทำให้เปลี่ยนความเข้าใจเกี่ยวกับยาบ้าว่าเป็นสิ่งที่มีอันตราย แม้ทำงานได้มากแต่ต้องเสียค่าใช้จ่ายเพื่อการซื้อยาบ้าและเสียอนาคตเพราะการเสพยาบ้าจะทำให้ร่างกายทรุดโทรม มีโรคต่าง ๆ ตามมาจนไม่สามารถทำงานได้ในที่สุด ประกอบกับผู้ที่ต้องการเสพยาบ้าเพื่อเรียนรู้รสชาติและฤทธิ์ของยาบ้า เมื่อได้รับรู้แล้วนั้นจึงเป็นการตอบวัตถุประสงค์ของการเสพยาบ้าได้เพียงพอแล้วจึงไม่คิดจะหวนกลับไปเสพยาบ้าอีกครั้ง โดยเฉพาะผู้ให้ข้อมูลบางรายที่ใช้ยาบ้าเพื่อระงับความทุกข์ที่เกิดจากปัญหาความรัก เมื่อภายหลังสามารถแก้ไขปัญหาได้จึงไม่มีความจำเป็นต้องเสพยาบ้าอีกต่อไป ดังนั้นสามารถสรุปได้ว่าการตอบสนองวัตถุประสงค์ของการเสพยาบ้านั้นเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้ภายหลังจากการเข้ารับการบำบัดแล้วมีพฤติกรรมการไม่หวนกลับไปเสพยาบ้าซ้ำ

เจตคติแง่บวกต่อกระบวนการบำบัดในระบบบังคับบำบัด

ระบบบังคับบำบัดนั้นเป็นระบบที่เอื้ออำนวยต่อการให้โอกาสสำหรับผู้ที่พลาดพลั้งหลงเดินทางผิดให้กลับตัวเพื่อคืนสู่สังคมต่อไป กล่าวคือเมื่อบุคคลต้องโทษคดียาเสพติดแล้วได้รับการพิจารณาว่าเป็นผู้เสพ/ ติดยาเสพติดนั้น จะถือว่าบุคคลนั้นเป็นผู้ป่วยที่ควรได้รับการรักษาและบำบัดจนหาย ตามพระราชบัญญัติฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด พ.ศ. 2545 (กระทรวงยุติธรรม. 2546) เมื่อได้รับการรักษาจนครบขั้นตอนแล้วให้ถือว่าบุคคลนั้นเป็นบุคคลที่มีสถานะปกติ ในทางกฎหมายจึงควรมีการลบคดีออกจากประวัติส่วนตัวแต่หากว่ายังมีพฤติกรรมหวนกลับมายุ่งเกี่ยวกับยาเสพติดอีก จะถือว่าบุคคลนั้นสมควรได้รับการพิจารณาเพิ่มการบำบัดในหน่วยงานที่มีศักยภาพสูงขึ้นและ/หรือดำเนินคดีตามกฎหมายต่อไป

จากการเข้าร่วมสังเกตการณ์ในกิจกรรมการบำบัดต่าง ๆ ของผู้ผ่านการบำบัดฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดพบว่า ผู้เข้ารับการบำบัดส่วนใหญ่มีความคาดหวังต่อตนเองว่าจะสามารถยุติการเสพยาบ้าและไม่หวนกลับมาเสพยาบ้าซ้ำ ประกอบกับคาดหวังว่าจะได้โอกาสการกลับตัวจากสังคม โดยผู้วิจัยได้เข้าร่วมสังเกตการณ์กับกลุ่มผู้ให้ข้อมูลส่วนหนึ่งตั้งแต่อยู่ในระยะการบำบัดฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดจนกระทั่งบำบัดครบตามขั้นตอน ทำให้เห็นได้ว่าผู้ให้ข้อมูลที่มีพฤติกรรมไม่หวนกลับไปเสพยาบ้าซ้ำมีเจตคติที่แตกต่างจากกลุ่มที่มีพฤติกรรมการหวนกลับไปเสพยาบ้าซ้ำ

จากการศึกษาพบว่าผู้ให้ข้อมูลส่วนใหญ่จะมีเจตคติในแง่บวกต่อกระบวนการต่าง ๆ ในระบบบังคับบำบัด ได้แก่ เจตคติที่เป็นด้านบวกต่อสถานการณ์การถูกจับกุม และต่อการเข้ารับการบำบัด ยกตัวอย่างเช่น การมองว่าการถูกจับกุมและตรวจหาสารเสพติดในร่างกาย เป็นสถานการณ์ที่ช่วยเหลือให้ยุติการยาเสพติดได้ มองว่าการถูกจับกุมนั้นเป็นจุดที่ทำให้มีความคิดที่จะหยุดเสพยาบ้าและทำให้ได้รับรู้ถึงความห่วงใยจากคนที่มีอิทธิพลต่อตนเอง ประกอบกับมี

เจตคติในมุมมองของการตรวจหาสารเสพติดในร่างกายว่า เป็นความโชคดีที่ตำรวจมาตรวจค้นในวันที่ไม่มียาบ้าอยู่กับตัวหรือซุกซ่อนในบ้านพักอาศัย จึงทำให้ได้รับการพิจารณาว่าเป็นเพียงผู้เสพ/ติดยาเสพติด มิได้มีพฤติกรรมค้ายาบ้า จึงได้รับการบังคับให้บำบัดฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดเท่านั้น และมองว่าการเข้ารับการบำบัดเป็นการช่วยเหลือจากเจ้าหน้าที่ มีเจตคติที่ดีต่อเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องโดยเฉพาะกับพนักงานคุมประพฤติ โดยมองว่าตนเองเป็นผู้กระทำความผิด แต่กลับเพิ่มภาระงานให้กับพนักงานคุมประพฤติ

การมองว่ากระบวนการในระบบบังคับบำบัดคือกระบวนการช่วยเหลือ จึงเป็นแรงสนับสนุนให้มีพฤติกรรมไม่หวนกลับมาเสพยาบ้าซ้ำ ในระยะการติดตามผลที่ผู้ให้ข้อมูลมีการเข้ารายงานตัวต่อพนักงานคุมประพฤติจำนวนไม่น้อยกว่า 1 ครั้ง/เดือน เมื่อภายหลังผลตรวจปัสสาวะไม่พบสารเสพติดจึงเกิดความสบายใจและภูมิใจในการคงสภาพการเป็นผู้ไม่เสพยาบ้าซ้ำ ประกอบกับเมื่อรายงานตัวต่อพนักงานคุมประพฤติจะได้รับคำชมเชย การให้กำลังใจ และรู้สึกว่าเข้าถึงเป้าหมายในการพ้นสภาพการเป็นผู้ถูกคุมความประพฤติมากขึ้นในแต่ละเดือนจึงมีกำลังใจในการทำพฤติกรรมไม่หวนกลับไปเสพยาบ้าซ้ำ

นอกจากเจตคติที่ดีต่อกระบวนการช่วยเหลือต่างๆ ของเจ้าหน้าที่แล้ว ยังพบว่ากลุ่มผู้ให้ข้อมูลมีเจตคติที่ดีต่อระบบบังคับบำบัดในเชิงกฎหมาย ที่ว่าด้วยสิทธิพื้นฐานที่มองว่า ผู้เสพ/ติดยาเสพติดเป็นเพียงผู้ป่วยสมควรได้รับการพิจารณาให้เข้ารับการรักษา บำบัด และภายหลังหากไม่มีพฤติกรรมการเกี่ยวข้องกับยาเสพติดหรือก่อคดีที่เข้าข่ายมีพฤติกรรมยุ่งเกี่ยวกับยาเสพติดจะถือว่าบุคคลเหล่านั้นพ้นสภาพการเป็นผู้เสพ/ติดยาเสพติด ซึ่งผู้ให้ข้อมูลเหล่านี้ถือว่าเป็นโอกาสสำคัญที่จะทำให้สามารถดำเนินชีวิตได้อย่างปกติสุข เมื่อได้รับการลบประวัติคดียาเสพติดออกจากประวัติส่วนตัว ทำให้เป็นบุคคลที่สามารถทำธุรกรรมต่างๆ ได้อย่างน่าเชื่อถือ ได้รับโอกาสเข้าทำงาน โดยเฉพาะในระบบราชการ เป็นต้น

จากการศึกษาข้างต้นพบว่าเจตคติที่ดีต่อกระบวนการในระบบบังคับบำบัดนั้นเป็นสาเหตุสนับสนุนให้ผู้ให้ข้อมูลมีพฤติกรรมไม่หวนกลับไปเสพยาบ้าซ้ำ ซึ่งจะแตกต่างจากผู้ผ่านการบำบัดฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดอีกกลุ่มหนึ่งที่มีพฤติกรรมหวนกลับไปเสพยาบ้าซ้ำ ที่มีเจตคติในแง่ลบต่อกระบวนการในระบบบังคับบำบัดว่า เป็นระบบที่กดดัน บังคับให้กระทำพฤติกรรมต่างๆ ที่ไม่ต้องการ กระบวนการรักษาและบำบัดเหล่านั้นเป็นเพียงกระบวนการลงโทษ จึงทำให้ยุติการเสพยาบ้าได้ชั่วคราวแต่เมื่อใดก็ตามที่ลักษณะการควบคุมของการลงโทษหายไป พฤติกรรมที่ถูกระงับไว้นั้นจะคืนกลับมา ทำให้บุคคลที่มีเจตคติด้านลบต่อการบำบัดจะหวนกลับมาเสพยาบ้าอีกครั้ง และทำให้บุคคลเหล่านี้ตรวจปัสสาวะแล้วพบเจอสารเสพติดในร่างกายจนได้รับการบำบัดที่เข้มงวดหรือถูกดำเนินคดีตามกฎหมายต่อไป จึงกลับเป็นการเพิ่มปัญหาในการยุติการเสพยาบ้าต่อไป ดังจะเห็นได้จากการที่ผู้วิจัยได้พบว่ากลุ่มคนเหล่านี้ในขณะที่เข้ารับการบำบัดนั้นจะเกิดความรู้สึกเก็บกดอารมณ์ความอยากยาบ้าไว้ เนื่องจากถูกควบคุมความประพฤติและอยู่ในสถานที่บำบัด ทำให้ไม่สามารถเสพยาบ้าได้ จึงเกิดพฤติกรรม

การต่อต้านกระบวนการบำบัดรักษาและมีเพียงความคิดมุ่งหวังต่ออนาคตภายหลังการพ้นการบำบัดว่า หากพ้นการบำบัดจะกลับไปเริ่มต้นการพ้นสภาพการบำบัดด้วยการเสพยาบ้าให้รวดเร็วและมากที่สุด เมื่อภายหลังการเสร็จสิ้นการบำบัดแล้ว ผู้ผ่านการบำบัดเหล่านี้จะมีแนวโน้มในการใช้ยาบ้ามากกว่ากลุ่มผู้ให้ข้อมูล และเมื่อมีพฤติกรรมการหวนกลับไปเสพยาบ้าซ้ำ ทำให้ในกระบวนการรายงานตัวต่อพนักงานคุมประพฤติจึงตรวจพบเจอสารเสพติดในร่างกาย ส่งผลให้ได้รับคำตำหนิ เพิ่มโปรแกรมการบำบัด ขยายเวลาการคุมความประพฤติ และการส่งคืนให้เจ้าหน้าที่ตำรวจดำเนินคดีทางกฎหมายต่อไป ซึ่งบุคคลเหล่านี้จะเกิดความเครียด ขาดกำลังใจ และเพิ่มการต่อต้านกระบวนการในระบบบังคับบำบัด

ในกระบวนการบำบัดเหล่านี้แม้จะมีผลดีที่สามารถช่วยเหลือผู้ที่ติดยาเสพติดให้กลับสู่สังคมได้จำนวนหนึ่งแต่กระบวนการบำบัดเหล่านี้ก็มีผลลบด้วยเช่นกัน นั่นคือ การที่นำกลุ่มคนที่ทั้งพฤติกรรมการเสพยาบ้าและการค้ายาบ้ามาอยู่ด้วยกันในกระบวนการบำบัด แต่หากบุคคลเหล่านั้นไม่มีความต้องการจะยุติการเสพยาเสพติดแล้วจะทำให้กลุ่มคนเหล่านี้ได้รู้จักกัน สร้างความสนิทสนม จึงกลับเป็นการ “เพิ่มขา” หรือเพิ่มสาขาของการจัดส่งยาบ้า ต่อต้าน และหลบหนีจากกระบวนการการช่วยเหลือจากเจ้าหน้าที่ในที่สุด

ดังนั้นการที่บุคคลกลุ่มที่ไม่หวนกลับไปเสพยาบ้านั้นมีเจตคติที่ดีต่อกระบวนการในระบบบังคับบำบัดจึงมีความเกี่ยวข้องและเป็นสาเหตุที่สนับสนุนต่อสภาพชีวิตภายหลังการบำบัดและการคงสภาพการมีพฤติกรรมไม่หวนกลับไปเสพยาบ้าซ้ำได้อย่างต่อเนื่อง

ความรู้สึกผิดต่อความพลาดพลั้งในอดีตเป็นบทเรียนให้แก้ไข

จากการที่ผู้วิจัยได้สอบถามถึงสภาพชีวิตและความรู้สึกก่อนที่จะมีการบำบัดและยุติการเสพยาบ้านั้น พบว่ากลุ่มผู้ให้ข้อมูลเหล่านี้มีความรู้สึกในด้านลบต่อสภาพชีวิตของตนเองในตอนที่มีพฤติกรรมการเสพยาบ้า โดยได้กล่าวว่าสภาพชีวิตในตอนนั้นเหมือนคนที่ตกนรก เป็นคนสกปรก เป็นคนโง่และไร้ค่า ซึ่งความรู้สึกผิดต่ออดีตของผู้ให้ข้อมูลนี้มิใช่การตอกย้ำซ้ำเติมตนเอง แต่ผู้ให้ข้อมูลกลับใช้เป็นบทเรียนที่ทำให้เรียนรู้ชีวิตว่าการเสพยาบ้าเป็นสิ่งที่ไม่ดีไม่ควรกลับไปทำอีกและนำมาเปรียบเทียบกับสภาพชีวิตในปัจจุบันเท่านั้น

จากการสังเกตของผู้วิจัยจะพบว่าผู้ให้ข้อมูลเหล่านี้มีความรู้สึกผิดทั้งความผิดในทางกฎหมายและศีลธรรมที่เกิดมาจากการเสพยาบ้า ที่ทำให้ผู้อื่นต้องเดือนร้อนโดยเฉพาะคนในครอบครัว ผู้ให้ข้อมูลรายหนึ่งได้เล่าให้ผู้วิจัยฟังด้วยน้ำตาที่อาบแก้มเมื่อพูดถึงความรู้สึกผิดที่มีต่อพ่อ เมื่อพ่อได้รับรู้ว่าตนเป็นผู้ติดยาบ้า เป็นผู้ที่ขโมยเงินในบ้านและนำของมีค่าไปขายเพื่อนำเงินมาเสพยาบ้า ทำให้พ่อเสียใจอย่างมากจนถึงขั้นล้มป่วย ทำให้ตนได้สำนึกผิดและพยายามยุติการเสพยาบ้าหลายครั้งแต่ไม่สามารถยุติได้ จนกระทั่งได้รับโอกาสเข้ารับการบำบัดในระบบบังคับบำบัดจึงทำให้สามารถเลิกเสพยาบ้าและไม่คิดจะหวนกลับไปเสพยาบ้าอีก แต่นั่นก็สายเกินไปเพราะพ่อได้เสียชีวิตไปก่อนที่จะได้รับรู้ว่าลูกชายสามารถยุติการเสพยาบ้าได้และไม่หวน

กลับไปเสพยาบ้าซ้ำ แม้ความรู้สึกผิดต่อพ่อจะมากสักเพียงใดแต่ผู้ให้ข้อมูลรายนี้มิได้หยุดการคงสภาพการเป็นผู้ไม่หวนกลับไปเสพยาบ้าซ้ำ แต่มีความคิดว่าจะคงสภาพการเป็นผู้ไม่หวนกลับไปเสพยาบ้าซ้ำต่อไปเพื่อแม่และครอบครัวที่ยังเหลืออยู่ ซึ่งผู้ให้ข้อมูลอีกรายได้กล่าวกับผู้วิจัยถึงความรู้สึกผิดต่อแม่ของตนเองที่ทำให้แม่เสียน้ำตาเมื่อรับรู้ว่ามีลูกติดยาเสพติด ซึ่งตามหลักศาสนาและความเชื่อของผู้ให้ข้อมูลกล่าวว่าการทำให้พ่อแม่เสียน้ำตานั้นเป็นบาปกรรมอันใหญ่หลวงและไม่ต้องการให้เกิดเหตุการณ์ซ้ำอีกครั้ง จึงไม่ต้องการหวนกลับไปเสพยาบ้าซ้ำอีก

ความคิดและความรู้สึกของผู้ให้ข้อมูลที่ไม่นำความผิดพลาดในอดีตมาตอกย้ำความรู้สึกว่าเป็นเพียงบุคคลไร้ค่านั้นแต่กลับคิดว่าเหตุการณ์เหล่านั้นเป็นเพียงอดีตที่ไม่อาจกลับไปแก้ไขแต่สามารถเปลี่ยนแปลงอนาคตได้ ดังนั้นความคิดเหล่านี้จึงเป็นความคิดอย่างหนึ่งที่สนับสนุนให้กระทำพฤติกรรมการไม่หวนกลับไปเสพยาบ้าซ้ำอย่างต่อเนื่อง และจากการสังเกตของผู้วิจัยพบว่าผู้ที่ยังคงมีพฤติกรรมการหวนกลับไปเสพยาบ้าซ้ำภายหลังการบำบัดนั้นมักมีความคิดรู้สึกผิด ไม่ให้อภัยตนเอง เชื่อว่าตนเป็นบุคคลที่ไม่ดี แม้ปรับปรุงแก้ไขเพียงใดแต่ก็ยังคงต้องถูกตีตราจากสังคมต่อไปจึงไม่เห็นถึงความจำเป็นที่จะเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมและยังคงหวนกลับไปใช้ยาบ้าซ้ำอีกต่อไป

ความคิดเห็นส่วนตัวสนับสนุนพฤติกรรมการไม่หวนกลับไปเสพยาบ้าซ้ำ

จากการสัมภาษณ์กับกลุ่มผู้ให้ข้อมูลพบว่ามีผู้ให้ข้อมูลบางรายได้มีความคิดเห็นส่วนตัวที่สนับสนุนต่อพฤติกรรมการไม่หวนกลับไปเสพยาบ้าซ้ำว่า การที่เป็นเพียงผู้เสพยาบ้านั้นเป็นสิ่งที่ถูกเอารัดเอาเปรียบ เนื่องจากยาบ้ามีราคาที่แพงขึ้น แต่กลับเปลี่ยนสูตรสารประกอบให้เข้มข้นน้อยลงทำให้ต้องเสียเงินจากการเสพยาบ้าเพื่อให้เกิดอาการดีดหรืออาการที่ยาบ้าออกฤทธิ์มากขึ้น ประกอบกับการเสพยาบ้าด้วยวิธีการรมควันนั้นสามารถทำได้โดยใช้เวลาเพียง 5 นาที ซึ่งผู้ให้ข้อมูลรายนี้เห็นว่าเป็นเวลาที่น้อยเกินไป ไม่คุ้มค่ากับการสูญเสียเงินจำนวนมากเพื่อเสพยาบ้า ซึ่งแตกต่างจากผู้ค้ายาบ้าที่มีแต่ผลกำไรจากผู้ที่ซื้อยาบ้าเสพ ดังนั้นจึงเห็นว่าไม่มีความยุติธรรมที่จะเสพยาบ้าต่อไปจึงคงพฤติกรรมการไม่หวนกลับไปเสพยาบ้าซ้ำต่อไป

ผู้ให้ข้อมูลรายหนึ่งได้มีความคิดเห็นส่วนตัวต่อการหวนกลับไปเสพยาบ้าว่า หากตนเองยังคงมีพฤติกรรมหวนกลับไปเสพยาบ้าอาจทำให้ตนไม่สามารถมีคู่ครองชีวิตได้ตามที่ตนต้องการ เนื่องจากเล็งเห็นว่าตนเองยังไม่สามารถดูแลตัวเองได้ หากจะสู่ขอลูกสาวของผู้อื่นอาจเป็นเหตุให้พ่อและแม่ของผู้หญิงไม่ยินยอมยกลูกสาวให้แต่งงานกับตนเอง และผู้ให้ข้อมูลอีกรายหนึ่งได้มีความคิดเห็นส่วนตัวว่าหากตนยังมีพฤติกรรมหวนกลับไปเสพยาบ้านั้น อาจเป็นเหตุให้ถูกจับกุมจากเจ้าหน้าที่ตำรวจอีกครั้งจนทำให้ต้องโทษเข้าเรือนจำจะทำให้ไม่ได้เห็นหน้าลูกและภรรยา ประกอบกับกลัวว่าภรรยาจะปันใจและพาลูกหนีไปจากตนเองตามที่ภรรยาได้เคยพูดไว้ภายหลังจากการที่ผู้ให้ข้อมูลรายนี้ได้บำบัดจนครบขั้นตอน จึงยังคงพฤติกรรมการไม่เสพยาบ้าซ้ำไว้อย่างต่อเนื่อง

3.2 สาเหตุจากสภาพแวดล้อม

การศึกษาครั้งนี้เป็นการศึกษาแบบองค์รวม (Holistic) ที่คำนึงถึงองค์ประกอบหลากหลายด้านที่เกี่ยวข้องกับพฤติกรรมการไม่เสพยาบ้าซ้ำ นอกเหนือจากการศึกษาสาเหตุภายในจากตัวบุคคลแล้ว คงไม่อาจละเลยถึงสาเหตุจากสภาพแวดล้อมรอบตัวของผู้ให้ข้อมูลไปได้เลย โดยในการนำเสนอครั้งนี้ผู้วิจัยได้แบ่งการศึกษาเกี่ยวกับสาเหตุจากสภาพแวดล้อมที่เกี่ยวข้องกับพฤติกรรมการไม่เสพยาบ้าซ้ำไว้เป็น 4 ด้าน ได้แก่ ครอบครัวและบุคคลใกล้ชิด, อิทธิพลจากเพื่อน, สภาพความเป็นอยู่และชีวิตประจำวัน และการบำบัดฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดในระบบบังคับบำบัด ดังนี้

3.2.1 ครอบครัวและบุคคลใกล้ชิด

ครอบครัวปฏิบัติและแสดงความรู้สึกเพื่อสนับสนุนการยุติการเสพยาบ้า

จากการศึกษาผู้ให้ข้อมูลทั้ง 6 คน พบว่าแม้ครอบครัวจะมิได้เป็นสาเหตุหลักที่ทำให้มีพฤติกรรมการเสพยาบ้าในครั้งแรก แต่พบว่า ครอบครัวกลับเป็นสาเหตุหลักที่ทำให้มีพฤติกรรมยุติการเสพยาบ้าและไม่หวนกลับไปเสพยาบ้าซ้ำ เนื่องจากกลุ่มผู้ให้ข้อมูลส่วนใหญ่มีสาเหตุและแรงบันดาลใจในการยุติการเสพยาบ้าและคงสภาพการเป็นบุคคลที่มีพฤติกรรมการไม่เสพยาบ้าซ้ำมาจากเหตุการณ์และเรื่องราวที่มาจากบุคคลในครอบครัวได้แสดงออกให้เห็น

วิธีการปฏิบัติและการแสดงความรู้สึกต่างๆ ของคนในครอบครัวเป็นอีกหนึ่งสาเหตุที่มีความเกี่ยวข้องกับพฤติกรรมการไม่เสพยาบ้าซ้ำ โดยเฉพาะวิธีการปฏิบัติและการแสดงความรู้สึกต่อผู้ให้ข้อมูลในช่วงการบำบัดและภายหลังที่เพิ่งผ่านพ้นการบำบัด ซึ่งเป็นระยะที่มีความเสี่ยงสูงต่อการหวนกลับไปเสพยาบ้าซ้ำ แต่ถ้าครอบครัวมีการปฏิบัติและแสดงความรู้สึกที่เป็นเชิงบวกและสนับสนุนต่อการคงสภาพการเป็นบุคคลที่มีพฤติกรรมการไม่เสพยาบ้าซ้ำแล้วจะทำให้ผู้ที่เสพยาบ้าสามารถผ่านพ้นช่วงความเสี่ยงไปได้

การปฏิบัติและการแสดงความรู้สึกของบุคคลในครอบครัวสามารถแสดงออกได้อย่างหลากหลาย แม้เป็นเพียงสิ่งเล็กน้อยแต่เป็นการแสดงออกที่อยู่ในช่วงที่ผู้เสพยาบ้าสามารถรับรู้ถึงความห่วงใยของคนในครอบครัวได้มาก จึงทำให้ผู้ให้ข้อมูลเหล่านี้รู้สึกว่าได้รับการยอมรับ ได้รับการให้อภัย ผ่านการปฏิบัติและการแสดงความรู้สึก เช่น การได้รับความสนใจและการมีกิจกรรมในครอบครัวเพิ่มมากขึ้น โดยการร่วมวงทานข้าวพร้อมกัน การพูดคุยในเรื่องราวเชิงสร้างสรรค์มากกว่าการตำหนิติเตียน, การลดความหวาดระแวงโดยการที่พ่อและแม่ไม่นำเงินไปซ่อนและปิดล็อคกุญแจซึ่งทำให้ผู้ให้ข้อมูลรู้สึกว่าได้รับความไว้วางใจ

การที่คนในครอบครัวไม่ทราบว่าผู้ให้ข้อมูลเป็นผู้เสพหรือติดยาบ้านั้นเป็นอีกสาเหตุหนึ่งที่ทำให้เกิดความห่างเหินในครอบครัว เนื่องจากผู้ให้ข้อมูลไม่กล้าใกล้ชิดกับบุคคลในครอบครัว เพราะเกรงว่าพ่อและแม่หรือภรรยาจะรับรู้ว่าตนเองเป็นผู้เสพยาบ้า แม้มีความพยายามที่จะเลิกเสพยาบ้าแต่กลับมิกล้าปรึกษาหรือขอความช่วยเหลือจากบุคคลในครอบครัวเพราะเกรงว่าจะได้รับการลงโทษ หรือแม้แต่มีปัญหาทะเลาะเบาะแว้งจนถึงการใช้ความรุนแรงภายในบ้าน แต่

เมื่อถูกจับกุมและได้รับการบำบัดฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดแล้วทำให้บุคคลในครอบครัวได้ทราบถึงปัญหาและสาเหตุของการใช้ยาบ้าทำให้สามารถช่วยเหลือได้อย่างถูกวิธี ส่งผลให้ความสัมพันธ์ในบ้านดีมากขึ้น ผู้ให้ข้อมูลไม่กังวลที่จะปิดบังความผิด จึงเกิดความสบายใจที่จะใกล้ชิดกับคนในครอบครัว

จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลถึงความรู้สึกต่อบุคคลในครอบครัว พบว่า ผู้ให้ข้อมูลทุกคนมีความคาดหวังจากผลของการยุติการเสพยาบ้า โดยหวังว่าจะทำให้ความสัมพันธ์ในครอบครัวดีมากขึ้น มีความต้องการกระทำความดี เพื่อให้พ่อและแม่ได้ภาคภูมิใจ ซึ่งผู้ให้ข้อมูลมีการแสดงออกที่แตกต่างกัน เช่น การบอกรักพ่อและแม่ การหางานทำ การให้เงินที่ได้จากการทำงานกับพ่อและแม่ การช่วยเหลือค่าใช้จ่ายต่างๆ ในบ้าน การบวชทดแทนพระคุณ และการสร้างชื่อเสียงจากการเข้าร่วมกิจกรรมสังคม เป็นต้น หากการกระทำเหล่านี้ได้รับการตอบสนองในด้านบวกจากคนในครอบครัว เช่น การชมเชย การแสดงถึงความห่วงใยและความยินดี การให้กำลังใจเมื่อเจอปัญหาหรือถูกกล่าวหาจากบุคคลภายนอก การแสดงความรู้สึกผ่านการสัมผัส จะทำให้ผู้ให้ข้อมูลรับรู้ ซึ่งเป็นสาเหตุสนับสนุนที่เป็นกำลังใจอย่างหนึ่งที่ทำให้สามารถคงสภาพการเป็นผู้ยุติการเสพยาบ้าได้ แต่หากว่าวิธีการปฏิบัติและการแสดงออกของผู้ที่ผ่านการบำบัดไม่ได้รับการตอบสนองอาจทำให้ผู้ที่ผ่านการบำบัดเหล่านี้หวนกลับไปเสพยาบ้าซ้ำได้ เนื่องจากเมื่อผู้วิจัยได้สอบถามพูดคุยกับผู้ที่หวนกลับไปเสพยาบ้าซ้ำแล้วนั้น พบว่าเมื่อผู้ผ่านการบำบัดเหล่านี้ได้แสดงออกถึงพฤติกรรมการยุติการเสพยาบ้าแล้ว ย่อมมีความต้องการได้รับการยอมรับ การให้อภัยและความใส่ใจจากบุคคลใกล้ชิดโดยผ่านการแสดงความรู้สึกตอบกลับในเชิงบวกจากการปฏิบัติ ซึ่งจากการสังเกตของผู้วิจัยพบว่าแม้จะมีหลายครอบครัวที่มีความยินดีที่ลูกสามารถยุติการเสพยาบ้าได้ แต่ไม่มีการแสดงถึงความรู้สึกผ่านการปฏิบัติแล้วนั้นจะทำให้ลูกเกิดความเข้าใจผิด คิดว่าพ่อและแม่ไม่ใส่ใจ ไม่ยินดียินร้าย จึงขาดความมุ่งมั่นและเป้าหมายที่จะคงสภาพการเป็นผู้ยุติการเสพยาเสพติด ซึ่งวิธีการปฏิบัติและการแสดงออกถึงความรู้สึกเหล่านี้ขึ้นอยู่กับบุคลิกลักษณะของผู้ที่แสดงออกด้วย โดยเฉพาะบุคคลที่เป็นผู้มีอิทธิพลต่อผู้ให้ข้อมูลมากที่สุดจำเป็นต้องมีลักษณะเชื่อมั่น มั่นคง และแสดงออกอย่างเปิดเผย เช่น ภรรยาของผู้ให้ข้อมูลรายหนึ่ง มีบุคลิกพูดจาตรงไปตรงมา แสดงออกถึงความเชื่อมั่นในสามี จึงเป็นแรงสนับสนุนที่ดี ซึ่งแตกต่างจากครอบครัวของผู้ให้ข้อมูลบางรายที่แม้พ่อและแม่จะรู้สึกยินดีที่ลูกสามารถยุติการเสพยาบ้าได้ แต่กลับไม่เชื่อมั่นว่าลูกจะสามารถคงสภาพผู้ยุติการเสพยาบ้าได้นาน ซึ่งความไม่เชื่อมั่นเหล่านี้กลับสร้างความหวั่นไหวให้กับลูก ทำให้ผู้ผ่านการบำบัดที่มีคนรอบข้างที่ไม่เชื่อมั่นในการกระทำ มีความมุ่งมั่นและเชื่อมั่นในตนเองน้อยกว่าผู้ที่มีคนรอบข้างที่มีความเชื่อมั่นสูง

การยับยั้งขัดขวางกระบวนการหวนกลับไปเสพยาบ้าซ้ำจากบุคคลใกล้ชิด

จากการสอบถามบุคคลใกล้ชิดของผู้ให้ข้อมูลพบว่า บุคคลใกล้ชิดเหล่านี้ได้ช่วยเหลือและสนับสนุนให้ผู้ให้ข้อมูลสามารถคงสภาพการเป็นผู้ยุติการเสพยาบ้าได้ โดยการวิเคราะห์หา

สาเหตุและรับรู้ปัญหาต่างๆ ของผู้ให้ข้อมูลและช่วยเหลือในการขัดขวางและป้องกันปัจจัยเสี่ยงต่างๆ ที่เป็นตัวกระตุ้น ดังนี้

การควบคุมรายรับ-รายจ่ายของผู้ให้ข้อมูล เนื่องจากผู้ให้ข้อมูลรายนี้เป็นเพียงผู้เสพ ไม่มีพฤติกรรมการค้าและจัดส่งยาบ้า ประกอบกับเป็นบุคคลที่ไม่มีนิสัยลักขโมย การควบคุมรายรับ-รายจ่ายจึงเป็นวิธีการขัดขวางการนำเงินเก็บและรายได้จากการทำงานไปซื้อยาบ้าเสพ โดยผู้ใกล้ชิดจะทำหน้าที่รับและเก็บเงินที่เป็นรายได้และทำหน้าที่จ่ายเงินให้กับผู้ให้ข้อมูลเป็นรายวัน ซึ่งจะเป็นจำนวนเงินที่ต่ำกว่าราคายาบ้า แต่หากต้องการซื้อของที่ต้องใช้เงินจำนวนมาก ผู้ใกล้ชิดเหล่านี้จะรับรู้และพาไปซื้อพร้อมกัน เป็นต้น โดยผู้ให้ข้อมูลกล่าวว่า การจำกัดรายรับ-รายจ่ายเหล่านี้เป็นวิธีการควบคุมอีกประการหนึ่งเพราะแม้จะมีความต้องการเสพยาบ้าแต่หากไม่มีเงินอย่างเพียงพอ ก็ทำให้ไม่สามารถเสพยาบ้าได้เช่นกัน

การลดเวลาว่างที่ผู้เสพใช้ทำกิจกรรมตามลำพัง เนื่องจากผู้ให้ข้อมูลบางรายมีลักษณะงานที่ไม่แน่นอน หรือเป็นผู้ไม่มีงานทำ จึงมีเวลาว่างอยู่ตามลำพังอย่างมาก เมื่อเกิดความอยากเสพยาบ้าก็สามารถซื้อยาบ้ามาเสพตามลำพังได้ ดังนั้นผู้ใกล้ชิดจะให้การช่วยเหลือโดยการลดเวลาว่างที่มากเกินไป เช่น การให้โอกาสเข้าทำงาน การเพิ่มภาระหน้าที่ให้รับผิดชอบ การดึงผู้ให้ข้อมูลมาทำกิจกรรมร่วมกันในครอบครัวหรือช่วยเหลืองานสังคมมากขึ้น ซึ่งการกระทำเหล่านี้เป็นการจัดระเบียบตารางเวลา โดยลดเวลาว่างที่เคยใช้ไปกับการเสพยาบ้า ซึ่งวิธีการลดเวลาว่างเหล่านี้เป็นสาเหตุหนึ่งที่เบี่ยงเบนความสนใจของผู้ให้ข้อมูลได้ เนื่องจากโดยปกติผู้ที่เสพยาบ้านั้นมักมีชีวิตที่วนเวียนอยู่แต่กับการนึกถึงยาบ้า โดยผู้ให้ข้อมูลบางรายได้กล่าวว่า ตื่นมาจะคิดถึงยาบ้า และจะมีความคิดวนเวียนแค่ว่าจะทำอย่างไรให้มียาบ้าเสพไม่ขาดมือ แต่เมื่อได้เข้าทำงานหรือมีสิ่งที่ต้องรับผิดชอบจะทำให้สามารถเบี่ยงเบนความคิด ลดเวลาที่เคยนำมาใช้ในการเสพยาบ้าหรือเวลาว่างที่จะไปพบปะกลุ่มคนเสพยาบ้า จึงจะเห็นได้ว่าการลดเวลาว่างที่ผู้เสพใช้ทำกิจกรรมตามลำพังเป็นสาเหตุหนึ่งที่สามารถลดความคิดที่ก่อให้เกิดความอยากเสพยาบ้าได้

การติดตามดูแลอย่างใกล้ชิด เนื่องจากในขณะที่ผู้ให้ข้อมูลยังคงมีพฤติกรรมการเสพยาบ้านั้น ครอบครัวไม่เคยได้รับรู้ว่าผู้ให้ข้อมูลเป็นผู้ติดยาบ้าจึงไม่ได้ดูแลหรือให้ความสำคัญอย่างใกล้ชิด แต่เมื่อได้รับทราบภายหลังการถูกจับกุมแล้วนั้นจึงได้มีการช่วยเหลือ โดยติดตามดูแลอย่างใกล้ชิดมากขึ้น เช่น การให้อาจารย์ที่โรงเรียนช่วยในการสอดส่องพฤติกรรมที่เกิดขึ้นในโรงเรียน การพูดคุยสอบถามถึงชีวิตประจำวัน การจำกัดขอบเขตการเดินทาง การดูแลตรวจสอบห้องส่วนตัวเป็นประจำ เป็นต้น ซึ่งวิธีการเหล่านี้เป็นอีกสาเหตุหนึ่งที่ทำให้ผู้ให้ข้อมูลคอยระแวดระวัง เกิดความไม่สบายใจ จึงต้องดำรงอยู่ในสภาพของการเป็นผู้ยุติการเสพยาบ้าเพื่อความสบายใจ ไม่กังวลในเรื่องที่ต้องปกปิด

ในการสนับสนุนทางสังคมที่ครอบครัวหรือผู้ใกล้ชิดได้แสดงออก มีความสำคัญและเป็นการเอื้อต่อการคงพฤติกรรมการไม่เสพยาบ้าซ้ำของผู้ให้ข้อมูลเป็นอย่างมาก ซึ่งคล้ายคลึงกับ

การศึกษาของ ขวัญหทัย รงคุปตวนิช (2544: 48-50) เรื่องการสนับสนุนทางสังคมเกี่ยวกับการเลิกหรือกลับมาเสพของผู้ติดยาเสพติด โดยศึกษากับผู้เข้ารับการบำบัดรักษาระยะฟื้นฟูสมรรถภาพ ซึ่งจากผลการศึกษาพบว่า การสนับสนุนทางสังคมไม่ว่าจะเป็นการสนับสนุนทางสังคมอารมณ์ รูปธรรมหรือด้านข้อมูลข่าวสารนั้นจะช่วยป้องกันบุคคลจากภาวะวิกฤติที่เกิดขึ้น ซึ่งการป้องกันนั้นกระทำโดยการช่วยเพิ่มความสามารถ และยังเป็นการช่วยในการปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงต่างๆ ที่จะเกิดขึ้น ซึ่งในแต่ละบุคคลจะต้องการการสนับสนุนทางสังคมมากน้อยเพียงใดนั้น ขึ้นอยู่กับภาวะและความต้องการของแต่ละบุคคล ซึ่งจะแตกต่างกันออกไป หากบุคคลใดที่ได้รับการสนับสนุนทางสังคมตามที่ตนเองต้องการก็จะช่วยให้บุคคลเกิดความภาคภูมิใจ เกิดกำลังใจ และมีความรู้สึกว่าตนเป็นส่วนหนึ่งของสังคมและมีแรงผลักดันให้เกิดความพยายามที่จะปรับปรุงตัวหรือเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมไปในทางที่ดีขึ้น ในทางตรงกันข้ามหากบุคคลไม่ได้รับการสนับสนุนทางสังคมก็จะทำให้บุคคลนั้นเกิดความท้อแท้หมดกำลังใจ และแสดงพฤติกรรมในทางลบออกมา เช่น การหวนกลับไปเสพยาเสพติดอีกครั้งหนึ่งได้

3.2.2 อิทธิพลจากเพื่อน

เพื่อนผู้เสพและผู้ค้ายาบ้าตีตัวออกห่าง

สาเหตุด้านอิทธิพลจากการคบเพื่อนเป็นอีกสาเหตุหนึ่งที่มีความสำคัญอย่างมากต่อผู้ให้ข้อมูล เนื่องจากผู้เสพยาบ้าเหล่านี้ส่วนใหญ่เป็นกลุ่มวัยรุ่น ซึ่งช่วงวัยรุ่นเป็นวัยที่ให้ความสำคัญกับเพื่อนเป็นอย่างมาก และจากการสอบถามกลุ่มผู้ผ่านการบำบัดพบว่าหากอยู่คนเดียวจะไม่เสพยาบ้าแม้จะมียาบ้าอยู่ใกล้มือ แต่หากว่าได้รวมกลุ่มกับเพื่อน เช่น ร่วมดื่มสุรา พบเจอกันตามเทศกาล จะทำให้เกิดความอยากเสพยาบ้าดังนั้นเพื่อนจึงเป็นสาเหตุที่สำคัญและมีอิทธิพลต่อพฤติกรรมภายหลังจากการบำบัดเป็นอย่างมาก

การที่เพื่อนเสพยาบ้าตีตัวออกห่างจากผู้ให้ข้อมูล เนื่องจากกลุ่มผู้ให้ข้อมูลเหล่านี้เป็นผู้ต้องโทษตามกฎหมาย จึงได้รับการคุมความประพฤติในภายหลังที่พ้นการบำบัดฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด ซึ่งกลุ่มผู้ให้ข้อมูลเหล่านี้จะมีการรายงานตัวต่อพนักงานคุมประพฤติอย่างน้อยเดือนละ 1 ครั้งและมีการติดตามผลจากพนักงานคุมประพฤติอย่างน้อยเป็นระยะเวลา 1 ปี โดยมีการติดตามถึงสภาพความเป็นอยู่ด้วยการ การเยี่ยมบ้าน การสุ่มตรวจปัสสาวะ การสอดส่องพฤติกรรมจากอาสาสมัครคุมประพฤติในแต่ละหมู่บ้าน และการติดตามพฤติกรรมจากเจ้าหน้าที่ตำรวจทั้งในและนอกเครื่องแบบ ทำให้สภาพชีวิตภายหลังการบำบัดนั้นผู้เข้ารับการบำบัดจะมีการติดต่อกับเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องในการดำเนินคดีตามกฎหมายอยู่บ่อยครั้ง จึงทำให้กลุ่มผู้เสพต้องตีตัวออกห่างเนื่องจากเกรงว่าผู้ให้ข้อมูลเหล่านี้จะเป็นสายสืบแจ้งข่าวการซื้อขายยาบ้าให้กับเจ้าหน้าที่ตำรวจ ประกอบกับกระบวนการควบคุมความประพฤตินี้ เจ้าหน้าที่ตำรวจและพนักงานคุมประพฤติจะสุ่มตรวจปัสสาวะ และไม่มีการนัดหมายที่จะเดินทางมาเยี่ยมที่บ้าน

ดังนั้นเพื่อนกลุ่มเสพโดยเฉพาะเพื่อนที่มีพฤติกรรมการค้ายาบ้าจึงต้องตีตัวออกห่างจากผู้ให้ข้อมูลเพราะเกรงว่าจะทำให้เจ้าหน้าที่สามารถสืบเรื่องและดำเนินการจับกุมได้ทันที

3.2.3 สภาพความเป็นอยู่และชีวิตประจำวัน

การได้รับโอกาสจากสังคมภายนอก

จากการสอบถามสภาพชีวิตภายหลังจากการบำบัดฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดของผู้เข้ารับการบำบัดนั้น พนักงานคุมประพฤติหลายท่านได้กล่าวว่า ส่วนใหญ่ผู้ที่เพิ่งผ่านพ้นการบำบัดจะเกิดภาวะกดดัน ความเครียด และความสับสนในทิศทางของชีวิต ซึ่งจะเป็นช่วงที่เป็นสถานการณ์เสี่ยงต่อการหวนกลับมาเสพยาบ้าซ้ำมากที่สุด ดังนั้นภายหลังการบำบัดแล้วทางสำนักงานคุมประพฤติและเจ้าหน้าที่หลายฝ่ายจึงได้มีการติดตามผล (After Care) เพื่อช่วยเหลือและสนับสนุนผู้ผ่านการบำบัดในด้านต่างๆ ซึ่งผู้วิจัยเองได้มีโอกาสพูดคุยกับผู้ให้ข้อมูลตั้งแต่อยู่ในระยะของการบำบัดนั้น พบว่าผู้ผ่านการบำบัดส่วนใหญ่มีความต้องการยุติการเสพยาบ้า มีความมุ่งมั่นตั้งใจที่จะกลับตัวกลับใจ แต่ไม่แน่ใจถึงการให้การยอมรับจากสังคม และเมื่อภายหลังจากการบำบัดเสร็จสิ้น กลุ่มผู้ผ่านการบำบัดเหล่านี้ได้ออกมาใช้ชีวิตอยู่ในโลกภายนอกโดยปราศจากการควบคุมความประพฤติอย่างเข้มงวดเท่ากับช่วงของการบำบัดฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด แม้มีความต้องการจะกลับตัวมากเพียงใด แต่หากสังคมไม่เปิดโอกาสให้ผู้ผ่านการบำบัดเหล่านี้ได้แสดงออก บุคคลเหล่านี้ก็ยากที่จะยืนอยู่ในสังคมที่มีการตีตราและยากต่อการคงสภาพการเป็นผู้ยุติการเสพยาบ้าได้อย่างต่อเนื่อง

การตีตราจากสังคมนับว่าเป็นแรงกดดันสำหรับผู้ผ่านการบำบัดเป็นอย่างมาก จากการศึกษากับกลุ่มผู้ให้ข้อมูลถึงสภาพชีวิตภายหลังการบำบัดเสร็จสิ้น พบว่าทุกคนล้วนเจออุปสรรคจากการตีตราของสังคมว่าเป็นบุคคลติดยาเสพติด เป็นบุคคลอันตราย และไม่น่าเชื่อถือในการกระทำต่างๆ แม้ประวัติการก่อคดีความทางกฎหมายได้ถูกลบออกจากประวัติส่วนบุคคลแล้วแต่ในทางสังคมกลับพบว่าประวัติการติดยาเสพติดมิได้ถูกลบออกไปด้วย

จากการสัมภาษณ์กลุ่มผู้ให้ข้อมูลถึงสาเหตุที่เกี่ยวข้องกับการมีพฤติกรรมการไม่หวนกลับไปเสพยาบ้าซ้ำ พบว่าการได้รับโอกาสและให้การสนับสนุนจากสังคมเป็นสิ่งที่สำคัญต่อการมีพฤติกรรมไม่เสพยาบ้าซ้ำเป็นอย่างมาก เนื่องจากการได้รับโอกาสจากสังคม เช่น การให้โอกาสเข้าทำงาน การสนับสนุนเงินทุนจากภาครัฐ การมีนายจ้างที่มีบุคลิกเปิดโอกาสไม่ตอกย้ำความผิด การได้รับการศึกษาอย่างต่อเนื่อง ทำให้ผู้ให้ข้อมูลเหล่านี้สามารถคงสภาพการเป็นผู้ยุติการเสพยาบ้าซ้ำได้เป็นอย่างดี เนื่องจากการได้รับโอกาสเหล่านี้ถือเป็นการลดช่องว่างในการพบกับสถานการณ์เสี่ยงและตัวกระตุ้นต่างๆ ที่ก่อให้เกิดการหวนกลับไปเสพยาบ้าซ้ำ การให้โอกาสทางสังคมเหล่านี้จึงเป็นการหยิบยื่นชีวิตใหม่ให้กับผู้ให้ข้อมูลได้เป็นอย่างดี โดยเฉพาะการรับเข้าทำงาน เพราะการทำงานจะเป็นการเบี่ยงเบนความคิดจนลืมนึกถึงการเสพยาบ้า เมื่อภายหลังการเลิกจากการทำงานจะทำให้กลุ่มคนเหล่านี้มีความเหน็ดเหนื่อยต้องการการพักผ่อน

หากเสพยาบ้าจะทำให้นอนไม่หลับจนไม่สามารถทำงานในวันต่อไปได้ และเมื่อกลุ่มคนเหล่านี้สามารถหารายได้ได้ด้วยตนเองจึงได้เห็นถึงคุณค่าของเงิน และไม่ต้องการนำเงินที่ได้เหล่านี้ไปซื้อยาบ้าเพื่อมาเสพอีกต่อไป การได้โอกาสในการทำงานจึงเป็นเสมือนการลดแรงกดดันจากภายนอกที่ตีตราว่าบุคคลเหล่านี้เป็นบุคคลไร้ความสามารถ แต่เมื่อบุคคลเหล่านี้ได้เข้าทำงาน มีรายได้เป็นของตัวเองได้แล้วจึงกลับเป็นการสร้างการยอมรับในสังคม ทำให้บุคคลรอบข้างมีเจตคติที่เปลี่ยนไปจากแต่เดิมที่เคยคิดว่าบุคคลเหล่านี้เป็นคนไม่ดีในสังคม เป็นผู้ติดยาเสพติด แต่เมื่อบุคคลเหล่านี้สามารถกลับมาดำรงตนอยู่ได้อย่างปกติ มีการทำงาน มีรายได้จุนเจือคนในครอบครัว จึงทำให้เกิดเจตคติว่ากลุ่มคนเหล่านี้เป็นผู้พลาดพลั้ง จึงควรให้อภัย เป็นต้น

ดังนั้นการได้รับโอกาสทางสังคมจึงถือเป็นการลดการตีตราจากสังคมภายนอก ปรับเปลี่ยนเจตคติของบุคคลรอบข้าง สร้างความเชื่อมั่น ภาคภูมิใจและเห็นคุณค่าในตนเอง และเป็นการลดช่องว่างในการเกิดปัจจัยเสี่ยงและตัวกระตุ้นในด้านต่างๆ ที่ก่อให้เกิดการหวนกลับไปเสพยาบ้าซ้ำ ดังนั้นการได้รับโอกาสจากสังคมจึงเป็นสาเหตุสนับสนุนที่สำคัญอย่างยิ่งต่อการมีพฤติกรรมการไม่หวนกลับไปเสพยาบ้าซ้ำ

3.2.4 การบำบัดฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดในระบบบังคับบำบัด

การยับยั้งขัดขวางกระบวนการหวนกลับไปเสพยาบ้าซ้ำจากข้อบังคับตามกฎหมายในระบบบังคับบำบัด

จากการศึกษาถึงสาเหตุที่ชักนำให้บุคคลมีพฤติกรรมเริ่มเสพยาบ้านั้นพบว่ามี 2 สาเหตุหลักๆ คือ ตัวของผู้เสพเอง และจากสภาพแวดล้อม ด้วยความตั้งใจหรือไม่ตั้งใจก็ตามแต่สุดท้ายก็ทำให้บุคคลเหล่านี้ต้องโทษและเข้ารับการบำบัดฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดในระบบบังคับบำบัดในที่สุด การเข้ารับการบำบัดนี้ แม้จะเป็นการต้องโทษตามกฎหมายและการบังคับให้เข้ารับการบำบัดทั้งในแบบควบคุมตัวและไม่ควบคุมตัวนั้น ก็เพื่อต้องการให้ผู้เข้ารับการบำบัดมีพฤติกรรมการยุติการใช้ยาเสพติดและไม่หวนกลับมาเสพยาเสพติดซ้ำทั้งสิ้น โดยการบำบัดเหล่านี้จะให้ความรู้และสอนวิธีการปฏิบัติเพื่อหลีกเลี่ยงการหวนกลับมาเสพยาเสพติดอีก ทำให้ภายหลังที่ผู้เข้ารับการบำบัดได้บำบัดจนครบขั้นตอน ต่างมีความรู้และความเข้าใจในวิธีการปฏิบัติเพื่อหลีกเลี่ยงตัวกระตุ้นที่จะทำให้หวนกลับไปเสพยาเสพติดอีกครั้ง

ในกระบวนการบังคับบำบัดนั้นเป็นกระบวนการหนึ่งของการบำบัดฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด ที่ผู้เข้ารับการบำบัดเป็นผู้ที่ต้องโทษตามกฎหมายในคดียาเสพติด เมื่อได้รับการตรวจพิสูจน์แล้วว่าเป็นผู้เสพ/ติดยาเสพติด จึงได้รับการพิจารณาให้เข้ารับการบำบัดในระบบบังคับบำบัด โดยแบ่งออกเป็น 2 ลักษณะหลักๆ คือ ระบบบังคับบำบัดแบบควบคุมตัว และระบบบังคับบำบัดแบบไม่ควบคุมตัว โดยมีระยะเวลาและโปรแกรมการบำบัดแตกต่างกันออกไปตามแต่ละบุคคล เมื่อผ่านการบำบัดจนครบขั้นตอนแล้ว ผู้ผ่านการบำบัดต้องเข้ารายงานตัวต่อเจ้าหน้าที่เป็นระยะเวลาไม่ต่ำกว่า 6 เดือน หากไม่พบการกระทำผิดซ้ำ เจ้าหน้าที่ที่ดำเนินคดีจะ

ลบประวัติการกระทำความผิดออกจากระบบการดำเนินคดีตามกฎหมายตามพระราชบัญญัติฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด พ.ศ.2545 และผู้ผ่านการบำบัดจะเข้าสู่การติดตามผล (After Care) เป็นระยะเวลา 1 ปี ซึ่งในกระบวนการบำบัดเหล่านี้มีเงื่อนไขต่างๆ ที่ใช้ในการควบคุมพฤติกรรมเพื่อป้องกันการหวนกลับไปเสพยาเสพติดซ้ำ เช่น การรายงานตัวต่อเจ้าหน้าที่และตรวจปัสสาวะอย่างน้อย 1 ครั้ง/เดือน หากพบว่ามีการกระทำความผิดซ้ำ การตรวจพบเจอสารเสพติดในร่างกาย หรือการมีพฤติกรรมค้ายาเสพติด จะพิจารณาให้ได้รับโทษเพิ่มเติม ซึ่งอาจเป็นการขยายระยะเวลาการบำบัด การเพิ่มระดับโปรแกรมการบำบัด หรือแม้แต่การส่งตัวเข้าสถานกักกันซึ่งถือเป็นเหตุร้ายแรงที่ศาลจะไม่พิจารณาลบประวัติการกระทำผิด

กระบวนการต้องโทษในระบบบังคับบำบัดจึงเป็นการยับยั้งขัดขวางกระบวนการหวนกลับไปเสพยาบ้าซ้ำ เนื่องจากผู้ให้ข้อมูลทุกคนต้องได้รับการตรวจปัสสาวะทุกเดือน ประกอบกับภายหลังการบำบัดจะมีเจ้าหน้าที่ทั้งในและนอกเครื่องแบบทำหน้าที่ตรวจสอบและติดตามพฤติกรรมภายหลังจากการบำบัด ซึ่งกลุ่มผู้ให้ข้อมูลจะเรียกว่า “ถูกหมายหัว” หรือ “โดนจับตามอง” ในกระบวนการตรวจสอบและติดตามผลนี้ทำให้กลุ่มผู้ให้ข้อมูลรู้สึกหวาดระแวงและระวังตัวเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะในผู้ให้ข้อมูลบางรายที่ยังคลุกคลีอยู่กับเพื่อนร่วมงานหรือบุคคลใกล้ชิดที่มีพฤติกรรมการเสพยาบ้า เนื่องจากหากอยู่ในกลุ่มที่มีการเสพยาบ้าแบบรมควันอาจทำให้ตนเองได้รับกลิ่นจนทำให้ตรวจพบสารเสพติดในร่างกาย หรือคลุกคลีอยู่ในกลุ่มของผู้เสพยาบ้าอาจถูกจับกุมพร้อมกับกลุ่มเพื่อนที่เสพ จนทำให้ได้รับการพิจารณาให้เข้ารับโทษที่มากขึ้น จากการสัมภาษณ์กลุ่มผู้ให้ข้อมูลพบว่าในกระบวนการติดตามผลภายหลังการบำบัดแล้วนั้นเป็นกระบวนการที่ต้องปฏิบัติอย่างเคร่งครัด โดยเฉพาะการเข้ารายงานตัวต่อพนักงานคุมประพฤติที่ต้องมาอย่างสม่ำเสมอ การเดินทางมารายงานตัวที่สำนักงานคุมประพฤตินั้นต้องเสียค่าใช้จ่าย โดยเฉพาะผู้ให้ข้อมูลบางรายที่ย้ายที่อยู่อาศัยไปในจังหวัดอื่น ประกอบกับต้องขาดงานเพื่อมารายงานตัวเป็นระยะเวลา 6 เดือนทำให้เสียรายได้ ทำให้ภายหลังผู้ผ่านการบำบัดต้องมีการควบคุมพฤติกรรมของตนเองเพื่อให้พ้นจากสภาพการถูกคุมความประพฤติ โดยภายหลังจากการบำบัดเสร็จสิ้น ผู้ให้ข้อมูลส่วนใหญ่จะมีความรู้สึกกังวลใจและระวังตัวเพื่อป้องกันปัจจัยเสี่ยงต่างๆ ที่ชักนำไปสู่การมีพฤติกรรมการหวนกลับไปเสพยาบ้าซ้ำ ยกตัวอย่างเช่น หากต้องการจับกลุ่มดูกีฬาฟุตบอลกับเพื่อน ผู้ให้ข้อมูลจะต้องดูในบริเวณที่เปิดโล่ง เพื่อแสดงความบริสุทธิ์ใจในการทำกิจกรรมต่างๆ ไม่ให้เป็นที่น่าสงสัยและสร้างความเชื่อใจให้กับบุคคลภายนอก ซึ่งสภาพความไม่สบายใจที่ต้องระวังพฤติกรรมต่างๆ เหล่านี้นั้น ทำให้เกิดความต้องการที่จะหลุดพ้นจากกระบวนการบำบัดให้เร็วที่สุด จึงต้องมีการบังคับการกระทำของตนเองตลอดระยะเวลาของการถูกควบคุมความประพฤติ

กระบวนการในระบบบังคับ ไม่เพียงแต่การยับยั้งขัดขวางพฤติกรรมการหวนกลับไปเสพยาบ้าซ้ำของผู้เข้ารับการบำบัดเท่านั้น แต่ยังสร้างเกราะป้องกันจากสภาพแวดล้อมที่เต็มไปด้วยการระบาดของยาเสพติดให้กับผู้ผ่านการบำบัดในอีกทางหนึ่ง เนื่องจากการที่ผู้วิจัยได้มี

โอกาสเข้าร่วมกิจกรรมการอบรมอาสาสมัครคุมประพฤติ และผู้ที่เกี่ยวข้อง ทำให้ทราบว่าในกระบวนการติดตามผลนี้จะมีเครือข่ายอาสาสมัครคุมประพฤติ ที่ทำหน้าที่ร่วมกับเจ้าหน้าที่ตำรวจและกรมคุมประพฤติ เพื่อให้ความช่วยเหลือในด้านข้อมูลและการสอดส่องพฤติกรรมของผู้ผ่านการบำบัด ดังจะเห็นได้จากการดึงเครือข่ายผู้ที่เคยผ่านการบำบัดเข้ามาเป็นเครือข่ายในการขยายการจับกุมและดำเนินคดีกับผู้ค้ายาบ้า ดังเช่นผู้ให้ข้อมูลรายหนึ่งที่ให้ความช่วยเหลือเจ้าหน้าที่ตำรวจโดยการเป็นสายสืบให้กับตำรวจเพื่อให้ข้อมูลเกี่ยวกับสายการซื้อขายของผู้เสพและค้ายาบ้า ทำให้เกิดการปราบปรามอย่างหนักโดยเฉพาะการปิดหมู่บ้านเพื่อเข้าตรวจค้น ส่งผลให้ยาบ้าขาดตลาด การจัดส่งยาบ้าเป็นไปได้ยากลำบาก และยาบ้ามีราคาแพง ซึ่งการปราบปรามเหล่านี้จึงเป็นการตัดความเชื่อมโยงของกลุ่มผู้ค้าและผู้เสพยาบ้า ส่งผลให้สภาพแวดล้อมของผู้ให้ข้อมูลมียาบ้าลดน้อยลงจึงเป็นการลดตัวกระตุ้นการหวนกลับไปเสพยาบ้าซ้ำได้ ซึ่งมีความคล้ายคลึงกับผลการศึกษาของ จินตนา เอี่ยมชัยภูมิ (2548: บทคัดย่อ) ที่พบว่ามูลเหตุจูงใจในการเลิกยาเสพติดของผู้เลิกเสพยาเสพติดบางคนนั้น ไม่ได้มีความตั้งใจที่จะเลิกเสพยาเสพติด แต่เนื่องจากยาเสพติดหาซื้อยากขึ้น และกลัวการถูกจับกุมดำเนินคดีตามกฎหมาย

ดังนั้นสามารถสรุปได้ว่า การยับยั้งขัดขวางกระบวนการหวนกลับไปเสพยาบ้าซ้ำจากกระบวนการบำบัดในระบบบังคับเป็นการควบคุมพฤติกรรมของผู้ผ่านการบำบัดโดยใช้กฎหมายลงโทษเพื่อให้เกิดการควบคุมความประพฤติทั้งจากเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้อง และผู้ผ่านการบำบัดที่ต้องควบคุมพฤติกรรมของตนเอง ซึ่งในบางรายที่ถูกคุมความประพฤตินี้จะมีกลุ่มอาสาสมัครจากคนในหมู่บ้านช่วยเหลือสอดส่องพฤติกรรม ผู้ให้ข้อมูลจึงได้รับการช่วยเหลือจากหลากหลายกลุ่มคน นอกจากความช่วยเหลือเหล่านี้จะมีอิทธิพลที่สามารถช่วยควบคุมพฤติกรรมของผู้เสพยาบ้าได้แล้วยังเป็นเกราะป้องกันมิให้ผู้เสพ/ค้ายาบ้าสามารถใกล้ชิดกับผู้ผ่านการบำบัดได้อีกทางหนึ่งด้วย

จากผลการวิจัยที่ได้กล่าวมาข้างต้นพบว่า สาเหตุของการมีพฤติกรรมการไม่เสพยาบ้าซ้ำนั้นประกอบด้วย 2 สาเหตุหลัก คือ สาเหตุภายในจากตัวบุคคล และสาเหตุจากสภาพแวดล้อม ซึ่งทั้ง 2 สาเหตุนี้จะมีความเชื่อมโยงและเป็นเงื่อนไขที่สนับสนุนซึ่งกันและกันจนมิอาจแยกได้ว่าสาเหตุของการมีพฤติกรรมการไม่เสพยาบ้าซ้ำเกิดจากสาเหตุใดสาเหตุหนึ่งเพียงเท่านั้น ซึ่งในการศึกษาครั้งนี้ผู้วิจัยได้ศึกษาถึงพฤติกรรมการไม่เสพยาบ้าซ้ำในภายหลังจากการผู้เข้ารับการบำบัดได้รับการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดจนเสร็จสิ้นขั้นตอน และสามารถสรุปกระบวนการไม่เสพยาบ้าซ้ำภายหลังจากการบำบัดฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดได้ดังภาพประกอบ 5 ดังนี้

กระบวนการไม่เสพยาบ้าซ้ำของผู้ผ่านการบำบัดในระบบบังคับบำบัด

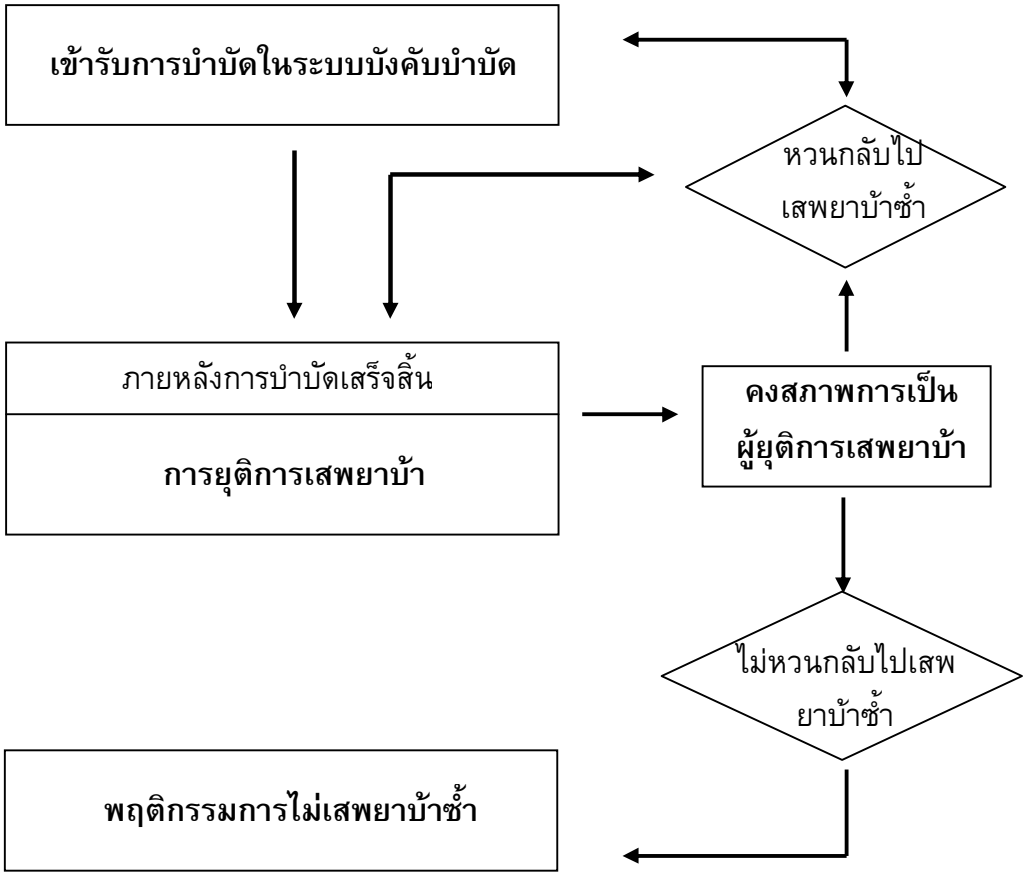

ภาพประกอบ 5 แสดงกระบวนการไม่เสพยาบ้าซ้ำของผู้ผ่านการบำบัดในระบบบังคับบำบัด

จากภาพประกอบที่ 5 แสดงให้เห็นถึงกระบวนการไม่เสพยาบ้าซ้ำของผู้ผ่านการบำบัดในระบบบังคับบำบัดโดยการสรุปผลการศึกษาครั้งนี้เป็นการสรุปจากกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลักจำนวน 6 คนที่มีพฤติกรรมการไม่เสพยาบ้าซ้ำ โดยผ่านการศึกษาด้วยวิธีการสัมภาษณ์เชิงลึก และการสังเกตในกิจกรรมต่างๆ เช่น การเข้าร่วมกิจกรรมการบำบัด การเยี่ยมบ้านผู้เข้ารับการบำบัด การสังเกตการณ์ในกิจกรรมการรายงานตัว เป็นต้น โดยสามารถสรุปกระบวนการไม่เสพยาบ้าซ้ำของผู้ผ่านการบำบัดในระบบบังคับบำบัดได้ ดังนี้

เมื่อผู้เข้ารับบำบัดได้รับการบำบัดฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดทั้งในแบบควบคุมตัวหรือไม่ควบคุมตัวก็ตามผู้เข้ารับการบำบัดจะมีพฤติกรรมการยุติการเสพยาบ้า ซึ่งผู้วิจัยจะนำเสนอเป็นขั้นต่างๆ ดังนี้

ขั้นการเข้ารับการบำบัดในระบบบังคับบำบัด ไปสู่การยุติการเสพยาบ้า

การยุติการเสพยาบ้าในที่นี้ หมายถึงการหยุดหรือพักการเสพยาบ้า กล่าวคือ กระบวนการที่ผู้เข้ารับการบำบัดมีการยุติหรือพักการเสพยาบ้า ในขณะที่เข้ารับการบำบัด หรือภายหลังจากการบำบัดเสร็จสิ้นแล้ว ซึ่งขั้นของการยุติการเสพยาบ้านี้เป็นเพียงการหยุดพักการเสพยาบ้าเพียงชั่วคราว ทั้งนี้ระยะเวลาจากขั้นของการเข้ารับการบำบัดไปสู่การยุติการเสพยาบ้านั้นขึ้นอยู่กับผู้เข้ารับการบำบัดในแต่ละคนว่าจะกระทำพฤติกรรมยุติการเสพยาบ้าในทันทีที่เข้ารับการบำบัดและไม่หวนกลับไปเสพยาบ้าอีกเลย หรือภายหลังจากการบำบัดครบขั้นตอนแล้วมีพฤติกรรมหวนกลับไปเสพยาบ้าซ้ำ จากนั้นจึงมีการยุติการเสพยาบ้าในภายหลัง ซึ่งการยุติการเสพยาบ้านี้อาจเกิดจากความต้องการ และมุ่งมั่นตั้งใจที่จะยุติการเสพยาบ้าด้วยตนเอง หรืออาจเป็นเพราะกระบวนการในระบบบังคับบำบัดที่ทำให้ผู้บำบัดไม่สามารถนำยาบ้าเข้าสู่ร่างกายได้ก็ตาม แต่ผู้เข้ารับการบำบัดในระบบบังคับบำบัดเหล่านี้ก็จะเกิดการยุติการเสพยาบ้าในที่สุด แต่ในบางรายที่เข้าสู่ระบบบังคับบำบัดอาจไม่สามารถยุติการเสพยาบ้าได้ จึงได้หวนกลับไปเสพยาบ้าซ้ำ หรือหลบหนีออกจากระบบบังคับบำบัด และดำรงตนเป็นผู้ติดยาเสพติด จนอาจเป็นผลให้ได้รับการจับกุมและเข้าสู่ระบบบังคับบำบัดอีกครั้ง

จากการศึกษาพบว่าในระยะของการยุติการเสพยาบ้านี้ ตัวกระตุ้นและสถานการณ์เสี่ยงยังคงมีอิทธิพลต่อผู้ผ่านการบำบัดอยู่มาก จึงก่อให้เกิดความรู้สึกและความต้องการเสพยาบ้า หากผู้ผ่านการบำบัดมีการคิดต่อรองด้วยเหตุผล ควบคุมและยับยั้งชั่งใจที่ดีจะทำให้ผู้ผ่านการบำบัดสามารถจัดการกับปัญหา และปฏิเสธการเสพยาบ้าได้ ดังนั้นการมีพฤติกรรมการไม่เสพยาบ้าซ้ำนั้น ต้องเริ่มจากการที่ผู้เข้ารับการบำบัดมีความต้องการและกระทำการยุติการเสพยาบ้าเป็นอันดับแรก ทำให้ในขั้นของการเริ่มยุติการเสพยาบ้านี้มีความสำคัญต่อพฤติกรรมการไม่เสพยาบ้าซ้ำเป็นอย่างมาก เนื่องจากเป็นช่วงที่ผู้เข้ารับการบำบัดเพิ่งผ่านพ้นกระบวนการบำบัดฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด ได้รับความรู้และวิธีการป้องกันการหวนกลับไปเสพยาเสพติดซ้ำในเชิงทฤษฎี แต่เมื่อผ่านพ้นระยะการบำบัดฟื้นฟูแล้วนั้น ผู้เข้ารับการบำบัดเหล่านี้ได้กลับมาใช้ชีวิตตามความเป็นจริง การปฏิบัติตนนั้นจึงต้องอาศัยความพยายามมากกว่าขั้นอื่นๆ

แบบแผนของกระบวนการไม่เสพยาบ้าซ้ำนั้น คือ เมื่อผู้ผ่านการบำบัดเหล่านี้ได้ผ่านการบำบัดฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดแล้ว พวกเขาตัดสินใจที่จะยุติการเสพยาบ้า แม้ภายหลังการบำบัดเสร็จสิ้น ปัจจัยกระตุ้นและสถานการณ์เสี่ยงจะยังคงมีอิทธิพลต่อสภาพจิตใจให้หวนกลับไปเสพยาบ้าซ้ำอยู่มาก แต่ผู้ผ่านการบำบัดที่มีความต้องการยุติการเสพยาบ้าอย่างจริงจังจะมีแนวโน้มของการปฏิเสธและหลีกเลี่ยงการเสพยาบ้า มากกว่าผู้ที่ไม่จริงจังต่อการยุติการเสพยาบ้า ซึ่งสาเหตุสนับสนุนที่ทำให้ผู้ผ่านการบำบัดเหล่านี้สามารถตัดสินใจที่จะยุติการเสพยาบ้านั้นมีความแตกต่างกันไปตามบริบทที่ผู้ผ่านการบำบัดได้ประสบพบเจอ จนกระทั่งได้ตัดสินใจที่จะยุติหรือพักการเสพยาบ้าแบบชั่วคราว โดยสามารถสรุปสาเหตุหลักได้ดังนี้

1. ความรู้สึกต่อต้านพฤติกรรมการเสพยาบ้า เป็นสาเหตุที่สำคัญมากที่ทำให้ผู้ผ่านการบำบัดตัดสินใจยุติการเสพยาบ้าหลังจากที่ผ่านประสบการณ์ที่ย่ำแย่ และเกิดเหตุการณ์ที่ไม่พึงประสงค์ ที่มีสาเหตุมาจากการเสพยาบ้า เช่น การทำร้ายบุคคลใกล้ชิด การทำร้ายจิตใจบุคคลผู้เป็นที่รัก การได้รับการดูถูกดูแคลนและการถูกกระทำด้วยความเหยียดหยาม เป็นเหตุให้เสียศักดิ์ศรี จนเกิดเป็นแรงต่อต้านความรู้สึกเคลิบเคลิ้มต่อรสชาติของยาบ้า การเห็นถึงความทุกข์และผลของการเสพยาบ้าด้านลบมากกว่าความสุขที่ได้รับจากการเสพ ทำให้มีความต้องการดิ้นรนออกจาก “วัฏจักรยาบ้า” กล่าวคือ การเสพยาบ้าสลับกับการหยุดเสพยาบ้า ก่อให้เกิดความทรมานจากอาการอยาก/ถอนยาบ้าสลับกันไป หรือการมีสภาพชีวิตที่ถูกจับกุม เข้ารับการบำบัด สลับการใช้ชีวิตปกติภายนอกการควบคุม จึงเกิดเป็นความต้องการที่จะหลุดพ้นจากวัฏจักรเหล่านี้ ซึ่งมีความแตกต่างจากผู้เข้ารับการบำบัดที่ไม่ต้องการยุติการเสพยาบ้า จะมีความรู้สึกในด้านบวกต่อพฤติกรรมการเสพยาบ้าว่า ไม่เป็นอันตรายต่อผู้อื่น การเสพยาบ้าได้รับความสนใจมากกว่าการยุติการเสพ และไม่เห็นถึงความจำเป็นต้องหยุดเสพยาบ้า

2. การสร้างจุดมุ่งหมายและดำเนินการตามแผนที่คาดการณ์ กล่าวคือ ภายหลังที่มีความคิดต่อต้านต่อพฤติกรรมการเสพยาบ้า และต้องการหลุดพ้นจากวัฏจักรของยาบ้าแล้วนั้น การสร้างจุดมุ่งหมายเป็นสิ่งที่สำคัญต่อมา เนื่องจากภายหลังที่ผู้ให้ข้อมูลมีความรู้สึกต่อต้านการเสพยาบ้าแล้วจะทำให้เกิดความสับสนและไม่มีแรงผลักดัน จึงต้องมีการสร้างจุดมุ่งหมายหรือเป้าหมายในอนาคต เพื่อเป็นการกำหนดทิศทางให้กับชีวิตของตนเองโดยผู้ให้ข้อมูลเหล่านี้จะมีการประเมินตนเอง วางแผนและดำเนินการเปลี่ยนแปลง จากที่เคยทำตามใจตนเองเมื่อเกิดความอยาก เปลี่ยนเป็นการทำตามแผนการณ์ที่สร้างไว้เพื่อการยุติการเสพยาบ้า โดยทำตามการประเมินถึงสถานการณ์ที่ต้องเผชิญและปัจจัยกระตุ้นต่าง ๆ และดำเนินตามวิธีการจัดการกับปัญหานั้น ๆ ซึ่งแตกต่างจากผู้ที่มีพฤติกรรมหวนกลับไปเสพยาบ้าซ้ำจะขาดเป้าหมายในชีวิต มีความคิดเพียงดำเนินชีวิตในแต่ละวันเท่านั้น ซึ่งผู้ผ่านการบำบัดที่ต้องการยุติการเสพยาบ้าจะเป็นผู้กำหนดแผนการณ์และประเมินเหตุการณ์ด้วยตนเองตามสภาพภูมิหลังและประสบการณ์ชีวิตของแต่ละคน หากผู้ใดไม่มีการประเมินเหตุการณ์หรือประเมินไว้ต่ำเกินไปจะทำให้ไม่สามารถเตรียมรับกับสภาพและสถานการณ์กระตุ้นให้หวนกลับไปเสพยาบ้าซ้ำได้ จึงอาจทำให้ผู้ผ่านการบำบัดบางคนหวนกลับไปเสพยาบ้าซ้ำได้

3. การอธิบายเหตุผลในทางลบต่อพฤติกรรมการเสพยาบ้า นับว่าเป็นเงื่อนไขที่มีความสำคัญอีกเงื่อนไขหนึ่งเนื่องจากในขั้นตอนนี้ผู้ผ่านการบำบัดจะมีความต้องการ มุ่งมั่นตั้งใจและมีแนวโน้มในการปฏิบัติตนเพื่อยุติการเสพยาบ้า โดยการตระหนักเห็นถึงสังคมว่ามีท่าทีต่อต้าน เห็นว่าเป็นพฤติกรรมการเสพยาบ้าเป็นพฤติกรรมที่เบี่ยงเบนต่อมาตรฐานของสังคม เพราะไม่เกิดผลดีต่อสังคมกลับสร้างความหวาดระแวง และเป็นภาระให้กับสังคม ดังนั้นบุคคลเหล่านี้จะตัดสินใจยุติการเสพยาบ้า โดยการพยายามหาเหตุผลและข้อเสียของการมีพฤติกรรม

การเสพยาบ้า เพื่อนำมากำกับพฤติกรรมให้ดำเนินไปตามแผนการณ์ที่วางไว้อย่างต่อเนื่องจนกระทั่งมีพฤติกรรมยุติการเสพยาบ้า

จากผลการศึกษาจะพบว่าผู้ผ่านการบำบัดจะให้ความหมายและยอมรับกับตนเองว่าเป็นผู้ยุติการเสพยาบ้าได้นั้น จะเกิดจากการที่ผู้ผ่านการบำบัดเข้าไปอยู่ในสถานการณ์ที่มีตัวกระตุ้นและสถานการณ์ที่เสี่ยงเป็นอย่างมากต่อการกลับไปเสพยาบ้าซ้ำ เช่น เพื่อนสนิทนำยาบ้ามาร่วมเสพที่บ้านของตน หรือการได้รับยาบ้ามาโดยไม่ต้องใช้ความพยายาม เป็นต้น แต่หากผู้ผ่านการบำบัดสามารถหลีกเลี่ยงและปฏิเสธการเสพยาบ้าครั้งนี้ได้แล้วจะเกิดเป็นความภาคภูมิใจและเป็นการพิสูจน์ตนเองว่าสามารถยับยั้งกระบวนการหวนกลับไปเสพยาบ้าซ้ำได้ด้วยตนเองแล้ว ที่ผู้ให้ข้อมูลมักกล่าวว่า “ชนะแล้ว” หรือ “ทำได้แล้ว” โดยลักษณะของการยุติการเสพยาบ้านั้นแบ่งได้เป็น 2 ลักษณะ คือ

1. การหักดิบ คือ พฤติกรรมที่ผู้กระทำเกิดความต้องการที่จะยุติการเสพยาบ้าด้วยวิธีต่างๆ เป็นการหยุดเสพยาบ้าอย่างกะทันหัน รวดเร็ว โดยมากลักษณะของการยุติการเสพยาบ้าด้วยวิธีการหักดิบนี้จะเกิดขึ้นจากการที่มีเหตุการณ์เร้าอารมณ์, สะเทือนอารมณ์, มีความรู้สึกที่ถึงขั้นสูงสุด จนเกิดแรงต้านทานที่มากพอจนเกิดเป็นการยุติการเสพยาบ้า

2. แบบค่อยเป็นค่อยไป คือ พฤติกรรมที่ผู้กระทำเกิดความต้องการที่จะยุติการเสพยาบ้า โดยวิธีการหลีกเลี่ยงออกห่าง หรือลดปริมาณและความถี่ของตัวกระตุ้นและสถานการณ์เสี่ยง โดยมากลักษณะของการยุติการเสพยาบ้าด้วยวิธีการแบบค่อยเป็นค่อยไปจะมีความล่าช้ากว่าลักษณะของการหักดิบ และมีสาเหตุมาจากการให้ความหมายในด้านลบต่อพฤติกรรมการเสพยาบ้า เห็นถึงความย่ำแย่ของสภาพชีวิต และเกิดจากวิธีการควบคุมทางสังคมก่อให้เกิดความกล้าๆ กลัวๆ ต่อการเสพยาบ้า

การยุติการเสพยาบ้าได้นั้น ต้องอาศัยระยะเวลาหนึ่งในการให้ความหมายต่อตนเอง เมื่อยุติการเสพยาบ้ามาได้ระยะหนึ่งจะทำให้เกิดการดำเนินชีวิตด้วยความสบายใจ ไม่รู้สึกหวาดระแวง ไม่กระวนกระวายต่ออาการอยาก/ถอนยาบ้า เกิดความกระชุ่มกระชวยจากการฟื้นฟูของร่างกาย ไม่เกิดความรู้สึกตึงเครียดภายในครอบครัว จนทำให้ผู้ยุติการเสพยาบ้าเหล่านี้มองเห็นถึงผลดีต่อการยุติการเสพยาบ้าจึงจะตัดสินใจคงสภาพการเป็นผู้ยุติการเสพยาบ้าต่อไปและกลายเป็นผู้มีพฤติกรรมการไม่เสพยาบ้าซ้ำทั้งในปัจจุบันและมีแนวโน้มการยุติการเสพยาบ้าในอนาคตอย่างถาวร แต่ในขั้นการยุติการเสพยาบ้านั้นเป็นเพียงการพักการใช้ยาบ้าชั่วคราวเท่านั้น บุคคลเหล่านี้อาจมีการหวนกลับไปเสพยาบ้าอีกครั้งหากพบเจอภาวะกดดัน หรือไม่สามารถต้านทานอาการอยากเสพยาบ้าได้ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับระดับของอาการสมองติดยาและการฟื้นฟูของร่างกายในแต่ละบุคคล โดยบุคคลเหล่านี้จะมีการยุติการเสพยาบ้าสลับกับการพักการเสพยาบ้า จนทำให้เข้าสู่กระบวนการบำบัดอีกครั้ง หรือดำรงตนเป็นผู้ติดยาเสพติดจนกระทั่งได้ตัดสินใจยุติการเสพยาบ้าอย่างจริงจังอีกครั้ง

จากข้อมูลที่ได้กล่าวมาข้างต้นนั้น จะเห็นได้ว่าผู้ที่สามารถยุติการเสพยาบ้าได้จะต้องมีความต้องการยุติการเสพยาบ้าเป็นอันดับแรก รวมถึงมีการกำกับการกระทำของตนเองในการปฏิเสธการหวนกลับไปเสพยาบ้าซ้ำ ซึ่งการกระทำดังกล่าวขึ้นอยู่กับตัวบุคคล ที่มีความมุ่งมั่นและจริงจังต่อการยุติการเสพยาบ้า โดยผู้กระทำจะตัดสินใจกระทำการยุติการเสพยาบ้าหรือไม่นั้นขึ้นอยู่กับการตัดสินใจของผู้กระทำเอง ดังนั้นสาเหตุภายในจากตัวบุคคลจึงมีความสำคัญเป็นอย่างมากต่อขั้นการยุติการเสพยาบ้า โดยสามารถสรุปขั้นการเข้ารับการบำบัดในระบบบังคับบำบัด ไปสู่การยุติการเสพยาบ้า ภายหลังการบำบัดเสร็จสิ้นนั้น ได้ดังภาพประกอบ 6

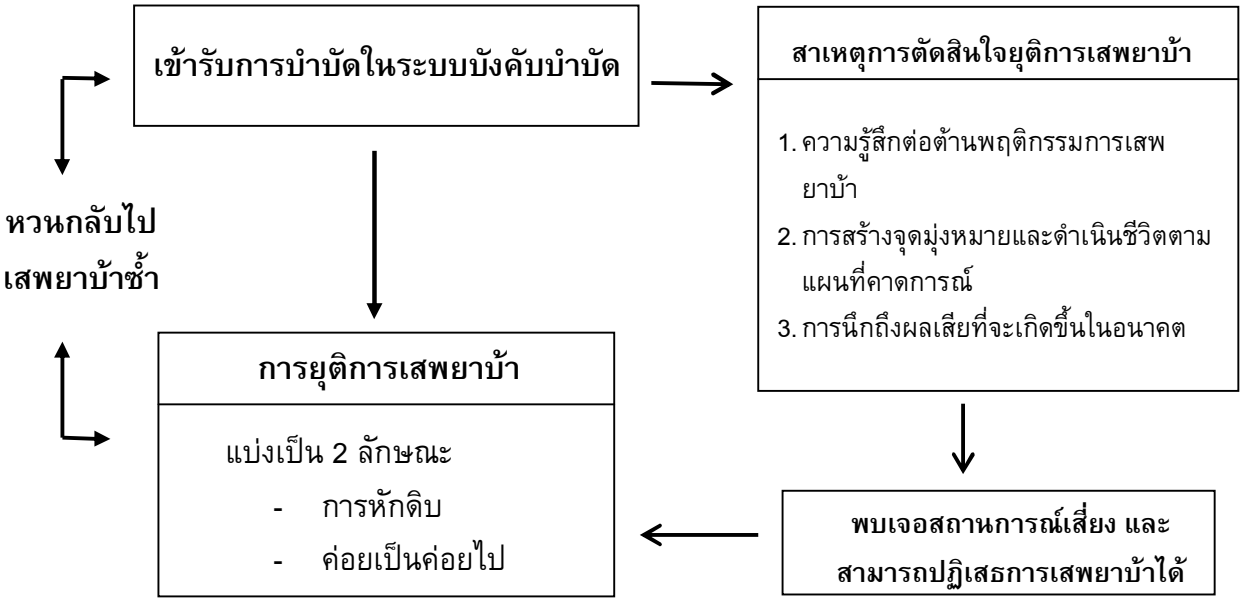

ภาพประกอบ 6 สรุปขั้นการเข้ารับการบำบัดในระบบบังคับบำบัดไปสู่การยุติการเสพยาบ้า

ขั้นการยุติการเสพยาบ้า ไปสู่พฤติกรรมการไม่เสพยาบ้าซ้ำ

กล่าวคือ เมื่อผู้ผ่านการบำบัดได้ดำเนินการยุติการเสพยาบ้าจนกระทั่งพบกับสถานการณ์เสี่ยงต่อการหวนกลับไปเสพยาบ้าซ้ำแล้วสามารถปฏิเสธการเสพยาบ้าได้ซึ่งอาจเป็นเพียงการปฏิเสธครั้งเดียวหรือการปฏิเสธในหลายๆ สถานการณ์ จนกระทั่งบุคคลเหล่านี้ได้ให้การยอมรับและให้นิยามกับตนเองว่าเป็นผู้ยุติการเสพยาบ้า หรือเป็นการพักการใช้ยาบ้าแบบชั่วคราวได้แล้ว การดำเนินชีวิตและความคิดในระยะของการเป็นผู้ยุติการเสพยาบ้าจะเกิดการเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม เนื่องจากการดำรงอยู่ในสภาพการยุติการเสพยาบ้า จำเป็นต้องจัดการกับวิถีชีวิตเพื่อให้เกิดการดำเนินชีวิตในสถานภาพและบทบาท ให้เป็นไปอย่างราบรื่น มีความสุขและมีความมั่นคง

แม้พฤติกรรมการยุติการเสพยาบ้ายังไม่มีความมั่นคง เป็นเพียงการพักการเสพยาบ้าชั่วคราวแต่ผู้ที่สามารถยุติการเสพยาบ้านั้นจะยังคงมีแนวโน้มที่จะคงสภาพการยุติการเสพยาบ้าต่อไป เนื่องจากอิทธิพลจากตัวกระตุ้นต่างๆ อาจถูกลดทอนลงไป ไม่มีอำนาจเหนือผู้ยุติการเสพยาบ้า เนื่องจากในขั้นของการยุติการเสพยาบ้านั้น ผู้กระทำได้พบกับบทพิสูจน์มาหลายครั้ง ทำให้มีการจัดการความคิดและการกระทำได้เป็นอย่างดี ดังนั้นในระยะนี้สาเหตุจากสภาพแวดล้อมจึงมีความสำคัญต่อการคงสภาพการเป็นผู้ยุติการเสพยาบ้าเป็นอย่างมาก เนื่องจากในขั้นของการยุติการเสพยาบ้านั้น มักเกิดจากความต้องการของตนเองเป็นหลักแต่เมื่อสามารถยุติการเสพยาบ้าได้แล้ว บุคคลเหล่านี้จะมีความต้องการความสนใจจากผู้อื่น โดยเฉพาะบุคคลใกล้ชิดและต้องการการให้อภัย หรือการแสดงออกที่สนับสนุนจากบุคคลที่มีอิทธิพลต่อผู้คงสภาพการยุติการเสพยาบ้า หากผู้ที่คงสภาพการยุติการเสพยาบ้าเหล่านี้ขาดแรงสนับสนุนทางสังคมที่มากพอจะเกิดความอ่อนไหว ไม่มั่นใจในตนเอง และที่สำคัญเป็นการลดสิ่งตอบแทนหรือรางวัลที่ผู้กระทำคาดหวังว่าตนควรได้รับจากการอุตสาหะปรับเปลี่ยนพฤติกรรมโดยเฉพาะผู้ที่มีบุคลิกที่ต้องการที่พึ่งพา แม้จะไม่มีตัวกระตุ้นหรืออยู่ในสถานการณ์เสี่ยงแต่บุคคลเหล่านี้อาจเกิดการหวนกลับไปเสพยาบ้าซ้ำได้

ในขั้นของการยุติการเสพยาบ้านี้ ผู้กระทำจะมีการคงสภาพการเป็นผู้ยุติการเสพยาบ้าโดยที่ตัวกระตุ้นต่างๆ จะอยู่ภายใต้การควบคุมของผู้กระทำ อาการต่างๆ จากร่างกายจะลดน้อยลงเพราะร่างกายมีการปรับสภาพและได้รับการฟื้นฟูจึงทำให้ผู้กระทำสามารถใช้ชีวิตได้ตามปกติ แต่พบว่าสภาพแวดล้อมนั้นเป็นเงื่อนไขที่สำคัญต่อการคงสภาพการเป็นผู้ยุติการเสพยาบ้า เนื่องจากบุคคลเหล่านี้เคยเป็นผู้กระทำความผิดและเป็นผู้ที่มีพฤติกรรมเบี่ยงเบนไปจากบรรทัดฐานทางสังคม จึงได้รับการตีตราจากสังคมว่าเป็นผู้เบี่ยงเบน ไม่น่าคบหา แสดงอาการรังเกียจ ดูถูกดูแคลน และการแสดงออกต่างๆ ที่ก่อให้เกิดความกดดันและไม่สะดวกสบายต่อการดำเนินชีวิตของผู้คงสภาพการเป็นผู้ยุติการเสพยาบ้า ซึ่งลักษณะของการตีตรานี้จะต้องอาศัยระยะเวลาที่ทำให้บุคคลรอบข้างปรับเจตคติ และเปิดใจยอมรับเป็นสมาชิกในสังคมต่อไป ดังนั้นในขั้นของการคงสภาพการยุติการเสพยาบ้าที่จะก้าวไปสู่ขั้นของการมีพฤติกรรมไม่เสพยาบ้าซ้ำนั้นต้องอาศัยการมีบุคลิกที่อดได้รอได้ ไม่รีบร้อนต่อสิ่งตอบแทนที่คาดหวัง ปล่อยวางต่อสถานการณ์ไม่พึงประสงค์ มีสิ่งยึดเหนี่ยวจิตใจที่มีอิทธิพลต่อมากเพียงพอต่อการคงสภาพการเป็นผู้ยุติการเสพยาบ้าได้อย่างต่อเนื่อง

เมื่อมีการกระทำพฤติกรรมต่างๆ เหล่านี้จนผู้กระทำได้ให้ความหมายกับตนเองว่าเป็นผู้คงสภาพการเป็นผู้ยุติการเสพยาบ้าได้ระยะหนึ่ง ผู้กระทำจะตัดสินใจหวนกลับไปเสพยาบ้าซ้ำหรือไม่นั้น สาเหตุจากสภาพแวดล้อมจึงมีความสำคัญอย่างมาก เนื่องจากแม้ผู้ที่ยุติการเสพยาบ้านั้นสามารถคงสภาพการเป็นผู้ยุติการเสพยาบ้าได้นานแต่หากไม่ได้รับโอกาสหรือการตอบแทนตามที่คาดหวังจากสังคม หรือได้รับการกดดันจากสภาพแวดล้อมอาจทำให้ผู้ที่คงสภาพการเป็นผู้ยุติการเสพยาบ้านี้หวนกลับไปเสพยาบ้าได้อีกครั้งหนึ่ง แต่หากว่าผู้กระทำเหล่านี้ได้รับการ

สนับสนุนที่ดีจากภายนอก เช่น การให้โอกาสทำงาน การยอมรับตัวตนในปัจจุบันของผู้กระทำ และให้การศึกษาอย่างต่อเนื่อง อาจทำให้ผู้ที่ยุติการเสพยาบ้าเหล่านี้สามารถคงสภาพการไม่เสพยาบ้าได้ต่อไปจนกระทั่งได้ให้ความหมายกับตนเองว่ามีพฤติกรรมการไม่เสพยาบ้าซ้ำ โดยพฤติกรรมการไม่เสพยาบ้าซ้ำนี้เป็นลักษณะของการเลิกเสพยาบ้าทั้งในปัจจุบันและอนาคตอย่างถาวร ซึ่งระยะเวลาในการให้ความหมายกับตนเองว่าเป็นผู้ที่มีพฤติกรรมการไม่เสพยาบ้าซ้ำอย่างถาวรนี้จะขึ้นอยู่กับตัวผู้กระทำว่าพฤติกรรมและความคิดในลักษณะใดที่เพียงพอที่จะกล่าวกับตนเองว่า เป็นผู้ที่มีพฤติกรรมการไม่หวนกลับไปเสพยาบ้าซ้ำ ซึ่งสิ่งที่สำคัญของการมีพฤติกรรมการไม่เสพยาบ้าซ้ำนี้ คือ การที่ผู้ผ่านการบำบัดเหล่านี้ ไม่มีการนำยาบ้าเข้าสู่ร่างกายไม่ว่าด้วยวิธีการใดก็ตาม เป็นระยะเวลาหนึ่งตามการให้ความหมายของผู้กระทำเอง สามารถสรุปดังภาพประกอบ 7

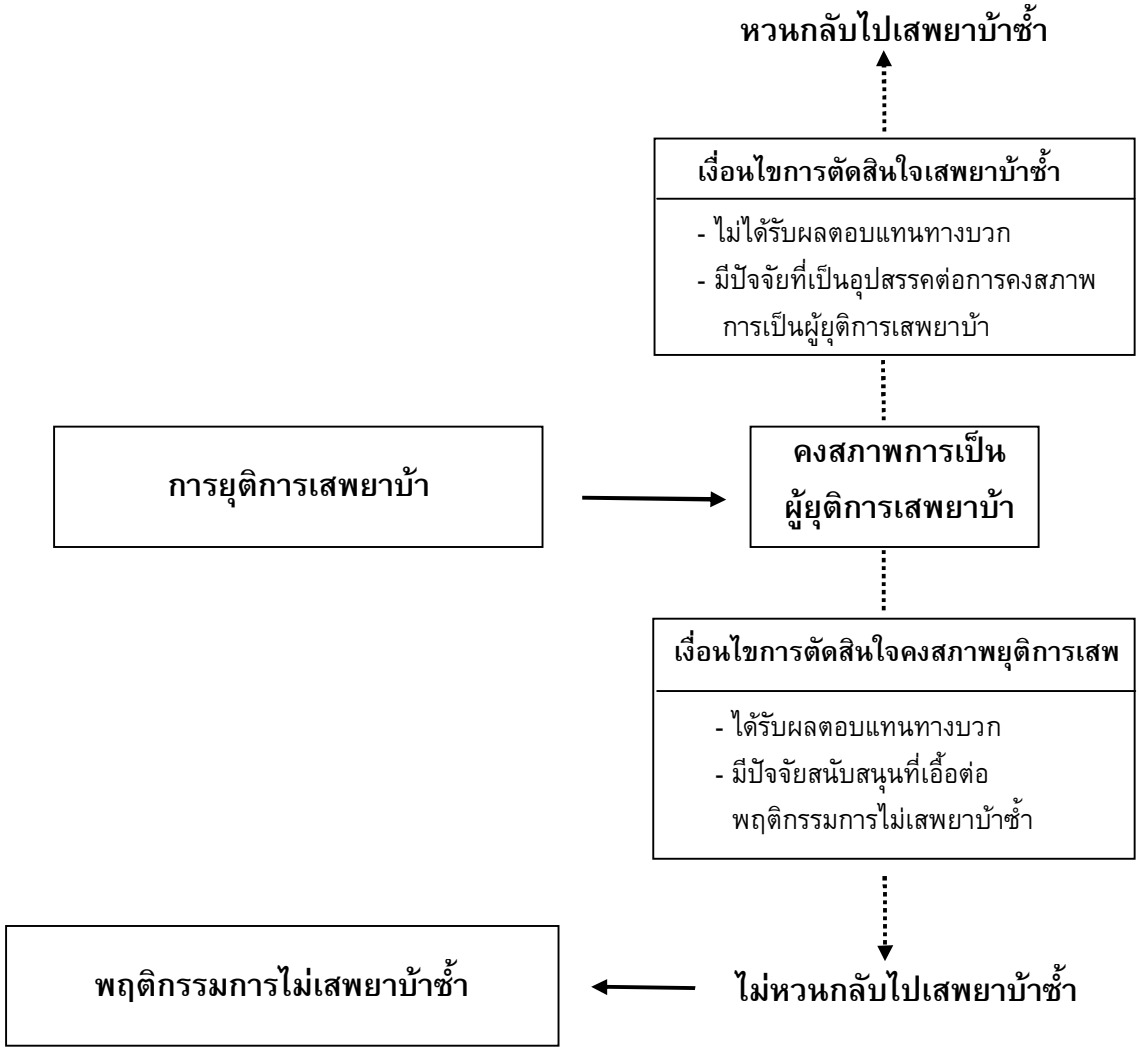

ภาพประกอบ 7 สรุปขั้นการยุติการเสพยาบ้าไปสู่พฤติกรรมการไม่เสพยาบ้าซ้ำ

จากข้อมูลข้างต้นสามารถสรุปได้ว่า ในกระบวนการไม่เสพยาบ้าซ้ำของผู้ผ่านการบำบัดในระบบบังคับบำบัดนี้ มีแบบแผนที่เริ่มต้นจากตัวผู้ผ่านการบำบัดเองที่มีความต้องการจะยุติการเสพยาบ้า โดยมีสาเหตุสนับสนุนต่างๆ ที่ทำให้ตัดสินใจยุติการเสพยาบ้าเป็นสิ่งสนับสนุนให้เกิดการยุติการเสพยาบ้า ซึ่งในขั้นการยุติการเสพยาบ้านี้เกิดจากสาเหตุภายในตัวผู้กระทำเป็นหลัก ที่จะยุติการเสพยาบ้าจนกระทั่งคงสภาพการเป็นผู้ยุติการเสพยาบ้า แต่ในขั้นของการยุติการเสพยาบ้าไปสู่ขั้นการมีพฤติกรรมการไม่เสพยาบ้าซ้ำ และการคงสภาพการไม่เสพยาบ้านั้นมีสาเหตุจากสภาพแวดล้อมเป็นสิ่งสนับสนุนหลักที่สำคัญ ในขั้นนี้จะอาศัยระยะเวลาในการคงสภาพอย่างต่อเนื่องจนกระทั่งสามารถให้ความหมายต่อตนเองว่าเป็นผู้มีพฤติกรรมไม่เสพยาบ้าซ้ำได้ ซึ่งพฤติกรรมการไม่เสพยาบ้าซ้ำของผู้ผ่านการบำบัดเหล่านี้เป็นปรากฏการณ์หนึ่งที่สามารถอธิบายได้ด้วยทฤษฎีที่มุ่งอธิบายถึงสาเหตุที่เกี่ยวข้องต่อการมีพฤติกรรมการไม่เสพยาบ้าซ้ำได้ แต่การใช้ทฤษฎีดังกล่าวอธิบายได้ถึงสาเหตุและปัจจัยใดบ้างที่ทำให้เกิดปรากฏการณ์ดังกล่าวเท่านั้น แต่ไม่สามารถอธิบายได้ว่าปรากฏการณ์นั้นเกิดขึ้นได้อย่างไร (รักซ้อน รัตน์วิจิตต์เวช. 2538: 160) เช่น การได้รับโอกาสเข้าทำงาน ทำให้ผู้ผ่านการบำบัดสามารถกระทำพฤติกรรมการไม่เสพยาบ้าซ้ำได้ แต่ไม่ได้ให้ความสนใจที่จะอธิบายว่า การได้รับโอกาสให้เข้าทำงานนั้นทำให้ผู้ผ่านการบำบัดเกิดพฤติกรรมการไม่หวนกลับไปเสพยาบ้าซ้ำได้อย่างไร เป็นต้น การอธิบายในเชิงปัจจัยเงื่อนไขเป็นการอธิบายปรากฏการณ์ ณ จุดหนึ่งของเวลาหนึ่งๆ เท่านั้น เป็นการแยกปรากฏการณ์ออกจากเวลา สถานที่ สถานการณ์ และความหมายของปรากฏการณ์ในสภาพจริง

ดังนั้นการใช้การอธิบายในลักษณะกระบวนการ ทำให้สามารถอธิบายและทำความเข้าใจได้ว่าพฤติกรรมการไม่เสพยาบ้าซ้ำนั้นเกิดจากสาเหตุใดบ้างที่มีความเกี่ยวข้องและแต่ละขั้นนั้นเกิดขึ้นโดยมีเงื่อนไขใดที่เกี่ยวข้องบ้าง ซึ่งการอธิบายปรากฏการณ์เหล่านี้อาจแปรเปลี่ยนไปได้ตามเวลาและสถานการณ์ หรือแม้กระทั่งนโยบายที่เปลี่ยนแปลงไปได้เสมอ ซึ่งการอธิบายเหล่านี้ผู้วิจัยได้ศึกษาในบริบทของผู้ที่ผ่านการบำบัดฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดในระบบบังคับบำบัดในความดูแลของ กรมคุมประพฤติ ในพื้นที่ที่ผู้วิจัยใช้ในการศึกษา ในช่วงระยะเวลาหนึ่งเท่านั้น โดยมุ่งที่จะอธิบายถึงปรากฏการณ์ สาเหตุต่างๆ ที่เกี่ยวข้องเพื่อทำความเข้าใจในพฤติกรรมการไม่เสพยาบ้าซ้ำที่มากขึ้น โดยจากการศึกษาครั้งนี้ผู้วิจัยจึงคาดหวังว่าจะเป็นประโยชน์ต่อการนำไปสู่การเพิ่มประสิทธิภาพของการบำบัดฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาบ้าเพื่อป้องกันการหวนกลับมาเสพยาบ้าซ้ำภายหลังจากบำบัดฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดได้มากยิ่งขึ้น

ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

ข้อเสนอแนะเพื่อการปฏิบัติ

การศึกษาครั้งนี้มีวัตถุประสงค์หลักเพื่อศึกษาถึงสาเหตุที่เกี่ยวข้องพฤติกรรมการไม่เสพยาบ้าซ้ำของผู้ผ่านการบำบัดฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดและเพื่อศึกษาถึงกระบวนการไม่เสพยาบ้าซ้ำของผู้ผ่านการบำบัดฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด โดยผู้วิจัยแบ่งข้อเสนอจากผลการวิจัยไว้ 3 ระดับ ดังนี้

ระดับผู้ผ่านการบำบัดฟื้นฟูสมรรถภาพยาเสพติด

1. จากผลการศึกษาพบว่าสาเหตุภายในจากตัวบุคคลเป็นสาเหตุหลักที่สำคัญอย่างมากต่อการยุติการเสพยาบ้า เนื่องจากการเริ่มต้นในการยุติการเสพยาบ้านั้นตัวผู้กระทำควรมีความต้องการที่จะยุติการเสพยาบ้าก่อน ดังนั้นผู้ผ่านการบำบัดควรมีสภาพจิตใจที่เข้มแข็ง มีความมุ่งมั่น สามารถวิเคราะห์และจัดการกับสาเหตุที่เป็นอุปสรรคต่อการยุติการเสพยาบ้า ประกอบกับการมีบุคลิกลักษณะที่เอื้อต่อการไม่หวนกลับไปเสพยาบ้าซ้ำ เช่น ลักษณะการดำเนินชีวิตที่ไม่พึ่งพาผู้อื่นตลอดเวลา สามารถกำกับควบคุมตนเอง ปล่อยวางต่อสถานการณ์ที่ไม่พึงประสงค์อดได้รอได้ และรับรู้หน้าที่ของตนเอง เป็นต้น ประกอบกับการเปลี่ยนแปลงการดำเนินชีวิตประจำวัน เช่น การตีตัวออกห่างจากสังคมยาเสพติด และการยับยั้งขัดขวางกระบวนการเสพยาบ้าซ้ำด้วยตนเอง จะเป็นสาเหตุสนับสนุนที่ดีต่อการมีพฤติกรรมการไม่เสพยาบ้าซ้ำได้อย่างรวดเร็วและต่อเนื่อง และจากผลการศึกษายังพบว่าแม้ผู้ผ่านการบำบัดฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดจะสามารถยุติการเสพยาบ้าได้แล้วนั้น แต่ยังมีความไม่มั่นใจต่อการขอโอกาสต่อสังคม มีบุคลิกไม่กล้าแสดงออก และไม่เชื่อมั่นในความสามารถของตนเอง ดังนั้นผู้ผ่านการบำบัดฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดควรเปิดโอกาสให้กับตนเอง กล้าเผชิญหน้าและขอโอกาสต่อสังคม ไม่คิดตอกย้ำความผิดพลั้ง ลดความหวาดระแวง สร้างเสริมบุคลิกให้มีความน่าเชื่อถือและเชื่อมั่นต่อสังคม

2. แม้ในระบบบังคับบำบัดนี้จะเป็นการควบคุมพฤติกรรมโดยใช้กฎหมาย และบทลงโทษ แต่จากผลการศึกษาพบว่าผู้ผ่านการบำบัดฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดที่สามารถยุติการเสพยาบ้าได้นั้นควรมีเจตคติที่ดีต่อระบบบังคับบำบัดและให้ความร่วมมือในการบำบัด ดังนั้นผู้ผ่านการบำบัดควรเปิดใจรับการช่วยเหลือจากบุคคลที่มีความหวังดี โดยเฉพาะบุคคลในครอบครัวและเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องกับการบำบัดฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด

ระดับครอบครัวและบุคคลใกล้ชิด

1. จากผลการศึกษาพบว่าแม้ผู้ผ่านการบำบัดจะมีสาเหตุการเสพยาบ้าแตกต่างกันออกไปแต่พบว่าครอบครัวและบุคคลใกล้ชิดกลับเป็นสาเหตุที่สำคัญต่อการมีพฤติกรรมการไม่เสพยาบ้าซ้ำมากที่สุด ดังนั้นครอบครัวและบุคคลใกล้ชิดโดยเฉพาะอย่างยิ่งพ่อและแม่ที่ควรมีความเข้าใจอย่างดีในตัวผู้ผ่านการบำบัดและปรับเปลี่ยนเจตคติ ควรมีความเข้าใจว่า ครอบครัวมี

ความสำคัญอย่างมากต่อการช่วยเหลือผู้ผ่านการบำบัดภายหลังผ่านการบำบัดฟื้นฟูสมรรถภาพ โดยมองว่าเป็นปัญหาที่ทุกคนควรให้ความช่วยเหลือมากกว่าเป็นเรื่องของผู้เข้ารับการบำบัดที่ต้องช่วยเหลือตนเองตามลำพัง

2. จากผลการศึกษาพบว่าในบางครอบครัวของผู้ผ่านการบำบัดแม้จะมีความยินดีต่อการมีพฤติกรรมการไม่เสพยาบ้าซ้ำของผู้ผ่านการบำบัด มีความรักและความห่วงใยแต่กลับไม่แสดงออกถึงความรู้สึกที่บ่งบอกอย่างเป็นรูปธรรม ดังนั้นครอบครัวควรมีการแสดงออกเป็นการปฏิบัติอย่างเป็นรูปธรรม โดยการพูดหรือการสัมผัสที่แสดงให้เห็นถึงการให้กำลังใจ ให้ที่พึ่งพิง ให้ความมั่นใจและความเชื่อมั่น รวมถึงให้การช่วยเหลืออย่างชัดเจนโดยเฉพาะช่วงที่เพิ่งผ่านการบำบัดฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดในระยะแรก ที่ผู้เข้ารับการบำบัดจะมีสภาพจิตใจที่อ่อนแอและต้องการกำลังใจ จึงควรมีการดูแลอย่างใกล้ชิดและให้ความช่วยเหลือเพื่อการยุติการเสพยาบ้าในทุกวิถีทาง ทั้งนี้เพื่อเป็นการเพิ่มปัจจัยสนับสนุนที่เอื้อต่อการมีพฤติกรรมการไม่เสพยาบ้าซ้ำให้เกิดขึ้นอย่างรวดเร็วและเป็นรูปธรรม

3. จากการศึกษาพบว่า สาเหตุจากสภาพแวดล้อมมีความสำคัญต่อพฤติกรรมการไม่เสพยาบ้าซ้ำเป็นอย่างมากเนื่องจากเป็นเงื่อนไขสนับสนุนและเป็นปัจจัยป้องกันการหวนกลับไปเสพยาบ้าซ้ำได้เป็นอย่างดี โดยเฉพาะสถานศึกษาหรือสถานที่ทำงานของผู้ผ่านการบำบัดควรมีความเข้าใจและให้โอกาสต่อผู้ผ่านการบำบัดเหล่านี้ได้มีโอกาสแก้ไขตนเอง เนื่องจากผลการศึกษาพบว่าหากสถานศึกษาหรือสถานที่ทำงานพบว่าบุคคลเหล่านี้เป็นผู้ติดยาเสพติดจะลงโทษโดยการไล่ออก ซึ่งกลับเป็นการสร้างความกดดันให้ผู้ผ่านการบำบัดหวนกลับไปเสพยาบ้า และเพิ่มปัญหาของสังคมให้มากขึ้น

ระดับการบำบัดฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดในระบบบังคับบำบัด

1. จากการศึกษาพบว่าวิธีการสืบเรื่องราวการค้ายาบ้าของเจ้าหน้าที่ตำรวจ จะใช้วิธีการสืบโดยอาศัยผู้ผ่านการบำบัดฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดให้เป็นเครือข่ายหรือผู้ล่อซื้อยาบ้าจากขบวนการค้ายาบ้า ทำให้สามารถดำเนินการจับกุมได้อย่างรวดเร็วและเป็นการตัดตอนขบวนการได้อย่างมีประสิทธิภาพ แต่ในทางกลับกันการสืบด้วยวิธีนี้กลับเป็นการผลักดันให้ผู้ผ่านการบำบัดหวนกลับไปเสพยาบ้าซ้ำ และเป็นการลดโอกาสในการได้รับโอกาสทางสังคม โดยบุคคลภายนอกจะยังมีเจตคติต่อผู้ผ่านการบำบัดเหล่านี้ว่ายังเป็นผู้ที่ยังมีพฤติกรรมการหวนกลับไปเสพยาบ้าซ้ำ จึงไม่ต้องการให้โอกาสและไม่มีการเปลี่ยนเจตคติที่มีต่อบุคคลเหล่านี้ ส่งผลให้ผู้ผ่านการบำบัดไม่ได้รับโอกาสที่ควรได้รับจากสังคม ดังนั้นควรมีการเปลี่ยนวิธีการสืบเรื่องราวการค้ายาบ้าด้วยวิธีที่ไม่ต้องดำเนินการผ่านผู้ผ่านการบำบัดฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด

2. จากผลการศึกษาพบว่าผู้ผ่านการบำบัดมีเจตคติที่ดีต่อระบบบังคับบำบัดที่มีกระบวนการที่ให้โอกาสต่อผู้กระทำความผิดเสพยาเสพติดโดยเฉพาะการลบประวัติการต้องโทษ

คดียาเสพติดให้ภายหลังจากการบำบัดครบขั้นตอนและไม่ปรากฏว่ามีการเสพยาเสพติดซ้ำ เนื่องจากเป็นการให้โอกาสการกลับเป็นสมาชิกของสังคม ตลอดจนกระบวนการติดตามผลและการควบคุมความประพฤติเป็นการป้องกันการหวนกลับไปเสพยาเสพติดซ้ำได้อย่างมีประสิทธิภาพ จึงควรมีการพัฒนานโยบายและวิธีการบำบัดเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพให้เกิดพฤติกรรมการไม่เสพยาเสพติดซ้ำอย่างต่อเนื่อง

3. จากการศึกษาพบว่าสาเหตุที่ผู้ผ่านการบำบัดเหล่านี้ติดยาบ้านั้นส่วนหนึ่งมาจากการรับทราบข้อมูลที่ไม่ตรงตามความเป็นจริง ทำให้มีเจตคติแง่บวกต่อการเสพยาบ้า จึงทำให้ติดยาบ้าในที่สุด แต่เมื่อภายหลังที่บุคคลเหล่านี้ได้เข้ารับการบำบัดทำให้รับรู้ถึงพิษภัยจากยาบ้าและผลเสียหายที่จะเกิดขึ้นจึงทำให้ตัดสินใจยุติการเสพยาบ้าและไม่หวนกลับไปเสพยาบ้าซ้ำอีก ดังนั้นควรเพิ่มการประชาสัมพันธ์และข่าวสารด้านลบเกี่ยวกับการกระทำความผิดในการค้าและการเสพยาบ้า โดยมุ่งเน้นการนำเสนอผลเสียจากการค้ายาบ้าโดยการนำเสนอการรับโทษจากกฎหมายและการนำเสนอผลเสียจากการทำร้ายร่างกายหรือจิตใจของบุคคลใกล้ชิด และผลจากการเสพยาบ้าจนสติฟั่นเฟือน โดยมีการประชาสัมพันธ์ตามสื่อที่เข้าถึงกลุ่มวัยรุ่นได้ง่าย

ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรทำการศึกษาวิจัยในประเด็นของพฤติกรรมการไม่เสพยาบ้าซ้ำให้ครอบคลุมถึงผู้ผ่านการบำบัดฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดในระบบต่างๆ ได้แก่ ระบบสมัครใจ ระบบต้องโทษ และระบบบังคับบำบัด ในแต่ละพื้นที่โดยเฉพาะในเขตเมืองหลวงที่มีสภาพแวดล้อมและการใช้ชีวิตแตกต่างกับสภาพพื้นที่ในต่างจังหวัด โดยนำมาพิจารณาร่วมกัน เพื่อให้ทราบถึงสาเหตุที่เกี่ยวข้องกับพฤติกรรมการไม่เสพยาบ้าซ้ำได้อย่างครอบคลุม ทั้งนี้หากมีการศึกษาด้วยกระบวนการวิจัยในเชิงทดลอง เชิงปริมาณร่วมกับการวิจัยในเชิงคุณภาพอาจทำให้สามารถเข้าใจในตัวผู้ผ่านการบำบัดฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด รวมถึงการนำผลการปฏิบัติไปประยุกต์ใช้ได้อย่างชัดเจนและครอบคลุมมากยิ่งขึ้น

2. ควรมีการศึกษาในผู้ผ่านการบำบัดฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดที่มีคุณลักษณะแตกต่างจากกลุ่มผู้ให้ข้อมูลในการศึกษาครั้งนี้ เนื่องจากกลุ่มผู้ให้ข้อมูลที่ใช้ในครั้งนี้เป็นการศึกษาในบริบทของผู้ผ่านการบำบัดฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดในระบบบังคับบำบัดในแบบควบคุมตัวและไม่ควบคุมตัว ซึ่งผู้ให้ข้อมูลเหล่านี้เป็นผู้ที่ต้องโทษคดียาเสพติดเป็นครั้งแรก ดังนั้นหากมีการศึกษาในครั้งต่อไปควรมีการเพิ่มเติมการศึกษาผู้ผ่านการบำบัดฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดที่ถูกดำเนินคดีเกี่ยวกับยาเสพติดหลายครั้งหรือเป็นผู้กระทำความผิดอย่างร้ายแรงและสามารถมีพฤติกรรมการไม่เสพยาบ้าซ้ำได้ในที่สุด เพื่อนำมาเชื่อมโยงเข้าสู่กระบวนการไม่เสพยาบ้าซ้ำในงานวิจัยนี้ได้ต่อไป

บรรณานุกรม

บรรณานุกรม

กมลรัตน์ หล้าสุวงษ์. (2524). *จิตวิทยาการศึกษา=EDUCATIONAL PSYCHOLOGY*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.

กระทรวงยุติธรรม. (2546). *คู่มือการปฏิบัติงานฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด ตามพระราชบัญญัติฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด พ.ศ. 2545*. กรุงเทพฯ: กองพัฒนาการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด กรมคุมประพฤติ.

กระทรวงยุติธรรม. (2546). *ความรู้ประกอบการปฏิบัติงานตรวจพิสูจน์และฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด ตามพระราชบัญญัติฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด พ.ศ. 2545*. กรุงเทพฯ: กองพัฒนาการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด กรมคุมประพฤติ.

กรมคุมประพฤติ. (2550?). *ภารกิจกรมคุมประพฤติ*. (แผ่นพับ) กรุงเทพฯ: กลุ่มงานประชาสัมพันธ์ กองพัฒนาการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด. อัดสำเนา.

กรมคุมประพฤติ. (2553). *ภารกิจงานคุมประพฤติ*. สืบค้นเมื่อ 20 เมษายน 2553, จาก http://www.probation.go.th

กรมราชทัณฑ์. (2550). *ประสิทธิผลของการดำเนินงานในสถานที่เพื่อการควบคุมตัวและสถานที่เพื่อการตรวจพิสูจน์ตามพระราชบัญญัติฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด พ.ศ. 2545*. กรุงเทพฯ: ศูนย์วิจัยและพัฒนาด้านอาชญาวิทยา สำนักวิจัยและพัฒนาระบบงานราชทัณฑ์. (ม.ป.พ.)

ขวัญหทัย รงคุปตวนิช. (2544). *การสนับสนุนทางสังคมเกี่ยวกับการเลิกหรือการกลับมาเสพของผู้ติดยาเสพติด*. ปริญญานิพนธ์ ศศ.ม.(การส่งเสริมสุขภาพ). เชียงใหม่: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

คณะกรรมการที่ปรึกษาด้านการป้องกันปราบปรามยาเสพติดให้โทษในสถานศึกษา (ม.ป.ป.). *แนวทางการปฏิบัติงานเพื่อป้องกันปัญหายาเสพติดให้โทษในสถานศึกษา*. สำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ, ม.ป.ท.

คมเพชร ฉัตรศุภกุล. (2530). *ทฤษฎีการให้คำปรึกษา*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.

จินตนา เยี่ยมชัยภูมิ. (2548). *การศึกษากรณีผู้ที่เลิกยาเสพติด*. ปริญญานิพนธ์ กศ.ม. (จิตวิทยาการแนะแนว). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ถ่ายเอกสาร.

จรุณรักษ์ ยี่ภู่. (2549). *การศึกษากระบวนการเสพติดซ้ำของผู้ป่วยยาเสพติดที่รับการรักษาในรูปแบบฟื้นฟูสมรรถภาพเข้มข้นทางสายใหม่ สถาบันธัญญารักษ์*. ปริญญานิพนธ์ วท.ม. (สุขศึกษา). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ถ่ายเอกสาร.

ชิดชนก เชิงเชาว์. (2539). *วิธีวิจัยทางการศึกษา*. ปัตตานี: มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี

ชาญคณิต ก.สุริยมณี; และคนอื่นๆ. (2529). *ปัจจัยที่มีผลต่อการเสพติดซ้ำของวัยรุ่น*. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ.

ชาย โพธิสิตา. (2550). *ศาสตร์และศิลป์แห่งการวิจัยเชิงคุณภาพ*. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้งฯ.

นิรนาท แสนสา. (2543). *กระบวนการเข้าสู่การใช้ยาบ้าของนักเรียนวัยรุ่น*. ปริญญานิพนธ์ กศ.ด. (พัฒนศึกษาศาสตร์). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ถ่ายเอกสาร.

นวลละออ สุภาผล. (2527). *ทฤษฎีบุคลิกภาพ*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.

บุญธรรม กิจปรีดาสุทธิ์. (2534). *เทคนิคการสร้างเครื่องมือรวบรวมข้อมูลสำหรับการวิจัย*. กรุงเทพฯ: สามเจริญพาณิชย์.

บุญสิทธิ์ ไชยชนะ. (2543). *การพัฒนาการรับรู้ความสามารถของตนที่ส่งผลต่อพฤติกรรมการไม่เสพย์เฮโรอีนซ้ำของผู้เข้ารับการบำบัด ขั้นตอนการถอนพิษยา ของคลินิกยาเสพติดในโรงพยาบาลของรัฐ*. ปริญญานิพนธ์ วท.ม. (การวิจัยพฤติกรรมศาสตร์ประยุกต์). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ถ่ายเอกสาร.

ประทีป จินงี่. (2540). *การวิเคราะห์พฤติกรรมและการปรับพฤติกรรม*. (เอกสารประกอบการสอน). กรุงเทพฯ; ม.ป.พ. อัดสำเนา.

พัทธี จิตสว่าง ; และสุมนทิพย์ ใจเหล็ก. (2544). *เส้นทางชีวิตของผู้ต้องขังในคดียาเสพติด*. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพฯ: ม.ป.พ.

พวงรัตน์ ทวีรัตน์. (2538). *วิธีการวิจัยทางพฤติกรรมศาสตร์และสังคมศาสตร์*. กรุงเทพฯ: ศูนย์หนังสือจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ยุวดี เทียรฆประสิทธิ์. (2536). *เอกสารประกอบการสอนวิชา จต.323 จิตวิทยาวัยรุ่น*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.

รักซ้อน รัตน์วิจิตต์เวช. (2538). *กระบวนการติดเฮโรอีน*. ปริญญานิพนธ์ กศ.ด. (พัฒนศึกษาศาสตร์). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ถ่ายเอกสาร.

รุจิรา แก้วสอาด. (2548). *การศึกษารายกรณีการกลับไปเสพเฮโรอีนซ้ำของผู้ติดยาเสพติดคลินิกยาเสพติด 8 ศูนย์บริการสาธารณสุข 22 วัดปากบ่อ สำนักอนามัย กรุงเทพมหานคร*. ปริญญานิพนธ์ กศ.ม. (จิตวิทยาการแนะแนว). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ถ่ายเอกสาร.

วัฒนาพร สุขพรต. (2533). *ความสัมพันธ์ของตัวแปรด้านเภสัชวิทยา ด้านจิตวิทยา และด้านสังคมกับระยะเวลาในการมีภาวะการติดยาซ้ำของผู้ติดเฮโรอีนในระหว่างการบำบัดรักษา*. ปริญญานิพนธ์ วท.ม. (การวิจัยพฤติกรรมศาสตร์ประยุกต์). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ถ่ายเอกสาร.

วริญญา อรรถยุกติ. (2543). *การเปรียบเทียบทักษะชีวิตของวัยรุ่นที่ติดยาเสพติด และไม่ติดยาเสพติดในกรุงเทพมหานคร*. ปริญญานิพนธ์ กศ.ม. (จิตวิทยาการแนะแนว). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ถ่ายเอกสาร.

ศักดินา บุญเปี่ยม. (2548). *การศึกษาการเปลี่ยนแปลงจิตลักษณะของผู้ติดยาบ้า (เมทแอมแฟตามีน) ในระหว่างกระบวนการบำบัดตามแนวจิตบำบัดในระบบบังคับแบบผู้ป่วยใน*. ปริญญานิพนธ์ วท.ด. (การวิจัยพฤติกรรมศาสตร์ประยุกต์). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ถ่ายเอกสาร.

สำนักงานคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามยาเสพติด. (2539). *ปัญหายาเสพติดในกลุ่มเยาวชน*. กรุงเทพฯ: กองป้องกันยาเสพติด. อัดสำเนา.

สำนักงานสาธารณสุขจังหวัดปราจีนบุรี. (2551). *รายงานประจำปี 2551*. สำนักงานสาธารณสุขจังหวัดปราจีนบุรี. (ม.ป.พ.)

สุนีรัตน์ บริพันธ์ และศรีพรรณ สว่างวงศ์. (2544). *ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการเลิกยาเสพติดของผู้ที่เคยผ่านการบำบัดรักษา*. รายงานการวิจัยศูนย์บำบัดยาเสพติดเชียงใหม่. กรมการแพทย์ กระทรวงสาธารณสุข.

สุพัตรา สุภาพ. (2538). *ปัญหาสังคม*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช

สุพัฒน์ ธีรเวชชัยเจริญ. (2522) *การศึกษาสภาวะการติดยาเสพติดซ้ำของผู้ป่วยซึ่งมารับการรักษาที่โรงพยาบาลพระมงกุฎเกล้าและโรงพยาบาลธัญญารักษ์*. ปริญญานิพนธ์ วท.ม. (สุขศึกษา). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล. ถ่ายเอกสาร.

โสภา ชปีลมันท์. (2540). *บุคลิกภาพและพัฒนาการแนวโน้มสู่พฤติกรรมปกติและการมีพฤติกรรมเบี่ยงเบนเด็กและเยาวชน*. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ: โอ.เอส. พริ้นติ้งเฮาท์.

สุภางค์ จันทวานิช. (2546). *การวิเคราะห์ข้อมูลในการวิจัยเชิงคุณภาพ*. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

เสริน ปุณณะหิตานนท์. (2523). *การกระทำผิดในสังคม ; สังคมวิทยาอาชญากรรมและพฤติกรรมเบี่ยงเบน*. กรุงเทพฯ: บริษัท เดอะบิสซิเนสเพรส

อดิศร วิศาล. (2545). *สภาพชีวิตหลังผ่านการบำบัดของเยาวชนผู้ติดยาเสพติด : กรณีศึกษาเยาวชนผู้ติดยาเสพติดที่ผ่านการบำบัดจากศูนย์บำบัดตำบลหนองปากโลง อำเภอเมือง จังหวัดนครปฐม*. วิทยานิพนธ์ ศศ.ม. (ประชากรศึกษา). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิยาลัยมหิดล. ถ่ายเอกสาร.

Bandura, A. (1977). *Social Learning Theory*. New Jersey : Englewood Cliffs, Prentice-Hall Inc.

Bandura, A. (1986). *Social Foundations of Thought and Action*: *A Social Cognitive Theory*. New Jersey : Englewood Cliffs, Prentice-Hall Inc.

Becker, Howard Saul. (1963). *Outsiders : Studies in The Sociology of Deviance*. New York : The Free Press.

Botvin, G.J. (1986,November). *Substance Abuse Prevention Research*. Journal of School of Health. V.56. pp. 369-374. Retrieved 1, 2010, from http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/j.1746-1561.1986.tb05775.x/abstract

Ch'ien, James M N. (1977). *Episode relapse of drug dependence & readdition prevention*, ASEAN Training Courses for drug rehabilitation composite.

Corey, Gerald. (1985). *Theory and practice of group counseling.* California: Cole Publishing.

Lindsey D. Nelson. (1998, Spring). Herbert Blumer's Symbolic Interactionism : Human Communication Theory ,from http://www.colorado.edu/Communication/meta-discourses/Papers/App_papers/Nelson.htm

Lofland, J. (1971). *Analyzing Social Setting*. New York : Wadsworth.

Thio Alex. (1988). *Deviat behavior*. 3d ed. New York : Harper & Row publishers.

Wallace, Ruth A. and Wolf, Alison. (1985). *Contemporary sociological theory : Continuing the classical tradition*. New Jersey : Prentice Hall. Inc Englewood Cliffs.

Wallace, William. (1986). *Theones of counseling and psychotherapy*. Boston : Allyn and Bacon.

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก
หนังสือความร่วมมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล

ที่ ศธ 0519.13/ ๐๐๓๔

สถาบันวิจัยพฤติกรรมศาสตร์
มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
สุขุมวิท 23 เขตวัฒนา กรุงเทพฯ 10110

// มกราคม 2553

เรื่อง ขออนุญาตให้นิสิตเข้าร่วมสังเกตการณ์

เรียน ผู้อำนวยการสำนักงานคุมประพฤติ

เนื่องด้วย นางสาวปิยวรรณ ทัศนาญชลี นิสิตปริญญาโท นอกเวลาราชการ สาขาวิชาการวิจัยพฤติกรรมศาสตร์ประยุกต์ กำลังทำวิทยานิพนธ์เรื่อง "กระบวนการไม่เสพยาบ้าซ้ำ : กรณีศึกษาผู้ผ่านการบำบัดฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาบ้าในระบบบังคับบำบัดควบคุมตัวไม่เข้มงวด" โดยมี ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. อ้อมเดือน สดมณี เป็นประธานควบคุมการทำปริญญานิพนธ์

ในการนี้ สถาบันฯ จึงใคร่ขออนุญาตให้ นางสาวปิยวรรณ ทัศนาญชลี เข้าร่วมสังเกตการณ์ในกิจกรรมการอบรมการป้องกันยาเสพติดซ้ำของผู้เข้ารับการบำบัดจากสำนักงานคุมประพฤติ ในวันที่ 22 มกราคม 2553 ณ วัดทุ่งแฝก เพื่อเก็บข้อมูลภาคสนามประกอบการทำวิทยานิพนธ์เรื่องดังกล่าว ทั้งนี้ หากท่านต้องการทราบรายละเอียดเพิ่มเติมสามารถสอบถามได้ที่ นางสาวปิยวรรณ ทัศนาญชลี โทร. 089-0562575

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาอนุญาตให้นิสิตเข้าร่วมสังเกตการณ์การอบรมดังกล่าวด้วย จะเป็นพระคุณยิ่ง

ขอแสดงความนับถือ

(รองศาสตราจารย์อรพินทร์ ชูชม)
ผู้อำนวยการสถาบันวิจัยพฤติกรรมศาสตร์

สำนักงานผู้อำนวยการ
โทร. 0-2649-5000 ต่อ 7600
โทรสาร 0-2649-5182

ที่ ศธ 0519.13/ 0062

สถาบันวิจัยพฤติกรรมศาสตร์
มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
สุขุมวิท 23 เขตวัฒนา กรุงเทพฯ 10110

18 มกราคม 2553

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เก็บข้อมูล

เรียน ผู้อำนวยการสำนักงานคุมประพฤติ

เนื่องด้วย นางสาวปิยวรรณ ทัศนาญชลี นิสิตปริญญาโท นอกเวลาราชการ สาขาวิชาการวิจัยพฤติกรรมศาสตร์ประยุกต์ กำลังทำวิทยานิพนธ์ในหัวข้อ "กระบวนการไม่เสพยาบ้าซ้ำ : กรณีศึกษาผู้ผ่านการบำบัดฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดในระบบบังคับบำบัดแบบควบคุมตัว" โดยมี ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อ้อมเดือน สดมณี เป็นประธานควบคุมการทำปริญญานิพนธ์

ในการนี้ นิสิตมีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลเพื่อประกอบการทำวิทยานิพนธ์หัวข้อดังกล่าว สถาบันฯ จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์ให้นิสิตดำเนินการเก็บข้อมูลโดยวิธีการสัมภาษณ์ผู้ถูกคุมประพฤติ พร้อมทั้งขอความอนุเคราะห์สถานที่ที่จะใช้ในการสัมภาษณ์ ทั้งนี้ นิสิตจะเป็นผู้ประสานงานในเรื่องวันและเวลา ในการสัมภาษณ์ด้วยตนเอง และหากท่านต้องการทราบรายละเอียดเพิ่มเติมสามารถสอบถามได้ที่ นางสาวปิยวรรณ ทัศนาญชลี โทร. 089-0562575

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาอนุญาตให้นิสิตดำเนินการเก็บข้อมูลและใช้สถานที่เพื่อเก็บข้อมูลประกอบการทำวิทยานิพนธ์หัวข้อดังกล่าวด้วย จะเป็นพระคุณยิ่ง

ขอแสดงความนับถือ

(รองศาสตราจารย์อรพินทร์ ชูชม)
ผู้อำนวยการสถาบันวิจัยพฤติกรรมศาสตร์

สำนักงานผู้อำนวยการ
โทร. 0-2649-5000 ต่อ 7600
โทรสาร 0-2649-5182

ที่ ศธ 0519.13/0175

สถาบันวิจัยพฤติกรรมศาสตร์
มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
สุขุมวิท 23 เขตวัฒนา กรุงเทพฯ 10110

9 มีนาคม 2553

เรื่อง ขออนุญาตให้นิสิตเข้าร่วมกิจกรรม

เรียน ผู้อำนวยการสำนักงานคุมประพฤติ

เนื่องด้วย นางสาวปิยวรรณ ทัศนาญชลี นิสิตปริญญาโท นอกเวลาราชการ สาขาวิชาการวิจัยพฤติกรรมศาสตร์ประยุกต์ กำลังทำวิทยานิพนธ์ในหัวข้อ "กระบวนการไม่เสพยาบ้าซ้ำ : กรณีศึกษาผู้ผ่านการบำบัดฟื้นฟูยาเสพติดในระบบบังคับบำบัดแบบควบคุมตัว" โดยมี ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อ้อมเดือน สดมณี เป็นประธานควบคุมการทำปริญญานิพนธ์

ในการนี้ นิสิตมีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลเพื่อประกอบการทำวิทยานิพนธ์หัวข้อดังกล่าว สถาบันฯ จึงใคร่ขออนุญาตให้นิสิตเข้าร่วมสังเกตการณ์ การบำบัดผู้ติดยาเสพติดในกิจกรรมเข้าค่ายโครงการ "ค่ายทักษะชีวิตพิชิตยาเสพติด" ระหว่างวันที่ 11-13 มีนาคม 2553

ทั้งนี้ หากท่านต้องการทราบรายละเอียดเพิ่มเติม สามารถสอบถามได้ที่ นางสาวปิยวรรณ ทัศนาญชลี โทร. 089-0562575

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาอนุญาตให้นิสิตเข้าร่วมกิจกรรมดังกล่าวด้วย จะเป็นพระคุณยิ่ง

ขอแสดงความนับถือ

(รองศาสตราจารย์อรพินทร์ ชูชม)
ผู้อำนวยการสถาบันวิจัยพฤติกรรมศาสตร์

สำนักงานผู้อำนวยการ
โทร. 0-2649-5000 ต่อ 7600 โทรสาร 0-2649-5182
ติดต่อนิสิต : นางสาวปิยวรรณ ทัศนาญชลี โทร. 089-0562575

ที่ ศธ 0519.12/ 3146

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
สุขุมวิท 23 กรุงเทพฯ 10110

17 มิถุนายน 2553

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เพื่อการวิจัย

เรียน ผู้อำนวยการสำนักงานคุมประพฤติ

เนื่องด้วย นางสาวปิยวรรณ ทัศนาญชลี นิสิตระดับปริญญาโท สาขาวิชาการวิจัยพฤติกรรมศาสตร์ประยุกต์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ได้รับอนุมัติให้ทำปริญญานิพนธ์ เรื่อง "กระบวนการไม่เสพยาบ้าซ้ำ : กรณีศึกษาผู้ผ่านการบำบัดฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดในระบบบังคับบำบัดแบบควบคุมตัว" โดยมี ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อ้อมเดือน สดมณี อาจารย์นริสรา พึ่งโพธิ์สถ และ อาจารย์ ดร.สภญ ภู่คง เป็นคณะกรรมการควบคุมการทำปริญญานิพนธ์ ในการนี้ นิสิตมีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย โดยขอให้ผู้ผ่านการบำบัดฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด ตอบแบบสัมภาษณ์พฤติกรรมการไม่เสพยาบ้าซ้ำ ในระหว่างเดือนมกราคม - สิงหาคม 2553

จึงเรียนมาเพื่อขอความอนุเคราะห์ ได้โปรดพิจารณาให้ นางสาวปิยวรรณ ทัศนาญชลี ได้เก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย และขอขอบพระคุณเป็นอย่างสูง ณ โอกาสนี้

ขอแสดงความนับถือ

(รองศาสตราจารย์ ดร.สมชาย สันติวัฒนกุล)
คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

สำนักงานคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
โทร. 0-2649-5067, 0-2649-5070 กด 110
หมายเหตุ : สอบถามข้อมูลเพิ่มเติม กรุณาติดต่อนิสิต โทรศัพท์ 089-056-2575

ที่ ศธ 0519.13/ 0508

สถาบันวิจัยพฤติกรรมศาสตร์
มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
สุขุมวิท 23 เขตวัฒนา กรุงเทพฯ 10110

8 กรกฎาคม 2553

เรื่อง ขออนุญาตคัดลอกประวัติ

เรียน ผู้อำนวยการสำนักงานคุมประพฤติ

ตามที่ท่านได้อนุญาตให้ นางสาวปิยวรรณ ทัศนาญชลี นิสิตปริญญาโท นอกเวลาราชการ สาขาวิชาการวิจัยพฤติกรรมศาสตร์ประยุกต์ เก็บข้อมูลโดยเข้าร่วมสังเกตการณ์การบำบัดยาเสพติด เพื่อประกอบการทำวิทยานิพนธ์ในหัวข้อ "กระบวนการไม่เสพยาบ้าซ้ำ : กรณีศึกษาผู้ผ่านการบำบัดฟื้นฟูยาเสพติดในระบบบังคับบำบัดแบบควบคุมตัว" โดยมี ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อ้อมเดือน สดมณี เป็นประธานควบคุมการทำปริญญานิพนธ์ นั้น

ในการนี้ เพื่อให้นิสิตได้ข้อมูลประกอบการวิเคราะห์ข้อมูลรายบุคคลในการทำปริญญานิพนธ์ดังกล่าวที่ถูกต้อง ครบถ้วน สมบูรณ์ สถาบันฯ จึงใคร่ขออนุญาตให้นิสิตคัดลอกประวัติจากสำนวนของ ---------- โดยนิสิตจะเป็นผู้ประสานงานเรื่องการคัดลอกข้อมูลด้วยตนเอง และหากท่านต้องการทราบรายละเอียดเพิ่มเติม สามารถนิสิตได้โดยตรง โทร. 089-0562575

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาอนุญาตด้วย จะเป็นพระคุณยิ่ง

ขอแสดงความนับถือ

(รองศาสตราจารย์อรพินทร์ ชูชม)
ผู้อำนวยการสถาบันวิจัยพฤติกรรมศาสตร์

สำนักงานผู้อำนวยการ
โทร. 0-2649-5000 ต่อ 7600 โทรสาร 0-2649-5182
ติดต่อนิสิต : นางสาวปิยวรรณ ทัศนาญชลี โทร. 089-0562575

ภาคผนวก ข

แนวทางการสัมภาษณ์ สรุปผลการคัดเลือกผู้ให้ข้อมูล และเอกสารอื่น ๆ

แนวคำถามสัมภาษณ์การวิจัยเรื่อง

กระบวนการไม่เสพยาบ้าซ้ำ : กรณีศึกษาผู้ผ่านการบำบัดฟื้นฟูสมรรถภาพ

ผู้ติดยาเสพติดในระบบบังคับบำบัด

โดย นางสาวปิยวรรณ ทัศนาญชลี

นิสิตปริญญาโท สาขาวิจัยพฤติกรรมศาสตร์ประยุกต์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

สัมภาษณ์วันที่.....เวลา.....

สถานที่สัมภาษณ์.....

ก.แนวคำถามข้อมูลส่วนบุคคล

1. อายุ.....ปี
2. ศาสนา.....
3. ที่อยู่ปัจจุบัน.....
4. สภาพการศึกษา / ทำงาน / .....
   - 4.1 กำลังศึกษาอยู่ชั้น.....สายวิชา.....ชื่อสถานศึกษา.....
   - 4.2 กำลังทำงานตำแหน่งรับผิดชอบ.....สถานที่.....
5. สถานภาพทางครอบครัว
   - 5.1 ผู้ให้ข้อมูลอาศัยอยู่กับ.....มีความเกี่ยวข้องเป็น.....
     จำนวนสมาชิกในบ้าน.....
   - 5.2 สถานภาพสมรสของพ่อแม่……
   - 5.3 จำนวนพี่น้องรวมทั้งผู้ให้ข้อมูล.....คน ชาย.....คน หญิง.....คน
   - 5.4 ผู้ให้ข้อมูลเป็นลูกคนที่.....
   - 5.5 รายได้เฉลี่ย.....บาท, รายได้เฉลี่ยทั้งครอบครัว.....บาท
6. ผู้ให้ข้อมูลเคยถูกจับกุม.....ครั้ง ได้แก่ คดี.....

.....

   - 6.1 เคยถูกจับกุมในคดียาเสพติด.....ครั้ง ครั้งล่าสุดถูกจับกุมเมื่อวันที่.....
   - 6.2 เข้ารับการบำบัดฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด เมื่อวันที่.....รุ่นที่.....
     เสร็จสิ้นวันที่.....
   - 6.3 ผู้ให้ข้อมูลผ่านการรายงานตัวเป็นจำนวน.....ครั้ง

แนวคำถามเพื่อสัมภาษณ์ระดับลึก (In-dept Interview)

ข้อคำถามสำหรับสัมภาษณ์ระดับลึก เป็นคำถามที่ใช้สัมภาษณ์เพื่อให้ได้ข้อมูลเกี่ยวกับ การให้ความหมายต่อกระบวนการเลิกใช้ยาบ้า และการคงสภาพการไม่เป็นผู้เสพยาบ้าซ้ำ รวมทั้งสภาพปัญหา การดำรงชีวิต และการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น และเป็นคำถามที่ช่วยให้ได้ข้อมูลเกี่ยวกับปฏิสัมพันธ์ระหว่างกระบวนการเลิกเสพยาบ้า และการดำรงชีวิตอยู่ในสภาพการในบริบทแวดล้อมต่าง ๆ อาทิ ครอบครัว กลุ่มเพื่อน โรงเรียน ชุมชน ตอลดจนสิ่งแวดล้อม อื่น ๆ ที่มีการแพร่ระบาดของยาบ้า แนวคำสัมภาษณ์มีดังต่อไปนี้

1. กระบวนการเริ่มต้นในการเลิกเสพยาบ้าเป็นอย่างไร

- เรื่องราวในการเริ่มต้นการเลิกเสพยาบ้า การปฏิบัติตัว สภาพจิตใจ และการมีปฏิสัมพันธ์ในเหตุการณ์ที่เกี่ยวข้อง ซึ่งเป็นปัจจัยที่ทำให้มีแนวคิดในการเลิกเสพยาบ้า

2. ผู้ให้ข้อมูลให้ความหมายของการเลิกเสพยาบ้า พฤติกรรมการไม่หวนกลับไปเสพยาบ้าซ้ำและความรู้สึกนึกคิดในระหว่างการเลิกเสพยาบ้าอย่างไร

- มีความรู้สึก ความคิด และการกระทำอย่างไรในระหว่างการเลิกเสพยาบ้า ตลอดจนเรื่องราว เหตุการณ์ ระยะเวลา พฤติกรรมที่ได้แสดงออกว่าเป็นบุคคลที่เลิกเสพยาบ้าได้ และการแสดงออกอย่างไรที่บ่งบอกว่าไม่หวนกลับไปเสพยาบ้าซ้ำ และจะต้องปฏิบัติตนอย่างไรจึงจะสามารถดำรงตนเป็นผู้เลิกเสพยาบ้าได้และคงมีพฤติกรรมไม่หวนกลับไปเสพยาบ้าได้

3. ปัญหาและอุปสรรคที่พบในการเลิกเสพยาบ้า และสภาพชีวิตภายหลังจากการเลิกเสพยาบ้าได้แล้วเป็นอย่างไร

- เรื่องราวสภาพชีวิตภายหลังจากการได้ผ่านการบำบัดจนครบขั้นตอนเป็นอย่างไร มีสภาพร่างกาย จิตใจ ความรู้สึก และความคิดอย่างไร ปัญหาและอุปสรรคที่สำคัญที่ทำให้ไม่สามารถเลิกเสพยาบ้าได้คืออะไร สิ่งที่ส่งเสริมให้กลายเป็นบุคคลที่ไม่เสพยาบ้าซ้ำได้คืออะไร และมีปัจจัยใดที่เกี่ยวข้องที่เป็นตัวสนับสนุนให้ยังคงเลิกเสพยาบ้าได้อย่างต่อเนื่อง

4. หลังจากเป็นบุคคลที่ไม่เสพยาบ้าซ้ำได้แล้ว มีความคิดต่อบุคคลที่หวนกลับไปเสพยาบ้าซ้ำอย่างไร และมีการดำรงสภาพการเป็นบุคคลไม่เสพยาบ้าซ้ำอย่างไร

- ในการดำรงตนเป็นผู้ไม่เสพยาบ้าซ้ำแล้วนั้น ผู้ให้ข้อมูลคิดว่าตนเองเป็นอย่างไร และคิดว่าบุคคลที่ยังคงมีพฤติกรรมการเสพยาบ้าซ้ำเป็นอย่างไร มีความเปลี่ยนแปลงอะไรบ้างเกิดขึ้น มีสภาพร่างกายเป็นอย่างไร การเปลี่ยนแปลงใดบ้างที่เกิดขึ้นภายหลังจากการเลิกเสพยาบ้าได้ ความสัมพันธ์ของตนเองกับครอบครัวเป็นอย่างไร

แบบยินยอมการให้ข้อมูลประกอบการทำวิทยานิพนธ์

เขียนที่.....

วันที่ กรกฎาคม พ.ศ. 2553

ตามที่ นางสาวปิยวรรณ ทัศนาญชลี นิสิตปริญญาโท นอกเวลาราชการ สาขาวิชาการวิจัยพฤติกรรมศาสตร์ประยุกต์ ได้ขออนุญาตเก็บข้อมูลเพื่อประกอบการทำวิทยานิพนธ์ในหัวข้อ “กระบวนการไม่เสพยาบ้าซ้ำ : กรณีศึกษาผู้ผ่านการบำบัดฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด” โดยมี ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อ้อมเดือน สดมณี เป็นประธานควบคุมการทำปริญญานิพนธ์ นั้น ข้าพเจ้า นาย..... ซึ่งได้รับการอธิบายจากผู้วิจัยถึงวัตถุประสงค์ของการวิจัย วิธีการวิจัย การพิทักษ์สิทธิ์ของผู้ให้ข้อมูล รวมทั้งประโยชน์ที่จะเกิดขึ้นจากการวิจัย อย่างละเอียดและมีความเข้าใจดีแล้วนั้น

ในการนี้ เพื่อให้นิสิตได้ข้อมูลประกอบการวิเคราะห์ข้อมูลรายบุคคลในการทำ ปริญญานิพนธ์ดังกล่าวที่ถูกต้อง ครบถ้วน สมบูรณ์ ข้าพเจ้า นาย..... ได้อนุญาตและยินยอมให้ นางสาวปิยวรรณ ทัศนาญชลี สามารถอ่านและคัดลอกข้อมูลที่เกี่ยวกับข้าพเจ้าฯ จากเอกสารของสำนักงานคุมประพฤติได้

……

ผู้วิจัยขอรับรองว่าจะเก็บข้อมูลเฉพาะที่เกี่ยวกับตัว นาย..... เป็นความลับ จะไม่เปิดเผยข้อมูลส่วนตัวเป็นรายบุคคลต่อสาธารณชน จะเปิดเผยเฉพาะในรูปที่เป็นผลการวิจัย หรือการเปิดเผยข้อมูลต่อผู้มีหน้าที่ที่เกี่ยวข้องกับการสนับสนุนและกำกับดูแลการวิจัยเท่านั้น

ผู้วิจัย	ผู้ยินยอม
ลงชื่อ.....	ลงชื่อ.....
(.....)	(.....)

สรุปผลการคัดเลือกผู้ให้ข้อมูล ในระบบบังคับบำบัด ของสำนักงานคุมประพฤติ

ชื่อ	ความคิดเห็น			ผลการคัดเลือก	หมายเหตุ
	ตนเอง	เจ้าหน้าที่	ผลปัสสาวะ		
1. ต๊ะ	✓	✓	✓	✓	* ทำงานที่เดิม ในสถานที่มียาบ้าระบาด
2. ตั๋ง	✓	✗	✓	✗	* เจ้าหน้าที่ไม่ยืนยัน
3. สอง	✗	✗	✗	✗	* ยอมรับว่าตนยังเสพยาบ้าอยู่ มีครอบครัวรักและตามใจ
4. ปลื้ม	✓	✓	✓	✓	* บ้านมีฐานะ ครอบครัวอบอุ่นเอาใจใส่
5. หนิง	✓	✓	✓	✓	* ได้รับโอกาสเข้าทำงาน เจ้านายเชื่อใจ
6. ตุ้ม	✓	✓	✓	✓	* มีครอบครัวเป็นที่ยึดเหนี่ยว มีความรู้สึกผิดในอดีตมาก
7. ชู	✗	✓	✓	✗	* ยอมรับว่าตนยังเสพยาบ้าอยู่ เพราะมีปัญหากับแฟน และต้องการความสนุก
8. นาย	✓	✓	✓	✗	* มีอาการทางประสาท พูดจาไม่ค่อยรู้เรื่อง
9. ใจ	✗	✓	✓	✗	* ยอมรับว่าตนยังเสพยาบ้าอยู่และขาดการรายงานตัว
10. เทิด	✓	✗	✓	✗	* สืบทราบมาว่ายังคงเสพยาบ้าอยู่
11. ทิม	✓	✓	✓	✗	* ไม่สะดวกในการเดินทางมาพบที่สำนักงานคุมประพฤติ
12. น๊อต	✓	✓	✓	✓	* วัยรุ่นมีปัญหาในครอบครัว การเงิน

สรุปผลการคัดเลือกผู้ให้ข้อมูล ในระบบบังคับบำบัด ของสำนักงานคุมประพฤติ (ต่อ)

ชื่อ	ความคิดเห็น			ผลการคัดเลือก	หมายเหตุ
	ตนเอง	เจ้าหน้าที่	ผลปัสสาวะ		
13. ดำ	✓	✓	✓	✓	* วัยรุ่น นักกีฬา
14. บิ๊ก	✓	✓	✓	✗	* ไม่สามารถให้ข้อมูลได้เนื่องจากมีสติฟั่นเฟือน มีอาการคลุ้มคลั่งทำร้ายร่างกาย
15. แบงค์	✗	✓	-	✗	* ขาดการรายงานตัว
16. อ้น	✗	✓	✗	✗	* ยังคงเสพยาบ้าอยู่และได้รับการเพิ่มการบังคับบำบัด
17. เอ	✓	✓	✓	✗	* มีอาการทางประสาท พูดจาไม่รู้เรื่อง หงุดหงิดง่าย
18. ยักษ์	✓	✓	✗	✗	* พบสารเสพติดในร่างกายจากการตรวจปัสสาวะ

หมายเหตุ : คัดเลือกจากค่ายทักษะชีวิตพิชิตยาเสพติด จำนวน 11 คน

คัดเลือกจากแฟ้มประวัติการบำบัดฟื้นฟู
สมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด จำนวน 3 คน

คัดเลือกจากโครงการไทยเข้มแข็ง คืนคนดีสู่สังคม
ของสำนักงานคุมประพฤติ จำนวน 4 คน

บันทึก

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

คำเตือน

1. ให้ท่านปฏิบัติตามเงื่อนไขการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดอย่างเคร่งครัด
2. กรณีมีการคุมขังช่วงเร่งด่วนให้ญาติหรือผู้ใกล้ชิดนำบัตรนี้ไปแจ้ง หน่วยงานเจ้าหน้าที่ทราบในทันที
3. โปรดนำบัตรนี้มาในการติดต่อหน่วยงานเจ้าหน้าที่ทุกครั้ง
4. เชื่อฟังคำแนะนำและคักเตือนของหน่วยงานเจ้าหน้าที่อาสาสมัครคุมประพฤติ (อ.ส.ค.) อย่างเคร่งครัด
5. หากมีปัญหาหรือข้องสงสัยให้ปรึกษาหน่วยงานเจ้าหน้าที่หรือผู้อำนวยการสำนักงานคุมประพฤติโดยทันที
6. การเมินเฉย ดื้อดึง หรือไม่ให้ความร่วมมือช่วยทำให้การฟื้นฟูฯ ไม่เป็นผล และอาจส่งผลให้ท่านถูกส่งตัวไปคุมขังในเรือนจำตามคำพิพากษาต่อไป

.....

คืนคนดีสู่สังคม

กรมคุมประพฤติ

สำนักงานคุมประพฤติประจำศาลจังหวัดกบินทร์บุรี

ถนน 304 ตำบลกบินทร์ อำเภอกบินทร์บุรี จังหวัดปราจีนบุรี

โทร 037-288180-1

หนังสือกำหนดเงื่อนไข

เพื่อการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด

สำนักงานคุมประพฤติประจำศาลจังหวัดกบินทร์บุรี

โทรศัพท์ 037-288180-1 ๑๗๐๑๒

เลขทะเบียนที่.....

ชื่อ – ชื่อสกุล.....

ฐานความผิด.....

วันเข้ารับการฟื้นฟูฯ.....

สิ้นสุดวันฟื้นฟูฯ วันที่.....

ขยาย/ลดระยะเวลาการฟื้นฟูฯ.....

พนักงานคุมประพฤติเจ้าของสำนวน: (นางสาวฉันทนา ทรัพย์ใสม

.....พนักงานคุมประพฤติ

คำวินิจฉัย

การเข้ารับการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด

☐ แบบควบคุมตัว ☐ เข้มงวด ☐ ไม่เข้มงวด ณ.....

☐ แบบไม่ควบคุมตัว

☐ ฟื้นฟูโดยโปรแกรมของสำนักงานคุมประพฤติ เป็นเวลา.....วัน

☐ โดยเข้ารับการฟื้นฟูสมรรถภาพแบบผู้ป่วย.....

.....

หลังเข้ารับการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดแบบควบคุมตัวเข้มงวด/ไม่เข้มงวดแบบผู้ป่วยในแล้ว ให้เข้าโปรแกรมฟื้นฟูสังคมของสำนักงานคุมประพฤติประจำศาลจังหวัดกบินทร์บุรีเป็นระยะเวลา 2 เดือน และอนุญาตให้ปล่อยตัวชั่วคราวโดยไม่มีประกัน

☐ ให้ทำงานบริการสังคมเป็นเวลา.....ชั่วโมง

☐ ห้ามเสพสิ่งเสพติดให้โทษทุกชนิดและยินยอมให้พนักงานเจ้าหน้าที่เก็บปัสสาวะเพื่อตรวจหาสารเสพติด

☐ ให้เข้ารับการฝึกอาชีพ.....ตามความถนัดและความสมัครใจ

☐ อื่นๆ.....

ลงชื่อ.....

ผู้เข้ารับการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด

กำหนดนัดรายงานตัว

กิจกรรม/เงื่อนไข

ปฐมนิเทศ วันที่.....เวลา.....น.พิเศษ ณ. สำนักงานคุมประพฤติประจำศาลจังหวัดกบินทร์บุรี ให้นำผู้ปกครองหรือคู่สมรสมาด้วยแล้วแต่กรณี

อบรมความรู้

วันที่นัด	วันมา	เรื่อง/ฉลานที่	ลายมือชื่อ พ.ค.ป.

งานบริการสังคม

คนชีวิตของฉัน

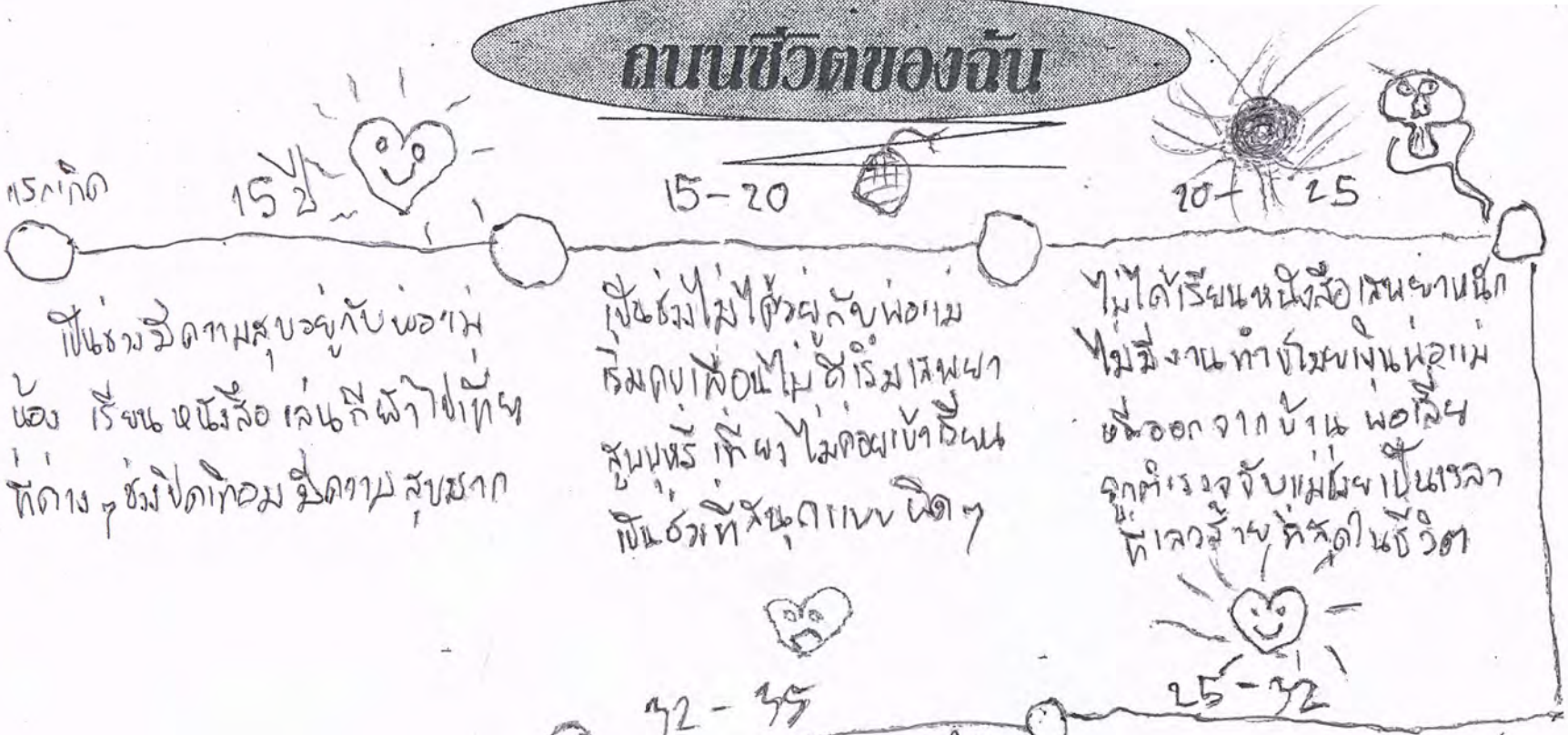
แรกเกิด
15 ปี
15-20
20-25
25-32
32-35
เป็นช่วงมีความสุขอยู่กับพ่อแม่ น้อง เรียน หนังสือ เล่นกีฬาไปเที่ยวที่ต่างๆ ช่วงปิดเทอมมีความสุขมาก
เป็นช่วงไม่ได้อยู่กับพ่อแม่ ครอบครัวไม่ค่อยดี เริ่มเสพยา สูบบุหรี่ เที่ยวไม่กลับบ้าน เป็นช่วงที่สนุกแบบผิดๆ
ไม่ได้เรียนหนังสือเสียที ไม่มีงานทำ เป็นหนี้แม่ ออกจากบ้าน พ่อเสีย ถูกตำรวจจับแม่ป่วยเป็นเวลาที่เลวร้ายที่สุดในชีวิต
เริ่มต้นทำงานซ่อมมอเตอร์ไซค์ และมีร้านเป็นของตัวเอง และมีครอบครัวมีลูกสาว 1 คน มีความสุขมากกับชีวิตครอบครัว ไม่คิดว่าจะมีลูก
เริ่มกลับมาเสพยาอีกครั้ง มีปัญหาในครอบครัว และถูกจับ

ขอโทษครับทุกคน ที่ผมเคยทำให้เสียใจ
ผมคงพูดไปเท่านั้น ที่พูดเรื่องแบบๆ ที่ผม
ทำ ตอนผม 22 ปี ก่อนอีก 10 เดือน ผมรู้สึกว่า
ตัวของผมไม่เคยทำให้ทุกคนที่อยู่รอบข้าง
ผมมีความสุขใจเลย หรือว่าคนที่อยู่บ้างๆ
ผมไม่คิดอะไรก่อน ผมไม่เป็นห่วงผมคิดว่าผม
เป็นคนไม่ดีของสังคม ผมไม่รู้เลยว่าใครก่อน
ที่อยากจะอยู่ข้างผม สักๆ ผมอยากจะทำเรื่อง
ดีๆ แต่พอผมได้ทำ ผมรู้สึกว่าผมทำดี แต่ผม
ก็ไม่รู้ว่า คนที่เค้าบอกว่าเป็นห่วง อยากให้ผม
ออกมาดีๆ ที่ดี เค้าจะดีใจแบบไหน ตอนที่เราทำดี

หรือเป็นคนดี ในบางครั้งเค้าคนนั้นควรยอม
สู้ใครบ้าง ถ้าสักวันผมทำผิด ผมเป็นคนแรก
ที่ยอมรับ ที่ตอนนี้ทำลงไป คงไม่มีใครคิดเหมือนกัน
คงไม่มีอะไรมาคาด แต่บางครั้งเราก็ไม่รู้มาก
เลือกได้เสมอไป ถ้าย้อนกลับผมคงไม่ทำ
คำว่าสัมผัสจาก สัมผัส แสดงถึงผมสัมผัสมาก ผมทำลาย
สัมผัสออก สัมผัส สัมผัส ความความเป็นจริง
บางครั้งผมรู้สึกว่าที่ผมสัมผัส ผมทำเองสร้าง
ปัญหาเหรอ แล้วยังครั้งที่ผมสัมผัสแม้ยังผม
ไม่คนเดียวผมผิดไม่ผิดสักวันต้องต่อสู้
และโอกาส บางครั้งคนที่แย่ผันไม่ในเรื่อง
ที่ดีและที่ไม่ดี ทุกคนทำผิดมา

ความเป็นมาของชีวิต

ข้าพเจ้า มีชื่อว่า [redacted] ชื่อเล่นว่า ตาหลี
ที่เรารู้จักกันดี

ตอนเด็กๆ ผมมีผมเตี้ยอ้วนเตี้ยๆ
ผมเกิด วันศุกร์ที่ 2532 ชีวิตผมตอนเด็กๆ เป็นคนรักการ
ศึกษา ชอบไปเล่นกับเพื่อน เป็นคนรักเพื่อน ผมละชอบเล่น
ดีฟ้า และเล่นตอนนี้ ทำแบบนี้อยู่ตลอดตอนอายุได้ 18 ชีวิตผม
ก็เปลี่ยนไป ผมได้มีแฟนและพาเข้ามาอยู่ในบ้าน กับตอนนั้นของผม
ผมก็เลิกเรียนไปในชั้น ม. 5 ออกมาอยู่กินกับแฟน ผมคบกัน
ได้ประมาณ 1 ปี เศษ ก็ตัดสินใจเลิกกับแฟนไป ทำให้ผมเสียใจมาก
และไปเล่นกับเพื่อน เพื่อนก็ชวนผมกินเหล้าและสูบบุหรี่

มีหนำซ้ำเพื่อนก็ให้ยาตลองยาเสพ ผมก็ใช้ยามาประมาณ 2-3 เดือน
แต่ไม่ค่อยประมาณ 1 ครั้งก็ใช้ยา 2 เม็ด คนถูกจับครั้งแรกก็ได้ยา
มา ที่ถูกจับเพราะเพื่อนชวนไปเที่ยวที่เชียงใหม่ แต่ถูกจับที่เขาดินแดง
ตัวผมถูกจับเพราะยาบ้า และมีข้อความผิดติดตัวหลาย ผมนอนคุก 1 คืน
และได้ส่งไปที่ศาลเชียงใหม่ ศาลได้ตัดสินให้ผมสำนึก 45 วัน
แม่ผมก็มารับกลับบ้านออกมา และทำให้ผมเลิกยาได้ว่าผมไม่ใช้ยาอีกเลย
เลย ผมเห็นน้ำตาแม่ ทำให้ผมรู้สึกผิดมาก และผมเคยบอกแม่ว่าผมจะทำตัว
ให้แม่ภูมิใจ แต่ผมก็ถูกจับอีกครั้งหนึ่ง ทำให้แม่ผิดหวังในตัวผม
เพื่อนคนที่ชวนประจำก็ผมให้รู้ว่าไม่ดีหลายครั้งที่ไม่เคยทำผิดแต่เราจะ
กับตัวใหม่หรือเปล่า และจะทำตัวให้ดีกลับมาให้แม่ได้มากๆ เพราะ
เพื่อนช่วยอะไรเราไม่ได้หรอกครับ

[redacted]

ประวัติย่อผู้วิจัย

ประวัติย่อผู้วิจัย

ชื่อ ชื่อสกุล	นางสาวปิยวรรณ ทัศนาญชลี
วันเดือนปีเกิด	21 มกราคม 2527
สถานที่เกิด	เขตบางกอกน้อย จังหวัดกรุงเทพมหานคร
สถานที่อยู่ปัจจุบัน	บ้านเลขที่ 198 ซอยเจริญรัถ 20 ถนนเจริญรัถ เขตคลองสาน แขวงคลองต้นไทร กรุงเทพมหานคร 10600
ประวัติการศึกษา	
พ.ศ. 2545	มัธยมศึกษาตอนปลาย จาก โรงเรียนศึกษานารี
พ.ศ. 2550	สถาปัตยกรรมศาสตรบัณฑิต สาขา ศิลปอุตสาหกรรม (หลักสูตรภาษาอังกฤษ) จากมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าธนบุรี
พ.ศ. 2553	วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการวิจัยพฤติกรรมศาสตร์ประยุกต์ จากมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ